MAGYAR ORSZÁGNAK,

's A' HOZZÁ KAPCSOLT

TARTOMÁNYOKNAK

MOSTANI ÁLLAPOTJA

STATISTIKAI ÉS GEOGRAPHIAI

TEKINTETBEN.

KIADTA

FÉNYES ELEK.

Negyedik Kötet.

PESTEN,

TRATTNER-KÁROLYI TULAJDONA,

URI UTCZA 612. SZÁM.

1839.

BÉKÉS VÁRMEGYE.

(Comitatus Békesiensis. — Békéser Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határai.

Békés vgyének határa északról a' Nagy Kunság, egy kis részben Szabolcs, és Bihar vármegye, mellytől a' *Sárrét* választja el; keletről Bihar és Arad; délről Arad, Csanád, Csongrád; nyugotról Csongrád, N. Kunság (Kun Sz. Mártbn), és Heves vármegye.

2. §. Nagysága.

Földterülete $65^4|_{10}$ □ mfdet foglalván el, e' tekintetben 30 ik a' magyar vármegyék közt. Hosszasága északról délre 9, szélessége 7 német mértföld. Használható földje 625,900 hold (1100 □ ölével számitván), 's ebből 216,000 h. szántóföld; 40,000 h. erdő; 7,250 h. szőlő; a' többi rét és legelő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Az egész megye merő sikság és lapály, mellyet csak nehány kézzel felhányt halmok szakitnak félbe. Földének minémüsége porhanyós fekete agyag, igen sok televénynyel (humus) gazdagitva; az északi 's keleti részen feltorlasztott korhany és iszap föld (aufgeschwemmter Marsch und Moorboden). A' szikes helyek is meglehetős térséget foglalnakel. Általjában Békés Magyarországnak leggazdagabb vármegyéje, 's termékenységben vele csak Csanád és Torontál vetekedhetnek. A' föld itt kétszeri 's néha egyszeri rosz szántás után az ősziből 10—15 magot, a' tavaszból 15—20 magot rendesen meg ád, a' nélkül, hogy szabályosan ugarolnának vagy trágyáznának. — Éghajlata mérsékelt ugyan,

de néha nyárban a' meleg, télen a' hideg kiállhatatlan; az erőszakos szelek, zivatarok gyakoriak. Levegője a' mocsárok körűl nem igen egészséges. Fő uralkodó nyavalya a' köznép közt a' *pokolvar* (carbunculus).

4. §. Folyóvizek.

A' *Fekete Körös*, Anttól Dobozig, mintegy 2 mfdnyi hosszuságra határt von Bihar és Békés közt, Dobozon tul egészen a' megyében folyik, 's Békésnél az Arad vármegyéből jövő, Vári, Gyula határait mosó *Fejér Körössel* egyesül. A' *Sebes Körös*, Biharból Vésztőnél lép a' megye határára, 's miután Szeghalom, Körös Ladány mellett folydogálna, az edelesi pusztán az egyesült Fejér és Fekete Körösbe ömlik. Innen a' három egyesült Körös, nyugotnak veszi folyását, 's számtalan kigyódzásai után, Gyomán, Endrődön, Szarvason, Sz. Andráson, Öcsödön keresztül ki ér a' megyéből, 's Csongrádnál a' Tiszába szakad. A' *Berettyó*, csak a' bucsai, csudabalai, csejti pusztákon érinti a' megye határát. Ezeken kivűl vagynak a' szeghalomi, vésztői, ladányi határban több fokok, mellyeken a' Sebes Körös vize széljelágadzik; továbbá a' *Büngösd* a' békési, *Kákai* fok a' szarvasi, *Danfok* a' békési, *Mirhó* és *Dancza* a' gyomai határban, mellyekben tavaszkor hóolvadással, 's a' Körös vizei kiöntései alkalmával szokott viz lenni, egyébkor kiszáradnak. Végre említést érdemel azon csatorna, mellyet a' csabaiak a' Fejér Körösből helységük alá vezettek. Mind ezen vizek csekély esésük miatt felette lassan folynak, 's tavaszszal hó olvadáskor környékeiket elöntik, a' honnan a' megye északi, 's észak-keleti részeit nagy kiterjedésű mocsárok, nádas tavak (itt réteknek neveztetnek) lepik el, mellyeknek lecsapolására, kiszáritására különösen sokat tettek a' megboldogult b. Wenkheim József, 's Vésztő helysége, még pedig meglehetős sikerrel. Azonban a' gyakori, temérdek károkat okozó áradások meggátlására, 's a' szeghalomi, füzes-gyarmati, vésztői roppant nádas rétségek 's más mocsárok kiszáritására egyesült nagyobb erő lenne szükség, annyival inkább, mivel némelly helyeken a' rétségek a' helyett hogy fogyná-

nak, még napról napra szaporodnak, mint ezt Vésztő helysége világosan mutatja, hol a' régibb időkben 62½ urb. jobbágytelek számláltatott, 's már 1798-ban csak 27½ sessiót lehetett szántani.

5. §. Termékek.

A) Növények országából.

Tiszta búzát mindenütt legtöbbet, 's igen jót termesztenek, melly sikerességére, aczélosságára nézve mind a' pesti, mind a' n. váradi piaczokon felette becsültetik; különösen hires az öcsödi, sz. andrási és békési. *Rozsot* ritkán vetnek, hanem helyette *kétszerest*, továbbá *árpát*, *zabot*, és sok *kölest*. A' *tengeri* (kukuricza) itt nincs olly divatban, mint a' szomszéd Bihar és Arad vármegyékben, 's ezt leginkább földjavitásra használják, a' midőn már földjeiken a' gyom nagyon elharapódzott a' rosz szántás 's a' nem ugarolás miatt. A' *tatárkát* (pohánka) nevéről sem ismerik, valamint a' *burgonyának* is mind ez ideig kevés becse van. *Kendert* minden helységben termesztenek, legtöbbet pedig Csabán, Tót Komlóson, Orosházán és Mezőberényben, hol a' vászonszövés nevezetes ágát teszi az asszonyi-nem szorgalmának. A' *repcze* mind inkább kezd terjedni, 's a' megyében már is találtatik 22 olajütő malom. *Dohányt* a' kigyósi pusztán sokat ültetnek az oda való kertészek; Dobozon már kevesebbet, de ez minéműségére legjobbnak tartatik. A' kertészkedésben 's *zöldség* termesztésben különös gyönyörüségeket találják a' csabaiak és békésiek, 's a' csabai *hagyma* eléggé ismeretes. — *Fű* és *Széna* dolgában szerfeletti bősége van ezen megyének, a' mit a' virágzó állattenyésztés világosan bizonyit. Az itteni kövér legelőkön sok ezer megyei és külföldi gőböly hizlaltatik-meg, 's vannak puszták, mellyek nagyobb részt buja növésü kaszállókból állnak. Egyébiránt a' bőven találtató *csomorika* (méreg-bürök) veszedelmes a' szarvasmarháknak. A' szarvasiak, mezőberényiek, 's némelly urak *lucsernát* 's *lóherét* is vetnek, 's ezeknek magjaival nem megvetendő kereskedést folytatnak. *Gyékény*, *sás* felesleges a' számos mocsárokban. *Nád*, Gyomán, Váriban, Dobozon, különö-

sen pedig Vésztőn, Szeghalmon, Füzes-Gyarmaton annyi terem, hogy a' lakosok még udvaraikat is ezzel keritik. — A' *gyümölcs-fák* nemesitésében szép előmenetelt tettek a' lakosok Szarvason, Csabán, Mező-Berényben, Békésen, Gyulán, sokat tévén erre a' hallhatatlan Tessedik példája 's ösztönözése. A' többi helységek szőlőskertjeikben szinte sok gyümölcsfa találtatik, de az oltást részint nem gyakorolják, részint csak most kezdik. Terem pedig ezekben különösen sok *megygy*, *szilva*, *cseresznye*, *alma*, stb. *Dinnyét* feles számmal 's igen jó izűt termesztenek Békésen, Dobozon, Vésztőn. Növény és üvegházakkal ékesitett nagyobb kertek találtatnak: Gyulán, Kétegyházán, Körös Ladánybaa 's Szarvason, melly Bolza gróf tulajdona. — *Szőlőskertje* Dobozt kivévén minden helységnek van, de a' bor általjában gyenge és nem állandó, a' honnan ezt a' lakosok magok szokták meginni, még pedig ugy, hogy belőle tavaszra már semmi vagy kevés marad. Legjobbnak tartják még a' gyulait, csabait, és sz. andrásit. Gyula hajdan, mikor a' szőlőskertek ennyire el nem terjedtek a' sikságon — szép pénzt vett be borából. Békésen szinte sok világos veres bor terem, de gyengesége miatt kereskedésre ez sem alkalmatos. — A' Körös mentiben, 's a' gátok mellett vannak ugyan *füzesek*, de általjában véve *fában* nagy szükséget érez a' megye, melly hiányt a' szegényebbek náddal, szalmával, tőzekkel, kóróval pótolnak, a' vagyonosabbak pedig tüzifát az Erdőhátról *) vesznek, honnan ezt kasokban szokták a' Körös segedelmével leereszteni. Azonban vannak meglehetős szép erdők Vésztőn, Fás pusztáján, Békésen, Gyulán, Dobozon és Váriban, hol az Erdőhát már kezdetét veszi. A' fák' elterjedtebb nemei itt: a' *tölgy*, *gyertyán*, és *szil*, 's a' tölgy különös tömöttségéről, sűrűségéről ismeretes.

B) Állatok országából.

A' sok és zsiros legelők 's rétek mindennemű állattenyésztést hathatósan előmozditanak. Igy nagy bőséggel neve-

*) Igy neveztetik Arad és Bihar vgyékben azon vidék, melly a' Fekete és Fejér Körös közt 's mellékein fekszik, 's mellyet gyönyörű tölgyes erdők boritanak.

kedik itt szép magyar fajbeli *szarvasmarha*, különösen Füzes Gyarmat, Szeghalom, Vésztő, Körös Ladány, Körös Tarcsa, Békés, Gyoma és Öcsöd környékein, 's az ide való földmivelők fő gyönyörüségeket lelik a' czimeres szarvasmarhákban, mellynél fogva jeles bikákért semmi áldozatot nem kiméllnek. *Bivalyokat* Körös Ladányban az uraságnál látni. *Lovat* szinte sokat tartanak, 's ezek közép nagyságuak, erősek, zömökök, többnyire erdélyi fajbeliek. Gróf Wenkheim Józsefnek a' *kigyósi* pusztán derék ménese van, angol, arab, török, magyar faj ménekkel és kanczákkal. A' *juhtenyésztes* mind az uraságoknál, mind a' jobbágyoknál közönségessé lett. A' jobbágyok többnyire közönséges kétnyiretű birkát tartanak, mellyeket Berényben, Tarcsán, különösen Körös Ladányban szépen kezdenek nemesiteni. Nagy szarvú, gyapjas magyar juhokat felesebb számmal csak Békésen és Vésztőn láthatni. A' selyembirka nemesitését nagy tökéletességre vitték itt több uraságok, főképen pedig a' gr. Károlyiak Orosházán, b. Wenkheim Józsefné Körös Ladányban, 's Kárász Miklós és gr. Festetics Szeghalmon. *Sertést* nagy bőséggel nevelnek mindenütt, kivált a' megye északi 's észak-keleti rétségein, 's igen szegény embernek tartatik az, ki télen legalább egy pár hizott sertést le nem öl. Egyébiránt nem annyira a' mangalicza, mint a' magyar, nevezetesen pedig a' szalontai faj kedveltetik itt, melly magas nyulánk testállása, hosszu füle, vörös szőre, kemény szalonnája által különbözteti meg magát. — A' *méhtenyésztés* Békésben szinte szépen virágzik, ugy hogy van ollyan jobbágy, ki 45 akó nyers mézet is elád a' rosnyai kereskedőknek. — Szelid *szárnyas állatokat* bőséggel nevelnek a' házi gazdasszonyok, 's a' köznép' eledele ebből telvén ki, marhahúst csak vasárnap 's innep napokon szoktak hordatni. Fáczány a' dobozi erdőkben, vadkácsa, vadlud, szárcsa, buvár, vöcsök, gém, gödény, szalonka ezerenként találtatik az itteni téres mocsárokban 's nádas tavakban, valamint a' becses kócsagnak két nemét (Ardea Nycticorax és Ardea cinerea) 's hattyút is láthatni itt; a' rónaság szép mezőségeit pedig túzokok lepik-el. *Vad állatokból*: farkasok még itt ott a' rétes nádas helyeken 's erdőkben kedvekre tanyáznak. Özek,

dámvadak a' gyulai vadaskertben, 's a' dobozi erdőkben, nyulak mindenütt feles számmal találtatnak. A' három Körös vizei potykát, csukát, harcsát, keszeget, süllőt, rákot, 's néha kecsegét szolgáltatnak. A' nádas tavak Vésztő, Füzes Gyarmat körül hajdan sok és jó izű teknyősbékával kedveskedtek, de jelenleg ritkán fogatnak.

C) Ásványok Országából.

Hegyek itt nem lévén, ásványokról szó sem lehet, 's azon *gyeptőzeget* (turfa), melly a' megye északi 's északkeleti részeiben bőven találtatnék, de a' melly nem használtatik — ide nem számlálhatjuk.

6. §. Lakhelyek. Lakosok.

A' 17-ik század vége felé 1686-tól fogva 1700-ig egészen elpusztitották ezen vármegyét a' kiüzött török-tatár seregek, a' németek, de kivált Kiba és Tököly rácz kapitányok alatt kegyetlenkedő vad ráczok. A' 18-ik század elején némelly helységek ujra feléledtek, de még is nagyobb részét a' mostani lakhelyeknek Harukkern János György népesitette meg, ki 1719-ben csaknem az egész megyét III. Károlytól magának szerzette, 's ide magyar, tót, német lakosokat hiván be, mindenik nemzet- 's vallásbelit külön helységekben telepitett-le. — Most van az egész megyében 5 *mezőváros*, u. m. 3 magyar, 1 magyar-német-oláh, 1 tót-magyar; 14 *falu*, u. m. 10 magyar, 2 tót, 1 magyar-tót-német, 1 oláh-magyar-német, 1 *megnépesitett puszta* t. i. Kigyós magyar lakosokkal, és 84 *puszta*. — *Népessége* 141,863 lélek, és igy esik 1 □ mfdre 2174 lakos.

Vallásokra: 24,928 romai, 10 görög katholikus, 51,202 evangelikus, 55,726 reformatus, 9707 n. e. óhitű, 290 zsidó. — *Nyelvökre*: 93,664 magyar, 35,202 tót, 9707 oláh és görög, 290 zsidó, 3000 német.

A' Békés vármegyei tótok vagy egészen elmagyarosodtak már, vagy nagyon kezdenek magyarosodni, 's csupán Csabán és Tót Komlóson van még a' tót nyelv csak nem kirekesztő divatban. Általjában mind a' németek, mind az oláhok tudnak itt magyarúl. A' köznép közönsé-

gesen véve közép magasságnál szálasabb, szép izmos termetű, piros szinű, bátor tekintetű férjfiakból áll, 's néhány tanyákon elvadult legényeket kivévén, mindnyájan szelid, becsület 's vendégszerető, vallásos (vak buzgóság nélkül), emberséges emberek. Különös azonban az, hogy midőn a' férjfiakat valóban szépeknek mondhatjuk, az asszonyok egészen ellenkezőleg, sáppadt, sovány, alacsony személyek szoktak lenni, 's szép ritkán találtatik köztök. A' jobbágyok közönségesen vagyonosak, sőt néha valóban gazdagok, mire sokat tesz az itteni föld' szerfeletti termékenysége, 's a' földesurak szelid bánásmódja. A' reformatus magyarok szokásaikban, erkölcseikben semmit nem különböznek a' többi tiszántuli magyaroktól. A' tótoknál azonban lehet észrevenni némelly különös szokásokat. Igy p. o. a' halottat gyakran dalolva siratják, kereszteléskor a' templom akármellyik zugjában is babonás előítéletből pálinkat isznak, lakadalomkor kolompokkal járnak, stb. Csabán ha fiu gyermek hal meg, leányok viszik a' temetőbe, 's megforditva. — A' magokat jobbacskán biró békésvármegyei férjfiak fejér gombos setétkék posztó dolmánt, hasonló szinű magyar szijjas nadrágot, magyar szabású bő újjú gyolcs inget viselnek, mellyet ugyancsak setétkék posztó mellénynyel szoritnak derékhoz; fejeket kerek tetejű kalap, vagy karimátlan süveg fedi, hajokat többnyire nevelik 's kenik. Az asszonyok setétkék posztóból vagy más szövetből való felőltőt, magyar szoknyát, piros vagy fekete kordovány csizmát viselnek.

A' r. katholikusok 9 parochiája a' n. váradi megyés püspöktől kormányoztatik, az *evangelikusok* 5 ekklésiában 10 predikátort, a' *reformatusok* 13 ekklésiában 14 predikátort számlálnak, 's ezek a' tiszántúli, amazok a' bányászkerületi superintendentiától függnek. *A' n. e. óhitüek* 4 anyaszentegyháza a' nagyváradi Consistoriumhoz tartozik. *Synagóga* kettő van.

7. §. Szorgalom. Ipar.

A' boldogult Tessedik Sámuel szarvasi evang. predikátor 1790-ben Szarvason, az evang. ekklésia költségén egy

Gyakorlati gazdasági Intézetet állitván-fel, ez által igen sok jó magot hintett el az ide való nép közt: mert ezt nem csak okszerűbb gazdálkodásra, gyümölcs nemesitésre, takarmány növények, u. m. luczerna, lóhere termesztésre, hanem egyszersmind len, kender gyapjuból való fonásra, szövésre, festésre, 's több technologiai ismeretekre is oktatta; de fájdalom! ezen hasznos Intézet részint a' nép szerfeletti értelmetlensége, részint némi tisztitársi viszálkodások miatt régen megszünt, 's ujabb helyette nem állittatott. — Általjában véve a' földmivelés Békésben igen alsó fokán áll a' müveltségnek. Igy itt sokan őszi vetés alá is egyszer, mások kétszer szántanak, de akkor is roszúl; ugarolni csak nem régen kezdenek, 's a' gyomos földet tengeri termesztéssel szokták javitani; szántásra felesleges erőt vesztegetnek, 4—6 erős ökörrel, 4 lóval végezvén ezt, 's több illyenek. — Kézmüvesek számosan és jók vannak Gyulán és Szarvason, sőt szükségesebb mesterember minden helységben találtatik itt, de ezek nyáron inkább mezei munkások. A' szarvasi kézmüves Erdélyt is bejárja portékáival. Gyulán nehány nyergesek meglehetős hintókat készitnek, 's azokat a' debreczeni, aradi vásárokon árulgatják. — Az asszonyok, különösen Csabán, Komlóson, Orosházán, Berényben, Szarvason nem csak jó fonók, hanem szőni is tudnak, ugy hogy takácsokra itt kevés szükség van. Fonnak gyapjút is, 's a' gyapju fonalat fekete, sárga, zöld, vörös és kék szinre megfestik, abból pokróczokat, férjeiknek, magoknak ruhát készitenek. — Csabán csak ponyvákért 12,000 forintot vesz be évenként a' szorgalmas fejér-nép. — Végre több helyeken disznó paréjból (Geisfuss) lúgot csinálnak, 's ezt szappan főzésre forditják. Kigyóson burgundiai répából czukrot főznek.

8. § Kereskedés.

Békés vármegyét a' természet pazérlásig megáldván, mind földi termékeket, mind barmokat nagy mennyiségben juttathat másoknak is. (Búzáját, 's más gabonáját a' pesti, n. váradi, aradi; sajtját, vajját a' n. körösi; apró marháit a' pesti piaczokon szokta eladni. Heti vásárok több

helységekben tartatnak, de legnépesebb ezek közűl a' gyulai, melly pénteken szokott tartatni. A' békési marhavásár országszerte ismeretes. Igy szinte a' gyulai áldozó hetiben eső vásár hires a' szarvasmarhákra, és a' fa-szerszámokra nézve, mellyeket a' Körösön hoznak-le az erdőhátiak, 's innen tovább Békés, Csanád, Csongrád vármegyékbe vitetnek. A' septemb. 22-ikén tartott vásár pedig a' gubacsért nevezetes. A' mézet a' rosnyai kereskedők vásároljak-fel. A' gyapjút helyben a' zsidók veszik-meg, 's ne hogy a' köznép megcsalattassék, több helyeken az előljárók alkudják-el.

A' Körös vizei sok kárt tesznek ugyan áradásaik által, de hasznot is hoznak: mert ezeken hozzák le az erdőhátiak kasokban a' tüzi és gazdasági szerszámfákat, sőt nagy viz idején Csongrádtól felfele a' tiszahátiak is szolgálnak jóféle kormos, pogácsa, masánszki almákkal.

Az útak sáros időben, kő itt közel sem lévén, általjában nagyon roszak. — *Postaállások* Orosházáról *Pest* felé Szentes $2^1/_4$. Ugyan onnét *Arad* f. Tót Komlós 1; Batonya $1^1/_2$. Ugyan onnét *N. Várad* f. Csaba 2; Gyula 1; Sarkad 1.

9. §. Oskolák.

A' szarvasi evang. *gymnasiumról*, melly Mező Berényből hozatott ide, olvashatni a' hasonnevű város leirásánál. Kath. *capitalis oskola* van Gyulán. *Nép oskolák* minden helységben, minden vallásbeli felekezeteknél találtatnak. 1837-ben a' reformatusoknál számláltatott 45 tanitó és 4285 fiú és leány oskolás gyermek; az evangelikusoknál 23 tanitó, és 4958 tanuló, és igy minden 13 és 10 lélekre egy oskolás gyermek esett, melly szám felülmulja az angolországi alsóbb tanulók számát is, hol szinte 1837-ben $13^1/_2$ lélekre esett egy oskolás gyermek. Azonban a' nép müveltségét nem annyira az oskolába járók sokasága határozza-el, hanem az: hogy mit, és hogy tanitanak? — A' Tessedik kormánya alatt lévő szarvasi ipar-oskola, melly olly szemeötlő sikerrel munkálkodott — elenyészett!

10. §. Katonaság.

Ujonczokat a' 37-ik számú, most Márjássy nevet viselő magyar gyalog ezeredhez állit. Szállásoló lovasságból hol többet hol kevesebbet tart, de egy osztályon (divisio) álul soha sem.

11. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelkes gazda bir itt első osztályban 34, másodikban 36, harmadikban 38 hold *szántóföldet*, holdját 1100 és 1200 □ ölével számitván. *Rétekből* minden osztály iránti különbség nélkül 22 embervágót. — Portája a' megyének: 84.

12. §. Nemesség 's Birtokosok.

Az 1785-iki összeirás szerint találtatott 254 nemes férjfi személy. Nevezetesebb birtokos nemzetségek: gr. Almásy, gr. Auersperg, gr. Batthyáni, gr. Bolza, gr. Blankenstein, gr. Eszterházy, gr. Festetics, gr. Károlyi, gr. Keglevich, gr. Mitrovszky, gr. Sztáray, gr. Trautmansdorf, gr. Stockhammer, gr. Wenkheim, b. Drechsler, b. Mondbach, b. Podmaniczky, b. Rudnyánszky, b. Wenkheim, Beliczay, Bodrogby, Csepcsányi, Csabay, Cseh, Daróczy, Fejér, Sz. Györgyi, Horváth, Hellenbranth, Kállay, Kárász, Kürty, Kornis, Omazta, Rosty, Simay, Szakál, 's m.

13. §. Tisztikar.

1 fő, 2 alispán; 1 fő, 2 aljegyző; 2 fizetéses táblabiró, 1 fő, 1 alügyész; 1 fő útibiztos; 1 fő, 1 aladószedő; 1 számvevő; 2 fő, 2 alszolgabiró; 4 eskütt. — Egy fő orvos; 1 földmérő; 1 selyemtenyésztető; 2 raktári, 2 bátorsági biztos; 1 várnagy. — Gyüléseit tartja: Gyulán.

14. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik két főbirói járásra, u. m. I. *a' Békésire*, II. *a' Csabaira*. Egyébiránt mind a' 4 szolgabirónak különös kerülete van.

Mezővárosok.

Békés, magyar m. v. Gyulához észak-nyugotra 2¼ mfdnyire, a' Fekete és Fehér Körös vizek összefolyásánál 16,135 lakossal, kik közt 1152 r. kath., 14,355 reformatus, 590 n. e. óhitű, 18 zsidó. Nevét vette első birtokosától *Békéstől*, melly név a' n. váradi regestrumban gyakran fordul-elő. Hajdani vára a' város északi részén állott az egyesült Fehér és Fekete Körös vizek' egy tekerületében, de ezt 1595-ben a' Maximilian és Báthory Zsigmond seregei, kiüzvén elébb a' törököket, széljelhányatták. Most a' helyén egy közlakos majorsága van, 's a' lakosoktól mind ez ideig kastélynak neveztetik. Egyébiránt Békés egy a' legrégibb városaink közt, 's ezelőtt szabad város, királyi szolgálatban lévő libertinusok lakhelye volt, a' mint ezt régi pecsétje mutatja. 1561-ben királyi biztos által össze iratván, királyi jószágnak tétetik-ki, 's benne 256 porta találtatott. Most jobbágy város, csak egy erdőcske van még saját birtokában, 's ez mindössze is régi szabadságának maradványa. — Nevezetes épületek benne: a' r. kath., reformatus, n. e. óhitű szentegyházak, a' városháza, uraság kastélya 's tisztjeinek házai, a' vármegyei, katonatiszti, parochialis és notarialis lakházak. Van itt továbbá mind a' három főbb vallási felekezetnek tulajdon oskolája, 's a' reformatusoké 1837-ben 415 férjfi, 403 leány gyermeket, 1 oskolamestert, 3 fiú, 4 leány tanitót számlált; tulajdon parochiája, még pedig a' reformatusoknál 2 lelkipásztorral, egy segéd pappal. Szinte találtatik itt egy patika, 's mind a' két Körösön egy egy erős tölgyfa hid, 's nagy vendégfogadó. — Határa lapályos; legelőjét a' viz gyakran elönti, de szántóföldjeik, mellyek a' napnyugoti részen vannak, árvizeknek nincsenek kitéve. Földe fekete porhanyós agyag, még sok televénynyel (humus) gazdagitva, itt ott szikes és ingoványos földekkel változván. Lakosainak fő foglalatosságok a' földmivelés, 's nagy bőségben termesztenek hires sikeres tisztabuzát, árpát, zabot, tengerit, sok zöldséget 's dinnyét. Marháik, lovaik szépek, kétnyiretű birkákat is tenyésztenek, de hosszu gyapjas magyar juhokat felesebb számmal; a' méhtenyésztést erősen üzik. Szőleje

a' városnak felesleges, 's bőven adja a' világos veres, de gyenge bort. A' szőlőskertekben sok nemesitett gyümölcsfákat láthatni, mellyek között nevezetes Marjalaky Benjamin városi jegyzőnek drágá gyümölcsfákkal beültetett kertje. — A' földek szállásokra vannak felosztva. Halászata a' Körös vizeiben nem megvetendő, 's ugyan a' Körösön hoznak az Erdőhátiak mindenféle szerszám és tűzi fákat. Három országos vásárjai, különösen a' szarvasmarhák miatt hiresedtek-el. Földesura gróf Wenkheim József, kinek itt kevés majorsága van, hanem a' kigyósi pusztán szép épületekkel felruházott gazdaságot tart, 's ugyan itt nemesitett merinosokat, gyönyörű lovakat és szarvasmarhákat tenyésztet, kertészei pedig sok dohányt termesztenek. A' pusztán keresztülmenő országut két oldalrul beárkolva ákáczfákkal van beültetve.

Füzes Gyarmat, magyar m. v. a' Sárrét szélén, közel Bihar vármegyéhez, N. Váradhoz 7 mfdnyi távolságra. Van benne 647 ház, 82 katholikus, 4409 reformatus, 10 evangelikus lakos, egy igen szép ref. templom, három ref. oskola, 267 fiu, 211 leány gyermekkel, derék uraságí ház mellette lévő kerttel, több tiszti lakház, nagy magtár, serház. Határa lapályos fekete korhany föld, 's felette gazdag termékenységű; szénája igen sok, 's nádja is annyi, hogy még udvaraikat is azzal keritik a' lakosok; nádas tavaiban a' vizimadarak ezerenként tanyáznak, 's ezek közt a' kócsagok különösen emlitést érdemlenek; teknyős békája, rákja bőséggel; szőleje sok szép gyümölcsfákkal van beültetve, de bora nem állandó; turfája nagy mennyiségben volna, de nem használják. Lakosai igen vagyonosok, sok magyar juhot 's birkát, sertést, és hires szépségű szarvasmarhát tenyésztenek, a' földesuraság pedig több ezer merinost, sertést és szarvasmarhát tart. Az ivóviz itt iszapos izü és keserű. F. U. gr. Blankenstein.

Gyoma, magyar m. v. az egyesült Körösök partján, M. Túrhoz $2\frac{1}{2}$ mfdnyire: 950 házzal, 102 kath., 5265 refor., 233 evang., 2 n. e. óhitű lakossal, derék ref. templommal, három ref. oskolával, mellyekben öt tanitó számláltatik. Nevezetesebb épületei: az uraságházai, a' városháza, vendégfogadó, serház, parochialisház, uraságí magtár, 's a'

vármegyének egy tisztiháza. Van itt a' Körösön szép tölgyfa hid, 20 száraz és 2 olaj malom. Határa fekete agyag, szikes helyekkel változva, 's igen termékeny, de mivel lapályos, sokszor az árviz felét is elboritja. Folyóvizei: az egyesült *Körös*, mellyből isznak a' lakosok, ezenkivül a' *Jokai*, *Csergetjü*, *Nagy Iván* és *Német* fokok, mellyek a' Körösből telnek meg, 's szárazságban kiapadnak. E' vizek áradása ellen 2720 ölnyi gátat tart. A' Körösben fognak sok potykát, csukát, keszeget, harcsát, néha kecsegét is. Vizimadarakból számosan találtatnak vad kácsák, vad ludak, szalonkák, gödények, 's néha hattyúk és kócsagok. Határában több halmok, 's 3 elpusztult helységek' telekjei látszanak, u. m. *Ege*, *Pó* és *Nyárszeg*, mellyek 1682-ben tétettek semmivé. Az urbéri föld 250 egész jobbágytelket foglal magában, 's kaszálló minden sessio után 24 hold méretett-ki. Ennél fogva a' lakosok vagyonosok, 's 1837-ben 3300 darab szarvasmarhát, 10,000 juhot, 2000 sertést, 1500 lovat tartottak. Földjeiket a' gyomaiak már ugarolni szokták, 's termesztenek tisztabuzát, kétszerest, árpát, kevesebb zabot és kukuriczát, sok kölest. Mesteremberek számosan vannak, de nagy részt nyáron mezei munkások. F. U. gr. Stockhammer Ferdinand, hanem a' várost Vodianer pesti kereskedő birja haszonbérben, ki mintegy 4000 birkát, 150 darab szarvasmarhát, 200 sertést tart, ezenkivül szántat vettet a' 13,000 holdnyi majorsági földjén. — Szőleje a' városnak általjában 2000 akó gyenge bort terem, mellyet vagy magok megisznak a' lakosok, vagy nádért elcserélik a' Dévaványaiaknak. Gyümölcsfák a' szőlőskertekben bőséggel. Erdeje semmi sincs, fűzfák csak a' gátok mellett, 's innen a' vagyonosabbak Körösön leusztatott ölfával, a' szegényebbek pedig tőzekkel, szalmával és kóróval tüzelnek.

Egyébiránt a' város igen régi, ugyhogy 1220 táján már vitettek innen Váradra tüzes vas itéletre némelly szerencsétlenek. 1682 ben elpusztulván, csak 1717-ben kezdettek ismét visszaszivárogni lakosai. Nevezetesebb szerencsétlenségei közzé számlálja az 1816-iki rettenetes fergeteget, melly a' torony bádogos tefejét a' templomra vetvén ezt is betörte, — 's az ezután következő árvizt, valamint

szinte az 1830-iki iszonyú áradást, melly egy juhászt juhaival, karámjával együtt elseprett.

Gyula, csinos magyar-német-oláh m. v. Nagy Váradhoz 10, Aradhoz 7 mfdnyi távolságra. Nevét vagy Julia deák névtől (mivel hogy itt hajdan romai gyarmat volt, bizonyitják a' historia, 's a' földből kiásott hamvedrek, pénzek, stb.), vagy Gyula, Gila, magyar vezértől vehette, melly név (Gila) Chaldaeai nyelven vidort jelent. Régen erős vára volt, melly 1241-ben a' tatárok által megrongáltatott, de 1554. I. Ferdinand megigazíttatta, 1560. pedig Kerecsényi László kapitány jobban megerősitette, hanem már 1566-ben Petraf török basa 123,000 emberrel ostromolván, 70 nap után a' feljebb emlitett Kerecsényi Lászlótól csakugyan elvette, 's igy 1695-ig török kézben maradt, a' mikor végre ezek jármától capitulatio által hosszas bekerités után megszabadult. — 1735-ben Péró pécskai rácz kapitány e' vidékbeli magyar és rácz parasztokat, azon ürügy alatt, mintha II. Rákóczy Ferencz fiát Józsefet akarná segiteni — fellázasztván: bizonyos Sebestyén István lázadási vezér a' gyulai várat szinte bekeritette, 's Klósz Mátyás békési alispánt az általadás végett felszólitotta, de sikeretlenül; sőt a' pártosok nem sokára Erdőhegynél több vármegyei felkölt nemesek, 's rácz katonák által tökéletesen megverettettek.

Gyula jelenleg két részre osztatik, u. m. *Magyar* és *Német Városra*. Magyar Gyulát, Német Gyulától egy vizárok választja-el, melly hajdan a' várnak szélső sáncza volt; mindenik városnak külön birája 's tanácsa van. Magyar Gyula ismét három részre különböztetik-meg, u. m. Magyar Város, Ujváros, melly czigányvárosnak is nevezteték, és Oláhvárosra. A' városon keresztül folyik több csatornákra véve a' Fejér Körös, és nem messze tőle a' Fekete Körös, melly a' Fejér Körössel a' Remetei és Keszi fokok által össze volt kötve, de néhány évekkel ezelőtt ezeknek feje a' Fekete Körösből való kiszakadásoknál betöltetett, mindazáltal az árviz e' környéken lévő legelőt, réteket gyakran elszokta önteni. Ékességére szolgál a' városnak az uraság kastélya, és az ehhez tartozó gyönyörű gyümölcsös, vadaskertek, és a' szép kiterjedésű üvegház. Itt a'

csitrom, narancs fák, 's más növények megöntözésére a' viz a' Körösből csöveken vitetik egy kádba ló által hajtatott műszer segedelmével, innen az arra rendelt csövön, ismét a' kádból a' rendelt helyre lefolyván. Ugyan ezen műszer által hajtatik a' viz a' kert többi részeire is. A' kastélyhoz közel van a' régi várnak 7 ölnyi magasságú négyszegletes maradványa, mellynek keleti oldalában van egy tágas csonka torony, 's ez most uradalmi tömlöcz. Nevezetesebb épületek: a' vármegyeház, mellyben tartja a' megye köz gyüléseit és törvényszékeit, az uraság tisztjeinek 's egy némelly privatusoknak csinos lakházai. Mind a' három vallásbeli felekezeteknek vagynak templomaik, nevezetesen a' katholikusoknak van egy derék nagy szentegyházuk bádoggal fedett, 's órával ékesitett toronynyal a' Magyar Városban, továbbá mindenik városban 's a' kastélyban egy egy kápolna; szinte a' Magyar Városban van a' ref. és oláh templom is, mindenik erős anyagból 's toronynyal épülve. A' város nagyobb utczái kövezettek, 's a' Körösön derék kőhidak visznek-által. Végre említést érdemlenek a' kath. oskola mellett a' régi török fördőház, a' patika, két olajmalom, postahivatal. Lisztet csak száraz malmokban őrölnek.

A' lakosok magyarok, németek, oláhok, kiket nyelvek (bár ritka ki magyarul nem tud), ruházatjok és formájok megkülönböztetnek egymástól. A' magyarok, németek, és az előkelőbb oláhok kék nadrágban 's felöltőben jelennek-meg. A' fejérnép is csinosan öltözik, kivált a' mesteremberek czelédjei ugyan városi módon 's pompázon járnak. Asztalt közönségesen jót tartanak, 's borral élnek. Kézmüvesek igen számosan vannak 10 czéhekben, de czéh nélkül is találtatnak üvegesek, fazekasok, szűcsök, bádogosok, kés- és szegecsinálók, órások, fűsösök, kötélgyártók, szijgyártók, szűrszabók, molnárok, timárok, vargák, nyergesek. Posztó és más portékákkal kereskedő kalmár van 4, vasáros 3. — Az $18^{29}/_{30}$-iki popularis conscriptio szerint találtatott Magyar Gyulán 8924 lélek, u. m. 1999 r. kath., 39 evang., 1354 ref., 1098 n. e. óhitű férjfi, 's 4434 asszonyi nem. Német Gyulán 3196 lélek, u. m. 1125 kath., 8 evang., 29 ref., 428 n. e. óhitű férjfi, 1608 asszony-nem; azaz mind a' két városban 12,120 lélek. Egyházi összeirá-

sok szerint pedig volt: 15,462 lakos, u. m. 7898 r. kath., 3615 reform., 45 evang., 3904 n. e. óhitű. — Határának földe, bár ha néhol szikes is, de általjában igen termékeny fekete föld. Magyar Gyulának van $303^{2}/_{8}$, Német Gyulának $82^{3}/_{8}$ egész jobbágytelke, mellyek három fordulóra osztatnak-el. A' kaszállok (minden telek után 22 hold) külön vannak kimérve, 's ezeken épültek rendszerint a' tanyák, hol jószágaikat tartják, 's terméseiket össze hordják a' lakosok. A' Magyar városiak' legelője, 's egy része a' szántóföldeknek a' Csorvási pusztán, Gyulától 4 mfdnyire adatott-ki. E' hátasabb föld lévén a' legelő nyáron hamar elsül, 's e' miatt kénytelenek a' lakosok másutt árendálni; buzát mindazáltal jót és sokat terem. Szőlőskertjeik nagy kiterjedésüek, 's ezelőtt borért szépen kaptak pénzt, de most a' keresetnek e' módja valamivel csökkent, mivel jelenleg a' síkságon csaknem minden helységben találni szőlőskerteket. Gyümölcs a' kertekben elég; a' halászatot a' többet igérők tartják haszonbérbe. Pénteken tartott heti, 's országos vásárai népesek, kivált az Áldozó hétben eső hires baromvásárról, fasorszámairól, mellyeket az Erdőhátról szállitnak ide, 's innen Békés, Csanád, Csongrád, Arad vgyékbe széljelhordatnak. A' 22-ik sept. vásár a' gubacsról nevezetes. Őzek, nyulak bőven, 's farkasok helyllyel helyllyel találtatnak a' keletre fekvő erdőkben. Az uraság sok ezer nemesitett birkát, a' jobbágyok pedig közönséges birkát, magyar juhot, szép szarvasmarhát, zömök lovakat, 's magas nyulánk vörös sertéseket tartanak. — 1801-ben a' város' szebb része leégett, 's 1816. 29-ik 's 30-ik januar. a' fergeteg 86,000 f. kárt tett marhákban 's épületekben.

Kik voltak Gyulának régi birtokosai, nem tudhatni. 1520. táján a' Brandenburgi márkgróf György birta, 's e' pártolta itt legelőször a' protestans vallást, mellyet később Magócsy Gáspár gyulai várkapitány, 's a' Nadányi nemzetség hathatósan meggyökeresitett. 1695-ben a' kamara kezére jövén, 1719-ben III. Károly a' várat, várost, a' hozzá tartozó uradalommal együtt Harukkern János Györgynek adta, ki is egy linczi péknek fia volt, 's a' cs. k. proviant kormánynál fő tisztséget viselt. Magyar indigenává lett 1722. Bárói rangra emeltetett 1729. Végre 1732. a' nem

rég (1715.) visszaállitott Békés vármegyének fő lispánjává tétetett. Már 1723-ban volt királyi adomány levéle, de mivel abból sok helyek kimaradtak, ujat nyert 1736-ban, mellynek erejénél fogva e' következő helyeknek jütött birtokába, u. m. *Gyula*, Fövényes, Ölyved, Apáti, Sz. Benedek, Béregyháza, Alabián, Gyürkehely, *Békés*, *Endrőd*, *Berény*, Gyur, Kamut, Dánfok, Tsatár, Tógye-Nyárszeg, *Szentes* (Csongrádban), Sz. Fábián, Ecser, Veresegyháza, Donát Sz. László, Tőke, Hekéd, Derekegyházának egy része (Csongrádban), Bökény, *Szeghalom*, Fáas, Balkány, Torda, Kis Környe, *Öcsöd*, *Szarvas*; Káka, Báboczka, Félegyháza, Tatárszállás, *Csaba*, N. és K. Podány, Földvár, Borot, Gyán, Veszely, Gerendás, Kigyós, Eperjes, Kerekegyháza, Szabadka, *Gyarmat*; Pázmán, Ösvény, Bucsa, K. és N. Harang, Gerla, Mező-Megyer, Sz. Miklós; K. és N. Décse, *Doboz*, Csorvás, *Körös Ladány*, Méhes, Kis Károly, *Gyoma*, Ege, Nagy Telek, *Vésztő*, Mágor, *Tarcsa*, Edelés, Németi vagy is Nemes Kereki, Bél Megyer; Félhalom, Pöhalom, Szénás, Kis és N. Csákó, Királyság, Kondoros, Murony, Halásztelek, Sima, Simasziget, Csejt, *Orosháza*, *Székudvar* (Aradban) Peczér, Gyiret, Sz. Király; *Sz. Márton* (Aradban), Szent Tamás, Pél, *Elek* (Aradban. — Báró Harukkernek 1775-ben a' férjfi ágon magva szakadván, a' fennemlitett birtokok a' leány ágra mentek, 's jelenleg is birja. Nevezetesen Gyulának mostani birtokosa gr. Wenkheim Ferencz.

Szarvas, magyarosodni kezdő tót m. v. Körös vize partján, Mező Túrhoz 3 mfdnyi távolságra. Régiségét mutatja az, hogy itt romai pénzek, hamvedrek ásattak-ki, 's egy a' fehérvári káptalanban találtató Oklevél azt tartja, hogy 1304-ben bizonyos gróf Budun Zovard nemzetségéből birta volna. Hajdani várát ki épitette, nem tudhatni, de annyi bizonyos, hogy 1566. a' gyulai vár eleste után, ez is török kézre került. Azonban 1695. Maximilian herczeg visszavétette, 's hihető, hogy egész 1677-ik esztendeig a' kereszténynyeknél maradt, melly évben ismét elvesztették; mig végre 1685-ben a' mieink által visszavétetvén, egészen széljelhányatott. A' vár udvarának közepe ott volt, a' hol most az evang. nagy templom áll. 1685 után a' helység

maga is elpusztult, 's csak 1722-ben ülték meg ezt ujonnan némelly Csabáról és Aszódról jövő evang. tótok. — 1731-ben vásári, 1743-ban vám-privilegiumot nyert a' város. 1739. dögháláll uralkodott. 1747. némellyek Apatelekre (Aradban), 's ismét mások 1754-ben Nyiregyházára kivándoroltak, 's ez által alapját vetették e' most is virágzó városnak. 1790. Tessedik igazgatása alatt Practico-Oeconomicum Institutum állitatott, de a' melly fájdalom! régen elenyészett.

Ékesitik a' várost gróf Bolza kastélya 's angolkertje, a' Körösön tul egy gyönyörű orangeria, a' hajdan industrialis, most pedig T. Lehóczky úr gyümölcsöskertje, az evang. templomban lévő hires orgona, de leginkább az evangelikusok virágzó gymnasiuma, melly a' földesuraság nagylelkű segitségével csak 1836-ban hozatott ide által Mező Berényből. Ebben Magda Pál ismeretes nagy érdemű magyar irónk' kormánya alatt, három más professor együttmunkálkodásával tanittatik: a' philosophia, a' humaniorák, syntaxis, grammatica, és a' magyar nyelv, 's 1837-ben már 142, 1838-ban 118 tanuló ifjút számlált. A' gymnasium megalapitására az uraság N. Kondoroson a' legelőből adott 5 sessio földet, fűvészkertnek 27 holdat, ben a' városban két malomnak való helyet. A' gymnasiumon kivűl az alsó fiu és leány oskolák is jó karban vannak (1286 tanulóval). — Van itt továbbá r. kath. paroch. templom, evang. szentegyház és anya ekklésia, több csinos uraságí épület, patika, vendégfogadók, 's a' Körösön derék hid. Népessége 15,452 lélek, kik közt 925 katholikus, 14,340 evangelikus *), 142 reformatus, 45 n. e. óhitű. Eredetekre nézve tótok ugyan, de magyarul kevés van, ki ne tudna. A' város szolgálatja, a' jegyzőkönyvek, 's a' számadások magyar nyelven vitetnek. — A' szarvasi számos mesteremberek vásárra Erdélybe eljárnak; a' földmivelőkre is a' derék Tessedikről ragadt némi józanabb gazdálkodás, nevezetesen luczernát, lóherét sokat termesztenek, 's ezek magjaiból szép pénzt vesznek-be, valamint gyümölcsfáik nemesitésére is több gondot forditnak, mint más alföldi helységek.

*) 1837-ben 15,458 lélek volt az evang. egyházi számolás szerint.

Határa, a' *kákai*, *halásztelki*, *csákói*, *n. kondorosi*, *szénási*, *décsi*, és *csejti* pusztákkal, mind szélességben, mind hosszaságban könnyen kiterjed 2—3 mfdnyire, 's rajta a' tanyák széljelszórva ugy látszanak, mint meg annyi kis faluk. A' határ laposabb részét a' viz gyakran járja, ugyhogy némellykor Tárig csónakon lehet menni. Földje fekete porhanyós agyag, 's olly termékeny, hogy itt a' kukuricza vetést ugy tekintik, mint földjavitást, melly egyszersmind arra mutat, hogy rendesen nem szokták jól megmivelni a földet, trágyázni, pedig épen ritkán. Legelője, rétjei nagy kiterjedésüek; szőleje is sok van. E' szerint a' természet bőven adott ezen vidéknek buzát, bort, jó kerti gyümölcsöt, dinnyét, mézet, mindenféle zöldséget, vad sáfrányt, lóhert, vad galambokat, vizimadarakat, vad réczéket, sok túzokot, nyulat, rókát, 's néha farkast. Számos szarvasmarháin, lovain, sertésein kivül 50,000 juhot tart, nagy részt közönséges birkákat. A' Körös vizében, melly mind embernek, mind marhának jó italul szolgál, — fognak sok féle halat, rákot, csikot; továbbá ezen hozzák-le az Erdőhátról a' tüzi és szerszámfákat, Csongrádtól pedig felfele a' tiszahátiak jóféle kormos, pogácsa, masánczki almával szolgálnak. — Egyébiránt fogyatkozásai közzé tartozik az, hogy fája nincsen, továbbá ki van téve az áradásoknak, a' nagy orkán szeleknek, marhadögnek, ragadó nyavalyáknak, különösen a' pokolvarnak (carbunculus), 's sok házi férgeknek. — Egész jobbágytelek 335 van, ide nem számlálván néhány szabad telkeket, mellyeket az uraság a' városnak, tisztviselőknek ekklésiáknak 's oskoláknak használatul általadott. F. U. gr. Batthyáni István, gr. Bolza József, gr. Eszterházy Mihály, gr. Mitrovszky Vilmos.

Faluk.

Szent András, magyar f. az egyesült Körös mellett, melly ezen helységet félhold formára keletről délre, és északra két egyenlő ágakra szakadva körül folyja, Szarvashoz nyugotra ½, Pesthez 16, Gyulához 7 mfdnyi távolságra: 2880 r. kath., 1127 ref., 15 evang., 130 zsidó lakosokkal. Igen régi helység, mert 1550-ben már Oláh Mik-

lós említi Hungariájában. 1561-ben a' királyi Conscriptio szerint volt benne 45 porta, 's birtokosai voltak Glesán Miklós, Paksi Kristóf és Lajos, Ujlaki Sebestyén. Elpusztulván ez is a' 17-ik század végén, 1719-ben kezdték ujra meg ülni nehány Kabáról, Bihar vgyéből ide költözött reformatus lakosok. Ugyan ekkor kath. és evang. tótok is szálingózdtak ide, de későbben ez utóbbiak Tót Komlóst ültek-meg, a' katholikusok pedig egészen elmagyarosodtak. A' helység rendetlenül van épülve, utczái szükek, házai szerte széljel és szegény készületüek. Nevezetesebb épületek benne a' kath. és ref. templomok, paroch. ház, a' b. Budnyánszky, Sz. Györgyi Horváth, Szakál. Cseh Ferencz földesurak' szép házai, mellettek lévő csinos és hasznos kertekkel. Sz. András határának mennyiségét mutatja az itt következő tabella, melly az 1774. 16. aug. történt, 's 1775-ben felsőbb helyt helybenhagyott kimérés szerint készült. Egy urbéri teleknek belső-járandóságát 2 holdjával, külső járandóságait 58 holddal számlálván, a' régi urbarium első pontja szerint:

Földnek térsége.

Különösen.

	jó 's hasz.		szikes és vizenyős			
	Hold	□ öl	Hold	□ öl	Hold összesen	□ öl
79$^{2}/_{8}$ urb. sessiok intra 's extravillanuma tesz .	3554	750	1200	550	4755	
Házas zsellérek intravillanuma	11	248	20		31	248
Uradalmi allodium . .	360	4			360	4
Urbarialis kenderföldek	60	426	20		80	426
Közönséges 's szabad fundusok	453	1253	13	83	467	36
Közönséges legelő . .	4530	254			4530	254
Ehhez tartozó laposok			998	958	998	958
Körös vize mellett lévő 's legelőhöz tartozó zúgok			712	425	712	425
Vizállás 's fertők . .			332	625	332	625
A' Körös vize foglal-el			312	236	312	236
Országutak	152	418			152	418
Summa .	9122	153	3608	1257	12730	1410

A' legelőből későbben curiáknak kiszakitatott 84 hold, nem különben 1814-ben uj szőlőknek 414 hold, 563 □ öl, és igy maradt 4031 hold (1600 □ ölével számitván), 991 □ öl legelő. A' helység tart 1600 darab szarvasmarhát, 1000 lovat, 8000 juhot és birkát, 600 sertést, de nem mind tulajdon legelőjén, hanem haszonbérbe is szokott venni. A' föld tulajdonságára nézve fekete porhanyós agyag, melly minden trágyázás, ugar nélkül is bőven terem csupán egy felturásra (mert csak egyszer szántanak, 's akkor is rosszul). A' búza különösen aczélos, sikeres, 's ezért a' pesti szemlyesütőktől nagyon becsültetik. Bora kedves izű; szőlőskertjeiben sok megygy, cseresznye, alma, szilva terem, de fanemesitéssel nem sokat bajlódnak. A' Körösben rákot sokat fognak, de halat kevesebbet. Czéhbeli 's nem czéhbeli mesterembereket 60 feljül számlál. Fában nagy szükséget érez. Földesurai a' helységnek néhai Paksy Miklós' örökösei, u. m. Sz. Györgyi Horváth, b. Rudnyánszky, b. Mondbach, Rosty, Cseh, Kürty, Szakál, Csabay, Tótvéradjai, Kornis, Daróczy, 's m.

Mező-Berény, magyar-német-tót f. egy lapályos síkságon, Békéshez $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 140 kath., 5761 evang., 1899 ref., 50 n. e. óhitű lakosokkal, két evang., egy ref. szentegyházzal 's anya ekklésiákkal. A' 17-ik század végén ezen helység is elpusztulván, 1722-ben ülték-meg ujra néhány magyar tót és német gyarmatok; azonban a' tótok nagy részt már elmagyarosodtak, 's a' németek is mind tudnak magyarúl. *) Azon gymnasium, melly itt 1802 olta virágzott, 1836-ban Szarvasra tétetett által. — Határa nagy kiterjedésű; földe fekete agyagos és felette termékeny; lakosai sok és szép buzát, árpát, kukuriczát, zabot, kendert, répát, dinnyét, luczernát, lóherét termesztenek, 's ez utóbbiak magjaival jutalmas kereskedést folytatnak. Szőlőskertjei nagyok 's ezekben sok nemesitett gyümölcsfát láthatsz; bora nem állandó; jó lovakat, ökröket, birkákat tenyészt. — Az 1561-iki királyi összeirás szerint a' Királyi Felség birta, 's volt benne 50 porta. — 1719-ben a' gyulai

*) A' tót evangelikusok 3584, a' német evangelikusok 2177 főre mennek.

uradalommal együtt Harukkern János Györgynek adatott, de ennek férjfi ága 1775-ben kihalván, az egész birtok leány kézre ment. Ezen Harukkern jószágokban a' leány ág miképen osztozott meg, nem lesz talán érdektelen emliteni. E' szerint az egész uradalmat 96 részekre szakitván, ezekből jutott gr. Wenkheim Ferenczre $23^1/_2$ osztályrész; ugyan ennyi gr. Wenkheim Józsefre; a' gr. Károlyiakra (gr. Sztáray. Trautmansdorf) 16; — gr. Stockhammer Ferdinandra felesége jussával együtt 5; b. Wenkheim Józsefre, 's testvéreire gr. Blankensteinnéra, gr. Festeticsnére, Kárásznéra, Therezia báró kisasszonyra, mindenikre külön külön $3^1/_5$, azaz összesen 16 osztályrész; — gr. Bolza Józsefre, gr. Eszterházy Mihályra, gr. Batthyáni Istvánra, gr. Mitrovszky Vilmosra mindenikre külön 2; gr. Stockhammer Hermanra; 's testvéreire gr. Auerspergnére, b. Drechselnére, b. Bedekovichnéra mindenikre külön 1, azaz összesen 4 osztályrész. F. U. b. Wenkheim.

Csaba, legnagyobb falu egész országban, a' Fehér Körösnek ide vezetett csatornája mellett, merő rónaságon, N. Váradhoz 10, Aradhoz 7, Pesthez 18 mfdnyi távolságra. Van ezen faluban egy kath., 1 óhitű, két evang. szentegyház (két predikátorral, 1 segéddel), 's ezek közt az uj roppant fél millioba került Basilika, gazdag készülettel, gyönyörű oltártáblával, derék 24 mutatioju orgonával; synagóga, több jeles uradalmi, vármegyei 's katonai tiszti lakházak, patika tulajdon orvossal, nagy rendes vendégfogadó, 1923 ház, mellyek nagy részt csinos izléssel, 's kő kéménynyel épültek. Népessége 22,223 lélek, kik közt 2988 romai, 5 görög katholikus, 18,368 evangelikus, 70 reformatus, 682 n. e. óhitű, 110 zsidó találtatik. Ezeknek kis része üzi a' kézművességet (103 czéhbeliek), a' nagyobb rész föld 's szőlőmiveléssel, állattenyésztéssel foglalatoskodik. Többen különös gyönyörűségeket találják a' kertészségben, a' gyümölcsfák nemesitésében, az asszonyok pedig mind szövők, fonók, ugyhogy csak zsákokért, ponyvákért többet bevesznek esztendőnként 12,000 forintnál. Határa' kiterjedését a' mi illeti: A' belső telkek 824 holdat, 477 □ ölet foglalnak-el. A' külső határ pedig illy formán osztatik-fel:

Kilenczed alá tartozó szélők . .	1158	hold. 688	□ öl.
Jobbágyi kenderföldek . . .	471	— 274	
Allodialis kender földek . . .	23	— 952	
„ Erdő	16	— 825	
„ Puszták	8095	— 966	
Jobbágyi szántóföldek 's kaszállók	34,757	— 557	
Magistratualis, parochialis, rectorialis és notarialis földek . .	1130	— 453	
Szántóföldek közt lévő utak . .	488	— 142	
Mindég használható belső legelő	10,910	— 471	
Kiöntések alatt lévő legelő . .	3829	— 1092	
Bokros és szombékos helyek . .	301	— 362	
Szikes földek	1472	— 583	
Füzes	19	— 1050	
A' falu alatt folyó csatorna . .	30	— 416	
A' nagy rét	1094	— 110	
Sással benőtt posványok . . .	2544	„ 207	
Belső legelőn menő utak	145	— 1002	
Külső legelő . . , .	18,374	— 187	
Az általmenő utak . . . ,	284	— 1084	
Összesen	85,149	— 421	

Egész jobbágytelek 56 holdjával számitván (1100 □ ölével) $620^{5}/_{8}$ találtatik, 's vannak $^{2}/_{8}$ telektől kezdve 2 egész telkes gazdák is. Az 1826-iki dicalis összeirás szerint volt itt: 4240 darab szarvasmarha, 4420 ló, 1100 sertés, 17,000 juh 's birka, 's a' falu fizetett a' házi pénztárba 7649 fr. 15 kr., a' hadi pénztárba 7533 fr. $2^{1}/_{8}$ kr. — A' föld minéműségére nézve részint több homokkal vegyes, részint agyagos fekete, részint használható szikkel és iszappal kevert, 's gazdagon termő. Egyébiránt a' lakosok, kik 1715-ben ültékmeg e' helyet (a' katholikusok csak 1751-ben jöttek), mind e' mai napig tótúl beszélnek, holott más békési tót helységek egészen megmagyarosodtak. Földesura Csabának fele részben a' gr. Károlyi linea, mellyen az osztályos leányok után gr. Sztáray Albert $^{2}/_{3}$ részben, gr. Trautmansdorf József $^{1}/_{3}$ részben örökösödtek. A' másik felét birják gr. Bolza József, gr. Batthyáni István, gr. Eszterházy Mihály, 's gr. Stockhammer, de az utolsó osztályrész (Csabának $^{1}/_{8}$ része) eladattatván, most e' következők a' birtokosok: Beliczay,

Bodroghy József, Hellebrand János, Simay Kajetán, Omaszta, Fejér.

Doboz, régi magyar falu a' Fekete Körös mellett, Gyulához északra egy mfdnyire: 19 kath., 2000 ref. lakosokkal. Van itt derék ref. templom 's parochialis ház, szép uraságí lakház egy kerttel, 247 jobbágy épület, a' Körösön erős tölgyfa hid. Határa lapályos; szántóföldje leginkább erdőből kiirtott hely, melly összesen 39$^{9}/_{8}$ egész jobbágytelket teszen 's bő termő; más része a' határnak vizenyős, 's áradásoktól szenved; harmadik része a' határnak szép tölgyes erdőből áll, mellyben sok szarvas, őz, fáczány és nyúl tanyázik, a' vaddisznókat az uraság mind inkább pusztitatja. A' lakosok hires, de kevés dohányt termesztenek, télen pedig ölfa vágásból sok pénzt kapnak. Az ide való tölgyfák igen tömöttek 's nehezek, ugyhogy a' vizbe könnyen leülnek, mellyrenézve az itteni Körös medre rakva van illy elmerült tölgyfa derekakkal, annyira, hogy benne halászni csak meritő hálókkal 's szigonyokkal lehet. F. U. gr. Wenkheim Ferencz.

Endrőd, magyar f. az egyesült Körös vize mellett, Szarvashoz keletre 3 órányira: 658 házzal, 5967 katholikus, 2 egyesült, 83 n. e. óhitű, 3 evang., 10 ref. lakosokkal, díszes parochialis és helység házzal, 's egy roppant kath. paroch. templommal, mellyet gyönyörű rézzel fedett torony ékesit. Határa 25 ezer nehany száz holdból áll, 's olly termékeny fekete agyagos 's homokkal vegyes földje van, hogy az őszi 15, a' tavaszi 20 magot rendesen meg-ád. A' trágyázás szokásban van, hanem a' földnek parlagon való hagyása, 's a' tengeri vetés sikeres földjavitásnak tartatik. Adó alá eső egész jobbágytelek 189$^{1}/_{6}$, szabad 19$^{4}/_{8}$ számláltatik. Gyümölcs fákkal ékeskedő, de közönséges bort adó szőlőskertje 517 holdat foglal-el. Legelője 10,000 holdnál többre megy, ide értvén t. i. a' határhoz kapcsolt *Simai* és *Kis Kondorosi* pusztákat is. A' helység a' 16-ik század elején virágzó curialis nemes hely volt, mint ezt láthatni Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek, az Endrődiekhez intézett, Kolosváron 22 nov. 1625. költ leveléből. Elpusztulván későbben, 1718-ban mintegy 40 család telepedett ide a' megyei Nemes Kereki falujából, kikhez majd tótok

is jöttek, de ezek már ma egészen elmagyarosodtak. F. U. gr. Stockhammer Ferencz' örökösei.

Kétegyháza, oláh-magyar-német f. Arad vgye szélén, Gyulához délre $1^1/_2$ mfdnyire: 803 kath., 4036 n. e. óhitű, 4 ref. lakossal, n. e. óhitű templommal, szép uraságí kastélyyal, 's egy gyönyörű, nézést érdemlő kerttel. Határa gazdag termékenységű; a' jnh marha, ló- és sertéstenyésztés nagy divatjában van. F. U. gr. Almásy Ignácz.

Tót Komlós, tót f. Csongrád és Csanád vgye közt, Békéstől egészen elszakitva, Makóhoz 4 orányira: 48 kath., 6769 evang., 30 ref., 41. n. e. óhitű lakosokkal. Van itt evang. szentegyház, 2. predikátorral, evang. néposkola 4. tanitóval 's 713 gyermekkel (1837-ben), postahivatal, több csinos lakház. Határa igen termékeny, de a' lakosok számához képest szük. Ezek 1746-ban jöttek-ide Szent Andrásról. F. U. a' Paksi örökösök. Lásd Sz. András helységét.

Körös Ladány, hajdan *Körös Nadány*, magyar falu a' Sebes Körös partján, Békéshez északra 3. mfdnyire: 485 kath., 3113 reform. 10 óhitű lakosokkal. Neve Ásiából kihozott szó, 's zsidó és chaldaeai nyelven mind Ladány, mind Nadány annyit tesz mint hüvely, tok. Már 1200-ban előfordul a' váradi regestrumban. A' reformatio elején a' törzsökös Nadányi magyar nemzetség birta, melly Bihar vgyében jelenleg is virágzó, de 1680 táján elpusztulván a' helység, ez 1719-ben szinte Harukkern János Györgynek adatott. Ékesíti a' helységet az uraságí pompás kastély, a' mellette lévő kies kert, 's a' Körös szigetjében most készülő angolkert. Továbbá van itt kath. és ref. anya templom, uradalmi 's vármegyei tiszti lakház egy mellette lévő nagy kerttel, vendégfogadó, 8 liszt-, egy olaj malom, serház, hol ezen a' környéken legjobb sör főzetik, derék hid a' Körösön, 489 jobbágyház. Határa lapályos, székes fekete föld, melly ha megszárad kő keménységüvé válik, nehéz munkálatú, egyébiránt jó termő. Egész jobbágytelek van 116, melly 60 holdjával méretett ki, u. m. 38 h. szántóföld, 22 h. kaszáló, három fordulóra osztva. Kétszeri szántás után termesztenek buzát, árpát, zabot, kukuricát, kölest. Szőleje 4 helyt van, 's jó időben 2000 akót megterem. Szilvája, almája, megygye bőséggel; nemesebb gyümölcsöket oltogatni csak

most kezdenek. A' helység alatt folyó Körösben kevés halat és rákot fognak. Az árvizek elháritására boldogult b. Wenkheim József sok és költséges csatornát ásatott, de azért a' határt most is gyakran elboritja a' viz, mint ez 1830-ban megtörtént. Erdeje nincsen, hanem a' közel levő *Fási* erdőből, melly az uraság allodiuma, szerez tüzi és épületi fát. Az uraság igen szép nemesitett birkákat tart, mellyeknek fajtájából a' lakosok is 6000 darabot tenyésztenek, igy szinte 2000 szarvasmarhát, 1500 szép lovat. Sertést pedig mind az uraság mind a' jobbágyság felesen tart. Az uraság bivalyokat is tenyészt. F. U. b. Wenkheim Józsefözvegye, született b. Orczy Therezia asszonyság, 's ennek fia b. Wenkheim Béla, mostani Békés vármegyei nagy érdemü második alispán.

Orosháza hajdan *Oroszháza*, magyar f. Békés vgye déli szegeletében, Szenteshez $4^1/_2$, Pesthez $26^1/_2$, Aradhoz $9^1/^2$ posta mfdnyire: 154 kath., 9450 evang., 122 ref., 170 n. e. óhitü, 15 zsidó lakosokkal, kik 1744-ben jöttek ide Vas, Veszprém, Zala, Győr és Fehér vármegyékből. Van itt kath. parochia, evang. szentegyház 's anya ekklésia két predikátorral, evang. oskola 4 tanitóval, 's 997 fiu és leány gyermekkel, több diszes uraságí épület, postahivatal, patika, vendégfogadó. Határa elég tágas, 's gazdag termékenységü fekete földből áll; szép és sok lovat, szarvasmarhát, juhot és sertést tart, különösen az uraság igen szép nemesitett birkákat tenyészt. F. U. a' Harukkern örökösök, nevezetesen a' gr. Károlyi linea.

Öcsöd, magyar f. Heves vgyéhez közel, a' hármas Körös együtt folyásánál, M. Túrhoz 3. mfdnyire: 7. kath. 4500. ref., 30. evang., 4. óhitü lakosokkal. Nevezetesebb épületei a' reform. tornyos szentegyház, parochialis, oskola, helység és notarialis házak. Határa $25,181^1/_8$ holdat foglal-el, 's ebből 14,331 hold 1100 □ öllel, $10,850^1/_8$ hold 1200 □ öllel van számitva. Egész jobbágytelek $164^7/_8$ találtatik. Legelője 12,000 holdnál többre terjed, de ennek $^2/_3$ része részint szikes, részint áradásoktól szenved. Szőlőskertjei gyenge bort teremnek. A' gyümölcs nemesitésben szép példával mennek elé a' helybeli ref. pap és helység jegyzője. Fekete agyagos homokkal kevert szántóföldjei egyszeri szántás után is gazdagon termik a' tisztabuzát, melly a' megyében legszebb-

nek, legsikeresebbnek tartatik. Szarvasmarháik, lovaik szépek; két nyiretű birkát 6000 darabnál többet tartanak, 's hogy a' zsidók a' lakosokat meg ne csalják, a' gyapjú a' helységházánál az előjárók által adatik-el. Lud, kácsa, 's más apró jószágok tartásából sok pénzt bevesznek. Heti vásárokat helyben tart. — Erdeje nincs, de a' töltések mellett, 's a' Körös lapályain füzfát bőséggel láthatni. A' Körösben pontyra, csukára, keszegre gazdag halászat esik. F. U. a' gr. Stockhammer nemzetség, de $^1/_8$ a' b. Podmaniczkiak megvették.

Szeghalom, régi magyar helység közel Bihar vármegyéhez, Békéshez északra 4 órányira: 45 kath., 5551 ref., 10 evang. lakosokkal, 750 házzal, ref. templommal 's oskolával (1857-ben 260 fiu, 220 leány gyermek), több csinos uradalmi épületekkel. Az utczák rendezve vannak, 's a' jobbágyházak közt sok csinos épület találtatik, csak kár, hogy a' tüzi veszedelemnek nagyon kivan téve a' nád tetők és nád udvarkerítések miatt. Ékességére szolgál a' helységnek a' mélt. Kárász Miklós Septemvir jó ízlésű háza, egy mellette lévő virágos, gyümölcsös kerttel, 's szinte a' gr. Festetics épülete. Határa lapályos fekete föld, néhol szikes, néhol vizjárta rétes, szárazság idején felette megkeményedő. Termesztenek rajta kétszeri szántás után buzát, árpát, zabot, kölest; tartanak szép szarvasmarhát, lovat, juhot és igen sok sertést. Az uraságnak több ezer felette nemes selyembirkái, 's czimeres szarvasmarhái vannak, mellynél fogva a' lakosoknak jó alkalmuk van barmaik' nemesitésére, 's ezt használják is. Szőlőskertjeik gyenge borát magok emésztik-el; gyümölcsfáik vadak, az oltást nem gyakorolják. A' *Sebes Körös* áradásai ellen sok töltések és ásott fokok csináltattak. A' halászat benne kevés figyelmet érdemel; ellenben az itteni lápokban nád nagy bőséggel vágatik. — Szeghalom igen régi helység lehet, mert a' váradi regestrumban Scegühölm és Zieghulm név alatt már 1200 táján gyakran fordul-elő, nevét pedig vehette a' Sebes Körös tekerületében lévő halomtól, mellyen most gr. Festeticsné magtára 's pinczéje vagyon. F. U. Kárász Miklós Septemvir, és gr. Festeticsné.

Körös Tarcsa, szinte régi magyar helység az egyesült Fekete és Fehér Körös folyó partján mellyen itt réven esik

az átjárás, Békéshez észak-nyugotra $2^1/_2$ órányira. Van itt 425 ház, 52 kath., 3344 reform., 50 evangelikus lakos, szép ref. templom és oskola, csinos paraszt épületek, de az utczán sáros időben alig lehet járni. Határa lapályos fekete föld, nyugotra dombosabb, a' honnan a' szállások és szántóföldek itt vannak, egyébiránt ezek felette gazdagon teremnek mindenféle gabonát. A' lapályos részt a' Körös és Büngösd vizei gyakran elöntik. Az uraság sok szép selyembirkát, szép szarvasmarhát tenyészt, valamint a' lakosok is jó fajta birkákat, szarvasmarhákat, lovakat tartanak, és sertéseket nagy bőséggel. Szőleje bőven termő, de bora ennek sem állandó; a' gyümölcs nemesitessel nem gondolnak. A' Körösben csak novemberben kezdvén a' halászatot, ennél fogva igen sok halat fognak, kivált potykát, harcsát, süllőt és kevés rákot. F. U. b. Wenkheim Theresia kisasszony.

Vári, vagy *Gyula Vári*, magyar f. Gyulához keletre egy kis órányira a' Fehér Körös mellett. Régen itt oláhok laktak, de ezek Kétegyházára költöztek. Most lakik itten 75 kath., 1848 reform., 17 zsidó, 330 házban. Van ref. anya temploma 's oskolája, és egy synagógája. Határa lapályos fekete föld; egész jobbágytelek van 13, mellyet a' lakosok két fordulóban mivelnek, kétszeri szántással. Kaszállójok is kevés, a' honnan mind szántóföldet mind rétet másutt kénytelenek haszonbérbe venni. Azonban az uraság sok allodiumot, és derék erdőt bir, de ebből a' lakosok csak száraz galyakat hordhatnak. Szőlőskertjei bő termők, hanem csekély borral fizetnek. Ezeket az uraság ugy dézmáltatja, hogy minden hetedik sor szőlőt az uraság számára kell leszedni, mellyet aztán maga szüret el. F. U. gr. Almásy Ignácz.

Vésztő, régi magyar helység a' Sebes Körös mellett, Bihar Vármegyéhez közel, Gyulához északra $4^1/_4$ mfdnyire: 11 kath., 4000 reform., 9 óhitű lakosokkal. Elsőbben a' tatárok, majd 1680 után a' ráczok elpusztitván, csak a' templom kőfala állott fen több évekig, miglen a' 18-ik század elején ezt is megkezdték ülni némelly Bihar vgyei lakosok. Van itt szép tornyos ref. templom 's oskolák, 160 diszesen épült paraszt ház, uraságiház, 1 vizi, 7 száraz, 2

olaj malom. Határa lapályos fekete föld, 's nagy részt rétes a' vizáradások miatt. Ezek okozták azt, hogy hajdan $62^1/_2$ urb. jobbágytelek lévén itt, már 1798-ban csak $27^1/_2$ sessiot lehetett szántani. Egyébiránt az árvizek meggátlására sok munkát tettek ezen helység lakosai. Igy a' Körös partot magos széles töltéssel körül vették, hogy a' helység lapályos részét az ugy nevezett *Babylont* megszabadithassák a' gyakori árviztől. 1808. pedig 2600 ölnyi hosszu csatornát ástak a' réten keresztül, melly által sok ezer holdat kiszáritván, a' nádgyökereket, zsombikokat kiégetvén: most már ez a' határnak legjobb, legtermékenyebb része. Egy hold földért egyezés szerint fizet az uraságnak 15 évig esztendőnként 8 garast p. p, ezenkivül a' termésbül kilenczedet ad. Termesztenek a' lakosok buzát, árpát, zabot, kölest, kukuriczát; tartanak szép szálas marhát, lovat, birkát keveset, magyar juhot többet, sertést sokat. Az uraság selymes birkákat, és egy derék 130 darabból álló gulyát tart, ezenkivül sok tisztabuzát, árpát, tengerit termesztet. Szőleje a' helységnek nagy kiterjedésű, 's boldog időben 6000 akót megterem. Gyümölcs is van elég; nevezetesen megygy, szilva, alma, sok cseresznye, de oltáshoz még nem értenek. Az uraság szinte szép szőlőt bir a' *mágori* dombon, mellyen volt 1200 táján a' Csolti apaturság temploma 's klastroma, 's későbben a' vörösbarátoké. Ezen templomnak kettős tornya 1780-ban dült-le, követi a' Vésztöi 's Ladányi lakosok hordván-el. E' domb tetején van az uraságnak szép nyári lakháza, alatta derék pincze, a' domb körül szőlő. — Az uraségi 4 szakaszban lévő, 's körülárkolt erdők tilalmasok. A' helységnek is van egy fűzfa erdeje. A' Körösben fognak kevés potykát, csukát, keszegét, harcsát és rákot. Ezelőtt 30 esztendővel a' tavas nádas rétekben sok teknyősbékát fogtak, 's az uraságnak minden esztendőben bizonyos számmal kellett adózni, azonban jelenleg ritkán lehet találni. Vizimadarakból találtatik: sok vad lud és kácsa, buvár, vöcsök, gém és kócsag. F. U. gr. Wenkheim Ferencz.

Pusztá k.

Bucsa, Ösvény; N. és K. Harang, Pázmány, Halas, Balkány, ezek mind Füzes Gyarmat körül feküsznek, 's

határjok nagyobb részt lapályos, nádas rétség. *N. Halas*, Szeghalom mellett. *Kis N. Környe*, *Kis Károly*, *Simaisziget*, Körös Ladánytól északra 1 és $1\frac{1}{2}$ órányira feküsznek. *Torda*, *Czigoró*, *Átka*, *Kóth* Vésztő körül, nagyobb részt nádas rétségekből állnak. *Fás*, Körös Ladányhoz tartozik szép uraságí majorsággal és erdővel. *Mágor*, Vésztőhöz tartozik. *Méhes*, *Nemes Kereki* egy omladozott templommal, *Ludad*, *Décser Bánhida*, *Díter*, *Kamat*, *Bélmegyer*, *Zsires*, *Vadas* a' Sebes és Fekete Körös közt feküsznek, 's határjaik szántóföldekből, de leginkább kaszállókból, nádas tavakból, 's itt ott erdőkből, füzesekből állanak. *Csatár Dánfok*, *Verebes*, *Gerla*, *Borosján*, *Murvahely*, *N. Kamuth*, *Gyúr* Békés körül feküsznek. *Ölved*, *Szeregyháza*, *Póstelek*, *Vesze*, *Remetelháza*, *Keszi*, *Alabian*, *Fövenyes*, *Györkehely*, *Szabatka*, *Sz. Benedek* Gyula környékén, *Kis Pel*, Arad vgye szélén, Elekhez egy órányira. *Ó Kigyós*, 72 kath., 81 n. e. óhitű, 12 ref. lakossal. *Uj Kigyós*, szép népes puszta Gyulához délre 2 órányira: 1033 kath., 19 ref. magyar lakosokkal, kik többnyire uraságí cselédek és dohány kertészek, kath. paroch. templommal, diszes uraságí épületekkel, 's igen jeles nagy fontosságú gazdasággal. (Lásd Békés városát) F. U. gr. Wenkheim József ki nyáron maga is itt szokott lakni.

Eperjes, *Apáti*, Kigyóssal délfelé szomszédok. *Gerendás*, *Murony*, Orosházához észak-keletre. Ez utólsó helyről nevezte magat a' Vér nemzetség, melly Békésben 15 és 16-ik században hatalmas birtokos volt. *Csorvás*, igen nagy és gazdag puszta Orosházához egy Gyulához négy órányira. Magyar Gyula nagy részének legelő és szántóföldbeli urb. járandósága ezen a' pusztán adatott ki, azonban mivel hátasabb itt a' föld, a' legelő hamar elsül, de a' szántóföldek szép és sok buzát, árpát, zabot teremnek. *Szenttornya*, Orosházához északra egy órányira, *Csabacsüd*, Szarvashoz délre mfdnyire, mind a' két puszta Sz. Andráshoz tartozik, 's a' Paksi örökösök birják. Szenttornyán gyönyörü szántóföldek vannak, de a' Csabacsüdi pusztának nagy része vizjárásoknak van kitéve. *Szénás*, *Kis és N. Csákó*, *N. Kondoros*, *Káka*, *Halásztelek*, *Kis* és *Nagy-Décs*, *Csejt*, a' szarvasi határhoz tartoznak. *Bábocska*, Kun. Sz. Mártonnal határos. Igen szép

3600 holdnyi kiterjedésű puszta, gazdag szántóföldekkel, legelővel, és buja növésű rétekkel. Hajdan ez is Harukkerni birtok volt, de 1770-ben a' gr. Keglevich nemzetség per által visszaszerezte. Most Gremsperger úr birja zálogban, ki itt jeles gazdaságot tart. *Fehéregyháza*, *Tatárszállása* Öcsödhöz tartoznak. A' *Peresi* pusztát a' Kállay nemzetség birja, 's most egy szarvasi részvényes társaság tartja haszonbérben. Kiterjedése mintegy 6000 hold, 's többnyire kaszállókból áll, de az árvizektől gyakran szenved. *Nyárszeg* Endrődhöz nyugotra. *Sima*, *K. Kondoros* Endrődhöz tartoznak. *Csudabala*, *Péhalom*, *Ege*, *Félhalom*, Gyoma körül feküsznek. *Edelet*, Körös Tarcsához nyugotra. *Szent János*, Mezőberényhez szinte nyugotra. *Nagy és Kis Sópron*, *Kis Kamuth*, *Sz. Miklós*, *Mezőmegyer*, *Kerekegyháza* Csaba mellett, Mind ezen pusztákat többnyire a' Harukkern örökösök birják, 's vagy a' jobbágyok urb. szántóföldjei, tanyái vannak itt, vagy az uraságok által majorsági képen használtatnak. — Lakosai már a' helységeknél beszámláltattak.

BIHAR VÁRMEGYE.

(Comitatus Bihariensis. Biharer Gespanschaft).

1. §. Fekvése 's Határai.

Bihar fekszik az országnak keleti határszélén. 's az ész. széless. 46° 28′-tól egész 47° 34′ terjed. Határa keletről Közép Szolnok, Kraszna, Kolos, A. Fejér, Zaránd; délről Arad; nyugotról Békés, Szabolcs; északról Szabolcs és Szathmár vármegyék.

2. §. Nagysága, 's Kiterjedése.

Földterülete 200^{36}|.. □ mértföldet foglalván-el, e' tekintetben első a' magyar vármegyék közt. Mind hosszasága, mind szélessége csak nem egyforma, azaz 14 mértföld. 1,512,584 hold haszonvehető földjéből 766,584 h. szántoföld; 49,755 hold szőlő; a' többi erdő, legelő és rétek.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Bihar, nem csak nagyságára első az országban, hanem termékenységére, 's természeti szépségére nézve is az első vármegyék közt fénylik. Csaknem fele a' megyének (az egész belényesi járás, a' váradinak $^{3}|_{4}$, az érmellékinek $^{1}|_{2}$, a' szalontainak $^{1}/_{4}$ része) hegyes és dombos, nyugoti fele pedig, t. i. az egész sárréti járás, 's a' többi emlitett járásoknak fenmaradt része csupa rónaság, mellyet erdők ritkán szakitanak-félbe. A' hegyes résznek legmagasabb része az erdélyi határszéleken, 's a' Beéli vidéken fekszik, innen nyugotra a' hegyek mind inkább szelidebb formát vesznek-magukra, a' bikkeseket, tölgyes, cserjés erdők, a' kősziklás zordon hegyeket viruló szőlőhegyek, 's dombok

váltják-fel, mig végre ezek a' végtelen síkságban lassankint elenyésznek. A' föld' minéműsége 's termékenysége igen különböző. Ugyanis, ez a' rónaságon felette gazdag feketeagyagból áll, melly rosz mivelés, és semmi trágya után gyönyörű tisztabúzát, tengerit, árpát 's más mindennemű gabonát, csak eső legyen, gazdag uzsorával térit-vissza. Sárga homok felette kevés van, 's csupán a' Debreczen körül fekvő egynehány helység' határaiban láthatni illyest, 's itt is erdőnek, legelőnek, szőlőskerteknek használtatván leginkább, a' sivatag mértföldekre terjedő homokos huczkák itt nem bosszantják a' szemet. A' dombos vidékeknek valamivel roszabb föld jutott, de kevés javítással ez szinte termékeny. Ellenben a' hegyes vidékbeli hideg agyag földek, mellyek sok helyt kavicscsal keverttek, erős trágyázást kivánnának, mit azonban a' dologtalan oláh nép épen nem tesz, 's ennél fogva nem is sokat arat. A' híres bort termő érmelléki szőlőhegyek földe: sárga agyag, kevés homokkal keverve; de kavics, vagy kő itt nem találtatik. Hazánknak legszebb, legbájolóbb vidékei közzé méltán számithatjuk a' tündérszépségű 8 mfdnyi hosszú (Feketetótul — Váradig) Körösvölgyet, a' Fekete Körös kies völgyét, különösen Belényes körül; a' regényes Béel' vidékét óriás nagyságu bikkesekkel fedett hegyeivel, a' nyájas és termékeny Érmelléket: 's végre a' pompás *Bihar* hegynek az esztendő legtöbb részében hóval fedett kopasz teteje, más alatta fekvő két sor hegyeivel együtt, az igen magos és szép gömbölyüségű *Mogura* vagy *Brasztur*, 's a' kerpenyeti csupa kőszírt halmozatokból álló hegylánczolat olly felséges látványt eszközölnek, hogy valóban kábaság külföldi tájképeket drágán megszerezve szobáinkba függeszteni, midőn honi vidékeink méltóbb joggal ékesithetnék falainkat, ha az idegen földről jött akármi tárgy is kedvesebb nem lenne előttünk.

A' levegő általjában egészséges és tiszta, kivált a' hegyes vidékeken; sőt a' Sárréti nádas rétségek körül is erős, pozsgás, és hosszú életű embereket szemlélhetünk. A' belényesi járásban több helyeken, a' szalontai járásban Botfejen gelyvások találtatnak, 's ezen betegség itt szinte a' viznek tulajdonittatik. Egyébiránt leggyakoribb nyavalyák a' köznép közt: a' váltó hideglelés, a' vérhas, csömör, és pokolvar.

4. § Hegyek.

A' *Kárpát*, melly Máramarosból Erdélybe lép, ide is bejön, 's a' megyének keleti részét elboritja. Tudniillik a' bihari hegyek mindnyájan a' *Batrinának* ezen Kárpátból eredő hegysornak ágazatai. Ugyanis ebből *a*) két ág megy ki, mellyek közűl az alsó megkeritvén Rézbányát és Vaskóht határt csinál Bihar, Kolos, Fejér, Zarand és Arad vgyék közt, 's formálja az alsó ággal a' Fekete Körös völgyét, mellyben vannak forrásai is. Ezen *Moma* hegytől ész. n. ny. felé nyuló ág Fekete Györösnél és Kocsubánál végződik. Nevezetesebb részei: a' *Gyalu Ripi Kalinyásza*, a' *Kukurbita*, a' szörnyü magasságú és kopasz *Bihar*, a' *Moma*, a' vas érczekkel bövelkedő *Sánczi* hegy, stb. Az eddig leirt hegyek a' Fejér és Fekete Körös közt feküsznek, 's ásványaikról, nemes érczeikről nevezetesek. *b*) A' felső ága Batrinának *Kumuneczel* nevezetes hegy mellett ismét négy részre ágadzik; mellyek közűl egyik általmegy Erdélybe a' másik Bihar és Kolos vgye közt határt csinál, a' harmadik észak és nyugotra, végre dél felé menvén, utjában délnyugot közt egy tekervényes Kápolnáig nyuló ágat bocsát, 's mind ezen hegyek a' Fekete és Sebes Körös közt terjednek-el, utóljára dombokká aljasulván; negyedik ága a' Kumuneczelnek nyugot felé megy Belényesig. A' most előszámlált Fekete és Sebes Körös közt fekvő második fő hegytömegben nevezetesebb hegyek: a' Sebes Körös völgyének minden déli hegyeit magasságával felülmuló *Magura*, a' *Boicza*, *Affinyel*, *Keczinu*, *Ples*. A' harmadik fő hegytömeg a' Sebes Körös és Berettyó közt fekvő tért boritja-el, 's szinte folytatása az Erdélybe bemenő, de a' Sebes Körös forrása megkerülése után ismét visszatérő Batrinai hegyágazatnak. Itt legnevezetesebb hegyek az *Oszoly*, *Hágó*, különösen pedig a' *Réz*, melly egész hegylánczot képez, 's zordonsága által nyilván mutatja a' Kárpáttal való atyafiságát. Azon apró hegyek, vagy is inkább dombok, mellyek a' Berettyó és Ér vize közt nyulnak-el, 's mellyeket nagyobb részt hires bort termő szőlőtőkék fednek, az emlitett Oszoly hegynek egy más ágából (melly az itt eredő Berettyónak völgyét formálja) veszik eredetüket. — A' *fo-*

náczai és *pesterei* vagy mint mások nevezik *eskülői* csepegő kövekkel teljes barlangokról, az egyes helyek leirásánál bővebben olvasbatni.

5 §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

I. A' *Sebes Körös*. Ezen nevét méltán viselő sebes folyó 's méltó vetélkedő társa a' Vágnak és Hernádnak, miután Erdélyből Feketetónál beköszöntene, a' vármegye közepén egyenesen nyugotnak foly, 's egy regényes szépségű völgyet formálván, Váradon tul már sebességéből alá hágy, 's Vizesgyánon alul ágyát is elveszteni látszik, 's mellékén fekvő helységek' határait árjaival pusztitván, 's roppant kiterjedésű nádas rétségeket képezvén, Okányon tul Békés vgyébe lép-által. Váradig talpokra hajókázható 's ezen, hozatik-le Erdélyből a' temérdek fenyőszál, deszka, stb. 2. *A' Fekete Körös*. Nevét hihetőleg setét zöld szinéről vehette, 's ered a' *Bihari* havasnak alján, mellynek legmagasabb csúcsát Kukurbitának hivják, 's épen ennek alatta ömlik-ki a' folyó. Vaskóhnál a' vashámorhoz tartozó gépelyekre vizet adván, észak felé folyik, Belényesnél több patakot vévén magához, 's a' széplaki határnál a' szalontai járásban nyugotnak fordúl, 's miután a' Gyepest és Kölesért magából kibocsátotta volna, szinte Békés vgyébe megy-által. Kiöntései becsülhetetlen károkat okoznak, mindazáltal tisztitását a' megye több izben eszközölvén, az árvizek sem olly annyira pusztitók, mint azelőtt. Rajta kasokban sok fát szállitanak-le Békés vgyébe, 's fövenyéből gyakran mosnak aranyat, különösen a' belényesi járásban. 3. A' *Berettyó*. Ered az *Oszoj* hegyének forrásaiból, 's Széplaknál az érmelléki járásba belépvén, Margitán, Szalárdon, Pocsajon, Bakonszegen keresztül mintegy 12 mfdnyi folyása után a' Sarrét nádas mocsárjaiban rendes ágyát elveszti, 's több ezer hold legtermékenyebb földet viz alatt tart. Kiöntései ennek szinte gyakoriak, 's érezhető károkat okoznak. Hajózásra nem alkalmaztatik. 4. *Az Ér*. Kraszna vgyéből a' szalacsi határon lép-be a' megyébe; 's mintegy 5 mfdnyi folyása után Pocsajnál a' Berettyóba szakad. Ez csendes és lassú viz, a' honnan nagy károkat nem tesz. Igen szép nádat terem szám-

talan ágakra oszló ágyában, 's nagy viz idején jó izű csukákkal kedveskedik. Nevezetes, hogy az ujabb időkben ennek a' viznek mellékén, a' földrengések legyakoriabbak, 's legkeményebbek voltak. 5. *A' Gyepes.* Eredeti forrással nem dicsekedhetik, hanem csak a' Fekete Körösből szakad-ki a' Görbedi határban, de nemzőjének mind nagyságra vagy használatra, mind kártételre nézve semmit sem enged, hosszas kanyargása után Sarkad mellett elfolyván, a' dobozi határnál ismét visszaömlik. 6. *A' Kölesér.* Ez Tenke határának alsó részén, a' Gyepes eredetén felül szakad-ki a' Fekete Körösből, és a' Tulkai, Ol. Homorogi, Szalontai határokon keresztül folyván, a' Méhkereki határon nádas rétté válik. 7. *A' Korhán* Szalontán felül egy mértfölddel a' Kölesérből szakad-ki, tekervényes folyással Marcziházának igyekszik, innen a' Geszti határon végig Mező Gyánnak és Zsadánynak veszi utját, hol végre nádas rétté változik. 8. *A' Teőz.* Ered Arad vgye Szuszág helysége határában lévő nagy hegyből, 's magos eséssel mint csekély patakocska törekedik az utjában lévő köveken keresztül, a' laposabb tájakra. Kárándnál Biharba lépvén, a' Bééli, és Széki határon keresztül a' Fejér Körössel párhuzamoson (parallelle) hempelyeg, 's egy darabig Bihar és Arad vgye közt határúl szolgál. Több patakokat magához kapcsolva ismét általtér az aradi határokra, de végre Tamásdánál ujra a' bihari határokat öntözgetvén, a' Fekete Körösbe vegyül. Majd mindenütt roppant erdőségek közt folyván, ágya mód nélkül megtölt fákkal, mellyek vizét a' szép erdőségekre vetvén, sok károkat és számos kiszakadásokat okoznak. Ágyának feneke a' Fejér Körösénél alább feküdvén, nagy munkával kénytelen Arad vgye, ennek a' Teőzbe, a' hová erővel igyekszik, általszakadását hátráltatni. 9. *A' Hollód.* Ered a' Rossiai hegyekből a' belényesi járásban, 's miután egy nem igen tágas, de kies völgyet képezne, a' Rippai határban a' Fekete Körösbe ömlik. Folyása sebes, partjain kövér rétek, 's gyönyörü tölgyes erdők szemléltetnek. 10. *A' Pecze.* Ered a' belényesi járásban az ugy nevezett *Bánya* hegyekből, 's miután a' Püspök fördő mellett elfolyván, ennek, és alább a' Felix fördő meleg vizeit kebelébe vette volna, N. Váradot keresztülfutja, 's Uj Palota mellett a' Sebes Körösbe siet.

Kicsiny, de némelykor hirtelen áradó kártékony viz. A' többi apró vizeket 's patakokat nem emlitjük.

Apró tavakban, nádas rétségekben és mocsárokban nagy bősége van ezen megyének, mert csak azon Sárrét, mellyet a' Sebes Körös, és Berettyó vizei képeznek, 70,000 holdnál többet foglal-el; pedig a' többi folyóvizek is nem megvetendő mennyiségű nádas réteket, 's mocsárokat hagynak maguk után.

6. §. Ásványos Vizek.

A' váradi meleg forrásokról 's fördökről, és a' szalárdi savanyúviz forrásokról 's fördökről, bővebben olvashatni az emlitett helyek' leirásánál. A' szalontai járásban Toplicza Kárándon is találtatik egy érczes viz, mellynek bő forrása lágymeleg, vasas vizet buzog, de fördő alkalmak itt nincsenek, 's jelenleg a' vizet csak kender és len áztatásra használják. Végre ugyancsak a' szalontai járásban Szék helységéhez közel egy mocsáros lapály közepében, jó nagy területű tó vagyon, mellynek vize kigőzölögvén, meglehetős mennyiségben sós-salakot hágy maga után; a' marhák távolabb helyekről ide bolyonganak a' sós-italra, de iszapja szerfelett mély lévén, veszedelem nélkül hozzá férni nem lehet. A' köznép véleménye szerint a' közellévő hegyekben hajdan sóbányák voltak, de későbben behányattak.

7. §. Termékei.

A) Növények országából.

Bihar vármegyének két fő termesztménye van, t. i. a' *tiszta 's kétszeres búza*, és a' *tengeri* (kukuricza). Ugyanis a' magyar főképen tiszta 's kétszeres búza kenyérrel, az oláh pedig tengeri kenyérrel vagy máléval élvén, ezen gabona nemek nagyban termesztetnek, avval a' különbséggel, hogy a' tengerit nem csak a' mezőségen, hanem a' hegyes részeken is egyformán termesztik, holott a' búza a' hegyes vidékeken meg nem terem, vagy ha meg terem is, keveset szoktak vetni. Egyébiránt a' hegyek közt a' mezőségi nagy csövű 's szemű tengeri helyett apró csövű és szemű van di-

vatban, mélly fisztjére nézve szaporább a' mezőséginél, 's hamarébb is érik, mit onnan gondolhatni, hogy itt sokszor akkor teszik a' vetést, midőn a' mezőségen már kapálnak, 's még is a' szedés egy időre esik. A' mezőségi nagy szemű tengeri a' hegyek közt csak ugy érik-meg, ha nagyon jókor vettetik. Tiszta *roszot* felette keveset vetnek, 's leginkább a' Debreczen vidéki sárga és fekete homokos határokon, 's a' dombos vidékeken, 's ezt nem annyira kenyérnek használják, hanem belőle pálinka égettetik. *Árpát, és Kölest* a' kövér mezőségi vidéken sokat termesztenek: de e' gabona nemek a' hegyes részeket részint nem szeretik, részint nem lehet őket a' sok apró maradaktól megőrzeni. A' *polánkát* (hajdina) egyedül a' bikácsi tótok vetik, a' magyarok, 's oláhok előtt nevéről is alig ismeretes. A' *burgonyát*, a' magyar megveti, az oláh kinek pedig nagy szüksége volna reá, nem termeszti, és igy nagyban csak a' bikácsi, görbedi tótok, palotai, tarjáni svábok, Hosszú-Pályi, Monostor-Pályi, Sámson, stb', magyar helységek ültetnek, mivel Debreczenben jó nyereséggel eladhatják. Nagy Létán, Kéczen az uraság egész táblákkal termeszteti, 's belőle palinkát égettet. Fekete, de inkább fejér *zab* mindenütt elég van. Végre hellyel hellyel láthatni *tavaszbúza- őszi árpa, alakor, és őszi repcze vetéseket*, de csekély mennyiségben. Kereskedési növények közül fő helyet érdemel a' *kender* és *len*, mert általjában rosz házi asszonynak tartatik az, ki házanépét fejér ruhával nem ruházza, 's azért csaknem minden gazda szakit magának egy kis kender vagy lenföldet; hanem kereskedést vele ritkán üznek. *Dohány* több helyeken termesztetik, de füstölni legjobbnak tartják az *ártándit*, *jélegyházit*. és *tarjánit*. Diószegen, Nagy Létán, 's még egy két helységben nagyban üzik a' dohánytermesztést, mindazáltal azon mennyiséghez, melly Debreczeni név alatt kereskedésbe jön, legkevesebbet ád Bihar vármegye, a' sokkal nagyobb rész Szabolcs és Szathmár vgyékből kerül-ki. *Mák* mindenütt terem a' kertekben az elhullott magokból; sőt néhol kereskedésre vettetik. *Vadsáfrányt* a' debreczeni vásárokra hordanak a' sárréti és szalontai járások' mezőségi helységei.

Kis Szántón a' *napvirág* magvából olajat ütnek. A' *fekete gyapár*, mellyel a' bőrt veresre festik úton útfélen terem.

Kertivetemény sokféle és nagy bőséggel találtatik. Nevezetesen sárga, tövis, veres, kerek, és fejér répa, Sarkadon burgundiai vagy czúkornépa, 's belőle czúkort is főznek; zeller, paszternák, petrezselyem, stb. Harsányban és Ugrán hires *fejes káposzta* terem, mellyet a' váradi piaczra szoktak hordani. Derecske, különösen pedig Sarkad sok *fokhagymát*, *vereshagymát* termeszt, 's vele szinte nem megvetendő kereskedés üzetik. *Paszulyt*, *babot* az oláhok bőjt alkalmával nagyon fogyasztván, bőven termesztik mind a' kertekben, mind a' tengeri földekben.

Rét és legelő dolgában nagy bősége van ezen megyének, különösen a' mezőségi résznek, mert a' hegyes vidékeken többnyire rendes legelőket nem találhatni, hanem a' marhák részint az erdőkben, részint a' lekaszált réteken, részint az össze vissza használt szántóföldeken (ugar dülő itt nem lévén) legeltetnek. Egyébiránt nagy kár, hogy a' Sebes és Fekete Körös, Berettyó, Gyepes, Hollód vizek partjain lévő roppant kiterjedésű és kövér réteket, az árviz gyakran kárositja, 's a' földmüves reménységét semmivé teszi. A' lóhere nemeket a' gazdag rétek maguktól termik. Az erdős részeken, az erdők között lévő tisztás helyeken bizonyos *fericse* nevű növénynek gyökere, lágy időben kedves eledele a' sertéseknek. A' Grossi határon (szalontai járásban), a' Bratkoja nevű kaszállóban bizonyos *Sztrigoja* nevű planta gyökerének kimondhatlan hirtelen ölő mérges leve van. Ugyan ezen réten terem a' *veres bodza* is. — *Gyékény*, *nád*, *sás* feleslegesen van a' Sárréti mocsárokban, az Ér, Kölesér, Korhány vizeiben.

A' bihari lakos kevés szorgalmat fordit a' gyümölcstermesztésre, 's nemesitésre, de a' természet ezen kevés fáradságot is gazdagon megjutalmazza. A' hegyes vidékeken, főképen pedig a' Bél vidékén, a' Rézalján, a' belényesi járásban szerfeletti bőséggel terem a' *szilva*, 's a' regényes S. Körösvölgyének déli oldala csaknem egy szakadatlan szilvás erdőt képez. Ezen gyümölcsöt a' dologtalan oláh nép leginkább szereti, mert kevés munka után szép pénzt vehet-be, vagy maga pálinkát főzvén belőle,

vagy e' czélra a' zsidóknak adván-el. A' magva váló, vagy berczenczei szilva legnemesebb és legtöbb pálinkát ád, utánna a' veres, apró sárga, és a' kökény szilva. A' szőlőhegyeken, 's a' hegyek közt mindenütt termesztenek *cseresznyét*, de legtöbbet Béel vidékén, hol belőle pálinkát égetnek, de a' nemesitettlenből jobbat gondolván nyerhetni, oltással nem sokat bajlódnak. *Dió* szinte a' szőlőhegyeken és a' hegyes vidékeken bőséggel van, ugyhogy az utóbbi helyekről több ezer zsákokkal visznek Békés és Csongrád vármegyékbe. Valamint a' hegyes és dombos vidékeknek a' dió, cseresznye édes gyermekek szokott lenni, ugy viszont a' mezőséget a' *megygy* szereti főképen, annyira, hogy ez még a' szikes helyeken is díszlik; mellynél fogvást az ide való kertekből szekerenként hordják Debreczenbe, Váradra. Nemes fajú *alma*, *körte* nem sok találtatik, ámbár e' részben Debreczen jó példával megy-elő; továbbá hires a' grossi, kárándi, feketetóthi alma, a' belényesi körte és alma. *Nyoszpolya*, *berekenye* hellyel, hellyel; igen szép *kajszin báraczk* és *mórabóra* Debreczenben, *gesztenye* Siteren, de kis szemű, *őszi baraczk* különféle nemű 's gyakran különös jóságú mindenütt van a' szőlőhegyeken, 's a' hegyes vidékeken. A' sámsoni, debreczeni iszonyú nagyságú 's jó izű *görög dinnyék* egész országban ismeretesek, valamint szinte a' sarkadi, gyantai *sárga dinnyék*. a' szalontai vérbélű görög dinnyék dicséretre méltók. Általjában dinnyét sok helyt termesztenek, 's pedig nem kertekben, hanem szántóföldeken. A' *mogyorót*, *somot*, *vad almát* és *körtét* (*vaczkor*), *földi epret*, *áfonyát*, 's más vad gyümölcsöket, mellyek a' keleti rengeteg erdőségekben bőséggel találtatnak, nem emlitvén: csak a' *makot* hozom elő, melly az Erdőháton, 's a' Rézalján nevezetes ágát teszi a' földesurak' jövedelmének.

De szóljunk egy két szót a' legnemesebb gyümölcsről is: a' *szőlőrül*. Bihar vármegyében a' szőlőtőkék 49,755 holdat foglalnak-el, 's kevés mezőségi kerteket kivéve, mind hegyekre vagy dombokra vannak ültetve. Minő jóságú borokat teremjenek ezen szőlőhegyek: az hazánkban eléggé tudva van, legalább az érmelléki fehér asztali bo-

rok *), 's különösen a' bakar borok teljes mértékben megérdemlik a' dicséretet, mert állandóság mellett igen kedves izzel és szamattal kérkedhetnek. Nevezetes az, hogy *Schams* Budán egy országos venyige-iskolát állitván-fel, mind eddig Biharból küldetett legtöbb különféle szőlőfaj, t. i. 96, holott Baranyában, a' bor-annyában sem találtatott több 85 különböző fajnál, 's a' gazdag bortermő Szalában épen csak 30. Mind ezen szőlőfajok koronája a' bakar vagy bakator, mellyet a' másutt szokásban lévő piros szőlővel nem kell felcserélni, mert ettől sokban különbözik. Egyébiránt a' bihari szőlőhegyeket két fő tömegre lehet osztani. Az első fekszik az Ér és Berettyó közt, 's ez jön tulajdonképen *Érmelléke* név alatt. A' második fekszik a' Berettyó és Sebes Körös közt, 's itt már megjegyzésre méltó, hogy több szőlőhegyek földjének alkotó részei közt kő 's kavics (mint p. o. a' Lakságon) majd ismét több mészföld találtatik, p. o. Váradon, holott az Érmelléki hegyek általjában kövés homokkal és mészszel vegyitett sárga agyagból állanak, 's igen egészséges bort teremnek. Az Érmellékén a' szőlőfajok, 's a' föld ugyan azok levén, a' különböző szőlőhegyek csak annyira különböznek egy-mástól, mennyire egynek jobb fekvése lévén a' másiknál, több jó bort termő szőlői vannak, mert különben mindenik szőlőhegynek van ollyan része ha kevés is, mellynek borai a' legjobbak közzé számlálhatók. Legkedvezőbb fekvéssel birnak e' következő helyek: Vajda, Szent Imre, Diószeg, Kóly, Jankafalva, Kis és Nagy Kágya, Székelyhid, Asszonyvására, Ótomány, Kereki; Szunyogd; mellynél fogva e' szőlőhegyeken legtöbb jó bor szüretik. A' második tömegben pedig mellyet Várad-mellékinek, vagy Váradi hegyeknek nevezhetünk, legjobb bor terem, Terjén, Tóthiban, **) Telegden, Örvénden, Biharon, Csatáron, Kovácsiban, Hegyköz Pályiban, Száldobágyon, Vásárhelyen, 's a' Lakságon. A' belényesi, szalontai, sárréti járások igen szegények bor dolgában. Igy a' belényésiben eddig csak egy két helyt miveltek szőlőt, 's csak most kezdik az uj impetransok jövedelmek szapori-

*) Veres bort Bihar vgyében felette keveset termesztenek.

**) Ezek különben még az Érmelléki járásban feküsznek.

tását a' szorgalomnak ez ága által is eszközleni. A' szalontai járásban Szalontán, Sarkadon, Sarkad Keresztúron szőlőskertek vannak, mellyek csekély borral fizetnek, továbbá egyes embereknek van egy egy kis szőlőcskéjek Tenkén, Bélben, Kumanyesden, Bél-Örvényesen és Agrison. Széknek délre fekvő kövecses hegye igen jó borokat terem, 's kár hogy a' helységet szorgalmatosabb nép nem lakja, mert itt több szőlőket lehetne ültetni, valamint szinte a' tenkei, rippai, mocsári, gyantai, kápolnai, hosszúaszói dombok feiette alkalmasak volnának bortermesztésre. A' pankotai pusztán nagy darab szőlő van ültetve, de ez búza termesztésre alkalmasabb lenne, mert kövér síkságon van. A' sárréti járás egészen róna lévén, szőlőhegy itt egy sincs, hanem szőlőskertek vannak egynéhány helyeken, u. m. Debreczenben, Sámsonban, Hosszú és Monostor Pályiban, N. Létán, Vértesen, Bagaméron, Tordán, Ujfaluban, stb., de boraikat épen nem dicsérhetjük. Általjában a' Bihar vgyei szőlők termékenyek lévén, nem sokat hibázunk, ha egy holdnak termését 20 akóra határozzuk, mellynek következésében kerek számmal egy millio akó lenne az esztendei bortermés. Végre megjegyezzük, hogy Biharban a' bor mérték nem *akó*, hanem *cseber*, 's a' kis cseber 50, az öreg cseber 100 itczét foglal magában.

A' megyének fele, azaz a' mezőségi rész nagy szükséget érez fa dolgában, 's itt csak Debreczennek van roppant erdősége, 's még egynéhány helységek birnak kisebb erdőkkel, de a' többiek szalmával, száritott ganéjjal, tengeri kóróval, 's náddal pótolják szükségeiket. Egyébiránt a' vármegyének Arad vgyével határos részein majd mindenütt felséges tölgyesek vannak, mint Barmódon, Tamásdán, a' Bélvidéki *Lankaságokon* (lapos, vizes erdők, lokok), és több helyeken, hol a' lapályos kövér földnek nedvessége, tömött részekkel táplálván a' jövéseket, egekig emeli a' századokat haladó tölgyek' koronáit. Különben egész vármegyében legszebb tölgyes erdő a' gyantai, 's kár, hogy a' Hollód kiöntései nevezetes kárt okoznak benne. — A' hegyes és dombos vidékek mindenütt szép és sok erdővel kérkednek. Fő fa nemek ezen megye erdőségeiben: a' *tölgy*, melly mint láttuk a' lapályos vidékeken legmagasabbra nő, a' dombo-

sabb helyeken kisebb, 's fája is épitésre valamivel alábbvaló.

A' sugár *bikk* a' magosabb hegytetőknek, és többi kisebb hegyek északra fekvő völgyeinek pompás termése, fenyvesekkel vetekedő magasságra sinór egyenességgel felnő, de leginkább nehezen járható hegyeken lévén, kevéssé használtatik; különben taplójával becsületet nyer. A' *cser* hivesebb és szárazabb helyeket szeret a' tölgynél; makkjáról a' sertéseknek ismeretes, nekiek csak tengő élelmet nyujtván. Fája leginkább tüzre használtatik. Taplója jó. A' *gyertyán*, mellynek tüze jeles, a' legnedvesebb lapály erdőkben nevekedik, a' *galagonya*, *vadalma*, *vadkörte* fákkal együtt. Továbbá találtatik még *közönséges szil*, melly a' tölgy után legjobb az épitésekre, *durva szil*, *vastag kérgü szil*, *közönséges-hegyes-réti juhar*, melly utóbbi többnyire csak bokor nemében találtatik, *körisfa*, a' lokokon, *közönséges fehér*, *szagos fekete nyirfa*, *seprő nyir*, mellyek számtalan nyirág seprüket és abroncsokat nyujtanak, 's a' Bélvidéki magos sovány helyeken nagy mennyiségben találtatnak, *közönséges égerfa*, szép verhenyeges szinü fájával, a' lapos erdőkben, *fehér égerfa*, már szárazabb helyeken; *hárs*, a' laposabb erdőségekben, héjja szőlőkötözésre használtatik; *jegenye*, *fekete-'s reszkető nyár*, 'stb. *Gyalog-fenyő* vagy *Bors-fenyő* (Juniperus Communis, Wachholder), a' Béel vidékén, Szóken, Kumanyesden, stb., *áfonya*, mellynek fekete gyümölcse, szinte mint a' szederj eczetre használtatik, a' Grósi, Hagymási hegyeken terem. *Erdei és öreg fenyő* felette kevés van, 's csupán a' Bihar havassának szomszédságában láthatni, mellynélfogva a' fenyő szálak, deszkák Erdélyből hozatnak-be a' Sebes Körösön.

B) Állatok országából.

A' jó fajú *lovak* tenyésztésében kevés igyekezet látszik itt. A' magyar, ki magát született katonának 's jó lovagnak tartja, semmit sem fordit e' nemes állat nemesitésére, 's itt is, mint hazánk' több részeiben (némelly Tolna, Somogy, Vas, Sopron megyei magyar vidékeket kivéve) a' német sokkal több és jobb lovat nevel, mint a' magyar, mint ezt Uj-Palota német lakosai bizonyitják. A' magyar köznép' lovai aprók, erőtlenek, 's megelégszik ha szekeré-

ben valamit, melly csak mozogjon, befogva láthat. A' megboldogult Tisza László cs. k. kamarás, 's gr. Csáky László nagy prépost, sok költséget forditottak egy jeles ménes fentartására, amaz Geszthen, ez Beregh-Böszörményben. Péchy Ferencz cs. k. kamarás Álmosdon, Lónyay József kapitány Nagy Kágyán szép nemesvérű lovakat tenyésztenek, 's ezen a' környéken a' nemesb fajú lovak tenyésztését hathatósan előmozditják. Az oláh még annyit sem gondol ezen becses állattal, mint a' magyar, 's ott is, hol alkalmas hely lehetne, vagy igen kevés számmal, vagy épen nem szaporittatik. Ellenben a' *szarvasmarhát* az oláh is jobban kedvelli, a' magyar pedig a' czimeres ökröt kevélységének tartja, 's különösen a' sárréti és szalontai járások mezőségi vagyonosabb helységei felette szép szarvasmarhát tenyésztenek, 's kitünő szépségű bikákért semmi áldozatot nem sajnállanak; sőt még a' dombosabb és soványabb részek lakosai is valóban jeles marhákat nevelnek, különösen Tenkén, Gyantán, Hosszúaszón, Tulkán, Bélfenyéren, Kocsubán, Kisházán, stb. A' hegyek közt lakó oláhság marhái apróbbak és roszabbak. A' földesurak szinte nagyban üzik a' szarvasmarhatenyésztést, 's többen egész gulyákat tartanak, mellyek közül a' Körmösdi pusztán (Beregh-Böszörményhez és Sashoz közel) lévő talán egész országban legszebb, méltán vetekedvén vele a' sarkadi ugy nevezett czifra gulya, melly részint Sarkadon, részint a' gr. Almásy Békés vgyei jószágaiban legel. *Juhot*, de csak közönséges magyar juhot igen sokat tenyészt Debreczen, 's a' megyének mezőségi része. A' nemesitést csak nem régen kezdték el, 's már is több helyeken nagy tökéletességre vitt finom birkanyájakat láthatni, különösen gr. Csáky Károly (ki a' megyében legelső kezdette a' nemesitést), b. Mandl, (az óvári eredeti spanyol fajból), Péchy Ferencz cs. k. kamarás (a' b. Bartenstein electoral juhászatából), gr. Zichy Ferencz, a' váradi deák káptalan, h. Eszterházy, stb. jószágaiban. Az oláh hegyes, dombos lakhelyén sokkal több juhot tarthatna, mint jelenleg szokott; sőt általjában a' vármegyében ezen jövedelmes állat tenyésztése más megyékhez hasonlitva, épen nem áll azon a fokon, mellyen igen könnyen állhatna, tetemes hasznára a' pénz szükéről panasz-

kodó földesuraknak. *Kecskéket* a' hegyes vidékeken, különösen a' belényesi járásban tartanak az oláhok, de a' megyei adóbeli dica ezen állatokat főképen terheli. A' bihari magyarnak a' nyers szalonna kedves csemegéje, 's dolog időben csaknem mindennapi eledele lévén: ez okból a' sertésbeli belső elfogyasztás (consumtio) igen sokra felmegy, 's még is olly virágzásban van a' *sertéstenyésztés*, hogy nem csak e' tetemes belső szükséget kielégiti, hanem még kereskedésre is feles mennyiségben marad. Különösen a' szalontai járás, ebben a' tekintetben a' többi járásokat jóval feljülmulja. A' szalontai sertések országszerte ismeretesek. Ezen városban némellyek több százakból álló nyájakat tartanak, különös figyelemmel lévén a' szép állású kanok és magló koczák kiválasztásában, és a' kis malaczoknak jól tartásában. A' szalontai fajon kivül tartanak sokan fekete és fehér mangaliczákat is, mellyek könnyebben nevekednek, 's szaporábbak a' vereseknél. A' *méhtenyésztés* meglehetős divatban van a' hárs, som, és más fákat termő hegyes részeken, 's az aradi zsidók akó vagy vékánként magokhoz szedvén a' kasból mindenestől összevert mézet, nagy summákat nyernek, valamint a' szalontaiak közül szinte sokan szednek mézet, de hasonlóan a' zsidók számára. *A' selyembogártenyésztés* nem sok figyelmet érdemel, sőt a' József császár alatt ültetett helységek epreskertjei is elpusztultak, annyira, hogy jelenleg csak Debreczenben találtatik két nagyobb epreskert, melly említésre méltó.

Vad állatok különfélék kerengik e' megye vidékeit. Nem csak a' hegyesebb részeket szökik keresztül kasúl az *őzek*, hanem a' lapályos erdős és cserjés helyeken sem ritka tünemények. *Nyúl* igen sok, kivált a' mezőségen. A' *farkasok* a' nádas rétségekben 's erdőkben épen nem ritkaságok. Erdélynek havasai közül, az ezekkel egy lánczolatban álló hegyekbe egyenkint, de ritkán *medve*, *vad-disznó*, sőt *szarvas* is kitévelyedett már. A' *borz* a' tengerikben nagy károkat teszen. Fekete Györösön emlékeznek sokan, hogy a' helységet és határát több esztendőkkel ez előtt a' *mókusok*; ismét a' *vad ruczák* (kácsák) annyira elboritották, hogy kivált a' mókusok az akkor bőven lévő tölgy

makkot majd egészen megemésztvén, hihetetlenül elszaporodtak, 's bottal szám nélkül sokat lehetett leverni. *Szárnyas állatokból fáczányok* találtatnak Béel környékén 's a' váradi deák püspök fáczányos kertjében Püspöki mellett, *vadszár madarak* a' közép magasságú bikkes hegyekben, apró *fenyves madárkák* a' hegyes részeken sereggel repkednek. A' keletre fekvő köves hegyekben nem csak közép nagyságú, hanem nagy *sasok* is költenek, sőt a' Grossi sziklák közt több évekkel ezelőtt egy pár *sólyom* fiók fogatott. A' mértföldekre terjedő róna mezőket *túzokok*, 's *darúk* lepik-el, 's a' számos mocsárokat, tavakat, rétségeket *fehér* és *fekete gólyák*, különféle *gémek*, *libuczok*, sőt *kócsagok*, továbbá *vad-kácsák* seregekben foglalják-el. — A' Berettyó, Ér, Sebes Körös, Gyepes jó izű *halakkal* kedveskednek, de a' Fekete Körös legtöbb halakat nevel, 's itt mázsánál többet nyomó harcsák, szép potykák 's más egyébbféle halak jutalmazzák a' hálóját zöld vizébe vető halászt. Pisztrangot, de aprókat a' hegyi patakokban lehet találni. Komádiban igen sok, Hodoson a' Berettyóban; 's a' Teőz vizében igen nagy rák fogatik. *Teknősbékákat* egyenkint a' hegyesebb részeken is találnak, mint p. o. a' Krajovai tóban, de valódi tanyájok ezeknek a' sárréti roppant nádas rétség. A' grossi, hagymási, barzesdi köves hegyeken sok és szép *csigákat* lehetne szedni, 's Biharban a' bánáti csigákra semmi szükség nem lenne.

C) Ásványok Országából.

Magura és Boicza hegyek gyomrában, a' Sebes Körös völgyében 1790 táján nem megvetendő mennyiségben leltek: *arany*, *ezüst*, *ón*, *vas* ásványokat, de az ipar hiány, 's más gátló körülmények elfojták további létüket. A' Fekete Körösből Vaskóh tájékán néha borsónyi nagyságú *aranyat* mosnak. *Ezüst* Rézbányán ásatik évenkint 1000 marknál több. (Egy mázsa rézérczben 2 márk). *Réz* szinte Rézbányán esztendőnkint 840 mázsa, továbbá 500 mázsa *ón*, ismét *rézkövicz*, (chalcopyrites), *malachit*, *grispán*. Ón találtatik Rézbányán kivül Meziádon, Belényes körül. Sok *vasérczek* a' vaskóhi uradalomban, Kimp helysége határán a' Sánczi hegyekben. Ugyan csak Kimpen ásnak szép *márványt* is,

valamint Rézbánya, Belényes, Élesd környékein szinte szép és különféle szinű márvány töretik. Kollesten arany csikokkal ékesitett *alabastromot* fedeztek-fel. Közönséges *mészkő* Belényes, Korniczel, Élesd, Zaránd, 's Várad környékén, 's Fonáczán bőséggel. *Kréta* Belényes-Ujlakon, és Széken. Jó *fazekasagyag* Telegden, Réven, Kórójon, Csatárban; *porczellánföld* Robogányban, de nem használtatik. Sonkolyoson (a' Sebes Körös völgyében) egy agyag bánya nyittatott, honnan tiszta 's erős agyagot több üveghutába jutalmas áron visznek, 's legjobb foganattal használnak. A' grössi és hagymási kösziklás tetők közép jóságú kisebb *malom* és *daráló köveket* szolgáltatnak. *Tüzkő* Csernoházán, Dubricsonban, Korniczelen, az élesdi uradalomban, és Ágrison. Közönséges *gránát*, és üvegnemű *tremeolith* Rézbányán; ugyan itt *kövévált fa*. *Kövévált szén* Hajó m., melly a' legszebb politurára alkalmatos *Kövévált fa*, *moh*, *nád* Pocsaj vidékén. *Ostracit* Feketető, N Várad, Telegd környékein. *Köszén* Dernán és Verzáron, de nem használják. *Földolaj* Kahaláspatakon és Czigányfalván. Természetes *ásvány-alkali* (széksó, Soda), sok helyen, főkép pedig Debreczen, Konyár, Esztár, Hosszú és Monostor Pályi, Kis Pircs, Derecske, Bagos és Sarkad-Keresztúr határain, 's a' debreczeni hires szappan ennek köszönheti nagyobb részint szépségét.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

Találtatik itt *egy szabad királyi város*, u. m. Debreczen, 1 *püspöki város*, melly magyar-oláh-német; 30 *mezőváros*. mellyből 20 magyar, 3 oláh, 3 oláh-magyar, 2 magyar-oláh-német, 1 magyar-oláh, 1 oláh-német; 449 *falu*, u. m. 82 magyar, 322 oláh, 24 magyar-oláh, 12 oláh-magyar, 2 tót, 1 német, 4 oláh-tót, 1 oláh-német, 1 magyar-oláh-tót-német.

Népessége 415,364 lélek, és igy esik egy □ mfdre 2076 lakos. *Vallásokra*: 24,552 romai katholikus, 27,036 görög katholikus, vagy egyesült óhitű, 234,273 reformatus, 124,851 nem egyesült óhitű, 887 evangelikus, 3765 zsidó.

Nyelvökre: 257,901 magyar, 151887 oláh, 1811 német, 3765 zsidó. A' tótokat, 's a' palotai, tarjáni németeket különösen ki nem tettük, mivel ezek nagy részt ugy is elmagyarosodtak, 's igen csekély számmal vannak; ellenben az egyesült hitüeket mind az oláhok közzé számitottuk, holott ezek közt magyarok és oroszok is találtatnak, de szinte kevés számmal. Majd minden helységben van egy czigány család, melly kovácsolásból, szegcsinálásból, 's muzsikálásból keresi élelmét, azonban összes számukat bizonyosan meghatározni nem lehet.

A' *magyarok* a' megye legtermékenyebb részét, a' síkságot, és a' dombos vidékeknek nagy részét foglalták-el, a' soványabb hegyes tájékokat az oláhnak engedvén. Termetekre nézve középszerüek, de a' mezőségi, kivált a' herczeg Esterházy derecskei uradalmában lakók magasabb, szép testállású emberek; az oláhokhoz hasonlitva szorgalmatosak, tisztaságot kedvellők, vendégszeretők, vak buzgóság nélkül ájtatosok és jó erkölcsü emberek. Azonban vannak a' köznép közt számosan elfajultak is, kivált némelly helységekben, u. m. Szalontán, Ugrán, Kötegyánban, Váncsodon, B. Szent Mártonban, Vértesen, stb. Ellenben Gyantát, Bélfenyért, Tárkányt olly jó emberek lakják, hogy innen rabot látni valódi ritkaság. A' boszorkányokat sok magyar közember még máig is hiszi, ugy a' pénz látást, és egyébb babonákat. Ruházatjok: vászon vagy gyolcs bő ujjú ing és gatya, széles karimáju kalap, fekete 's ritkábban szürke guba, juhász bunda, a' vagyonosabbaknál setétkék posztó-nadrág és dolmány, ugyan illyen szinü mellénynyel. Hajokat hosszúra nevelik és kenik, 's a' hajadonok ünnepeken pártát viselnek, többi öltözetjek nem sokat különbözvén más magyar vidékek fehér népéitől. A' debreczeni magyart a' többi megyebélitől a' zömökebb test, pirosabb, kövérebb arcz, kurtább karimáju kalap, 's a' nőtelen legényeket a' hófejérségü bő ujju gyolcs ing, setétkék posztó nadrág, nyalka sarkantyús kordovány czizma, nagyobb részint kurta nyirott haj egyszerre megkülönböztetik, hanem a' görcsös bot, az *ultimum argumentum*, sem a' debreczeni, sem a' vármegyebéli magyar kezéből el nem maradhat.

Az *oláh*, többnyire apró falukban lakik, 's általjában csaknem a' legalsó fokán áll a' műveltségnek. A' falusi papjaik nagyobb részt szegény és tanulatlan emberekből állanak, 's igy nem csuda, hogy ezen éles eszű, különben jó természet tulajdonokkal felruházott nép bárdolatlanságban hever. A' köz oláh, az állandó dolgot nem kedvelli; ha magát tűznél sütheti boldog; a' csinosságra keveset ügyel; vég nélkül való sovány böjtjét lélekismeretesen megtartja, ugy szólván szigorúbban mint a' lopást vagy gyilkolást; a' vak buzgóság mellett a' babonaságnak minden nemeit hiszi és gyakorolja; az ital, kivált pálinka után mód nélkül esdeklik, de ételét nem válogatja; a' tengeriből sütött máléval megelégszik; a' katonaságtól inkább fél mint a' pokoltól. Az oláh bölcsőjétől kezdve sanyaruan lévén nevelve, sokat kiáll; termetére nézve középszerű, helyes testállású, barna hajú, 's vastag szemöldökű. A' belényesi nagyobb hegyek közt, továbbá Grósson, 's még néhány helyeken igen szép magas szál emberek találtatnak; a' nőnem pedig egy általjában csinos és rendes képvonásokkal bir, a' czifraságot, a' kilyuggatott arany 's ezüst pénzekből álló függőnyöket szenvedélyesen kedvelli, 's szorgalmatosabb a' férjfinál. Az oláhságnak majd minden babonái közül legbotránkoztatóbb az, melly a' papoknak együtt munkálkodásával is vitetik végbe: az ugy nevezett *Deszkintálás*. Nem csak ha valamelly ember néhéz betegségbe esik, hanem akkor is, midőn valamelly állatnak hirtelen baja támad, egyedül való orvossága az oláhnak valamelly tudákos vén asszony, vagy a' pap által betegjére, különféle babonás mozgások és illetések mellett, mellyek hihető a' régiektől általterjedett állati magnetimust ingerlő illetésekhez hasonlithatnak rá olvastatni, vagy mormogtatni. A' kuruzsoló asszony füvekkel és gyökerekkel is élvén, ha ezeknek ereje által gyógyulást nyer a' beteg, azonnal a' titkos szavakra és mozgásokra magyaráztatik a' segitő erő. Ritka tárgy van mellyre valami babonát ne tudnának. A' fergetegekkel járó nagy záporokkal romlást okozó iszonyú sárkányokat képzelnek. A' gyermekeknek és teheneknek boszorkányos megrontásait erősen hiszik. Szombaton estve inkább ájtatos babonából, de kedden estve a' *Marcz Száre* ijesztő vén leánytól való félelem-

ból, a' fonást kerülik. A' Husvéttől Pünkösdig eső csütörtökön magoknak nem dolgoznak, hogy a' jég határjaikat megkímélje; ezen babona valamennyire megengedhető, mivel ezen napokon ha magoknak nem dolgoznak, másoknak az ugy nevezett kalákával segitenek, és illyenkor az igen szegények is kapnak földjeik mivelésére, kevés költséggel segitő kezeket. A' szülő asszonyok körül számtalan babonás haszontalanságokkal forgolódnak. Különös babonás pajkosságból, Sz. György napja éjjelén, egynehány paraszt legények összebeszélnek, és meghatározott magas helyekre bizonyos távolságra felmászván, egymást tele torokkal kiáltják, és egymás között a' helybeli nevezetesebb férjfiakat, fehér személyeket különös tréfás zavarral köpülő edényeknek, 's köpülő fának nevezvén, azokat egymással összehasonlitják, hogy a' boszorkányok a' vajat meg ne ronthassák. A' holt embereket határjokon keresztülvinni, a' jég esőtől való félelem miatt, még nem engedik. Égi háborúk alkalmával, a' fellegek elhajtása végett harangoznak. Erősen hiszik, hogy az őrdöngös emberek holtok után feljárnak, és gyakran a' helységben nagy öldöklést visznek végbe. Ha tehát egy illyen gyanúba vett ember vagy asszony halála után, történetből a' helységben valamelly veszedelmes betegség terjed, a' megholt' sirját felásván, a' halott szive hegyes karóval általdöfetik, hogy a' veszedelem megszünjön. A' holtak napján a' temetőbe sok uj edényt raknak megholt attyokfiainak sirjára, mellyeket aztán a' papok a' szegényebbek közt felosztanak. Egy szóval boszorkányok, sárkányok, lidérczek, ördögök mindenféle formában és hatalomban uralkodnak a' szegény oláh fejében. — Legelső mulatsága az oláhnak, a' furkával (tőrökkel) való járkálás. Egy botra, mellynek feje gólya fej formára vagyon faragva, ugy hogy a' madár orr alsó része, egy lenyuló zsineg rántásával, kinyitathatik, és ismét lármás kelepeléssel lecsatanthatik, — valami tarka szövetből készült lepedőt kötöznek, mellybe egy jó tánczos legény bele burkolódván, mindenféle forgásokat és ugrásokat követ, a' dobnak ütése, vagy duda hangja mellett; a' gólya, száját a' lenyuló zsineg által tactus szerint csattogtatván: 's ezen figurát nevezik *furkának*, melly nagy vigassággal eszközöltetik az ut-

czákon végig. Az oláhnak nemzeti muzsikája: a' duda, melly mellett igen együgyü, de módos és csendes forgásokban és mozgásokban tánczolnak, ugy hogy két, három fehérszemély összefogódzva, egy, vagy több szembe álló legénynyel, egy darabig előre hátra mozogván, összefogódznak, és karikába forognak. — Az oláh nyelv kellemetes hangzású, lágy, és sokat hasonlit az olaszhoz. Az oláh, tüzes elmével birván, a' verselésre mindig kész, 's ennél fogva a' danolás igen kedves mulatsága, kivált a' fehérnépnek. — Ez tehát rövid rajza az oláh népnek. Azonban hogy köztök jeles, tiszteletet érdemlő papi személyek, 's igen becsületes, dolgos földmivelők is találtatnak; azt ugy tartom emliteni sem szükséges.

A' váradi r. kath. püspökséget Sz. László király alapitotta, 's e' diszes, és igen gazdag püspöki széket több jeles fő papok ékesitették már. Megyéje kiterjed, Bihar, Békés, Közép Szolnok, — és Kraszna vármegyékre. Van benne: 16 gazdagon dotált kanonokság, 1 jövedelmes apátúrság, 3 jövedelmes prépostság, 4 fő, 11 alesperestség, 54 plebania (mellyek közül 39 Biharban) 6 szerzetesház, u. m. praemonstratensisek, irgalmasatyák, kapuczinusok, sz. Orsolya szüzek laknak Váradon; kegyes oskolabéli atyák Debreczenben, sz. ferencziek (Ord. S. Franc. Minor. Convent.) Szilágy Somlyón; és 55,640 lélek.

A' görög kath. n. váradi püspökséget Maria Therezia állitotta 1777-ben, a' roppant belényesi uradalommal ajándékozván meg. Megyéjéből Bihar vgyében van 4 fő, 8 alesperestség, és 65 plebánia.

A' reformatusok 136 anya ekklésiája 4 egyház vidékre van osztva, u. m. a' debreczenire, érmellékire, biharira, és szalontaira (de ebben Arad vgyei helységek is foglaltatnak), 's mind ezek a' tiszántúli egyházi kerülettől (superintendentia) függnek.

Az evang. lutheranusok csak Sváb Olasziban, és Nagy Váradon birnak egy anyaekklésiát, mellyek a' hegyaljai esperestségbe, 's a' tiszamelléki superintendentiába esnek.

A' n. e. óhitüek 302 szegény parochiát számlálnak, 's az aradi püspökséghez tartoznak.

Synagóga 8 találtatik.

9. §. Szorgalom. Ipar. Gyárok.

Bihar vármegyét a' természet mindennel megáldotta, érette mindent tett, hanem az emberek keveset tettek és tesznek. A' magyarnak, ki olly földön lakik, mellyet mind eddig trágyázni sem kellett, csak szántani kellene jól és idejében, de ezt sem teszi, ugyhogy az őszi gabonát a' mezőségi ember csupán kétszeri, sőt sokszor egyszeri szántásba veti, tavaszi alá pedig őszszel soha sem szánt. A' dombosabb vidékeken, hol már javitás is felférne, vagy semmit sem, vagy keveset és roszúl trágyáz, 's ha gabonája megdűl, azt a' trágyázásnak tulajdonitja, nem pedig a' sekély szántásnak, a' sűrű vetésnek, 's különösen azon gondatlanságnak, mellynélfogva különben és meglehetős erejü földiben, kalászos gabona, 's nem kapáló vetemény alá trágyázott. A' hegyes részeken, hol a' földnek terméketlenebb volta miatt, legnagyobb szükség lenne a' fáradhatlan szorgalomra, a' mezeigazdaság leggyengébb lábon áll, kivált az oláhság közt. A' javitásnak minden legkisebb jele nélkül rendetlenül és bokrok közt hevernek itt a' kevés javitás után is termékeny földek; válogatva turkáltatik a' földnek kevesebbé elélt része, a' többi vég pusztulásra hagyatván. A' málét rágni szokott oláhságnak nem is a' búza az első gabona, hanem a' tengeri. Megelégszik azért ha tavasszal akármilly későn egy két napi szántásba tengerit vethet. Buzát csak a' tengeri tarlóba vet, melly későn szabadulván fel, a' vetés is későn történik. Az ugarlás ritka tünemény ezeknél, a' háromszori szántás pedig épen ismeretlen. Egy szóval az oláhok olly nyomorult gazdák, hogy becsületes asztagokat vagy széna kazalokat és boglyákat sem képesek rakni. A' gyümölcstermesztésből, 's ennek nemesitéséből sok pénzt be kaphatnának, de illyesmihez nem sokat értenek. Nem tud itten a' köznép a' faiskoláról semmit; ő meglátván valahol egy meglehetős idejü fát, azt leágazza, és a' vastag héjját fa ékkel megnyitván, a' termőfáról levágott ágacskát oda szoritja, és ott hagyja; a' többit a' természetre bizván. Az állattenyésztésről, 's általjában azokról kik magokat a' mezei szorgalom valamelly ágában kitüntetik,

már feljebb a' 7ik §ban szólottunk. Egyébiránt az épületi fák', 's fa szerszámok és edények készitésében sok helységek kitüntetik magokat különösen a' szalontai járásban. Igy *folyó gerendákat*, *szarúfákat*, stb. faragnak Kalácsán, Olcsán, Maroson, Botfejen, a' Hodoseli pusztán, stb; nagy *tölgyfa válukat*, *csónakokat*, *sertés ólakat*, *sajtókat*, stb. Gyantán, F. Bátborban, Tulkán, Barmódon, Árpádon, Tamásdán, stb; *sertés ólakat*, *nagy kombárokat*, *apróbb szekrényeket* több helyeken; *kerekeket*, 's más szekérhez tartozó készületeket Bélfenyéren, Tenkén, Árpádon; legjobb *fa villákat* készitnek az árpádiak és tenkeiek a' görbedi és árpádi erdőkön. Szinte fa villák készitése végett eljárnak a' Csermő (Arad vgyben) helységbeliek a' Béelvidéki erdőkre, 's ezeket Mezőhegyesre szállitják. Mindenféle *teknőt*, *tálat*, *kanalat*, stb. a' czigányok szoktak csinálni a' keleti rengeteg erdőségekben. *Hordó dongák*, *fenekek* a' Rézalján, 's az Erdőháton nagy számmal vágatnak. Egykét akós hordócskát parasztok is csinálnak Béelben, Mocsirlán, stb., 's leginkább Temesvárra hordják. *Tölgyfa zsindelyt* a' Béelvidékén hasitnak, *léczeket* pedig mindenütt. Házának és szekerének többnyire minden ember maga a' mestere.

Mesterember mindenféle és elég jó találtatik Debreczenben és Váradon; sőt Debreczenben a' szappankészités (évenkint mintegy 7000 mázsa), a' guba, — csizma, — közönséges férjfi posztó ruha, — mindenféle bőr, — fésű, — pipa és csutorakészités valóban nagy fontosságú, mert ezen készitményekkel nem csak az egész környéket kitartják, hanem ezekből más messzi vidékekre is üzetik kereskedés. Jó *cserépedényeket* csinálnak Csatáron, Telegden, Réven, Lehecsényben, 's még néhány Belényes járási helységben; gyengébbeket Béelben, Tenkén. A' nemes érczekből 's ásványokból való nyereséget láttuk a' 7-ik §-ban. Vaskón az uraság derék *vashámort* tart, hol évenkint 1500 mázsa leginkább vastag munkára alkalmatos vas készittetik, 's ebből a' környékbeli kovácsok ásókat, szántóvasakat, fejszéket szoktak készitteni. *Papirosmalom* van: Belényes mellett Fenesen, melly elég jó papirost készit. *Üveghuta* van: Almaszegen, Élesden, és Béelben. *Répaczukor gyár*: Sarkadon.

10. § Kereskedés.

Kereskedése ezen megyének lankadt, mert bent kevés consumens lakik, 's máshova tengelyen nagy költséggel kelletik a' termékeket szállitani; a' honnan gyakran a' gabonának épen semmi kelete sincs, igy szinte a' bornak is, kivált mióta Lengyelország polgári állása változott, 's mióta a' szőlőskertek a' sikságon elszaporodtak, 's a' pálinka ital terjedni kezd. *Tiszta és kettszeres búzát*, *rozsot* még legtöbbet elvisznek a' gömöriek és szepesiek, kik a' debreczeni vásárok alkalmával főképen, de időközben is vasat, faeszközöket és edényeket, különféle ásványokat és cserépedényeket hozván-le, cserében gabonával terhelik meg szekereiket. Szinte sok gabona vitetik Máramarosba és Nagy Bánya vidékére. *Tengeri* legtöbb megyen Erdélyországba, honnan az oláhok részint a' Sebes Körösön, részint tengelyen fenyőszálakat, deszkákat, zsindelyeket szállitván Váradra, visszamenet tengerivel rakodnak-meg. Fő gabonavásárok tehát Debreczenben és Váradon tartatnak; már a' margitai, és belényesi jóval csekélyebbek. A' *dohányt* a' fels. kincstár számára ezentul helyben Debreczenben fogja bevásárolni az e' végre kirendelt cs. k. biztosság. A' nádtermő helyekről, u. m. Okányból, Zsadányból, 'stb., sok száz szekér *nádat* hordanak széljel mindenfelé, kivált a' váradi piaczra; a' jól készült *gyékényeket*, szakasztó és kézi *kosarakat* messzi földre elszállitják. A' harsányiak, ugraiak szép fejes *káposztájokkal* kereskednek mindenfelé, de különösen Váradra. Némelly helységek lakosai: u. m. a' kalácsaiak, 'stb. Váradon tört *paprikát* vesznek, 's avval egész Bánátot bekóborolják. Micske tájékáról, Bél és Belényes vidékéről több száz szekér *cseresznyét*, *diót*, *almát*, *szilvát* visznek a' mezőségre, 's ezeken gabonát cserélnek; igy szinte Debreczen, Sámson, Szalonta *görögdinnyével*, Sarkad *sárgadinnyével*, továbbá *fok*- és *veres hagymával* nevezetes kereskedést üznek. Az érmelléki *bort* főképen a' gallicziai, bereghi, unghi, máramarosi zsidók vásárolják-fel, de megyen ebből a' mezőségre, N. Kunságra, Hajdú városokra, Pestre, sőt Bécsbe is. A' Váradmelléki bort pedig —

az ászkon jól megpihenni sem hagyván — Erdély szálitja-el hegyekkel gazdag, de bort szűken termő vidékire. Szilva — rozs — törkő — cseresznye *pálinkát* több ezer akót szednek-össze a' váradi zsidók, 's vagy a' debreczeni, vagy a' pesti vásárokon adják-el. *Fa kereskedése* a' szalontai és belényesi járásoknak épen nem megvetendő. Ugyanis a' Bélvidékéről, a' Fekete Körös és Hollód melléki gyönyörű erdőségekből mindenféle fa szerszámokat, edényeket, épületfákat visznek-le Békés, Csongrád vgyékbe részint tengelyen, részint pedig a' Fekete Körös árjával. A' *gubacsot* a' zsidók veszik meg, 's vagy egyenesen Pestre, vagy Gyulára szálitják. A' debreczeni *szarvas marha*, *ló* és *sertés* vásárok egész országban hiresek és méltán, mert ezek valóban nagy fontosságuak. A' debreczeniek szalonnával mindenféle nagy kereskedést üznek, különösen pedig Gömör, Szepes, Sáros vgyékbe, Pestre, és Erdélybe. A' szalontaiak, sertéskereskedésben a' debreczeniekkel vetekednek. A' székelyhidi sertés vásárok szinte emlitésre méltók. Szalonta, Ol. Apáthi, Sályi, Sz. András helységbeli paraszt marhakereskedők Váradon, Margitán, Belényesen a' czimeres ökröket összeszedvén, a' gyulai, békési, zarándi, és világosi vásárokon más alföldi kupeczeknek tovább alkudják. Az aradi zsidók a' helységekben a' *nyers mézet* összevásárolván, jó nyereségre tesznek szert; igy szinte a' *nyers bőr* kereskedés is egészen a' zsidók kezében van. Némelly óláhok a' Bélvidékén, és Arad vgye Borosjenői járásában kikészitett bőrök 's bocskorokkal kereskednek. — A' debreczeni hires szappan, nem csak az országba mindenhova, hanem Pesten által külföldre is elvitetik. A' debreczeni országszerte nevezetes 4 vásár, nem csak Bihar vgyét, hanem ezen egész környéket bőven kitartja mindenféle kézmüi, gyári, és gyarmati (colonialis) portékákkal. A' váradi vásárok már jóval csekélyebbek.

Minden járásnak van egy jó karban tartott kavicscsal csinált országutja, mellyek Váradon, mint központon egyesülnek. Igy p. o. egy út megyen Telegden, Élesden, Báródon, Feketetón keresztül Erdélynek és Kolosvárnak, 's ez egyszersmind fő ország- és postaút. Egy megyen Püspökin Biharon, Félegyházán, Székelyhidon, Margitán, Dédán

által Belső Szolnok és Kraszna vgyébe; 's ez Székelyhidtól kezdve szinte postaút; a' Debreczenbe vivő postaút pedig Biharnál eltér, 's Pocsajon, Hosszú Pályin viszen keresztűl, de nem csinált úton. Egy megyen Püspökin, Borson, Ártándon, M. Keresztesen, M. Peterden, B. Szent Mártonon, Ujfalun, Derecskén, Kis Pipcsen keresztűl Debreczenbe; 's ámbár ezen 7 mfdnyi út mindenütt mezőségen megy, még is már csak nem egészen kavicsosal van meg készitve. Ujfalutól kezdve Bárándon által a' pesti ut vezet, hanem ez csinálatlan. Egy megyen Ürögdön, Lessen, Gyapjún, Szalontán, Kötegyánon, Sarkadon által Gyulára; de ez csak mintegy félig kész, 's sáros időben Sarkadtól Gyuláig az ottani töltéseken kimondhatlan rosz az út. Különben ez fő ország és posta út volna. Végre egy igen jó csinált út megyen a' váradi fördők mellett el, Belényeség, innen tovább Vaskóhig és Rézbányáig. — *Harmincadhivatal* van: Debreczenben.

11. §. Oskolai Intézetek.

A' magyar helységekben a' nép oskolák csak meglehetős állapotban vannak, de ezek az oláhoknál annyival roszabbak, minek oka részint az, hogy az oláh helységek aprók, e' mellett szegények lévén, többen tartanak egy oskolamestert, ki egyébiránt nem hogy a' magyar nyelvet, de még maga anyai nyelvét sem tudja illőleg; részint pedig az is fő ok, hogy az oláhoknál rendes marhanyomás nem lévén, kiki maga gyermekeivel őrizteti marháit. — Egyébiránt a' tudományok szépen virágoznak a' reformatusok debreczeni collegiumában, 's a' n. váradi királyi akadémiában. Gymnasiumok vannak N. Váradon és Debreczenben, itt a' kegyes oskolabéli atyák, amott a' praemonstratensisek vezérlése alatt. Belényesben Vulkán Sámuel n. váradi g. kath. püspök nem régen szinte egy gymnasiumot állitott fel. A' reformatusoknál nevezetesebb alsó oskolák, mellyekben az alsóbb tudományok végeztetnek, vannak: Váradon, Szalontán és Derecskén. Végre a' Váradon lévő 37-ik és 39-ik magyar ezeredek nevendékházaik is említést érdemlenek.

12. §. Katonaság.

A' 37-ik számú, most Márjássy nevét viselő magyar gyalog ezerednek hadfogadó kormánya N. Váradon lévén, a' megye is ehhez adja ujonczait; hanem Debreczen a' 39ik számú, most Don Miguel nevét viselő magyar gyalog ezeredet pótolja, 's ennek hadfogadó kormánya itten van. Az emlitett két ezered hadfogadó kormányához tartozó szükséges gyalog csapatokon kivül, még N. Váradon a' várban rendesen egy zászlóaly gyalogság tanyázik, még pedig gyakran fő tiszti karral (Stab) együtt. Lovasságból közönségesen 5 századot tart a' megye, néha azonban kevesebbet, 's egy fő tisztikar mind N. Váradon, mind Debreczenben szokott lenni. Lovas kaszárnya van N. Váradon és Belényesen; a' többi helyeken a' gazdáknál vannak a' katonák behelyheztetve, de istállókat a' vármegye épittetett. Lovassági ujonczokat ezelőtt a' 4-ik számú (Geramb nevét viselő) huszár ezeredhez adott, de az 1830-ki katonaállitáskor a' Miklós orosz czár huszár ezeredét pótolta; egyébiránt Debreczenben már régólta a' 6-ik számú (Würtembergi király nevét hordozó) huszár ezered tart hadfogadó csapatot. Mind ezen elősámlált katonaságra Váradon egy osztályos, Debreczenben egy brigádás general vigyáz-fel.

13. §. Királyi Hivatalok.

Debreczenben van egy kir. kerületi törvényszék, k. tartománybéli biztosság, egy cs. k. hadi biztosság, cs. k. pénztár, harminczad. *Sóházak* vannak: Debreczenben, Váradon, Élesden. *Postahivatalok*: Debreczenben, Hosszú Pályiban, Nagy Létán, Székelyhidon, Margitán, Dédán, Ér Semlyénben, Piskólton, Poesajon, Biharon, Váradon, Telegden, Élesden, N. Bárodon, Feketetón, Gyapjún, Szalontán, Kötegyánban, Sarkadon.

14. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelek után méretett itt első osztályban 26, másodikban 28, harmadikban 30, negyedikben 32 hold

szántóföld, 's rétekre nézve első osztályban 8, másodikban 10, harmadikban 12 embervágó. *Portája* a' megyének magának 214; Debreczennek 41.

15. § Nemesség 's Birtokosok.

Az 1785-iki összeirás szerint találtatott itt 10,712 nemes személy. A' *várad-olaszi*, *vaskóhi*, *béeli* roppant uradalmakat 90 egynehány helységgel, mellyek közt nagy magyar mezővárosok és faluk is számosan találtatnak. birja a' váradi romai katholikus, vagy a' mint itt nevezik deák püspök; a' *belényesi* szinte sok helységből álló uradalmat birja a' váradi görög kath., vagy is oláh püspök; *a' nagy váradi* gazdag és jövedelmes uradalmat a' váradi r. káth. káptalan; *pecze-szent-mártonit* a' Sz. Istváni váradi hegyről nevezett prépostság, melly a' praemonstratensis szerzeté; *szent-jobbit* a' hason nevű apáturság, melly jelenleg a' szathmári püspök jószágaihoz csatoltatott. Továbbá szép jószágokat birnak még a' váradi deák nagy prépost, a' váradi Sz. Lászlóról nevezett, vagy is deák kis prépost, a' váradi r. kath. seminarium. Mindössze a' papok jószágaiban lakik 151,604 lélek. A' *derecskei* 16 helységből álló roppant uradalmat, 44,591 lakossal, birja herczeg Eszterházy; a' *diószeghit* gr. Zichy Ferencz; *székelyhidit* gr. Stubenberg; *nagy létait* b. Mandl; *margitait* gr. Csáky Sándor; *szalárdit* gr. Csáky József; *pankotait* gr. Csáky Károly; a' beregh-böszörményi, körösszegi, siteri, kővághi 's m. t. jószágokat szinte a' gr. Csáky nemzetség; *sarkadit* gr. Almásy Alajos; *palotait* gr. Frimont özvegye; *élesdit és n. révit* gr. Batthyáni; *kagymádfalvit* b. Huszár; továbbá birnak még szép jószágokat gr. Bethlen, gr. Haller, gr. Kornis, gr. Károlyi, gr. Nemes, gr. Rhédey, gr. Teleki, gr. Toldalagi, b. Döry, b. Radivojevichné, b. Szepessy, b. Vay. Összesen a' magnások jószágaiban lakik 105,424 lélek. Nevezetesebb nemes birtokosok: Balku, Balogh, Bagossy, Baranyi, Baróthy, Barcsay, Bázel, Beöthy, Bekk, Béldy, Beleznay, Beliczay, Bernáth, Bessenyei, Berzsenyi, Bige, Bonis, Boronkay, Borbély, Buka, Borbola, Blaskovics, Böszörményi, Bujanovics, Budaházy, Butoló, Bükk, Buday, Buzáth, Csanád-

dy, Csapó, Carabelli, Chernel, Csengery, Csotka, Darvay, Dersöffy, Derekasy, Décsey, Dersy, Dobsa, Domokos, Domonkos, Dobozy, Dämsödy: Draveczky, Egry, Ercsey, Erdódy, Farkas, Fényes, Ferdényi, Fráter, Gálbory, Gázsy, Gecze, Géczy, Gencsy, Gorove, Gulácsy, Gruden, Halmágyi, Heincz, Hegyi, Hodossy, Horváth, Hrabóvszky, Hunyady, Ilosvay, Jármy, Jakabfy, Juricskay, Józsa, Kabos, Kalicza, Kazinczy, Kalotay, Kelemen, Kiss, Komáromy, Klobusiczky, Korda, Kölcsey, Kovács, Köncs, Kruspér, Kulcsár, Laky, Lakatos, Lányi, Lehelósy, Lévay, Lónyai, Lovassy, Magyari, Medve, Menszáros, Miklósy, Miskólczy, Mittermiller, Molnár, Muraközy, Nadányi, Nemes, Névery, Niczky, Novák, Okolicsányi, Olasz, Oláh, Ördögh, Őrhalmy, Pálinkás, Papszász, Papanek, Péchy, Petraskó, Pompéri, Pyber, Radnóthy, Radvánszky, Ravaszdy, Rhédey, Reviczky, Sántha, Sissáry, Semsey, Servánszky, Sárközy, Sárossy, Sombory, Száraz, Szarka, Szártóry, Szappanos, Szénásy, Széles, Szegezdy, Szentiványi, Szerdahelyi, Szilágyi, Sulyok, Szlávy, Szodoray, Sztachó, Sztaroveczky, Tardy, Técsy, Thegze, Tihanyi, Tisza, Thurzó, Tokody, Topay, Tóth, Török, Ugray, Uhlman, Uray, Úza, Vad, Vallaszky, Venter, Verner, Vertán, Vér, Verebélyi, Vidovics, Vincze, Vinkler, Zsónye, Zseny, Zatroch. Végre birtokosok még Debreczen, a' kamara, 's az alapitványi kincstár, Szobaszló.

16. §. Tisztikar.

Egy fő, 2 alispán; 1 fő, 3 aljegyző; 1 fő, 2 alügyész; 4 fizetéses táblabiró, 2 fő, 5 aladószedő; 1 számvevő, 1 levéltárnok, 5 fő, 13 alszolgabiró; 18 esküttt. Ezekhez járul 5 biztos, 2 főorvos, 2 földmérő, 5 seborvos, 1 vármagy. Gyüléseit tartja: Várad-Olasziban.

17. §. Politikai Felosztása.

Áloszlik 1 szabad királyi városra, melly Debreczen, és 5 főszolgabirói járásra, mellyek ezek: 1. *Váradi.* 2. *Érmelléki.* 3. *Sárréti.* 4. *Szalontai.* 5. *Belényesi.*

Szabad Királyi Város.

Debreczen, Pest után legnagyobb, legnépesebb városa Magyar országnak, az ész. szél. 47° 30′ 42″ és a' k. h. 39° 13′ 29″ alatt, Pesthez 24 magyar, 's a' tekervényes postaut szerint 35 posta mérföldnyire. Hosszas kerekded formára van épitve, 's kerülete egy mértföldet foglal-el. Utczái hosszúk és szélesek, 's nagy részt egyenesek is, mellyek közül a' piacz, - váradi, - czegléd, - német, - csapó, - szent-anna, - péterfia, - hatvani utczák leg diszesebbek egyébiránt kővel nincsenek kirakva. Az ó város maga egy mély és széles árokkal van körülvéve, 's hozzá 8 kapu vezet. Az árkon kivül van az lepotály város, egy ref. anyaszentegyházzal és ekklésiával, több uj ültetvények, és az idegen kereskedők' kóból és fából épült sátorai, utczákra felosztva, mellyek különben üresek, hanem a' hires 4 országosvásár kézmügyárakra nézve itt szokott tartatni. A' házak többnyire alaconyak, cseréppel és zsindelyel fedettek, ámbár még nádas tetőket is eleget láthatni. Csaknem mindenikhez tágas udvar és kert tartozik. Nevezetesebb épületei: a' roppant, két toronynyal ékesitett reform. uj szentegyház, a' városnak majd nem közepén; közel hozzá a' több emeletes uj collegiumi épület, a' mellette lévő egy emeletes ó épülettel, mellyek az ujjal egy négyszeget képeznek, 's több száz tanuló ifjuságnak adnak szálást, a' reform. ó vagy ugy nevezett kis templom, magas kerek bádogos tornyával; a' piaristák zárdája, és szentegyháza, mellynek alapját gr. Csáky Cardinal vetette-meg 1726ik esztendőben; a' városháza, a' dohány-gyár épülete; a' sóház, a' czegléd-utczai kapun kivül; a' tiszántuli kerületi törvényszék épülete; a' bika és fejérló nevezetü nagy vendégfogadók, 's más számos csinos privát épületek, mellyek közt a' Bekkné asszonyság szép uj háza legdiszesebb. Népessége 48,340 lélek, kevés német mesterembert, 's 1545 romai, 50 görög katholikust, 210 evangelikust, 35 n. e. óhitűt kivéve, mind tős gyökeres reformatus magyarok, kik mind ez ideig erős, izmos, szorgalmas, nyiltszivű, el nem korcsosodott emberek. Határa a' városnak felette nagy kiterjedésű, 's mintegy 15 □ mfdet foglal-el. Ennek kisebb része, t. i. melly Bihar vgyével

szomszédos, sárga és fekete homok földből áll, mellyen legelőn kivül, egy fél hold] formában több mértföldre nyuló rengeteg erdőség találtatik; a' nagyobb része a' határnak, melly Szabolcs vgye felé terjed, 's melly nagyobb részt oda is tartozik, részint fekete homok, részint fekete agyag földekből áll, hol fában nagy szükség van ugyan, de ellenben a' legszebb tisztabuza, 's mindenféle gabona, trágya nélkül, kevés munka után gazdagon terem, e' mellett a' Hortobágy melléki véghetetlen legelőkön, ezerekből álló gulyák, ménesek és nyájak gyönyörködtetik a' szemet. Ezek szerint a' lakosok fő foglalatossága: a' földmivelés, marha,-ló,-sertés,-juhtartás, 's az ezekkel való nagyszerű kereskedés, és a' kézmüvesség mindenféle formában. Különösen említést érdemelnek: a' vásári magyar szabók, szűrszabók, gubacsapók 's czizmadiák, kik Magyarországnak nevezetes nagy részét bejárják kézmüveikkel; továbbá a' csutorások, kik mintegy, 200,000 darab csont szopókát küldenek széljel.; a' pipacsinálok, kik 10 millionál több veres és fekete pipát készitenek; a' fésüsök, vargák, szijgyártók, és hentesek. A' szorgalmatos fehér nép pedig a' szappan főzésben, és kenyérsütésben tünteti ki magát, és méltán, mert a' debreczeni szappan fehérségére, könnyüségére igy szinte a' búza kenyér is, országszerte hiresek. Salétrom szerfelett sok főzetik. — A' várost kies szőlőskertek környékezik, mellyekben csekély bor, de sok és szép gyümölcs terem; 's ezen kertek, a' város nagy erdejével együtt (hol nem rég derék fördőház épült) — szolgálnak köz mulatságul, mert rendes sétahely, v. szinház itt nem találtatik, 's jelenleg egy buzgó hazafi, tulajdon házában csupán ideiglen adott szállást Thalia papjainak. — A'város széke a' kerületi törvényszéknek, kir. tartománybéli biztosságnak, cs. kir. hadi biztosságnak cs. k. pénztárnak, a' 39. számu m. gyalog ezered hadfogadó kormányának, egy brigádás generalnak, és egy lovas czered főtiszti karának. Van itt a' reformatusoknak virágzó collegiumok vagy anyaoskolájok, nevezetes könyvtárral, melly 20 ezer darabnál számosabb, physikai gyüjteménynyel, 's 1836-ban 10 professorral, 12 alsóbb tanitóval, 592 felsőbb tudományokat hallgatóval, és 1278 alsóbb tanulóval. Tovabba találtatik itt egy kath. gymnasium, a' piaristák fel

ügyelése alatt, jó karban lévő árvaház, harminczadhivatal, postahivatal, sóház casinó. Négy országos vásárjai, a' pesti után, egész országban legnépesebbek, 's leg nagyobb fontosságnak. Kedden tartott heti vásárjai szinte igen élénkek. Tanácsa áll egy bíróból, ki mindég reformatus, egy polgármesterből, ki mindég katholikus, és 10 tanácsbeliből vagy senátorból, kik közt 2. katholikus, és egy tanácsbeli városkapitánya. A' város a' tárnokszék alá tartozik. Választott polgár (itt esküt ember) van 60. Portája az 1836 országgyülés óta 41.

Debreczen, mint pecsétje vallja, már a' XIII. század második tizedében városi jussal birt, oklevelekkel mindazáltal szabadságait a' XV. századnál feljebb vinni nem lehet 1405ben Buda kiváltságait nyerte meg; ekkor az is rendeltetvén felőle, hogy kőfalakkal bekeritessék, de hogy ezek valaha felépültek volna, arról semmi bizonyság nincs. 1410-ben Zsigmond király Szklabonya várával együtt Baliczky Andrásnak 13 ezer forintért elzálogositotta. Később Nándor Fejérvárért György Ráczországi despota kapta meg cserében, több városokkal együtt, de ez Debreczent ama halhatatlan magyar hősnek Hunyady Jánosnak engedte. Jánosról hátrahagyott özvegyére Szilágyi Erzsébetre szállott. Mátyás király adományából Zápolya János vette meg. Mátyás halála után 1490. a' Rendek Corvinus Jánosnak ajándékozták; ez Debreczent, 's más több helységeket 1492. Derenchényi Imrének nyolcz ezer arany forintért zálogba adta; de megint Zápolyára jutott. II. Lajos eleste után I. Ferdinand Debreczent Chevlai Móre Lászlónak ajándékozta, Zápolya János pedig mindjárt országlása elején Artándy Pál máramarosi fő ispánnak engedte, 's ezt a' birtokban I. Ferdinand is megerősitte. Debreczen birtokosai közt olvashatni Seredy Gáspárt is, ki ezt I. Ferdinándtol zálogban kapta. Az 1538-ban történt, és 1552-ben meg újitott egyesség következésében Debreczen II. Jánosnak Zápolya örökösének visszaadatott. Ennek holta után mindég az erdélyi fejedelmek birták, végtére koronánk alá jutott, és mielőtt Rudolf 1600-ban, és I. Leopold 1689-ben régi szabadságait uj adományaikkal erősitették, sokféle viszontagsága' után 1693-ban ujra a' királyi városok sorába vétetett, 's 1715. beczikkelyeztetett.

I. A' Váradi Járás.

Van benne 1 *priv. püspöki*, 10 *mezőváros*, u. m. 7 magyar, 2 magyar-oláh-német, 1 oláh; 101 *falu*, u. m. 15 magyar, 5 magyar-oláh, 3 oláh-magyar, 75 oláh 's tót, 2 oláh tót; 12 nevezetsebb *puszta*. Népessége 72,428 lélek, u. m.

Vallásukra: 9363 r. katholikus, 6699 görög katholikus, 29,437 reformatus, 25,260 n. egy. óhitű, 427 evang., 1242 zsidó.

Nyelvökre: 37,727 magyar, 31,959 oláh, 1500 német, 1242 zsidó.

Jegyzés. A' tótok, kik már nagy részt elmagyarosodtak, különösen ki nem tétettek.

Nagy-Várad, Grosswardein, Magno-Varadinum. Ez hazánknak egyik, legrégibb, legszebb, 's legnevezetesebb városai közüli. Fekszik kellemetes termékeny térségen, melly északra szép szőlőhegyek által záratik-be, Pesthez 28, Debreczenhez 6, Kolosvárhoz 18 mfdnyi távolságra. Nagy Várad tulajdonképen négy városból áll, u. m. a' tulajdonképen való Nagy-Váradból, Várad-Olaszból, Várad-Velenczéből 's Váraljából. Nagy-Várad és Várad-Velencze a' Sebes Körös bal partján huzódnak-el, Várad Olaszi pedig a' Sebes Körös jobb partján fekszik, 's mind a' négy várost két erős fahid kapcsolja össze. Nagy-Váradot a' deák káptalan, Várad-Olaszit és Várad-Velenczét a' deák püspök birja; egyébiránt mind a' négy városnak tulajdon tanácsa 's kisebb nagyobb részben szép privilégiumai vannak, de legtöbb Nagy-Váradnak. Népessége 18,691 lélek, kik közt 6689 r. kath., 5847 reform., 2344 g. kath., 1974 n. e. óhitű, 420 evang., 817 zsidó. Nyelvökre nézve nagyobb részt magyarok, sőt a' számos oláhok, németek, zsidók, ráczok és oroszok is igen kevés kivétellel mindnyájan tudnak magyarul. Az utczákat szélesseknek 's rendeseknek nem mondhatni, de a' főbbek kövezve vannak 's tisztán tartatnak. Nevezetesebb piaczai: a' vásár piacz N. Váradon, melly nagyságával a' pesti újpiaczot is felülmulja, 's hol minden szerdán igen népes hetivásár tartatik, melly különösen ga-

bonára nézve nagy fontosságu, 's ezt nyomban követi a' deszka, 's a' ló és marhavásár. Ugyancsak N. Váradon van az ugy nevezett *Sz. László piacz*, körülvéve szép emeletes, 's az 1836-ki tüz olta csinosabban felépitett házakkal, 's mellyet még az egyesült és nem egyesült óhitüek', 's a' r. katholikusok Sz. László nevü szép tornyos szentegyházai; a' kir. academia kisded épülete, 's a' g. kath. püspöki lakház ékesitenek. A' hat országos vásárra (mellyek közt az urnapi legnépesebb) összegyült pesti 's bécsi kereskedők ezen a' piaczon szokták sátoraikat felállitani. Várad-Olaszinak a' vármegyeháza térét kivévén, semmi nagyobb piaczai nincsenek. Emlitést érdemlő épületjei Várad-Olaszinak: a' pompás deák püspöki palota épen a' város' északi végén; a' roppant kéttornyu székes- szentegyház, a' kanonokok' kényelmes lakházai; bent a' városban a' szép vármegyeháza; a' praemonstratensisek', irgalmasbarátok, sz. Orsolya szüzek szentegyházai; a' r. kath. paroch. templom; a' reformatusok torony nélkül való szentegyháza a' Körös parton; a' görög katholikusoknak két szentegyháza, egyik az oláhok, másik az oroszok és magyarok számára; a' vármegye lazareth épülete; a' convictusi épület; gr. Frimontné, Teleki lakházi, stb. N. Váradon a' már emlitetteken kivül csak a kapuczinus atyák kolostorát, az evang. templomát, a' városházát, a' város nyugoti részén fekvő lovas kaszárnyát, a' gr. Csáky házat, stb. hozzuk-elő. N. Várad és Várad Velencze közt fekszik a' vár, mély sánczokkal, magas kőfalakkal és 6 bástyával erősitve; melly hajdan sokkal nagyobb kiterjedésü volt, ugyhogy e' mostani csak a' belsővár lehetett. Az 1836-ki tüzben ez is le égett.

Várad Velenczén csak a' r. kath, n. e. óhitü anyaszentegyházak, a' synagóga, 's a' k. kamara épületei érdemlenek emlitést.

Váradot nagyon diszesitik a' számos hivatalok', oskolai intézetek, közigazgatási és egyházi kormányszékeknek itthléte. Igy székeshelye ez egy romai kath., és egy görög kath. püspöknek, 's káptalanoknak, a' vármegye itt tartja gyüléseit és törvényszékeit; továbbá van itt egy kir. akademia, főgymnasium, normalis oskola, convictus, seminarium; egy ref. gymnasium 1 professorral és három más tanitóval, egy g. kath. és egy

n. e. óhitű capitalis oskola, két katona gyermekek-nevelőháza, a' 37ik és 39ik számu magyar gyalog ezeredek számára; egy árvaház, egy kamarahivatal, fundationalis jószágok filial. pénztárihivatala, posta-só-katonaélelmeztetési — hivatalok, egy hadfogadó-kormány a' 37ik számú magyar gyalog ezered részére. — A' lakosok' nagyobb része kézművességből és kereskedésből él, melly utolsó nem felette élénk ugyan, de a' várad-velenczei zsidók még is szilva és gabona-pálinkával, gubacscsal, nyersbőrökkel, borral, gabonával nem megvetendő kereskedést folytatnak. A' szőlőhegy sok embert táplál, de szántóföld igen kevés van, melly egyébiránt gazdag termékenységű. Erdő nincs. — A' lakosok mulatságára szolgál N. Váradon az ugy nevezett *Rhédey kert*, melly is több keskeny sétautakkal ellátott kisded ligetecske, egy vendéglőházzal, 's egy fördőházzal ellátva. Ugyan itt egy kápolnában nyugosznak gr. Rhédey Lajos Bihar-vgyei volt administrator hitvesének Kácsándy Thereziának tetemei. A' váradi meleg fördők 's források délkeletre fél mértföldnyire esnek a' várostól, egy igen kies vidéken, 's tulajdonképen nem a' város határában vannak. A' két fördő t. i. a' *Felix* és *Sz. László* czimüek egymástól csak egy fertálynyi távolságra feküsznek. Alkotórészeik az itt találtató vizeknek: szénsavas mészföld, és vasoxyd, valami kevés kénsavas mészföld és keserüsó; hanem a' Felix fördőben több kénvizanyagszesz (Schwefelwasserstoffgas) találtatik. Mind a' kettő hasznosnak tapasztaltatott a' görcsökben, gutaütésben, csúzos nyavalyákban. *) Gross Fridrik n. váradi orvos úr legujabban e' vizeket chemiai vizsgálatra vévén, azt tapasztalá, hogy mind azon részek, mellyek a' carlsbadi fördő orvosi erejét teszik ebben is föltaláltatnak, 's ivásra külön nyavalyák ellen szintolly sikerrel használhatni. A' Sz. László fördője (melly a' deák püspök birtokához tartozik; ellenben a' Felixt a' praemonstratensisek birják) szinte az ujabb időkben csinosb külsejü alakot, 's a' vendégszo-

*) Sajnálni lehet, hogy a' meleg viz, és a' fördői alkalmatosságok nincsenek kádakra és külön szobákra felosztva, hanem két osztályban a' vendégek együtt fürödnek, és a' karzat körül álló néptől bámultatnak.

bák kényelmesebb elrendelését kaptanak. Sőt az itt emelkedő domb-oldalban angol-kert nyittatott meg, mellynek némelly pontjairól a' kilátás szintolly igéző, valamint Bécs alatt a' Tivolinál.

Első eredetét Váradnak, *Bonfin*, Sz. László királynak tulajdonitja. *Lázius* pedig Lib. 12. Sect. 2. Cap. 1. fol. 1091. Sz. Istvánnak. Amaz hihetőbb, mert Sz. Lászlónak halála után több királyok is különösen kedvelték ezen várost, 's temetőhelyeknek választották. Ugyanis Sz. Lászlón kivül, a' ki itten 1080-ban püspöki széket rendelt, még itten temettettek-el II. István, II. András, IV. László, Beatrix, I. Károly második hitvese, Maria, Zsigmond király hitvese, és maga Zsigmond király és német császár. Kiváltképen nevezetesitették ezen várost a' számos kolostorok és szentegyházak (némellyek 70—72 mondanak), és az igazságnak tüzes vassal volt megvizsgálása, melly 1214-től fogva 1235-ik esztendeig tartott, Lásd felőle e' czimű könyvecskét: *Ritus explorandae Veritatis*. A' praemonstratensisek legelőször itt telepedtek-meg Magyarországban 1130-ik esztendőben. Melly jeles virágzását a' városnak elsőben a' tatárok tették semmivé 1241-ben, majd a' kunok pusztitásai, 's a' III. András, Otto, 's I. Károly alatti belső villongások akadályoztatták azt. Kedvezőbb idő következett reá I. Lajos, Zsigmond, de kivált Corvin Mátyás alatt, ki Sz. László által fundált szentegyházát jelesen meggazdagitotta, Bihar vármegyének fő ispánságát pedig Vitéz János váradi püspöknek ajándékozá, 's ettől az időtől fogva 1779-ig a' bihari főispán mindég a' váradi püspök vala. Sokat tettek Várad szépitésére 's hirére a' püspökök is, különösen Thurzó Zsigmond, Perényi Ferencz, a' ki Mohácsnál esett-el, Czibak Imre, 'stb. 1538. itt békesség köttetett Ferdinand és Zápolya János közt, mellyben egymást kölcsönösen királynak elismerik 'stb. Ostromot szenvedett 1556-ban, 's Ferdinandtól Isabellának átadatott. Ezután a' várost csaknem mindég az erdélyi fejedelmek birták, kik itt gyakran laktak, sőt Zápolya János Zsigmondot Petróczi és Bebek itten nevelték. 1598-ban a' törökök által hiában ostromoltatott. 1566-ban a' káptalan tagjai a' vallásos üldözések alkalmával kiölettettek, 's a' káptalan csak 1693-ban állitatott-vissza. Martinuzius

György életében a' reformatio ide be nem jöhetett, hanem már 1558-ban több követőkre talált, kik itt tüstént nevezetes oskolát és könyvnyomtató műhelyt állítottak. 1660. jul. 14-kén Ali basa 60.000 emberrel körülkeritette a' várat és a' várost; 's azt 27-ik augustusban capitulatio mellett el is foglalta, 's a' várban több pusztitások mellett Sz. Lászlónak érczből öntött lovas képét összetörte, más magyar királyoknak álló képeivel együtt. Az őrző sereget pedig 200 szekeren Debreczenbe szállittatta, melly alkalommal a' *Váradi tanuló ifjúságnak* is az a' része, melly a' vár oltalmazásában el nem hullott, *Mártonfalvi György* professor alatt Debreczenbe jött, 's itt vette kezdetét a' *Debreczeni oskolának* nevekedése, melly azután annak *Collegium* nevet szerzett. 1692-ben Häusler császári general a' várat visszavette a' töröktől. 1777-ben Maria Therézia az egyesült óhitűek részére püspökséget és káptalant állitott-fel. 1836-ban julius 10-kén gyujtogatás által tüz ütvén ki: ez N. Váradnak déli részét az oláh templomokkal, kapuczinus kolostorral, várral, sóházzal együtt elemésztette. Végre N. Várad több jeles hazafiakat szült, kik közt főképen említésre méltó a' nagy tudományú, 's ritka ékesszólló Pázmán Péter, cardinalis és esztergomi érsek, ki itt 1570-ben jöve világra Pázmán Miklós és Massai Margit szüléitől.

Mezővárosok.

Bihar, magyar m. v. Váradhoz egy mfdnyire: 185 r. kath., 13 g. kath., 1825 ref., 16 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., szép kath. parochialis házzal és templommal, reform. anyaszentegyházzal, postahivatallal. Fekete agyagos határa gazdagon termő; legelője a' népességhez képest szük; szőlőhegye igen tágas, és jó bort terem. A' helységtől északra nehány száz lépésnyire most is láthatni egy jó forma nagyságu négyszegletes *földvárat*, de kik épitették vagy hányatták ezt, 's mikor, a' bizonytalan. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Csatár, magyar m. v. egy dombra épülve, Biharhoz $^3/_4$ órai távolságra: 113 r. kath., 1276 ref., 11 n. e. óhitű, 10 zsidó lak. Kath. és ref. anyaszentegyházak. Nagy ki-

terjedésű 's igen kedves bort termő szőlőhegyén sok idegen urak és polgárok tartanak szőlőt; szántóföldje nem sok, de termékeny; erdeje van, 's lakosai cserépedényeket csinálnak. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Élesd, magyar m. v. Váradhoz 4 mfdnyire a' Kolosvárra vivő jó karban tartott posta és országutban: 180 r. kath., 1007 ref., 23 n. e. óhitű, 7 evang. lak. Kath. és ref. anya templom. Postahivatal. Sóház. Határja mindent jól meg terem; szőlőhegye, 's nagy erdeje van. A' városon felül a' Kürös völgyében, bal oldalon, hol a' szőlőhegyek megszűnnek, nyulik-fel az országuttól egy óránylra egy magas kőszál. Ennek tetején áll magányosan, 's idő vészeivel küzdve a' régi *Sólyomkői vár*, melly hajdan Bocskay birtokában volt, a' 18-ik század elején lerontatott, 's most omladvány falai közt a' bennlévő kápolna' sirboltja, a' Batthyáni grófi nemzetség egyik ágának hamvait zárja. A' vár' kapitánya alatt állott hajdan a' *Báródsági* nemes kerület is, a' honnan ez akkor Sólyomkői vidéknek neveztetett. (Lásd N. Báród). — F. U. a' városnak 's az ahhoz tartozó szép uradalomnak: gróf Batthyáni nemz.

Feketető, oláh m. v. Erdélyország' szélin a' Kolosvárra vivő országutban: 14 r. kath., 538 n. e. óhitű, 4 ref. lak. N. e. óhitű anyaszentegyház. Postahivatal. Hegyes, kősziklás, sovány határ. Nagy erdő. F. U. gr. Batthyáni.

Kis Marja, szabad magyar m. v. Váradhoz észak-nyugotra 3 mfdnyire, sík, lapályos vidéken: 1868 ref., 16 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. Határa minden trágya nélkül gazdagon terem, de szük lévén, a' lakosok másutt szoktak földeket bérleni. Szénája elég, 's igen szép szarvasmarhát tenyészt. Bocskai István törzsökhelye, 's ettől nyert privilegiumot, mellynélfogva földesurat nem szolgál; a' vármegye tisztujitószékén a' városnak egy szava van, 's a' perek a' tanácstól egyenesen a' vármegye' törvényszékére vitetnek-feljebb.

Püspöki, magyar m. v. Váradhoz északra egy fertálynyira, egy szőlőhegy' tövében: 114 r. kath., 14 g. kath., 2341 ref., 20 zsidó lakosokkal, kik közt számos nemes találtatik. Van kath. és ref. anya temploma, nagy szőlőhe-

gye, kevés, de termékeny fekete gabonatermő határa, 's egy vizimalma. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Szalárd, magyar m. v. egy kies térségen, mellyet távulról szép szőlőhegyek, erdők és rétek környékeznek a' *Berettyó* vize mellett, Váradhoz északra $2^1/_4$ mfdnyire; 79 r. kath., 1898 ref., 14 zsidó lak. Ref. anyatemplom. Vizimalom a' Berettyó vizén. Határa nagyon lapályos, 's azért felette sok szénát terem; szántóföldei minden gabonát gazdagon visszaadnak. Keletre a' helységtől mintegy egy fertálynyira van fördőintézete és savanyuvize, melly ezen tágas megyében egyetlenegy, 's azért élénken látogattatik, ámbár a' viz orvosi erejéért el nem hiresedhetett. A' viz két fő forrásban csergedez, mellyek közül az első a' fördő és vendégházaknál, a' másik ettől néhány száz lépésnyire egy erdőcske szélében találtatik, 's üvegekre, hordókra ebből a' kutból szoktak tölteni. A' vidék itt igen kellemesen változó, és regényes, 's szépségét nem kevessé emeli a' régi *Adorjáni várnak* puszta meredező falai, mindenfelül rétes, mocsáros helyekkel körülvétetve. F. U. gr. Csáky József, 's a' város feje egy uradalomnak.

Mező Telegd, magyar m. v. a' Sebes Körös mellett, Váradhoz 2 mfdnyire a' kolosvári posta- és országutban, egy nyájas vidéken: 227 r. kath., 862 ref., 243 n. e. óhitű, 156 zsidó lak., kath., ref., óhitű anyaszentegyházzal és zsinagógával, több csinos úri lakházzal, postahivatallal. Gabonatermő határja nem nagy, de termékeny; szőlőhegye hires bort terem; lakosai sok cserépedényt készitnek, 's azt messzi elhordják. F. U. gr. Haller, gr. Kornis, Ugray Ágnes, Miskolczy, Técsy, Kis, és más számos nemesek.

F a l u k.

Almás, oláh f. 263 n. e. óhitű lakossal, hegyes, erdős határral. A' szalárdi uradalomhoz tartozik.

Alpár, oláh f. Váradhoz keletre egy mfdnyire: 353 n. e. óhitű lak., 's egy anyaszentegyházzal. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Bánlaka, oláh f. a' Sebes Körös mellett, N. Bárodhoz délre $^1/_2$ órányira: 4 r. kath. 78 g. kath., 359 n. e. óhitű, 2 ref lak. N. e. óhitű anya templom. F. U. gr. Batthyáni.

Nagy Báród, oláh f. a' kolosvári országutban, Váradhoz keletre 6 mfdnyire: 35 r. kath., 602 g. kath., 50 n. e. óhitű, 4 ref., 52 zsidó lak., egy g. e templommal, derék iskolával, 's postahivatallal. Uj kerületi ház kellőbb izlés szerint épül. Hetenként divatozó vásárját a' szomszédtájak' lakosi kedvelvén, élénken látogatják. Ezen helység fő helye a' *bárodsági nemes kerületnek*, 's a' kapitányi széktartás, vagy a' gyülés itt szokott tartatni. Ezen nemes kerülethez tartoznak még: *Kis Báród*, *Cséklye*, *Nagy Patak*, *Korniczel*, *Beznye*, *Körös Topa*, és *Brátkának* egy része. Lakosainak száma 4 ezeren felül van, kik közt 3000 tulajdon nemes telkeken lakó nemes születésü foglalkozik. Vallásukra nézve nagy részt egyesült, azután nem egyesült óhitüek. Oláh anyai nyelvükön beszélnek; házaik fából, 's főkép Beznyén, széljelszórva épültek, hol soknál nem lehet keritéseket, kapukat, vadállatok vagy tolvajok ellen tett óvó rendezkedéseket látni. A' lakosok nagy része a' müveletlenség szomorú állapotjában sinyledez, 's majd mindent magok csinálnak, mire csak szükségök van; mind a' mellett istenfélők, 's legkevesbbé sem erkölcstelenek. Sovány és terméketlen földjeiket nem elég szorgalommal mivelik, az iparkodóbb földmivelő termeszt tavaszibuzát, tengerit, zabot, burgonyát, babot. Van sok gyümölcse, különösen sok szilvája, almája, diója, mogyorója. Terjedelmes erdeikben holmi apró barmokat is nevelnek. Nevezetesebb hegyei: *Magura*, *Boicza*, *Affinget*, *Fraktzinyet*, *Ketzinn*, *Ples*, *Oszoly*, és *Hágó*. Legnagyobb figyelmet érdemel Magura, melly óriási nagyságával felülmulja Körös völgyének déli oldalán fekvő minden hegyét. 1790 táján Magura és Boicza hegyek gyomraiban nem megvetendő mennyiségben leltek: arany, ezüst, vas, ón-ásványokat; de az ipar hiány, 's más gátló körülmények elfojták további létüket. Találni itt különféle márvány-kova, elégséges mészköveket, és asszonyüveget (Glacies Mariae). Kősziklás hegyeit többnyire bükk, tölgy és cserfákból álló erdőség fedezi, mellyben egy hamuzsirhuta a' kerület lakosinak hasznos foglalatosságot ád.

Vadon terem az erdőkben málna, ribiszke, és fekete áfonya (vaccinium myrtillus). A' hegyekből szivárgó számtalan forrásból nevezetesebb folyó patakká válnak: *Varátyek*, mellynek forrása Retyitye tövénél, 's benne, hol a' hamuzsir-huta épülete áll, meglehetős számmal pisztrangot és rákot találhatni; *Vale kurtului*, *Varatyicsel*, és *Muska* patakok; ezek Gégénynél egyesülve a' Sebes Körösbe ömlenek. Általában levegője tiszta, vize jó, 's vidékének tündér szépsége az Erdélybe vivő derék országuton járó utazót vidámitja. — Mi e' nemes kerület eredetét illeti, az mind eddig kifejtve nincsen. — A' sólyomkői erősséget, hova ezen kerület tartozott, a' mult század elején (1711—12) uralkodott politikai szellem lerontá, 's ekkor a' vár kapitányság eltörlésével, mellytől az akkori időkben katonai lábon állott báródsági nemes kerület függött, e' vidék előkorát felvilágositható ottan tartatni szokott irások eltüntek; 's nem lehet kitudni, hogy a' II. Rákóczy Ferencz idejében keletkezett polgári háború megszüntével 1711ben, midőn Horváth György, Sólyomkőnek 's a' Báródságnak azon időbeli utólsó kapitánya „Löwenburg Fridrik császári generallal föltételes egyességre lépett 's a' várt a' császáriaknak általadta, az ott volt irásokat mellyik rész vette birtokába? Egyébiránt a' nemes kerület történetéről rövideden ezeket mondhatni: Közönséges vélekedés, hogy a' báródsági nemesek hajdan magyarok voltak, 's ezen vélemény nem egészen alaptalan, mert Nagy Báród hajdan (1465) Magyar Báród nevet viselt, 's a' templom melletti *magyar* nevű utcza ma fennál. — Annyi mindazáltal bizonyos, hogy az itteni Venter törzsök nemzetség, melly ma mind két nemen 356 lelket számit, Corvin Matyás király által 1465-ben költ, 's a' báródsági birtokukra adott uj királyi adománylevél' bizonyitása szerint, a' hol olvashatni: „pro parte fidelium nostrorum nobilium Valachorum" oláh volt. Ugy látszik, hogy a' báródsági nemességet I. János király parancsa 1532 körül állitá katonai lábra, 's képezé azt kerületté. A' báródsági nemesség őrzé 's védelmezé tartozáskép Sólyomkő várát, 's az Erdélyből jövő, vagy odamenő fejedelmek és más fő személyeknek kiséretül szolgált. 1585-ben a' báródsági határ megtudhatása tárgyában kihallgatott tanúk többek közt említik, hogy az

országut Feketetótól Sólyomkőig, mindenütt a' Réz-tetőn, rengeteg erdőség közt volt, melly körülmény annyi viharos időkben, még inkább szükségessé tevé a' báródsági nemesnek ezen vadon vidéken a' közbátorság fenntartását. 1633. táján Csomaközy András (kinek felesége Nadányi leány volt) kormányozá mint kapitány Sólyomkőt és a' Báródságot; ki hiv katonai szolgálatjáiért I. Rákóczy György fejedelemtől jutalmul Banlaka helységét nyeré. Az erdélyi fejedelmek a' Báródságot, Sólyomkőn lakott kapitányuk által önkényteseu kormányoztatták annyira: hogy I. Rákóczy György fejedelem 1635-ben maj. 25-ról a' nemes kerülethez irt levelében, a' kerületben találtató minden pisztrangos tavat, halál büntetés alatt tilalomba vétetni rendelt. 1696. mart. 13án készült irás bizonyitása szerint Venter Mihály, a' báródsági katonaság hadnagya, számos válogatott legénnyel 1657-ben II. Rákóczy György fejedelmet Lengyelországba követte, hol katonáinak nagyobb részét elvesztvén, maga is elesett. Komorabb emlékezetét tartják még ma a' báródságiak 1660 Gyalu és Fenes közt a' törökökkel történt szerencsétlen csata kimenetelének. Topai András volt azon időben a' báródsági nemesség' hadnagya, ki szinte két század magával állott ki II. Rákóczy György részére a' csatapiaczon, de meggyőzettek, katonáinak nagyobb részét megöletvén; Topai András pedig 37ed magával a' törökök által fogságba hurczoltatott, honnan társaival csak 1670-ben Apafi fejedelem közbenvetésére szabadulhatott meg, miután 200 darab császári aranyat, mellyet Cipele Anna, Topai András neje, Élesden és a' Báródságon birt 's eladott jószágért nyere, váltságdijul lefizetett. 1710-ben Horváth György sólyomkői és báródsági kapitány alatt Szabó István volt hadnagy. 1756-ban kihallgatott tanúk többek közt emlitik: hogy a' tatárok 1717ben beakarván e' vidékre ütni, a' báródsági nemesség a' Réz' tetején volt országutat nagy fákkal borita el. II. Rákóczy Ferencz' pártja elnyomatván, a' sólyomkői várkapitányság elenyészett, 's igy a' báródsági kapitányság 's vele együtt nemeseinek katonáskodása is megszüntetett. Jelenleg egy állandóbb rend fenntarthatása kedvéért maga a' kerület választ magának egy fő kapitányt, 's ez időben e' diszes hivatalt az ismere-

tes derék hazafi, T. Beöthy Ödön úr viseli, ki részint jobb rend behozására, részint az iskolák virágoztatására tetemes áldozatokat teve, 's magának örökös hála és érdem-koszorút vivott-ki.

Kis Báród, oláh f. a' bárodsági nemes kerületben: 6 r. kath., 380 g. kat., 7. n. e. óhitű, 8 ref., 14 zsidó lak., 's g. kath. templommal.

Betfia, oláh f. közel a' váradi fördőkhöz: 285 g. kath. lak., 's egy templommal. Szép erdő. Sok gyümölcs F. U. a' praemonstratensisek.

Beznye, oláh f. á' bárodsági nemes kerületben: 3 kath., 410 n. e. óhitű, 5 zsidó lak., 's templommal.

Birtiny, oláh f. N. Bárodhoz 1 mfdnyire: 7 g. kath., 233 óhitű lak., 's n. e. óhitű anyaszentegyházzal. Erdeje derék; sok szilvása van. F. U. gr. Kornis, 's többek, egyébiránt Ugrayanum jus.

Bogdány Szovárhegy, oláh f. Élesdhez észak-nyugotra 1 mfdnyire: 7 r. kath. 623 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal. Erdős, hegyes határa középszerű termékeny F. U. b. Huszár.

Borostelek, oláh f. 234 n. e. óhitű lak., 's templommal. F. U. a' telegdi közbirtokosok.

Borzik, oláh f. erdős, sovány vidéken, Szalárdhoz dél-keletre $1\frac{1}{2}$ órányira: 16 r. kath., 355 n. e. óhitű lak., 's n. e. óhitű anyaszentegyházzal. F. U. $\frac{2}{3}$ gr Csáky Antal, $\frac{1}{3}$ közbirtokosság.

Bottyán, oláh f. Telegdhez északra $\frac{1}{2}$ mfdnyire: 210 n. e. óhitű lak., 's templommal. F. U. a' telegdi közbirtokosok.

Brátka, oláh f., mellynek egy része a' bárodsági nemes kerülethez tartozik: 9 r. kath., 12 g. kath., 314 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., 's n. e. óhitű anyaszentegyházzal.

Bucsa, oláh f. a' kolosvári országutban, Feketetóhoz nyugotra 3 fertálynyira: 3 r. kath., 162 n. e. óhitű lak., 's templommal. Sovány kősziklás határ. Sok erdő. F. U. közbirtokosok, kik mind más vgyében laknak, nevezetesen leány ágon az Eördögh nemzetségé.

Csehi, oláh f. Váradhoz $\frac{1}{2}$ órányira: 2 r. kath., 10 g. kath., 684 n. e. óhitű lak., n. e. óhitű anya templommal.

Határja meglehetős termékeny; erdeje, sok szilvája van. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Cséklye, oláh f. a' bárodsági nemes kerületben 149. n. e. óhitű, 5 zsidó lak.

Czéczke, oláh f. Élesd és Telegd közt: 3 r. kath., 252 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal. F. U. Beöthy Károly.

Csernoháza, oláh f. 12 r. kath., 390 n. e. óhitű lak., 's anya templommal F. U gr. Batthyáni.

Csohaj, oláh f. Szalárdhoz keletre 1 órányira: 10 g. kath., 510 n. e. óhitű, 3 ref. lak., n. e. óhitű anyaszentegyházzal. Határja bő termékenységű, 's szénája is elég. A' sz. jóbi apatursághoz tartozik.

Csujafalva, oláh f. Micskéhez $^1/_2$ órányira: 3 r. kath., 401 n. e. óhitű 8 ref. lak., n. e. óhitű anya templommal. F. U. a' Balku örökösök.

Czigányfalva, és *Tomkafalva*, 2 részre osztott oláh f. 4. r. kath., 286 n. e. óhitű, 5 ref. lak., n. e. óhitű anyaszentegyházzal. Egy részét, melly Czigányfalvának neveztetik birja Ferdényi Antal, másik része, t. i. Tomkafalva a' gr. Batthyániak' Révi uradalmához tartozik.

Dámos, oláh f. erdős és kősziklás hegyek közt, N. Bárodhoz délre 2 órányira: 172 n. e. óhitű lak., 's anya templommal F. U. gr. Battyáni.

Dubricson, oláh f. Élesdhez délre $1^1/_2$ órányira: 280 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' nagy váradi deák káptalan.

Esküllő, *Kalota*, *Keszteg*, *Pesterc*, *Ürgeteg*, helységei öt falu határának neveztetik, minthogy az erdő, legelő közös, 's megkülönböztetve nincsenek. Földes urai többen, u. m. Niczkyek, Bekk, Tisza, Szénásiak, 's a' t. A' pesterei barlang bővebb megvizsgálást érdemlene. Mind az öt helységet oláhok lakják, nevezetesen Esküllőn van 210 n. e. óhitű, 5 zsidó; Kalótán 169 n. e. óhitű; Keszteg en 183 n. e. óhitű; Pesterén 4 r. kath., 220 n. e. óhitű, 3 zsidó; Ürgetegen 212 n. e. óhitű. Az óhitűeknek mind az öt falubaa van egy anya templomuk.

Fancsika, oláh f. 218 n. e. óhitű lak. Erdeje derék; szilvája, gyümölcse bőven. F. U. Butoló János.

Farnos, oláh f. Szalárdhoz $^1/_2$ órányira: 8 r. kath., 288 g. kath., 2 zsidó lak., g. kath. anyaszentegyházzal, 's igen jó határral. F. U. a' praemonstratensisek.

Farkaspataka, oláh f. N. Bárodhoz 3 fertálynyira: 355 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Fegyvernek, oláh-tót f. 227 r. kath., 310 g. kath. lak., 's g. kath. anyaszentegyházzal. F. U. a' szalárdi uradalom.

Fugyi, magyar-oláh f. Váradhoz keletre $1^1/_4$ mfdnyire: 6 r. kath., 342 reform., 295 n. e. óhitű lak. Ref. és n. e. óhitű anyatemplomok. Határja, mellyen a' Sebes Körös általfolyik, bőtermékenységű. F. U. Novák Gergely, kinek örökös bevallás mellett adta-el Garapich Illés kamarai tanácsos úr 1836-ban.

Gálosháza, oláh f. Élesdhez délre egy mfdnyire: 163 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Gégény, oláh f. a' Körös völgyében, Élesd és Báród közt az országutban: 2 r. kath., 16 g. kath., 159 n. e. óhitű, 8 ref., 10 zsidó lak., n. e. óhitű anyaszentegyházzal, 's termékeny szántóföldekkel, rétekkel, erdővel. F. U. Draveczky, Sulyok, 's m. t.

Hagymádfalva, oláh f. Szalárdhoz keletre $1^1/_2$ órányira: 68 r. kath., 575 g. kath., 9 ref., 4 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földjei meglehetősek; erdeje, szőlőhegye van. F. U. b. Huszár.

Hajó, oláh f. Váradhoz $^1/_2$ mfdnyire: 11 r. kath., 292 g. kath., 6 evang., 3 ref. lak., 's g. kath. anyaszentegyházzal. A' váradi ugynevezett püspöki meleg fördők ezen helység' határában vannak.

Jákó Hodos, magyar f. Váradhoz északra 2 mfdnyire sik lapályos térségen: 4 r. kath., 880 ref. lak., ref. anya templommal. Határja igen termékeny de lapályos; szénája bőséges, de nem igen jó; a' Berettyó vizének árjától gyakran szenved; jövedelmes vizimalma van. F. U. Lévay, Szilágyi, Ilosvay, Vincze, Jármy, 's mások számosan, azaz: a' Kis Péter örökösök.

Kis Jenő, oláh-magyar f. Telegdhez északra egy órányira: 5 r. kath., 482 ref., 771 n. e. óhitű lak., reform. és

óhitű anyatemplommal. Határja termékeny; erdeje, szőlőhegye derék. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Isópallaga, oláh f. szinte a' Körös völgyében: 208 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal. F. U. Beöthy Károly.

Kabalápatak, oláh f. Telegdhez északra 1 mfdnyire 8 r. kath., 231 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Ferdényi.

Magyar Kakucs, magyar oláh f. a' Körös völgyében, Élesdhez keletre 3 fertálynyira: 8 r. kath., 260 ref., 137 n. e. óhitű lak., ref. és óhitű anyatemplommal. Határja ezen a' vidéken a' legtermékenyebbek közzé tartozik. F. U. többen.

Oláh Kakucs, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 16 g. kath., 176 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. többen.

Kalota, lásd Esküllő.

Kis Kér, oláh f. a' Körös völgyének jobb oldalán, Váradhoz 1 mfdnyire: 387 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Nagy Kér, oláh f. 4 r. kath., 589 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Nagy Kereki, magyar f. egy termékeny síkaságon, Váradhoz észak-nyugotra 3 mfdnyire: 45 r. kath., 28 n. e. óhitű, 1375 ref. lak., 's ref. anyatemplommal. Határja minden gabonát trágya nélkül is gazdagon terem. F. U. Csanády, Menszáros, Hodossy, Érdődy, s. m. t.

Kesztelg, lásd Esküllő.

Kigyik, oláh f. Telegdhez délre $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 287 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. b. Radivojevichné, szül. Lukács Franciska asszonyság, 's m. Egyébiránt Pongrációnum jus.

Kopucsel, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 13 r. kath., 496 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal. F. U. gr. Frimontné asszonyság.

Korniczel, oláh f. a' báródsági nemes kerületben: 165 n. e. óhitű 9 zsidó lak., 's óhitű anyatemplommal.

Hegyköz Kovácsi, magyar f. Biharhoz igen közel: 5 r. kath., 795 ref., 9 zsidó lak. Szántóföldjei két nyomásban feküsznek, 's elég termékenyek; rétjei jók; szőlőhegye

tágas, és becses bort terem. Van ref. ekklésiája. F. U. többen, t. i. a' Kiss Péter örökösök

Kőallya, oláh f. a' Körös völgyében, Élesdhez egy órányira: 242 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Sok gyümölcs. Erdő. F. U. Beöthy Károly

Kövág, oláh-tót f. Szalárdhoz dél keletre 1½ órányira: 95 r. kath., 280 g. kath. lak., g. kath. anyaszentegyházzal. Határja hegyes, de erdeje és jó bort termő szőlőhegye van. F. U. a' gr. Csáky nemzetség., 's közösen használtatik.

Kövesd, oláh f. 350 n. e. óhitű lak., egy anyatemplommal, 's igen erdős, hegyes határral. F. U. gr. Batthyáni.

Kövesegyháza, oláh f. az ugy nevezett *Lakságon*, Szalárdhoz keletre 2 órányira: 265 n. e. óhitű lak., erdővel, szőlőhegygyel, és n. e. óhitű templommal. F. U. a' Balku örökösök.

Krajnikfalva, oláh f. a' Körös völgyében, Élesdhez dél-keletre egy mfdnyire: 222 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Lók, oláh f. Élesdhez észak-keletre egy mfdnyire: 8 r. kath., 23 g. kath., 482 n. e óhitű, 3 ref. lak., óhitű anyatemplommal, 's roppant erdőséggel. F. U. a' néhai gr. Batthyáni Vincze örökösök, 's a' Révi uradalomhoz tartozik.

Lóre, oláh f. a' Körös mellett, N. Báródhoz délre egy órányira: 391 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. gr. Batthyáni.

Alsó Lugos, oláh f. Élesdhez ½ órányira: 27 r. kath., 467 n. e. óhitű, 5 ref., 3 zsidó lak., 's óhitű templommal. F. U gr Batthyáni.

Felső Lugos, oláh f. 3 r. kath., 209 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, rengeteg erdőséggel. F. U. gr. Batthyáni.

Pecze Sz. Márton, magyar f. Váradhoz kelet-délre ½ órányira: 103 r. kath., 16 g. kath., 28 n. e. óhitü, 11 ref. lak., r. kath. paroch. templommal. F. U. a' praemonstratensisek Váradi Hegyről nevezett prépostsága (Praepositura S. Stephani Proto-Martyris de Promontorio Varadinensi), kinek jeles épületje ékességéül szolgál a' helységnek. Ugyan ezen határban találtatik az ugy nevezett váradi *Felix melegfördő* is.

Nyüved, magyar f. a' Berettyó mellett, Váradhoz északra 2 mfdnyire: 6 r. kath., 8 n. e. óhitű, 386 ref. 6 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. Sik, lapályos határja gazdag termékenységű; szénája, nádja bőséggel; sok szarvasmarhát tenyészt. F. U. Juricskay, Dobozy Lajos, Széles, Komáromyak, 's m. t.

Nadánytelek, oláh f. az ugy nevezett *Lakságon*, Szalárdhoz keletre 2 órányira: 6 r. kath., 303 g. kath., 45 ref., 8 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földjei közép termékenységüek, de szőlőhegye igen jó és erős bort terem; szilvája, 's más gyümölcse bőséggel. F. U. többen, t. i. a' Balku örökösök.

Örvénd, magyar f. egy kies vidéken, Telegdhez 1 fertálynyira: 39 r. kath., 668 ref., 7 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határja jó mivelés mellett mindent megterem; szőlőhegye becses borral szolgál; erdeje, gyümölcse elég. F. U. $^1/_2$ Beöthy Dienes, $^1/_2$ Juricskay László.

Ősi, oláh f. a' Körös völgyében, Élesdhez keletre $^1/_2$ mfdnyire: 357 g. kath. lak., 's anyaszentegyházzal, és rengeteg erdőséggel. F. U. gr. Batthyáni.

Hegyköz Pályi, magyar f. Váradhoz egy kis fél órányira, egy hegytetőn: 13 r. kath., 826 ref., 20 g. kath., 4 n. e. óhitű, 's 14 zsidó lak., derék tornyos ref. anyaszentegyházzal, 's több csinos uri lakházzal. Hegyes völgyes határában: a' szántóföldek nagy részt irtások, 's csak közép termékenységüek; szénája igen kevés; erdeje meglehetősen elpusztult; de tágas szőlőhegye nagyon jó és becses bort terem. F. U. Szilágyi, Ilosvay, 's más több Kiss Péter örökösök.

Nagy Patak, oláh f. a' bárodsági nemes kerületben: 184 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Pelbárthida, magyar-oláh f. sik, lapályos térségen, N. Váradhoz északra $2^1/_2$ mfdnyire, a' Berettyó mellett: 14 r. kath., 395 ref., 380 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., ref. és óhitű anyatemplommal. Határja mind gabonában, mind szénában bővölködik, 's nádja is elég. F. U. Miskolczy Jánosné, $^1/_2$ több közbirtokosok.

Pestere, lásd Esküllő.

Pestes, oláh f. 4 r. kath., 400 n. e. óhitű, 5 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Élesdhez 1 fertálynyira fekszik. F. U. gr. Batthyáni.

Ponor, oláh f. igen erdős, hegyes, sovány vidéken, Feketetóhoz délnyugotra 2 órányira: 7 r. kath., 346 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. gr. Batthyáni.

Pósalaka, magyar f. a' Sebes Körös mellett, a' kolosvári országutban, Telegdhez keletre $^1/_2$ órányira: 3 r. kath., 394 ref., 48 n. e. óhitű lak., ref. anyatemplommal. F. U. b. Huszár, gr. Haller, 's m. t.

Nagy-Rév, oláh-magyar f. a' Sebes Körösm ellett, N. Bárodhoz dél-nyugotra $^1/_2$ órányira: 10 r. kath., 798 g. kath. 387 ref., 5 zsidó lak., g. kath, és ref. anyatemplommal. F. U. gr. Batthyáni, 's feje egy uradalomnak.

Rontó, oláh f. Váradhoz dél-keletre $^1/_2$ mfdnyire: 12 r. kath., 28 g. kath., 324 n. e. óhitű, 8 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal, sok szilvással és erdővel. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Rikusd, oláh f. 6 r. kath., 150 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal; Élesdhez $1^1/_2$ órányira.

Serges, oláh f. Telegdhez délre 1 mfdnyire; 8 r. kath., 498 n. e. óhitű, 25 ref., 7 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal, hegyes, erdős határral. F. U. gr. Frimontné, 's a' Palotai uradalomhoz tartozik.

Siter, magyar f. Szalárdhoz délre egy órányira: 18 r. kath., 980 ref. lak., 's ref. anyatemplommal. Földjei közép termékenységüek: erdeje, sok gyümölcse, sőt gesztenyéje is van. F. U. gr. Csáky Antal.

Sitervölgye, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 264 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. gr. Csáky Antal.

Sonkolyos, oláh f a' Sebes Körös mellett, N. Bárodhoz $^1/_2$ órányira: 214 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal Itteni birtokában gr. Haller János egy agyag bányát nyittatott, honnan tiszta, 's erős agyagot több üveghutába jutalmas áron visznek, 's legjobb foganattal használnak.

Szabolcs, oláh f. Telegdhez $^1/_2$ órányira: 394 n. e. óhitű, 16 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal. Határja meglehetős termékeny; erdeje derék. F. U. Sulyok, Szegezdi, 's más több telegdi közbirtokosok.

Szakadát, oláh f. Telegdhez szinte fél órányira: 593 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' Fugyi-Vásárhelyi birtokosok.

Szálldobágy, magyar f. a' váradi hegyek háta megett: 5 r. kath., 478 ref. lak., ref. anyatemplommal, 's jó bort termő szőlőhegygyel. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Nagy-Szántó, magyar f. Váradhoz észak-nyugotra 1¼ mfdnyire: 58 r. kath., 147 g. kath., 497 ref. lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Egészen sik határa gazdag termékenységű; marhát, juhot tenyészt. F. U. Bige, Ercsey, Vad, Józsa, 's m. t. Egyébiránt Beliczay jus.

Szaránd v. Zaránd, oláh f. Váradhoz dél-keletre 1¼ mfdnyire: 7 r. kath., 478 n. e. óhitű, 21 ref., 5 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal, hegyes, erdős határral. F. U. többen, de legtöbbet bir b. Radivojevich generalnő, szül. Lukács asszonyság.

Szászfulva, oláh f. Élesdhez délre egy órányira: 8 r. kath., 120 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Szarkó, oláh f. Szalárdhoz keletre egy órányira: 25 r. kath., 70 g. kath., 160 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. gr. Csáky József, 's a' szalárdi urad. tartozik.

Szőllős, magyar f. igen közel N. Váradhoz: 294 r. kath., 16 g. kath., 37 n. e. óhitű, 11 ref. lak., szép tornyos kath. anyaszentegyházzal, egy vadas kerttel, jó termékeny határral és erdővel. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Szurdok, oláh f. Váradhoz dél-keletre 2 órányira: 495 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határja igen erdős és hegyes. F. U. gr. Frimontné asszonyság.

Pap-Tamási, magyar f. Váradhoz északra 1¾ mfdnyire, egy sik térségen: 2 r. kath., 720 ref., 5 n. e. óhitű lak., ref. anyatemplommal. Róna határja nem nagy, de mind legelője, mind szántóföldjei és kaszállói igen termékenyek, 's a' lakosok sok szarvasmarhát és lovat tartanak. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Tataros, oláh f. Szalárdhoz keletre 2 órányira: 132 n. e. óhitű lak., kik bort és kukuriczát termesztenek főképen. Óhitű anyatemplom. F. U. b. Huszár.

Telkesd, oláh f. Telegdhez egy órányira: 354 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' telegdi közbirtokosok.

Mező-Telki, magyar oláh f. a' Sebes Körös mellett, Telegd és Élesd közt: 8 r. kath., 410 ref., 115 n. e. óhitű lak., ref. és óhitű anyatemplommal. F. U. b. Huszár, gr. Haller, 's m.

Tinód, oláh f. Élesdhez egy fertálynyira, a' kolosvári országutban, 's a' Sebes Körös mellett: 4 r. kath., 340 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. gr. Batthyáni.

Körös-Topa, oláh f. a' báródsági nemes kerületben: 15 r. kath., 190 g. kath., 16 n. e. óhitű, 3 ref., 16 zsidó lak. Görög kath. anyatemplom.

Kis-Tóthfalu, oláh f. 5 r. kath., 218 n. e. óhitű lak.

Nagy-Tóthfalu, oláh f. 10 r. kath., 286 n. e. óhitű lakosokkal, 's n. e. óhitű anyatemplommal. Mind a' két helység Szalárd körül fekszik, 's határjuk meglehetős termékeny, erdejek, szőlőhegyük van.

Tóthtelek, elmagyarosodott tót f. Csatárhoz közel: 324 r. kath., 4 n. e. óhitű, 2 ref. lak., r. kath. paroch. templommal. Határja dombos, völgyes; erdeje elég. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Töttös, oláh f. a' Körös völgyében, Élesdhez keletre egy órányira: 3 r. kath., 326 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal F. U. gr. Batthyáni.

Hegyköz-Ujlak, magyar f. Váradhoz északra $^1/_2$ órányira: 52 r. kath., 781 ref., 4 zsidó lak., ref. anyatemplommal, és jó bort termő szőlőhegyel. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Puszta-Ujlak, magyar f. Telegdhez $^1/_4$ órányira: 6 r. kath., 521 ref., 45 n. e. óhitű, 15 zsidó lak., ref. anyatemplommal, és szép bikkes erdővel. F. U. a' telegdi közbirtokosok.

Ürgeteg, lásd Esküllő.

Fugyi-Vásárhely, magyar-oláh f. a' Sebes Körös mellett Váradhoz egy órányira: 29 r. kath., 475 ref., 397 n. e. óhitű, 7 zsidó lak., reform. és n. e. óhitű anyatemplommal. Határa elég termékeny; szőlőhegye igen jó bort terem. F. U. $^1/_2$ a' n. váradi deák seminarium, $^1/_2$ Géczy József, Kovács Imre, Vidovics Mihály, Szerdahelyiek, 's m. t.

Virtsolag, oláh f. Telegdhez délre 2½ órányira: 8 kath., 262 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, nagy erdővel, sok szilvással. F. U. Szlávy Victor, ki ezt Ruprecht soproni czukorgyárostól vette.

Nevezetesebb Puszták.

Szálka, Szőlős szomszédságában 2 n. e. óhitű, 7 ref. lak. *Kis Ujfalu*, és *Süvegd* mind kettő Csatárhoz 1 órányira: 20 ref. lak. *Adorján*, Szalárd mellett, régi omladozott várral, sok réttel és kaszállóval, F. U. gróf Csáky. *Ádámi*, *Bánháza*, *Benke*, *Mezőfalva* termékeny puszták 's Bihar körül feküsznek. *Kügy*, Biharhoz északra ½ órányira a' Székelyhidra vivő országutban: 45 ref., 7 n. e. óhitű lak., igen termékeny róna határral. F. U. Széles, Szarka, Baróthy, 's mások többen. *Régen*, a' deák püspöké, 's ezelőtt postaállás volt Pocsaj és Várad közt, de több esztendővel ezelőtt a' posta innen Biharba tétetett. *Nagy Marja*, igen szép és nagy puszta Kis Marja mellett, gazdag szántóföldekkel, kaszállókkal, 's 56 lakossal. F. U. ½ Beöthy László, ½ Beöthy Ödön.

II. Érmelléki Járás.

Van benne 7 *mezőváros*, mind magyar; 65 *falu*, u. m. 21 magyar, 32 oláh, 7 magyar-oláh, 3 oláh-magyar, 1 tót, 1 magyar-oláh-tót-német; 7 nevezetesebb *puszta*. Népessége 68,936 lélek, u. m.

Vallásokra: 6151 r. kath., 9489 g. kath., 45,068 reform., 6994 n. e. óhitű, 201 evang., 1033 zsidó.

Nyelvökre: 51,420 magyar, 16,483 oláh, 1033 zsidó.

Jegyzés. Azon kevés tótokat és németeket, kik e' járásban laknak a' magyarokhoz számláltuk, mivel nagy részt elmagyarosodtak; ellenben az egyesült hitüeket mind oláhoknak vettük, ámbár vannak köztök magyarok és oroszok is.

Mezővárosok.

Diószegh, magyar m. v. Debreczenhez keletre 4, Váradhoz északra 3 mfdnyire, az Ér mellett: 170 r. kath., 17 g. kath., 4077 ref., 278 n. e. óhitű lak. Van itt egy nagy tornyos ref. szentegyház 's ekklésia 2 predikátorral, derék ref. oskola, kisded kath. paroch., és egy n. e. óhitű anyatemplom, több urasági épületek, boltok, tisztilakások az itt tanyázó lovas katonaság számára. Határja, melly szőlő hegyét kivevén egészen sik, fekete agyag földből áll, 's minden trágya nélkül szép tiszta buzát, tengerit, 's más gabonát, dohányt gazdagon terem; szénája, nádja elég; szőlőhegye, melly a' várostól csak néhány száz lépésnyire esik, nagy kiterjedésű, 's igen hires bort terem, 's az itt termett *bakator bor* Bécsben is eléggé ismeretes. F. U. gr Zichy Ferencz, Bihar vgyei főispán, 's a' város feje egy szép uradalomnak.

Margita, magyar m. v. a' Berettyó mellett, Debreczenhez keletre 6 mfdnyire: 755 r. kath., 21 g. kath., 2105 ref., 23 n. e. óhitű, 9 evang., 89 zsidó lak. Romai kath. és ref. anyatemplom. Synagóga. Urasági kastély. — Postahivatal és váltás Székelyhid és Déda közt az erdélyi országutban. Jövedelmes vizimalom. Nevezetes marhavásárok. Szántóföldje részint fekete, részint veres agyagos és közép termékenységű, szőlőhegye és szép erdeje van. F. U. gr. Csáky Sándor, 's a' város feje egy vérhatalommal biró uradalomnak.

Micskè, igen régi magyar m. v. Margitától délre 2 kis órányira, kies vidéken: 104 r. kath., 798 ref., 10 n. e. óhitű, 15 zsidó lak., r. kath. és ref. anyaszentegyházzal, melly utólsót Zólyomi Dávid hajdani birtokossának hitvese, Iktári Bethlen Katalin épittette, kinek tetemei a' templom alatt nyugosznak. Földje agyagos, sárga 's közép termékenységű; jó borait minden felé elhordják; gyümölcse sok és jó; erdeje van. F. U. a' Baranyi nemzetség.

Szalacs, népes magyar m. v. Debreczenhez keletre 6, mfdnyire, közel közép Szolnok vármegye végharárához; 906 r kath., 4030 ref., 8 zsidó lak. R. kath. és ref. tornyos anyaszentegyházak. Róna határja fekete agyag 's gazdag ter-

mékenységű; rétje, legelője bőven, a' honnan vagyonos lakosai szép szarvasmarhát és sok lovat nevelnek; jó bort termesztenek; nádat az érben eleget vághatnak. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Székelyhid, magyar m. v. Debreczenhez keletre 4 mfdnyire, az Ér mellett egy igen kies és termékeny vidéken: 1180 r. kath., 16 n. e. óhitű, 22 evang., 2180 reform., 16 zsidó lak. A' városnak egy része hegyen, egy része lapályon fekszik. Van itt mind a' r. katholikusoknak, mind a' reformatusoknak derék tornyos paroch. szentegyházuk, egy urasági kastély a' hegyen, postahivatal, patika, 's boltok, 's több jeles urasági és privátház. Pénteken tartatni szokott hetivásárait a' körülbelól lakó szomszédok élénken látogatják, különösen sertésvásárai nevezetesek. — Határját a' természet mindennel megáldotta. Igy fekete agyagos, sikon fekvő szántóföldjei trágya nélkül szép tisztabúzát, 's mást is bőven teremnek; rétje, legelője elég és jó; nád az Érben bőséggel; szőlőhegye messze kiterjed, 's bora a' leghiresebb érmelléki borok közt foglal helyet; erdeje tágas és elég szép. — Hajdani várának már most omladékai sem látszanak. F. U. gr. Stubenberg, 's a' város feje egy vérhatalommal biró uradalomnak.

Szent Jób, vagy *Szent Jobb*, régen *Szent Jogh*, magyar m. v. Diószeghez keletre 1½ órányira: 778 r. kath., 503 ref., 18 n. e. óhitű, 10 zsidó lak. R. kath. és ref. anyatemplom. Szántóföldjei középszerűek; szőlőhegye, 's erdeje van. Hajdan nevezetes vára vala a' Berettyó tavai közt négy bástyával erősitve. A' 16ik században Bocskay birta, de tőle 1604-ben Barbianus kassai császári vezér, Concin Cyprian n. váradi al-kapitány által elvétette. 1660. a' törökök N. Váraddal együtt elfoglalták. 1686. Karaffa 4000 német és 3000 magyar katonával ostrom alá vévén, feladásra kénszeritette. A' 17ik század elején egészen elpusztult. — Végre nevezetes Szent Jobb apáturságáról is. Alapitotta ezt Sz. László a' sz. Benedek szerzetesek részére 1083-ban, Mercurius lévén a' fő apátur, ki Sz. István jobb kezét ide hozta. III. István az apáturt egyedül a' király és esztergomi érsek törvényhatósága alá rendelte. 1241. a' tatárok elpusztitották. 1472. a' pecsét 's a' hitelesség (credibi-

litas) tőle elvétetett. 1493. a' paulinusok kapták meg, 's birták csaknem egész 1557-ig, a' midőn a' reformatio ezen a' vidéken elterjedett. Most szinte jövedelmes apáturság, 's ideiglen a' szathmári püspök jószágaihoz adatott.

Széplak magyar m. v. Kraszna vármegyének határszélén, Margitához 3 órányira. 126 r. kath., 220 g. kath., 1216 ref., 5 zsidó lak. Romai és görög kath., és ref. anyatemplomok. Szőlőhegy. Erdő. Középszerü szántóföldek. F. U. Szlávy, Szénásy, Lakatos és más nemzetségek.

Faluk.

Felső-Ábrány, magyar-oláh f. Margitához egy fertály ór. 28 r. kath., 30 g. kath., 195 n. e. óhitű, 235 ref., 3 zsidó lak., ref. és óhitű anyatemplommal. jó rétekkel a' Berettyó mentiben, 's derék tölgyes erdővel. F U. többen.

Vedres-Ábrány, oláh-magyar f. Micskéhez északra egy órányira. 6 r. kath. 257 g. kath., 103 ref., 12 zsidó lak., g. kath. és ref. szentegyházzal. F. U. gr. Zichy Ferencz, 's a' diószegi urad. tartozik.

Ér-Adony, magyar-oláh f. egy termékeny lapályos síkságon Székelyhidhoz északra egy órányira: 105 r. kath., 120 g. kath., 10 n. e. óhitű, 409 ref., 25 zsidó lak., ref., róm. és g. kath. anya-templommal. Szántóföldjei igen termékenyek; szénája sok; de szőlőhegye nincs. F. U. nagyobb részt Okolicsányi nemzetség, mint g. Haller zálogosa, továbbá Szilágyi, stb.

Albis, magyar f. Székelyhidhoz észak-keletre egy mfdnyire: 10 r. kath., 25 g. kath., 1206 ref., 6 zsidó lak., ref. anya templommal, termékeny tágas határral, és nagy jószágtenyésztéssel. F. U. gr. Zichy Ferencz, 's a' diószegi urad. tartozik.

Almaszeg, oláh f. hegyes, erdős, sovány vidéken, vagy is az ugy nevezett *Részalján*, Margitához kelet-délre 2 mfdnyire: 25 r. kath., 13 g. kath., 158 n. e. óhitű, 7 ref. lak., 's óhitű anya templommal. Határjában van egy üveghuta is, hol 4 reform, és 242 többnyire tót katholikus találtatik. F. U. Péchy Antal.

Álmosd, magyar f. egy síkságon, Debreczenhez keletre 3 mfdnyire: 21 r. kath. 247 g. kath., 1280 ref., 130 zsidó lak., egy téglából épült ref., és egy szegény g. kath. anya templommal, 's synagógával. Ékesitik a' helységet némelly közbirtokosok' csinos lakházai. Tágas határa nyugot felől homokos, 's ez leginkább erdőnek és legelőnek használtatik, de a' nagyobb rész termékeny fekete-agyag földből áll, melly jó mivelés mellett még eddig trágya nélkül is szép tiszta-búzát, tengerit, árpát, stb., terem; kaszálója azonban kevés, erdeje szinte nem a' legjobb karban-áll; szőleje nincs. Péchy Ferencz cs. k. kamarás úr itten igen finom electoralis birkanyájat (b. Bartenstein hires juhászatának ivadéka), 's egy szép körül belől 40 anyakanczából 's 3 ménlóból álló angol faj ménest tart. — Legtöbb részt bir ezen helységben a' köz tiszteletben álló 's érdemekkel teljes Péchy Imre septemvir eő nagysága, 's ennek fia, a' fentebb említett cs. k. kamarás úr, továbbá Csanády, Sombory, Kölcsey, Chernel, Gulácsy, Balku, Fényes, Szodoray, Miskólczy, Kazinczy, 's más több nemzetségek.

Asszonyvására, magyar f. Székelyhidhoz kelet-északra $^1/_2$ mfdnyire, egy igen kies vidéken: 52 r. kath., 1109 ref., 5 zsidó lak., jeles kath. és ref. anyaszentegyházzal, termékeny szántóföldekkel, különösen pedig hires bort termő szőlőhegygyel. F. U. nagyobb részt a' praemonstratensisek, és Fráter-Gáspár.

Bagamér, magyar f. Debreczenhez 3 mfdnyire: 8 r. kath., 196 g., kath., 1645, ref., 6 zsidó lak., ref. és g. kath. anya templommal. Réna határának nagy része homokos; erdeje szép és nagy; szőlőskertjei rosz bort teremnek. E. U. a' n. váradi deák káptalan.

Bályog, magyar f. a' Berettyó mellett, Kraszna vármegye szélén: 12 r. kath., 16 n. e. óhitű, 850 ref., 9 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal, szőlőhegygyel, erdővel, 's termékeny agyag szántóföldekkel. F. U. Tisza, Bekk, 's más Szénási nemzetségbeliek.

Baromlak, oláh f. a' Rézaljján, Széplakhoz $^1/_2$ órányira: 3 r. kath. 13 g. kath., 245 n. e. óhitű, 5 ref. lak., n. e. óhitű anya templommal. Hegyes határában a' szán-

tófölde, rét kevés; erdeje nagy. F. U. Fráter József, de különben Baranyi jus.

Bártfalva, kisded oláh f. Dédához közel 20, g. kath., 120 n. e. óhitű lak., 's óhitű anyatemplommal.

Bodenos, elmagyarosodó tót f. Micskéhez $1^1/_2$ órányira: 424 r. kath., 8 ref. lak., hegyes, völgyes sovány határral. F. U. Hegyi.

Bogyoszló, magyar f. Székelyhidhoz észak-keletre 5 fertálynyira: 2 r. kath., 922 ref., 4 zsidó lak., ref. anya templommal. Van jó fekete agyag szántóföldje, erdeje és szőlőhegye. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Bozsaj, oláh f. a' Rézalján, a' Bisztra pataka mellett, — Micskéhez egy órányira: 140 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' Fráter és Szénási nemzetségbeliek.

Csanálos, oláh f. az ugy nevezett Lakságon, Micskéhez délre egy órányira: 64 r. kath., 406 n. e. óhitű, 10 ref., 6 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal. F. U. Fráter József.

Csehtelek, oláh f. Margitához kelet-délre $1^1/_2$ órányira: 3 r. kath., 385 n. e. óhitű, 18 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal, meglehetős agyag szántóföldekkel, erdővel, és szőlőhegygyel. F. U. a' Fráter és Szénási nemzetségbeliek.

Csokaj, magyar f. egy termékeny síkaságon, az Ér vize mellett Székelyhid és Diószeg közt, mindeniktől $^1/_4$ mfdnyi távolságra: 4 r. kath., 987 reform., 13 g. kath. 45 n. e. óhitű és 24 zsidó lak., derék tornyos ref. anya templommal, 's nehány csinos urasági lakházzal. Szántóföldjei, különösen az irtások mindenféle gabonát trágya nélkül is gazdagon teremnek, de főképen csak tiszta búza, kétszeres, és tengeri vettetik; kaszálója nem sok, és nem igen jó; nádja igen szép terem az Érben, melly nagy viz alkalmával jó izű csukákat szolgáltat; erdeje mind inkább kevesedik; bora' határban nem terem, hanem a' közbirtokosok és a' lakosok többnyire a' szomszéd Kis és Nagy Kágyi pusztákon tartanak szőlőket. F. U. Fényes, Darvay, Tardy, Chernel, Sulyok, Csengery, Thegze, Oláh, Béldy, 's m. t.

Déda, oláh f. Margitához egy postaállásra, az erdélyi országutban, a' Berettyó mellett: 7 r. kath., 244 g. kath., 10 ref., 8 zsidó lak. Görög kath. anyatemplom. Postahivatal. F. U. gr. Károlyi.

Alsó Derna, oláh f. 560 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Felső Derna, oláh f. 136 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Mind a' két helység a' Rézaljján fekszik, Micskéhez egy órányira. Erdejek sok; legelőjök, rétjek elég; szántóföldök kevés; szilvát sokat termesztenek. F. U. Péchy Imre, septemvir.

Dezsér, oláh f. Margitához egy órányira: 61 r. kath. 175 g. kath., 10 ref. lak., g. kath. anyaszentegyházzal. F. U. gr. Csáky, gr. Kornis, 's m.

Fancsika, oláh f. Margitához nyugotra egy órányira: 5 r. kath., 420 n. e. óhitű, 4 ref. 8 zsidó lak., 's óhitű anyatemplommal. Dombos, völgyes határja közép termékenységű: erdeje, szőleje van. F. U. gr. Toldalagi, 's m.

Félegyháza, magyar f. Diószeghez délre $^1/_2$ mfdnyire, a' váradi országútban, 1350 reform., 8 zsidó lak., derék tornyos ref. anyatemplommal. Határja részint lapályos, részint valamivel dombosabb, 's általjában igen termékeny fekete föld; egyébiránt a' népességhez képest szük. Határját a' Berettyó több fokokban keresztül folyván, ezek körül terjedelmes kaszállói, rétjei vannak, a' honnan a' lakosok sok és szép szarvasmarhát, 's lovakat is jókat nevelhetnek; szőlőhegye nincs, hanem szőlőskertet mivel, melly csekély borral fizet; dohánya híres. F. U. herczeg Eszterházy, de a' lakosok nem urbarium szerint szolgálnak, 's innen más helységbelieknél vagyonosabbak.

Genyéte, oláh f. Margitához északra egy órányira: 3 r. kath., 420 e. óhitű, 6 ref., 5 zsidó lak., e. óhitű anyatemplommal, tölgyes bikkes erdővel, szőlőhegygyel, 's kevés szántófölddel. F. U. a' Szlávy nemzetség.

Hőke, oláh f. Micskéhez délre $^1/_2$ órányira: 125 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. az Ödönfi örökösök, lásd Köbölkút.

Kécz, oláh-magyar f. Székelyhidtól kelet-északra 2 órányira: 11 r. kath., 502 g. kath., 370 ref., 41 n. e. óhitű 12 zsidó lak., g. kath., és ref. anyatemplommal. Határja termékeny; lakosai föld és szőlőmivelésből, 's favagásból keresik élelmöket. Az uraságnak van itt egy Gall módja szerint készült göz pálinkaháza. F. U. gr. Károlyi György.

Kis-Kereki, magyar f. az Ér mellett, Székelyhidhoz északra $^1/_2$ órányira: 3 r. kath., 972 ref., 6 zsidó lak., ref. anya templommal. Határja mindennel megáldatott. Van felette termékeny fekete szántóföldje, sok szénája, nádja, és jó bort termő szőlőhegye. F. U. gr. Stubenberg, 's a' székelyhidi urad. tartozik.

Keresztúr, magyar-oláh f. Margitához nyugotra $^1/_2$ mfdnyire: 3 r. kath., 205 g. kath., 235 ref., 12 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Dombos, völgyes határja jó mivelés mellett mindent megterem, de leginkább rozs, és tengeri vettetik; szőlőhegye, 's erdeje van. F. U. Ravaszdy István.

Ér-Keserü, magyar f. egy lapályos térségen, Székelyhidhoz észak-keletre 1 mfdnyire: 140 r. kath., 12 g. kath., 1351 ref., 19 zsidó lak., r. kath., és ref. anyatemplomokkal, 's több csinos úri lakházzal. Fekete agyagos szántóföldje gazdag termékenységű; szénája igen sok; szőlőhegye nincs, hanem szőlőskerteket mivel; nádja is van. F. U. a' Fráter nemzetség, ki innen veszi praedicatumát, továbbá Péchy, Semsey 's m. t.

Királyi, oláh f. Margitához délre $^1/_2$ mfdnyire: 401 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 's derék tölgyes erdővel. F. U. a' Baranyi nemzetség.

Kohány, oláh f. Margitához keletre $1^3/_4$ órányira, erdős hegyes vidéken: 3 r. kath., 50 n. e. óhitű, 5 ref., 10 zsidó lak. Ezen helység Lükivel össze van kötve, 's birják gr. Csáky Sándor és több nemesek.

Kály, magyar f. egy hegyparton, Diószeghez egy fertálynyira: 4 r. kath., 580 ref., 13 n. e. óhitű, 14 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 's b. Dőrynek csinos lakházával. Szántóföldje fekete és sárga agyagos, de kevés; kaszállója, legelője is szükön van; erdeje nagyon elpusztult; ellenben szőlőhegye igen nagy 's több helyeken csaknem a' legnemesebb bort termi az egész Érmellékén. F. U. b' Komáromy, Domokos; b. Dőry, Péchy, Sombory, Kazinczy, Fényes, Sárközy, Halmágyi, Décsey, 's más számos nemzetségek.

Kokad, magyar-oláh f. Debreczenhez 3 mfdnyire: 28 r. kath., 215 g. kath., 718 ref., 8 zsidó lak., ref. és g. kath.

anyatemplommal, jeles uradalmi épületekkel. Határja egészen térséges, Debreczen felől homokos, de ezen szép erdeje van, egyébütt gazdag fekete homok vagy fekete agyag földekből áll, mellyeken gyönyörü tiszta buza és tengeri vetéseket láthatni. Dohányt is termeszt. F. U. gr. Zychy Ferencz, 's a' diószegi uradalomhoz tartozik.

Köbölkút, magyar f. Székelyhidhoz keletre 3 fertálynyira: 39 r. kath., 1472 ref., 23 evang., 4 zsidó lak., ref. anyatemplommal, több csinos nemesi udvarházzal. Határja dombos, völgyes és csak közép termékenységü; szőlőhegyek; erdeje van. F. U. az Ödönffy leány ág, u. m. Sárossy, Bónis, Bernáth, Draveczky, Szártóry, Boronkay nemzetségek stb.

Középes, szegény oláh f. a' Rézaljján, erdős hegyek közt: 430 n. e. óhitü, 4 zsidó lak., 's óhitü anyatemplommal. F. U. $^1/_2$ Bernáth, $^1/_2$ Szlávy nemzetségek.

Nagy-Léta, népes magyar és oláh f. Debreczenhez 3 mfdnyire: 12 r. kath., 1968 g. kath., 2423 ref., 14 n. e. óhitü, 30 zsidó lak., egy szép és nagy órás toronnyal ékesitett reform. anyaszentegyházzal, 2 kisded g. kath. paroch. templommal, mellyek közül az egyik az oláh, a' másik a' magyarok és oroszok számára szolgál, több jeles uradalmi épülettel, postahivatallal. Határja körül belől 2 □ mértföldet tesz, 's a' legtermékenyebbek közzé tartozik e' megyében. Van ugyan északra homokos földje, de e' főképen erdőnek, legelőnek használtatik. Szőlőskertjei távol esnek a' várostól. Fő termesztmények itt: a' tisztabuza, kétszeres, tengeri, rozs, árpa, zab, és dohány. Az uraság azonban, ki egész megyében legszebb példány-gazdaságot folytattat, 's nagy tökéletességre vitt electoral birkákat tenyésztet, burgonyát (Kolompér) is egész táblákba szokott vetetni, ebből és rozsból az itteni Gall módja szerint készült gőz-gyárban pálinka főzetik. F. U. b. Mandl, kinek kormányzó főtisztje Irimy János úr, többi jeles tisztartársaival együtt a' nemes báró igyekezetét hathatósan előmozditván, ez által igen sikeresen eszközöltetik az, hogy a' józanabb gazdálkodási elvek, nemesebb juhtenyésztés, 's czélirányos ujabb gazdasági eszközök és szerszámok, ezen a' vidéken mind inkább nagyobb terjedést nyerjenek.

Lüki, oláh f. 20 r. kath., 16 g. kath., 254 n. e. óhitű, 3 ref., 5 zsidó lak., 's bortermesztéssel, erdővel. Lásd Kohány.

Ér-Mihályfalva, magyar f. Debreczenhez 4 mfdnyire, Szabolcs vármegye szélén: 96 r. kath., 90 g. kath., 1817 reform., 89 zsidó lak., derék ref. anyaszentegyházzal, synagógával, több jeles úri lakházzal és kerttel. Róna határja nagy kiterjedésű, 's részint sárga és fekete homokos, részint fekete agyagos, 's bő termékenységű; erdeje is van. Legtöbbet bir benne a' székelyhidi uradalom, azután Szlávy, Bernáth, Gencsy, 's más számos nemzetségek.

Svább-Olaszi, magyar f. Székelyhidhoz egy fertálynyira, dombra, 's völgybe épitve: 22 r. kath., 331 reform. (kik Erdélyből szakadtak ide mintegy 92 évek előtt), 125 evang., 130 zsidó lak., reform., és evang. anyatemplommal. Sárga és fekete agyagos földjei közép termékenységüek, 's bora is nem a' legjobbak közül való. F. U. az Ödönffy leány ágon származó örökösök. Lásd Kábölkút.

Ottomány, magyar f. igen kies és termékeny vidéken, Székelyhidhoz északra egy mfdnyire; 24 r. kath., 40 g. kath., 1024 ref., 45 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekete szántóföldjei gazdag termékenységüek; kaszállói 's nádló rétjei az Ér mentiben bőségesek; erdeje, és hires bort termő szőlőhegye van. F. U. a' Verebélyi örökösök, Komáromy, Medve, Balogh nemzetségek.

Papfalva, oláh f. a' Rézaljján, Margitához kelet-délre 2 mfdnyire: 5 r. kath., 283 g. kath., 15 ref., 3 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Szántóföldje ehhez a' vidékhez képest elég és jó; erdeje sok; szilvássai szépek. F. U. Péchy Antal.

Gálos-Petri, magyar-oláh f. az Érmellékén, Székelyhidhoz északra $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 71 r. kath., 279 g. kath., 657 ref., 10 evang., 75 zsidó lak., egy 1621-ben épült ref. anyaszentegyházzal, 's görög kath. paroch. templommal, a' Draveczkyeknek jeles kastélyával. Róna határa igen termékeny: szénája sok lévén, az állattenyésztés virágzó karban áll: nádja is bőséggel van. F. U. Draveczky, Okolicsányi, Bernáth, 's m.

Mónos-Petri, magyar-oláh tót-német f. Margitához közel: 378 r. kath., 25 g. kath., 205 ref., 142 n. e. óhitű, 6 evang., 7 zsidó lak., r. kath. fil. templommal, ref. és n. e. óhitű anyaszentegyházzal, a' földesuraságnak derék lakházával és kertjével, meglehetős termékeny szántóföldekkel, szép erdővel. F. U. Klobusiczky Ignácz, kir. tanácsos.

Piskólt, oláh-magyar f. a' n. károlyi országutban, Debreczenhez 4 postaállásnyira: 22 r. kath., 1004 g. kath., 750 ref., 17 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Postahivatal és váltás Ér-Semlyén és N. Károly közt. Róna határja melly félkörben Szathmár vgye által vétetik körül, részint sárga és fekete homokos, részint termékeny fekete agyagos. F. U. a' gr. és nemes Rhédey nemzetség.

Polkostelek, magyar f. Micskéhez $^1/_2$ órányira: 20 r. kath., 569 ref., 6 evang. lak., ref. anyaszentegyházzal. Van jó szántóföldje, szőlőhegye, erdeje, és sok gyümölcse. F. U. az Ödönffy leány ág. Lásd Kőbölkút.

Sárszegh, oláh f. Sz. Jóbhoz keletre egy órányira: 204 g. kath., 98 n. e. óhitű lak., n. e. óhitű anyatemplommal, erdővel, szőlőhegygyel. F. U. a' Sz. Jóbi apaturság.

Sástelek, oláh f. a' Rézalján, Micskéhez délre egy órányira: 238 n. e óhitű, 2 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Határja hegyes, 's legnagyobb gazdagsága erdejében áll. F. U. Ercsey.

Ér-Semlyén, magyar f. Debreczenhez $3^1/_4$ mfdnyire: 84 r. kath., 53 g. kath., 1557 ref., 60 zsidó lak., ref. anyatemplommal, több csinos úri lakházzal. Róna határának jó nagy része homokos, egyébiránt közép termékenységű; erdeje derék. Postahivatal és váltás N. Léta és Piskólt közt a' szathmári országutban. F. U. Fráter, Péchy, Krajnik, Kazinczy, Décsy, Dobozy, 's más Fráter nemzetségbeliek.

Ér-Selind, oláh f. Álmosd és Semlyén közt: 9 r. kath., 520 g. kath., 11 ref., 20 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Rónán fekvő szántóföldjei termékenyek; szénája nagy bőséggel terem. F. U. $^1/_2$ a' n. váradi deák káptalan, $^1/_2$ a' Fráter nemzetségbeliek.

Szeltalló, oláh f. Margitához keletre $1^1/_2$ órányira: 85 g. kath., 243 n. e. óhitű, 4 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal, erdővel. F. U. gr. Bethlen, gr. Teleki nemzetségek.

Szálldobágy, oláh f. Széplakhoz 3 fertálynyira: 3 r. kath., 25 g. kath., 265 n. e. óhitű, 7 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal. Határa hegyes, völgyes, van szőlőhegye, erdeje, 's középszerű szántóföldje. F. U. Kabos és Szénásy nemzetségbeliek.

Szent-Imre, magyar f. Diószeghez kelet-délre egy mfdnyire: 54 r. kath., 1295 ref., 8 zsidó lak., derék tornyos ref. anyatemplommal. Fekete szántóföldjei, kaszálói termékenyek, de fő kincse még is tágas szőlőhegyében áll, melly délre feküdvén, igen hires és nemes bort terem. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Szent-Lázár, oláh f. Micskéhez, egyfertálynyira: 2 r. kath., 296 g. kath., 10 n. e. óhitű lak., g. kath. anyaszentegyházzal, bortermesztéssel, erdővel. F. U. a' Baranyi nemzetség.

Szent-Miklós, magyar f. Székelyhidhoz egy kis órányira keletre: 12 r. kath., 978 ref., 5 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határja hegyes, völgyes 's csak közép termékenységű; szőlőhegye és szép erdeje van. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Szunyogd, oláh f. Margitához keletre két kis órányira: 85 g. kath., 233 n. e. óhitű, 13 ref., 8 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal. Határja hegyes völgyes; szántóföldje kevés, erdeje és jó bort termő szőlőhegye van. F. U. Péchy, Kazinczy, 's m.

Ér-Tarcsa, magyar-oláh f. Székelyhidhoz északra $1\frac{1}{4}$ mfdnyire: 2 r. kath., 451 g. kath., 481 ref., 17 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, sok kaszállóval, termékeny fekete szántóföldekkel, jeles szarvasmarha tartással. F. U. $\frac{1}{3}$ a' n. váradi deák káptalan, $\frac{2}{3}$ Bujanovics, 's mások többen.

Terebes, oláh f. Margitához délre egy fertálynyira: 15 g. kath., 202 n. e. óhitű, 9 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal. Szántóföldjei meglehetős termékenyek; tölgyes erdeje derék; sok szilvája és gyümölcse van. F. U. a' Fráter nemzetség.

Terje, oláh f. Micskéhez $\frac{1}{2}$ órányira: 23 r. kath., 240 n. e. óhitű 30 g. kath., 8 zsidó lak., óhitű anyatemplommal,

jó bort termő szőlőhegygyel, erdővel. F. U. a' Baranyi nemzetség.

Tóti, magyar f. a' Bisztra vize mellett, Margitához dél-keletre egy órányira: 80 kath., 800 ref., 17 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Szántóföldjei termékenyek; szőlőhegye igen jó és erős bort terem; erdeje is van. F. U. Reviczky, Baranyi, Vincze, Gruden, 's m.

Bisztra-Ujfalu, oláh f. Margitához dél-keletre két órányira: 30 g. kath., 123 n. e. óhitű, 5 ref., 8 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal, F. U. Baranyi nemzetség.

Vajda, magyar f. egy hegyen, honnan szép kilátás esik a' Berettyó termékeny völgyére, 's a' bihari szőlőhegyekre, Diószeghez dél-keletre $^1/_2$ mfdnyi távolságra: 28 r. kath., 13 n. e. óhitű, 829 ref. lak., 's ref. anyaszentegyházzal. Ékességére szolgál a' helységnek a' Dobozy nemzetség' két csinos kastélya. Szántóföldjei közép termékenységüek; de szőlőhegye igen hires és nemes bort terem. F. U. Dobozy Mihaly és Lajos testvérek.

Vámos-Láz, oláh f. Micskéhez 3 fertálynyira: 2 r. kath. 616 n. e. óhitű, 4 ref. lak., óhitű anyatemplommal, szőlőhegygyel, erdővel. F. U. a' Baranyi nemzetség.

Várviz, oláh f. a' Rézalján, Margitához dél-keletre, 3 órányira, erdős, hegyes vidéken: 223 n. e. óhitű, 1 ref., 10 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal. A' helységet 's a' határt egy patak folyja keresztül, melly malmokat hajt, 's benne jó izű rák és pisztrang fogatik. Szántóföldje, rétje nem sok ugyan, de jó mivelés mellett termékeny volna, 's mindent megteremne, de a' renybe oláh leginkább csak tengerit és szilvát termeszt. Erdeje a' hegyeken igen sok és szép, 's benne őzek is lövetnek; szőlőhegye középszerű bort terem. F. U. a' Baranyi nemzetség.

Vasad, oláh f. a' sikságon, Szalacshoz nyugotra $1^1/_4$ órányira: 12 r. kath. 1005 g. kath., 6 ref., 7 zsidó lak., g. kath. paroch. templommal, 's gazdag szántóföldekkel és rétekkel. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Nevezetesebb Puszták.

Kis-Kágya, Székelyhid, Csokaj és N. Kágya közt: 17 r. kath., 165 ref., 15 zsidó lak. Fekete szántóföldje felette termékeny, de kevés, és leginkább tavaszit, u. m. tengerit, lencsét, kendert, árpát terem; kaszállói szépek, valamint nádló rétjei is, mivel az Ér vize itt több ágakat képez, melly egyszer'smind számtalan vizimadaraknak szolgál tanyáúl; szőlőhegye igen jó és nemes bort terem, 's a' hegy észak-keleti oldalán erdeje is van. F. U. Fényes, Balogh, Klobusiczky, Csanády, Oláh, 's más számos nemzetségek.

Nagy-Kágya, Kis Kágya, Kóly, Csokaj, és Szent Miklós közt: 23 r. kath., 172 ref. lak. Ezen pusztának mind azon javai megvagynak, mellyeket Kis-Kágyánál előszámláltunk, csakhogy ezt kiterjedésre nézve még felülmulja, 's itt már gazdag tisztabúza vetéseket is láthatni. Van itt a' a' szőlőhegy alatt, a' Váradra vivő jó karban tartott csinált országuttól balra Lónyay József kapitánynak egy csinos úri lakháza, szép nagy kerttel, 's több jeles gazdasági épületekkel együtt, ugy szinte ezen uraságnak nemes lótenyésztése emlitést érdemel, mivel több körül belől lakó uraságok anyakanczáikat idevaló ménekkel szokták meghágatni, 's ez által az elaljasodott lótenyésztés' virágoztatása hatalmasan előmozdittatik. F. U. Lónyay József, és más számos közbirtokosok.

Szent-Egyed, Diószeg mellett nyugotra: 26 r. kath., 10 n. e. óhitű, 24 ref. lak., urasági majorsággal, nemesitett juhtenyésztéssel, vizimalommal, szép fiatal erdővel, 's dombosan fekvő igen termékeny fekete szántóföldekkel. F. U. gr. Zichy Ferencz, 's a' diószegi uradalomhoz tartozik.

Sárfő szinte termékeny sik puszta, 's Diószeghez tartozik.

Gyapoly, igen szép és gazdag puszta Félegyháza szomszédságában: 25 lakossal, urasági majorsággal, finom electoral juhok tenyésztésével, 's igen jeles gazdálkodással. A' puszta laposan feküdvén, szénát bőséggel terem. F. U. b. Mandl., 's a' n. létai uradalomhoz tartozik.

Szent-Kozma, szinte Félegyháza szomszédságában, északra, dombosan fekvő termékeny fekete gabonatermő határral. F. U. Török, 's m.

Jankafalva, Diószeghez délre egy kis fertály órai járásra, egy szőlőhegy tövében az Ér vize mellett: 13 r. kath., 10 g. kath., 123 ref., 5 zsidó lak., több csinos úri lakházzal, mellyek a' Váradra vivő csinált országut' két oldalán épültek. Ezen pusztát a' természet mindennel megáldotta, Igy bir gazdag búzát termő fekete szántóföldekkel, kövér kaszálókkal, nádló réttel, tágas és igen hires bort termő szőlőhegygyel, 's végre erdővel. F. U. Lévay, Vincze, Szilágyi, Jármy, Komáromy, Dömsödy, 's más számos nemzetségek, t. i. a' Kiss Péter leány ági örökösök.

III. Sárréti Járás.

Van benne 4 *mezőváros*, mind magyar; 43 *falu*, u. m. 32 magyar, 7 magyar-oláh, 3 oláh, 1 oláh-magyar, 40 nevezetesebb *puszta*.

Népessége: 85,147 lélek, u. m.

Vallásokra: 2365 romai kath., 2209 görög kath., 75,894 reform., 3487 n. e. óhitű, 22 evang., 1170 zsidó.

Nyelvökre: 78,281 magyar, 5696 oláh, 1170 zsidó. Egyébiránt az oláhok mind jól tudnak magyarul.

Mezővárosok.

Nagy-Bajom, magyar mezőváros a' Sárrét mellett, Debreczenhez $4\frac{1}{2}$ mfdnyire: 3470 ref., 24 zsidó lak., reform. anyaszentegyházzal, tágas és igen termékeny róna fekete határral, jeles marhatenyésztéssel. A' Sárréti mocsárok bővölködnek náddal, gyékénynyel, vizimadarakkal, teknyősbékával. F. U. több közbirtokosok és nemesek.

Derecske, magyar m. v. Debreczenhez délre 2 mfdnyire, a' n. váradi országutban: 248 r. kath., 5345 ref., 32 zsidó lak., ref. és kath. anyatemplomokkal. Határja nagy kiterjedésű 's egészen róna, gazdag fekete szántóföldekkel. A' lakosok sok szarvasmarhát, lovat, juhot tartanak, szép

búzát 's más gabonát, és kertiveteményeket termesztenek. Hires a' derecskei hagyma. A' városban rendesen egy század lovasság szokott tanyázni. F. U. h. Eszterházy, 's a' város feje egy roppant és szép uradalomnak, mellyben azonban a' lakosok nem urbarium szerint vannak elrendezve, hanem földjeiket szabadon birván, csak némi pénzfizetést és szolgálatot tesznek, mellyrenézve vagyonosabbak a' többi megyebéli adófizetőknél. Hajdan az uradalomhoz tartozó helységek egészen szabadok, 's lakosai hajdúk voltak.

Nagy-Kaba, magyar m. v. Debreczenhez dél-nyugotra: $3\frac{1}{2}$ mfdnyire: 4 r. kath., 6659 ref, 5 zsidó lak., derék ref. tornyos anyaszentegyházzal. Határja ennek is egészen róna, 's minden trágya nélkül gazdagon termő. F. U. h. Eszterházy, 's a' derecskei urad. tartozik.

Berettyó-Ujfalu, magyar m. v. mind Debreczenhez, mind Váradhoz $3\frac{1}{2}$ mfdnyire. A' Váradra vivő pesti és debreczeni országut itt jön össze. Számlál 37 r. kath., 40 n. e. óhitű, 4734 ref., 125 zsidó lakost. Ref. tornyos anyaszentegyház. Fekete és szikes róna határa gazdag termékenységű, de a' népességhez képest szük, azért a' lakosok a' szomszéd Herpály, Andaháza, Sz. Kozma nagy pusztákat szokták mivelni. Szőlőskertjei csekély bort és sok meggyet teremnek, mellyet Debreczenbe hordanak eladni. F. U. h. Eszterházy, 's a' derecskei uradalomhoz tartozik. Egyébiránt vannak itt néhány szabad nemes udvarok is.

Faluk.

Ártánd, magyar f. a' váradi országutban, e' városhoz $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 3 r. kath., 781 ref., 4 evang. lak., ref. anya templommal, szép róna 's fekete gabonatermő határral, tölgyes erdővel. Az ide való dohány jó hirben áll. F. U. Hodossy, Menszáros, Csanády, Vér, Tihanyi 'stb. nemzetségek.

Apáthi (Keresztszeg), magyar-oláh f. Váradhoz nyugotra $2\frac{1}{2}$ mfdnyire: 14 r. kath., 282 n. e. óhitű, 736 ref., 5 zsidó lak., ref. és óhitű anyaszentegyházzal. Róna fekete határját a' Sebes Körös gyakran rongálja; rétje legelője igen sok, 's azért gyönyörű szarvasmarhát tenyészt; sertést is sokat tart. F. U. a' gr. Csáky nemzetség.

Bagos (Hajdu), magyar f. Debreczenhez délre 1 1/2 mfdnyire: 4 r. kath., 1200 ref., 8 zsidó lak., derék ref. tornyos anyatemplommal. Róna határának nagy része homokos; szép erdeje, és szőlőskertje van. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecske.

Bakongszegh, magyar f. a' Berettyó mellett, Debreczenhez 3 1/2 mfdnyire: 21 r. kath., 70 n. e. óhitű. 2100 ref., 16 zsidó lak., jeles tornyos reform. anyatemplommal. Róna fekete határa bővölködik búzával, 's mindenféle gabonával, szénával. A' szarvasmarha, ló, sertés és juhtenyésztés nagy fontosságu; a' Berettyóban halat bőven fognak. F. U. a' gróf és nemes Rhédey nemzetség.

Báránd, magyar f. Debreczenhez dél-nyugotra 4 mfdnyire: 386 kath., 3 evang., 2896 ref., 6 zsidó lak., kath. és ref. anyatemplommal, vendégfogadóval, nagy és felette termékeny róna határral. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Bedő, oláh f. Váradhoz észak-nyugotra 2 mfdnyire, magyar helységektől körülvétetve: 536 g. kath., 18 n. e. óhitű, 32 ref. lak., g. kath. paroch. templommal, gazdag róna határral. F. U. a' n. váradi nagy prépostság.

Bojt, magyar f. közel az elébbeni helységhez: 5 r. kath., 10 g. kath., 1020 ref., 8 zsidó lak., ref. anyatemplommal. F. U. Beleznay, Lányi, Dobozy, 's m.

Bors, magyar f. Váradhoz egy mfdnyire a' pesti országutban: 4 r. kath., 1324 ref. lak., 's ref. anyatemplommal. Róna fekete határja felette termékeny; rétje, legelője bőséggel, dohányt is termeszt. F. U. a' n. váradi deák püspök 's káptalan.

Bereg-Böszörmény, magyar f. a' Sebes-Körös mellett Váradhoz nyugotra 2 mfdnyire: 24 r. kath., 13 g. kath., 2809 ref., 7 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal 's jeles uraságí épületekkel. Róna határja nagy kiterjedésű, 's gazdagon megáldatott. Szép és sok szarvasmarhát, sertést, lovat és juhot tart, valamint a' földes uraság is szép ménessel és gulyákkal bir. Erdeje 's fáczányossa van. F. U. a' gr. Csáky nemzetség.

Csökmő, magyar f. a' Sárrét mocsárja közt, Békés vármegye szélén, Váradhoz 8 mfdnyire: 15 r. kath., 1659 ref. lak., ref. anyaszentegyházzal. Határja igen lapályos; szé-

nája, nádja bőséggel; sok szarvasmarhát és sertést tart. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Duncsháza, magyar f. Debreczenhez dél-nyugotra 4 mfdnyire: 10 kath., 736 ref., 8 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 's csinos úri lakházakkal. Róna fekete határja első osztálybeli; rétje, legelője bőséges. F. U. a' Bagossy nemzetség.

Darvas, magyar-oláh f. Debrezenhez nyugot-délre 6 mfdnyire: 20 kath., 581 ref., 575 n. e. óhitű, 18 zsidó lak., ref. és óhitű anyatemplommal, 's gazdag róna határral. F. U. Olasz, Borbola, 's mások többen.

Esztár, magyar f. Váradhoz nyugot északra 4 mfdnyire: 61 r. kath., 25 g. kath., 960 ref., 12 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 's csinos úri lakházakkal. Róna fekete határja minden gabonát és sikeres búzát terem; juh és szarvasmarhatenyésztése virágzó karban áll. F. U. 1/2 Erdődy László, 1/2 Radvánszky, Dobozy, stb.

Furta, magyar f. Debreczenhez délre 5 mfdnyire: 387 kath., 15 n. e. óhitű, 1015 ref. lak., kath. és ref. paroch. templommal. Róna határja gazdag termékenységű; kaszáló rétjei 's különösen legelője felette sok, 's azért a' szarvasmarha, ló, juhtenyésztés igen nagy fontosságú, valamint sertéseket is bőséggel tart. F. U. a' n. váradi sz. Lászlóról nevezett prépostság.

Gáborján, magyar f. a' Berettyó mellett, Debreczenhez délre 3 1/2 mfdnyire: 1167 ref., 6 zsidó lak., derék tornyos anyatemplommal. Van gazdag fekete szántóföldje, jó rétjei, kis erdeje, 's 9 kerekű vizimalma. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecske.

Henczida, magyar f. az elébbeni helységgel határos: 36 kath., 1442 ref., 14 zsidó lak., ref. anyatemplommal, több szép úri lakházakkal. Határa ennek is felette termékeny, 's a' mi ezen a' vidéken ritkaság, szép tölgyes erdeje van. F. U. a' Beöthy nemzetség, de van itt Miklóssy urnak, mint zálogosnak szinte birtoka, egy jeles lakházzal és szép kerttel együtt.

Magyar-Homorog, magyar-oláh f. Váradhoz nyugotra 3 mfdnyire: 14 kath., 230 n. e. óhitű, 556 refor. 4 zsidó lak., ref. és óhitű anyatemplommal, sok kaszáló és nádló réttel,

kövér fekete szántóföldekkel. F. U. Buday, Nemes, Balogh, 's m. t.

Szent-János, magyar f. egy kies rónaságon, a' Sebes Körös mellett, Váradhoz egy mfdnyire: 13 kath., 1345 ref. lak., szép ref. szentegyházzal. Róna fekete földjei igen termékenyek, 's derék erdeje van. F. U. gr. Frimontné, 's a' palotai urad. tartozik.

Mező-Keresztes, magyar f. a' Pestről Váradra vivő országutban, az utóbbik városhoz 2 mfdnyire: 8 r. kath., 2424 ref., vagyonos lakosokkal, jeles ref. anyaszentegyházzal, vendégfogadóval. Mind rétje és legelője, mind szántóföldje sok és igen jó van ezen róna határú helységnek; de fában, borban szűkölködik. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Komádi, magyar f. a' Sárrétje mellett, Debreczenhez délre 7 mfdnyi távolságra: 2490 ref., 6 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. Szarvasmarha, sertés és lótenyésztése felette nagy fontosságú; szénája, nádja igen sok; a' roppant mocsárokban, lápokban a' vizimadarak seregenként tanyáznak; rák olly bőséggel fogatik, hogy azt Debreczenbe, Váradra szekereken hordhatják. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecske.

Konyár, magyar f. Debreczenhez délre 3 órányira; 2690 ref., 10 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. Róna határa részint szikes, de nagyobb részt kövér fekete földből áll; a' számos kisebb tavak' helyein sok szeksót seper; egy nagyobb tó pedig fördésre használtatik, 's vize a' köszvényes nyavalyákban igen sikeresnek tapasztaltatott. Van itt néhány deszkából állitott fördőszoba is. Erdeje nincsen. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecske.

Berettyó-Szent-Márton, magyar f. néhány száz ölnyire Újfaluhoz a' Pestről Váradra vivő országutban, a' Berettyó mellett: 204 r. kath., 124 n. e. óhitű 925 ref., 20 zsidó lak., kath. és ref. paroch. templommal. Az idevaló kath. tótok, és az oláhok elmagyarosodnak. Fekete róna határja ennek is igen termékeny, de fában szűkölködik. Vizimalma van. F. U. $^1/_2$ a' Pázmán örökösök, $^1/_2$ Baranyi, Leszkay, stb.

Hosszú-Pályi, magyar-oláh f. Debreczenhez egy postaállásnyira: 256 r. kath., 186 g. kath. 8 evang., 1469 ref., 15 zsidó lak., egy nagy tornyos ref. anyaszentegyházzal 's kisebb romai és görög kath. paroch. templomokkal, gr. Zychy

Ferencznek szép gazdasági épületeivel. Róna határja részint sárga, de nagyobb részt fekete homokos és agyagos földből áll; erdeje nagy és szép; sok dinnyét, burgonyát és kerti vetemenyt termeszt. Szőlőkertjei vannak. F. U. $^2/_3$ gr. Zychy Ferencz, ki itt szép nemesitett juhokat tart, $^1/_3$ Tihanyi, Bernáth, Kalotay, Szártóry, Farkas, stb.

Monostor-Pályi, magyar f. az elébbeni helységgel határos: 102 r. kath., 50 g. kath., 1151 ref., 21 zsidó lak., ref. anyatemplommal, csinos urasági házakkal és épületekkel, nagy juhtenyésztéssel, erdővel, és meglehetős bort termő szőlőskertekkel. Határja nagyobb részt homokos. F. U. Tihanyi, Paksy, 's m. t. Hajdan a' praemonstratensiseknek prépostságok volt itt.

Mező-Peterd, oláh f. Váradhoz 3 órányira, a' pesti országutban: 43 kath., 462 n. e. óhitű, 12 ref. lak., kath. és óhitű paroch. templommal, két csinos nemes udvarházzal Feketo szántóföldjei gazdag termékenységüek. Van egy kis erdeje, és jeles juhtenyésztése. F. U. a' Gázsy nemzetség.

Péterszeg, magyar f. a' Berettyó mellett, Debreczenhez délre $3^1/_2$ mfdnyire: 12 kath., 1285 ref., 10 zsidó lak., derék ref. anyaszentegyházzal, 's igen kövér gabonatermő róna határral. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Kis-Pircs alias *Mike-Pircs*, magyar f. Debreczenhez délre egy mfdnyire: 11 kath., 1290 ref., 20 zsidó lak., magas tornyú ref. anyaszentegyházzal. Határának nagy része homokos, de azért meglehetős termékeny; erdeje van. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Pocsaj, magyar-oláh f. Debreczenhez 2 postaállásnyira, a' Váradra vivő postautban: 48 r. kath., 900 g. kath., 932 ref., 14 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, vendégfogadóval, vámhiddal, 's több jeles urasági épülettel, postahivatallal. Az Ér vize itt szakad a' Berettyóba. Határja felette lapályos; szénája, nádja igen sok; sertés és marhatenyésztése nagy fontosságú. Hajdani vára végképen elpusztult. F. U. $^1/_2$ a' n. váradi deák püspök $^1/_2$ gr. Zichy Ferencz, 's a' diószegi uradalomhoz tartozik.

Nagy-Rábé, magyar f. a' Berettyó mocsárja mellett, Debreczenhez nyugot-délre 4 mfdnyire: 1790 ref., 8 zsidó lak, ref. anyaszentegyházzal. Határja trágya nélkül is mia-

dent gazdagon terem; marhája, lova, juha, sertése, hala, csikja, nádja, vizimadara bőséggel. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecske.

Sámson, magyar f. Debreczenhez észak-keletre $1\frac{1}{2}$ órányira, Szabolcs vgye szélén: 132 r. kath., 30 g. kath., 2468 ref., 418 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal, synagógával. Roppant határja nagyobb részt homokos; erdeje derék; szőlőskertjei vannak, és híres görög dinnyét termeszt. F. U. $\frac{1}{2}$ Debreczen városa, $\frac{1}{2}$ Budaházy, Reviczky, Kulcsár, 's más számos nemesek.

Sárand, magyar f. Debreczenhez délre $\frac{1}{4}$ mfdnyire: 10 kath., 1267 ref. 9 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. Határja, melly részint homokos, részint feketeföld, mind gabona termesztésre, mind marhatartásra alkalmatos. Szőlőskertjei csekély bort teremnek. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecske.

Sas, magyar f. egy termékeny síkságon, Debreczenhez délre $5\frac{1}{2}$ mfdnyire: 1095 ref., 10 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecske.

Szakál, oláh-magyar f. Váradhoz 3 mfdnyire: 14 kath., 940 n. e. óhitű, 192 ref., 15 zsidó lak. Határja felette termékeny, de a' Sebes Körös gyakran károsítja; szénája különösen sok terem. Van ref. és óhitű anyaszentegyháza, 's több nemes udvarháza. F. U. Stachó, Nadányi, Szarka, Dobozy, Kölcsey, Csapó, 's m. t.

Kis-Szántó, magyar f. egy kies rónaságon, Váradhoz egy órányira: 25 kath., 528 ref. lak., ref. anyaszentegyházzal, az uraságnak csinos épületeivel 's kertjével, és egy napvirág magvából dolgozó olaj-malommal, 's első osztálybeli szántóföldekkel. F. U. Lányi Imre, unghi fő ispán.

Szerep, magyar f. Debreczenhez nyugot-délre 5 mfdnyire: 4 kath., 1037 ref., 7 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. Határja lapályos, de mindenféle gabonát trágya nélkül terem. A' Sárrétjében sok nádat vág, halat, csikot fog, 's egyszer'smind vizimadarakban mérték feletti bősége van F. U. a' Kelemen nemzetség.

Tépe, magyar f. Derecske mellett: 9 kath., 1014 ref., 8 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal, 's gazdag fekete róna határral. F. U. a' n. váradi nagy prépost.

Tóld, magyar f. B. Ujfaluhoz délre $1^1/_2$ mfdnyire: 526 ref. lak., 's anyatemplommal. Fekete róna határja trágya nélkül is felette termékeny. F. U. többen.

Torda, magyar f. B. Ujfaluhoz észak-nyugotra 1 mfdnyire: 8 kath., 27 n. e. óhitű, 1567 ref., 12 zsidó lak., anyatemplommal, igen termékeny fekete gabonatermő határral, és szőlőskertekkel. F. U. b. Vay Miklós.

Udvari, magyar f. Debreczenhez dél-nyugotra 4 mfdnyire: 4 kath., 2643 ref. lak., 's anyatemplommal. Határja nagy kiterjedésű, 's fekete földje mindent gazdagon terem. A' Sárrétiben sok nádat vághat; szarvasmarha és sertés-tenyésztése nagy fontosságú. F. U. a' n. váradi deák püspök.

Váncsod, magyar f. Ujfaluhoz dél-keletre egy mfdnyire: 24 kath., 52 n. e. óhitű, 1447 ref., 82 zsidó lak., ref. anyatemplommal, synagogával, több csinos úri lakházzal. Róna határja ennek szinte felette termékeny; marha-juh-sertéstenyésztése nevezetes; a' Berettyón vizimalma van. F. U. Lányi, Csapó, Tóth, Török, 'stb.

Vekerd, oláh f. Ujfaluhoz délre $^1/_2$ órányira a' Sárrét mellékén: 345 n. e. óhitű, 8 ref., 6 kath. lak., óhitű anyatemplommal, jeles sertés, juh- és marhatenyésztéssel. F. U. Dersőffy, Molnár, Olasz, Buday, 's m t.

Vértes, magyar-oláh f. N. Léta mellett, Debreczenhez dél-keletre 3 mfdnyire: 71 r. kath., 432 g. kath., 7 evang., 911 ref., 152 zsidó lak., ref. és g. kath. anyaszentegyházzal, synagogával. Határja a' *reszegei* pusztával egyetemben mintegy 9000 holdat foglal-el. Legelője különösen tágas, mellyrenézve sok szarvasmarhát, juhot és sertést tart; szénája szinte sok terem; erdeje nagy volna, de meglehetősen pusztúl, 's a' fiatal cserfákból mellyeket a' debreczeni cserző vargák élénken keresnek, szép summa pénzt veszbe; szőlőskertjei is vannak. Egyébiránt a' föld részint sárga és fekete homokos, kisebb részben fekete agyagos, 's általjában termékeny. F. U. Fényes, Fráter. Papszász, Magyary, Szilágyi, Balogh, Dersy, Muraközy, 's m t.

Zsáka, magyar-oláh f. Bakonyszeghez délre egy órányira: 22 kath., 1493 ref., 349 n. e. óhitű, 15 zsidó lak., ref. és óhitű anyatemplommal, igen sok réttel és legelővel, gazdag fekete szántóföldekkel. F. U. a' gr. és nemes Rhédey nemzetség.

Nevezetesebb Puszták.

Andaháza, *Herpály*, *Szent Kozma*, mind a' három Berettyó-Ujfalu szomszédságában esik, 's ennek lakosai által miveltetik. A' három puszta összesen véve 18,000 holdat felülhalad, 's némelly szikes térségeket kivéve, igen gazdag fekete szántó földekből áll, mellyek trágya nélkül, kétszeri sőt egyszeri szántás után gyönyörű tiszta búzát, kétszerest, tengerit, árpát, zabot hőséggel teremnek. Széna szinte sok kaszáltatik, 's ez igen tápláló, szines szokott lenni. Szőlőskertjei csak Herpálynak vannak, de ezek csekély borral fizetnek. Erdő sincsen, kivévén Herpályon egy kis ligetecskét. Herpályon, melly mindjárt Ujfalu mellett esik, 1333-ban virágzó prépostsága volt a' praemonstratensiseknek, a' minthogy a' szentegyház' omladozott falai most is látszanak is itt több lakosok telepedtek már régen, 's jelenleg 164 ref. lelket számlál. Van itt szinte a' Fényes uraknak két csinos úri lakházok. Földesurai a' három pusztának számosan vannak, de legtöbbet bir bennek Marossy, azután Lányi Imre főispán, Fényes, Borbély, Uray, Csanády, Hunyady, Berzsenyi, Budaházy, Miskolczy, Szilágyi, 's m. t. Andaházán és Sz. Kozmán 11 kath., 143 ref. lakos találtatik. *Kis Andaházát*, Kis Károly birja.

Puszta-Kovácsi, Bakonyszeg szomszédságában, a' Berettyó mellett: 4 kath., 30 n. e. óhitű, 200 ref., 44 zsidó lak., 's több jeles úri lakházzal Ezen tágas puszta, szinte olly termékeny, mint a' fenemlitettek. F. U. $^2/_3$ a' Nadányi nemzetség férjfi ága, melly törzsökös nemzetség hajdan igen hatalmas és virágzó volt Békés és Bihar vgyékben. Egyébiránt a' Nadányiaknak törzsök nevek *Oper* volt. *Opernek* két fiai maradtak, egyik *Cosmas Borsa*, a' ki 1310-ben virágzott; a' másik *Nicolaus de Gyarmat*, ez kifogyott, 's a' mai Nadányiak a' *Borsa* ivadékai. Egy harmadát a' pusztának többen birják, u. m. Szilágyi, Fényes, 'stb.

Szomajom, B. Ujfaluhoz egy órányira 20 kath., 30 ref. lak. F. U. Baranyi, és más zálogosok. *Rét Sz. Miklós*, Dancsházához nem messze igen szép és gazdag puszta, derék uraságí majorsággal, 's jeles marha-juh-sertéstenyész-

téssel, és 12 kath., 48 ref., 7 zsidó lak. F. U. a' Kruspér nemzetség. *Kis Bajom*, *Kis Kaba*, *Kis Rábé*, a' hasonnevű helységek mellett: 34 reform. lak. *Bodóháza*, Sáránd szomszédságában: 32 ref. lak., nagy részt sárga és fekete homokos határral, melly egyébiránt marhatartásra felette alkalmatos. F. U. a' Komáromy és Domokos örökösök. *Nagy és Kis Nyésta*, Szakálhoz tartozik: 5 kath., 10 n. e. óhitű, 6 ref. lak., és igen sok kaszáló réttel.

Körmösd, gróf Csáky Petronella asszonyságnak ezen pusztája fekszik Sass nevű helységhez közel. Itt van jelenleg egy 209 darab anya tehenekből álló leirhatatlan szép gulya. A' tehenek többnyire hosszú fennálló fehér, vékony szarvuak, mellyeknek végeik idomzatosan feketék (a' szarv hoszszúsága némelly darabknál 3 láb); fejük kurták 's csaknem háromszegletesek, nagy kiülő bogár fekete szemekkel; nyeldeklőjüknél kezdődő pötyögőjök térdekig leér; vastag lábaik igen fényes körmökkel, mély és kerekded hasok, széles elejek, 's szinte bámulásra méltó széles keresztcsontjaik, vizmértékes hátuk felette nagy erőre mutatnak, 's nagyságra nézve jó középszerű ökrökhez hasonlithatók. A' folyó 1839ik év elején az egész gulya, 640 darabból állott, de a' sok vevőt kielégiteni még sem képes, kik ide Orosz, Lengyel, Oláhországból eljönnek bikákat és teheneket vásárolni. Ára a' szépeknek szerfelett nagy. Igy a' mult évben g. Potoczki Lithvániából néhány tehenet és egy bikát, de válaszva kivánván venni, ezt, miután a' tehenekért 100 aranyat, a' bikáért 1000 fr. pengőben igért, még sem nyerheté meg, hanem kénytelen volt 1 tehénnel borjastól, 's még 6 darab fiatal másfél esztendős marhával megelégedni, ezekért 280 aranyat fizetvén. Az Oláhországi-hospodár 50 tehenet 's egy bikát válaszva akarván venni, a' Potoczkitól ajánlott áron szinte nem érhette-el kivánságát. Egyébiránt a' középszerű darabokból elég jutalmasan lehet vásárolni.

Bócs, *Kenéz*, *Nagy és Kis Bozsód*, *Orvos*, *Veszely*, *Aka*, *Boldogasszonytelke*, *Kettős*, *Erdőhely*, *Csifi*, *Eszi*, *Háti*, *Irász*, *Kis Komádi*, *Kórógy*, *Pap Megyer*, *Patlend*, *Csató*, *Sz. Dienes*, *Szöcsköd*, *Kis és Nagy Táti*. Mind ezen pusz-

ták a' Sárrét mellékén feküsznek, 's különösen szarvasmarha tenyésztésre nevezetesek.

Fejértó, H. Pályihoz egy órányira, gazdag fekete szántóföldekkel. F. U. a' Tihanyi nemzetség. *Evakla*, Henezidához tartozik 's a' Beöthy nemzetség birja. *Téld*, Peterd szomszédságában. F. U. többen.

IV. Szalontai Járás.

Van benne 4 *mezőváros*, u. m. 2 magyar, 1 oláh, 1 oláh-magyar; 92 *falu*, u. m. 13 magyar, 70 oláh, 4 oláh-magyar, 1 magyar-oláh, 1 német, 1 oláh-német, 2 oláh-tót; 72 *puszta*. Népessége 77,806 lélek, u. m.

Vallásokra: 3930 r. kath., 3029 görög kath., 32,943 reform., 37,643 n. e. óhitű, 20 evang., 241 zsidó.

Nyelvökre: 36,893 magyar, 40,672 oláh, 241 zsidó.

Jegyzés. A' tótokat 's németeket, kik kevés számmal ezen járásban laknak, különösen ki nem tettük, mivel nagy részt ugy is egészen elmagyarosodnak.

Mezővárosok.

Béel, oláh-magyar m. v. Váradhoz 7 mfdnyire, a' hegyes részen: 200 r. kath., 164 g. kath., 634 n. e. óhitű, 8 evang., 20 ref., 30 zsidó lak., romai és görög kath., n. e. óhitű anyaszentegyházzal, nagy sör és pálinka házzal, üveghutával, három vizimalommal. A' négy országos vásár többnyire szarvasmarhával foglalatoskodik. Hetivásárt pénteken tart. A' városan kivül dél felé egy régi sánczczal körülvett erősségnek omladékai látszanak; 's a' határban néha néha romai pénz találtatik. A' határnak kisebb része alacsony dombokon fekszik, a' nagyobb rész vizes lapály. Ugyanis a' város határán Arad vgye felé foly a' *Teőz* vize, ettől beljebb a' város felé a' *Vajabratina*, a' hely közepén a' *nagy béli*, és ezentúl a' *Medgyes* patakok, mellyeknek köntései e' lapályt gyakran meglátogatják. Erdejének vizes lapályai a' sertéseknek kedves tanyát szolgáltatnak, 's ezért mind a' lakosok, mind a' földesuraság a' sertéstenyésztést nagyban üzik. Az

ország nagy szőlőjében épen nem derék bor terem. F. U. a' n. váradi deák püspök, kinek itt több tiszti és gazdasági épületi vannak, 's a' város feje egy 30 helységből álló, 's vérhatalommal biró uradalomnak.

Cséfa, oláh m. v. a' mezőségen, Váradhoz 3 mfdnyire: 63. r. kath., 888 n. e. óhitű, 3 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Határja mind a' szántásvetésre, mind a' marha és juhtartásra nagyon jó. F. U. gr. Csáky Károly, szepesi főispán.

Sarkad, magyar m. v. a' Váradról Gyulára vivő országutban, Váradhoz 8 mfdnyire: 131 kath., 4907 ref., 20 zsidó lak. Nevezetes itt a' ref. szentegyháznak tornya, melly a' Linczi torony formájára van épitve, 's bádoggal fedett teteje messzire látható. Van itten postahivatal és váltás Gyula és Kötegyán közt, nevezetes répaczukor-gyár, melly nem csak nyers, hanem tisztált czukrot is szolgáltat; nagy vendégfogadó, hires uraságí gulya, csekély bort termő szőlőskertek. Róna fekete határa felette gazdag, de a' Gyepesnek, melly alatta folyt el és a' Fekete Körösnek árjai rongálják. A' Gyepes csolótt nádas rétté vált itt, de egy csatorna által, már most Dobosnak vitetvén, a' Fekete Körösbe utasittatik. Lakosai a' szarvasmarhatartást, méhtenyésztést sikerrel üzik, e' mellett fok- és vörös hagymával, szép sárga dinnyével kereskednek. Van itt továbbá számos mesterember, 's az uraságnak derék gyümölcsöse. Négy országos és egy heti (hétfőn) vásárt tart. Az innen Gyula felé vezető út, nagy töltések által készittetik, 's ezek sáros időben kimondhatlan roszak. F. U. gr. Almásy Alajos.

Szalonta, magyar m. v. a' mezőségen, a' Váradról Gyulára vivő országutban, Váradhoz 4 mfdnyire: 8 kath., 99 n. e. óhitű, 9640 ref., 24 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal, postahivatallal és váltással Gyapja és Kötegyán közt. Lakosai közt mintegy 200 nemes család találtatik. Határja felette termékeny, és nagy ugyan, de még is a' váradi püspöktől, 's más szomszéd uraságoktól pusztákat és földeket szokott haszonbérbe venni. A' Köles-Ér egy részét elöntvén határának, a' sertéseknek alkalmas turkáló helyet készit, 's valóban szemügye a' lakosoknak főképen a' sertés tenyésztésre vagyon forditva, a' minthogy ez országszerte ismeretes; mindazáltal szarvasmarhát is sokat, és szép lo-

vakat tenyésztenek; sertéssel, marhával, juhval, mézzel kereskednek; fuvaroznak, szőlőskertjeikben csekély bort, ellenben mezőségeiken hires vérbélű görög dinnyét termesztenek. Négy országos vásárt tart. F. U. h. Eszterházy, de nem urbarium szerint szolgálnak. Lásd Derecskét a' Sárréti járásban. — Hajdu korának emléke most csak egy fenn álló rongyos vigyázó torony falai által tartatik-fel. Végre a' vármegye egy század lovasság számára tiszti lakásokat és katonai istállókat tart.

Faluk.

Agris, oláh f. Bélhez $1\frac{1}{4}$ órányira: 13 kath., 160 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Határa sovány; erdeje meglehetős; bora középszerű; sok szilvát és almát termeszt; patakján 3 vizimalma van. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Anth, magyar f. a' lapos vidéken, a' Fekete Körös mellett, Gyulához 3 mfdnyire: 762 ref. lak., 's anyaszentegyházzal. Földje igen termékeny, de árvizektől szenved; hasznos tölgyes erdeje van, 's lakosai sok fát leszállítnak a' Fekete Körösön. F. U. a' gróf és nemes Rhédey nemzetség.

Oláh-Apáthi, oláh f. alacsony dombon, Váradhoz egy mfdnyire 343 n. e. óhitű, 2 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Határa közép jóságú; erdeje nem sok, de szép; lakosai sertés és marha kupeczek. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi uradalomhoz tartozik.

Árkus, oláh f. hegyek közt, egy patak partján, Bélhez egy mfdnyire: kath. 348 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Erdeje szép; földje szűk és sovány, de a' patak partján van egy kevés jó is; van 3 vizimalma, szür kallója, és olajütője. Lakosai fa villákat és tengeri kosarakat, 's egyébb fa eszközöket készitnek. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Árpád, magyar f. 7 kath., 1017 ref. lak., a' lapályos vidéken, Gyepes partján fekszik, mellynek áradásitól sokat szenved, Váradhoz 5 mfdnyi távolságra. Ref. anyaszentegyház. Határa termékeny; lakosai sok fa eszközöket készitnek a' magok és szomszédok erdeiben. F. U. gr. Csáky Károly.

Átyás, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz 4 mfdnyire: 2 kath., 708 n e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje jó és a' marhatartásra is alkalmatos. F. U. Miskolczy Mihály örökösei.

Bajj, magyar f. a' lapályos vidéken, a' Fekete-Körös mellett, Váradhoz 7 mfdnyire: 4 kath., 792 ref. lak., 's anyaszentegyházzal. Földje bő termést ád, ha a' pusztitó árvizek nem dühösködnek. A' Fekete-Körösön három tombácz malma van az uraságnak. Erdeje gyönyörü, és sok fa nemüt nyujt az Alföldnek. F. U. a' gr. és nemes Rhédey nemzetség.

Barakony, oláh f. mezőségi dombos helyen, Váradhoz $4^1/_2$ mfdnyire: 336 n. e. óhitű, 2 ref. lak., óhitü anyatemplommal. Földje jó. F. U. a' váradi d. káptalan.

Barzesd, oláh f. a' legnagyobb hegyek alatt ezen járásban, Bélhez $1^1/_4$ órányira: 138 n. e. óhitű lak. Határa igen sovány, de gyümölcs, u. m. szilva, dió, cseresznye sok van. Nagy bikkes erdejekből egyszer másokr készitnek valamit dologtalan renyhe lakosai. F. U. a' váradi d. püspök 's a' béli urad. tartozik.

Fekete-Bátor, oláh f. a' lapályos vidéken, Váradhoz 5 mfdnyire, Arad vgye szélén: 16 kath., 800 n. e. óhitű, 8 ref., 4 zsidó lak., kik a' mezőségre sok lapátot, ólat, vályut leusztatnak a' Fekete-Körösön. Óhitű anyatemplom. Vizimalom a' Fekete-Körösön, 's fele az uraságé, fele a' helységé. Földje jó, de az áradásoknak nagyon ki van téve. Roppant tölgyes erdejére, egy fő, 's egy al erdősz (Förster) vigyáz-fel. F. U. h. Eszterházy. Lásd Derecskét a' Sárréti járásban.

Bélfenyér, magyar f. Váradhoz 4 mfdnyire, innen a' Fekete-Körösön: 1011 r. kath., 10 n e. óhitű lak., kik leginkább kerékgyártók és szép marhákat tartanak, 's magukat örökös árendában birván, vagyonosok. R. kath. paroch. temploma szép; földjeinek felső része sovány; a' Fekete Körös felé való rétek jó termők, de az árvizek gyakran legszebb reménységét megrontják a' földmivelőnek, kivált sok kárt tesz a' falu alatt elfolyó patak. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Bengesd, oláh f. hegyek közt, Bélhez $^3/_4$ órányira: 205 n. e. óhitű lak. Földje kevés javitással meglehetős;

erdeje nem nagy. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Bikács, oláh-tót f. Váradhoz 2 mfdnyire: 545 r. kath., 29 g. kath., 550 n. e. óhitű, 's 8 zsidó lak., kik szorgalmatos emberek, kivált a' tótok csendes jó földmivelők. R. kath. és n. e. óhitű paroch. templomok. Földje középszerű; kis erdeje nagy nyúl fészek; tót lakosai magyarul is tudnak. F. U. a' n. váradi deák kaptalan.

Bokkia, oláh f. b' hegyek közt, Bélhez $^3/_4$ órányira: 250 n. e. óhitű lak., kik épület fákat készitenek, 's kevés juhokat is tartanak. A' helységen egy patak foly keresztül, melly gyakran kárt tesz. Földje kevés javitással használható. Határában szép sárga porozó találtatik. Óhitű anyatemplom. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Botfej. oláh f. a' nagyobb hegyek alatt, Bélhez egy órányira: 225 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Erdeje nagy bikkes és kevert; patakján az uraságnak fürészmalma, a' lakosoknak több apró liszt malmai vannak; földje kövecses sovány; a' patak körül fekvők sokat szenvednek. Lakosai a' viz tulajdonsága miatt többnyire gelyvások, épületi fákat készitenek, juhokat, kecskéket tartanak, de keveset. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Bégy, szegény oláh f. a' hegyes részeken, Bélhez 2 órányira: 203 n. e. óhitű dologtalan lakossal. Földje sok, de sovány; erdeje nem nagy; határa juhoknak jó lenne, de nem igen tartanak. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Geszth, magyar f. a' mezőségen, Váradhoz 4 mfdnyire: 23 kath., 1290 ref. lak., kik szép marhákat és juhokat tartanak. Van ref. anyaszentegyháza, az uraságnak csinos kastélya, 's nagy költséggel készült kellemetes kertje, ki egyszer'smind sok nemesitett birkát és szép szarvasmarhát tenyésztet. Ezelőtt volt itt egy jeles ménes is. Határja gazdag termékenységű, de a' Korhány sokat kárositja. F. U. Tisza Lajos, Bihar vgyének mostani érdemes első aliszpánja.

Grós, oláh f. a' Járásnak legnagyobb hegye alatt, Bélhez 1, Varadhoz 8 mfdnyire: 560 n. e. óhitű lak., kik igen szép magas szál emberek. Fekvése ezen rendetlen, vastag tereppély dió és cseresznye fák közt elnyuló helységnek felette

kies és egészséges, mellyet egy sebesen csergedező patak, 's a' számos apró bikkes dombok, még kellemesebbé tesznek. Erdeje alól tölgyes, felül a' nagy hegyeken egekig emelkedő egyenes szál bikkek kevélykednek. Földje kevés, 's ez is sovány és kövecses. A' nagy tetőn túl van ezen helységnek csaknem egyetlen egy kaszállója *Bratkoja* név alatt. Ezen jó nagy darab kaszálló, a' körülfekvő nagy hegyek pompás kinézésével, és kövér földjét beteritve tartó balzsamos füvek tündér szépségivel, leirhatlan gyönyörüséget szerez a' szemlélőnek. Sok és igen jó füvet nyernek itt a' lakosok, de szekérrel vagy szánnal járhatatlan lévén az ide vezető út, kéntelenek marháikat telelésre felhajtani. Kaszálás után a' juhok igen jól élnek a' megmaradt füvön. Itt terem a' veres bodza, és a' sztrigoj nevű mérges gyökér. A' helységen több ágakban keresztülfolyó patak, számos malmot és kallót tart forgásba, 's a' viz több lakosok pálinkaházaiba, apró csőveken ki és be eresztődhetik. A' lakosok szép nagyobb marhákat és juhokat tenyésztenek, ezenkivül épületi fákkal, ha az út megengedi gyakran lejárnak a' mezőségre. Van itt végre sok cseresznye (ezek közt oltott is), dió, szilva, alma, körte és baraczk. A' szőlő savanyu marad. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Görbed, olah - tót f. Váradhoz $3^1/_4$ mfdnyire a' Gyepes mellett: 200 kath, 635 n. e. óhitű, 6 ref. lak., kath. és óhitű paroch. templommal, az uraságnak derék házával, nagy gyümölcsös kertjével, és egy 6 kerekü vizimalmával. Földje sok és meglehetős, de a' keresztülfolyó patak és a' Gyepes sok kárt tesz. Erdeje szép és nagy. F. U. a' n. váradi deák nagy prépost.

Köle-Gyán, magyar f. a' Váradról Gyulára vivő országutban, Váradhoz 6 mfdnyire, a' mezőségen: 18 kath., 1645 ref. lak., 's anyaszentegyházzal. Határa felette termékeny, de a' Gyepes és Fekete Körös áradásaitól sokat szenved; erdeje nagy; a' fát vizen szállitják-le. F. U. a' gróf és nemes Rhédey nemzetség.

Mező-Gyán, magyar f. a' mezőségen, Váradhoz $4^1/_2$ mfdnyire: 14 kath., 40 n. e. óhitü: 1315 ref. lak., ref. anyaszentegyházzal. Határa igen termékeny fekete föld, 's lakosai szép marhákat és juhokat tartanak. F. U. Tisza Lajos.

Vizes-Gyán, oláh f. a' Sebes Körös mellett, Váradhoz 2 mfdnyire: 14 r. kath., 30 g. kath., 675 n. e. óhitű 2 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Földje igen jó, de a' Körös becsülhetetlen károkat okoz, 's e' mellett 480 hold rétséget csinál. F. U. a' váradi d. káptalan.

Gyanta, magyar f. a' Fekete Körös és Hollód vizei mellett, Váradhoz 4 mfdnyire: 5 kath., 1386 ref., 220 g. n. e. óhitű, 10 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal. A' helység kettőből olvadt össze, az egyik részben Gyantán mind reformatusok laknak, a' másik részben pedig, melly *Diókánnak* hivatott, oláhok, 's templomuk is van Földje a' vizek partjain jó, de mód felett elöntetik, jó sárga dinnyét termesztenek. A' lokon lévő erdőnek (a' vizes lapályos erdőség *loknak* neveztetik) talán a' vármegyében sincsen párja, de a' Hollód árja óriási fákat kiszárasztott. A' helységbelieknek a' Fekete Körösön derék malmok van. A' lakosok jó halászok lévén, mázsát nyomó harcsákat keritnek-meg szigonyokkal. A' helység dombon fekszik, honnan szép kilátás engedtetik a' nézőnek. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' váradi uradalomhoz tartozik.

Gyupjú, oláh f. a' Váradról Gyulára vivő országutban, Váradhoz 2 mfdnyire: 11 kath., 635 n. e. óhitű, 4 ref. lak., óhitű anyatemplommal, derék és nagy úri lakházzal. Földje kevés javitással jól terem; juhtartásra nagyon alkalmatos. F. U. Pálinkás uraság.

Oláh-Gyepes, oláh f. apró dombos helyen, Váradhoz 2 mfdnyire: 84 g. kath. 445 n. e. óhitű lak. g. kath. és óhitű anyaszentegyházzal. Földje nem igen jó; erdeje van. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Gyires oláh f. a' Sebes Körös mellékén, Váradhoz 2 mfdnyire: 10 r. kath., 423 g. kath., 468 n. e. óhitű 6 ref. lak., g. kath., és n. e. óhitű anyatemplommal. Földje sok és jó, de a' Sebes Körös árja ide is feljutván, kárt okoz, és 264 hold rétséget csinál. A' lakosok juhokat is tartanak, 's a' földesuraságnak sok allodiuma van itt. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Fekete-Gyürös, oláh f. a' Fekete Körös mellett, Váradhoz 4 mfdnyire: 12 kath., 35 ref., 780 n. e. óhitű, 13 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Földje a' mezőn rosz, a' réte-

ken jó; a' Fekete Körös özöne majd minden áradással elboritja. Erdeje nagy. Az uraságok szép faj sertéseket tartanak. F. U. a' Nadányi nemzetség fiu és leány ága.

Hagymás, oláh f. a' nagyobb hegyek alatt, igen szép vidéken Bélhez egy órányira: 5 kath., 608 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje sok javitást kiván, 's e' mellett a' patak partján árviz által rongáltatik. Erdeje nagy és szép, 's azért a' lakosok sok fa eszközöket készitenek. A' béli üveghutában használt békasót itt ássák, elébb a' patak által hajtott törő által apróra tőretvén. Ez a' patak még több apró malmot is hajt. Dió és csereszny nagyon sok terem, mivel a' földjét szereti. A' lakosok szép marhákat és juhokat tartanak, melly utóbbiak táplálására az ide való hegyek felette alkalmatosak. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

**Harsány*, magyar f. a' Sebes Körös mellett, Váradhoz 4 mfdnyire: 4 kath., 1175 ref. lak., 's anyaszentegyházzal, és nagy vizimalommal. Határa termékeny, de a' Körös járja, 's 257 holdat rétséggé változtat; káposztája igen hires és sok terem, mellyet Váradra hordanak eladni, hova nádat és gyékényt is szoktak vinni. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Oláh-Homorog, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz $3^1/_2$ mfdnyire: 38 kath., 822 n. e. óhitű, 6 ref. lak., óhitű anyatemplommal, 's a' földesuraságának derék lakházával, és jeles nagy kertjével. Határja jó. F. U. Klobusiczky János.

Hosszúaszó, oláh f. dombos vidéken, Váradhoz $2^1/_2$ mfdnyire: 2 kath., 10 ref., 914 n. e. óhitű lak., 's óhitű templommal. Határa kevés javitással jó, de a' helységen keresztül folyó patak gyakran károkat okoz. Lakosai szép szarvasmarhákat, sertéseket tenyésztenek, 's Váradra sok szénát hordanak. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Illye, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz $4^1/_2$ mfdnyire, a' Gyepes partján, melly gyakran kiárad: 20 kath., 740 n. e. óhitű, 23 ref. lak., óhitű anya, kath. fil. templommal, nevezetes vizimalommal. Határa igen termékeny; erdeje meglehetős. F. U. b. Szepesyné.

Inánd, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz $2^1/_4$ mfdnyire; 8 kath., 405 n. e. óhitű, 10 ref. lak., kik jó földet mivel-

nek, 's juhokat is tartanak. Óhitű anyatemplom. F. U. gr. Csáky Károly, ki itt jeles gazdálkodást folytat.

Jánosda, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz $3^1/_2$ mfdnyire: 22 kath., 728 n. e. óhitű, 12 ref lak., óhitű anyatemplommal. Határa jó a' juh és marhatartásra, de vetésre sok javitást kiván. F. U. fel. a' váradi d. püspök, fel. Blaskovics uraság.

Kalácsa, oláh f. dombos vidéken, Váradhoz $3^3/_4$ mfdnyire: 5 kath., 452 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje sok de sovány. Határa dombos lévén, a' lakosok sok juhot tarthatnának, de inkább paprikával, üveggel járván széljel, a' gazdaságra keveset ügyelnek. Szép tölgyes és kevert erdeje van. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Kápolna, oláh f. egy felemelkedett dombon, Fekete Körös partján, Váradhoz $4^1/_2$ mfdnyire: 62 házzal, 's 250 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal. Földje sok javitást kiván. Hajdan sz. Pál remetebéli szerzetesek laktak itt. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Toplicza-Karánd, oláh f. hegyes vidéken, Bélhez egy órányira: 318 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Fekvése szép; földje meglehetős; erdeje nagy és a' lapályon szép tölgyfákkal diszeskedik, mellyekből zsindely, donga stb. készül. Közel a' faluhoz vagyon egy meleg forrás, mellynek vize vasas, szabadon lévén fördésre nem alkalmaztatik, hanem lent, kendert áztatnak benne. Sok és szép gyümölcsöt találni itt. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Karaszó, oláh f. a' Fekete Körös felső völgyében, Váradhoz $4^1/_4$ mfdnyire: 608 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje meglehetős; erdeje szép és nagy. F. U. a' váradi deák káptalan.

Kardó, oláh f. kisebb dombok közt, Váradhoz $1^1/_2$ mfdnyire: 458 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje javitást kiván; erdeje meglehetős. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Kávásd, oláh f. a' Gyepeshez nem messze, Váradhoz 4 mfdnyire: 18 kath., 685 n. e. óhitű, 6 ref., 32 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Földje jó volna, de szorgalom nincs. F. U. a' Nadányi nemzetség férjfi és leány ága.

Körösszegh, oláh f. a' Sebes Körös mellékén, Váradhoz 3 mfdnyire: 9 kath., 964 n. e. óhitű, 14 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Határja felette termékeny; szénája igen sok. F. U. fel. gr. Csáky Ant. kinek gulyája nagyon dicsértetik, fel. a' praemonstratensisek, kiknek ezt valamellyik Csáky ajándékozta. Ezen helységet 1401-ben a' midőn erősség volt Zsigmond király Csáky Miklós és Györgynek adta, az adorjáni várral együtt. Egy szerzet templomának (Ordo Praedicatorum) omladékai maig is fennállnak. Itt öletett meg IV. László a' kunok által.

Sarkad-Keresztúr, magyar-oláh f. a' síkságon, Váradhoz 8 mfdnyire: 47 kath., 346 n. e. óhitű, 836 ref. lak., ref. és óhitű anyatemplommal, kath. kápolnával. Határa itt ott szikes ugyan, de általjában gazdag termékenységű, 's kár hogy a' Gyepes gyakran kiárad. F. U. Lakatos, Hrabóvszky, Farkas, Szappanos, Csotka, Lehelősy, Fazekas, 's m. t.

Kisháza, oláh f. közel a' Fekete Köröshöz, Váradhoz $4^1/_4$ mfdnyire: 16 kath., 910 n. e. óhitű, 45 ref., 8 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Földje elég, de a' magasabb helyek soványok; rétjei szinte jók, hanem a' Köröstől mód felett elöntetnek; lakosai szép marhákat tartanak, 's az uraságnak derék méhese vagyon. F. U. a' n. váradi deák káptalan.

Kislaka, oláh f. hegyes vidéken, Bélhez egy mfdnyire: 358 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje sovány, de több juhot tarthatnának; erdejek makkos; szép szilvásokat birnak. F. U. a' váradi d. püspök' béli uradalma.

Kocsuba, oláh f. a' Fekete Köröshoz közel, Váradhoz $3^3/_4$ mfdnyire: 1346 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje jó, de árvizektől szenved; szép marhákat nevel: erdeje romlott; az uraságnak fürész, a' lakosoknak lisztelő malmok vagyon. F. U. a' váradi püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Koroj, oláh f. dombos vidéken, Bélhez $1^1/_2$ mfdnyire: 188 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje meglehetős; határbeli patakán két vizimalma van; erdeje szép: Cserépedényre jó agyag találtatik, de nem használják. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Krajova, oláh f. hegyes vidéken, Bélhez $1^1/_2$ mfdnyire: 302 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa kevés és so-

vány; erdeje meglehetős; kevés juhot és kecskét tart. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Kumanyesd, oláh f. hegyek közt, Bélhez fel. mfdnyire: 7 kath., 158 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal. Fekvése igen kies. A' Botfejről és Agrisról lefolyó, és a' Hagymásról csergedező patakok itten egyesülnek, 's egy malmot hajtanak. Erdeje szép; az uraságnak nagy szőlleje van, 's meglehetős bort terem. Terem itt gyalog fenyő bokor is (Wachholderbaum). F. U. a' váradi d. püspök., 's a' béli urad. tartozik.

Less, oláh - magyar f. a' Váradról Gyulára vivő országutban, Váradhoz $1^1/_2$ mfdnyire: 54 kath., 303 n. e. óhitű, 160 ref. lak. Óhitű anyatemplom, 's ref. ekklésia. Fekvése kies; földje jó 's juhtartásra különösen alkalmatos, szép nevendék erdeje van; 's Sántha uraság jeles faj sertéseket szaporit itten. F. U. Sántha, Domonkos, Boka, Vinkler, 's m.

Madarász, oláh f. a' mezőségen, szinte a' gyulai utban, Szalontához közel: 12 kath., 602 n. e. óhitű, 6 ref. lak., óhitű anyatemplommal, 's igen termékeny határral. Az nagy költséggel ide szállitott svábok, már mind elköltöztek innen F. U. Klobusicsky János.

Markaszék, lásd Szék.

Marczihása, oláh f. Szalonta mellett, a' Korhán pataknál, mellynek vizei gyakran elöntik a' határt, melly különben igen termékeny. F. U. a' Thurzó nemzetség, kiknek itt szép kastélyok és nagy gyümölcsös kertjek vagyon. Van 18 kath., 277 n. e. óhitű, 8 ref. lakosa.

Kis-Maros, oláh f. a' hegyek közt, Bélhez 2 órányira: 165 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Fekvése szép; földje nem sovány; és a' juhtartásra alkalmatos; a' lakosok épületre való fákkal járnak a' vásárra. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Nagy-Maros, oláh f. szinte a' hegyek közt, Bélhez órányira 300 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje sovány acska; patakja sok kárt okoz; erdeje igen nagy; dió, alma, szilva felette sok terem; határa különösen alkalmatos a' juhtartásra. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Mélkerék, oláh f. a' síkságon, Váradhoz 7, Sarkadhoz 1 mfdnyire: 865 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal. Határa gazdag termékenységű, de a' Kölesér gyakran elönti. F. U. h. Esztérházy. Lásd Derecskét, a' Sárréti járásban.

Mocsár, oláh f. a' Hollód partja felett álló dombon, Váradhoz 4 mfdnyire: 251 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földjei a' dombos helyeken javitást kivánnak, a' Hollód partján lévő kövér rétek pedig gyakran elöntetnek. Erdeje szép. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Mocsárka, oláh f. a' hegyes részeken, Bélhez fel. órányira: 270 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje sovány; erdeje nagy 's a' lakosok sok fát hordanak abból. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Nyárló, oláh f. a' dombos vidéken, Váradhoz $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 306 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje kevés javitással használható; erdeje meglehetős. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Nyárszeg, oláh f. Váradhoz 2 mfdnyire: 345 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje nem sok javitást kiván; juhtartásra alkalmatos; szép fiatal erdeje van. F. U. a' váradi deák káptalan.

Nyermegy, oláh f. a' hegyek közt, Bélhez egy mfdnyire: 203 n. e. óhitű lak., kik közt nemesek is találtatnak. Van óhitű anyatemploma, szép fekvése, meglehetős földje, két vizimalmocskája, derék erdeje, honnan sok faeszközöket készit. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Okány, magyar f. Békés vgye szélén, Váradhoz 8 mfdnyire: 25 kath., 2250 ref. lak., ref. anyaszentegyházzal, a' földes uraknak alkalmas lakházaikkal és szép kertjeikkel. Határa igen gazdag és termékeny, 's kár hogy a' Sebes Körös csendesen hempelygő vize gyakran kiárad, ezenkivül 9012 hold nádas rétet csinál. Azonban a' földesurak gondos szorgalma által, a' viz már a' határnak nagyobb részéről csatornákon leeresztetett. A' lakosok csinos házakban laknak, különösen szép szarvasmarhát nevelnek, továbbá nádból és gyékényből is sok pénzt kapnak. F U a' Szlávy nemzetség, de vett itt szép részt Gorove uraság is.

Olcsa, oláh f. hegyes vidéken, Bélhez 3 órányira: 315 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje sok, de sovány;

juhtartásra azonban jó lenne. Erdeje szép, 's a' lakosok sok épületre való fát készitnek. Régi prépostsági templomának (Praepositura de *Aiska* seu *Ochka*) omladékai most is látszanak. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Ökrös, oláh f. a' Váradról Bélre vezető országutban, Bélhez 2 mfdnyire: 10 kath. 495 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa elegendő, de sok javitást kiván, juhtartásra alkalmatos lenne. Erdeje gyönyörü. A' telkeken sok szilva terem. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Bel-Örvényes, oláh f. a' nagyobb hegyek alatt, igen kies vidéken, Bélhez egy mfdnyire: 185 n. e. óhitű lak. Határa kevés, de erdeje szép; az ide való szőlőcskék nem épen rosz bort teremnek. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Uj-Palota, német f. a' Pecze mellett, a' Sebes Körösnek nem messze, Váradhoz egy mfdnyire: 347 kath., 25 g. kath., 12 evang. lak., egy szép uj r. kath. paroch. templommal, melly a' Maria Therezia katonai rendkereszt formájára van épitve, az oltár, 's más egyházi ékességek Romából, Nápolyból, Velenczéből hozattak ide. Van itt nagy vizimalom és sörház; a' szorgalmatos lakosok pedig jó lovakat tenyésztenek. F. U. gr. Frimont' hires general özvegye, 's a' helység feje egy derék uradalomnak.

Petegd, oláh f. a' Fekete Körös völgyében, Váradhoz 4 mfdnyire: 718 n. e. óhitű lak., kik szép marhákat tartanak. Óhitű anyatemplom. Jó határ. F. U. a' váradi deák káptalan.

Poklusa, nyomorult oláh f. nagy hegyek alatt: 65 n. e. óhitű lak. Földje elég, de felette sovány; juhot eleget tarthatna; erdeje nagy. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Pocsa, oláh f. dombos vidéken, Váradhoz $1^3/_4$ mfdnyire: 210 n. e. óhitü, 4 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Földje, valamint erdeje meglehetős; marha és juhtartásra alkalmatos. F. U. Sántha, Domonkos, 's m. t.

Rippa, oláh f. a' Hollód vizéhez közel lévő dombon, Váradhoz $3^1/_4$ mfdnyire, 335 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje dombos részen van, de javitást kiván; rétjei a' Hollód mentiben kövérek, de sokszor az árviz a' kész szé-

nát elsepri; erdeje igen nagy és szép. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Bél-Rogoz, oláh f. hegyes vidéken, Bélhez $1^3/_4$ mfdnyire: 178 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje meglehetős, ha a' határon végig folyó patak el nem önti. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Rojth, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz 3 mfdnyire: 8 kath., 691 n. e. óhitű, 6 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Földje mind vetésre. mind a' juh és marhatartásra alkalmatos. F. U. a' váradi deák káptalan.

Rózsafalva, oláh f. dombos vidéken, Váradhoz $2^1/_2$ mfdnyire: 340 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje javitást kiván; erdeje szép. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Sályi, oláh magyar f. a' hegyes részeken, Váradhoz $1^1/_2$ mfdnyire: 225 romai, 330 görög kath., 2 ref. lak., romai és görög paroch. templommal. Határa kevés javitással használható, sőt juhtartásra nagyon alkalmatos volna. Egy dombon néhány gazdák szőlőket tartanak, de ezek csekély bort teremnek. Cseres erdejéből sok ölfa vágatik Várad számára. Lakosai ügyes sertés- és marhakereskedők, e' mellett faszálitásból, szén égetésbél élősködnek. F. U. a' váradi deák káptalan.

Sijád, oláh f. Bélhez $1^1/_2$ mfdnyire: 301 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Erdeje nagy; lakosai marha és sertés kereskedéssel, épületi fák készitésével foglalatoskodnak. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik. Van egy patakmalma is.

Szakács, oláh f. a' nagyobb hegyek alatt, Bélhez $1^1/_4$ mfdnyire: 197 n. e. óhitű lak., kik gyümölcsből, u. m. dióból, szilvából, almából, 's faragásból keresnek egy kis pénzt. Földje sovány, de juhtartásra jó volna. F. U. a' váradi deák püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Székelytelek, oláh f. dombos vidéken, Váradhoz 2 mfdnyire: 6 r. kath., 105 g. kath., 486 n. e. óhitű lak., g. kath., és n. e. óhitű anyatemplommal. Földje kevés javitással használható. F. U. a' váradi deák káptalan.

Szék, oláh f. hegyes és igen szép vidéken, Bélhez fél mfdnyire: Arad vgye szélén: 319 n. e. óhitű lak., 's anya-

templommal. Hajdan a' nagy 's nevezetes Teleki nemzetség birta, 's a' kastély omladékai nem régen még meglátszottak. A' béli uradalmi tisztek itt szőlőket tartanak, 's a' kövecscsel kevert sárga föld jó bort terem, 's kár hogy több szőlő nem ültettetik. Határa kevés javitással használható, de a' Gros felől folyó patak, mellyen egy kis malom vagyon, sokszor elönti. A' hely lótartásra alkalmatos, mivel a' határnak lapályra menő részét felette szereti. Ezen a' lapályon, közel a' helységhez egy nagy kerek nádas tó vagyon, mellynek iszapja felette mély, és soha ki nem szárad; vize kevéssé sós lévén, a' marhák, kivált a' lovak szeretik. Erdeje nagy és jó makktermő, készitenek belőle dongákat, épületi fákat, stb., hanem a' Teőz elönti. Itt terem legtöbb gyalog fenyő. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Szent-András, oláh f. a' Pecze mellett, Váradhoz egy mfdnyire: 22 r. kath., 780 g. kath., 9 n. e. óhitű lak., kik ügyes marha, és sertés kereskedők. Van itt g. kath. anyatemplom, 's a' kis prépostnak nagy malma a' Peczén. Határa igen jó. F. U. fel. a' Tokody nemzetség, kik praedicatumokat innen veszik, 's Lányi; fel. a' váradi kis prépost.

Oláh-Szent-Miklós, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz, 3 mfdnyire: 1528 n. e. óhitű, 6 ref. lak., óhitű anyatemplommal, gazdag határral, szép marha és juhtenyésztéssel. F. U. h. Eszterházy, Lásd Derecskét a' Sárréti járásban.

Szeplak, oláh f. a' Fekete Körös völgyében, gyönyörű vidéken, Váradhoz 5 mfdnyire; 430 n. e. óhitű, 28 ref. lak. óhitű anyatemplommal. Földje meglehetős. A' Körösön két malma van. F. U. a' váradi d. káptalan.

Tugadó-Megygyes, oláh f. a' hegyek közt, Bél mellett; 455 n. e. óhitű lak. Határa meglehetős, de laposabb részét a' patak, mellyen 3 malom van, elönti. Erdeje szép. A' lakosok sok szilva pálinkát főznek. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Tamásda, oláh-magyar f. Arad vgye szélén, lapályos vidéken, Váradhoz 6 mfdnyire: 26 r. kath., 400 ref., 453 n. e. óhitű, 16 zsidó lak., ref. és óhitű anyatemplommal, derék uraságí lakházzal, és szép kerttel. Határa felette termékeny, de a' Fekete Körös és a' Gyepes, kivált az erdőt nagyon elöntik. Erdeje igen nagy, szép, jó makktermő, 's

belőle sok tüzi és munkára való fa hordatik-le vizen. Sertéstartásra a' határ igen alkalmatos. F. U. Névery Ferencz, referendár örököse.

Tarján, oláh-német f. a' Sebes Körösh̃öz közel, Váradhoz $1^1/_2$ mfdnyire: 375 r. kath., 34 g. kath., 415 n. e. óhitű, 6 ref., lak., csinos urasági épületekkel, 's nagy malommal a' Sebes Körösön. A' falu rendesen és csinosan épült, német lakosai igen szorgalmatosok, 's dohányt is termesztenek, a' határ termékeny. F. U. Beöthy Sándor, udv. tanácsos.

Tenke, magyar f. a' Fekete Körös partján felemelkedő dombon, igen gyönyörü vidéken, a' Váradról Bélbe vezető országutban, Váradhoz $3^1/_4$ mfdnyire: 205 kath., 67 n. e. óhitű, 1268 ref. lak., egy szép kath. anyatempommal 's gazdagon dotált plebániával, és ref. anyaszentegyházzal, vendégfogadóval, Orosz György plebánus urnak dombon lévő nagy és kies kertjével, mellyben szőlőt is ültettetett, 's hol igen jó dohányt termeszt. Dombosabb földjei nagy javitást kivánnak; kövér rétjeit a' Fekete Körös rongálja; erdeje felette szép és nagy; lakosai szép marhákat, sertéseket tartanak, különféle fa eszközöket készitnek, 's a' Fekete Körösön lévő malmaikból sok hasznot huznak, mellyekben a' Tenkei és Bélfenyéri plebániáknak, ugy a' Tenkei templomnak szombati vámja van. Van itt a' Körösön derék híd, innen pedig Bélfenyérig $^1/_4$ mfdre 13 hiddal felkészült kavicsolt töltés viszen az árvizek által rongált szép réteken keresztül. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Fekete-Tóth, oláh-magyar f. a' Fekete Körös partján, Váradhoz 4 mfdnyire: 3 kath., 405 n. e. óhitű, 271 ref., 68 zsidó lak., ref., óhitű anyatemplommal, synagógával. Határa igen jó volna, ha a' Körös és Gyepes nem rongálnák. Lakosai, kik többnyire nevezetes roszaságuak a' közel lévő erdőkben vágott fákból többféle eszközöket készitvén, ugy sok szép gyümölcsöseikből is jó formán kapnak pénzt. F. U. a' Nadányi nemzetség fiu és leány ága.

Tulka, oláh f. a' mezőségen, Váradhoz $4^1/_4$ mfdnyire: 1912 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határának kevés javitás kell; sok és szép szarvasmarhát tart. F. U. a' n. váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Ugra, magyar f. a' sikságon, Váradhoz $3^1/_2$ mfdnyire: 30 kath., 1379 ref., 14 zsidó lak., ref. anyaszentegyházzal, csinos úri lak házakkal. Határa gazdag termékenységü, de a' Holt Sebes Körös árja egy részét elöntögeti; szép marhát nevel és sok 's hires káposztát termeszt. F. U. Ugray György özvegye, 's Ugray Ágnes kisasszony.

Kis-Ürögd, oláh f. dombos vidéken, Váradhoz $^1/_4$ mfdnyire: 3 r. kath., 31 g. kath., 314 n. e. óhitü lak., n. e. óhitü anyatemplommal. derék uraságí lakházzal gyümölcsös-kerttel és nagy vadaskerttel. Határa jó, különösen juhtartásra alkalmatos. F. U. a' váradi deák nagy prépost.

Nagy-Ürögd, oláh f. a' Váradról Gyulára vivő országutban, Váradhoz egy mfdnyire: 12 r. kath., 285 g. kath., 335 n. e. óhitü, 2 ref. lak., g. kath. és óhitü anyatemplommal. Határa nagy, 's egy része igen jó, egy része meglehetős; de marha és juhtartásra általjában kedvező. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Somogy-Uzsópa, oláh f. dombos vidéken, erdők között, Váradhoz $2^1/_2$ mfdnyire: 4 kath., 415 n. e. óhitü lak., 's anyatemplommal. Földje javitást kiván; erdeje nagy és sok ölfákat vágat-ki belőle az uraság. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Csontaháza-Valány, oláh f. a' hegyek közt, Bélhez 2 mfdnyire: 180 n. e. óhitü lak., 's anyatemplommal. Földje sok javitást kiván, erdeje nagy, 's belőle sok fa eszköz készittetik. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' béli urad. tartozik.

Vasand, oláh f. dombos vidéken, Váradhoz 2 mfdnyire: 401 n. e. óhitü lak., 's anyatemplommal. Földje kevés javitással használható: szép nagy erdeje van. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Zsadány, magyar f. sikságon, a' Sebes Körös mellékén, Váradhoz 7 mfdnyire: 9 kath., 1241 ref. lak., 's anyaszentegyházzal. Gazdag határát a' Holt Sebes Körös és Korhány árjai néha meglátogatják; lakosai gyönyörü szarvasmarhákat nevelnek, 's náddal és gyékénynyel kereskednek. F. U. b. Eszterházy. Lásd Dereskét a' Sárréti járásban.

Pusztá k.

Alcsi, Gyires mellett, sok és termékeny földekkel, juhtenyésztéssel. F. U. a' váradi d. püspök. *Babotya*, Sályi mellett, nagy részt szép cserfás erdőből áll. F. U. a' váradi d. káptalan. *Bandarasxó*, Krajovához tartozik, dombos helyen, sovány földekkel, mellyek juhtartásra alkalmasak volnának. F. U. a' váradi d. püspök. *Búránka*, Sarkad és Szalonta közt, gazdag határral, mellyet egy részben árviz jár. F. U. gr. Almásy Alajos. *Barmód*, Szalonta alatt. Nagy része ezen pusztának jeles nagy tölgyes erdő; tiszta földjei jók, 's a' szalontaiak által árendáltatnak. F. U. a' váradi d. püspök, 's a' váradi urad. tartozik. *Begécs*, Geszt és Ugra közt, jó földdel, és 58 hold nádas réttel. F. U. a' váradi deák káptalan. *Besenyő*, Váradhoz közel. Földje jó, kivált marha és juhtartásra. F. U. fel. Beöthy Sándor, udv. tanácsos, fel. Miskolczy István és Miskolczy Rozalia kisasszony birják, ugyancsak a' Beöthy nemzetségtől *Bogyoszlóháza*, gazdag puszta, Geszt szomszédságában. F. U Tisza Lajos. *Búzásd*, Bélfenyér és Olcsa közt. Földje sok, de nagy része tövisek és bokrok közt hever. F. U. a' váradi püspök, 's a' béli urad. tartozik. *Bölcsi*, Zsadány helysége alatt, jó földdel, és 2730 hold nádas réttel. F. U Juricskay László. *Csegőd*, Illye mellett, jó földekkel, meglehetős erdővel. A' Fekete Körös árjai látogatják. F. U. Tisza Lajos. *Cseri*, Bélhez tartozik, jó fekete földekkel, mellyeket a' Teőz és Béli patakok nagyon elöntik, és szakadékok által el darabolják. Egy része erdő és bokrok. F. U. a' váradi d. püspök. *Cserepes-Dalom*, Fekete Tóth helységéhez tartozik, 's a' Nadányi nemzetség fiu és leány ága birja. Földje jó, mikor a' Körös el nem boritja. A' nagyobb rátáknak szép erdei vannak. *Kis* és *Nagy-Fancsika*, Ugra mellett, igen termékeny földekkel. F. U. h. Esterházy. *Frusinyesd*, Barzesdhez tartozik, sovány és bokros határral. F. U. a' váradi d. püspök béli uradalma: *Fülepháza* Nyárszeg alatt, többnyire szép fiatal cserfás erdőből áll. F. U. a' váradi d. káptalan. *Gyantha*, a' váradi püspök, váradi uradalmában. Földje jó, de 640 holdat nádas rét foglal-el. *Mező-Gyarak*, Szalontához nem messze a' Gyepes mellett.

Nagy része a' határnak erdőség és irtott föld, melly igen termékeny, ha a' Gyepes el nem önti. Van itt 412 ref. lak., kik Szalontára járnak templomba, helyben csak egy oskolamester lévén. F. U. Nadányi, Fónagy nemzetségek, Lovasy Gergely, és mások többen. *Győr*, Sarkad Keresztúrhoz közel, jó földekkel, mellyek néha a' Gyepes által károsittatnak. F. U. a' Csotka örökösök. *Veres-Gyűrű*, S. Keresztúr és Okány közt, igen termékeny puszta, de árvizek járják, 's nádas rétséget is csinálnak. F. U. Sántha uraság, kinek itt szép kertje van. *Haday*. *Hodosel*, Bél Rogoz, Poklusa, Karaszó közt, a' n. váradi d. püspök béli uradalmában: 200 n. e. óhitű lak. Határa egészen tiszta, inkább sovány mint jó, hanem juhtartásra alkalmatos, dombos lévén e' vidék. *Iklód*, Váradhoz közel, a' váradi d. káptalan birtokában, sok és termékeny szántóföldekkel. *Kánye*, Sarkad mellett, igen gazdag határral. F. U. gr. Almásy Alajos, és a' Sarkad Keresztúri közbirtokosok. *Kapitányszállás*, Sarkad alatt, szinte az említett birtokosoké. Földje jó, különösen marha legelőnek. *Kis és Nagy Kemény*; rónán fekvő szép szántóföldekkel. *Keményfok*, Tamásda és Kötegyán közt a' Gyepes mellett, a' Thurzó nemzetség birtokában. Erdeje szép; földje jó, de az árvizek kárositják. A' Gyepesen keresztül nagy híd viszen itt. *Khitt*, Hagymáshoz tartozik, a' váradi d. püspök béli uradalmában, meglehetős földekkel, szilvásokkal. *Komlós*, Sarkad Keresztúrhoz tartozik. *Lakatya*, Petegd mellett, a' váradi d. püspök váradi uradalmában, szép fekvéssel, jó marhatartó földdel. *Lehelőssy*, Sarkad alatt, a' Lehelőssy nemzetség birja, igen termékeny földekkel. *Mácsa*, Gyireshez közel, a' várad d. püspök váradi uradalmában. Földje mind vetésre, mind marha és juhtartásra igen jó. *Mehes*, szállás a' lessi határ alatt, a' váradi d. káptalan birtokában. *Megygyes* Sarkad alatt, gazdag határral. F. U. gr. Almásy Alájos. *Megygyes*, kis puszta, Tagadó Megygyeshez tartozik, a' váradi d. püspök béli uradalmában. Földje javitást kiván. *Mindszent*, Váradhoz közel. A' lessi birtokosok, 's m. t. birják. Földje jó, kivált marha és juhtartásra. *Mocsirlucza*, szállás, Mocsirla mellett, a' váradi d. püspök béli uradalmában, dombos és soványacska földekkel. *Nagy-Mező*, Fekete Györöshöz tartozik. Földje javitást kiván. *Nyék*, S. Keresztúr mel-

lett, 's az ide való közbirtokosok birják, termékeny gazdag határral. *Orosi*, Okány és Zsadány közt. A' szalontaiak birják, 's termékeny határán igen sok és szép szarvasmarha és juh legel. *Ősi*, Várad alatt. Földje igen kövér, de a' Pecze és Sebes Körös árjai rongálják. Az uraság, t. i. a' deák káptalan sok és jó szénát gyüjtet itt. *Ó-Palota*, Új-Palota mellett, vizimalommal, serházzal, 's urasági tisztlakással. F. U. gr. Frimont özvegye. *Paukota*, Inánd mellett. Igen szép és tágas puszta: 10 kath., 95 n. e. óhitű, 8 ref. lak., jeles gazdálkodással, igen finom selyembirka tenyésztéssel. Az uraság itt egy jó darab földet szőlővel is beültettett. F. U. gr. Csáky Károly, szepesi főispán. *Pánth*, Marcziháza alatt a' Korhány partján. Jeles és termékeny puszta. F. U. Pyber Agoston táblabiró, hanem legközelebb Blaskovics uraság megvette. *Pata*, Tulka és Szalonta közt, a' váradi püspök váradi uradalmában. Erdeje kövér lapályban fekszik, és mind tölgy makkolásra, mind fájára nézve nevezetes és a' Kölesér által öntetik. Tiszta földjei kövérek, 's a' szalontaiak által árendáltatnak. *Peszere*, Ugrához tartozik, igen termékeny róna határral. *Kis-Peterd*, Harsány és Ugra közt. F. U. Ferdényi Antal táblabiró, kinek itt csinos lakhelye van. Határa felette jó, de a' Sebes Körös kiöntései látogatják, 's ezek 1529 h. nádas rétet csinálnak. *Poklusicza*, szállás, Szék helységéhez tartozó, inkább rosz, mint jó földekkel, mellyek a' Teöz által is károsittatnak. *Kis-Radván*, Cséfához közel, a' váradi püspök váradi uradalmában, jó földekkel *Remetehúz*, Sarkad alatt, 11 kath., 27 ref. lak., gazdag fekete földekkel, szép erdővel, mellyet a' Gyepes elszokott önteni. F. U. gr. Almásy Alajos. *Romogy*, Sarkad Kereszturhoz tartozik. *Sólymos*, Gyulához $1^1/_2$ órányira, kövér határral. *Somogy*, Váradhoz közel a' váradi püspök váradi uradalmában, jó marha és juhtartó határral. *Szuszág*, Okrös és Koroj közt, a' váradi püspök béli uradalmában. Kis kolti, Bragyetti 's más Belényes vidéki lakosok tartják árendában, 's mintegy 30 házban 150 szüntelen itt laknak. Földje kevés javitással jó gabonát terem. *Talmács*, az elébbeni puszta mellett, szinte a' váradi püspök béli uradalmában, 90 n. e. óhitű lak., kik árendások. *Tamási*, Harsány mellett, derék és termé-

keny puszta, kövér szántó földekkel és rétekkel. F. U. az Egri Mihály táblabiró örökösei. *Kis- és Nagy-Tarcsa. Széltarcsa*, Szalonta és Kötegyán közt az országutban. Gazdag határát a' Kölesér néha meglátogatja. Kis erdeje is van. F. U. Szlávy György özvegye. *Telmegye*, Kislaka mellett, a' váradi püspök béli uradalmában, sovány és bokros földekkel. Szép darab erdeje van. *Toplicza*, szállás, Káránd helységéhez tartozó, soványacska földjét az uraság használja. *Kis-Ugra*, Ugrához tartozik, hatalmas gabonatermő határral. *Vadász*, Uj-Palotához közel. Szép kis termékeny puszta. F. U. az alapitványi kincstár. *Varasdomb*, Sarkad alatt, gr. Almásy Alajos birtokában. Földje jó, kivált marha legelőnek. *Varjas*, Okányhoz tartozó 's a' Szlávyak birják, felette gazdag határral, 's Szlávy László urnak szép kertjével. *Varsányhely*, Mező Gyán és Zsadány közt, termékeny gabonatermő és marhatartó határral. F. U. Tisza Lajos. *Vályon. Vergye*, Uj-Palotához közel. *Vojvogyesd*, Grós és Arkus közt, a' váradi d. püspök béli uradalmában. Földje sovány a' patak mellett, melly lapályát elönti, kövecses. Nagy része ezen pusztának nyir, mogyoró, és egyébb bokrokkal van benőve. A' körülfekvő helységek tartják árendában.

V. Belényesi Járás.

Van benne: 5 *mezőváros*; u. m. 2 oláh magyar, 1 magyar-oláh, 1 oláh, 1 oláh-német; 148 *falu*, u. m. 142 oláh, 1 magyar, 4 magyar-oláh, 1 oláh-magyar; 4 nevezetesebb *puszta*.

Népessége: 62,207 lélek, u. m.

Vallásokra: 1198 r. kath., 5560 g. kath., 3931 reform., 51,432 n. e. óhitű, 7 evang., 79 zsidó.

Nyelvökre: 4825 magyar, 311 német, 56,992 oláh, 79 zsidó.

Mezővárosok.

Belényes, privil. magyar-oláh m. v. Váradhoz 5 mfdnyire, egy igen bájoló vidéken, mellyet regényes termékeny völgyének tágassága, 's a' Fekete Körössel minden oldalról

egyesülő csergedező patakok, még kellemesebbé tesznek: 2028 lakossal, kik közt 412 r. kath., 604 gör. kath., 560 reformatus, 304 n. e. óhitű, 7 evang., 51 zsidó. Utczái meglehetős egyenesek, ketteje csinos is. Van itt mind az egyesült, mind a' nem egyesült oláhoknak díszes anyaszentegyházuk, egy r. kath. kisebb anyatemplommal, 's ref. anyaszentegyházzal együtt. A' járásbéli fő szolgabirónak lakása ide van rendelve, ugyan itt közel állitatott a' n. váradi egyesült püspök Vulkán Sám. eö exc. egy emeletes gymnasiumot, mellyben a' professorok lakása is találtatik, közel a' gymnasiumhoz láthatni a' fentisztelt püspök nyári kastélyát. Egy itten tanyázni szokott század lovasság számára kaszárnyát tart a' vármegye. Végre van itt egy derék casino is. Lakosai nagyobb részt mesteremberek, különösen vargák és timárok, sokan fuvarozással keresik élelmöket. Csötörtökön tartandó vásárjai rakva vannak mindenféle termesztményekkel, országos vásárjai pedig szarvasmarhára (az őszi, kecskékre is) nézve hiresek. Az egész vármegyében itt lehet legszebb gyümölcsöt kapni. Belényes mellett egy hegyen mohosodnak az ugy nevezett *Bela várának* omladékai, de mellyekből a' valahai épitmények' mivoltát már nem lehet kivenni. F. U. a' nagy váradi görög egyesült püspök, 's a' város feje egy nagy uradalomnak.

Magyar-Czeke, oláh-magyar m. v. dombos, erdős vidéken, Váradhoz $2^1/_4$ mfdnyire: 75 r. kath., 61 g. kath., 315 n. e. óhitű, 31 ref., 14 zsidó lak., r. kath. és n. e. óhitű anyaszentegyházzal. Földje javitást kiván; gyümölcse, kivált szilvája bőséggel; erdeje derék. F. U. Korda János.

Papmező, oláh m. v. szinte dombos, sőt hegyes vidéken, Váradhoz $3^1/_2$ mfdnyire: 7 kath., 268 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal. F. U. Bázel József.

Rézbánya, oláh-német m. v. közel Bihar havassához egy felette hegyes kősziklás vidéken, Váradhoz 8 mfdnyire: 311 r. kath., 740 n. e. óhitű, 3 ref. lak., r. kath. és óhitű szentegyházzal, ón-vas-rézbányákkal, mellyekben ezüst és kevés arany is találtatik, hámor-zúzó, 's más királyi bányász épületekkel, bányászhivatallal és helyettes törvényszékkel. F. U. a' váradi deák püspök. Bányatermékeiről, lásd a' vármegye leirását.

Vaskoh, oláh-magyar m. v. a' vaskói keskeny völgyben, mellyet jobbról balról kősziklák 's erdők és patakok csörgedezése ékesitenek, Váradhoz 7 mfdnyire: 140 kath., 700 n. e. óhitű, 2 ref. lak., egy kis kath. paroch. templommal, 's óhitű anyaszentegyházzal. Az uraság tart itt egy jó karban lévő vashámort, hol évenként 1500 mázsa leginkább vastag munkára alkalmatos vas készittetik, mellynek mázsáját helyben közép áron 17 forintért adják-el, 's ebből a' környékbeli kovácsok ásókat, szántóvasakat, sallókat, fejszéket, 's más vas eszközöket szoktak késziteni. A' vas köveket vagy is érczeket Kimp helységének határjából a' Sánczi hegyekből, mellyek Arad vgyével határosok, hordatja ide az uraság; 's biztosan fel lehet venni hogy $^1/_5$ a' kőnek vasból áll, avvagy egy mázsából 20 font ráf vagy más vas készülhet, ha pedig a' szándékban lévő olvasztó kemencze létre jöhetne, egy 20-dal több nyerethetnék. A' müszereket, fuvókat a' Fekete Körös hajtja — A' lakosok szinte tartanak vashámorokat az uradalomban, de a' készitett vasból minden 10-ik az uraságnak járul. Nevezetes közel Vaskóhoz a' kőszikla tövéből egy pataknak kibugyanása, melly mihelyt a' kőszirtból kisuhan, azonnal két malmot hajt, és télen be nem fagy. F. U. a' n. váradi deák püspök, 's á' város feje egy 29 kisebb, nagyobb helységből álló uradalomnak.

F a l u k.

Albest, oláh f. M. Csékéhez $1^1/_2$ órányira: 4 kath., 283 n. e. óhitű lak., erdővel, lehetős határral, 's gyümölcs és szilvatermesztéssel. Ezen helységet Khán Sámuel nyerte királyi adományul, de örökösön megvette Uhlman Móricz.

Almamező, Harangmező, oláh f. alias *Hegyesel* (alsó és felső), Váradhoz $2^1/_2$ órányi 3 r. kath., 9. g. kath., 754 n. e. óhitű lak., szép erdővel. F. U. a' praemonstratensisek.

Balalény, oláh f. Belényeshez egy órányira 101 n. e. óhitű lak., anyaszentegyházzal. A' belényesi urad. tartozik.

Kis-Belényes, oláh f Belényeshez $1^2/_3$ mfdnyire: 315 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. A' belényesi urad. tartozik.

Belezsény, oláh f. a' belényesi uradalomban: 258 g. kath., lak. 's paroch. templommal.

Borz, oláh f. a' belényesi uradalomban. 204 n. e. óhitű lak., anyatemplommal.

Bragyet, oláh f. a' belényesi uradalomban: 550 n. e. óhitű lak., anyattemplommal, jó legelővel a' hegyeken, 's derék erdővel.

Brikeny, oláh f. nagy kősziklás hegyek közt, Vaskóhoz egy órányira: 31 kath., 285 n. e. óhitű lak., 's óhitű anyatemplommal. F. U. a' n. váradi d. püspök.

Brost, oláh f. a' belényesi uradalomban: 227 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal.

Budurásza, oláh f. a' belényesi uradalomban: 4 kath., 814 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, roppant erdővel, jó marhatartással.

Bukurvány, oláh f. M. Csékéhez egy órányira: 273 n. e. óhitű, 5 kath. lak., óhitű anyatemplommal. F. U. Vallaszky János, és Zsónye Trandaphil urak.

Buncsesd, oláh f. a' belényesi uradalomban: 34 g. kath., 475 n. e. óhitű lak., 's óhitű anyatemplommal.

Burda, oláh f. a' belényesi uradalomban: 483 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Bucsum, oláh f. M. Csékéhez fél órányira: 49 kath., 221 n. e. óhitű lak. óhitű anyatemplommal. F. U. gr. Frimont özvegye.

Drák-Cseke, oláh f. M. Csékéhez egy órányira: 16 r. kath., 5 g. kath.. 404 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal. F. U. gr. Frimont özvegye.

Cseszora, oláh f. M. Csékéhez fél órányira: 17 g. kath., 321 n. e. óhitű lak., n. e. óhitü anyatemplommal. F. U. Örhalmi Antal.

Cziganyesd, cum *Pokalesz* et *Poganyesd* 3 oláh f. a' belényesi uradalomban: 425 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Dekanyesd, oláh f. a' belényesi uradalomban: 260 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Dobrest-Govorest, oláh f. M. Csékéhez 2 órányira: 253 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Petraskó Antal és Gergely urak.

Dombrovány, oláh f. Belényeshez 4 órányira: 5 kath., 501 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' váradi káptalan.

Havas-Dombrovicza, oláh f. Belényeshez 5 órányira: 551 n. e. óhitű lak., sovány kőcziklás határral, jó hegyi legelővel.

Kis-Dombrovicza, oláh f. a' Hollód völgyében: 3 r. kath. 23 g. kath., 266 n. e. óhitű lak., kik szép marhákat nevelnek. Erdő. F. U. a' váradi deák káptalan. N. e. óhitű anyatemplom.

Dragonyesd, oláh f. a' belényesi uradalomban: 3 g. kath., 295 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Dragotyán, oláh f. a' belényesi uradalomban: 461 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Dsoszán-Forró, oláh f. a' belényesi uradalomban: 689 n. e. óhitű lak, 's anyatemplommal.

Dsoszán-Gurbesd-Gojba, oláh f. a' belényesi uradalomban: 699 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Dusest, oláh f. M. Csékéhez fél órányira: 4 r. kath., 6 g. kath., 485 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, sok és jó szénával, erdővel, gyümölcscsel. F. U. Mittermiller János.

Sz. Elek, oláh f. Váradhoz $1\frac{1}{4}$ mfdnyire: 8 g. kath., 320 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' váradi d. káptalan.

Farkaspataka, oláh f. M. Csékéhez 2 órányira: 5 r. kath., 6 g. kath., 380 n. e. óhitű, 6 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal.

Feketefalva vagy *Nyégerfalva*, oláh-magyar f. a' belényesi uradalomban: 175 g. kath., 135 ref. lak., g. kath. anyaszentegyházzal. A' reformatusok lélány ekklésiája Tárkányhoz csatoltatott.

Feneres, oláh f. a' belényesi uradalomban: 1 g. kath., 568 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Fenes, magyar-oláh f. Belényeshez egy kis órai járásra: 2 r. kath., 268 g. kath., 778 ref. lak., ref. és g. kath. anyatemplommal és jó papirosmalommal. F. U. a' váradi g. kath. püspök, 's a' belényesi urad. tartozik.

Fericze, oláh f. a' belényesi uradalomban: 436 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Fonácza, oláh f. a' vaskóhi uradalomban, Rézbányához egy órányira: 3 kath., 394 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Nevezetessé teszi ezen helységet hires csepegő köves barlangja. Nem messze a' helységtől egy hegy emelkedik-fel, 's itten van a' nevezett barlang, mellynek függőleges magassága mintegy 50 ölnyi. Torkolatja szélességben körül belől 2 öl, magasságban 1 öl. Elötte fekszik egy roppant kőszirt, melly talán földingás által szakadt-le, 's ez által a' barlang megnyittatott. Ez először nem hosszabb 20 ölnél, szélessége 8—9 öl, magassága 2 öl lévén, de ez majd egy második üreghez csatlakozik, mellynek magassága legalább 6 öl. Eddig a' második barlangig nincs szükség világitasra, mivel a' nap világa elegendőkép behathat, de innen tovább mindég setétebb és borzasztóbb alakot vesz magára. Itt már sok kővévált emberi és állati csontokat láthatni, 's a' barlang falai tündöklő jéggel vannak bevonva. A' harmadik barlanghoz való jutás kővévált öles kőoszlopon által — egy kevessé terhes. Innen egy negyedik barlangot ér az ember, egy meglehetős szoros torkolaton jutván-at; 's ez a' többit mind szélességre, mind magasságra jóval felülmulja, ugyhogy boltozatját sem fáklyavilágnál látni, sem kő dobással el érni nem lehet. Egy szegeletben, melly alig 3 ölnyi magas, ujabb nyilás látszik, 's ehhez fel kell kapaszkodni. Ez egy ötödik üregbe vezet, de mellynek hossza nem több 4, 's széle 3 ölnél. Mind ezen barlangók kemény sziklákból állanak, mellyeknek keménysége azonban nem mindenütt egyforma. A' falakból bizonyos anyag szivárog ki, melly vakitó hó fejérségű, 's részint nedves, részint pedig száraz alakban tünik-elő. A' csepegőkövek, mellyek a' boltozatról jégcsaponként csüngnek-le, avval a' különösséggel birnak, hogy a' vastag darabok kő keménységüek lesznek, holott a' véknyakat az emberi kéz melegsége is felolvaszthatja. A' legnagyobbak, ezen jégcsapok közt egy ölnél hosszabbak lehetnek, a' kisebbek pedig 3 ujnyiak, vastagságok egy tolléhoz hasonlitván, 's belől üres lévén. A' levegő ezen üregekben tiszta, ámbár a' fenék egészen 's általjában nedves. Az ünnepélyes mély csendet csak az időről időre leszakadó cseppek szakitják télbe. Végre itt semminémü állatok, u. m. denevérek, stb. nem tartózkodnak, a' mi más barlangokban rendesen tapasztaltatik.

Füzegy, oláh f. a' belényesi uradalomban: 247 g. kath. lak., anyatemplommal és márvány törésssel.

Forrószeg, oláh f. M. Cséke fil. 289 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Grujlung, lásd *Hosszúliget*.

Gurány, oláh f. a' belényesi uradalomban: 504 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Gyalán, oláh f. a' belényesi uradalomban: 312 g. kath. lak., 's anyatemplommal, termékeny szántóföldekkel és rétekkel.

Magyar-Gyepes, oláh f. M. Csékéhez egy órányira, dombos és erdős vidéken: 410 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Gyigyisény, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 458 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Harangmező, lásd *Almamező*.

Határ, oláh f. a' vaskói uradalomban: 268 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Hegyes, oláh f. M. Csékéhez 2 órányira: 5 r. kath., 5 g. kath., 274 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, F. U. Gálbory Sámuel.

Hegyesel, lásd Almamező.

Nán-Hegyesel, oláh f. M. Cséke fil. 365 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Henkeres, oláh f. Belényeshez 2 fél órányira: 613 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. A' belényesi urad. tartozik.

Hercsesd, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 340 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Oláh-Hodos, oláh f. M. Csékéhez 1 mfdnyire: 306 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' váradi d. káptalan.

Hidustelek, oláh f. a' belényesi uradalomban, a' Hollód kies völgyében: 281 g. kath. lak., 's anyatemplommal.

Hogyis, oláh f. M. Cséke fil. 11 kath., 148 n. e. óhitű lak.

Hosszúliget, (Grujlung), oláh f. M. Csékéhez $1^3/_4$ órányira: 213 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, F. U. a' váradi deák püspök, 's a' váradi urad. tartozik.

Jánosfalva, magyar-oláh f. a' belényesi uradalomban: 127 g. kath., 190 ref. lak., g. kath. anyaszentegyházzal. A' reformatusok leány ekklésiája Sonkolyoshoz csatoltatott.

Jáncsesd, oláh f. M. Csékéhez egy órányira: 365 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' váradi d. püspök.

Kukucsény, oláh f. a' belényesi uradalomban: 243 n. e. óhitű lak., és anyatemplommal.

Kalugyer, oláh f. a' vaskói uradalomban, egy felette hegyes járatlan kősziklás vidéken, Vaskóhoz dél-nyugotra egy mfdnyire: 5 kath. 450 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Ezen helységet dagadó forrása (periodische Quelle) teszi hiressé egész országban. Mindjárt a' helységből kikapván, felette járatlan utakon, és előbb csupa veres földekből (Eisenocher) álló hegyeken, azután bikk és nyirfa erdőkön át verekedvén egy mély ereszkedőbe ér az ember, honnan lemenvén egy keskeny völgyben a' mondott forrásra bukkan. A' forrás torkolatja egy magas mészkőből alkotott, bikk és nyirfákkal sürüen koronázott szirtnek épen az aljában fekszik. A' hasadéknak semmi egyenes formája nincsen, hanem inkább kanyarodott görbülést mutat, egyébiránt a' nyilás magassága 3 láb, szélessége kivül 1 láb, belől az öble hasonlóúl 3 láb. A' kőszikla, barna veres szint mutat. Ezen forrásban minden órában, néha minden fél órában a' viz egyszer a' belső öblében hirtelen meggyül, megdagad, 's mintegy 20 akónyi viz nagy sebességgel bugyan-ki, és egy kis patak formában a' mohos sziklakövek közt elcsurogva enyészik-el. Száraz esztendőkben egészen kiszárad, ellenben öszszel 's tavasszal, vagy esős időkben minden fertály órában, vagy még gyakrabban is megdagad, de az egyszerre kibugygyanó viznek mennyisége mindég egyenlő marad. Az óláhok, kik a' forrást *Iszbuknak* nevezik, ennek vizét szemfájás, köszvény, bőrkiütések ellen foganatosnak tartják, 's e' miatt más vármegyékből is eljönnek ide: egyébiránt ez nem egyéb tiszta forrásviznél, melly télen sem fagy-be.

Karbunár, oláh f. a' belényesi uradalomban: 316 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kebesd, oláh f. a' belényesi uradalomban: 235 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kerpenyet, oláh f. a' vaskóhi uradalomban, igen kősziklás sovány vidéken: 413 n. e. óhitű lak., kik nagy részt vas kovácsolásból és fa eszközök csinálásából élősködnek. Óhitű anyatemplom.

Nagy-Kerpest, oláh f. M. Csékéhez 2 órányira: 4 kath., 363 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, Középszerű szántóföldekkel, dombos erdős határral. F. U. Verner Jakab.

Kimp, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 318 n. e. óhitű lak., 's anya templommal. A' vaskóhi vashámorba erről a' határról viteti az uraság a' vas érczeket. Találtatik itt márvány is, 's a' vaskóhi kath. szentegyházi oltár kimpi márványból készült.

Alsó-Kimpány, oláh f. szinte a' vaskóhi uradalomban, igen kősziklás, sovány vidéken: 426 n. e. óhitű lak, 's anyatemplommal.

Felső-Kimpány, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 205 n. e. óhitű lak.

Papmező-Kimpány, oláh f. Papmező mellett: 257 n. e. óhitű lak., meglehetős határral, szilva, gyümölcstermesztéssel. A' kamarától nem régen impetrálta Puteányi báró, de most özvegy Gecze Sándorné birja.

Kiskóh, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 283 n. e. óhitű lak.. 's anyatemplommal.

Kocsuba, oláh f. a' belényesi uradalomban: 285 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kolest, oláh f. igen kősziklás, sovány vidéken, a' vaskóhi uradalomban: 186 n. e. óhitű lak. Itt szép márvány és alabastrom kő találtatik.

Kopocsány, oláh f. M. Csékéhez 1½ órányira, a' Hollód kies völgyében: 6 r. kath., 23 g. kath., 256 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Géczy József, ki ezt Appel Józseftől örök áron megvette.

Korbest, oláh f. M. Csékéhez 2 órányira: 266 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Háincz Jakab.

Kosgyán, oláh f. M. Csékéhez 2½ órányira: 10 kath., 267 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Száraz Mihály.

Kotyiklet, oláh f. M. Csékéhez 1 órányira: 2 kath., 453 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Sztarovecz ky Károly.

Köszvényes, oláh f. a' belényesi uradalomban: 573 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Krancsesd, oláh f. M. Csékéhez 2 órányira: 2 kath., 308 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Derekasy József.

Kreszulya, oláh f. a' belényesi uradalomban: 369 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kristyór (*Alsó és Felső*), oláh f. a' vaskóhi uradalomban nagy kőcziklás hegyek közt, igen sovány vidéken: 12 kath., 630 n. e. óhitű, 7 ref. lak., n. e. óhitű anyatemplommal.

Kuraczel, oláh f. a' belényesi uradalomban: 368 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Belényes-Lazúr, oláh f. a' belényesi uradalomban: 254 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Mikló-Lazúr, oláh f. M. Csékéhez egy órányira: 12 kath., 468 n. e. óhitű, 13 ref. lak., óhitű anyatemplommal, szép erdővel. F. U. a' n. váradi d. püspök.

Robogány-Lazúr, oláh f. 11 kath., 485 n. e. óhitű, 2 ref., 3 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. F. U. fele Miskólczy István, cs. k. kamarás, fele Beliczay Miksa.

Lehecsény, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 625 n. e. óhitű lak., kik csizmadiák és fazekasok nagyobb részt. Óhitű anyatemplom.

Lelesd, oláh f. a' belényesi uradalomban: 255 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Lunkaszprie, oláh f. M. Csékéhez 1½ órányira: 288 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Hodossy Miklós és Carabelli urak, kik ezt Lunkányi urtól örök áron megvették.

Lunka-Urzest, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 7 kath., 506 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Magura, oláh f. közel a' Bihari havasokhoz: 284 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, sok dióval és más gyümölcscsel. F. U. a' váradi püspök.

Merág, oláh f. a' belényesi uradalomban: 309 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Mézes, oláh f. a' belényesi uradalomban: 3 g. kath., 496 n. e. óhitű lak., 's termékeny határral, és anyatemplommal.

Meziád, oláh f. a' belényesi uradalomban: 660 n. e. óhitű lak., anyatemplommal.

Mihellő, oláh f. M. Csékéhez $1^1/_2$ órányira: 324 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' váradi d. püspök.

Nyimvesd, vagy *Vajdafalva*, oláh f. a' belényesi uradalomban: 8 g. kath., 636 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Belényes-Örvényes, oláh f. a' belényesi uradalomban: 487 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Nagy-Patak, oláh f. M. Cséke fil. 192 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' váradi deák püspök.

Petrány-Valány, oláh f. a' belényesi uradalomban: 261 g. kath. lak., 's anyatemplommal.

Petrász-Sólymos, oláh f. a' belényesi uradalomban: 21 g. kath., 515 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Petrilény-Zavojén, oláh f. a' vaskói uradalomban: 418 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Petrósz, oláh f. a' belényesi uradalomban: 220 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Poganest, *Pokalest* lásd *Czigányest*.

Pojána, oláh f. a' vaskói uradalomban: 2 kath., 369 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Alsó-Pojen, *Felsó-Pojen*, két oláh f. a' belényesi uradalomban: 966 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházakkal.

Pokola, oláh f. a' belényesi uradalomban: 2 r. kath., 9 g. kath., 390 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Az út melly eddig Váradról hegyeken 's erdők szélein vezetett keresztül, itt nyilik-meg egy tágas kies völgyre.

Pocsavelesd, oláh f. a' belényesi uradalomban: 681 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Preszaka, oláh f. a' belényesi uradalomban: 411 g. kath. lak., 's anyatemplommal.

Remete, magyar-oláh f. egy kies vidéken, a' belényesi uradalomban: 17 g. kath., 131 n. e. óhitű, 527 ref. lak., ref. és óhitű anyaszentegyházzal. Patakjában pisztrángot és rákot fognak.

Rieny, oláh f. a' vaskói uradalomban: 3 kath., 510 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Rogoz, oláh f. a' Hollód völgyében, M. Csékéhez egy mfdnyire: 355 g. kath. lak., 's anyatemplommal. F. U. a' váradi oláh püspök.

Roschia, oláh f. szinte a' belényesi uradalomban: 686 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Rotarest, oláh f. M. Csékéhez egy mfdnyire: 45 g. kath., 200 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Dobsa Sámuel.

Sebreș, oláh f. a' belényesi uradalomban: 586 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Segyest, oláh f. a' vaskói uradalomban: 457 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Segestély, oláh f. a' vaskói uradalomban: 287 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Sólyom, oláh f. a' belényesi uradalomban: 337 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Sonkolyos, magyar-oláh f. a' belényesi uradalomban: 214 g. kath., 220 ref. lak., ref. és g. kath. anyaszentegyházzal.

Spinus, oláh f. M. Csékéhez $1^1/_2$ órányira: 3 kath., 416 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Kovács György, László és Fridrik urak.

Stej, oláh f. a' vaskói uradalomban: 386 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Sust, oláh f. a' vaskói uradalomban: 300 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Sztrához, oláh f. M. Csékéhez $1^1/_2$ órányira: 5 kath., 258 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. A' kamarától nem régen impetráltatott.

Szent-Márton, oláh f. a' belényesi uradalomban: 21 g. kath., 198 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szent-Miklós, oláh f. a' belényesi uradalomban: 387 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Száka, oláh f. a' belényesi uradalomban: 266 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szálódbágy-Szelistye, oláh f. a' belényesi uradalomban: 236 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Belényes-Szelistye, oláh f. a' belényesi uradalomban: 208 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szelistye, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 363 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Papmező-Szelistye, oláh f. 182 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Nem régen ez is impetráltatott.

Szerbest, oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 371 n. e óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szohodol, oláh f. a' vaskói uradalomban: 353 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szombatsdg, oláh f. M. Csékéhez fél mfdnyire: 28 r. kath., 422 g. kath., 153 n. e. óhitű, 3 zsidó lak., g. kath., és óhitű anyaszentegyházzal. F. U. Vertán János és József.

Szód, oláh f. a' belényesi uradalomban: 397 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szókány, oláh f. a' belényesi uradalomban: 11 g. kath., 496 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szudrics, oláh f. a' belényesi uradalomban: 15 g. kath., 445 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Talp, oláh f. a' belényesi uradalomban: 332 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Tarkaicza, oláh f. a' belényesi uradalomban: 368 n. e óhitű lak., 's anyatemplommal.

Tárkány, magyar f. a' Fekete Körös mellett, a' belényesi uradalomban: 16 g. kath., 802 ref. lak., ref. anyaszentegyházzal, bortermesztéssel, szép erdővel.

Tasnádfő, oláh f. Váradhoz 2 órányira, dombos, hegyes vidéken: 7 kath., 741 n. e. óhitű, 5 ref. lak., nagy erdővel, sok gyümölcsel, különösen szilvatermesztéssel. F. U. b. Vay Imre, Tokody József és Imre urak.

Tatárfalva, oláh f. a' belényesi uradalomban: 354 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Telek, oláh f. a' belényesi uradalomban: 150 n. e. óhitű lak.

Terpest, oláh f. M. Cséke fil. 3 kath., 236 n. e óhitű lak., 's anyatemplommal.

Alsó-Topa, oláh f. M. Csékéhez fél mfdnyire: 164 n e. óhitű lak. F. U. Verner Jakab.

Felső-Topa, oláh f. 466 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Zseny János, és Kalicza János.

Topest, oláh f. M. Csékéhez egy órányira: 251 n. e óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Buzát Jánosné.

Szitány-Turburest, oláh f. M. Csékéhez 2 órányira: 3 kath., 287 n. e. óhitű, 4 zsidó lak F. U. Uhlman Móricz.

Belényes-Ujlak, magyar-oláh f. a' belényesi uradalomban: 537 ref., 235 g. kath. lak., ref. és g. kath. anyaszentegyházzal.

Urszád, oláh f. a' belényesi uradalomban: 4 kath., 351 n. e. óhitű lak., 's anyaszentegyházzal.

Alsó- és Felső-Vallenyagra, (Feketevölgy), 2 oláh f. az első 396 n. e. óhitű, a' második 184 n. e óhitű lak., 's anyatemplomokkal. F. U. az elsőnek a' váradi görög kath., a' másodiknak a' deák püspök.

Papmező-Valány, oláh f. 5 kath., 259 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Zatroch György, és Pompéri János.

Varozsény-Krizsány, oláh f. M. Cséke fil. 2 kath., 303 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Venter, oláh f. a' belényesi uradalomban: 7 kath., 794 g. kath. 5 ref. lak., 's anyatemplommal.

Alsó- és Felső-Verzár, két oláh f. a' vaskóhi uradalomban: 798 n. e. óhitű lak., 's anyatemplomokkal.

Nevezetesebb Puszták.

Kis- és Nagy-Kárand, Hosszuliget mellett: 226 n. e. óhitű lak. *Bikács*, *Malics*, a' belényesi uradalomban.

CSANÁD VÁRMEGYE.

(Comitatus Csanadiensis. Csanader Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határai.

Csanád vgye, két nagyobb darabból áll, mellyet közepe tájján, egy keskeny földnyak kapcsol össze. A' keleti részét észak nk. és dél felől Arad vgye keriti-meg; felül egy kis csucsnak északi szomszédja Békés; nyugotról pedig határos Csongrád vgye. Dél felől Torontál vgye a' szomszédja, mellytől a' Maros vize által választatik el.

2. §. Nagysága.

Földterülete 29$^{136}/_{144}$ □ mfdet foglalván-el, e' tekintetben 48-ik a' magyar vármegyék közt. Legnagyobb hossza $4^1/_2$, szélessége 6 mértföld.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Ezen megye, szinte mint a' szomszéd Békés és Csongrád, merő sikság, mellyet csak néhány kézzel hányt halmok szakitnak félbe. A' Maros mentiben a' földszine laposabb, feljebb észak-fele felemelkedett rónaság. A' Maros mellékén 2—3 lábnyinál mélyebb pinczét már nem lehet ásni, 's a' kutak szinte bő vizüek, de ivásra rendszerint roszak. Földje felette kövér fekete-agyag, melly trágya nélkül is gazdagon terem, néhol szikes térségekkel keverve, de valódi homokos föld egész megyében nem találtatik.

4. §. Folyóvizek.

A' megye' egyetlenegy folyója a' *Maros*, melly déli határait nedvesiti, elég tekervényes folyással, mintegy 6

mfdnyi hosszúságra. Ezen szálitják Erdélyből a' sót, az épületi 's tüzi fát, és más fa eszközöket; malmokat is számosan tart forgásban, de ellenben áradásaival a' mellékebéli helységeket tetemesen kárositja. Vizerek: a' *Száraz-Ér*, melly Aradnál szakad-ki a' Marosból, 's Tornya, Batonya, Kovácsháza, Tót Komlós (Békésben) mellett elmenvén, a' Földeáki réten enyészik-el. Már ma el lévén töltve a' torkolatja, csak eső és hóviz szokott benne lenni. Ezenkivül vagynak a' *Kopáncsi*, *Királyhegyesi*, *Dáli*, *Mikácsai*, *Margitai*, és *Jángori* erek, mellyek árviz idején telnek-meg vizzel.

5. §. Termékei.

Csanádnak földje, mind a' szántásvetésre, mind az állattenyésztésre felette alkalmatos. Termesztenek igen sok és szép tisztabúzát, kétszerest, árpát, zabot, tengerit, kevés kölest és repczét; tiszta rozsot, pohánkát, burgonyát pedig ugy szólván semmit sem. Zöldséget, kerti veteményt Makó olly bőséggel termeszt, hogy ezekkel nem megvetendő kereskedést üzhet. Paprika 1837-ben annyi termett, hogy egy véka csöves paprikát 20 krajczáron v. czédulában lehetett venni. Kender nagy mennyiségben vettetik; dohányt is bőven termesztettek ezelőtt, de most csekély ár miatt több helyeken felhagytak-vele. Gyümölcsfákat a' házi és szőlőskertekben bőséggel láthatni, de ezeknek nemesitését nem régen kezdették. A' mezőhegyesi jeles kertben igen szép és nemesitett gyümölcsök teremnek, 's több évekkel ezelőtt csak az almának 100 neme találtatott, 's szőlővesszők még a' Jó Reménységfokáról (Afrikában) is hozattak. Tornyán, Kevermesen, Makón nagy és szép urasági kertek vannak. A' palotai kath. plebánus gyümölcsös kertje szinte emlitést érdemel. Minden helységek közt Makó legtöbb szőlőskerttel bir, 's az ide való bor legjobban dicsértetik, ámbár az sem különös jóságú, kiváltképen nem állandó. Erdő az egész megyében felette kevés van, minélfogva mind épületi, mind tüzi fa a' Marosan hozatik-le, 's a' szegényebbek szalmával; tőzeggel, karóval pótolják szükségeiket. — Az állattenyésztés nagy hasznonnal üzetik-itt. Szarvasmarhát sokat és szépet

tartanak mindenütt a' terjedelmes puszták kövér mezőségein, 's majd minden nagyobb uraságnál válogatott gulyát láthatni. A' makói magas, hófejérségű ökrök országszerte ismeretesek. A' jobb fajta lótenyésztésre szembeötlő sikerrel hatott az egész Európában elhiresedett mezőhegyesi katona-ménes, annyira, hogy itt közembereknél is, kivált a' magyaroknál és tótoknál szép testállású, szálas lovak szemlélhetők. Tököly Péternek Kevermesen derék ménese van. Az adófizetők juhai többnyire közönséges fajból valók; selymes kevés van; némellyek pedig még magyar juhokat tartanak. Hanem az uraságok kisebb nagyobb részben nemesitett birkákat tenyésztenek, 's egy idő olta nyájaikat nagyon szaporitják, a' szarvasmarha tenyésztést mindég kisebb körbe húzván. Apró szárnyas állatokat mindenütt bőséggel láthatni. Nyúl a' pusztákon különösen sok, valamint tuzokok, darvak is elegendő mennyiségben. A' halászat a' Marosban naponkint csekélyebb. A' selyembogártenyésztés pedig említést alig érdemel.

6. §. Lakhelyek. Lakosok.

Van itt 3 *mezőváros*, mellyek közül 1 magyar, 1 oláh-magyar-rácz, 1 oláh-tót-magyar-rácz; 6 *falu*, u. m. 3 magyar, 2 oláh, 1 oláh magyar-rácz; 24 népes puszta.

Nepessége 67,736 lélek, és igy esik egy □ mfdre 2335 l.

Vallásokra: 26,639 romai katholikus, 2000 görög katholikus, 12,030 reformatus, 5606 evangelikus, 20,192 n. e. óhitű, 1269 zsidó.

Nyelvökre: 43,443 magyar, 17,692 oláh, 5332 tót, 1269 zsidó.

A' r. katholikusoknak ván 6 plebániajuk, mellyek a' csanádi püspöki megyébe esnek. *Görög katk.* anyaszentegyház egy van, t. i. Makón, 's ez a' n. váradi g. kath. püspöktől függ. *Ref. anya ekklésia* van Makón, Dombegyházán; leány ekklésia oskolamesterrel együtt Batonyán, és Kovácsházán. Mind ezek a' tisztántúli egyházi kerületbe, nevezetesen a' békés-bánáti egyházi vidékbe esnek. *Evang. anya ekklésia* találtatik Nagy Lakon, és Pitvaroson, 's a' bányakerületi superintendentiahoz, 's a' békési senioratushoz tartoznak.

A' n. e. óhitüek az aradi püspöki megyéhez kapcsoltattak, 's 5 parochiát számlálnak. *Synagóga* van Makón.

7. §. Szorgalom. Kereskedés.

A' lakosoknak nagyobb része földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalatoskodik, de nem igen kitünő szorgalommal. Ugarolni már itt rendesen szoktak, nem ugy mint a' szomszéd Békés vgyében, hanem még is a' háromszori szántást feleslegesnek tartják, mi ugyan a' föld szerfeletti termékenysége miatt még most megengedhető. A' gyümölcsfák nemesitésére a' mezőhegyesi katona ménes-intézet igen sokat tett, ugyan itt jó példával mentek-elő, miképen kelljen a' szemet untató terjedelmes rónaságokat fa csoportokkal, 's fa sorokkal beültetni. A' közönséges emberek gyümölcsfáikat nem régen kezdik nemesiteni. A' földesuraknak juhtenyésztésbeli előmenetelöket feljebb dicsérettel emlitettük; a' mezőhegyesi ménesnek az általános lótenyésztésre való sikeres befolyása szembeötlő. Szarvasmarhákat vagy gőbölyöket itten többen hizlalnak, részint kövér legelökön, részint szénán; de Kevermesen a' marhahizlalás nagyban üzetik. Gyár az egész megyében nem találtatik, hanem Makón számos és sokféle kézmüves van, mint ezt a' város leirásánál bővebben látandjuk. A' hajókázható Maros szépen előmozditja a' kereskedést; mert ezen hozatik-le a' só, mindenféle épületi fa, u. m. fenyőszálak, deszkák, zsindelyek, stb. A' makóiak sok zöldséget termesztvén, evvel jutalmas kereskedést üznek a' szomszéd vidékekre: ugyan itt többen a' Bánátból hajtott jó fajta sertésekkel kereskednek; mások ismét a' zarándi, világosi, gyulai, békési, sőt a' belényesi, margitai vásárokon is összeszedik a' czimeresebb szarvasmarhát, 's azt egy ideig az ide való pusztákon tartván, a' makói, vásárhelyi hires baromvásárokon, a' felföldieknek jó nyereséggel tovább adják.

Útak. A' legfőbb, 's egyszer'smind postaut visz Orosházárul Arad felé, következő postaállásokkal: Batonyárul *Aradnak* 2. *Budának* Komlós $1^1/_2$ postaállás.

8. §. Oskolák.

Minden helységben, 's nagyobb népes pusztán van egy közönséges néposkola, mellyben a' gyermekek irásra, olvasásra, 's a' keresztyén hit első ágozatairа oktattatnak. Makón a' reformatusoknak derék oskolájok van, mellyben a' gymnasialis tudományokat is hallgathatja a' tanuló ifjuság, egy professor, 4 alsóbb tanitó vezérlése alatt, 's ezen intézetben 1836-ban 465 fiu gyermek nyert oktatást.

9. §. Királyi Hivatalok.

Postahivatal van Batonyán, *Sóház* Makón, hol 21-25,000 mázsa kél-el évenkint.

10. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelek bir itt az első osztályban 36, a' másodikban 38 hold szántóföldet, rétekből minden különbség nélkül 26 holdat. Portája van az $183^2/_6$ ki országgyülés olta: 39, és igy négygyel több, mint az előtt.

11. § Nemesség 's Birtokosok.

Az 1785 ki összeirás szerint 220 nemes személy találtatott. Nagyobb részét a' megyének a' kamara birja 36,203 lakossal. A' csanádi püspök makói uradalmában lakik 21,000 l. A' tornyai uradalom a' Marczibányi nemes nemzetség majoratusához tartozik. A' nemesek, 's némelly mágnások telkein 10,543 lakost számlálhatni. Nevezetesebb birtokosok: gr. Wenkheim, gr. Fekete özvegye, Bittó, Edelsbacher, Návay, Kállay, Tököly, Szalpek, Vásárhelyi, stb.

12. §. Tisztikar.

1 főispán, 's jelenleg még 1 administrator, 1 rendszerinti, 1 helyettes alispán, 2 fizetéses táblabiró, 1 fő, 1 aljegyző, 1 fő adószedő, 1 ellenőr, 1 fő, 1 alügyvéd, 1 levéltárnok, 1 számvevő, 3 járásbeli szolgabiró, 3 eskütt. Ezek-

hez járul még 1 fő orvos, 1 földmérő, 4 katonai biztos, 2 csendbiztos, 1 várnagy.

13. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 3 járásra, mellyek ezek: I. *A' Makói.* 2. *Nagylaki.* 3. *Batonyai.*

Mezővárosok.

Makó, magyar m. v. Fekszik Szegedhez keletre 3 mfdnyire, közel a' Maroshoz, igen lapályos helyen, annyira, hogy 2-3 lábnyinál mélyebb pinczét nem lehet ásni, 's innen a' kutakban is bőséges a' viz, de nem iható, minélfogva a' lakosok leginkább a' Marosból isznak. Népessége 20,644 lélek, kik közt 6763 romai kath., 2000 görög kath., 20 n. e. óhitű, 10488 reformatus, 253 evangelikus, 1120 zsidó. A' magyar nyelvet mindnyájan értik, de a' görög katholikusok közt vannak oroszok és oláhok is, kik magok közt ezen nyelveken beszélnek. A' város 3 részre osztatik, n. m. *Bujaki*, *Szent Lőrinczi*, és *Ujvárosi* részre, 's az Ujvárosi rész 70 esztendő alatt annyira növekedett, hogy az egész városnak szinte $^3/_4$ részét tszi. Van a' városban 3 tornyos anyaszentegyház, mellyek közül egy a' romai, egy a' görög katholikusoké, egy pedig a' reformatusoké, és egy synagóga. Nevezetesebb épületek: a' vármegyeháza, mellyben szokta a' vármegye gyüléseit és törvényszékeit tartani; a' püspöki kastély, egy mellette lévő 11 holdnyi szép kerttel; az uradalmi nagy magház és tiszti lakások, a' sóház, katona tiszti lakházak, a' reformatusok emeletes oskolája, hol 1836 ban, 1 professor, 4 tanitó vezérlése alatt, 465 fiu gyermek tanult; — és több csinos magányos épületek. A' várost egy mértföldnyi hosszú és erős töltés védelmezi a' Maros ellen, mellynek feneke sok helyt iszappal annyira feltölt, hogy egyenlő magasságú a' város földjével, minélfogva szándékban van Torontál megye megegyezésével, a' folyónak uj medret ásni. A' város határának kiterjedése 1406 sessiót foglal magában, egy sessiót 56 holdjával, 's ezt 1100 □ ölével számitván. Ebből a' város belső telkeire esik 22, urbéli földekre 621 $^1/_4$,

a' város kaszállójára 151, szőlőkre és veteményes kertekre $21^{3}/_{4}$, erdőre $1^{2}/_{4}$, urasági földekre 400 sessio. A' föld kövér fekete agyag, néhol szikes, de homok egész határban nincs. Az ugarlás szokásban van, de háromszor nem szántanak, 's még is jó aratás reménylhető Termesztenek tiszta búzát, és kétszerest, (tiszta rozsot sehol sem), árpát, zabot, tengerit, kevés kölest, sok kendert, zöldséget pedig olly bőséggel, hogy evvel messzi tájékokra is kereskednek. A' dohánytermesztéssel a' csekély ár miatt felhagytak. Szőlőskertjeikben sok bor terem, de nem állandó; a' gyümölcsfákat mostanában kezdik nemesiteni. Erdeje igen kevés; füzés nyárfák itt ott vannak; tüzifát a' zombori és canádi erdőkből szereznek. Marháik egy idő olta megfogytak; van azonban most is 6000 darab szép fajta szarvasmarha, 2000 ló, mellyek közt a' mezőhegyesi ménektől származottak igen szépek, több ezer juh, mellyek nagy részt közönséges birkák, nemesitett, és magyar juh kevés van. Sertést szinte bőséggel nevelnek, 's kereskednek is némellyek a' Bánátból hajtott jó fajta sertésekkel, 's ezeket nem csak helyben, hanem a' szomszéd tájakon is nyereséggel adják-el. A' kézmüvesség elég jó karban áll. Találtatik t. i. 116 takács, 140 csizmadia, 73 szűcs, 27 timár és varga, 39 vékony és vastag szabó, 45 kovács és kerékgyártó. Ezek mind czéhbeliek. Ezenkivül vannak kőmüvesek, kötélverők, könyvkötők, szijgyártók, nyergesek, pék, fazekas, korsós, tégla és cserép készitők, kaskötők, stb., 's az ácsokkal, asztalosoknak, üvegeseknek, lakatosoknak együtt van czéhek 40 mesteremberrel. Találtatik itt továbbá egy patika, egy orvos, 5 seborvos. — Határában több elpusztult helységek templomai, vagy legalább alapkövei látszanak. Nevezetesen Kopáncs, Tömpös, Kis Makó, Csókás, Dal pusztákon. Bálon sirok is fedeztettek-fel, mellyekben 3-4 holttest, a' törökök módja szerint ülve valának eltemetve. — A' tanácsban a' biró 3 esztendeig katholikus, 3 esztendeig reformatus, kettőig görög katholikus, vagy a' mint nevezik orosz-hitű. Az esküttek közül 5 r. katholikus, 5 reformatus, 2 orosz. F. U. a' csanádi püspök, ki Temesváron lakik.

Még a' 17 ik században, 's a' 18-iknak elején, Makó, királyi mezőváros volt (Oppidum regium), 's 1717 ben és

1718 ban mint illyen 200 Rftot fizetett a' királyi kamarának. 1719-ben a' király Nádasdy László csanádi püspöknek, 's következőinek adta-át, de ezeknek 1777-ig csak árendát adott, hanem az említett esztendőtől kezdve Kristovich püspök urbéri szolgálatot kezdett kívánni. — 1821-ben a' Maros a' nagy töltést elszakitván, a' várost elboritotta, 746 házat ledöntött, 58,167 út szőlőt elpusztitott, a' sóházban 10,600 mázsa sót elolvasztott, stb. Ezen nagy romlás után az utczák jobb rendbe szedettek, és homokkal, kavicscsal megtöltettek, a' töltés pedig erősebbé tétetett.

Nagy-Lak, oláh-tót-magyar rácz m. v. a' Maros mellett, Makóhoz keletre $2^3/_4$ mfdnyire: 615 kath., 4022 tót evang., 5016 n. e. óhitű, 50 ref., 45 zsidó lak., evang. és 2 n. e. óhitű anyaszentegyházzal. Van itt több derék uradalmi épület, egy kamaraház, mellyben a' szolgabiró szokott lakni, vendégfogadó, tiszttartói hivatal. Határa tágas, és felette termékeny; a' marha-juh-sertés, és apró szárnyasállat-tenyésztése nagy fontosságú. Tüzi és épület fát a' Maroson szálitnak-le, mellynek kiöntései néha tetemes kárt okoznak. F. U. a' kamara.

Tornya, oláh-magyar-rácz m. v. a' Pestről Aradra vivő országutban, Aradhoz $2^1/_4$ mfdnyire: 721 kath., 2230 n. e. óhitű lak. Van kath. és n. e. óhitű anyaszentegyháza, szép kastélyja és kertje, vendégfogadója, gazdag termő határa, nevezetes szarvasmarha, ló, juh és sertés tenyésztéssel. F. U. a' Marczibányi nemes nemzetség majoratusa.

Faluk.

Arátfulva, magyar f. a' Maros mellett, Makóhoz keletre $1^1/_2$ mfdnyire: 3532 kath., 67 n. e. óhitű, 7 evang., 15 ref, 27 zsidó lak., kath paroch. templommal, sok gazdasági épülettel, felette termékeny határral, szőlőskertekkel, nagy marha és szép ló tenyésztéssel. *Béka*, hajdan *Bekenfulva* puszta ide tartozik. F. U. a' kamara.

Batonya, oláh-magyar-rácz f. a' Pestről Aradra vivő postautban, Aradhoz 2 postaállásnyira: 1330 kath., 5032 n. e. óhitű, 123 ref., 14 evang., 18 zsidó lak., kath. és n. e. óhitű anyaszentegyházzal. A' reformatusoknak csak egy oskola mesterek lakik itt. Postahivatal és váltás Arad

és Tót Komlós közt. Vendégfogadó. Vármegyei tisztiház. Határa valamivel hátasabb, mint a' Maros melléki helységeké, 's ollyan termékeny épen nincs; de illő mivelés mellett mindent bőven terem. Szőlőskertjei vannak. F. U. a' kamara.

Uj-Csanád, oláh f. nem messze a' Marostól, Makóhoz keletre $1^3/_4$ mfdnyire: 11 kath., 2512 n. e. óhitű, 7 zsidó lak, 's egy szép n. e. óhitű anyaszentegyházzal. Határa gazdag termékenységű, de a' Maros áradásaitól sokat szenved, 's ez okból a' helység maga is a' folyótól távolabb épitetett. Sz. István király 1036-ban Csanádon püspökséget állitott, első püspöknek Gellértet tévén, ki itt oskolát alapitott, Walter nevű németet hiván ki tanitónak. Azonban későbben Gellértet a' pogány valláshoz szitó magyarok Pestnél a' Kelemföldi hegyről levetették a' Dunába, 's innen maradt e' név a' mostani Sz. Gellért hegyére. 1046-ban a' Magyar Rendek itt összegyülekezvén, a' gyülöletes Péter helyébe, I. Andrást választották királynak. Dózsa György paraszt pártütő, II. Ulászló idejében Csanádot is elpusztitván, az ide való püspököt Csáki Miklóst nyársba vonatta. A' püspöki palota, és székes szentegyház romjai a' Marosontúl Torontál vgyében, Német Csanádnál láthatók. F. U. a' kamara.

Földeák, magyar f. Makóhoz északra $1^1/_2$ órányira: 1832 kath. 39 n. e. óhitű, 5 ref., 14 zsidó lak. Az egy dombon álló kath. paroch. templom, régi goth épület. Határa felette termékeny; nádja bőséggel; dohányt termeszt, és szőlőskertjei vannak. *Kéthalom* és *Szárazér* puszták ide tartoznak. F. U. a' Návay nemzetség.

Palota, magyar f. Makóhoz keletre 3 órányira: 3975 kath., 10 n. e. óhitű, 26 zsidó lak., kath. paroch. templommal, több uradalmi épülettel, nagy vendégfogadóval, 's nevezetes marha-, ló-, juh-, és sertéstenyésztéssel. Határa igen tágas, és minden gabona nemet gazdagon terem. A' kath. plebanus gyümölcsös kertje említést érdemel. F. U. a' kamara.

Sajtin, oláh f. a' Maros mellett, Aradhoz 5 mfdnyire: 58 kath., 5020 n. e. óhitű, 14 ref., 12 zsidó lak., n. e.

óhitű anyatemplommal, igen termékeny határral, sok réttel és legelővel. F. U. a' kamara.

Népes Puszták.

Kis- és Nagy-Apácza, két egymás mellett fekvő puszta Arad és Békés vgye szélén, 673 kath. lak., nagy juh- és marhatenyésztéssel, dohányföldekkel. F. U. az elsőnek gr. Wenkheim Ferencz, a' másodiknak a' kamara. *Bánhegyes*, Arad vgye szélén, 192 kath. lak. F. U. a' kamara. *Béka*, 173 kath. lak., 's dohánytermesztéssel. Apátfalvához tartozik. *Dombegyháza*, vagy *Dumegyháza*, Batonyához északra: 847 kath., 632 ref., 16 n. e. óhitű lak., ref. anya ekklésiával. F. U. az Edelsbacher nemzetség, de egy részét zálogban birják Marczibányi, Jakabfy, Mittermiller, 'stb. *Földvár*, Orosháza mellett, 113 kath. és evang. lakossal. F. U. a' kamara. *Gajdos*, Földeákhoz fél mfdnyire: 439 kath. lak. *Dumiratos*, Dombegyháza mellett, északra: 101 lak., 4144 hold igen termékeny határral. F. U. a' kamara. *Kis-Iratos*, Arad vgye szélén: 259 lakossal, nevezetes ló-, marha-, és juhtenyésztéssel. F. U. Szalpek uraság, kinek itt szép lakhelye van. *Kaszaper*, Tót Komlós szomszédságában: 84 lakossal, 's gazdag szántóföldekkel és rétekkel. F. U. a' Kállay nemzetség. *Kevermes*, Arad vgye szélén, Tornyához északra $2^1/_2$ órányira: 1388 magyar kath., 10 n. e. óhitű lak. Igen szép és nagy puszta, nevezetes marhatenyésztéssel és hizlalással, ménessel, dohányföldekkel. F. U. Tököly Péter, csanádi főispán, kinek itt jeles kastélyja, angolkertje, 's nézést érdemlő istállói vannak. *Ó- és Uj-Kovácsháza*, szinte roppant kiterjedésű és gazdag puszta, Batonyához és Mezőhegyeshez, egy jó mértföldnyire: 2131 magyar kath., 378 reform. lakossal, 's ez utóbbiaknak itt oskolamesterek 's leány gyülekezetek van, melly Dombegyházához tartozik. F. U. gróf Fekete özvegye, de részint zálogban, részint haszonbérben számos urak birnak itt. *Kundgota* Arad vgye szélén, Batonyához két órányira: 26 kath., 47 n. e. óhitű lak. F. U. a' kamara. *Kupa*, az elébbeni pusztával határos: 21 kath., 54 n. e. óhitű, 16 ref. lak. F. U. a' kamara. *Kis- és Nagy-Lele*, 329 kath., 25 ref. lak,

Makóhoz tartozik. *Mezőhegyes*, hires és nevezetes puszta, Aradhoz 5, Makóhoz 2, Tót Komlóshoz 1 mfdnyire. Ezen fő pusztához, még más három puszta tartozik, u. m. *Nagy-Pereg* (már Arad vgyében), *Kis Kamarás és Fecskés*, mellyek összesen 39,911 holdat (1100 ölével számitván), és 855 □ ölet tesznek, 's 84 járásra osztatnak-el. Nevezetesen Mezőhegyesen van 18,599 hold, 120 □ öl; Peregen 9417 hold, 650 öl; Kamaráson 4092 hold, 961 □ öl, Fecskésen 4582 hold, 224 □ öl. Az épületek 220 holdat foglalnak-el. Ez az egész termékeny rónaság, II. József császár által egy katonai ménes-intézetnek adatott által, melly intézet Europában, kétségkivül minden rokonneműeket nagyszerüségével felülhalad, 's a' monarchia lótenyésztésének előmozditására minden időben hathatosan munkálkodott és munkálkodik. A' ménesre, 's az itten folytatott mezeigazdaságra egy stabalis tiszt, és egy gazdasági igazgató vigyáz fel, kik alatt ismét számos méneshez és gazdasághoz tartozó személyek vannak. Az egész személyzet állott 1829-ben: 1 alezredesből, mint commandansból, 4 kapitányból, 4 fő, 's 4 alhadnagyból, 2 kadétból, 1 tábori papból, 1 hadibiztossági tisztből, 1 számvevőből, 1 segédtisztből (Adjutant), 1 számvevői-járulnokból, 1 épitési-járulnokból, 2 baromorvosból, 1 fő orvosból, 1 fő gazdasági kormányzóból, 1 kasznárból, 1 erdőszből. Ezekhez jön még 1 kaszárnya-felügyelő, 22 strázsamester, 51 káplár, 1 dobos, 1 trombitás, 269 közlegény, 17 tábori kocsis, 238 csikós, és számos kézmüvesek. Népessége Mezőhegyesnek 1300 lélekre megyen, kik közt magyar, német, oláh, rácz, tót, és franczia nyelv divatozik. 1821-ben, april hónapban, volt a' ménesben 47 hágó mén; 16 négy éves, 133 három éves, 168 két éves, 214 egy éves mén: 668 anya kancza, 183 elválasztott, 125 szopós csödör csikó; 13 négy éves, 167 három éves, 176 két éves, 217 egy éves kancza, 200 elválasztott, 138 szopós kancza csikó, 89 hámos ló, 223 paripa. A' gazdaság folytatására volt 653 jármas ökör. Mezőhegyesnek felső részét, melly a' ménes-osztályt, az ahhoz tartozó épületekkel foglalja magában, az alsó részszel, hol a' gazdasági osztály áll, egy hosszú, és szép fasor köti össze. Van itt egy nagy kert, mellyben részint veteményes, ré-

szint gyümölcsös szakaszok, részint angol ízlésű ültetvények gyönyörködtetik a' szemet, 's mellyben egy kávéházat is láthatni. Ünnepi és vasárnapi napokon a' szomszéd környékből mindenféle élelem hozatik-ide, 's ekkor Mezőhegyes egy csinos városka képét ölti-magára. A' több helyeken ültetett fa sorok, és fa csoportok, idővel nem csak ékesitni fogják Mezőhegyest, hanem a' nagyon érezhető fa szükséget is fedezendik, ide nem számlálvan azon hasznot, mellyet az árnyékos legelők, a' lovaknak hozhatnak. A' ménlovak török, arab, angol, magyar, erdélyi, és bessarabiai fajból valók, 's minden esztendőben mintegy 160 hágó csődör adatik- és vitetik-el a' monarchiának minden részeibe. *Pitvaros*, kamarai puszta, Mezőhegyestől nyugotra: 1310 evang. tót lakossal, 's anya ekklésiával. A' lakosok igen szorgalmatosok, 's az uraságtól haszonbérbe tartott földeken, dohányt, 's mindennemű gabonát termesztenek. *Tompa*, Batonya fil. 10 kath., 19 n. e. óhitű lak. F. U. Szalpek. *Vizes*, Tornya fil. 56 kath. lak. F. U. Tököly.

CSONGRÁD VÁRMEGYE.

(Comitatus Csongradiensis. Csongrader Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határai.

Csongrád 6 szomszéd vgye, a' Kis- és Nagy-Kúnság közt a' Tisza mellékén vette kereskedésre alkalmas fekvését. Északra esik Heves (K. Szolnok vgye), a' Nagy Kunság-, és Békésnek egy kis része; keletre Békés, Csanád; délre Csanád, Torontál, mellytől a' Maros választja-el, 's Bácsnak egy kis része; nyugotra Bács, Kis Kunság, és három helyen Pest vgye.

2. §. Nagysága.

Földterülete $62^{994}/_{1000}$ □ mfdet foglalván-el, e' tekintetben 32-ik a' vármegyék közt.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Az egész megye merő sikság, mellyet csak néhány kézzel felhányt halmok szakitnak-félbe. Földje, fele részében a' megyének, melly t. i. a' Tisza bal oldalán esik, fekete agyag, kevés szikes hellyel keverve, 's televényben annyira gazdag, hogy trágya nélkül is minden gabona nemet uzsorával térit vissza; ugy nevezett homokos föld itt egy általjában nem találtatik. Ellenben a' megye másik fele részében, a' Tisza jobb partján a' föld nagy részt homokos, közel a' Tiszához ingoványos, turfás, 's itt ott széljelszórva számos apró tavak vannak, mellyek kiszáradván, helyeiken szeksót sepernek a' lakosok. Különös továbbá az, hogy ezen a' részen, melly homokos, 's melly földalatti vizzel annyira bővelkedő, hogy két három lábnyi

mélységre, mindenütt vizre akadhatni, némelly helyeken, egy két ásó nyom után, szélesen elterjedő, de csak alig egy lábnyi vastagságú lyukacsos, sárgás, kemény kő bőségesen találtatik, mellyet itt közönségesen *terméskőnek* nevezenek, 's épületek alapköveibe, sőt téglák közé a' falakba is haszonnal rakatik. Levegője elég tiszta és egészséges; télen a' fergetegek gyakoriak; a' köznép közt a' *pokolvar* (carbunculus) uralkodó betegség.

4. §. Folyóvizek. Tavak.

A' *Tisza*, csak nem két egyenlő részre osztja a' megyét, a' Gyólyai pusztától kezdve, a' Horgosi határ széléig, 11 mfdnyi hosszuságra nedvesitvén ezt. Szegednél rajta hajóhid áll, Szentes és Csongrád közt a' Böldi révnél, (melly már Árpád idejében nevezetes volt), továbbá Al-Gyeő felett kompokon történik az átjárás. Hajókázható lévén, a' kereskedést tetemesen előmozditja, számos malmokat forgat, halat is szolgáltat ugyan, de ellyenben egész menetelében majd csaknem évenkint olly nevezetes kiöntéseket okoz, hogy azok miatt sok ezer holdnyi térség a' szántás és kaszállás alul kizáratik, és csak nádat, gyékényt, gizt gazt terem. *A' Maros*, Torontál vármegyétől e' megyét elválasztván, Szeged városán felül a' Tizzába omlik. Folyása sebesebb mint a' Tiszáé, minden hirtelen esőzésre kiönt, menetele tekervényes, 's a' mi nagy baj, a' Tiszába nem oldalvást lefelé, hanem oldalvást majd felfelé folyik, 's ez által gyakran visszatolulás eszközöltetik. Ezen sok sót, 's épületi fákat szálitanak Erdélyből, Szegedre. *A' Körös*, miután mind a' három leányát a' Sebes, Fekete, és Fejér Köröst, Tarcsa és Gyoma közt össze ölelte, utjában a' Berettyóval öregbedve, Csongráddal általellenben a' Tiszába szakad. Ezen kasokban szinte szálitatik tüzi 's más szerszámfa az erdőhátról, 's némellykor a' tiszahátiak gyümölcsöt visznek fel rajta Békés vgyébe. A' *Kurcza*, az öreg Körösből a' megyében kiszakadván, 's Szentes, Szegvár alatt elfolyván, Mindszenten felül a' Tiszába ömlik. *A' Kórógy*, Békés vgyében az öreg Körösből ered, 's Szegvár alatt a' Kurczába keveredik. Csak áradáskor van benne annyi viz

hogy folyhasson. Illyen vizmedrek szinte a' *Veker*, *Mágócsi-ér*, *Szárazér*, stb. A' Tisza több szigeteket képez maga körül, mellyek csupa mocsárok. Tavak vannak mind a' Tisza mentiben, mind másutt széljelszórva bőséggel. Legnagyobb a' *Hold tava*, Vásárhely mellett, a' *Kontrató*, vagy is inkább berek Szentes mellett, $1^1/_2$ □ mfdnyi területtel, *Ludasto*, *Fejértó*, *Baktó*, *Vidratorok*, *Malyitó*, 's mások többen.

5. §. Termékei.

A' gabonának minden nemei, jelesen tiszta őszi és tavaszi búza, ugy nevezett *járó*, vagy is egykor öszszel, máskor tavaszszal termő búza, kétszeres, rozs a' tiszánineni járásban, árpa, zab, tengeri olly bőséggel teremnek, hogy a' lakosok saját szükségeiken felyül, részint tengelyen Pestre és Kecskemétre néhány száz ezer mérőt felhordanak, részint a' gabona kereskedők hajóra ásedvén, vagy Horváthországba, vagy a' Dunán fel Mosonyig viszik, a' hol is, a' tiszta-búza, a' mindszenti, 's gr. Károlyiak uradalmainak szorgalma által, jelenleg a' bánatival vetekedvén, ennek árán, jó haszonnal adatik-el. A' repczét mind inkább kezdik termeszteni, de Derekegyházán már régen több száz holdból álló repcze vetéseket lehetett látni. A' vad repczéből is házi szükségre sok olajat üttetnek vagy égetnek ki a' lakosok. Kendert mindenütt bőven termesztenek, de kereskedés nagyban vele nem üzetik. Ellenben a' dohány igen nevezetes és fő termesztménye e' megyének; mert ebből 8000 ember táplálja magát, 's szegedi név alatt, kerek számmal 40,000 mázsa adatik-el idegen kereskedőknek, 's az austriai burnót gyároknak. A' szegedi határban, Vásárhelyen, Csongrádon, 's más több helyeken sok és igen édes görög és sárga dinnye termesztetik, továbbá a' szegedi és szentesi szőlőskertekben jó fajta gyümölcsöt kaphatni, de egyébütt a' gyümölcstermesztés gyarló lábon áll. Fehér és veres bor a' szegedi, vásárhelyi, szentesi, csongrádi, stb. szőlőskertekben bőseggel terem, de nem állandó, 's nem is elég. Jóságára nézve legjobbau dicsértetik a' csongrádi vörös bor. Valamire való erdő egész megyében nincs, hanem Csongrád és Alpár közt még is szemlél-

hetni egy homoktengerbe ültetett erdőt, mellyben topolyák, ákáczok, de fenyők is stb. szépen növekednek: a' gátok széleit, füzfák, az utczákat pedig több helyeken ákáczok foglalták-el. Az egész hazában, sőt a' külföldön is ismeretes szálas, izmos, nagy szarvú, czimeres szarvasmarhák tenyésztetnek itt, mind a' földes urak tágas pusztáin, mind az adózók kövér legelőin; különösen pedig a' legczimeresebb ökrök, tehenek, és bikák a' gr. Károlyi nemzetség derekegyházi pusztáján neveltetnek. A' mezőhegyesi ménes, a' lótenyésztésre való jótékony befolyását itt is mutatja; mert valóban némelly szegedi és vásárhelyi gazdáknál szálas és szép lovak szemlélhetők. A' birkatenyésztés mind a' földesuraságok, mind a' lakosok által nagy előmenetellel üzetik; kivált Károlyi István, Lajos, György grófok legszebb electoral nyájakat tartanak a' derekegyházi, mágócsi, szénási, ördöngösi, és kenyeri majorokban. Közönséges magyar juh már kevés van. Sertéseket, különösen szőke mangaliczákat, szinte nagy bőséggel nevelnek a' lakosok, mellyek a' vizek elapadása után a' rétségekben hamar meghiznak. Vannak ezeken kivül az udvarokon, de főképen a' tanyákon számtalan tyúkok, lúdak, kácsák, pulykák, galambok, néhol gyöngytyúkok, és pávák. Vad szárnyasok közül: ezer meg ezer vad kácsák, vad lúdak, szárcsák, buvárok, vizi tyúkok, vöcskök, károlykatonák, bakcsók, sok nemű szalonkák, közönséges és fekete gólyák, minden féle gémek, és nevezetesen a' magyar kalpagot ékesitő *kócsagok*, a' puszta-szeri nagy tóban, de másutt is hattyúk, és gődények, nem különben túzokok, darvak a' tágas pusztákon, e' magyar Mezopothamián egész sereggel, és néha *rézneket*. — A' halak bővségéről, világszerte ismeretes Tisza, ugy a' Maros, Körös, és Karcza folyók a' legközelebbi száraz esztendőkben igen megfogyatkoztak hal dolgában. Fognak ezekben csukát, potykát, kecsegét, harcsát, menyhalat, szőreget, tokot, vizát, és sok rákot, mellyek a' Kurcza vizéből legjobb izüek.

Asványokat e' róna tartományban nem kereshetni. A' tiszánninei járásban a' homokos földek alatt rejtező kő rétegről emlékeztünk a' 3ik §ban. Ezekben kisebb és nagyobb csiga hajak találtatnak, 's ezekből Szeged városa Kistelek

alatt néhány évekkel ezelőtt meszet égettetett. Végre ugyancsak a' tiszáninneni homokos térségeken létező tavakban, midőn azok kiszáradnak, a' szegényebb sorsú lakosok által, csak közönséges seprűvel temérdek szóksó összegyüjtetik, 's azt vagy a' szegedieknek, vagy a' szomszéd vármegyéknek szappan főzésre, igen annyi mennyiségű gabonával el cserélik.

6. §. Lakhelyek. Lakosok.

Van benne: 1 szabad királyi város, 1 szabad város, 2 mező város, 6 falu, 16 nevezetesebb népes puszta. Népessége 124,316 lélek, és igy esik egy □ mfdre 1973 lakos. Vallásokra: 84,309 katholikus, 3417 n. e. óhitű, 997 evang., 31,569 reformatus, 1024 zsidó. Nyelvökre nézve mind magyarok, 's még a' Szegeden lakó kevés németek, úgy az itteni, 's meg Vásárhelyen, Szentesen lakó görögök és ráczok is mindnyájan értik és beszélik a' magyar nyelvet, mellyrenézve Csongrádot a' *legtisztább magyar vármegyének* mondhatni.

Kath. parochia van 15, 's ezekből a' négy szegedi a' *csanádi*, a' horgosi, a' *kalocsai*, a' többi a' *váczi* megyébe esik. Szerzetesek, nevezetesen kegyes oskolabéli atyák, a' Megváltóról nevezett sz. ferenczieк, és minoriták laknak Szegeden.

Reformata anya ekklésia van Hold-Mező-Vásárhelyen Szentesen, és Sámson pusztáján, a' két elsőben két két predikátorral. Ezek a' tisztántuli egyházi kerülethez, névszerint a' Békés Bánáti egyházi vidékhez kapcsoltattak. *Evang. anya ekklésia* találtatik Szentesen és H. M. Vásárhelyen, 's mindenik a' bányászkerületi superintendentiához, 's békési esperestséghez tartozik. *Nem e. óhitű* szentegyházak vannak Szegeden, H. M. Vásárhelyen, és Szentesen.

Synagóga van Szegeden és Szentesen.

7. § Szorgalom. Ipar. Gyárok. Kereskedés.

A' föld itt igen termékeny lévén, a' lakosok nem kénytelenek rendkivüli szorgalmat élelmük megszerzésére for-

ditani. Az urbéri földek nagyobb részt egy tagban vannak kiadva, 's ezeket kiki tetszése szerint mivelheti. Minden illyes gazdának vannak tanyaépületjei, 's itt teleltetik jószágaikat, nyáron itt tartják fejős teheneiket, jármas ökreiket, kocsi- és nyomtató lovaikat, és többen a' takaritás után a' juhokat is. A' szántást rendszerint ökrökkel végzik 4-6-8 darabot fogván egy ekébe. A' földesuraknak példáját az ugarlásra nézve, a' tiszántúli járásban kevesen követik, hanem többnyire egy darab földet mind addig folyvást szántanak, vetnek, valamig vagy a' *vadzab* vagy a' *farkasfog* nem jelenti magát. Ekkor, hogy termő erejét visszanyerje, vagy parlagban hagyják, vagy tengeri, dinnye, 's egyéb kapáló veteményre alkalmaztatják. Mindennémü gabona kaszával, és nem sallóval takartatik-le. Télen, a' nagyobb gazdák (t. i. kiknek 12, 14, 16, 20, jármas ökreik, 70, 80, 90, 100 darab beverő marháik, 's több egész telkeik vannak) barmos marháikat aklokból kieresztvén, nappal szabad ég alatt földjeiken szerteszéljel szénázzák vagy szalmázzák, a' midőn istállós marháiknak trágyáját rakásra gyüjtvén, tavaszszal tüzrevalónak készitik. A' gróf Károlyiak jószágaiban mindenütt példány gazdaságot, czimeres saarvasmarhákat, lovakat, 's legfinomabb electoral birka nyájakat láthatni; valamint szinte a' Pallavicini nemzetség uradalmaiban nagy szorgalommlal vitetik a' gazdálkodás.

Sok és mindenféle mesterember találtatik Szegeden; a' mezővárosokban pedig több rendü kézmüveseknek tulajdon czéhjeik vannak, mint alább meg fogjuk látni. Nem lévén a' megyében fürészmalmok, a' szükséges deszkákat, léczeket és zsindelyeket különös magyar faragók, főkép szegediek, kézi munkával olly alkalmasokra és serényen vágják, 's készitik, hogy a' Máramarosból leszállitottaknál sokkal jobbak, és jutalmasabbak, mellyekből sok ezer darab a' szomszéd megyékbe is elhordatik. Hasonlóképen száraz és vizi malmokat, úgy a' legarányosabb lágy és kemény fából nem csak kis, hanem a' Tiszára és Dunára megkivántató kereskedő hajókat is, szinte ezen magyar faragók készitenek; 's valóban Uj-Szegeden (már Torontál vgyében) a' legszebb, legjobb, legnagyobb (8000-10,000 mázsások) hajik csináltatnak

egész Magyarországban. Tápé helységében minden háznál szövetik gyékény, 's évenkint mintegy 20,000 darabot ád el más vidékbelieknek. Az olaj törő malmok közt legnevezetesebb a' gr. Károlyiaké H. M. Vásárhelyen, melly repczéből üt olajat.

A' megye kereskedésének fő tárgyai: a' *marha*, *gabona*, *dohány*, *gyapjú*, *szappan*, és *hal*. Szegednek, Szentesnek, de leginkább H. M. Vásárhelynek országos vásárait a' pesti, fehérvári, veszprémi, váczi, sőt bécsi kereskedők is meglátogatják, 's itt a' sovány, vagy félhizott ökröket falkánként összeveszik. Hizott marhát keveset adnak-el. A' gabonát részint Pestre és Kecskemétre hordják, részint hajókra viszik a' horváthországi, mosonyi, győri gabona kereskedőknek. A' dohányt az austriai burnotgyárok számára, jelenleg egy cs. kir. bizottság vásárolja-fel helyben Szegeden, de ide nem csak Csongrád vgyéből, hanem Torontál és Bács vgyékből is sok dohány szállittatik, melly azonban csak szegedi név alatt jön kereskedésbe. Egyébiránt más kereskedők számára szinte több ezer mázsát hordanak-fel a' szegedi fuvarosok. A' gyapjú, szappan a' pesti nagy vásárokon kél-el. A' halak részint elevenen jég közt Pestig, részint és leginkább, a' szabad levegőn megszáritva és besózva a' bánáti és Arad vgyékbe, úgy Horváthországba elhordatván, szép nyereséggel szoktak eladatni. — Fő behozatali czikkek ellenben: a' *bor*, *pálinka*, *tüzi és épületfa*, *vas*, *malomkövek*, *posztó*, *vászon*, *gyölcs*, és mindenféle kalmárosszerek. — Szegedről Kecskemétre, Temesvárra és Szabadkára fő ország, és postautak visznek, de roszak, e' következő postaállásokkal: *Buda f.* Szatymáz 1; Kistelek 1; (Puszta Péteri 1.) *Temesvár* f. Horgos $1\frac{1}{4}$ Kis Kanisa 1. Csongrádról *Arad* f. Szentes 1, Orosháza $2\frac{1}{4}$ (Tót Komlós 1.) *Buda* felé Alpár 1.

8. §. Katonaság.

Ujonczait a' 37-ik számu, most Márjássy nevét viselő magyar gyalog ezeredhez adja. Fekvő katonaságból egy zászlóaly (bataillon) gyalogság feksziik Szegeden; lovasságból pedig két századot tart a' megye.

9. §. Oskolák.

Szegeden van egy kath. nãgy gymnasium, és philosophiai oskola (lyceum), a' kegyes oskolabéli atyák vezérlése alatt. Hold-Mező-Vásárhelyen a' reformatusok derék deák oskolát tartanak, valamint Szentesen is jó oskolák vannak, a' mint ezt a' helységek leirásánál bővebben látandjuk. Végre a' 62ik számu magyar gyalog ezered katona nevendékekháza Szegeden létezik.

10. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelkes gazda bir itt első osztályban 34, másodikban 36., harmadikban 38 hold szántóföldet; rétekből minden különbség nélkül 22 holdat. Portája a' megyének magának 61, Szeged városának 46.

11. §. Nemesség és Birtokosok.

Az 1785-ki összeirás szerint találtatott 850 nemes személy. Legnagyobb részét a' vármegyének Károlyi István, Lajos és György grófok, és Szeged városa birják. A' mindszenti és algyeői uradalmakat birja a' Pallavicini márkgrófi (marchio) nemzetség; ezekenkivül birtokosok a' királyi kamara, *) a' Mágócsi nemzetségnek Fábián pusztát biró örökösei, kik közt legtöbbet bir a' gr. Keglevics nemzetség, a' Theés pusztai birtokosok.

12. §. Tisztikar.

1. főispán, 's jelenleg 1. helytartó (administrator), 1 alispán, 1 helyettes alispán, 1 fő, 1 aljegyző, 1 fő, 1 alügyész, 2 fizetéses táblabiró, 1 számvevő, 1 levéltarnok, 1 fő, 1 al-adószedő, 2 fő, 2 alszolgabiró, 4 eskütt, 1 fő biztos, 4 mezei biztos, 1 úti, 1 katonasági biztos. Ezekhez járul 2 orvos, 1 földmérő, 1 várnagy, 4 seborvos.

*) Uj Szegedet, melly Szeged városánál csak kamarai zálogban volt, a' város örökösen megnyerte, cserében szakitván ki helyette az Ötemesi pusztából egy részt.

13. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik egy szabad királyi városra, és 2 főbirói járásra, mellyek ezek: I. *A' Tiszántúli.* II. A' *Tiszamelléki.*

Szabad Királyi Város.

Szeged, Szegedinum, Szegedin. Ezen régi, nevezetes, és népes város fekszik az ész. szél. 46° 16′ 20″, és a' k. h. 37° 49′ 30″ alatt, a' Tisza jobb partján, ott, hol a' Maros a' bal oldalon vele összefolyik, sik térségen, Pesthez 21, Szabadkához 4, Temesvárhoz 14 mfdnyi távolságra. Áll a' belső városból, vagy Palánkából, a' sz. Rókhus, felső, és alsó külvárosokból, 's mindenikben van egy kath. paroch. szentegyház, 's a' két utolsó városban minoriták és sz. ferenczieк teszik a' plebániai szolgálatot. A' búzapiacz (Fruchtmarkt) több sor házat foglal magában, 's jelenleg a' városnak ezen része igen szép kezd lenni. Vára, melly hajdan nagy erősség volt, ezen nevet most nem érdemli, 's katonai és fenyitőházi épületekből áll. A' vár és város között lévő térségen a' nagy vásár, a' Rókhus városban a' baromvásár szokott tartatni. A' Tiszán való általmenetelre a' vár szegeleténél egy szép hajóhid szolgál. A' házak többnyire alacsonyok, de lehet emeletes házakat is számosan látni, kiváltt a' belső városban. Jelesebb épületek a' két kath. parochialis, 's a' minoriták és sz. ferenczieк igen régi nevezetes szentegyházain, és zárdáin kivül: az n. e. óhitüek' szép temploma a' belső városban, a' derék és alkalmas oskolai épület, a' pompás és jó izléssel készült városháza a' várral általellenben, a' roppant polgári ispotály a Rókhus városban, a' sóházi épületek, stb. Van itt még egy kisebb óhitű szentegyház és synagóga. Az uteзák kikövezésére nem régen árverés hirdettetett. Népessége a' városnak 32,725 lélek, kik közt 30,358 katholikus, 1589 n. e. óhitű, 54 evangelikus, 43 reformatus, 's 681 zsidó találtatik, 's nyelvökre nézve általjában magyarok, mert a' kevés ráczok, görögök, németek, és zsidók nagyobbára szinte értik és-beszélik a' magyar nyelvet. Határa Szegednek roppant kiterjedésü, 's mint-

egy 160,000 holdat foglal magában; földje kevés részben fekete agyag, sokkal nagyobb részt sárga és fekete homok. Lakosai sok és szép szarvasmarhát, jeles lovakat (kivált mellyek mezőhegyesi ménektől származnak) igen sok juhot és sertést tartanak, szőlőskerteket mivelnek, a' dohány termesztést nagyban üzik, és fuvaroznak. Továbbá számos és mindenféle kézmüves találtatik itt, igy szinte egy szóda gyár, könyvnyomtató mühely, 's mintegy 80 malom a' Tiszán. Túl a' vizen pedig Uj-Szegeden (már Torontál vgyében) hazánkban leghiresebb hajó-csinálás létezik. Kereskedésre kedvező fekvése lévén a' városnak, ez valóban nagy fontosságú, kivált dohányra, *) gyapjúra, gabonára, épületi fákra, és marhára nézve. Továbbá a' szegedi szappan, mind szépsége, mind olcsósága miatt kapós portéka lévén, evvel jövedelmes kereskedés üzetik, kivált pesti vásárok' alkalmával. Végre a' Török tartományok, és az Austriai birodalom közt folytatott transito kereskedésből nevezetes hasznot lát. Mind ezen hasznok' következésében Szegednek polgárai vagyonosok, e' mellett hiven megtartották ősi szokásaikat, erényeiket, minélfogva most is egyenes lelkű, vendégszerető, és buzgó hazafiak, kik közt minden időben részint a' katonai és polgári pályán, részint a' tudományokban többen jelesen kitünteték magukat. Van itt egy jó karban álló kath. gymnasium és philosophiai oskola (lyceum), a' kegyes oskolabeli atyák' vezérlése alatt, említést érdemlő physikai eszközök gyüjteményével; capit. oskola, egy nagy országos fenyitőház, mellyben nem csak magyarországi, hanem más austriai tartománybéli rabok is tartatnak, sóház, és só szállitási-hivatal, harminczad, posta tisztség, casinó, roppant polgári ispotály, kaszárnya, több patikák és vendégfogadók.

Eredete a' városnak bizonytalan, de a' régi irományok szerint II. András idejében kezdett gyarapodni. IV. Béla a' tatár pusztitás után Tápé faluval ajándékozta-meg a' vissza költözötteket, hozzá kapcsolván még Vártót. Szabadságait, 's kiváltságait Szegednek igen számos királyok részint meg-

*) Nem csak a' város határán, hanem az, ezen az egész környéken termesztett dohány is *szegedi* név alatt jön kereskedésbe.

erősitették, részint ujakkal is potolták, nevezetesen: I. Károly, Zsigmond, Corvinus Mátyás 1454. és 1469-ben, II. *Uiászló* 1498-ban, *Maximilian*, II. *Ferdinand* 1631-ben, III. *Károly* 1719-ben. Királyi város lett 1715-ben. Nevezetesebb történetei e' következők: Itt köttetett meg 1444 jun. 13-kán a' békesség a' török és I. Uiászló közt, mellynek felbontása a' várnai ütközet által olly érzékenyen megboszultatott. 1458 december hónapban, a' Magyar Rendek itt országgyülést tartván, III. Fridrik ellen a' háborút elhatározták. II. Uiászló alatt a' hires csehekből álló fekete sereget, rablásai miatt, Kinizsy Pál Szeged környékén tette semmivé. Ugyan II. Uiászló alatt Dózsa György, fellázadt paraszt-hadával Szegednek indult, de itt a' polgárok felfegyverkezvén, Csanádnak vette utját. A' mohácsi veszedelem után, Zápolya János közel 40,000 emberrel itten állapodott meg, 's Soliman hazamente után innen indult Budára. 1551-ben Muhamet nagy vezér a' várost elfoglalta, itt várat épitetett, 's ezután egész 1686ig török kézben maradt. 1709-ben és 1710-ben nagy döghalál, 1777ben, és 1788-ban éhség uralkodott. A' többszöri árvizeket, 's tüzeket elhallgatván, csak azt emlitjük, hogy legközelebb 1836-ban, augustus és september hónapokban a' nagy szárazságon kivül, még a' gyakori gyujtogatások is rémitették a' szegény lakosokat.

I. Tiszántúli Járás.

Van benne: 1 szabad város, 1 mezőváros, 2 falu, 4 nevezetesebb népes puszta. Népessége 61,915 lélek, kik közt 24,530 katholikus, 34,513 reform., 940 evang., 1638 n. e. óhitű 294, zsidó. Nyelvökre nézve mind magyarok.

Mezővárosok.

Szentes, szabad népes magyar város, közel a' Tiszához a' Kurcza vize mellett, melly a' Körösből szakadván-ki Mindszenten felül a' Tiszába ömlik, Pesthez 16, Szegedhez 5 mfdnyi távolságra. Népessége 20,060 lélek, kik közt 6700 r. kath., 12,220 reform., 340 evang., 600 n. e. óhitű, 200

zsidó, 's nyelvökre mindnyájan magyarok. Házak száma 2310. Nevezetesebb épületek: a' reform. nagy templom, rézzel fedett tornyával, 's ugyan ezeknek emeletes oskolája; a' kath. anyaszentegyház és parochia, a' városnak az uraságtól meg vett épületei, a' városháza, a' nagy vendégfogadó, 's több csinos magányos polgári házok. Van a' görögöknek is egy kis szentegyházok, az evangelikusoknak templomok, egy synagóga, patika, és postahivatal. Még 1800ban csak két ház volt cseréppel fedve, de jelenleg igen sok, serkentvén erre a' lakosokat mind példája, mind a' Tud. Gyüjteményben kinyomatott oktatása által, a' mostani nagy érdemü idősb. ref. predikátor: Kiss Bálint. Van itt a' reformatusoknak a' feljebb emlitett nagy oskolával együtt 5 oskola épületjeik, mellyekben 8 tanitó által 818 fiú és leány gyermek nyer oktatást, különféle hasznos ismeretekben, sőt deák nyelvben is. A' katholikusok 3, n. e. óhitüek, evangelikusok, és zsidók egy egy oskolát tartanak. Találtatik itt egy reform., és egy kath. ispotály. Egészen róna, 's csak néhány emberi kéz által csinált halmoktól hasitott határának kiterjedése 6 négyszegű mértföld, beszámitván az útakat, 's vizek árkait is; de ennek $^1|_3$ része a' csaknem minden évben előforduló árvizek miatt nagy részt mind eddig haszonvehetetlen volt. Földjének területei igy következnek: felül 2—3 láb mélységre fekete termőföld (Dammerde), ezen alul két ölnyire sárga agyag, mellynek alja kövecses, ezután jön kékes kénkö és szagú márga. A' szántóföldek, mellyek közt $55^1|_3$ állomány, sessio, jobbágytelek, (egy állomány 56 holdból, egy hold 1100 □ ölből állván) adó alá esik, egy tagban vannak kiadva, 's azokat kiki tetszése szerint mivelheti. Minden gazdának vannak tanya épületjei, itt teleltetik jószágaikat, nyáron itt tartják fejős teheneiket, jármas ökreiket, kocsi és nyomtató lovaikat, és többen a' takarás után a' juhokat is. A' legelők közösök, 's eddig kiki annyi marhát tarthatott, mennyi tetszett, de a' kiváltság után szabályoztatni fognak a' szántóföldek mennyiségéhez képest. Az allodialis földek 5270 holdat tesznek, ide számlálván a' *sz. lászlói* majorságot és *Bökényt*, a' *Fábiányi* puszta pedig, mellyet szinte a' szentesiek mivelnek 13,600 holdat foglal-el. Szentesnek földje gazdag termékenységű: mert minden ugarlas, trágyázás

nélkül csak egyszeri szántás után öszi gabonából 5—24 magot ád. A' szántást rendszerint ökrökkel végzik 4—6—8 darabot fogván egy ekébe. 1836-ban mind a' szarvasmarhák, mind a' juhok közül sok ezer eldöglött: most 900-1000 mázsa gyapjúnál többet alig adhatnak-el. Szőleje két helyen van a' városnak, az északi részen lévőt *Hékédi*, a' délit *Berki* szőlőknek nevezik, mindössze 1064 holdat tesznek, de kevés bort szolgáltatnak. Gyümölcsfáikat csak 30 esztendő óta nemesitik. Erdő nincsen, hanem a' Tisza és Kurcza partjain füzesek vannak, de ezek kevés tüzifát adnak. Ákáczfákat majd minden udvaron, 's az utczák mentiben oly bőséggel láthatni, hogy a' város távolabbról ákácz-erdőnek tetszik. A' Tisza rétjén eddig bőven termett nád és gyékény, hanem ezek gyökereit száraz esztendőkben a' sertések elpusztitván, most haszontalan gizt gazt terem. Vizimalom van a' Tiszán 31, szárazmalom 44, szélmalom 2, olajmalom 5. Czéheik vannak a' csizmadiáknak, (kik 150en vannak), szűrszabóknak és ruhaszabóknak, szücsöknek, kovácsoknak, kerékgyártóknak, vargáknak, ácsoknak, molnároknak és takácsoknak. Vannak kőmivesek, korsósok, fazekasok, 2 könyvkötő, pék és ruha festő. Az asszonyok kender és lenfonalaikat takácsokkal szövetik, 's pénzért fejérittetik Jövedelme van a' városnak a' *Bódi* vagy *Béldi* révből, a' Kurczán lévő vámból, allodialis és arendalis földekből, serházból, malmok, mészárszékek, vendégfogadók, csapszékek árendáiból, a' szőlőkre, házakra, földekre kivetett adóból. A' Tiszán, Kurczán, Körösön kivül e' következői folyói vannak még: *Kórógy*, *Veker*, *Mágócsi-ér*, de ezekben csak árviz idején szokott viz lenni. A' Tiszából legtöbbet potykát; kecsegét ritkán fognak-ki a' halászok. Szentes határán, több már elpusztult helységek voltak, millyenek: *Ecser* és *Fábián*, mellyeknek puszta templom falai még most is állanak, 's az Ecseri templom nagy tornya csak 1752-ben dült-le, *Sz. László*, *Királyság*, *Sz. Miháfalva*, ennek szentegyháza talpköveit 1835ben ásták-ki, *Hékéd*, *Sz. Ilona* szigete, és az ugy nevezett *Pétska* város melly onnan nevezetes, hogy Haruckern György Proviant Commissarius, 1697-1698. itt süttette a' sok kenyeret Eugen' serege számára.

Szentes, mostani nevét első birtokosától, bizonyos Zendus nevű magyar vitéztől vette. Első eredete homályos; hanem a' tudva van, hogy itt romai gyarmatok laktak: mert a' Kurcza vize partján a' város északi vége felől, most is sok hamuval megtöltött vastag cserép edény találtatik, több romai pénzekkel együtt. — 1239-ben a' Nagy-Kunsághoz tartozott, valamint ezzel határos Kún Szarvas, Kún Durus, Vásárhely, 's más Körös és Maros közti földek. Hanem már Corvin Mátyás idejében Békés vgyébe esett, és 1686 táján, midőn a' török e' részről kiüzetett, kapcsoltatott Csongrád vgyéhez H. M. Vásárhelylyel együtt, melly ismét Csanád vgyétől vétetett-el. 1241. a' kunok, a' tatárokkal egyesülve kirablották, 's elpusztitották. 1530. táján, a' város bévette a' reform. vallást részint saját földesura Dossy Miklós, részint Fabián Sebestyén, Mágócs és Szent-Mihályfalva birtokosainak, u. m. Mágócsi András és Gáspár, Sövényházi Móricz Péternek példájára, Ozorai Imre, Túri Literatus Lukács, és a' Kún nemzetből való Szegedi Kiss István lévén itt a' terjesztő tanitók. A' török háborukban sokat szenvedt ezen helység a' törököktől, tatároktól, németektől, ráczoktól, 's három izben egészen felégettetett. A' lakosok menedékhelye a' város mellett elnyuló nagy rétség volt. A' törökök itteni uralkodása alatt, a' gyula basa, török és tatár családokat szálitott ide lakosoknak, melly alkalommal a' magyarok a' város alatti rétségben lévő Sz. *Ilona* szigetében költöztek, Büttösi István nevű papjokkal. 1686. ezen város alatt verte-meg Veteráni cs. k. generál a' szegedi törökök segitségére sietö gyulai és szarvas várbeli törököket, a' mikor aztán, ezen vidékről végképen elpusztultak, 's a' kik itt maradtak keresztyénekké lettek, 's a' magyarokkal összeházasodván, maradékaik most is török néven neveztetnek. 1709. a' döghalál 900, 1739-ben 800 lakost seprett-el. 1716. a' Temesvárt ostromló császári seregnek kenyeret, zabot, szénát, sajtot szálitott a' város, az oskolamester Szőnyi Lőrincz is elkisérvén a' lakosokat, ki szinte fegyvert fogván, mind Temesvárnál, mind Nándor Fejérvárnál példás jeleit adta vitézségének. — 1747-ben a' reformatusoktól a' templom 's papiház elvétetett, 's a' kevés számmal megtelepedő katholikusoknak ada-

tott által, a' reformatusok vályogból épitvén maguknak egy kis szentegyházot. 1748. a' sáskák pusztitották határaikat, mellyektől csak 1750-ben, juliusban szabadulhattak-meg. 1760. husvét másod napján tüz támadván, a' város $^2/_3$ része, a' ref. vályog szentegyházzal együtt légett, mellynek felépitése téglából ugy engedtetett-meg, hogy a' torony a' templomtól 7 ölnyi távolságra legyen. Ennek helyébe épült a' mostani szép és nagy szentegyház 1806—1825-ig, a' napszámokon kivül 34,176 ezüst forintba kerülvén. — A' Körös és Tisza nevezetesebb áradásai voltak: 1751-ben, 1816. és 1830-ban. Ezekenkivül emlékezetes a' lakosok előtt az 1765-ik sáros tél, és azt követett hő nyár, valamint az 1784. 1807. 1816-iki fergetegek, mellyek sok jószágokat elpusztitottak. 1831-ben a' cholerában 1100 lakos halt meg augustus hónapjában. 1836. minden jószágnak közel $^1/_4$ része eldöglött. 1836. elején, a' város lakosai mélt. gr. Károlyi István, Lajos, és György urak kegyes engedelmével örökösen megváltották magokat, ns. Papi Boros Sámuel akkori fő birónak emlékezetet érdemlő törekédése, 's a' nemes és nem nemes polgároknak egyetértése következésében, 1,368,202 ezüst forintért és 47 krajczárért.

Hold-Mező-Vásárhely, nagy magyar m. v. Szegedhez $2^1/_2$ mfdnyire, a' Hold tava mellett, egy termékeny róna-ságon, a' Tiszától fél mfdnyi távolságra: 29,507 lakossal, kik közt 6570 katholikus, 21,313 reformatus, 536 evangelikus 1038 n. e. óhitü, 50 zsidó. Tornyos temploma 4 van, u. m. 1 a' katholikusoké, 2 a' reformatusoké. 1 az óhitüeké. Az evangelikusok egy kisded torony nélkül való templomban végzik ájtatosságokat. A' házak többnyire alacsonyok, és náddal fedettek, de láthatni számos csinos épületeket is a' kereskedőknek, és más tehetősb lakosoknak. Ezenkivül jelesebb épületek: az uraságí, katonatiszti lakházak, a' ref. emeletes gymnasium, a' nagy vendégfogadó, a' városon kivül egy derék uraságí serház benne lévő pitlis malommal, ugyan ott olaj-gyár, mellyben repczéből ezernél több mázsa üttetik. Mindenik vallásbéli felekezet bir egy nép oskolát, de a' reformatusoknak gymnasiumjok van itt, mellyben 2 professor, 6 kisebb tanitó által nem csak a' nemzeti és grammaticalis tudományok tanittatnak,

hanem a' poësis, rhetorica, deák, görög, német nyelv, füvészet, paedagogia, és a' tiszta mathesis is. Ezenkivül van, a' leányoknak 6 oskolájuk, mellyekben összességel 1546 fiu és leány gyermek nyer oktatást, ide értvén a' gymnasiumbélieket is. Kiterjedése a' vásárhelyi határnak kerek számmal 135,128 holdat teszen 1100 □ ölével számitva. Földje fekete agyag, 's gazdag termékenységü, melly trágya nélkül bőven fizet; legelőjénél már zsirosabbat alig találhatni; a' Tisza rétségein nádat, gyékényt bőséggel vághat, szárazság idején pedig sok sásas szénát terem, 's a' sertéseknek kedves tanyát szolgáltat. Erdő az egész hátarban nincsen, hanem füzfák a' lapályos helyeken, és a' töltések mellett helylyel, helylyel találtatnak. Tágas szőlőskertjei középszerüen véve 25,000 akó bort teremnek, mellyet magok isznak meg, mivel nem igen állandó és becses. Legjobb még az *arany-ágú*. Egyébiránt a' vörös, erős természetü, a' fehér hasonlóan, de a' mint róla mondják káka izü. A' Tisza csak fél mfdnyi távolságra folyik el a' várostól, 's ezen hordják-le termékeiket Szegedre, Körtvélyesnél lévén a' rakodó hely, honnan ismét tüzi és épületi fák hozatnak a' városba. Nagy viz idején, egyenesen Szegednek lehet hajózni, mert a' város alatt lévő nagy tó a' fedeles hajókat is elfogadván, ide és vissza a' rétségeken keresztül batrán hajókázhatni. Azon csatorna, mellyel gr. Károlyi Antal a' Tiszát a' Hold tavával össze akárá kötni, egészen el nem végeztetett, mert a' lakosok a' Tisza kiöntéseitől megfélemlettek. Megjegyzést érdemel továbbá itt azon nagy töltés, vagy gát, mellyet ezen vármegye az úgy nevezett Téreh fokán innét kezdve, egész az Algyői révig hányatott, mellynek hossza 3666 folyó öl, szélessége 4, magassága 5 öl. — Lakosai az ugy nevezett honoratiorokon kivül földmivelők, kézmüvesek, házas és házatlan zsellérek. A' földmivelők vagy urbarialisták, vagy árendások, vagy dohány termesztők, mindnyáján erős izmos, széles vállú, szálas emberek, magokban bizakodók, egymással, vetekedők 's mivel jó buza kenyérrel, szalonnával, hussal, 's kerti borral élnek, piros tele képüek, Földjeik egy tagban vannak ki osztva, 's ott tanya épületeket tartanak. A' legelők közösök. Termesztenek tiszta és kétszeres búzát, őszi és tavaszi árpát, zabot, kölest, tengerit, zsiros

dohányt, sárga és görög dinnyét. Szarvasmarháik, lovaik az alföldön legszebbek; birkáik közönséges javított, leginkább két nyirésüek, de vannak néhány tehetős gazdák, kik nemesitett finom szőrüeket tenyésztenek. Általjában Vásárhelynek van 15,000 darab szarvasmarhája, 8000 d. lova, 50,000 juha, 10,000 sertése. Czéhes mesteremberek köztök: a' kovácsok, kerékgyártók, lakatosok, asztalosok, csizmadiák, vékony 's vastag szabók, takácsok, szűcsök. Vannak ezeken kivül: timárok, cserző vargák, szijgyártók, kádárok, fésüsök, pokróczkészitők, kőmivesek, ácsok, molnárok, rézmives, festő, kalaposok, 's ügyes paraszt faragók számosan. A' városban lévő számos száraz malmokon kivül találtatik a' Tiszán több hajó malom, és még mintegy 7 szél malom. A' halászok mindinkább panaszkodnak a' halak fogytáról, 's már az apró keszegéket, 's az kis ujjnyi kecsegét sem vetik meg. Baromvásárjai a' városnak egész országban hiresek, és méltán, mert itt valóban gyönyörü magyar ökröket láthatni, 's nem ritkaság, hogy egy gazda, 60—70 illyen darabot állit fel, 's azokkal kereskedik.

Vásárhely határában 17 telek, vagy is annyi elpusztult helység kövér helyei találtatnak, u. m. *Sz. Király*, *Gorsa*, *Kopáncs*, *Batida*, *Férged*, *Sz. Erzsébet*, *Csomorkány*, *Sámson* (ez most népes), *Tót Kutas*, *Szőlős*, *Fecskés*, *Uj-Város*, *Ráros*, *Derekegyház*, *Mártély*, *Sót*, *Körtvélyes*. Csomorkányon a' templom mohos kőfalai most is fenállnak, Szőlősön pedig rémitő erővel készült sánczokat szemlélhetni. Maga Vásárhely régenten túl a' Hold taván, Makó felől állott, 's itt még 50 évvel ezelőtt a' szentegyház alapkövei, mellette lévő sirbolttal, és előtte lévő kuttal láthatók voltak, de már a' Hold vize habjai a' partot, hol ezek valának, leszaggatták. A' török háborukban Vásárhely szinte igen sokat szenvedett. Kiüzetvén a' török, 's a' város birtokosa Tököly Imre, mint felségsértő jószágait elvesztvén, I. Leopold, 1686-ban gr. Bercsényi Miklósnak ajándékozá Vásárhelyt, ki akkor Szegeden várkapitány vala. 1718-ban, Bercsényi számüzetése után gr. Schlick nyerte el a' várost. Ettől pedig örök áron meg vette gr. Károlyi Sándor 1724-ben, 's jelenleg Károlyi István, Lajos és György grófok birják.

Faluk.

Mindszent, magyar f. a' Tisza bal partján, Szenteshez nyugot-délre $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 5246 kath., 3 ref., 19 zsidó lak., kath. anya templommal, 's több derék uraságí épületekkel. Határa szinte gazdag fekete rónaság. Egész urbéri telke van: 160. F. U. a' Marchio Pallavicini nemzetség.

Szegvár, magyar f. a' Kurcza vize partján, Szenteshez 1, a' Tiszához fél mfdnyi távolságra: 4508 kath., 10 ref., 25 zsidó lak. Itt van a' megyének diszes vármegyeháza, egy emeletű egészséges tömlöczeivel. E' mellett nevezetes épületek még itt: a' kath. paroch. templom és plebánia, az uraságházai, vendégfogadó. F. U. a' gr. Károlyi nemzetség.

Nevezetesebb Puszták.

Derekegyháza, Szentes, Vásárhely és Szegvár közt. Termékeny, egészen fekete földű 23,000 holdnyi szép róna puszta. F. U. a' gr. Károlyi nemzetség, kinek diszes kastélyja, és fáczányosa ékesiti. Ezenkivül vannak itt csinos és tágas tiszti és cseléd lakások, nagy birka, marha és ló istállók. Itt neveltetnek, talán az egész hazában a' legczimeresebb ökrök, 's általjában szarvasmarhák, 's innen már Muszkaországba, Podoliába, Krimiába is vásároltattak tehenek és bikák. Van itt továbbá derék ménes, és több ezerekből álló nagy tökéletességig finomitott electoral birka nyáj. A' repcze itt több száz holdakban termesztetik, 's belőle a' vásárhelyi gyárban olajt sutolnak. — Lakik itt 285 kath., 2 evang., 14 reformatus, 's a' katholikusoknak kápolnájuk van.

Mártély, Vásárhely és Mindszent közt 200 kath. lakossal. F. U. gr. Károlyi nemzetség. *Sámson*, Vásárhelyhez keletre 2 órányira: 785 kath., 62 evang., 848 reformatus lakossal, ref. anya ekklésiával, kath. kápolnával, szép uraságí majorsággal, gyümölcsöskerttel, dohány földekkel. F. U. a' gr. Károlyi nemzetség. *Teés*, a' Körös és Kurcza mentiben fekvő lapályos puszta, 236 kath., 102 ref. lak.

II. A' Tiszamelléki Járás.

Van benne: 1 mezőváros, 4 falu, 12 nevezetesebb népes puszta. Népessége 29,676 lélek, kik közt 29,421 katholikus, 190 n. e. óhitű, 3 evang., 13 ref., 49 zsidó. Nyelvökre nézve mind magyarok.

Mezővárosok.

Csongrád, magyar m. v. a' Tisza jobb partján, Pesthez 10 postállásnyira. 's 14 magyar mértföldnyire: 12,413 kath., 4 n. e. óhitű, 26 zsidó lak. Utczái tágasok, és elég tisztán tartatnak; temploma nagy és szép; a' város szélén derék vendégfogadója van. Postahivatal és váltás Szentes és Alpár közt. A' várossal általellenben a' hármas anya Körös ömlik a' Tiszába. Etelének atyja, Und vezér parancsolatjából a' meghóditott tótság által épitett régi erős földvárnak maradványai még mostan is a' Tisza partján szemlélhetők. Határa messze kiterjedt, de nagyobb részt homokos, 's azért nem vetélkedhetik termékenységre a' tiszántuli földekkel; egyébiránt sok és szép szarvasmarhát tenyésztenek a' lakosok. Szőlőskertjei meglehetős bort teremnek. A' földesuraság által ültetett amerikai nyárfák szépen diszlenek, 's ez által sok haszonvehetetlen homok, hasznos térré változtattatott. Határában székső sepertetik. Egész jobbágytelket 400 számlál. F. U. gr. Károlyi.

Faluk.

Al-Győ, magyar f. a' Tisza jobb partján, Szegedhez 2¼ mfdnyire: 1684 kath., 3 evang., 5 ref., 11 zsidó lak., kath. paroch. templommal, termékeny, de vizáradásoknak kitétetett határral. A' falun felül révje van a' Tiszán, hol keresztül kötött erős és vastag kötél segedelmével, kompokon történik az átkelés. Egész jobbágytelek van 30. F. U. a' Pallavicini márkgróf (marchio) nemzetség.

Horgos, magyar f. Szegedhez nyugot-délre két és fél órányira; 2495 kath., 8 zsidó lak., kath. paroch. templom-

mal, 's ékes uraságí épületekkel, postahivatallal és váltással Szeged és Kis-Kanisa közt. Határa egy részben gazdag termékenységű korhanyföld, nagyobb részben homokos, de azért mind szántásvetésre, mind különösen szarvasmarha és juhtenyésztésre felette alkalmatos. A' Tisza rétségeiben sok nádat vághat. Urbéri telke 100-ra felmegy. F. U. a' Kárász nemzetség.

Kistelek, magyar f. a' Szegedről Pestre vivő postautban., Szegedhez 2 posta állásnyira: 3254 kath., 4 zsidó lak., kath. paroch. templommal, vendégfogadóval. Postahivatal és váltás Szatymáz és P. Péteri közt. Határa homokos. Jobbágytelek: 100. F. U. Szeged városa.

Tápé, magyar f. a' Tisza jobb partján, Szegedhez fél órányira: 1984 kath. lakossal, kik részint halászatból, részint gyékények készitéséből élősködnek, mellyeket minden háznál olly bőven csinálnak, hogy körül belől 20,000 darabot a' magyar és török vidékekre évenkint eladhatnak. Egész jobbágytelek csak 13 van. F. U. Szeged városa.

Nevezetesebb Népes Pusztak.

Anyás, Puszta Szerrel határos, 's 880 kath., 3 ref. lakost számlál. Van kath. paroch. temploma. A' Tisza mentiben lévő roppant nádas rétségek közt nem csak farkas és róka, hanem őz is tartózkodik. A' lakosok sok szénát és dohányt termesztenek. *Baks* 441 kath. lak. *Csány*, Csongrádhoz $1\frac{1}{4}$ mfdnyire: 2210 kath., 8 zsidó lak., kath. paroch. templommal, fekete és sárga homokos határral, dohány termesztéssel. F. U. gr. Károlyi. *Dócz*, Pusztaszer, Serked és Anyás közt: 610 kath. lak., 's paroch. templommal. F. U. Pallavicini márkgrófi nemzetség. *Dongér*, Csány fil. 348 kath. lak. *Hantház*, másképen külső Dócz, Dócz fil. 716 kath. lak. *Fel-Győ*, Csongrádhoz egy órányira, 515 kath. lak. *Homok*, Al-Győ fil. 745 kath. 5 ref. lak. *Sövényháza*, Al-Győvel északra határos, 389 kath. lak. *Siróhegy*, Dócz fil. 410 kath. lak. *Szent Péter*, Horgos mellett 228 kath., 186 n. e. óhitű lak. *Puszta-Szer*, vagy *Puszta Zeer*. Ezen igen nevezetes puszta körülvétetik a' *tömörkényi*, *anyási*, *hantházi*, *péteri*, *szegedi*, *mindszenti*, és *kistelekí* határoktól. Térsége 13,000

holdnyi. Földje általjában homokos ugyan, de nem igen siványos, és azért számos czimeres szarvasmarhán, 's juhon fölül, gabonát is olly bőségesen terem, hogy az 1817-iki középszerű esztendőben, egyetlen uj törés után, a' legtisztább tavaszi búza szemet, harminczszorosan megadta. Az egész puszta sik, kivévén néhány dombokat, mellyek egyenlő magasságban, és arányos távolságban hihetőleg emberi kezekkel hányattak. Erdeje most semmi. Vize a' Tisza kiöntései, és egy nagy tó, mellyben számos és mindenféle vizimadarakon kivül, gyakran hattyúk és gődények seregenként tartózkodnak. Épületjei: a' tó mellett egy vendégfogadó, melly Tó Hajlati csárdának neveztetik, ehez közel dohány termesztők lakásai, és azok mellett egy régi elpusztult szentegyház, mellynek magas goth izlésre épült mohos falai, az utazóknak több mértföldnyire megmutatják dicső Magyar Eleink *legelső Országgyülése* helyjét. Ugyan is Arpád, Lehel és Bulsu vezérek által Salánt a' Bolgár fejedelmet tönkre tévén, a' magyarok *Körtvély* tónál, és *Gömölső* erdőnél összegyültek, az ország állapotjáról tanakodtak, törvényt hoztak, 's innen a' hely Szernek neveztetett. A' puszta ezelőtt gr. Erdődy nemzetség öröksége volt, de ezt született gr. Zychy Leopoldina asszonyságnak, néhai generál Pallavicini Marchio özvegyének fölvallotta, 's igy a' Pallavicini nemzetség van jelenleg birtokában. Lakik a' pusztán 156 kath. lélek.

MÁRAMAROS VÁRMEGYE.

(Comitatus Maramarosiensis. Maramaroser Gespanschaft.)

1. §. Neve és Határai.

Ezen megye nevezetét vette a' *Mára* vizétől, melly a' kracsfalvi és gyulafalvi határokban ered, 's azon vártól, melly ennek folytában, jobb oldalon Farkasréven felül létezett, 's Máramaros várának hivatott. Határai nyugotról Szathmár és Ugocsa vármegyék; délről Erdélyország; keletről Bukovina és Galiczia; északról Galiczia és Beregh vármegye.

2. §. Nagysága.

Földterülete $178^{937}/_{1000}$ □ mfdet foglalván el, e' tekintetben harmadik a' vármegyék közt. Legnagyobb hosszasága a' Javornik hegyétől Galiczia szélén kezdve, a' Csibó és Aranyos Besztercze patakok összefolyásáig 26 mértföld; legnagyobb szélessége Körösmezőtől kezdve a' Rósa havasokig 12 mértföld.

3. §. Természti tulajdonsága.

Máramaros, a' szó valódi értelmében hegyes tartomány, 's az egész megyében a' Tiszának Bocskótól Husztig nyuló tágasabb völgyét kivévén, térséget nem láthatni. Azonban, ámbár a' megye csupa hegyből, völgyből áll, még is regényes és bájoló vidékekkel nem bővölködik felette, mert a' Mojszinon túl lévő pompás sziklakaput, a' Rahó, Tisza és Vissó gyönyörü körvidékeit ha kivesszük, szép tájékokat nem igen láthat az ember. A' völgyek többnyire egyenesek és egyala-

kuak, a' hegyek, mellyek erdőkkel boritvák, csaknem a' tetőig hasonlók egymáshoz; sőt a' déli sziklás hegylánczolatok is egyformák; nem láthatni itt zuhatagokat, mérész alkotású sziklacsoportokat stb., mellyek Szepesben, 's más hegyes vidékeken elragadtatásig gyönyörködtetik az utazót. Különben kevés helyen láthatunk olly sok kúp formájú hegyeket, mint Huszt körül. Említést érdemel az, hogy a' Verchovinai járásban a' délkeleti részen fekvő hegyeken, mintegy 3 mfdnyi területen rettentő földrengésnek régi nyomai több helyeken maradtak-fel, a' hol részint álló vizek, mint a' Polyánai, Szinevéri és Kalocsai határok vólgyeiben, részint a' hegyek tetőiről leomlott egész szirthalmoknak hanttal benőtt maradvány romai borzasztólag lepnek meg, 's hihető, hogy ezen rendkivüli tünemények Szinevér és Negrovecz között valaha létezett Jaszenovecz nevű falu martalékja lett. — A' föld csaknem mindenütt jó, kevéssé homokos, 's bent a' hegyek közt is kevéssé köves, sőt a' Tisza tágas völgyében valóban termékeny; a' honnan Máramarosban a' növények kellő dicsőségét, nem a' föld, hanem a' kedvetlen éghajlat akadályozza. Ugyanis ez felette változó, a' nagy hőség, a' csipős hideget gyakor izben és hirtelen váltja fel; télen sok hó esik, nyáron sok az eső és köd, sőt a' hegyek közt hó sem ritkaság, egy szóval a' hegyek lejtősége, vagy emelkedtsége szerint az éghajlat is már kedvezőbb, már zordonabb. Legkedvezőbb éghajlattal birnak a' nyugotra eső vidékek. — Levegője felette tiszta és egészséges, 's azért a' lakosok közt igen sok, és nagy élet idejű öregek találtatnak.

4. §. Hegyek.

A' fő hegyláncz, melly a' megyét minden oldalról bekeriti, a' *Kárpátnak* egy részéből áll, 's összeköti az északi részt avval, melly Erdélyt elborjtja. A' többi hegylánczok, csak ez emlitett fő hegyláncz ágazatai. Egyébiránt ezen fő hegyet két részre lehet osztani, t. i. arra, melly Máramarost Galicziától, és arra, melly Erdélyországtól szakitja el. Az első hegylánczna k épen gerinczén megyen a' Galiczia és Magyarország közt való határ; kezdetét Bereg vgye szélén

veszi, 's észak-keletre huzódván, egy meglehetős magas, de szelid, és fákkal benőtt hegysort képez, melly alakját megtartja egész a' *Csorna* hegyig, Körösmező felett, ugy hogy csak Szinevér Polyána m. egy zöldellő tetejű rövid hegysor, 's a' kopasz *Gorgan* érik el a' havasi magasságot. Ágai ezen hegyláncznak, mellyek a' Tisza felé nyulván, a' Borsava, Nagy Ág és Talabor völgyeit formálják, elég magasok, de szinte erdőkkel boritvák, több helyeken pedig a' hegy tetőkön és oldalokon kövér legelők, vagy ugy nevezett havasi puszták találtatnak.

A' *Csorna*, a' Fekete Tisza forrásánál, első nevezetes havas ebben a' hegygerinczben, mellyből egy dél felé huzódó hegygerincz, egy szelid havaslánczot képez, melly a' Fekete Tisza és Taraczk völgyein menvén le, ágazatokat egész a' Tiszáig bocsát ki; illy egyik ágból emelkedik fel egész havasi magasságig a' magában álló, kúpformájú *Kobola*, a' Koszói völgyben. A' *Csorna* havasától, a' *Hoverla* havasig, a' fő hegyláncz ismét szelid, és erdőkkel koronáztatik. Az utóbbi havasnál délre fordúl, 's egy tetemes havaslánczot formál, mellyben *Hoverla* és az előtte álló *Petrósza* a' megyének legnagyobb hegyei közzé tartoznak. Egy sor havastetők, mellyek többnyire szelid alakuak, 's csak itt ott kősziklások, egész Bukovina határszéléig terjednek, 's ezek közt *Csornakora* és *Pap-Iván-Ruszky* legmagasabbak. A' fő láncz-ból egy hegygerincz fordul be itt a' megye belsejébe, 's a' Fejér Tisza, és Ruszkova Polyána völgyek közt Petrova nevű rövid, de széles és tetemes magasságú sziklás hegy hátot formál, mellynek közép csúcsa, *Pap-Iván*, honunk magasabb hegyei közt nem utolsó rangban áll. A' főhegyláncz ágazatai még a' *Banicza*, továbbá a' magas, meredek, de még is zöldellő három csúcsú *Troyaga*. Most már a' fő hegyhát, még mindég magas havasokból állván, délnek fordúl, 's egyesül az Erdély felől jövő másik fő hegylánczczal. Itt a' *Csárkanó*, és *Sessul* legmagasabbak, de még is nem ollyanok, mint a' fentebb emlitettek. Azon hegyláncz, melly Máramarosnak déli részén huzódik el, már Erdélyországban tetemes magasságot ér, a' hol pedig a' máramarosi hegylánczczal egyesül, ott minden eddig emlitett északra eső hegyeket magasságával jóval felülmul. Áll ez egy kopasz, csaknem

mindég hóval fedett hegyhátból, 's meredek, elszaggatott szikla csúcsokból, mellyek közt *Stoll*, *Gyrdilen*, *Mamaja*, *Magura*, 's főképen az óriás *Petrósza*, Borsától dél felé legnevezetesebbek, 's hazánkban a' legmagasabbak közzé tartoznak. Azonban ezen hegyláncz ismét leszáll egy alacsonyabb, meredek és setét erdős hegygerinczre, mellyből a' *Czibles*, Dragomirfalvához délre, mint egy magában álló, magas és kopasz havascsúcs tünik-elő, 's melly tovább a' zöldellő *Guttin* hegyig, 's a' magában álló *Rosa* havasig terjed, honnan kezdve a' hegyláncz észak-nyugotra fordúl, 's a' megye határszélén, a' rónaságon csekély dombokká változik. Sziget háta megett, ennek folytatása még egy hosszú sziklafalat képez, melly *Kőhátnak* neveztetik, de a' melly már nem igen magas. Általjában a' megye magasan fekszik, a' mint ezt, némelly hegyeknek és helységeknek a' földközi tenger tükre felett való felemelkedéséből világosan láthatni. Igy p.o. a' *Pietros* vagy *Petrósza* 6882 lábnyi magas, *Trojaga* 4632 láb, *Körösmező* 2298 l., *Borsa* 2088 l., *Talaborfalva* 1638 l., *Tétső* 1370 l., *Huszt* 1214 l. stb.

5. §. Folyóvizek. Tavak.

1. A' *Tisza*, Magyarországnak második fő folyóvize, több apróbb folyókból veszi eredetét. Igy a' Fekete Tisza a' Körösmező felett lévő havasosból ered, 's a' *Lazestyina* patakkal egyesülvén, dél felé folyik, Bocskó-Rahónál a' keleti havasokból jövő Fejér Tiszát veszi magához, innen kezdve, szük hegyszorulatokon általvergődve, Tribusánál a' Vissóval öregbedik, melly megtörténvén északnak fordúl, 's egy meglehetős tágas és termékeny völgyben folydogálván, Huszton túl Ugocsába lép. Pompás, tiszta és sebesen folyó viz, melly csak a' megye határait elhagyván, válik lomha, 's iszapos vizzé. A' Fejér és Fekete Tisza, igy szinte a' Lazestyina patak, eredetektől kezdve, rekeszek segitségével, talpokra hajókázhatók. Minden megyei folyóvizet és patakot részint közbevetlenül, részint közbevetve a' Tisza nyél el. 2.) *A' Vissó*, Borsán túl a' havasokból ered Borsán alul, itt a' *Csiszla* patakot magához vévén, nyugotra folyik. Vissónál egy nagy *Vasser* nevű patakkal öregbedik, mellynek szinte

a' keleti hegyekben van forrása, 's melly rekeszek segitségével hajókázható. Ruszkovánál a' ruszkópolyánai patak ömlik bele, 's végre a' Petrovai szorulatok közt átvergődvén, Tribussánál az itt csekélyebb Tiszával egyesül. 3. Az *Iza*, a' délkeleti havaslánczból ered Szacsal helységén felül, folyását északkeletnek intézi hol több patakokat, Farkasrév falujánál pedig a' Rósa havasból eredő Sugatag patakát nyeli el, 's igy Szigetnél a' Tiszába szakad. Ez, bár sok vize van, nem hajókázható, csak néha láthatni rajta egy két szálhajót uszkálni. 4. A' *Turaczk*, az északi hegyekben veszi eredetét, innen egyenesen délre folyik, 's Taraczközénél a' Tiszába vegyül. Talpokra, eredetétől kezdve hajókázható. 5. A' *Talabor*, a' galicziái határhegyekből ered, Szinevér-Polyána határán, 's szinte délnek igyekezvén, mint ezen megyének egyik legnagyobb folyóvize több ágakra oszolva, Bustyaházánál a' Tiszába ömlik. Talpokra hajókázható. 6. A' *Nagyág*, a' megyének északi részén, több apróbb patakokból gyül öszsze, 's délnek folyván, Husztnál több ágakban a' Tiszába szakad. Talpokra ez is használtatik.

Tavak, vagy ugy nevezett *tengerszemek* több helyt találtatnak, mint p. o. a' szinevéri, polyánai, kalocsai határokban stb. A' kalocsainak mélysége még eddig ismeretlen, 's hihető, hogy egy Havas résznek lezuhantával vette eredetét. A' polyánai szinte megmérhetetlen mélységű, vize undorító, 's ha belé eleven halat vetnek, az megdöglik.

6. §. Ásványos és Orvosivizek.

Máramaros, ásványosvizekben felette gazdag, különösen pedig a' Vissó, Nagyág völgyeiben majd minden lépésre uj meg uj forrásra bukkanhat az ember. A' Vissó völgyében lévőknek alkotórészei nagyobb részt: igen sok kénsavany, kevés kén és szénsavas középsavak, szénsavas mész, 's néha vasnak nyomdoka.

Legjobbak, 's legerősebbek a' *borsai*, különösen pedig a' *suliguli*, melly egy havason, Vissótól 12 órányira fekszik. Ez nem csak a' megyében, hanem egész országban is legerősebb savanyúviz, 's belőle több száz ezer légelylyel hordanak széljel, főképen Debreczenbe, N. Váradra, Pestre

stb. A' Tiszavölgyében legnevezetesebbek a' *bocskórahói*, *borkúti*, a' koszopolyánai völgyben a' *kabolapolyánai*. Mind a' három egy természetű, kevesebb szénsavanyunyal birnak, mint a' fentebbiek, de több kénsavas sóval, és sok vassal, mellyre nézve a' föld köröskörül vasoxyddal borittatik-el. Inni igen kellemetesek, 's az utólsó fördésre is használtatik. Az Izavölgyében jelesebbek: a' *gloodi* és *batizai*. Ezek kristálytisztaságu, erős, hideg források, mellyekben sok szénsavanyon, és kevés szénsavas savakon kivül semmi más nem találtatik. A' hasontermésztű *dragomerfalui* forrásban egy kevés kőolaj is van. A' Kőhát tövében fakadozó *szaplonczai* savanyúvizforrás szénsavanyon kivül, kevés hydrothion-savanyt, kevés savakat és vas nyomdokot foglal magában. Ize kellemetlen, de igen hasznos és erősitő. A' *viski* forrásokról Visknél bővebben emlékezendünk. A' Nagyág völgyében savanyuvizforrások vannak, *Ó Holyatinban*, *Hidegpatakon*, *Oblyászkán*, *Ricskán*, stb, de legjobbak *Majdunkán*, *Kelecsényben*, *Szolymán*. Ez utóbbi különös forrásról, melly kövesitő erővel bir, Szolyma helységénél teszünk bővebb említést.

7. §. Termékei.

A) Növények országából.

Gabona mindenféle nemű bőséggel termesztetik a' Tiszának széles és meleg völgyében, de általjában a' földmivelés nagyon gyarló lábon áll itt, ugy hogy azon völgyekben is, mellyeknek földje elég termékeny volna, egész darab miveletlen táblákat láthatni, mellyek csak legelőül használtatnak. Innen a' megye gabonabéli szükségét kénytelen részint a' szomszéd vármegyékből, részint Galicziából pótolni. A' *kukuriczát* (tengerit) leginkább vetik, mert ezt mind az orosz, mind az oláh különösen kedvelli, 's kenyeret is ebből süt, a' honnan gyakran a' hidegebb völgyekben is erőltetik ennek termesztését, hol ez igen ritkán érhetik meg. *Tiszta buzát* a' Tisza melegebb völgyében, *árpát*, 's kevés *zabot* és *rozsot* a' hidegebb völgyekben vetnek. *Burgonya* sok és felette jó izű termesztetik. A' megye leghidegebb vidékén, t. i. Körösmező tájékán még a' zab, borsó,

bab, burgonya, mák, és veres lóhere szépen szokott diszleni, különösen a' len ritka magasságra nevekedik. Szép *lent* termesztenek továbbá a' viskiek és környékbeliek; az Ugocsával határos helységek pedig *dohánytermesztéssel* bajlódnak. *Gyümölcs* a' hideg éghajlat miatt felette kevés van, 's ámbár a' megye egy szélességi fok alatt fekszik Posony vármegyével, még is szőlőtőkéket csak a' kabolapolyánai kertben, 's a' huszti várhegy oldalon szemlélhetni, 's ezek minő bort teremhetnek, onnan megtetszik, hogy az utóbbi helyről a' kamara a' tőkéket kivágatni, 's eladatni rendelte. Ellenben kimerithetetlen kincse van ezen megyének rengeteg *erdőségeiben*, mellyek a' használható földnek közel két harmadát foglalják-el, 's a' bennek találtató 127 különböző fanemek, ritka szépségű növésekért ismeretesek. Fő fanemek pedig a' tölgy és cser. A' Visk, Técső városok határain találtató erdők, igy szinte északra a' Husthoz közel lévők nagy részt ezekből állnak, főképen pedig a' *Bárány erdeje*. A' bikk, melly a' tölgynél magasabbra nő, a' zordonabb hegytetőket foglalja-el. A' köris egész erdőket képez Rahó, Kobola, és Kaszo Polyána körül, a' Fejér Tisza és Vissó völgyében; 's ez különösen szép sugár, egyenes növésű. Hárs bőven, de juhar még több találtatik. Gyönyörű fenyveseket (leginkább öreg és veres fenyő) láthatni a' Fejér és Fekete Tisza völgyében, a' Wasser völgyében, Rahó vidékén, a' Nagyág, Taraczk, és Talabor völgyeiben. Végre a' tiszafa sem ritkaság a' Vissó és Wasser völgyeiben, és Körösmező körül.

B) Állatok országából.

Lovat a' megye minden vidékein sokat tartanak, 's mivel a' hegyeken keresztül rendes szekérutak nincsenek, a' portéka szállitást, 's az utazást lóháton szükség tenni. Egyébiránt a' máramarosi ló termetére ugyan alacsony, nyaka vastag és rövid, feje, mellyet fennhordoz kicsiny; hanem igen velős és inas, erős, gyors, 's felette tartós, a' mellett tüzes. Hámos lovak, a' nyugoti téresebb vidékeket kivévén, épen sehol sem tartatnak. *Szarvasmarha* a' szelidebb hegyek közt bőséggel neveltetik az ottani kövér hegyi le-

gelőkön. Az ökör egyedüli vonómarha a' megyének mind azon környékein, hol ezek csak használhatók. Egyébiránt a' tehenek kicsinyek, szinre fejérek és verhenyegesek, 's általjában csekélyebbek, mint ezt a' kövér legelőktől várhatnánk, különben tejelésre nézve dicsértetnek. *A' juhtenyésztés* legnagyobb fontosságú ezen megyében, mire a' messzire terjedt havasi legelők jó alkalmat szolgáltatnak. A' juhok magyar fajból való hosszú gyapjasok, fejérek és feketék, 's a' köznép élelmére és ruházatjára felette hasznos állatok. *Kecskéket*, hol csak valamennyire megengedtetik, az oláhok tartanak legtöbbet. *Sertések* minden háznál tenyésztetnek, 's ezek a' szalontai veres fajból valók. Mézet is szépen gyüjt ezen megye. Vad állatok közül még itt sok medve és vaddisznó találtatik, valamint szarvas, őz, — dámvad, farkas, róka is bőséggel, nyúl kevesebb, zerge vagy havasi kecske a' Petrószán és Pop-Iván kopasz szikláin. Szárnyas állatok közül a' házaknál sok közönséges és gyöngy tyúkot tenyésztenek, de jóval kevesebb lúdat és kácsát. Különben van még a' havasokon sok közönséges és nyir fajd, az erdőségekben császármadár, vad páva, a' sziklákon a' sasnak többféle nemei. A' halaknak nem sok fajaira akadunk itt, mert a' vizek általjában nem igen bővelkednek ezekkel. Pisztrangot mindenütt kaphatni, szép nagy galóczákat a' Tiszában és Vissóban, továbbá csukát, pontyot, kárászt, 'stb. Rák elég mennyiségben találtatik.

C) Ásványok Országából.

Legnagyobb fontosságú ásványa ezen megyének a' *só*, melly itt olly kimerithetlen mennyiségben találtatik, hogy ez egyedül egész országnak szükségét kiszámlálhatatlan időkig pótolhatná. 1825-ben az idevaló sóaknák e' következő mennyiségű sót adtak:

	Kősó	Porsó
Rhónaszék . . .	33,385 m. 75 f.	— 29,561 m. 58 f.
Sugatag . . .	90,280 m. 50 f.	— 14,905 m. — —
Sándorfalva . .	14,308 m. 25 f.	— — — — —
Királyvölgy(Königsthal)	19,205 m. 75 f.	— 7256 m. — —
Szlatina . . .	76,798 m. — —	— 53,422 m. — —
összesen .	233,951 m. 25 f.	— 105,144 m. 58 f.

Arany (tiszta arany is, gediegenes Gold) találtatik Budfalunál a' Zsarapony nevezetű gazdag aranybányában, *Borsán; aranyfövény* a' Tisza partján Lonkánál, 's a' bereznai völgyben; *ezüst* Stimbolynál; *rézércz* Kabola-Polyána, Borsa, Troyaga m.; *krispán* Troyagánál; *vasércz* Kabola-Polyánánál, hol évenkint 2000—3000 m. vas készittetik, továbbá Troyagánál, és Trebusánál; természeti *berlini kék* Kabola-Polyánánál; *ón* Borsánál; *ónmáz* és *egérkő* Troyagánál; továbbá *piskólcz*, *barnakő*. A' Borsánál, Sándorfalvánál, 's a' Verchovinai Járásban bőven találtató ugy nevezett máramarosi *gyémánt* (dragonit) nem egyébb, mint szép *hegyikristály-chalcedon*. *Agyagpalakő*, (hegyiolajjal) Dragomirfalván, Troyagán, Rhónaszéken. *Mészkő* több helyeken. *Márvány* a' Pietrosz hegyén, Kabola-Polyánban, Troyagán. Igen szép *alabastrom* a' Guttin hegyén. *Kőszén*, Técsőnél.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

Népes lakhely van 202, 's ezek közül 5 *koronai mezőváros*, u. m. 1 magyar orosz-oláh-német, 3 magyar-orosz, 1 orosz-magyar; 1 *mezővdros*, melly orosz-magyar; 162 *falu*, u. m. 99 orosz, 47 oláh, 1 német, 1 orosz-magyar, 9 orosz-német, 1 német-orosz, 1 orosz-magyar-német-oláh, 2 oláh-orosz, 1 német-oláh-magyar; 34 *telep*.

Népessége 154,461 lélek, 's igy esik 1 □ mfdre: 862 l.

Vallásukra: 8903 romai katholikus, 133,010 görög katholikus, 4847 reformatus, 51 evangelikus, 7650 zsidó.

Nyelvökre: 7151 magyar, 84,081 orosz, 48,929 oláh, 6650 német, 7650 zsidó.

A' *magyarok* csaknem mindnyájan nemesek, tisztviselők, vagy mesteremberek. A' németek részint kézművesek és tisztviselők, részint a' só aknákban dolgoznak, részint pedig favágók, kik különös engedményekkel telepitettek — ide Felső Austriának Salzkammergut nevű vidékéről. Az *oláhok* a' felső és kaszói járást foglalták el, köztök sok nemes találtatik, 's gyakran roppant helységeket képeznek. A' bukovinai, moldvai, erdélyi, 's magyarországi oláhoktól sokban különböznek. Igen szép magas, erős emberek, hosszúkás képpel, 's rendes szelid képvonásokkal. A' nő-

nem, különösen a' leányok igen szépek, de hamar megöregszenek. A' férjfiak öltözete: hosszú bő gatya, vászon ing, melly a' hast alig fedi el, széles bőr öv, mellyen egy kés, pipa, 's dohányzacskó csüngnek, rövid szürke vagy fekete guba, bárányból sipka, nagy kerek kalap, kecskeszőrből szőtt tarisznya, mellynek felkötő szijját számtalan érczgombok ékesitik, 's végre csizma helyett bocskor. A' leányok hajdon fővel járnak, 's fejeket csupán egy szalaggal kötik körül, mellyet különféle kláris, csigahéj, 's érez ékességek diszesitnek. Az ing, mind a' mellen, mind a' vállon és karon szines gyapjú szövetekkel van kiczifrázva, a' szoknyát mind elől, mind hátul keskeny, csikos, szőnyegforma kötő fedi, nyakukat különféle érez ékességekkel terhelik, végre bocskort, vagy veres csizmát viselnek. Az asszonyok öltözete már valamivel egyszerűbb, 's fejüket mindnyájan fejér kendővel fedik-be. A' máramarosi oláh jószivű, szolgálatra termett, ételben felette mértékletes, a' legnagyobb veszedelmekben hidegvérű, a' nyomorúságokat békével türi, ha jó szántából dolgozik, akkor igen ügyes, és állhatatos, de ha dologra más szoritja, mindég panaszolkodik, 's általjában fő hibája a' tunyaság, továbbá hirtelen haragú, boszszuálló, tudatlan, 's ennélfogva felette babonás. Ellenben a' nőnem különösen szorgalmatos, tisztaságot szerető, 's fáradhatatlan, még menésben, lovaglásban is sző, fon, 's több helyt a' kevés mezei munkát is ő végzi, mig a' férjfiak az ajtó előtt csendes nyugalomban merengenek.

Az *oroszok* az alsó, verchovinai, és szigeti járásban laknak, termetekre alacsonyabbak az oláhoknál, de zömökebbek, csontosabbak amazoknál, szinte igen lomhák, pedig ügyes dolgosok lennének, a' pálinka italban mértéklétlenek, 's tudatlanok lévén, babonások, 's minden szenvedélyben, különösen a' nemi indulatban kitüntetik magukat. Az asszonyok itt is dolgosabbak a' férjfiaknál, de még is nem annyira, mint az oláhoknál, 's nem ollyan tisztaság szeretők. A' férjfiak öltözete: hosszú barna vagy kék durva posztó nadrág, melly alul is olly széles, mint felül, e' felett van egy térdig érő, hosszú ujjú barna posztó kabát, 's e' felett ismét egy ujjatlan bunda, bőrével kifelé forditva, magas bárányból sipka, 's végre bocskor. A' nőnem öltö-

zete hasonló az oláhokéhoz, csakhogy még több czifraságokkal van megrakva. — Ezelőtt nem régen a' *zsidónak* hirét sem lehetett ezen magyar schweiczban hallani, de most már a' szomszéd Lengyelországból mérték felett megszaporodtak, 's pedig tetemes kárára az ide való köznépnek, mert többnyire pálinka korcsmálásbul élődvén, a' szegény népet különfele fogásokkal pálinka italra, 's adósság csinálásra kényszeritik.

A' *romai katholikusok* 13 parochiája, két esperestségben a' szathmári püspök megyéjéhez tartozik. Szerzetesek, t. i. piaristák vannak Szigethen. A' *görög katholikusok* egy fő, 10 al esperestséget, és 132 plebániát számlálnak, mellyeket a' munkácsi püspök igazgat. *Ref. anya ekklesia van* az öt korona városban, továbbá Dolhán, Urmezőn, és Taraczközön, 's igy összesen 8, mellyek Ugocsával együtt egy esperestséget képeznek, 's a' tiszántuli superintendentiához tartoznak. *Synagóga* van 31.

9. §. Szorgalom és Gyárok.

A' földmivelés itt elhagyatott állapotban hever, minek fő oka a' köznép szerfeletti lomhaságán kivül abban áll, hogy a' dolgozni szeretők, szálazásból, sóaknákból könnyebben, 's hamarébb kaphatnak kész pénzt, mint a' lassan jövedelmező földmivelésből. A' bányamivelés az ujabb időkben élénkebb szorgalommal folytattatik. Budfalunál egy Zsarapony nevű aranybányát egy privat társaság nagy haszonnal mivelt. Borsához közel a' Trojaga havas szomszédságában sokat igérő kamarai rézbánya nyittatott meg, 's a' rézércz közönséges módon helyben megolvasztatván, az egynehány száz mázsára menő tisztarézz Nagy Bányára küldetik. Ugyan itt ónbányákra is dolgoznak. A' kabolo-polyánai kamarai vashámor a' környékben ásott érczet, 's mivel ez nem igen jó minéműségű, Bereg vgyei vasérczet is dolgoz-fel, melly esztendőnként 3000 mázsára számittatik. A' verchovinai járásban sok faeszközöket, u. m. sajtárokat, hordó dongákat, stb. csinálnak, 's minden nagyobb folyó vidékén tetemes mennyiségű szálak köttetnek. A' koronai városokban mindenféle kézmüves feltaláltatik. A' kamarának pedig több helye-

ken nagyszer és pálinkafőző házai vannak. Az asszonyok, különösen a' viski magyar, 's általjában az oláh nőnem sok vásznat és gyolcsot szö, továbbá durva posztót is készitenek, mellyet élénk szinre megtudnak festeni, de melly nem igen állandó. Borsán az oláh asszonyok igen szép szőnyegeket, 's különfele kesztyüket készitenek. Üveghuta van Técsőn.

A' kereskedés nem nagy fontosságú, mert jó országut kevés van, a' helységeket összekötő utak többnyire csak ösvények, mellyeken lóháton eshetik a' közösülés, 's igy a' portékavitel felette költséges. Legnagyobb kereskedés üzetik szarvasmarhával, melly Galicziából és Bukovinából hajtatván be, részint Toronyán keresztül Huszton; részint Körösmezőn által Szigeten központosul. Az utóbbi helyre lovat is sokat hoznak az örmények és zsidók, kiknek kezében van csaknem kiresztőleg az általános kereskedés. Hoznak-le továbbá a' kereskedők főképen Galicziából és Bukovinából juhot, nyers bőrt, prém bőrt, Kuttyban készitett kordoványt, a' szomszéd megyékből sok ezer mérő gabonát, zabot, tengerit, bort, dohányt; Galicziából mindenféle gabonát. A' kivitel igen csekély, 's csupán szarvasmarhára, lóra, juhra, nyers durva gyapju szövetekre, vászonra, kevés hamuzsirra, 's fenyőfa szálakra és edényekre határoztatik, a' sót egyébiránt el nem mellőzvén. Harminczadhivatalok vannak Toronyán, Körösmezőn, Leordinán, filialis Borsán és Dluhiban.

11. §. Oskolák.

Ezekről nem sokat mondhatunk, mert nagyon kevés van. Az 5 koronai városokban, és más 8 kamarai helységekben létező alsó nép oskolákon kivül, a' mi kevés nép oskola van is, az igen elhagyatott állapotban van. Azonban a' r. katholikusok jól elrendelt gymnasiumot birnak Szigeten a' piaristák gondviselése alatt. A' reformatusok pedig szinte Szigeten derék collegiummal dicsekedhetnek. 1836-ban volt itt 200 alsóbb tanuló, 's 51 felső tudományokat hallgató. Az első és második nemzeti oskolát egy, a' hat deák oskolát ugyan hat tanitó oktatta, kik a' felsőbb tanuló ifjakból választattak. A' felsőbb tudományokat két professor tanitotta, kikhez járult 1838-ban egy hazai jogtanitó, kinek fizetésére

gr. Buttler János nagylelkű adakozásairól ismeretes hazánkfia ada tetemes tőkepénzt.

12. §. Katonaság.

Ujonczokat a' 39ik számú, most Don Miguel nevét viselő magyar gyalog ezeredhez állit, 's ezért, ezen ezeredből mindég szokott egy fő tiszt csekély számú legénységgel Szigeten szálásolni.

13. §. Királyi Hivatalok 's Közintézetek.

A' máramarosi kamarai kormányszék rendes helye Szigeten van. Áll ez egy fő kormányzóból (administrator) 5 referens assessorból (ülnökből), 's a' szükséges titoknoki, 's alsó tisztviselői személyzetből. Hatásköre kiterjed az egész sóügyre, a' huszti és bocskói k. uradalmakra, 's az 5 koronai városra. Nevezetes sószálitóhivatalok igen számos tiszti és szolgai személyzettel vannak Szigeten, Bocskón, Bustyaházán. Postatisztség van Szigeten. A' harminczadokat már feljebb emlitettük.

14. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelkes gazda bir itt első osztályban 22, második 24, harmadikban 26, negyedikben 30 hold szántóföldet, *rétekből* első osztályban 8, másodikban 10, harmadikban 12 embervágót. Portája van a' megyének 60.

15. §. Nemesség. Birtokosok.

1785-ben találtatott itt 8449 férfi nemes, 's igy e' tekintetben Posony, Borsod, Szathmár, Veszprém után mindjárt Máramaros következik. Nevezetesebb nemesek és birtokosok e' következők: a' Korona, Kamara, gr. Károlyi, gr. Kornis, gr. Teleki, gr. Toldy, gr. Vay, b. Fischer, b. Perényi, b. Sztojka, b. Vécsey, b. Vesselényi, Asztalos, Bay, Balás, Barczán, Benkő, Bud, Buday, Butykay, Csabay, Csatáry, Chernel, Csiszár, Cziple, Darvay,

Dienes, Dobay, Dobsa, Dósa, Dregus, Dunka, Ferenczy, Fogarassy, Fráter, Fúlo, Gerzon, Godzsa, Gulácsy, Gyenge, Haby, Hagara, Hatfaludy, Horty, Horváth, Ilosvay, Jármy, Joó, Joody, Kállay, Kallós, Komáromy, Korda, Kovásy, Kornis, Kölcsey, Majos, Mánn, Markocsányi, Mihály, Móricz, Nagy, Nagyiday, Nánásy, Onicza, Pap, Petrovay, Pogány, Rednik, Reviczky, Réthy, Román, Selever, Suska, Szalay, Szaplonczay, Szalkay, Szathmáry, Szentpály, Szepesházy, Szőllősy, Szunyogh, Takács, Tar, Tóth, Ujhelyi, Uray, Várady, Vasady, Vincze, Vlád, stb.

16. §. Tisztikar.

1 fő, 2 alispán; 1 fő, 2 aljegyző; 1 fő, 2 alügyész, 2 fő, 3 aladószedő, 1 számvevő, 1 levéltárnok, 5 fő, 8 alszolgabiró; 13 esküttt, 5 mezeibiztos. Ezekhez járul 1 fő orvos, 1 földmérő, a' sebészeket, irnokokat, stb. nem is emlitvén.

Gyüléseit tartja: Szigeten.

17. §. Felosztása.

Eloszlik 5 főbirói járásra, mellyek ezek: I. *A' Verchovinai Járás.* II. *Alsó Járás.* III. *Szigeti Járás.* IV. *Kaszói Járás.* V. *Felső Járás.*

I. Verchovinai Járás.

Fekszik a' megyének északi részén, Galiczia szomszédságában. Van benne: 28 falu, és 25 telep. Népessége 21,090 lélek, u. m. 30 romai katholikus, 19,768 görög katholikus, 1292 zsidó. Nyelvökre nézve oroszok.

Faluk.

Bisztra, orosz helység a' Ripinyei határban, a' Majdankai községhez tartozik, 's Szmerek havas alatti sovány és kövecses fekvésénél fogva, többnyire fenyőfa vágással,

és szálazással keresik a' lakosok élelmüket. Van benne 350 g. kath., 20 zsidó lak., 's egy fil. szentegyház. Sok érczes forrásai mind italra, mind fördésre alkalmatosok. F. U. b. Fischer, Bay, Gulácsy, és többen.

Bukócz orosz f. Berzsava nevű havas alatt: 477 g. kath., 17 zsidó lak. Vagyon anya temploma, és határában *Paulovecz* nevű telepje 66 lélekből álló. Határában kristálykő bőven találtatik. F U. Szentpály, Nagyiday, Darvay, és több nemesek.

Eökörmező, orosz f. az egész vidéken legnagyobb, és jó mérsékelt éghajlatú határa van, számos völgyeiben több telepek keletkeztek, mellyek az Eökörmezői községhez tartoznak. Számlál 1070 g. kath., 120 zsidó lakost, 's a' keresztyének pompás szentegyházat, és papi lakházt birnak. Határában fekvő telepfaluk ezek: *Sztrihalyna*, 152 g. kath. *Prochidnya*, 251 kath., és 10 zsidó. *Szopkó*, 84 g. kath. *Kálinics*, 34 g. kath. *Klemenyát patak*, 183 g. kath. *Peregyila* 101 g. kath. *Lozánszka*, 192 g. kath lak., 6 zsidóval és leány templommal. Mészköve, és havas pusztái nevezetesek, és marhatartásra alkalmatosok, van fenyves erdeje, mellyből levágott fenyőszálakkal a' lakosok kereskednek. F. U. a' kamara, Ujhelyi, Fogarassy, Buday, Bay, és többen.

Ó-Holyatin, orosz f. 622 g. kath., 43 zsidó lak., anya templommal. Kövecses dombjai hegyi kristálykövet, mocsáros völgyei több helyeken érczes vizeket adnak. Régi hagyomány mellett nevezetessé teszi ezen helységet a' már fiu ágon kihalt hires Dolhay nemzetségnek itten ideigvaló tartózkodása a' rabló kúroczok miatt, a' kik kincsére vágyva Dolhai kastélyát fel is dulták vala. F. U. Dobsa, Fráter, Majos, stb.

Uj-Holyatin, orosz f. a' galicziai határszéltől fél órai távolságra, hegyek közt: 735 g. kath., 36 zsidó lak., 's anya templommal. F. U. gr. Teleki, Pogány, Kallos, Butykay, a' kamara, 's több nemesek.

Nasz Holyatin lásd *Majdanka*.

Hidegpatak, orosz f. a' Galiczia határszélén: 1705 g. kath., 181 zsidó lak., egy anya, két leány templommal. Határa sovány, és tűzifában szükséget lát; savanyú és érczesvizek bőven találtatnak. Van kristályköve is. F. U. g. Teleki,

b. Sztojka, b. Perényi, Uray, Várady, Szathmáry, és több nemesek.

Imsád, orosz f. 526 g. kath., 12 zsidó lak., anya templommal. Határa sovány és kicsiny. Ezen helységhez nem messze állott *Jaszenovácz* nevű falu, melly a' felett álló hegynek leszakadása által végső pusztulásra jutván, a' benne volt régi templom helyét, mostanság csak egy fa kereszt mutogatja az utazónak. F. U. Darvay, Szaplonczay maradékok, Horváth, Várady, Tóth, és több nemesek.

Iszka, orosz f. 604 g. kath., 32 zsidó lak., anyatemplommal. Határa sovány; hegyeiben kristálykő találtatik. F. U. gr. Teleki, b. Perényi, Uray, Várady, Szathmáry, stb.

Kalocsa, orosz f. melly egy domb által 3 részre osztatik: 1784 g. kath., 80 zsidó lak., egy anya, egy leány templommal, csinos papi lakhelylyel. Vannak szép havas pusztái, és marha legelői, gyönyörü erdőséggel, mellyekben sok vadak, császármadarak, és vad pávák bőven találtatnak. Savanyúvize mind italra, mint fördésre használható. Ennek határában Német Mokrára vezető út mellett van ama álló viz, mellynek mélysége mind ez ideig ismeretlen, 's mellyet valamelly rettentő földingás, egy Havas résznek lezuhantával régibb időben okozhatott. F. U. b. Sztojka, Darvay, Szaplonczay maradékok, és több nemesek.

Kelecsény, orosz f. 475 g. kath., 30 zsidó lak., anya templommal. Szántóföldjei meglehetősek, de erdeje nincsen. Közel a' helységhez különös erejü érczes vizek találtatnak. F. U. Szentpály, Hatfaludy, Fráter, Szunyogh, 's több nemesek.

Lyáchovecz, a' galicziai határtól benyomúló hegyeknek több oldalain széljelszórva fekvő orosz f. 447 g. kath. lak., és leány templommal. Lakosai a' földmivelésben és marhatartásban igen gyakorlottak, 's más helységbelieknél vagyonosabbak, a' mit annak lehet egy részt tulajdonitni, hogy zsidók itt nem laknak. F. U. Dunka János.

Majdánka, alias *Nász Holyatin*, orosz f. 550 g. kath., 7 r. kath., 50 zsidó lak., anyatemplommal. Határában van *Rudavecz* telep, 200 g. kath., 10 zsidó lak., nem különben *Lopusnya*, 137 g. kath., 13 zsidó lak. Van jó fenyves erdeje, sok fürészmalma, több érczes forrása, 's helyben a' gr.

Teleki nemzetség gazdálkodó tisztsége. F. U. gr. Teleki, a' kamara, Markocsány, Pogány, és több nemesek.

Negrovecz orosz f. 410 g. kath., 13 zsidó lak., leány templommal, kövecses határral. F. U. Darvay, Szaplonczay maradékok, és több nemesek.

Oblyászka, orosz f. 225 g. kath., 10 zsidó lak. Van anya temploma, de a' pap nem helyben lakik. Tüzifában szükséget lát, de érczes forrásokkal bövelkedik. F. U. Darvay, Szunyogh, 'stb.

Ökörmező, lásd *Eökörmező*.

Pilipecz, orosz f. Berzsava havas alatt; 1038 g. kath., 38 zsidó lak., egy anya, 's egy leány templommal. F. U. gr. Teleki, . b. Sztojka, Uray, Darvay, Várady, Szathmáry, Szentpály és több nemesek.

Podobovecz, orosz f. Beregh vgye szélén: 412 g. kath., 17 zsidó lak., leány templommal. F. U. gr. Teleki, Kőszegi, és több nemesek.

Szinevér-Polyána, orosz f. 430 g. kath. lak., leány templommal' Határa csekély, 's az is sovány. Vagyon szép fenyves erdeje, mellyből levágott fákkal, 's azoknak leszálitásával foglalatoskodnak a' lakosok. Határában van egy álló viz, mellynek mélysége megmérhetetlen, 's tengerszemnek neveztetik. Vize undorító, ha belé eleven halak vettetnek, azonnal megdöglenek. F. U. Szaplonczay maradékok, és Darvay.

Prisztop, orosz f. Galiczia határszélén: 831 g. kath., 100 zsidó lak., leány templommal. Határa meglehetős; lakosai Galicziából való gabona fuvarozással, és szálfák leszálitásával keresik élelmüket. F. U. Pogány, Ilosvay, Várady, Kornis, Réthy, Fogarassy, Nagyiday, Szőlősy, 'stb.

Rekita, orosz f. 315 g. kath. lak., leány templommal. Határa sovány; tüzi fája kevés. F. U. Buday, Ujhelyi, Dobay.

Ricska, orosz f. 485 g. kath., 37 zsidó lak., leány templommal, jó nagy és termékeny határral. Itt van *Kirvavecz* nevű telep 70 g. kath. lak. Van ásványos vize, és hegyi kristályköve. F. U. Jármy, Benkő, Kölcsey, és több nemesek.

Ripinye, orosz f. 441 g. kath., 50 zsidó lak., anya templommal. Ezen határban van *Gyilok* nevű telep, egy szép kinézésű dombon, 290 g. kath., 10 zsidóval, nem különben *Szucha*, 225 g. kath., 19 zsidóval, leány templommal. Erdejek kevés. F. U. a' kamara, gr. Teleki, Pogány, Vasady, Csabay, Korda, 'stb.

Rosztóka, orosz f. Beregh vgye szélén: 9 r. kath., 567 g. kath., 30 zsidó lak., anyatemplommal, nem nagy, de elég termékeny határral. Tüzi fája felette kevés. F. U. gr. Teleki, b. Perényi, Pogány, Uray, Várady, Szathmáry, 's több nemesek.

Szinevér, orosz f. 1502 g. kath., 9 r. kath., 80 zsidó lak., két szentegyházzal, papi lakhelylyel. Határa nagy, 's elég termékeny; szép fenyves erdejéből sok szálat leszállitnak a' Talabor vizén; vannak szép rétjei és legelő pusztái, mellyeken feles számu marhák és juhok legelnek. Itt van a' kamarának gazdálkodó ispánsága. F. U. a' kamara, Pogány, Kállay, Darvay, Tóth, Dienes, Szepesházy, és több nemesek.

Szolyma, orosz f. 218 g. kath., 18 zsidó lak., leány templommal. Határában van *Kusbéj* nevű telep, 113 gör. kath. lak. Van egy szép térségen, a' Nagy-Ág vize partján jó féle savanyúvize, melly petrifikáló erejénél fogva, már egy jó emelkedésű dombot csinált, 's annak közepében, mint egy üstben örökké forrva buzognak-ki tojásnyi nagyságú bugyborékok. Ezen dombocskától oldalvásti vonalban, a' Nagy-Ág vize medrének szinte közepén petrificált szikla nyomult-ki, mellynek tetején több fel fel szökő érczes forrásocskák tünnek-elő, 's kristályszinü jó savanyúvizzel szolgálnak. A' köszvényben, czúzban szenvedőknek ezen viz igen foganatos. F. U. a' kamara, Vasady, Jóó, Hagara, 's több nemesek.

Toronya, orosz f. 401 g. kath., 5 r. kath., 67 zsidó lak., anyatemplommal. Itten van a' Harminczadi hivatal bolletistája, a' mennyiben innen Galiciába köz áltmenetel vagyon. F. U. Szathmáry, Uray, Horváth, Réthy, Haby, stb.

Tyuska, orosz f. 433 g. kath., 33 zsidó lak., anya templommal. Határjához tartozik *Zsihány* nevű telep, 72 g. kath. lak. F. U. b. Sztojka, Ferenczy, Horthy, Dósa, 's több nemesek.

Vucskómező, orosz f. 280 g. kath. lak., anyatemplommal, jó legelőkkel, szép erdővel. F. U. Szalay, Buday, Fúló.

Uj-Telepek.

Paulovecz, lásd Bukócz. *Sztrihajna*, *Prochidnya*, *Szopkó*, *Kálinócs*, *Klemenyátpatak*, *Peregyila*, *Lozánszka*, lásd Eökörmező. *Rudavecz*, *Lopusnya* lásd Majdanka. *Kirvavecz*, lásd Ricska. *Gyilok*, *Szucha*, lásd Ripinye. *Kusbély*, lásd Szolyma. *Zsihány*, lásd Tyuska. *Zavijka* és *Titkovecz* 152 g. kath. lak. Toronya fil. *Toveska*, 113 g. kath. lak. Szinevér fil. *Kobilnik*, Kelecsenynyel összefüggésben. *Lazi* lásd Kalocsa. *Matacsó* Iszka fil. *Zalomisztoje*, Bukvér fil. *Sztudeni Potyik*, Hidegpatak fil. *Pohari*, Ó-Holyatin fil. *Matacsó*, Iszka fil.

II. Alsó Járás.

Van benne: 3 *koronai város*, mellyekből 2 magyar-orosz, 1 orosz-magyar; 1 *mezőváros*, melly orosz-magyar; 39 *falu*, u. m. 34 orosz, 4 orosz-német, 1 orosz-magyar. Népessége 36,629 lélek, u. m. vallásokra: 1709 romai katholikus, 30,417 görög katholikus, 2876 reform., 10 evang., 1617 zsidó. Nyelvökre: 3995 magyar, 30,417 orosz, 600 német, 1617 zsidó.

Mezővárosok.

Dolka, orosz-magyar m. v. közel Beregh vgye széléhez, a' Borsava mellett: 15 r. kath., 838 g. kath., 36 ref., 22 zsidó lak. Görög kath. paroch. templom. A' reformatusok is birnak itt egy ekklésiát, melly az egész országban legkevesebb hiveket számlál. Határa meglehetős termékeny; papirosmalma van; meszet éget; az itten körül lévő nagy erdőkben sok hamuzsir főzetik. F. U. a' gr. Teleki nemzetség.

Huszt, orosz-magyar m. v. egy kellemes vidéken, a' Nagyág vizének a' Tiszába való ömlésénél: 640. r. kath., 370 ref., 1953 g. kath., 8 evang., 132 zsidó lak., romai és

görög kath., reform. anyaszentegyházakkal. A' gyors Nagyágot, itt inkább Sokágnak lehetne nevezni, szélső ágán a' kamarának vámos hidja van, több ágain gázolva, a' városhoz legközelebb fekvőn pedig, ha a' viz árad csigás kompon, egyébkor itt is gázolva lehet általmenni. Általjában Husztnak majd minden utczáját viz, 's különféle nevű és eredetű futja-át. Igy a' többek közt, egy *Kotszögnek* nevezett, szabad, 's különös földesurak birtokához tartozó részt, Husztól a' Huszt vize választja-el. Régi omladozott vára egy magas, kúpformáju kősziklás hegyre épült, 's viszontagságai a' történetirásból eléggé ismeretesek. Ide, a' sürü bokrokkal benőtt hegynek csigás alakú utján, egy hosszas bolthajtású kapun juthatni. Udvara a' hely mivoltához képest elég tágas, 's ezen helyet talán a' jelen időben is olly fontos erősségnek lehetne tenni, mint hajdan volt. — A' várhegy aljának déli oldalán, a' fő mélt. kamara szőlő ültetéssel tett próbát, 's első években igen jó sikerrel, de későbben csupa egres termett, mellyből világos, hogy a' máramarosi éghajlat a' szőlőnek soha nem leend barátja, mellynélfogva az idevaló szőlőtőkék is eladatni rendeltettek. Határa a' városnak termékeny, rétjei igen jó szénát adnak. F. U. a' k. korona, 's feje egy uradalomnak.

Tétső, magyar-orosz m. v. egy termékeny térségen, a' Husztról Szigetre vezető országutban, a' Tisza mellett, Szigethez 3 mfdnyire: 164 r. kath., 533 g. kath., 1108 ref., 2 evang., 9 zsidó lak., romai és görög kath., reform. anyaszentegyházakkal. Földje kevés buzát, többnyire tengerit, rozsot, árpát és zabot terem; szénája igen sok; bikkes erdeje szép. F. U. a' korona. Mintegy $1^1/_4$ órai távolságra fekszik *Ferenczvölgye* üveghuta, 219 r. kath., 38 g. kath. lak.

Visk, magyar-orosz m. v. mind Huszthoz, mind Tétsőhöz csak nem egyenlő távolságra, t. i. $1^1/_2$ órányira. Lakja 72 r. kath., 864 g. kath., 1347 ref. lak. Van romai és görög kath., reform. anyaszentegyháza, több csinos épületje, révje a' Tiszán, jó rétjei, erdeje, sok lent termeszt, 's magvából olajat üt, gyolcsot szö. F. U. a' korona. Egyébiránt meg kell jegyezni, hogy a' máramarosi öt koronai városokban több nemzetségek királyi adomány mellett birnak jószágokat, de a' királyi haszonvételek eránt most foly a' per. Nevezetes

továbbá a' *viski*, vagy is másképen *várhegyi* savanyuviz forrás és fördő. Ugyanis 3 ásványos forrás találtatik itt. A' legbővebb vizünek alkotórészei (dr. Kornfeld után vas részek, szénsavany, oldozó savak, 's kevés kőolaj (petroleum). Használ a' vak aranyérben, hysteriai és asthmai bajokban, gyengültségben, gyomor gyengeségben különösen, oszlat némelly keményüléseket, csúzos és kőszvényes szenvedéseket, időszakos bőr kiütéseket. Vize igen kellemes italú. A' fördő hatását nevelik izzásig melegitett, 's igy a' vizbe hányt vaskövek által. A' második forrás hasonlit az elsőhöz, de vize kevesebb. A' harmadikban több kőolaj van, kénnel, kéngyulóval vegyest. A' fördő alkalmatosságok jobbak is lehetnének.

Faluk.

Huszt-Baranya, orosz f. Huszthoz $1^1|_2$ órányira 2 r. kath., 388 g. kath. lak., 's egy g. kath. filial. szentegyházzal.

Bedő, orosz f. a' Taraczk vizének a' Tiszába való ömlésénél: 11 r. kath., 1117 g. kath., 115 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határa e' megyében a' legtermékenyebbek közzé tartozik. F. U. többen.

Berezna, orosz f. a' Nagy-Ág mellett: 675 g. kath., 96 zsidó lak., 's anyatemplommal. Erdeje nagy; jó legelői vannak. F. U. többen.

Bereznik, orosz f. Beregh vármegye szélén 668 g. kath., 14 zsidó lak., 's anyatemplommal. Határa sovány, de erdeje sok. F. U. gr. Teleki, 's m. t.

Alsó-Bisztra, orosz f. Bereznához $2^3|_4$ órai járásnyira: 491 g., 8 zsidó lak., F. U. többen.

Bronyka, orosz f. Dolhához egy órányira: 249 g. kath., 14 zsidó lak. A' régi Brony várának már most csak romjai láthatók. F. U. gr. Teleki.

Bustyaháza, orosz-német f. a' Husztról Szigetre vivő országutban, a' Tisza északi oldalán: 254 r. kath., 816 g. kath., 2 ref. lak., g. kath. anya, r. kath. leány templommal, egy só szállitási hivatallal, hova több derék épületek tartoznak. F. U. a' korona.

Csománfalva, orosz f. a' Talabor mellett: 586 g. kath., 35 zsidó lak., anyatemplommal. Lakosai cserép edényeket is készitenek. F. U. többen.

Darva, orosz f. Técsőhöz északra 2 mfdnyire: 3 r. kath., 548 g. kath., 9 ref., 14 zsidó lak., jó legelővel, erdővel. Van g. kath. anyatemploma. F. U. többen, 's a' Darvay nemzetség innen veszi eredetét.

Dulfalva, orosz f. 2 r kath., 536 g. kath. lak. Van g. kath. fil. szentegyháza, és igen szép erdeje. F. U. a' korona.

Ferenczvölgye, üveghuta, lásd Tétső.

Gernyes, orosz f. 441 g. kath., 24 zsidó lak., anyatemplommal, erdővel, jó legelővel, érczes forrással, melly a' köszvényben hasznosnak találtatott. F. U. többen.

Herincze, orosz f. 1332 g. kath., 134 zsidó lak. Görög kat. anyaszentegyház. Nagy határa igen hegyes, erdős és sovány F. U. többen.

Husztköz, orosz f. 633 g. kath., 28 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. többen.

Iza, orosz f. közel Huszthoz: 1198 g. kath. lak., 's anyaszentegyházzal. F. U. a' korona.

Kereczke, orosz f. Beregh vgye szélén: 928 g. kath., 9 zsidó lak., 's anyaszentegyházzal F. U. gr. Teleki, b. Sztojka, 's m.

Kerekhegy, orosz német f. a' tétsői határon: 96 r. kath., 125 g. kath. lak., 's nevezetes sóbányákkal, r. kath. fil. szentegyházzal.

Keselymező, orosz f. a' Nagyág mellett: 2 r. kath., 1127 g. kath., 54 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. F. U. többen.

Kotsúgh, lásd Huszt.

Kövesliget, orosz f. a' Talabor mellett: 11 r. kath., 1062 g. kath., 130 zsidó lak., g. kath. anyaszentegyházzal. F. U. többen.

Kricsfalva, orosz f. a' Talabor mellett: 681 g. kath., 25 zsidó lak., anyatemplommal, sovány földekkel, nagy erdővel, érczes forrással. F. U. többen.

Kusnyicza, orosz f. közel Beregh vgyéhez: 5 r. kath., 715 g. kath., 49 zsidó lak., anyaszentegyházzal, synagógával. F. U. gr. Teleki, 's m.

Lipcse, orosz f. a' Nagyág mellett: 971 g. kath., 86 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. többen.

Lipcse-Polyána, orosz f., az elébbeni helységtől északra: 584 g. kath., 43 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. többen. Itt sok és jó meszet égetnek.

Mikályka, orosz f. 321 g. kath. lak., 's anyatemplommal, érczes forrással, mellyet a' gelyva ellen hasznosnak tartanak.

Monosfor, orosz f. Herincse fil. 240 g. kath. lak.

Ötvösfalva, orosz f. 881 g. kath., 6 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. többen.

Ravaszmezô, orosz f. közel Beregh vgyéhéz: 556 gör. kath., 16 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. gr. Teleki.

Sándorfalva, orosz-német f. 61 r. kath., 547 g. kath., 41 zsidó lak., r. kath. fil. templommal, 's g. kath. anyaszentegyházzal, több kamarai épülettel. Sóbányáiban 1825-ben 14,308 mázsa 's 75 font só ásatott. F. U. a' kamara, 's m. t.

Sófalva, orosz-német f. Huszthoz 1¼ mfdnyire: 109 r. kath., 524 g. kath., 39 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. F. U. gr. Károlyi. 's m. t.

Száldobos, orosz f. a' Husztról Szigetre vivő országutban, a' Tisza jobb oldalához közel: 13 r. kath., 834 g. kath. lak., anyatemplommal. F. U. a' korona.

Szeklencze, orosz f. szinte a' szigeti országutban, 's a' Tisza szomszédságában: 1254 g. kath., 129 zsidó lak., anyatemplommal, synagógával. F. U. többen.

Szelistye, orosz f. 774 g. kath., 48 zsidó lak., 's egy görög kath. anyaszentegyházzal. F. U. többen.

Szucha, orosz f. Bronka mellett: 172 g. kath. lak.

Talaborfalva, orosz f. a' Talabor vize mellett: 8 r. kath., 1187 g. kath. lak., és anyatemplommal. F. U. a' korona.

Uglya, orosz f. 6 r. kath., 875 g. kath., 72 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, jó havasi legelőkkel. F. U. többen.

Ujbárd, orosz f. 2 r. kath: 325 g. kath., 35 zsidó lak., g. kath. anyaszentegyházzal, synagógával. F. U. többen.

Urmezô, orosz-magyar f. 7 r. kath, 40 ref., 683 g. kath., 113 zsidó lak., g. kath., reform. anyaszentegyházzal és ekklésiával, synagógával. Határa a' legtermékenyeb-

bek közül való e' megyében, de a' Talabor vize gyakran kárositja. F. U. többen.

Vajnágh, orosz f. közel az elébbeni helységhez, a' Talabor mellett: 4 r. kath., 13 ref. 415 g. kath., 67 zsidó lak. Van g. kath. anyaszentegyháza, synagógája, Kölcsey uraságnak szép udvarháza, 's szinte igen jó termékeny határa. F. U. többen.

Zadnya, orosz f. Beregh vgye szélén: 3 r. kath., 778 g. kath., 40 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, mészégetéssel. F. U. gr. Teleki nemzetség, 's m.

III. Szigeti Járás.

Fekszik a' vármegyének mintegy közepén, Galiczia, és a' verchovinai, alsó, felső, kaszói járások közt. Van benne: 2 *koronaváros*, u. m. 1 magyar-orosz, 1 magyar-orosz-oláh-német; 51 *falu*, u. m. 33 orosz, 8 oláh, 1 német, 5 orosz-német, 1 német-orosz, 1 orosz-magyar-német-oláh, 2 oláh-orosz; 9 *telep*. Népessége 47,595 lélek, u. m. 5450 r. kath., 38,183 g. kath., 31 evang., 1920 ref., 2011 zsidó. Nyelvökre: 2920 magyar, 29,042 orosz, 9141 oláh, 4481 német, 2011 zsidó.

Korona Városok.

Hosszúmező, magyar-orosz koronaváros a' Tisza bal partján, Szigethez észak-nyugotra $1^1/_4$ mfdnyire: 210 r. kath., 522 ref., 438 g. kath. lak., g. kath. reform. anyatemplommal. Határa termékeny; szénája sok; erdeje derék.

Nagy-Sziget, magyar-orosz-oláh-német koronaváros, 's fő hely e' megyében, Szathmárhoz $9^1/_4$, Debreczenhez $16^1/_4$ posta állásnyira: 5008 lakossal, kik közt 1641 r. katholikus, 1714 g. katholikus, 1335 reformatus, 18 evang., 300 zsidó találtatik. A' város róna helyen fekszik, 's maga nem a' meglepőbb hatással bir az emberre, de annyival fönségesebb festészeti tekintettel bir körvidéke, és a' minden oldalról emelkedő hegysorok gyönyörű erdei. Szigetet egyik oldalról Iza', másikról Tisza vizek ölelik. Házai rendetle-

nül vannak épülve, de a' k. kamara épületein kivül több jó idomúakat láthatni itt: Illyen a' kegyes oskolabéli szerzetesek gymnasiummal, 's a' r. katholikusok templomával egybekapcsolt laka, a' vármegyének még tökéletesen be nem végzett háza, 's többek. A' reformatusoknak, és g. katholikusoknak is van itt szentegyházuk, továbbá egy synagóga rabinerrel együtt. A' máramarosi kincstári jószágok igazgatóságának, 's a' vármegyének Sziget székeshelye lévén, ezek nagyon élénkké teszik a' várost. Van itt továbbá postahivatal, patika, j. karban lévő ispotály. A' város intézetei közt nem lehet elhallgatni a' jótékonyságáról ismért gróf Buttler János nagylelkű adományából a' ref. collegiumban felállitott jogiskolai intézetet, melly 1838-ban nyittatott meg először. Most van ezen collegiumban 3 professor, 6 alsó tanitó a' deák oskolákban, és egy tanitó az 1só és 2ik nemzeti oskolában, 's 1836-ban számlált 51 felsőbb tudományhallgatót, és 200 alsóbb tanulót.

Faluk.

Alsó-Apsa, oláh-orosz f. Szigethez egy órányira: 1654 g. kath., 11 r. kath., 57 zsidó lak., két g. kath. parochiával, 's termékeny határral. F. U. többen.

Felső-Apsa, oláh f. 935 g. kath., 19 zsidó lak., 's anyatemplommal. F. U. többen.

Közép-Apsa, oláh f. 1765 g. kath., 46 zsidó lak., két g. kath. parochiával. F. U. többen.

Apsicza, oláh f. 214 g. kath. 11 zsidó lak. g. kath. leány templommal. F. U. többen.

Kis, Nagy és Német Bocskó, orosz német f. a' Tisza két partján: 558 r. kath., 1627 g. kath., 9 ref., 3 evang. lak., r. kath., és g. kath. anyaszentegyházzal. Itt van egy kamarai szószálitói hivatal (a' sót Rhónaszékről hozzák), 3 sókamará val, több jeles kamarai épületekkel, 's tisztilakokkal. F. U. a' k. kincstár, 's feje egy uradalomnak.

Bogdány, orosz f. 8 r. kath., 207 g. kath. lak., 's g. kath. anyatemplommal, szép erdővel.

Borkút pietrosz, f. a' Fekete Tisza mellett, igen erdős, hegyes vidéken: 40 r. kath. 620 g. kath. lak., 's leány szentegyházzal, ásványvizzel. F. U. a' k. kincstár.

Brusztura, orosz f. a' Taraczk mellett: 44 r. kath. 722 g. kath., 6 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. F. U. a' kir. kincstár.

Dombó, orosz-német f. a' Taraczk mellett: 148 r. kath., 1410 g. kath., 28 zsidó lak., romai és görög kath. anya templommal. F. U. a' k. kincstár.

Fehéregyháza, oláh f. közel Szigethez a' Tisza mellett: 2 r. kath., 485 g. kath., 48 zsidó lak., g. kath. parochiával. F. U. többen.

Fehérpatak, orosz f. a' Tisza mellett: 3 r. kath., 314 g. kath. lak., leány szentegyházzal. F. U. a' k. kincstár.

Fekete-Tisza, orosz f. Körösmező fil. 259 g. kath. lak., 's nagy erdővel. F. U. a' k. kincstár.

Gánya, orosz f. a' Taraczk mellett: 1375 g. kath., 87 zsidó lak., anyatemplommal, nevezetes gyümölcstermesztéssel. F. U. a' k. kincstár, 's mások többen.

Irhócz, orosz f. a' Taraczk mellett: 9 r. kath., 1048 g. kath., 64 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. F. U. többen.

Kabalapatak, oláh f. közel Szigethez: 854 g. kath., 161 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, synagógával. F. U. többen.

Kalinfalva, orosz f. a' Taraczk mellett: 692 g. kath., 64 zsidó lak., anyatemplommal.

Karácsonfalva, orosz f. Szigethez 1¼ mfdnyire: 11 r. kath., 5 ref., 639 g. kath., 219 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, synagógaval. F. U. a' Pogány nemzetségbeliek.

Kis-Kirva, orosz f. a' Taraczk mellett: 301 g. kath., 21 zsidó lak. F. U. a' k. kincstár, 's mások többen.

Nagy-Kirva, orosz f. a' Taraczk mellett, az előbbeni helységgel általellenben: 408 g. kath., 29 zsidó lak., F. U. a' k. kincstár, 's többen.

Kökényes, orosz f. a' Taraczk mellett: 7 r. kath., 1065 g. kath., 113 zsidó lak., g. kath. paroch. templommal, synagógával. F. U. a' k. kincstár, 's mások.

Alsó és Felső-Körösmező orosz-német f. Galiczia határszélén, magas hegyek és bérczek közt: 506 r. kath., 2 ref., 2264 g. kath., 16 zsidó lak., egy romai és két g. kath.

parochiával, harminczadhivatallal, sok kamarai épülettel és élésházzal. F. U. a' k. kincstár.

Körtvélyes, orosz f. a' Tisza völgyében: 5 r. kath., 630 g. kath. lak., 's anyatemplommal. F. U. többen.

Krasznischora orosz f. a' Taraczk mellett: 8 r. kath., 351 g. katk. lak. F. U. többen.

Kis-Lonka, orosz f. a' Tisza mellett: 38 r. kath. 814 g. kath. lak., g. kath. anyatemplommal, fürészmalommal. F. U. a' k. kincstár.

Szélest-Lonka, orosz f. nagy hegyek, erdők közt: 405 g. kath., 9 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár, 's mások többen.

Luky, orosz f. a' Fejér Tisza mellett; 58 r. kath., 285 g. kath. lak., 's g. kath. fil. szentegyházzal. F. U. a' k. kincstár.

Német-Mokra, német f. a' Mokra patakja mellett, egy magas hegyektől keritett szük völgyben: 230 r. kath., 24 g. kath., lak., kik nagy részt favágásból élnek. Kath. paroch. templom. Erdőszeti hivatal. F. U. a' k. kincstár.

Orosz-Mokra, orosz f. szinte a' Mokra vize mellett: 512 g. kath. lak., 's anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár.

Alsó-Nyéreskáza, orosz f. a' Taraczk mellett: 3 r. kath., 726 g. kath., 69 zsidó lak., g. kath. anyaszentegyházzal. F. U. a' k. kincstár, 's mások többen.

Felső-Nyéreskáza, orosz f. 654 g. kath., 8 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár, 's mások többen.

Nyágova, orosz f. a' Taraczk mellett: 492 g. kath., 28 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár, 's m. t.

Teresely-Pataka, orosz f. 283 g. kath. lak., 's fil. szentegyházzal. F. U. a' k. kincstár, 's mások többen.

Kabala-Polyána, orosz-német f. Szigethez északra 2 mfdnyire a' sebes Szapurka pataka mellett: 358 r. kath., 3 evang., 8 ref., 482 g. kath. lak., roma: és görög kath. parochiával. Keskeny mezejét a' Szapurka két partján tarkáló vetések, szép kaszalló rétek, gyümölcsfák foglalják el, 's mindenkor tilalomban lévén, egy valóságos kerthez hasonlit az inkább, mint mezei gazdálkodó helyhez. Ezzel majd egészen összeragad a' vashámorosok, és hutások lakóhelye szép sorral, és csinos közönséges lakházakkal. Van itt egy olvasztó kemencze, 8 hámor, és 2 szegecsináló mühely. A'

vas érczet több falnk határairól hozzák, de mind eddig jó tulajdonságut nem tudtak felfedezni. A' faluhoz egy fertályanyira van egy hires savanyúviz forrás és fördő, hol nem rég idő olta, mind a' vendégfogadóban, mind a' fogadó és fördők szomszédságában alkalmatos csinos szobákat lehet bérelni. A' savanyúviz három forrásocskákban fakad, 's mint a' kövekre ragadt veres iszap, 's a' melegittett savanyúvizben leszált sárgás por bizonyitja, — vasas részekkel bővelkedik. A' fördő körvidéke felette szép és regényes, 's a' több mértföldekre látszó *Kubola* nevü kerekhegyről elragadó kilátás gyönyörködteti a' vándort. Neveli a' hely természeti szépségét az is, hogy a' vendégfogadó 's fördő udvaráról, mindjárt egy nagy kiterjedésü angol izlésü mulató kertbe lép a' vendég, melly kert egyszer'smind fa vagy erdő - oskolát képez, több igen ritka nemekkel ékeskedve. Végre láthatni itt már nagyra nőtt, igen szép vetett fenyvest, 's több uj vetéseket. F. U. a' fels. k. kincstár.

Kaszó - Polyána, orosz f. 9 r. kath., 1028 g. kath. lak., 's anyatemplommal. F. U. többen.

Pudplesa, orosz f. Dombó fil. 179 g. kath., 10 zsidó lak.

Akna - Rahó, orosz - német f. a' Tisza mellett: 162 r. kath., 1085 g. kath. lak., g. kath. anyatemplommal, nagy erdőséggel, és erdőszi hivatallal. F. U. a' kincstár.

Bocskó - Rahó, orosz-német f. általellenben az elébbeni helységgel, szinte a' Tisza mellett: 171 r. kath., 1028 g. kath. lak. romai és görög kath. anyatemplommal, F. U. a' k. kincstár.

Remete, orosz f. a' Husztról és Tétsőről Szigetre vezető országutban, a' Tisza bal partján: 17 r. kath., 8 ref., 298 g. kath., 67 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, termékeny szántóföldekkel, rétekkel és erdővel. F. U. többen.

Alsó - Rhóna, oláh f. 638 g. kath., 202 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, synagógával. F. U. többen.

Felső - Rhóna, orosz f. 52 r. kath., 997 g. kath., 2 ref. lak., g. kath. anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár.

Rhónaszék, orosz - magyar - német - oláh f. Szigethez keletre $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 660 r. kath., 652 g. kath. lak., romai és görög kath. anyatemplommal, nevezetes és gazdag szóbá-

nyákkal, mellyekből 1825-ben 33,358 mázsa 75 f. kő só, és 29,561 mázsa 58 font porsó ásatott ki.

Roszuska, orosz f. Bocskóhoz $^1/_8$ órányira: 315 g. kath. lak., leány templommal.

Szaplonczа, oláh f. a' Tétsöről Hosszúmezőre vivő országutban: 8 kath., 791 g. kath., 291 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, synagógával, hires savanyúvizzel, 's derék bikkes és tölgyes erdővel. F. U. a' Szaplonczay nemzetség.

Szarvaszó, oláh f. Hoszszúmező és Sziget közt a' Tisza mellett: 432 g. kath., 49 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, termékeny szántóföldekkel. F. U. többen.

Szlatina, oláh - orosz f. Szigethez $^1/_8$ órányira, a' Tisza jobb partján: 63 r. kath., 714 g. kath., 57 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, derék uraságí kastélylyal és kerttel, 's jó termékeny határral. F. U. b Sztojka, de bir benne Nyegre nemzetség is. A' k. kincstár, mellynek itt jövedelmes sóbányái vannak csak annyi földet bir, melly az épületekre, 's legelőre megkivántatik. Ezt Handálnak nevezik, 's 392 romai, 520 görög katholikust számlál, kik mindnyájan bányászok, tisztek, vagy kézmüvesek és szolgák. 1825-ben 76,798 mázsa kő só, és 53,422 mázsa por só ásatott itt.

Taraczköz, orosz f. a' Taraczk vizének a' Tiszába való ömlésénél: 8 r. kath., 10 ref., 503 g. kath., 65 zsidó lak.; g. kath. anya templommal, 's termékeny jó határral. F. U. többen.

Trebusa, orosz f. a' Tisza mellett. 18 r. kath. 503 g. kath. lak., 's anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár, 's m.

Veresmart, orosz f. Szigethez fél órányira: 6 r. kath., 19 ref., 132 g. kath., 20 zsidó lak. F. U. a' Pogány nemzetségbeliek.

Vocsi, orosz f. Bocskó - Rahóhoz egy órányira: 17 r. kath., 508 g. kath. lak. F. U. a' k. kincstár.

Népes Telepek.

Sztebnyi, Körösmező mellett: 270 g. kath. lak. *Lopusánka*, szinte Körösmező mellett: 248 g. kath. lak. *Láz*, Akna - Rahó határán: 190 g. kath. lak., *Vilychováti*, Akna Rahó határán: 93 g. kath. lak., *Berlebás Bilen* szinte Ra-

hó határán, amaz 231 g. kath. 6 r. kath., ez 326 g. kath. lak. *Königsfeld*, Orosz Mokrához közel 6 g. kath., 192 r. kath., 7 evang. német lakosokkal. *Königsthal*, Alsó Nyéresházához közel 36 g. kath. orosz, 149 r. kath. német lakosokkal, és sóbányákkal. Mind ezen elöszámlált telepek lakosai többnyire k. kincstári favágók, és bányászok. *Neudorf*, Bocskó-Kahó fil. 19 kath. német lak.

IV. Kaszói Járás.

Fekszik a' szigeti 's felső járás, és Szathmár vármegye közt. Van benne 20 *falu*, mellyek közül 19 oláh, 1 német oláh-magyar. Népessége: 14.329 lélek, u. m. vallásokra: 811 romai katholikus, 12,786 görög katholikus 5 ref. 727 zsidó. Nyelvökre: 12,786 oláh, 716 német, 100 magyar, 727 zsidó

Faluk.

Barczánfalu, oláh f. 1064 g. kath., 112 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. F. U. Barczán, Hodor, Pap, Kudrics Bálya nemzetségek 's m. t.

Bártfalu, oláh f. 1032 g. kath., 141 zsidó lak., anyatemplommal és synagógával. F. U. Kodra, Bátyin, Stetz, 's m. t.

Breb, oláh f. 690 g. kath., 43 zsidó lak., anyatemplommal, 's mintegy 20 nemessel. F. U. a' Pap és Rednik nemzetségek. Ezen helységnek és Kracsfalunak határában, Kővár vidéke és Szathmár vgye felől esik *Guttin* nevezetü havas, a' hol szép fehér alabastrom találtatik, vagyon a' tetején, egy tó, vagy ugy nevezett tengerszem is.

Budfalu, oláh f. 1100 g. kath., 64 zsidó lak., g. kath. parochiával. Birtokosai közt a' Bud nemzetség legnevezetesebb, kik közül sokan Tamásoknak is neveztetnek. Határán vagyon igen gazdag aranybánya Zsárapony nevezet alatt, 's privát uraságoké.

Desze, oláh f. 618 g. kath., 43 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. Pap, Román, Dregus, 's m.

Disznópatak, oláh f. 361 g. kath., 6 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' váncsfalusi közbirtokosok.

Farkasrév, oláh f. a' Iza mellett: 6 r. kath., 468 g. kath. lak., fil. szentegyházzal. F. U. a' k. kincstár, és g. Vay Ábrahám.

Fejérfalva, oláh f. 261 g. kath., 8 zsidó lak., anyaszentegyházzal. F. U. a' Cziple nemzetség, 's mások.

Gyulafalva, oláh f. a' Mára vize mellett: 1006 g. kath., 54 zsidó lak., anyatemplommal. Nevezetesebb birtokosai a' Pap és Rednik nemzetségbeliek, kik köz vélemény szerint, Gyulától, ama hires magyar hőstől ágaznak-le, még pedig fiú ágon.

Hernécs, oláh f. 2 r. kath., 381 g. kath., 15 zsidó lak., anya templommal. F. U. a' kincstár, gr. Vay, Pap, Rednik nemz.

Hetinka, oláh f. 325 g. kath. lak. F. U. több nemesek.

Felső-Kalinfalva, oláh f. 7 r. kath., 1037 g. kath., 34 zsidó lak., 's anyatemplommal. F. U. a' Jurka nemzetség, 's mások.

Kracsfalu, oláh f. 8 r. kath. 439 g. kath. lak., anyatemplommal. A' Mára vize itt veszi eredetét. F. U. $^3/_4$ a' k. kincstár, $^1/_4$ a' Tupicza nemzetség.

Mikolapatak, oláh f. 662 g. kath., 48 zsidó lak., anyatemplommal. Ez a' helység hajdan a' váncsfalusi nemes Godzsa nemzetségnek majorja volt, de már most itt több nemes urak jobbágyai laknak, sőt mintegy 30 nemes lakosa is van, többnyire az emlitett Godzsa nemzetségből.

Nánfalu, oláh f. 317 g. kath., 42 zsidó lak., anyatemplommal. Váncsfalu és Nánfalu egy határba helyheztetik, 's nevezetesebb birtokosai a' Godzsa, Jurka nemzetségbeliek.

Disznó-Patak, oláh f. 361 g. kath., 6 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' váncsfalusi közbirtokosság.

Somfalva, oláh f. 264 g. kath lak., 's leány templommal. F. U. a' Rád nemzetség, 's m.

Sugatag, oláh f. 6 r. kath., 583 g. kath., 8 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár és gr. Vay Ábrahám.

Akna-Sugatag, német-oláh magyar f. 789 r. kath., 5 ref., 300 g. kath. lak., A' romai és görög katholikusok egy templomban teszik az isteni szolgálatot, de külön papjok

van. Akna Sugatag a' Pap és Rednik nemzetségnek extravillanuma volt, de a' hol a' régibb időkben az emlitett nemzetségek k. adománylevelében foglalt Szlatinkaháza nevezetű falu állott. Ez nevét vette a' sós kuttól (oláhul: Szlatyine), mellyet mint nemesi birtokon lévőt a' máramarosiak tetszések szerint használják. Minthogy pedig ezen sós kút mellett, mintegy 50 évvel ezelőtt só bánya nyittatott, azon környéket a' kamara megszerezvén, az illető birtokosok kifizettetek. Itt igen szép fejér só vágatik (1825ben 90,280 mázsa 50 font kő só, 14,905 m. por só).

Szerfalu, oláh f. 482 g. kath., 37 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. Demján, Borodi, 's m.

Váncsfalu, oláh f. 1035 g. kath., 33 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. Godzsa, Jurka, 's m.

Voltak ezen járásban ezelőtt több helységek, u. m. az emlitett *Szlatinkaháza*, *Nyiresfalva*, *Kopácsfalva*, de a' mellyek elpusztulván Nyiresfalva *Valle Mare* nevezet alatt, Kopácsfalva, azon alul kaszállóknak használtatnak, mellyek a' Zsigmondtól nyert Pap nemzetség adománylevelében is emlittetnek.. A' Felső Járásban van egy *Groja Gyulinak* nevezett havas, mellyet mai napig a' Pap nemzetség bir.

V. Felső Járás.

Fekszik Galicziа, Bukovina, Erdélyország, szigethi és kaszói járások közt. Van benne 24 falu, mellyek közül 20 oláh, 4 orosz. Népessége 34,818 lélek, u. m. vallásokra: 903 romai katholikus, 31,856 görög katholikus, 46 ref., 10 evang., 2003 zsidó. Nyelvökre: 27,002 oláh, 4854 orosz, 106 magyar, 853 német, 2003 zsidó.

Faluk.

Kis-Bocskó, oláh f. 486 g. kath., 20 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. többen.

Batiza, oláh f. 495 g. kath. 2 ref., 10 zsidó lak., anyatemplommal. Lakosai sok zsindelyt készitenek. F. U. többen.

Felső-Bisztra, orosz f. 271 g. kath. lak.

Borsa, népes oláh f. a' Vissó és Borsa patakok összejövetelénél: 15 r. kath., 3268 g. kath., 4 ref., 250 zsidó lak. két g. kath. parochiával, synagógával, savanyúvizzel, rézbányákkal. Határa roppant kiterjedésü, de csupa hegyekből völgyekből áll. 1717ben a' tatárok a' vissói völgyben akarván haza takarodni, a' máramarosiak az utakat levágott fákkal elrekesztették, 's ekkor a' menekedni nem tudó lovas tatárokból részint fegyver, részint kő által 15,000-et leöldöstek, 's az országban összerablott temérdek zsákmányt és foglyokat is tőlök szerencsésen kicsikarták. F. U. igen számosan, de a' k. kincstár is bir egy részecskét.

Borsa-Bánya, Borsa határán fekszik: 250 r. kath. 42 g. kath., 10 evang., 2 ref. lak., kik az ide való bányákban dologoznak, mellyekből az ujabb időkben nem csekély mennyiségü réz ásatottak.

Dragomirfalva, oláh f. az Iza mellett: 8 r. kath., 845 g. kath., 82 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár, 's mások többen.

Glood, oláh f. 597 g. kath., 67 zsidó lak., anyatemplommal, synagógával. F. U. többen.

Jóod, oláh f. 24 r. kath., 1610 g. kath, 30 ref., 130 zsidó lak., két g. kath. parochiával, Synagógával, F. U. többen.

Kirve v. *Kirva*, orosz f. 698 g. kath., 25 zsidó lak., 's leány templommal. F. U. többen.

Konyha, oláh f. az Iza mellett: 25 r. kath., 878 g. kath., 86 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, synagógával. Határa termékeny, erdeje sok; vagyon egy sóskutja. F. U. többen.

Leordina, oláh f. a' Vissó mellett: 35 r. kath., 1 ref., 689 g. kath., 70 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, synagógával, harminczad tisztséggel. F. U. többen.

Mojszén, oláh f. a' Vissó mellett: 24 r. kath., 1676 g. kath., 200 zsidó lak., kath. anyatemplommal, synagógával, 's egy régi elhagyatott Basiliták kolostorával. F. U. többen.

Petrova, oláh f. a' Vissó mellett: 1187 g. kath., 70 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. többen.

Sajó-Polyána, oláh f. 653 g. kath., 65 zsidó lak., anyatemplommal és synagógával. F. U. többen.

Ruszkó-Polyána, orosz f. 18 r. kath., 2 ref., 3111 g. kath., 58 zsidó lak., anyatemplommal és synagógával. F. U. többen.

Rozavlya, oláh f. 1149 g. kath., 120 zsidó lak., anyatemplommal, és synagógával. F. U. többen.

Ruszkova, orosz f. 9 r. kath., 774 g. kath., 96 zsidó lak., anyatemplommal és synagógával. F. U. a' k. kincstár, és m.t.

Sajó, oláh f. Rozavlyával általellenben, az Iza mellett: 855 g. kath., 54 zsidó lak., anyatemplommal, és synagógával. F. U. többen.

Szacsal, oláh f. az Iza mellett melly ezen határban veszi eredetét: 2 r. kath., 1276 g. kath., 97 zsidó lak., két g. kath parochiával, egy synagógával. F. U. többen.

Felső-Szelistye, oláh f. az Iza mellett: 5 r. kath., 1312 g. kath., 83 zsidó lak., két g. kath. parochiával, egy synagógával. F. U. többen.

Szlatinka, oláh f. 439 g. kath., 57 zsidó lak., F. U. többen.

Szurdok, oláh f. 1324 g. kath., 28 zsidó lak., anyatemplommal. F. U. a' k. kincstár, 's m.

Alsó-Vissó, oláh f. 7 kath, 1481 g. kath., 96 zsidó lak., anyatemplommal és synagógával. F. U. a' k. kincstár és mások többen.

Felső-Vissó, oláh-német f. 478 r. kath. 5 ref., 1679 g. kath., 151 zsidó lak., romai és görög kath. anyatemplommal, synagógával, kamarai erdész-hivatallal, hires savanyúviz forrással, melly Suliguli név alatt ismeretes, 's melly az egész országban legerősebbnek tartatik, a' honnan ebből több száz ezer üveggel hordanak-széljel. Fenyves erdeje igen szép, és roppant kiterjedésű. F. U. a' k. kincstár, 's m.

Közép-Vissó, oláh f. 3 r. kath., 545 g. kath., 88 zsidó lak., anyatemplommal, synagógával, savanyúviz forrásokkal. F. U. többen.

SZABOLCS VÁRMEGYE.

(Comitatus Szabolcsensis. Szabolcser Gespanschaft.)

1. §. Határai.

Szabolcsnak szomszédjai északról Ungh, Zemplén, mellyektől nagy részt a' Tisza választja-el; keletről Beregh, Szathmár; délről Bihar 's egy kis részben Békés; nyugotról Heves, Borsod, Zemplén vármegyék. Beregh, Borsod megyéktől, némelly részecskéket kivéve, szinte a' Tisza vize által választatik-el. Végre a' Hajdu Városok kerületét egészen kebelében foglalja.

2. §. Nagysága.

Földterülete $115^{738}/_{..}$ □ mfdet foglalván-el, e' tekintetben kilenczedik a' vármegyék közt.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Szabolcs egészen róna tartomány, mellyet hegyek épen nem diszesitenek, ha csak a' homok dombokat ezeknek nem nevezzük. A' mi a' föld tulajdonságát illeti 3 fő vidékre lehet osztani a' megyét. Első lenne t. i. a' Tisza melléke Kis-Várda, Búly, Vencsellő közt. Ez a' Tisza áradásaitól gyakran rongáltatván, felette mocsáros; a' föld részint fövenyes, részint vizenyős, vagy legalább nyirkos fekete lapály. Fő gazdagsága ezen vidéknek roppant rétjeiben áll, mellyek szénát szerfeletti bőségben szolgáltatnak, valamint nádat is, továbbá a' nyirkos föld zöldség, különösen káposzta termesztésre nagyon alkalmatos. A' második vidék, t. i. a' nádudvari járás csaknem egészen, a' dadai járásnak

nagyobb része, merő rónaság, mellyet erdők sem szakitanak félbe. A' föld porhanyós, néhol kemény fekete agyag, minden trágya nélkül búzát, 's más veteményeket gazdagon termő. A' szélesen kiterjedő rétek igen zsiros és tápláló szénát teremnek, mellynél fogva a' szarvasmarha, juhtenyésztés felette virágzó. Ezen a' vidéken kevés kivétellel mind első osztálybeli jobbágytelkek vannak harmadik osztálybeli pedig egy sincs. Azonban ezen gazdag föld a' szárazságot hamar megérezvén, 's ennek jobban kilévén tétetve: e' miatt néha csal, 's tömöttsége végett olly veteményekre haszonnal nem alkalmazható, mellyek könnyű földet kivánnak. A' harmadik vidéket teszi az ugy nevezett *Nyirség*, t. i. a' nyír-báthori járás egészen, a' kis-várdai nagyobb részt, 's a' dadai és nádudvari járásoknak keleti oldala. Ez általjában homok dombokból, völgyekből áll, mellyeket szép erdők, különösen nyíresek tarkáznak. A' föld leginkább rozsot, tengerit, dohányt, burgonyát, dinnyét terem, még pedig meglehetős mennyiségben, 's a' mi legjobb ritkán csal, 's egészen soha sem. Ezen a' vidéken a' fekete homokosabb határokon első osztálybeli jobbágytelkek is találtatnak, de a' nagyobb rész második, a' kisebb rész harmadik osztálybeli. Néhol a' homok dombok közt a' viz meggyülvén, zsombikos, ingoványos helyek, 's tavak képeztetnek, mellyek nádat, csikot, kisebb halakat, vizimadarakat bőven szolgáltatnak. Végre ezen homok dombok szőlőültetésre is alkalmatosak, 's kedves izű, de gyenge és nem tartós bort teremnek. Fő hiánya e' vidéknek a' kaszáló rétek szűk és száraz volta. A' levegő, általjában tiszta és egészséges, kivált mióta a' mocsárok mind inkább szűkebb körbe szorittattak; de jó ivóvizben számos helységek érezhető szükséget szenvednek.

4. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

Egyetlenegy folyóvize e' megyének a' *Tisza*, melly Varsánynál lép a' megye határára, 's elébb északnak, Zsurktól kezdve hirtelen keletnek, majd Dobon alul délnek folyván, 24 mfdnyi hosszúságban nedvesiti a' határszéleket. Partja, 's melléke alacsony lévén, gyakran kiönt, 's mesz-

sze behat a' megyébe, 's vissza nem szivároghatván nagy mocsárokat hágy maga után. Ezen mocsárokon keresztül folynak: a' *Kösely*, *Kadarcs*, *Hortobágy*, *Árkus*, mellyek mindannyi kiszakadt erek, 's mellyek a' Tisza áradásakor vizzel megtelvén, egész környéküket elboritják. Az összefolyó *Takta* és *Gomony* vizei képezik a' Tiszának nagy szigetét, melly Taktaköznek neveztetik. A' Nyirségen lévő számtalan tavakról 's zsombikos helyekről emlékeztünk a' 3-ik §-ban.

5. §. Termékei.

A) A' Növények Országából.

Szabolcsot, ha egészen nem hasonlithatjuk is Békés vagy Torontál vgyékhez, mindazáltal általánosan véve a' legtermékenyebb megyék közé számithatni. Különösen *rozs* egy megyében sem terem talán annyi mint itt, mert ez a' Nyirségnek fő gabonája. Igy szinte sok és sikeres tisztabúza, kétszeresbúza vettetik a' Mezőségen, 's a' Nyirségnek feketébb homokos határain. *Zab* mindenütt, *árpa* a' Mezőségen terem több. Ellenben a' Nyirség valódi hazája a' *tengerinek*, *dohánynak*, 's egy időtől fogva a' *burgonyának*, melly itt igen jó izű és szapora. Azon közel 100,000 mázsára menő dohány, melly debreczeni név alatt kereskedésbe jön, legnagyobb részt Szabolcs vgyéből kerül-ki, Szathmár ehhez kevesebb mennyiséget, 's Bihar még legkevesebbet adván. Valódi vidéke a' dohánytermesztésnek: N. Kálló, Nyír-Bathor, Bakta, Nyiregyház, Rakomaz és Vencsellő környékei. Jóság tekintetéből a' *paszabi* különösen dicsértetik. *Kendert* a' Mezőségen, *lent* a' Nyirségen termesztenek többet, 's itt Vaja, és Eőr helységei már régen elhiresedtek jó len-termesztésükről. A' Nyirségnek legelője elég volna ugyan, 's juhtenyésztésre kiválképen alkalmatos, de rétjei részint szárazok, részint kevesek, egy két helységet természetesen ide nem értvén. Ellenben a' Tisza mellékén, a' Taktaközben, mind legelő, mind rét szerfeletti bőséggel van, csak az a' kár, hogy ezeket a' Tisza árjai, 's onnek kiszakadó erei gyakran elboritják. Gyü-

mölcs dolgában a' Mezőség tetemes szükséget érez, hanem a' nyirségi szőlőskertekben, 's Beregh vgye szomszédságában a' Tisza mellett elegendő terem. Görög és sárga dinnyét pedig egy megye sem termeszt annyit, mint Szabolcs. Jó dinnyetermesztéséről különösen Szabolcs helysége ismeretes; de még is a' válogatott szépségű, jóságú dinnyék termesztésének csakugyan Horváth Péter úr a' mestere Bogáthon. Szőlőskertek mind a' Nyirségen, mind a' Mezőségen csaknem minden helységnél találtatnak, de ezek közönséges gyenge bort teremnek; a' jobb minéműségű Bihar, Zemplén vgyéből 's részint Szerednyéről hozatik-be. A' Tisza partjait erdők, vagy legalább füzesek kisérik (igen szép erdő a' tornyos-pálczai); a' Nyirségen sok és derék erdők találtatnak, 's az itteni fő fa nemből, a' nyírből, tavasszal sok nyírvíz csapoltatik-ki, melly izére nézve a' gyenge borhoz hasonlit 's nyáron kellemes hűsitő ital. De a' Mezőségnek erdei nincsenek, 's azért tűzre szalmát, tengeri kórót, nádat, vagy tőzeget használnak.

Az 1828-iki országos összeirás szerint, találtatott a' jobbágyok kezei közt 57,705$^{5}/_{8}$ pozsonyi mérőnyi tavaszi és őszi vetés alá tartozó szántóföld; 17,341$^{6}/_{8}$ p. mérőnyi kaszáló; 1307$^{4}/_{8}$ p. m. szőlő.

B) Állatok Országából.

Az állattenyésztést a' mi illeti, a' szarvasmarha és sertéstenyésztés legnagyobb fontosságuak ezen megyében. Különösen szép és nagy ökröket nevel Vaja városa. Juhot már nem tartanak annyit, de ezek száma évről évre szaporodik, 's a' nemesitès előmozditására több uraságok teljes erőből igyekeznek. Eddigelé 's kisebb nagyobb részben nemesitett birkákat e' következő földesurak tenyésztettek: h. Eszterházy, 's több-vele közbirtokos uraságok, gr. Károlyi, gr. Dessewfyek, Semsey Jób és Lajos, gr. Vay Ábrahám 's b. Vayak, Kállay Péter, Gencsy Ferencz tábornagy, 's némelly balkányi és szakolyi birtokosok, Patay István, b. Eötvös, gr. Degenfeld, a' leveleki, napkori, tisza-eszlári, uj-fejértói, apagyi, kércsi, földesurak, Pálinkás és Farkas urak Macs pusztáján és Tetétlenen, és

még néhányan, kiket mind előszámlálni felesleges volna. — Mézet sokat gyüjtenek a' nyirségi helységek, de a' selyembogártenyésztést csupán a' nyiregyháziak törekednek virágzóbb karba hozni, a' minthogy itt legtöbb eperfa találtatik egész megyében. Vad állatok közül a' temérdek nyúl érdemel említést, mi okból az agarászat nagy divatban van. Gróf Vay Ábrahámnak Berkeszen vadaskertje van, különben nagyobb vadak, u. m. őzek, szarvasok nincsenek, hanem ezek helyett annyival több farkas tartózkodik a' nádas berkekben. A' Tisza halat bőven szolgáltat 's ezek közt jó izű kecsegét; a' dombok közt lévő számos tavak csíkokkal, kárászokkal, czigányhalakkal, Dombrád körül a' mocsárok teknősbékával kedveskednek; végre a' posványokat 's tavakat a' különféle vizi madarak serege lepi-el.

Az 1828-ki országos összeirás szerint találtatott az Adózóknál: ló nagyobb és kisebb 7716 darab; ökör 6295; tehén 5514; borjú 2686; sertés 3733; juh 12,295. Az adózók ezen állattenyésztését érdekes összehasonlitani a' Temes és Torontál vgyékeivel, melly megyék csak kevéssel nagyobb kiterjedésüek Szabolcsnál.

C) Ásványok Országából.

Hegyek itt nem lévén, tulajdonképen való ásványról szó sem lehet. Azonban a' számtalan tócsák kiszáradt helyein, főkép Nyiregyháza, Sz. Mihály, Gáva, Uj-Fejértó körül feles mennyiségű széksót sepernek a' lakosok; természetes salétrom pedig hazánkban sehol annyi nem képeztetik, mint az itteni róna mezőkön, 's itt nem szükséges e' végett a' szegény emberek szobáinak földjét 's az istállókat felturkálni. A' szóda és salétrom főzéséről a' 7-ik §ban teszünk említést.

6. §. Lakhelyek. Lakosok.

Van benne 1 *királyi privilegiált város*, u. m. Nyiregyháza tót-magyar-német lakosokkal; 16 *mezőváros*, mindenik magyar; 132 *falu*, u. m. 120 magyar, 7 magyar-tót, 2 magyar-német, 2 magyar-német-tót, 1 német-magyar; 78 *puszta*.

Népessége 204,838 lélek, 's igy esik 1 □ mfdre: 1772 l. Vallásokra: 40,130 romai, 32,523 görög katholikus, 109,026 reform., 14,161 evang., 109 n. e. óhitű, 8889 zsidó.

Nyelvökre: 178,659 magyar, 15,700 tót, 1590 német, 8889 zsidó. — A' görög katholikusok itt nagyobb részt tiszta magyarok, oroszok és oláhok (Bihar vgye szomszédságában néhány helyeken) is volnának ugyan, de mivel ezek a' magyar nyelvet jobban beszélik, mint a' magukét: ez okból őket a' magyarokhoz számitottuk. Szabolcs egyházi tekintetben az egri megyéhez kapcsoltatott, 's egy fő esperestséget képez. Ebben van ismét 3 alesperestség, u. m. a' nagy-kállói 11, nyiregyházi 12, kis-várdai 9 plebániával. Továbbá van egy vegyes esperestség, t. i. a' polgári, mellyből 5 plebánia Szabolcs vgyébe esik. Szerzetesek, még pedig minoriták laknak Nyir-Báthorban 1830-ban 14 papi személy. A' *görög katholikusok*, a' munkácsi püspöki megyétől függnek, 's egy főesperestségben, 3 alesperestségben (doroghi, gyulai, n. kállói) 33 parochiát, 's Pócson egy basilita monostort számlálnak. A' *reformatusok* a' tiszántúli superintendentiához tartozván, két egyházi vidékre osztatnak fel, u. m. felső szabolcsira, 's alsó szabolcsi és Hajdu kerület vidékre. Az elsőben 93, a' másodikban 16 anya-ekklézsia számláltatik ide nem értvén az 5 hajdu ekklézsiát. Továbbá a' Taktaközben és Bodroghközben 7 anya-gyülekezet a' tiszamelléki superintendentiához kapcsoltatott. Az evangelikusok csupán Nyiregyházán birnak egy népes anya-gyülekezetet 2 predikátorral. Leány ekklézsiák egy egy oskolamesterrel vannak Hugyajon és Geszteréden, 's mind ezek a' tiszán inneni és túl lévő superintendentiába, 's a' hegyaljai esperestségbe esnek. *Synagóga* tizenegy találtatik.

7. § Szorgalom. Gyárok és Kereskedés.

A' müveltebb gazdálkodás némelly egyes uradalmaknál 's uraságoknál szép előmenetelt tesz, 's a' juhok nemesitése az okszerűbb gazdálkodás behozatalával csaknem mindég együtt jár. Izlést és müveltséget mutató uri kertek több helyeken vannak, de különösen emlitésre méltók a' Bekk Pál

k. tanácsos özvegyéé Tégláson, Eördögh Alajosé Sz. György Abrányban, gr. Vay Ábrahámé Berkeszen, Eördögh Péteré Acsádon. A' honunkban jelenleg elhatalmozott, 's igen sok tiszta jövedelmet adó gőz pálinkafőző gépelyek e' megyében is gyökeret kezdenek verni, 's illyeneket már láthatni gr. Dessewfy Józsefnél Sz. Mihályon, Kállay Péternél Biriben, Bónis Sámuelnél Théten, de nem csak itt, hanem egész országban legnagyobb illyen intézet van Bezdéden, mellyet b. Ghilányi, 's egy részvényes társaság állitott-fel. Mind ezen gépelyek Gall szerint vannak elkészitve. — Báró Eötvös Ignácz eö excellentiájának jeles olajkészitő malma van Miháldiban. Báró O-Naghtennek pedig rozsólis és eczet gyára Pócs Petriben. Nagy Kállóban salétromfőző intézet van felügyelő tisztséggel együtt, 's ehhez több salétrom kazánok tartoznak, mellyekből ide hordják a' salétromot tisztitás végett. Mesteremberekből érezhető a' hiány, mit az 1828ik országos összeszeirás legjobban bizonyit. Ugyanis ekkor csupán 258 kézmüves találtatott, t. i. 6 asztalos, 2 aranymüves, 4 ács, 1 bodnár, 61 csizmadia, 8 német csizmadia, 14 cserző, 3 esztergálos, 1 fűsüs, 9 festő, 5 gombkötő, 1 gyertyamártó, 1 gubacsináló, 9 kerékgyártó, 39 kovács, 9 kőmüves, 10 kalapos, 2 könyvkötő, 3 kötélverő, 2 kéményseprő, 19 lakatos, 2 mézes kalácsos, 7 molnár, 6 mészárós, 3 órás, 2 pék, 4 salétromfőző, 20 szűcs, 23 szabó, 2 szappanos, 5 szijgyártó, 7 takács, 2 üveges. — Patika volt Nyiregyházán 2, Nagy Kállóban, Baktán, Nyir-Báthorban, Kis-Várdán egy egy.

Kereskedése nem felette élénk, mert bőséges termékeit messze kell hordani, 's olcsón vesztegetni. Fő kiviteli czikkek: a' dohány, rozs, szarvasmarha, sertés, gyapjú, len és kender, dinnye, fejes káposzta, méz, és hal. A' dohányt s' zsidók szokták jó olcsón a'szegény néptől kicsikarni, kik többnyire a' pesti nagy kereskedők megbizottjai, ámbár a'k. kincstár részére is tetemes mennyiség váltatik-be évenkint Debreczenben. A' rozsot részint Debreczenbe, 's innen Gömörbe 's a' Szepességre, részint a' Hegyaljára, részint Szathmár ygyébe N. Károlyba hordják, hol az főképen pálinka főzésre vásároltatik-fel. A' szarvasmarha, sertés a' hires debreczeni vásárokon kél-el, de Nagy Madán is nevezetes

baromvásárok történnek. Fejes káposztával, Szováth, Debreczenbe; Kék, Beszterecz, Patroha, Demecser, Gégény minden felé jutalmas kereskedést üznek. 1828-ban találtatott 52 kereskedő, ebből 4 első rendű, a' többi harmadik rendű. — Hoz be a' megye mindenféle gyárműi, fényüzési, colonialis portékákat, vasat, rezet, stb. Debreczenen által; épületre való fenyő szálakat, deszkákat, stb. Máramaros vgyéből a' Tisza segedelmével; ugyancsak a' Tiszán usztatnak le Beregh és Szathmár vgyékből gyümölcsöt. Bort hoz Zemplin, Bihar és Ungh vgyékből. — Utjai a' kő teljes hiánya miatt roszak. A' Tiszán által Tokajnál nem rég igen szép erős fa hid épült; egyébütt kompokon eshetik meg az átkelés. Postajárások: Nyiregyházától Tokaj felé: Királytelek 1; Tokaj 1. Szinte onnan Nagy Károly felé: Nagy-Kálló 1; Nyir-Báthor $1^1/_2$ Debreczen felé: Hadház $1^1/_2$; Debreczen I. Debreczentől Pest felé: Szoboszló $1^1/_2$; Nádudvar $1^1/_2$

8. §. Oskolák.

Nagyobb tanitó intézet itt nincs, de néposkola minden r. kath. parochiában, 's minden ref. és evang. ekklézsiában van, sőt a' görög katholikusoknál is más vidékekhez mérve elegendő oskolák találtatnak. A' reformatusok két egyházi vidékében 1837-ben számláltatott 138 tanitó és 7716 fiú és leány gyermek, a' hajdú oskolákat ide nem értvén. Az evangelikusoknál ugyan azon évben volt Nyiregyházán 7 tanitó és 1091 tanuló; Hugyajon és Geszteréden 2 tanitó, 46 oskolás gyermek.

9. §. Katonaság.

Ujonczokat a' 39ik számú, most Don Miguel nevét viselő magyar gyalog, 's a' 6ik számú, most Würtemberg királyról nevezett huszár ezeredéhez állit. Lovasságból rendesen egy osztály tanyázik itt azon ezeredből, mellynek tisztikara Debreczenben szállásol.

10. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelkes gazda bir itt első osztályban 28, másodikban 30, harmadikban 32 hold szántóföldet. Rétekből első osztályban, hol sarjú mindég kaszáltatik 8, hol ritkán 10, hol soha sem 12 embervágót. — Illyen egész jobbágytelket a' helységeknél alább kitettünk: $2047^{4}/_{8}$. — Palatinális portája, Polgár mezővárost is ide értve, van: 70. Ezek után adója a' hadi pénztárba az 1838-ik évre 49,034 for. $31^{35}/_{40}$ kr. ezüstben, a' honi pénztárba 45,479 f. 12 kr. ezüstben. Ebből a' fő ispánnak, fő tiszteknek, és a' tiszántúli kerületbeli biztosnak fizettetett: 10,850 fr. 24 kr.; az al tiszteknek és szolgáknak 6712 f. 24 kr.; a' szolgák ruházatjára 2906 fr. 40 kr.

11. § Nemesség 's Birtokosok.

Szabolcsot számos nemesség lakja, melly részint gazdag, részint pedig nagyon is megosztozkodott. Az 1785-ki országos összeirás alkalmával 6779 nemes férfi személy találtatott, 's igy Pozsony, Borsod, Szathmár, Veszprém, Máramaros, Szala, Vas után mindjárt következett. Jelenleg 2140 nemes nemzetség találtatik, 's ezek közt van 194 megyebéli táblabiró. Birtokosok: a' királyi kincstár, a' religyiói kincstár, az egri káptalan, a' leleszi és jászói prépostságok, a' pócsi g. kath. basiliták, h. Eszterházy, gr. Andrássy, gr. Barkóczy, gr. Bethlen, g. Csáky, gr. Dessewfy, gr. Dőry, gr. Fáy, gr. Forgács, gr. Károlyi, gr. Kendeffy, gr. Klobusiczky, gr. Mailáth, gr. Nemes, gr. Péchy, gr. Szirmay, gr. Schmideg, gr. Vay, gr. Toldy, b. Baldachi, b. Bánfy, b. Béhmer, b. Eötvös, b. Ghilányi, b. Geiszler, b. Horváth, b. Meskó, b. O-Naghten, b. Dőry, b. Perényi, b. Sennyei, b. Vay, b. Vécsey, Ajtay, Apagyi, Almásy, Aranyos, Aranyász, Áfra, Asztalos, Ary, Agárdy, Bay, Bagossy, Baksay, Bajusz, Balogh, Becsky, Bégányi, Bekk, Bekényi, Bezdédy, Bessenyei, Bornemisza, Borbély, Bónis, Balaskó, Barkóczy, Balla, Böszörményi, Bernát, Bersenyi, Berthóty, Barla, Bartók, Benke, Bencsik, Becske, Bunkóczy, Batta, Bakó, Bujanovics, Bideskúthy, Bölönyi,

Bogáthy, Biró, Bereczky, Boldogh, Buday, Budaházy, Balázsy, Bene, Bökönyi, Básthy, Boros, Bán, Bihary, Barnus, Bányai, Borsos, Borsy, Boda, Bodó, Bordás, Bényei, Buócz, Bagaméry, Baranyi, Bicskey, Bozóky, Benkő, Buzinkay, Csomai, Csuha, Czóbel, Czeglédy, Csomba, Czékus, Csernyánszky, Csernátonyi, Csiky, Csizy, Csonka, Cseresznyés, Csató, Cseke, Csajkos, Csapó, Czibula, Csigay, Csókásy, Csécsy, Czövek, Czerjék, Désy, Debsa, Dózsa, Dogaly, Dobozy, Detrich, Dankó, Demjén, Domahidy, Dömötör, Dóbé, Dicső, Dohos, Dersőffy, Domokos, Desseő, Dálnoky, Dersy, Dancs, Dobrossy, Dibáczy, Domby, Dobay, Dalmady, Dékmán, Darabos, Darvay, Elek, Éles, Erdődy, Erős, Eördögh, Eötvös, Egyedfy, Erdőhegyi, Egry, Eszényi, Edelényi, Ember, Éva, Eőry, Farkas, Fejér, Ferenczy, Finta, Fráter, Fuló, Fényes, Fekete, Filep, Fodor, Földváry, Füzeséry, Fekésházy, Fogarassy, Für, Fábián, Fazekas, Füleky, Gencsy, Géressy, Gerzon, Gulácsy, Grabics, Gönczy, Gonda, Győry, Győrfy, Gyöngyösy, Gáb, Gáthy, Geszthy, Gyarmathy, Gellért, Géczy, Gál, Gödény, Garay, Görgey, Galgóczy Gergelyfy, Galambos, Halasy, Hetey, Horváth, Horty, Harsányi, Hegyesy, Hunyady, Holesch, Hriczkó, Habokay, Harmaty, Héthy, Hodossy, Horogh, Harang, Halász, Homolkay, Hagymássy, Hajdú, Hegedüs, Hidegkövy, Helmeczy, Hamar, Ibrányi, Ilosvay, Irinyi, Inczédy, Jakabfalvy, Jármy, Jékey, Jósa, Ivánkó, Jászay, Jakab, Jászter, Izsák, Jámbor, Jeney, Ispán, Igyártó, Juhászovics, Jánky, Jezerniczky, Kállay, Katona, Kazinczy, Kelemen, Komáromy, Keményesy, Kopócsy, Kornis, Korda, Kovács, Kömüves, Kövér, Kömerling, Krajnik, Krucsay, Kubinyi, Kulin, Kula, Krasznay, Kriston, Kálmándy, Kiss, Kemerenczy, Köleséry, Kölcsey, Kanyár, Király, Szathmári Király, Kegyes, Kolonay, Kósa, Kajdy, Kádár, Kozma, Kálmánczhelyi, Kércsy, Kecskés, Kövy, Királyfalvy, Kallós, Kaszonyi, Korcsma, Karacs, Karácson, Kemecsey, Keresztesy, Koroknay, Körtvélyessy, Kun, Kerekes, Kormos, Kócsár, Kémery, Kolosy, Kecskeméthy, Kelcz, Korpás, Kisvárday, Kapitány, Komoróczy, Konstántin, Kóródy, Konesey, Körtvefay, Lónyay, Laskay,

Lövey, Lipcsey, Lánczy, Ladányi, László, Ludmán, Lengyel, Lévay, Lorándy, Megyery, Molnár, Majos, Mikecz, Móré, Mozga, Mudrányi, Madácsy, Morvay, Marsó, Mokcsay, Makláry, Miskolczy, Miklovics, Mező, Mezősy, Márczy, Mikó, Marton, Makay, Márky, Mata, Megyesy, Mocsáry, Mónus, Madarász, Mile, Mészáros, Margitay, Majténi, Mosolygó, Mohácsy, Magyar, Milotay, Marjássy, Mérey, Marosy, Murányi, Moldvay, Mándy, Markos, Móricz, Nemes, Nyitray, Noszdroviczky, Nagy, Némethy, Niczky, Novák, Nagyiday, Nagymáté, Najpauer, Nyirő, Nógrády, Nánásy, Naményi, Nyiry, Nyárady, Orosz, Olasz, Ócskay, Ormós, Ónody, Olchváry, Osváth, Oláh, Patay, Péchy, Pálfy, Palaticz, Pilisy, Pogány, Pozner, Porkoláb, Pelsőczy, Pap, Pethő, Porubszky, Puskás, Polyák, Pecz, Petrovay, Pozsonyi, Péczely, Pankotay, Pércsy, Pásztor, Puruczuj, Polgár, Putnoky, Posgay, Petneházy, Paraszkay, Pák, Pataky, Pente, Peley, Rhédey, Reviczky, Ráthonyi, Rázsó, Rácz, Rimaszombaty, Récsey, Raksányi, Ruszka, Ritók, Rövid, Rácsay, Rózsa, Rakóvszky, Répásy, Rutkay, Semsey, Szerencsy, Szögyényi, Szlávy, Szentmarjai, Szeremley, Szunyogh, Szilcz, Szilágyi, Sepsy, Szikszay, Szathmáry, Szabó, Szemere, Sós, Somossy, Szücs, Szilassy, Sólyom, Szentimrey, Sárközy, Szita, Sopronyi, Szondy, Sovány, Szakácsy, Serty, Szarka, Sipos, Szalgáry, Szegedy, Szalay, Szuhányi, Szentmiklósy, Szmrcsányi, Szanics, Sztrogy, Szécsy, Szolnoky, Sütő, Szénásy, Szuhay, Szintay, Strázsay, Szügyi, Sulyok, Szalóczy, Szesztay, Szikonya, Somogyi, Somlyódy, Sebes, Szerdahelyi, Sápy, Sámy, Szentkirályi, Széles, Szőlősy, Szőke, Törös, Temesváry, Thassy, Tatár, Tót, Tótfalusy, Török, Takács, Trencsényi, Tokaji, Töke, Tisza, Topa, Tárkányi, Tamásy, Tolnay, Terdik, Tahy, Turányi, Tolvaj, Terhes, Thuróczy, Téglásy, Tonnauer, Vay, Udvarhelyi, Ujlaky, Vinkler, Veres, Vladár, Uketyevics, Vályi, Uzonyi, Úry, Úza, Varga, Vitéz, Vadász, Vitkay, Várady, Vattay, Viczmándy, Ványi, Végh, Vincze, Vecsey, Virágos, Varsányi, Vad, Ungváry, Vozáry, Váczay, Ujhelyi, Ujfalussy, Valtherr, Vida, Verbay, Vékey, Uszkay, Vityi, Zoltán, Zsoldos, Zsiday, Zákány, Zöldy,

Zákony, Zsebey, Zatureczky, Debreczen szabad királyi város; Böszörmény, Hadház, Szoboszló, Nánás, Vámos Pércs hajdu városok.

12. §. Tisztikar.

Egy fő, 2 alispán; 1 fő, 2 aljegyző, jelenleg 2 fő, 2 alügyész: 2 fő, 4 aladószedő; 1 számvevő, 1 levéltárnok, 1 pertárnok, 1 kiadó, 4 fő, 8 alszolgabiró, 12 eskütt. Ide járulnak: 2 fő orvos, 1 földmérő, 4 bátorságra ügyelő, 4 adóhajtó biztos, 2 magtár biztos, több irnokok, seborvosok, várnagy, stb. — Gyüléseit tartja: N. Kállóban.

13. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 4 főszolgabirói járásra, mellyek ezek: I. *Kis-Várdai.* II. *Nádudvari.* III. *Dadai.* IV. *Nyir-Báthori.*

Jegyzés. Ezen szép és nagy vármegye bővebb megismertetését Tek. Márczy László táblabiró úr' buzgó hazafiságának köszönhetjük.

I. Kis-Várdai Járás.

Van benne 2 *mezőváros*, mindenik magyar; 44 *falu*, szinte mind magyar egy magyar-német helységet kivéve; 5 *puszta*. Népessége: 36071 lélek, u. m. vallásokra nézve: 6749 romai, 500 görög katholikus, 12 evang., 22,311 ref. 6 n. e. óhitű, 1989 zsidó. Nyelvökre: 33,582 magyar, 500 német, 1989 zsidó.

Egész jobbágytelek van $327^{3}/_{8}$.

Mezővárosok.

Mándok, magyar m. v. 273 romai, 54 görög kath., 1097 ref., 51 zsidó lak., ref. anyatemplommal, országos vásárokkal. Van $45^{6}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke, nevezetes marha és sertés-tenyésztése. F. U. a' gr. Forgács nemzetség 's feje egy uradalomnak.

Kis-Várda, magyar m. v. a' Tiszához egy mfdnyire: 920 romai, 172 görög kath., 6 evang., 621 ref., 500 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal, synagógával. Határa igen termékeny, de egy részét a' Tisza árvizei károsítják, szénája sok; marha, sertéstenyésztése virágzó karban áll; h. Eszterházy szép nemesitett juhokat tenyésztet. Van $4^3/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke, sok majorsági földje. Régi vára posványoktól lévén körülvétetve, meglehetős erősség volt. F. U. h. Eszterházy, kinek egyik uradalma innen veszi nevezetét; továbbá Barkóczy, Czóbel, Detrik, Elek, Eördögh, Erős, Farkas, Fekete, Ferenczy, Filep, báró Horváth, Irinyi, Kastal, Szerencsy, Szögyényi, Szőllősy, Vay, Durst.

Faluk.

Ágtelek, magyar f. Beregh vgye szomszédságában: 1 romai, 3 görög kath., 461 ref., 11 zsidó lak., ref. anyatemplommal, tölgyes erdővel, $2^4/_8$ harmadik osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. h. Eszterházy, b. Horváth, Bujanovics, Dessewfy, Petrovay, Irinyi, Erős, Orosz.

Ajak, magyar f. Kis-Várdához délre egy órányira: 858 romai, 360 görög kath., 127 ref., 15 zsidó lak., romai és görög kath., ref. anyatemplommal. Határa igen termékeny, 's terem búzát, sok főzeléket, hagymát; legelője, rétje bőséges; nádja és fája elég. Van 12 első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. h. Eszterházy, Czóbel, Detrik, Fekete, Ivánko, Kastal, Madácsy, Morvay, Palaticz, Szögyényi, Ormós, Farkas, Ferenczy, Balaskó, Pelsőczy, Szegedy.

Anarcs, magyar f. közel az elébbeni helységhez, a' minthogy határa is hasonló: 115 romai, 28 g. kath., 635 ref., 12 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $10^3/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Vay, Czóbel, Szerencsy.

Kopócs-Apáthi, magyar f. a' Tisza mellett, Beregh vgye szomszédságában: 318 romai, 135 g. kath., 329 ref., 76 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal. Termékeny határ. Erdő. Sok gyümölcs. $^7/_8$ első osztálybeli jobbágytelek. F. U. Eördögh, Berthóty, Böszörményi, Csernyánszky,

Egyedfy, Farkas, Földváry, Gonda, Kanyar, Kopócsy, Lipcsey, Szmrcsányi, Vályi, Vladár.

Bács-Aranyos, magyar f. közel az elébbeni helységhez, szinte a' Tisza parton: 71 romai, 493 görög kath, 175 ref., 47 zsidó lakossal, g. kath. és ref. anyatemplommal. Határa gazdag termékenységű; van $9^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. Eördögh, Dömötör, Pap, Szanics, Királyné.

Kis-Báka, *Nagy-Báka*, két egymás mellett fekvő magyar f. K. Várdához dél-keletre 2 órányira: 35 romai, 40 g. kath., 900 ref., 54 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $12^2/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Termékeny határa sok búzát, rozsot, kendert terem; erdeje is van. Kis-Bákának birtokosai: b. Béhmer, b. Dőryné, Eördögh, Czeglédy, Kálmándy, Kiss, Rácz, Szabó. Nagy-Bákát birják: Czóbel, Eördögh, Szalay' Szerencsy, Vay, Pap.

Berencs, magyar f. K. Várdához nyugot-délre egy órányira: 31 romai, 5 görög kath., 315 ref., 5 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 3 harmadik osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. h. Eszterházy, gr. Vay, b. Vay, Bay, Farkas, Erős, Fejér, Majos, Palaticz, Szentmarjai, Szerencsy, Szögyényi.

Benk, magyar f. a' Tisza partján, Beregh vgye szélén: 2 romai, 3 g., kath., 251 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $4^7/_8$ harmadik osztálybeli egész jobbágytelekkel, erdővel. F. U. gr. Vay Ábrahám.

Bezdéd, magyar f. a' Tisza vize, Ungh, és Zemplén vgye szomszédságában: 174 romai, 73 görög kath., 824 ref., 86 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $7^7/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Földje bő termékenységű, gyümölcse, 's tölgyes erdeje elég. Itt van b. Ghilányinak, 's több részvényes tagoknak egy Gall szerint intézett igen jeles gőz pálinkafőzőháza, melly eddig hazánkban legnagyobb. F. U. b. Béhmer, b. Ghilányi, Egry, Holesch, Ladányi, Molnár, Nagy, Péczely, Petrovay, Somlyódy, Viczmándy, Orosz, Ormós, Lónyay, Erős.

Dombrád, magyar f. Zemplén megye szélén, a' Tisza mellett: 15 romai, 8 g. kath., 1210 ref., 15 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa nagy, de posványos, különben

termékeny; főzeléket sokat termeszt; szénája, nádja bőséggel; van $3^{6}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. h. Eszterházy, gr. Vay Ábrahám, gr. Schmideg, b. Horváth, b. Vay, Asztalos, Bay, Barkóczy, Csuha, Dombrády, Eördögh, Erős, Farkas, Filep, Grubics, Harsányi, Ibrányi, Jósa, Irinyi, Krucsay, Laskay, Marsó, Majos, Morvay, Olasz, Orosz, Palaticz, Rimaszombathy, Szuhányi, Tatár, Zoltán.

Döghe, magyar f. K. Várdához északra $^{1}/_{2}$ mfdnyire: 87 romai, 29 g. kath., 697 ref., 39 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Van jó termékeny földje, nádja, erdeje, bőséges rétjei, $10^{7}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. h. Eszterházy, b. Horváth, Elek, Erős, Farkas, Laskay, Noszdroviczky, Palaticz, Szögyényi.

Eperjeske, magyar f. K. Várdához északra 2 mfdnyire: 35 romai, 11 g. kath., 317 ref., 54 zsidó lak., ref. anyatemplommal, erdővel, gyümölcs, kender termesztéssel, 7 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Jármy, Kallos, Kozma, Nemes, Pilisy.

Eszény, magyar f. a' Tiszán túl, Beregh vgye szomszédságában: 22 romai, 12 g. kath., 670 ref., 24 zsidó lak., ref. anyatemplommal, termékeny határral, erdővel. Van $8^{4}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. h. Eszterházy, gr. Fáy, b. Ghilányi, Balogh, Beregszászy, Bideskúthy, Bölönyi, Eszényi, Irinyi, Kiss, Pankotay, Pőcze, Szentimrey, Szilágyi, Sebessy, Szögyényi, Lónyai, Ormós, Petrovay, Erős, Szerdahelyi, Oroszi, Palóczi, Horváth, Barkóczy, Kaszonyi, Farkas, Ladányi, Mikó, Vay.

Gemzse, magyar f. V. Naményhoz nyugotra egy órányira: 96 romai, 20 g. kath., 660 ref., 125 zsidó lak., r. kath., és ref. anyatemplommal, rozs, búza, dohány, kender, tengeri termesztéssel, erdővel, $6^{4}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Károlyi, gr. Dőry, Eötvös, Berthóthy, Csernátonyi, Dóby, Dömötör, Kegyes, Miklovicz, Nagy, Eördögh.

Gyulaháza, magyar f. az előbbeni helységhez $^{1}/_{2}$ mfdnyire: 165 romai, 197 g. kath., 916 ref., 62 zsidó lak., ref. anyatemplommal, igen termékeny határral, $4^{5}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Barla, Bartók,

Benke, Berczik, Becske, Bunkóczy, Sztrogy, Csiky, Csonka, Csuha, Farkas, Gersenyi, Harsányi, Horváth, Ilosvay, Kálmándy, Kiss, Kolonay, Kósa, Lipcsey, Mező, Mezősy, Mikó, Nagy, Nagyiday, Nagymáté, Ormós, Pap, Polyák, Rácz Szécsy, Szentmiklósy, Szolnoky, Sütő, Udvarhelyi, Uketyevich, Uzonyi, Varga, Vitéz.

Gyüre, magyar f. V. Naményhoz északra egy órányira: 45 romai, 97 g. kath., 734 ref., 77 zsidó lak., ref. anyatemplommal, részint homokos, részint agyagos igen termékeny határral, halászó tóval, tágas legelővel, erdővel. Van $2^{6}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. Barla, Balogh, Csonka, Egyedfy, Erdőhegyi, Füzeséry, Horváth, Jósa, Kálmándy, Kajdy, Király, Móré, Nagy, Najpauer, Németh, Szénásy, Zsoldos, Szuhay, Szügyi, Tótfalussy, Udvarhelyi, Vadász, Kállay.

Jéke, magyar f. Kis-Várdához keletre egy órányira: 114 romai 144 g. kath., 213 ref., 23 zsidó lak., ref. anyatemplommal, dohány termesztéssel, $^{2}/_{8}$ második osztálybeli jobbágytelekkel. F. U. Szögyényi, Jékey, Batka, Fekésházy, Harsányi, Hriczkó, Kádár, Kozma, Lánczy, Makláry, Pecz, Strázsay, Takács, Tömösváry, Uzonyi, Pethő, Pékár.

Kanyár, magyar f. a' Tisza mellett, Zemplén szélén: 27 romai, 1 g. kath., 345 ref., 9 zsidó lak., ref. anyatemplommal, mocsáros határral. Hala, nádja, szénája bőséggel. Van 5 másosik osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. a' leleszi Convent.

Karász, magyar f. K. Várdához délre $2^{1}/_{4}$ mfdnyire: 286 romai, 800 g. kath., 236 ref., 42 zsidó lak., g. kath. és reform. anyatemplommal, dohánytermesztéssel, $15^{4}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Sós uraság szép nemesitett juhokat tenyésztett. F. U. Sós, Asztalos, Jászay, Kálmánczhelyi, Kéresy, Ladányi, Márki, Mikó, Nagy, Pap, Pogány, Raksányi, Szücs, Vitkay.

Kékcse, magyar f. K. Várdához nyugotra $^{1}/_{2}$ órányira: 131 romai, 12 g. kath., 390 ref., 4 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Nádja, fája bőséggel. Dohányt termeszt. Van $3^{4}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. b. Vay.

Cserepes-Kenéz, magyar f. Beregh vgye szélén, a' Tisza szomszédságában: 32 romai, 56 g. kath., 273 ref., 37 zsidó

lak., ref. anyatemplommal, erdővel, harmadik osztálybeli határral. F. U. Bakó, Balaskó, Balogh, Dicső, Jakab, Jászter, Izsák, Kala, Katona, Kecskés, Király, Kövy, Szabó, Szentmarjay, Sulyok, Trencsényi, Veres, Vitkay.

Komoró, magyar f. a' Tisza mellett, Zemplén vgye szélén: 62 romai, 15 g. kath.; 470 ref., 35 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Érdeje, nádja, legelője elég; dohányt, dinnyét termeszt; van $2^5/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. b. Sennyey, Pózner, Vay, Áfra, Bogáthy, Fodor, Korcsma, Morvay, Ormós, Ruszka, Szathmáry, Szombaty, Tóke.

Őrmező-Ladány, magyar f. Beregh vgye szélén, Őrmező szomszédságában: 16 romai, 3 g. kath., 205 ref., 61 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $1^6/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Forgács, gr. Vay Abrahám, b. Horváth, Jékey, Király, Lakatos, Makláry, Pethő, Szuhay, Uzonyi, Eördögh.

Fényes-Litke, magyar f. Kis-Várdához északra egy ¼ órányira: 490 romai, 40 g. kath., 465 ref., 25 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal. Nádja, szénája bőséggel. A' földesurak sok nemesitett birkát tenyésztenek. Van $11^2/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. h. Eszterházy, b. Horváth, Erős, Irinyi, Jármy, Morvay, Orosz, Ormós, Palaticz.

Lövő, magyar f. K Várdához keletre $1^1/_2$ órányira: 19 romai, 39 g. kath., 193 ref., 41 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $1^2/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Lövey, Gerzon, Tömösváry.

Mogyorós, lásd Őrmező, után.

Tisza-Szent-Márton, magyar f. a' Tisza mellett, Ungh és Beregh vgyék szomszédságában; 53 romai, 25 g. kath., 340 ref., 27 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 4 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Forgács nemzetség.

Napkor, magyar-német f. N. Kállóhoz északra egy mfdnyire: 920 romai, 472 g. kath., 2 evang., 20 ref., 31 zsidó lak., r. kath. anyatemplommal. Határa igen termékeny; rétje, legelője elég és jó; a' földesurak sok nemesitett juhot tenyésztenek; van 16 első osztálybeli jobbágytelke. F. U. a'

Kállay nemzetségbeliek, 's ezen jusson bir itt b. Jósika Miklós is, Orosz, Récsey, stb.

Öntelek, magyar f. a' Tisza mocsárjai közt: 280 ref., 14 zsidó lak., ref. leány ekklézsiával; $3^{7}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. Nádja, szénája bőséges. F. U. h. Essterházy, Barkóczy, Elek, Farkas, Grabics, Kastal, Komjáthy, Mokcsay, Szikszay.

Örmező, magyar f a' Tisza mellett, Beregh vgye szélén: 166 romai, 163 g. kath, 11 ref., 8 zsidó lak. Határa meglehetős termékeny; van $8^{6}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. gr. Forgács.

Mogyorós, magyar f. Eperjeskéhez közel: 9 romai, 8 g. kath., 368 ref., 21 zsidó lak., ref. anyatemplommal, termékeny gabona földekkel. Van 10 második osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. Vay, Czóbel.

Tornyos-Pálcza, magyar f. Őrmezőhöz nyugotra fél órányira: 121 romai, 491 görög kath., 988 ref., 43 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Határa minden gabonát gazdagon terem; erdeje felette szép; van $11^{4}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. gr. Forgács.

Papp, magyar f. K. Várdához keletre fél órányira: 99 romai, 131 g. kath., 890 ref., 29 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $5^{4}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. h. Eszterházy, b. Horváth, Erős, Eördögh, Pethő, Petrovay.

Patroha, magyar f. K. Várdához délre 1 mfdnyire: 26 romai 6 g. kath., 699 ref., 11 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa nagy és igen termékeny; szénája, nádja bőséggel; sok és hires fejes káposztát termeszt; van $4^{2}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke, F. U. h. Eszterházy, Ajtay, Balogh, Böszörményi, Czomba, Barkóczy, Dankó, Demjén, Erős, Farkas, Fodor, Gönczy, Hegyessy, Kemerenczy, Kölesséry, Krucsay, Makláry, Miskolczy, Mozga, Nagy, Novák, Pethő, Porkoláb, Szabó, Szalay, Szalóczy, Szentmiklósy, Szögyényi, Zoltán, gr. Vay, Veres.

Lövő-Petri, magyar f. 47 romai, 51 g. kath., 276 ref., 34 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $1^{1}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Balogh, Barla, Dicső, Dobos, Királyfalvy, Ladár, Nagy, Pelsőczy, Szalay, Szalóczy, Szegedy, Szesztay, Szentmiklósy, Tokaji, Uray, Várady, Varga,

Szalóka, magyar f. a' Tiszán túl Beregh vgye szomszédságában: 1 romai, 4 g. kath., 280 ref., 6 zsidó lak., ref. anya templommal, 6 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. a' leleszi Convent.

Székely, magyar f. N. Kállóhoz északra 3 kis órányira: 113 romai, 44 g. kath., 309 ref., 4 n. e. óhitű, 25 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Hátára igen termékeny; van $2^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. Zoltán, Madácsy.

Téth, magyar f. N. Kállóhoz északra $2^1/_4$ mfdnyire: 57 romai, 179 g. kath., 371 ref., 25 zsidó lak., ref., anyatemplommal, $10^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Bónis Samuelnek itt nevezetes pálinkafőző gépelye van. F. U. Bónis, Bernáth, Bersenyi, Czékus, Domahidy, Gencsy, Korda.

Thass, magyar f. N. Kállóhoz északra 4 órányira: 285 romai, 388 g. kath., 4 evang., 402 ref., 2 n. e. óhitű, 150 zsidó lak., romai és g. kath., és ref. anyatemplommal. Szántóföldjei igen termékenyek; rétje, nádja sok, van $11^3/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. Krucsay, h. Eszterházy, gr. Vay, Balaskó, Balla, Bernát, Detrich, Dombrády, Farkas, Fejér, Ferenczy, Horváth, Kazinczy, Kiss, Majos, Okolicsányi, Palaticz, Porubszky, Puskás, Szentmarjai, Szögyényi, Uketyevich, Veres.

Túzsér, magyar f. a' Tisza mellett, Zemplén megye szélén: 35 romai, 25 görög kath., 340 ref., 37 zsidó lak., ref. anyatemplommal, termékeny földekkel és rétekkel. Van $3^2/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. Lónyay.

Kis-Varsány, magyar f. a' Tisza mellett, közel V. Naményhoz: 50 romai, 12 g. kath., 1216 ref., 30 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa minden gabonát bőven terem; rétjei jók; van $9^1/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. gr. Vay, Bay, Csonka, Czomba, Désy, Eötvös, Eördögh, Cseresznyés, Hunyady, Makó, Nyitray, Pogány, Péchy, Patay, Posonyi, Szabó, Szikonya, Somogyi, Sulyok, Trencsényi, Vadász.

Nagy-Varsány, magyar f. közel az elébbeni helységhez: 122 romai, 37 g. kath., 818 ref., 14 zsidó lak., anyatemplommal, $7^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel.

F. U. gr. Gyulay, gr. Vay, b. Eötvös, b. Vay, Eördögh, Lónyay.

Veresmarth, magyar f. a' Tisza mellett, Zemplén megye szélén: 32 romai, 44 g. kath., 572 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $4^3/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. h. Eszterházy, b. Horváth, b. Vay, Czóbel, Elek, Erős, Farkas, Ferenczy, Holesch, Irinyi, Palaticz, Szögyényi.

Zsurk, magyar f. a' Tisza mellett, Ungh és Beregh vgyék szomszédságában: 13 romai, 8 g. kath., 381 ref., 20 zsidó lak., ref. anyatemplommal, jó rétekkel, igen termékeny határral, $8^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Forgács, de bir benne az Egry nemzetség is.

Pusztá k.

Leshegy, 5 r. kath., lak. *Rozsály*, 14 r. kath, 65 g. kath., 5 zsidó lak. Birják a' Kis-Várdai birtokosok. *Ujfalu*, 7 r. kath., 3 ref., 6 g. kath. lak. F. U. gr. Forgács. *Endes*, 18 r. kath., 18 ref., 15 g. kath., 6 zsidó lak. F. U. Lövey. *Eözze*; birja Zoltán.

Magányos Csárdák.

Szemszúró, csárda, 8 r. kath. lak, *Szarvas*, korcsma, 3 kath. lak. *Kormos*, korcsma, 5 r. kath. lak.

II. Nádudvari Járás.

Van benne 5 *mezőváros*, mindenik magyar; 18 *falu*, szinte mind magyar egy magyar-tót helységet kivéve; 47 *puszta*.

Népessége: 59,948 lélek, u. m. vallásokra nézve: 8932 romai, 7704 görög katholikus, 592 evang., 39,405 reformatus, 62 n. e. óhitű. 3253 zsidó. Nyelvökre 56,495 magyar, 200 tót, 3253 zsidó.

Egész jobbágytelek van: $456^1/_8$

Mezővárosok.

Nagy - Kálló, népes magyar mezőváros, Debreczenhez északra 4 mfdnyire: 5499 lakossal, kik közt 683 romai, 664 görög kath., 8 evang., 3451 reformatus, 693 zsidó. Romai és görög kath., 's ref. anyaszentegyházak. Synagóga. Itt van a' vármegyeháza, mellyben tartja Szabolcs közgyüléseit és törvényszékeit. Az épület régi és kicsiny, 's nem felel meg e' nagy és fényes megye kivánatinak. Határa nagy és termékeny; van 24 első osztálybeli egész jobbágytelke; mesteremberei számosok; postahivataláról és sok dohányáról nevezetes. F. U. az igen régi 's most is virágzó Kállay nemzetség. Eredetét vette a' Pannoniát vérrel foglaló *Bolok Simian* magyar nemből. Legelsőknek emlittetnek: *Ubul*, kinek, még II. András király 1220 eszt. ajándékozta Nunkupul és Tuth pusztákat Szabolch vármegyében azért: hogy mikor Kálman herczeg az oroszok ellen hadakozott, *Egyed* az *Ubul* testvérje ő mellette vitézül elesett. Később e' nemzetség sok fő ispányokat, zászlósokat, 's vitézeket adott a' hazának. A' kállai vár hajdan meglehetős erősség volt. Salétromfőzéséről fentebb a' vgye leirásában, a' 7ik §ban emlékeztünk.

Nádudvar, magyar m. v. Debreczenhez nyugotra 4 mfdnyire a' pesti országutban: 463 romai, 40 g. kath., 8 evang., 16 n. e. óhitű, 5683 ref., 400 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal, synagógával, postahivatallal, vendégfogadóval. Határa gazdag fekete földből áll, e' mellett roppant kiterjedésű, de többnyire majorsági birtok, mert egész jobbágytelek csak $13^{4}/_{8}$ van, 's ez első osztálybeli. Fában szükséget érez. F. U. gr. Vay, b. Baldachi, b. Perényi, b. Vay, Aranyos, Balás, Bene, Bökönyi, Barta, Bereczky, Bekecs, Biró, Cseke, Csernátonyi, Czibere, Czeglédy, Deme, Demjén, Dálnoky, Erdélyi, Edelényi, Egry, Fejér, Fekete, Fogarassy, Gál, Györfy, Győry, Gellért. Halasy, Harmathy, Hodosy, Ibrányi, Iklódy, Iványi, Kósa, Kis, Katona, Kenéz, Kemecsey, Károlyi, Ludmán, Madácsy Mészáros, Mikola, Molnár, Mómus, Madarász, Mikó, Mile, Mihályi, Szabadszállási, Nagy, Ács Nagy, V. Nagy, Szödényi Nagy, Nemes,

Örsy, Pap, Polgáry, Rázsó, Szathmáry, Szücs, Szivák, Szabó, Szigethy, Szanics, Törös, Tóth, Zákony, Zöldy, Varga, Vecsei, Virágos, Varsányi, Várady, Vattay, Szilassy, Szathmári Király, Márczy, Szécsy, Szerdahelyi, Borbély, Dersy, Putnoky, Jósa, Szentimrey, Horváth, Boros, Sólyom, Kovács, Pethő.

Téglás, magyar m. v. Debreczenhez északra 2 mfdnyire: 72 romai, 18 g. kath., 36 evang., 1694 ref., 42 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Ékesiti az uraság szép kastélya és pompás angolkertje, melly legszebb e' megyében. Határa nagy részt homokos, de rozsot, káposztát, dinnyét, tengerit bőven terem; erdeje, s' 21⅛ első osztálybeli egész jobbágytelke van. F. U. Bekk Pál k. tanácsos' özvegye.

Uj vagy *Rácz Fejértó*, magyar m. v. Debreczenhez északra 3 mfdnyire: 7226 lakossal, kik közt 1013 romai; 1324 görög kath., 54 evang., 4005 ref., 830 zsidó. Romai 's görög kath., és ref. anyatemplomok. Synagóga. Szép úri lakházak. Határa felette gazdag és termékeny, e' mellett nagy kiterjedésű 's többnyire uraságí majorság, mert egész jobbágytelek csak 7⅜ találtatik, 's ez első osztálybeli. Több földesurak nemesitett birkákat tenyésztenek. F. U. Aranyász, Aranyos, Cseke, Bekk Pálné, Csikos, Czikó, Dancs, Dobrosy, Dibáczy, Erdődy, Fráter, Für, Gál, Györösy, Hajdu Hadház városa, Kállay, Kálmánczhelyi, Komjáthy, Kőmives, Kubinyi, László, Leszkay, Lipcsey, Margitay, Majténi, Mile, Molnár, Mosolygó, Mohácsy, Nagy, Naményi, Nánásy, Némethy, Pap., Pál, Oláh, Posgay, Rácz, Szabó, Szathmáry, Szakoly, Szegedy, Sipos, Szilvásy, Szuhányi, Szunyogh, Tárkányi, Úry, Ungváry, Verdes, Magyar.

Balmaz-Ujváros, magyar m. v. Debreczenhez nyugotra 2 mfdnyire. Elosztatik Magyar és Német Ujvárosra, 's mind a' kettőben lakik 699 romai, 109 g. katholikus, 8 evang., 7 n. e. óhitű, 5421 reformatus, 26 zsidó. A' németek ugy szolván már egészen elmagyarosodtak. Van itt egy r. kath. anyatemplom és két ref. anyaekklézsia. Roppant határa sik gazdag fekete földből áll; Semsey Jób és Lajos földesurak igen sok nemesitett birkát, és szép szarvasmarhát tenyésztetnek. Van 83⅘ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. a' Semsey nemzetség.

Faluk.

Nyir-Adony, magyar-tót f. Debreczenhez kelet északra $2^1/_4$ órányira: 338 romai, 1035 g. kath., 12 ref. 16 zsidó lak., romai és görög kath. anyatemplommal. A' g. katholikusok oláhok volnának, de elmagyarosodtak. Határa nagy részt homokos, rozsot, dinnyét, tengerit terem; nyir erdeje igen szép; van $18^2/_8$ harmadik osztálybeli egész jobbágytelke; az uraság finom nemesitett birkákat tenyészt. F. U. gr. Károlyi.

Balkány, magyar f. Debreczenhez északra 3 mfdnyire: 222 romai, 230 görög kath., 24 evang., 1940 ref., 590 zsidó lak., ref. anyatemplommal, synagógával, több jeles úri házakkal, $9^7/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa fekete homok, 's minden gabonát bőven terem, e' mellett sok dohánya, káposztája, dinnyéje van, az uraságok pedig nemesitett birkákat tenyésztenek. F. U. Ary, Bán, Bezdédy, Bihary, Buday, Budaházy. Cseresznyei, Csigay, Désy, Domby. Fábián, Finta, Gencsy, Gödény, Hajdú, Hegedüs, Hetey, Hodos, Horváth, Igyártó, Kaplna, Kerekes, Korda, Koczog, Kiss, Kormos, Kócsár, Kovács, Ladányi, Lengyel, Lónyay, Mészáros, Mikó, Mile, Milotay, Miskolczy, Nagy, Osváth, Pap, Pápay, Pálfy, Pásztor, Puskás, Rátonyi, Rövid, Szabó, Szathmáry, Sárközy, Szegedy, Szentmiklósy, Somosy, Sopronyi, Szücs, Szilágyi, Szőllősy, Tamásy, Takácsy, Tolnay, Tóth, Úry, Ványi, Vitkay, Vozáry.

Biri, magyar f. N. Kállóhoz délre fél órányira: 66 romai, 324 g. kath., 4 ref., 23 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, $3^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Kállay Péter itt szép nemesitett birkákat tenyészt, ezenkivül van egy Gall szerint készitett jeles páliakafőző gépelye is. F. U. a' Kállay nemzetség.

Bökény, magyar f. Hadházhoz északra fél órányira: 120 romai, 2006 g. kath., 8 evang., 30 ref., 45 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, igen termékeny és tágas határral. F. U. Szeremley, Bekk Pálné, gr. Erdődy, Gencsy, Czikó, Jármy, Osváth, Somosy, Keczer, Vinkler, Kálmánczhelyi,

Erdődy. Olchváry, Cseke, Molnár, Tárkányi, Lengyel, Margitay, Mező, Terdik, Vad.

Csege, magyar f. a' Tisza mellett, Debreczenhez nyugotra 6 mfdnyire: 11 r. kath., 1740 reform. 13 evang., 13 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 21 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa róna feketeföld, melly minden veteményt gazdagon terem, e' mellett roppant kiterjedésü, ugyhogy csak magának gr. Vay Ábrahámnak közel 8000 holdnyi birtoka van; rétje, legelője igen sok; a' földesurak szép nemesitett juhokat tenyésztenek. F. U. gróf és báró Vay, b. Bánfy, Géczy.

Egyek, magyar f. szinte a' Tisza mellett, Csegéhez délre $1^1/_4$ mfdnyire: 2584 romai kath. lak., derék paroch. templommal's plebániával, $55^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel, virágzó szarvasmarha és sertés tenyésztéssel. Ezelőtt reformatusok is lakták, de ezek 1770 táján Kis-Peregre költöztek Arad vgyébe. F. U. az egri káptalan.

Földes, magyar f. Debreczenhez dél-nyugotra 3 mfdnyire: 7 romai, 10 g. kath., 3925 ref., 161 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Lakosainak egy része erkölcsi tekintetben, e' vidéken felette rosz hirben áll. Határa róna fekete föld, 's mindennel megáldatott. F. U Asztalos, Balogh, Bere, Bereczky, Biró, Boldogh, Budaházy, Csapó, Csató, Cseke, Domokos, Farkas, Földesy, Földváry, Gonda, Gyöngyösy, Györfy, Gáb, Habokay, Harsányi, Harmathy, Héthy, Hodosy, Horogh, Fodor, Gönczy, Jámbor, Jeney, Katona, Karacs, Karácson, Kállay, Kemecsey, Keresztesy, Kiss, Király, Kovács, Koroknay, Körtvélyesy, Kún, László, Márton, Makay, Mata, Megyesy, Mocsáry, Mónus, Nagy, Nagyiday, Nyírő, Oláh, Osváth, Pércsy, Pásztor, Rácz, Ritók, Sápy, Sámy, Somogyi, Szabó, Szentkirályi, Széles, Szőlősy, Szőke, Szücs, Tiszay, Tóth, Török, Zákány, Zsiday, Vajda, Veres, Ványi, Végh, Vincze, Paruczuj.

Gelse, magyar f. Kállóhoz kelet-délre 1 mfdnyire: 25 romai, 318 g. kath., 345 ref., 42 zsidó lak., ref. és gör. kath. anyatemplommal, nagy részt homokos de termékeny határral, $4^5/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Bihary, Egry, Hajdú, Hetey, Juhászovics, Kegyes,

Kovács, Kulin, Lakatos, Lévay, Mezősy, Mikecz, Morvay, Bezdédy, Désy, Finta, Jármy, Nyiry, Mosolygó, Pál, Pap, Rády, Székely, Szécsy, Zsiday, Szilágyi, Sipos, Somlyai, Sovány, Terdik, Ujhelyi, Váczay, Vajda, Zoltay, Molnár.

Geszteréd, magyar f. Bökönyhöz közel: 384 romai, 228 g. kath., 205 evang., 170 ref., 15 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal. Az evangelikusok Nyiregyházához affiliáltattak. Határa bő termékenységű; némelly földesurak nemesitett birkákat tenyésztenek. F. U. gr. Vay, Lónyay, Tisza, Pálfy, Somosy, Apagyi, Finta, Olchváry, Reviczky, Uray, Szikszay, Mosolygó, Pap, Vad, Vinkler, Zékány, Zsebey. Osváth, Szondy, Csereszнyei.

Hugyaj, magyar f. Kállóhoz délre $^1/_2$ mfdnyire: 90 romai, 780 g. kath., 170 evang., 20 ref., 30 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, igen termékeny fekete 's homokos határral, $27^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel, nemesitett birkatenyésztéssel. F. U. a' gr. Dessewfy nemzetség.

Kis-Kálló, magyar f. N. Kálló szomszédságában: 192 romai, 284 g. kath., 5 ref., 12 zsidó lak., g. kath. fil. templommal, 3 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. a' Kállay nemzetség.

Püspök-Ladány, magyar f. Debreczenhez dél-nyugotra 4 mfdnyire: 959 romai, 31 g. kath., 1 evang., 3305 ref., 4 n. e. óhitű, 15 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal. Gazdag fekete földű határának jó része már a' Sárrétjéhez tartozik, 's azért nádja sok, de szénában is szerfeletti bősége lenne, ha néha az árvizek a' kaszálókat el nem öntenék. Van $76^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. a' religyiói kincstár.

Mártonfalva, magyar f. a' Nyírségen, nem messze Nyír-Adonyhoz: 14 romai, 112 g. kath., 14 ref., 7 zsidó lakossal. F. U. b. Vécsey, Gellért, Kálmánczy, Morvay, Nagy, Posgay, Jánky, Krucsay.

Miháldi, magyar f. Nyír-Adonyhoz $^1/_4$ mfdnyire: 88 romai, 308 g. kath., 586 ref., 82 zsidó lak., ref. anyatemplommal, részint homokos, de termékeny határral, $2^3/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Báró Eötvös Ignácz eő excell. itt szép gazdaságot folytat, gyönyörű nemesitett

birkákat tenyésztet, 's egy jeles olaj készitő malma is van. F. U. b. Eötvös Ignácz, Agárdy, Balogh, Barnus, Bihary. Czakó, Csuka, Dibáczy, Dobay, Fényes, Gellért, Horváth, Jánky, Kálmánczy, Kádár, Károlyi, Kémery, Kőmives, Ladányi, Morvay, Petneházy, Posgay, Ráthonyi, Rácsay, Szabó, Zsiday, Szilágyi, Sipos, Ujfalussy, Uray, Vályi. A' b. Splényi nemzetség innen veszi előnevét.

Sáp, magyar nemes helység, közel Földeshez: 3 r. kath., 1100 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal, gazdag fekete szántóföldekkel, szép marhatartással. F. U. Balogh, Bagosy, Barcsa, Barnóthy, Csapó, Desseő, Demjén, Geszty, Gyarmaty, Gyöngyösy, Harangy, Hunyady, Halász, Ispán, Jámbor, Katona, Kassay, Körtvélyessy, Madarász, Mile, Nagy, Nógrády, Onady, Ritók, Szabó, Széles, Topa, Veres, Szilágyi, Sebes, Ladányi.

Szakoly, magyar f. Debreczenhez észak-keletre $2^1/_2$ mfdnyire: 48 romai, 520 g. kath., 4 evang., 508 ref., 28 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekete és sárga homokos határa bő termékenységű; némelly földesurak nemesitett birkákat tenyésztenek, a' lakosok pedig sok dohányt plántálnak. F. U. Bekk Pálné, Borsos, Csuka, Czakó, b. Eötvös, Fekete, Finta, Gencsy, Gulácsy, Jánky, Jármy, Korda, Kovács, Kende, Markos, Mercs, Pap, Vad.

Szováth, magyar f. Debreczenhez nyugot-délre 2 órányira: 7 romai, 6 g. kath., 2803 reform., 19 n. e. óhitű, 61 zsidó lak., ref. anyatemplommal, felette gazdag határral, $82^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. A' nagy érdemű Buday Ferencz itten volt predikátor. F. U. Debreczen városa és Komáromy Györgyné asszonyság. Ezen helység káposztájáról hires.

Tetétlen, magyar f. az előbbeni helységhez délre $1^1/_2$ órányira: 14 r. kath., 2182 ref., 8 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Gazdag róna határa fekete földből áll, 's igen szép búzát terem; rétje, legelője bőven lévén, a' marha és birkatenyésztés virágzó karban van. F. U. Komáromy Györgyné asszonyság.

Pusztá k.

Kis-Hort, Ujvároshoz északra: 5 kath., 16 ref., 11 zsidó lak. F. U. gr. Fáy. *Nagy-Hort*, az elébbeni puszta mellett: 16 kath., 12 ref., 7 zsidó lak. F. U. a' Semsey nemzetség. *Máta*, Ujvároshoz nyugotra: 16 kath., 14 ref., 2 n. e. óhitű lak. F. U. Debreczen városa. *Macs*, szinte Ujvároshoz nem messze 41 kath., 20 evang., 58 ref., 3 n. e. óhitű, 6 g. kath. lak. Tágas és gazdag puszta. Pályinkás úr mint haszonbérlő több ezer nemesitett birkákat tenyészt. F. U. gr. Gyulay. *Zelemér*, közel Debreczenhez északra: 9 romai, 4 g. kath., 5 ref. lak. F. U. Debreczen és Hajdú Böszörmény városok. *Cserepes*, Csegéhez tartozik: 21 kath., 15 ref. lak. F. U. Géczy. *Kecskés*, szinte Csegéhez tartozik 16 ref. lak. *Keltős*, Csegéhez tartozik: 105 kath., 4 evang., 82 ref. lak., nagy gazdasággal és juhtenyésztéssel. F. U. b. Vay. *Ohat*, Egyek mellett: 21 ref. lakossal, 's roppant legelővel. F. U. Debreczen városa. *Nagy-Major*, Csegéhez tartozik: 62 kath., 1 evang., 22 ref. lakossal. F. U. b. Vay. *Szilágy*, Csegéhez tartozik: 16 kath., 5 evang., 33 ref. lakossal. F. U. gr. Vay Ábrahám. *Sarkad*, Csegéhez tartozik: 5 zsidó lak. F. U. gr. Vay Ábrahám. *Hortobágy*, Debreczenhez nyugotra 4 mfdnyire: 28 kath., 41 ref. lak., nagy vendégfogadóval a' pesti utban. Határa roppant kiterjedésű, 's nagyobb részt legelőnek használtatik. F. U. Debreczen városa. *Nagy-Hegyes*, *Kis-Hegyes*, két puszta 40 kath., 9 evang., 15 ref., 12 g. kath., 10 n. e. óhitű görög lak. F. U. Debreczen városa és gróf Gyulay. *Aba*, Nyír Adonyhoz nem messze: 18 romai, 106 görög kath., 25 ref. lak. F. U. Bégányi, Bezdédy, Dési, Finta, Gencsy, Guthy, Jósa, Jármy, Katona, Lónyáy, Mészáros, Osváth, Páchy, Pálfy, Rövid, Somosy. *Kecskés*, 15 romai, 78 görög kath., 5 ref., 8 zsidó lak. F. U. Gencsy Ferencz, cs. k. tábornagy (Feldmarschall-Lieutenant), ki itt nemesitett juhokat tart. *Kis-Aradvány*, *Nagy-Aradvány*, 2 puszta Nyír-Adonyhoz közel: 26 r. kath., 19 g. kath. lak., erdővel. F. U. gr. Károlyi ház. *Kis-* és *Nagy-Guth*, 2 puszta, Debreczenhez kelet-északra $1\frac{1}{2}$ órányira: 20 kath., 44 ref. lak., nagy kiterjedésű szép ligetes erdőkkel. F. U. Debreczen városa,

Tamási, Sámson mellett: 7 kath., 12 g. kath. lak., homokos határral. F. U. Markos, Kriston, Kelemen, Répásy, Bezdédy, Katona, Porkoláb, Osváth, Désy, Krasznay, Kulcsár, Budaházy, Pethő, Szücs, Hamar, Nánásy, 'stb. *Szegegyhaza*, Uj-Fejértóhoz északra: 18 r. kath., 5 evang., 19 ref., 63 g. kath., 33 zsidó lak. Igen tágas és gazdag puszta. F. U. Szilassy, 's azok kik Fejértót birják. *Kutya-Bagos*, Tamási puszta mellett: 12 kath., 5 ref. lak., erdővel. F. U. gr. Vay, Eördögh, Reviczky, stb. *Mosolygó*; birja Korda· *Perked*, Acsádhoz északra: 18 romai, 16 g. kath. lak., nyires erdővel. F. U. Pálfy, Finta, Gencsy, Jármy, Korda, Miskolczy, Désy, Némethy, 'stb. *Fülep*, Penészlekhez nyugotra, homok dombos, völgyes határral. F. U. Hajdú Vámos Pércs városa, 's Eördögh. *Ártánháza*, birja b. Vécsey, gr. Toldy, Peley, stb. Fekszik Acsádhoz közel. *Buzitha*; birja b. Vécsey, gr. Szirmay, Péchy. *Parlag*, Sámson, Hadház és Monostor pusztája közt. Birja b. Vécsey, Debreczen és Hadház városok. *Monostor*; birja Debreczen városa. *Szent-György*, Böszörményhez délre, Zelemérrel határos. F. U. Hajdú Böszörmény városa, Elek, Erős, Vay, Némethy, Orosz, Rózsa, 'stb. *Kis-Szoboszló*; birja Szoboszló hajdúváros. *Császárszállás*, N. Kállóhoz nem messze: 74 r. kath., 9 evang., 3 ref., 27 g. kath. lak. F. U. a' Kállay nemzetség. *Szirond*, 28 kath., 2 ref. lak. F. U. Kállay. *Köteles*, Szoboszlóhoz közel, 's ugyan ezen város birja. *P. Sz. Miklós*; birtokosai: Borbély, Bán, Balogh, Barta, Bihary, Budaházy, Csapó, Cseke, Darvasy, Dobray, Fekete, Füleky, Gyöngyösy, Mészáros, Nagy, Eötvös, Jankovics, Poroszky, Sinay, Szabó, Szilágyi, Tóth, Zsiday, Farkas, Domokos, Katona, Szentkirályi, Nyíró, Pércsy, Jeney, Biró, Sápy. Kemecsey, Karmasin, Karacs, Tiszay, Szeles, Marton, Gál, Kállay, Csató, Kun, Kiss, Kőrösy, Török, Körtvélyesy, Koroknay, Bene, Nagyiday, Szőllősy, Nagy-Ványi. *Angyalháza*, Hortobágy mellett; birja Hajdú Szoboszló városa. *Zám*, N. Iván szomszédságában; birja Debreczen városa. *Papegyháza*. *Elep*, Ujvároshoz közel dél felé; birja Debreczen városa. *Kis- és Nagy Pród*, 2 igen nagy puszta Böszörményhez észak-nyugotra, 's ugyan ezen város birja. *Rácz-Vid*, szinte nagy

és gazdag puszta Böszörmény és Nánás közt. F. U. a' k. kamara, Somossy, Lónyay, Horváth, Hunyady, 'stb. *Micske* vagy *Miske*, Geszteréd és Fejértó közt; birja Menszáros, Erdódy, Szunyogh, Kálmánczy, Mosolygó, Czikó, Somosy, Szeremley, Pap, 'stb. *Butyka*, Hugyajhoz közel; birja gr. Dessewfy. *Fövenyes*, szinte gr. Dessewfy birja. *Poroszló*, Bökönyi és Hadház közt; birja gr. Dessewfy.

Magányos Csárdák és Lakhelyek.

Kis-Hortobágy, vámmal és korcsmával. F. U. Semsey nemzetség. Lakik itt 25 romai, 6 g. kath., 8 ref. *Tiszapartiház*, Csegéhez tartozik: 9 ref., 6 zsidó lak. *Egyeki révi korcsma*, 4 zsidó lak. F. U. az egri káptalan. *Sz. Ágotai vám és korcsma*, a' pesti utban, közel P. Ladányhoz; 5 kath. lak. F. U. Debreczen városa. *Megyesi* juhász ház 11 kath. lak. F. U. Jósa.

III. Dadai Járás.

Van benne 1 *királyi privilegiált város*, tót-magyar-német lakosokkal; 4 *mezőváros*, mindenik magyar; 39 *falu*, u. m. 34 magyar, 2 magyar-tót, 1 magyar-német-tót, 1 magyar-német, 1 német-magyar; 18 *puszta*. Népessége: 73,645 lélek, u. m. vallásokra nézve: 17,540 romai, 8583 görög kath., 13,481 evang., 31,679 reformatus, 23 n. e. óhitű, 2339 zsidó. Nyelvökre: 56,266 magyar, 14,150 tót, 890 német, 2339 zsidó. — Egész jobbágytelek van: $913^{7}/_{8}$.

Mezővárosok.

Nyíregyháza, királyi privilegiált város, Debreczenhez északra 5 mfdnyire, homokos térségen: 16,648 lakossal, kik közt 1850 romai, 1212 görög katholikus, 13,210 evangelikus, 405 reformatus, 7 n. e. óhitű. Nyelvökre nézve tótok, magyarok, németek. Házai csinosak, 's vagyonosságra mutatnak. Van itt romai és g. kath. plebánia, evang. anyaekklézsia 2 predikátorral, egy ref. anyaekklézsia, ma-

gyar olvasó társaság, kórház, 2 patika. Határa nagy kiterjedésű, 's ámbár homokos, mégis termékeny, mert a' lakosok szorgalmas földmivelők; a' marha-juh-lótenyésztést nagy haszonnal üzik. Szőlőskertjei tágasok, 's ezekben meglehetős bor és sok szép gyümölcs terem. Epreskertje tetemes kiterjedésű. A' kézmüvesség, a' széksó seprés, 's a' marhakereskedés sok száz kezet foglalatoskodtat. Általjában a' Niregyháziak felette munkás, csendes és vagyonos polgárok, 's mind a' nemzetiségben, mind a' müveltségben előhaladni teljes erejükből iparkodnak. A' népességnek nagy részét tót evangelikusok teszik, kik 1754-ben Csabáról és Szarvasról telepedtek ide, 's most igen virágzó anyaszentegyházat képeznek. Jól elrendelt polgári és nép oskoláikban 1838-ban 1091 tanuló és 7 tanitó számláltatott. Ezen város elébb magát gr. Károlyi és gr. Dessewfy birtokosoktól megváltván, 1837-ben királyi privilegiált várossá lett, 's rendes tanácsa van.

Bogdány, magyar m. v. Kállóhoz északra 2 órányira: 347 romai, 78 görög kath., 20 evang, 924 ref., 26 zsidó lak., ref. anyatemplommal, dohánytermesztéssel, igen termékeny határral, 's $4^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Barkóczy, Bégányi, Böszörményi. Erdélyi, Farkas, Ferenczy, Jeney, Kelemen, Kömerling, Milotay, Nemes, Osváth, Pethő, Rhédey, Sós, Sutka, Tahy.

Tisza-Dob, magyar m. v. a' Tisza mellett, Nyiregyházához nyugotra 4 mfdnyire: 189 romai, 40 g. kath., 98 evang., 1852 reform., 67 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekete porhangós földje gazdag termékenységű; különösen szénája szerfelett sok; nádja, füzesse elég. F. U. gr. Andrásy. Első osztálybeli egész jobbágytelek 30 van.

Tisza-Lök, magyar m. v. szinte a' Tisza mellett, Dobhoz északra $1^1/_4$ mfdnyire: 309 romai, 187 g. kath, 3482 reform., 394 zsidó lak., ref. anyatemplommal, synagógával, 41 első osztálybeli egész jobbágytelekkel, sok majorsági földekkel. Határa ennek is igen termékeny, csakhogy a' Tisza árvizeitül gyakran szenved. F. U. Kállay, Patay, Vay nemzetségek.

Polgár, magyar m. v. a' Tisza mellett, Dobhoz délre 2 órányira: 3854 romai kath. lak., 's paroch. templommal

117 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa gazdag fekete föld, de árvizektől rongáltatik, szénája, nádja, marhája, sertése igen sok. Hajdan hajdúváros volt. F. U. az egri káptalan.

Falu k.

Báj, magyar f. a' Taktaközben: 16 romai, 21 görög kath., 362 ref., 6 zsidó lak., ref. anyatemplommal, lapályos de igen termékeny határral, $8^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel, nevezetes marhatenyésztéssel. F. U. az igen régi 's most is virágzó Patay nemzetség, melly innen veszi előnevét.

Balsa, magyar f. Tokajhoz keletre $1^1/_7$ mfdnyire: 142 romai, 635 g. kath., 1 evang., 241 ref., 11 zsidó lak., g. kath. és ref. anyatemplommal, $60^3/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohány bőven termesztetik. F. U. gr. Dessewfy, Szentmiklósy.

Berczel, magyar f. a' Tisza mellett, Nyiregyházához északra 3 órányira: 161 romai, 74 görög kath., 2 evang., 1079 ref., 411 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal, synagógával, $21^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa lapályos, de termékeny; káposztát, dohányt termeszt; szénája sok. F. U. Bakó, Bessenyei, Csoma, Dombrády, Gulácsy, Ibrányi, Korpás, Kömerling, Kövér, Liszkay, Márky, Mozga, Olasz, Ormós, Osváth, Tóth, Vida, Balogh.

Berkesz, magyar f. Kállóhoz északra 3 órányira: 20 romai, 6 g. kath., 1 evang., 454 ref., 4 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 13 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Ékesiti az uraság szép kastélya és vadaskertje. Határa mind búzát, mind rozsot, 's káposztát is bőven terem. F. U. gr. Vay Ábrahám, máramarosi fő ispány, cs. k. aranykulcsos. stb.

Beszterecz, magyar f. a' Tisza mocsárjai közt: 9 r. kath., 228 ref., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $1^4/_8$ harmadik osztálybeli egész jobbágytelekkel. Nádja, szénája bőséges. Sok káposztát termeszt. F. U. többen.

Bály, magyar f. Tokajhoz dél-keletre 2 órányira: 300 romai, 680 g. kath., 852 ref., 159 zsidó lak., ref. és gör.

kath. anyatemplommal, synagógával, 37 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. b. Geizler, Ibrányi, Krajnik, Kornis, Mikecz, Uray, Géressy, Inczédy, Porkoláb, Kéményesy, b. Szepessy, Mozga, Kövér, Nyitray, Ary, Bakó, Báthory, Czomba, Harsányi, Heczey, Bordás, Korpás, Laskay, Németh, Ormós, Terhes.

Büd, magyar f. Tokajhoz dél-nyugotra 2 mfdnyire: 91 romai, 1145 g. kath., 79 ref., 4 evang., 8 n. e. óhitű, 61 zsidó lak., g. kath., anyatemplommal. Határa gazdag termékenységű fekete homok; legelője 6000 holdat foglal-el, de ezt az árvizek járják, 's az itt lévő posványos erekben 100,000 kéve nádat vághat évenkint; szőlőskertjei vannak. Van $29^2/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke, 's ezenkivül 2160 hold majorsági szántóföldje. F. U. $^5/_6$ Dogaly de Büd, a' többiben gr. Dessewfy. Oláh.

Csobaj, magyar f. a' Taktaközben: 61 romai, 43 g. kath., 334 ref., 17 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $10^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Patay, Dersőffy, Jakabfalvy nemzetségek.

Dada, magyar f. a' Tisza mellett, Dob és Lök közt: 516 romai, 49 g. kath., 10 evang., 1539 reform., 130 zsidó lak., r. kath., és ref. anyatemplommal, gazdag termékenységű határral, $27^2/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Gyulay, Bónis, Dési, Marjássy, Lónyay, Patay, Szikszay, Sovány, Zatureczky.

Demecser, magyar f. Berkeszhez $^1/_4$ órányira: 334 romai, 74 g. kath., 1 evang., 637 ref., 7 n. e. óhitű, 47 zsidó lak., r. kath. és reform. anyatemplommal, 13 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Sok káposztát termeszt. F. U. h. Eszterházy, gr. Barkóczy, Buday, Dombrády, Erős, Győry, Elek, Horváth, Irinyi, Majtényi, Marsó, Szabo, Szikszay, Szuhányi, Walter, Vida, Krucsay, Jármy, Zoltán, Korda, Komjáthy, Kecskeméthy, Teremy.

Tisza-Eszlár, magyar f. Tokajhoz dél-nyugotra 1 mfdnyire: 492 romai, 194 g. kath., 4 evang., 1496 ref., 14 zsidó lak., romai kath. és ref. anyatemplommal, 21 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Itt sok nemesitett juh tenyésztetik. F. U. a' Kállay nemzetség, b. Bánfy, Ónody.

Gáva, magyar f. Tokajhoz keletre $1^3/_4$ órányira: 443 romai, 240 g. kath., 511 ref., 84 zsidók lak., ref. anyatemplommal, $16^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohány bőven termesztetik, 's vidékén sok széksót sepernek. F. U. a' jászói prépostság, Bakó, Balogh, Bereczky, Bessenyei, Bordás, Bornemissza, Caécsy, Csizy, Czomba, Désy, Embery, Farkas, Ferenczy, Garay, Hidegkövy, Horváth, Kriston, Karácsondy, Koczog, Marosy, Mikecz, Naményi, Pap, Pethő, Rakóvszky, Kisvárday, Kereky, Szikszay, Vida, Zsoldos.

Gégény, magyar f. Kis-Várdához délre $1^1/_8$ órányira: 24 romai, 10 g. kath., 283 ref., 21 zsidó lak., ref. anyatemplommal, mocsáros határral, $5^6/_8$ harmadik osztálybeli egész jobbágytelekkel. Káposzta bőven termesztetik. F. U.

Nagy-Halász, magyar f. a' Tisza rétjei közt: 228 romai, 31 g. kath., 2 evang., 1272 reform., 88 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $13^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Nádja, szénája bőséges. F. U. b. Bánfy, Budaházy, Bodó, Csuha, Fráter, Elek, Hagymásy, Hetey, Fejér, Ibrányi, Jezerniczky, Kelemen, Kriston, Kis, Kövér, Kornis, Laskay, Márczy, Márky, Olasz, Olchváry, Borbély, Mikecz, Répásy, Mezősy, Patay, Szunyogh, Szita, Vajda, Kömerling.

Ibrány, magyar-tót f. 285¼ romai, 30 g. kath., 1410 ref., 30 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal, kastélylyal, $22^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel, 's igen termékeny róna határral. F. U. az Ibrányi jeles és igen régi nemzetség, melly a' Vayakkal egy eredetű, mint ezt Vajánál látni fogjuk.

Kék, magy. f. Demecserhez közel: 32 romai, 8 g. kath., 1 evang., 505 ref., 22 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $4^6/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel, sok káposzta termesztéssel. F. U. Csuta, Gönczy, Hajdú, Hegedűs, Jármy, Irinyi, Kriston, Kruesay, Laskay, Marsó, Megyery, Nemes, Olasz, Pap, Rimaszombaty, Sós, Tahy, Tatár, gr. Vay, Verbay.

Kemecse, magyar f. Nyiregyházához északra 2 órányira: 298 romai, 72 g. kath., 2 evang., 1456 reform., 95 zsidó lak., r. kath., és ref. anyatemplommal, synagógával,

$20^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Nádja, szénája bőséggel. Sok dohányt termeszt. F. U. Bagosy, Bányai, Bodó, Borbély, Fejér, Garay, Gönczy, Hajdú, Hagymásy, Hegedűs, Horváth, Jakab, Irinyi, Kelemen, Kis, Kriston, Kőrösy, Márczy, Mikecz, Nagy, Nánásy, Olasz, Ormós, Osváth, Pap, Pethő, Laskay, Elek, Répásy, Szita, Szücs, Turányi, Zsiday, Korda, Zoltán

Takta-Kenéz, magyar f. a' Taktaközben: 80 romai, 4 g. kath., 440 ref., 5 zsidó lak., ref anyatemplommal, $6^2/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa különösen szénával bővölködik, ha azt a' Tisza árjai miatt betakaríthatja. F. U. Drevenyák.

Kenyézlő, magyar f. a' Bodrogközben: 200 romai, 205 görög kath., 135 ref., 9 zsidó lak., kath. és ref. anyatemplommal, 26 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa ennek is felette termékeny volna; különösen sok szénája teremne, ha néha a' Tisza árvizei nem károsítanák. F. U. Farkas.

Keresztúr, másképen *Kótaj*, magyar-tót f. Nyiregyházához északra egy mfdnyire, 750 romai, 675 g. kath., 2 evang., 570 ref., 114 zsidó lak., romai és görög kath., 's anyatemplommal. Határa nagy kiterjedésű, 's részint fekete, részint sárga homokos; általjában termékeny. F. U. Ibrányi, Vay, b. Bánfy, Kelcz.

Tisza-Ladány, magyar f. a' Taktaközben: 9 kath., 547 ref., 8 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 12 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Vaa-Megyer, magyar f. Kemecséhez északra $^1/_4$ mfdnyire: 25 romai, 22 g. kath., 354 ref., 26 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 7 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Megyery nemzetség.

Szent-Mihály, nagy magyar f. Tokajhoz dél-nyugotra 2 mfdnyire, közel Büdhöz: 168 romai, 49 g. kath., 4730 reform., 1 n. e. óhitű, 65 zsidó lak., ref. anyatemplommal, Gazdag határa roppant kiterjedésű, 's igen szép búzát terem; rétje sok; legelője pedig több ezer holdakra terjed, de egy részét az árvizek járják, posványos ereiben nádat bőséggel vághat; szőlőskerteket mivel, 's Tokajra sok kenyeret szokott hordani. Van $110^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. a' szép műveltségű 's köz tiszteletben álló gr. Dessewfy

József, kinek itt jeles kastélya, kertje, gazdasága, pálinkafőző gépelye van, 's e' mellett finom nemesített juhokat tenyésztet.

Nagyfalu, magyar f. Tokajhoz fél mfdnyire: 206 romai, 104 g. kath., 583 ref., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal, részint fekete, részint fövenyes de termékeny határral. F. U. Balogh, Bekényi, Benyo, Bónis, Czékus, Csoma, Földváry, Homolkay, Klobusiczky, Kolosy, Kausai, Majos, Márjássy, Pap, Sebes, Szemere, Tóthy, Bernáth, Korda, Zsoldos.

Oross, magyar f. Nyiregyházához keletre $^1/_4$ mfdnyire: 741 romai, 747 g. kath., 5 evang., 530 ref. 60 zsidó lakossal, romai és g. kath. paroch. templommal, 's ref. anyaekklézsiával. $11^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa nagy kiterjedésű, 's részint sárga, részint fekete homokos és termékeny; erdeje van, és sok dohányt termeszt. F. U. Kállay, Elek, Mérey.

Paszab, magyar f. Berczelhez közel: 28 romai, 19 g. kath., 760 ref., 25 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa lapályos és rétes, de igen termékeny; nádja, szénája sok; van 25 első osztálybeli egész jobbágytelke. Hires dohányt termeszt. F. U. Ibrányi, Csoma, Bessenyei, Tahy, Bakó.

Pazony, magyar f. mintegy fél órányira Nyiregyházától 144 romai, 255 görög kath., 3 evang., 896 ref.; 50 zsidó lak., g. kath. és ref. annyatemplommal, 14 első osztálybeli egész jobbágytelekkel, sok majorsági földdel. Dohányt nagy bőséggel termeszt. F. U. a' Pazonyi Elek nemzetség, továbbá Bay, Balogh, Borbély, Horváth, Kelcz, Korda, Mezősy, Olasz, Vályi.

Pthrügy, magyar f. a' Taktaközben: 70 romai, 24 g. kath., 1 evang., 581 ref., 20 zsidó lak., ref., anyatemplommal, $18^3/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa gazdag termékenységű; szénája sok lévén, szép szarvasmarhát tenyészt. F. U. Patay, Almásy, b. Meskó.

Rád, magyar f. Megyer szomszédságában: 8 romai, 20 g. kath., 386 ref. lak., ref. anyatemplommal, $1^6/_8$ harmadik osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Bakó, Borbély, Fejér, Garay, Harsányi, Kozma, Laskay, Márczy, Mikecz, Nemes, Kornis, Ormós, Patay, Zoltán.

Rakomaz, magyar német-tót f. Tokajhoz $^1/_4$ mfdnyire: 1907 romai, 191 g. kath., 35 evang., 24 ref. lak., r. kath. paroch. templommal, 42 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt szerfelett sokat termeszt. F. U. a' kamara.

Sényő, magyar f. Nyiregyházához keletre 1 mfdnyire: 132 romai, 184 g. kath., 1 evang., 444 ref., 15 zsidó lak., reform. anyatemplommal, $4^4/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohány bőven termesztetik. F. U. Zoltán, Boda, Tolvaj, Sipos, Somlyódy, Böszörményi, Borsy, Koczkás, Pap, Oláh, Somogyi, Vida.

Szabolcs, magyar f. a' Tisza mellett, Tokajhoz $^3/_4$ mfdnyire: 120 romai, 115 g. kath., 4 evang., 237 ref., 6 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $20^4/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa gazdag termékenységű; dohányt és különös jó dinnyét termeszt. F. U. Boronkay, Dobozy, Mudrányi, Pethő, Szemere, Törös, Vattay. A' megye hajdani elpusztult váráról vette nevezetét.

Tardos, magyar f. a' Taktaközben: 185 romai, 96 g. kath., 1 evang., 3 ref., 10 zsidó lak., r. kath. anyatemplommal, $4^2/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Rhédey.

Tímár, magyar f. a' Tisza mellett, Szabolcshoz közel: 259 romai, 583 g. kath., 1 evang., 38 ref., 22 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, $47^1/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Tura, magyar f. Nyiregyházához kelet-északra 1 mfdnyire; 117 romai, 176 görög kath., 547 ref., 17 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 8 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohány bőven termesztetik. F. U. Borbély, Farkas, Horváth, Jármy, Lisznyai, Mikó, Mikecz, Nagy, Rózsa, Szécsy, Szesztay, Zoltán, Zsiday, Szücs, Sztrogy, Body.

Ó-Vencsellő, magyar-német f. Tokajhoz keletre $1^1/_4$ mfdnyire, a' Tisza mellett: 183 romai, 280 g. kath., 240 ref., 5 zsidó lak., g. kath., és ref. anyatemplommal. F. U. gr. Dessewfy.

Uj-Vencsellő, német-magyar f. az előbbeni helység szomszédságában: 745 r. kath., 7 ref., 6 zsidó lak., r. kath. paroch. templommal. Határa bő termékenységű. Sok dohányt termeszt: F. U. gr. Dessewfy.

Vitz, magyar f. a' Bodrogközben: 163 romai, 153 g. kath., 135 ref., 25 zsidó lak., ref. anyatemplommal, sok réttel, szép marhatartással, 19 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Egry, Fekete, Görgey, Izsák, Kapitány, Nánásy, Ócskay, Szakácsy, Szepsy, Szilágyi, Miskolczy, Tóth, Pethő.

Zalkod, magyar f. a' Bodrogközben: 192 romai, 75 g. kath., 2 evang., 2 ref., 16 zsidó lak., r. kath. paroch. templommal, kövér rétekkel, $16\frac{4}{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Bajusz, Básthy, Csapó, Hangácsy, Komjáthy, Poroszkay.

Puszták.

Szent-Margita, igen nagy puszta Polgárhoz délre a' Pródi puszta szomszédságában: 385 r. kath., 27 ref. lakossal, roppant legelővel, rétekkel. Posványos ereiben sok nád és gyékény terem. F. U. az egri káptalan. *Tikos*, 5 kath., 13 evang. lak. *Tedej*, Sz. Mihályhoz délre: 7 ref. lak. F. U. a' kamara, és Nánás városa. *Rázon*, Lök, Dada és Bűd közt: 7 kath., 8 ref. lak. F. U. Kállay. *Kisfalud*; birja a' Törös nemzetség, *Basahalom*, 12 kath., 4 ref., 1 zsidó lak. *Barlangó*, 10 kath. lak. *Hamari*, 4 kath., 4 ref. lak. *Zoltán*, 4 kath., 2 ref. lak. *Pétertelek*, 12 ref. lak. F. U. Ibrányi. *Rózsás*, 160 r. kath., 5 ref. magyar-tót lakossal, szép nemesitett birkatenyésztéssel. F. U. gr. Dessewfy. *Varjúlápos*, 121 romai, 3 g. kath., 2 evang. 2 reform. lak. *Szolnok*; birják Barkóczy, Bégányi, Patay, Tahy. *Hene*; birják gr. Barkóczy, Bégányi, Farkas, Ferenczy, Tahy, Pethő, 'stb. *Sima*, Nyiregyháza mellett; 25 romai, 3 gör. kath., 15 evang., 20 ref. lak. F. U. Elek, Désy, Horváth, Kállay, Korda, Mezősy, Balogh, Vályi. *Harangod*, 36 r. kath., 3 g. kath., 5 ref. lak. Itt fördő és mulatóhely van. Dohány bőven termesztetik. F. U. Kállay. *Nyírjes*; birják Kállay, Korda, Zoltán. *Királytelek*, Nyiregyházhoz északra 2 óránylra, a' tokaji postautban: 410 romai, 15 g. kath., 30 evang., 12 ref. magyar-tót lakosokkal, postahivatallal és váltással Nyiregyház és Tokaj közt. Gróf Dessewfy

Ágoston itt igen sok és szép nemesitett juhokat tenyésztet. F. U. gr. Dessewfy.

Magános Csárdák 's más Lakhelyek.

Szódagyár. N. Mihályhoz keletre egy órányira: 2 kath. 6 zsidó lak. Itten sok székső sepertetik, mellyből szóda készül. *Szódagyárok* vannak még a' Nyiregyházi határban, Ibrány, Gáva, Sima puszták szomszédságában: 17 kath., 13 evang., 10 ref., 28 zsidó lak. Egy *Sóstó* fördő a' Nyiregyházi határban: 3 kath., 10 evang. lak. *Becsali*, korcsma, 2 kath., 3 ref. lak. *Vaskapu*, csárda, 5 kath., 1 ref., 5 zsidó lak. *Ökörítő*, korcsma, 5 kath. lak.

IV. Nyir-Báthori Járás.

Van benne 5 *mezőváros*, mindenik magyar; 31 *falu*, u. m. 26 magyar, 4 magyar-tót, 1 magyar-német-tót; 8 *puszta*.

Népessége: 25,174 lélek, u. m. vallásokra: 6909 romai, 11,232 görög kath., 15,631 reform., 76 evang., 18 n. e. óhitű, 1308 zsidó. Nyelvökre: 32,316 magyar, 1350 tót, 200 német, 1308 zsidó.

Egész jobbágytelek van: 350 1/8.

Mezővárosok.

Nyir-Bakta, magyar m. v. Nyir-Báthorhoz északra 1 3/4 mfdnyire: 354 romai, 248 g. kath., 68 ref., 21 evang., 30 zsidó lak., romai és görög kath. anyatemplommal, kastélyal, patikával, 6 6/8 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa homokos és fekete; erdeje gyönyörű; dohányt sokat termeszt; gr. Degenfeld pedig szép nemesitett birkákat tenyésztet. F. U. Bekk Pál k. tanácsos örökösei.

Nyir-Báthor, magyar m. v. Kállóhoz keletre 2 mfdnyire: 474 romai, 60 g. kath., 23 evang., 1889 reform., 7 n. e. óhitű, 132 zsidó lak. Van itt minorita monostor, 's a' plebániai szolgálatot is ezen szerzetes atyák végzik; egy régi ref. szentegyház a' hires Báthory nemzetség emlékkövével;

postahivatal és váltás N. Kálló és Vállaj közt; patika, 's több jeles urasági épületek. Második osztálybeli egész jobbágytelek $64^{7}/_{8}$ számláltatik. Határa részint sárga, részint fekete homokos; erdeje van. Dohányt sokat termeszt. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Nagy-Mada, magyar m. v. Baktához északra 1 mfdnyire: 118 romai, 604 g. kath., 800 ref., 90 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, synagógával, 's jeles úri házakkal. A' reform. templom kőből épült, 's nagy derék épület. Határa dombos, homokos, de termékeny; kaszálója kevés; van $11^{6}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelke. Itt nevezetes marhavásárok történnek. F. U. Bay, Bernáth, Bersenyi, Hunyady, Jármy, Kenesey, Patay, Péchy, Pogány, Szabó, Szalgáry, Szemere, Somosy, Uray.

Mária-Pócs, magyar m. v. Kállóhoz keletre $1^{1}/_{4}$ mfdnyire: 216 romai, 930 g. kath., 56 ref., 2 evang., 223 zsidó lak., r. kath. fil. és g. kath. anyatemplommal, 's g. kath. basiliták monostorával, $22^{4}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. Határa homokos, de rozsot, dohányt, tengerit bőven terem. Az ide való búcsújárások nagy élénkséget adnak ezen városnak. F. U. a' basiliták, Gergelyfi, Némethy, Niczky, Fejér, Vékey, Konstántin, Czakó, Dankó, Lipcsey, Mándy, Mikó, Szilcz, Tisza, Urbán, Vajda, Veres.

Vaja, magyar m. v. közel Szathmár vgyéhez, N. Mádához délre egy mfdnyire: 90 romai, 76 g. kath., 916 ref., 20 zsidó lak., ref. anyatemplommal. $8^{4}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Van egy régi vára, mellyet gr. Vay Ábrahám ujittatott-meg. Határa részint homok dombos, részint lapályos igen termékeny fekete homok. Lakosai feletto szép és nagy ökröket tenyésztenek, 's a' város erről, és lentermesztéséről hires. F. U. a' Vay nemzetség, melly eredetét veszi a' magyarok Pannóniába lett utolsó bejövetelekkor már virágzó *Voja* nemzetségtől. Ez a' Vója mint pogány 1091 eszt. lett kereszténnyé, 's a' keresztségben *Tamásnak* nevezetett, a' mint ezen jeles családnak a' bárói méltóságról adatott oklevélben, 's a' gyula-fejérvári káptalan bizonyság levelében olvashatni. Fiai voltak: Mesk, Jolath, Medve, Gergely, Omyth, Ábrahám 's ennek fia Benedek. 1318. Vay

László váradi püspök volt. 1418. Zsigmond király, Vay Ábrahámnak különféle hűséges, és vitéz tetteiért, mellyeket Istriában, Foro-Juliumban, és Alemanniában követett-el: e' jeles nemzetséget a' Tanais vizén általszökő, 's szájában egy fürt szőlőt tartó szarvas, 's felette nap, hold, és csillagokból álló czimerrel felékesitette. 1507. Vay László Nikomediai püspök és Egri nagy prépost volt, melly esztendőben a' Vayaknak és Ibrányiaknak egyforma czimerek királyi jelelevél által megujittatott. — Az Ibrányi nemzetség, Ibrányból, 1350 eszt. élt Ibrányi Lukácstól származik, 's másod előnevét Vajáról irja. Ez onnét van: hogy 1414. Vay István, Ibrányi Margitot házas társúl vette, a' ki még élt, Vajai Vaynak, de az ő fia István, 's ennek maradékai már Ibrányiaknak nevezték magokat.

Faluk.

Budai-Ábrány, magyar f. Debreczenhez keletre $2^1/_2$ órányira: 50 romai, 95 görög kath., 193 ref., 6 zsidó lak., ref. leány gyülekezettel, melly Acsádhoz tartozik. F. U. Buday, Csókásy, Fráter, Gyertyai, Murányi.

Szent-György-Ábrány, magyar-tót f. Bihar vgye szomszédságában, Debreczenhez $2^1/_2$ mfdnyire: 313 romai, 478 g. kath., 13 ref., 8 zsidó lak., r. kath. és g. kath. anyatemplommal. Ékesiti az uraság csinos kastélya, 's igen nagy és szép kertje. Határa sárga és fekete homokos; dinnyét, tengerit, burgonyát, rozsot, búzát terem; erdeje derék. F. U. Eördögh Alajos, ki itt jeles gazdaságot folytat.

Acsád, magyar f. Debreczenhez keletre $2^3/_4$ mfdnyire: 83 romai, 1033 g. kath., 555 ref., 4 n. e. óhitű, 31 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, dombos, homokos határral, nagy és szép nyires erdővel, $9^1/_8$ harmadik osztálybeli jobbágytelekkel. Itt Eördögh Péternek igen jeles kertje van. F. U. gr. Bethlen, Eördögh, Éles, gr. Kendeffy, gr. Nemesné, Otlik, Paley, Tisza, b. Vécsey. Ideiglen Zichermann izraelita is nem megvetendő jószágot bir.

Apagy, magyar f. Kállóhoz északra egy órányira: 130 romai 32 g. kath., 4 evang., 626 ref., 30 zsidó lak., ref.

anyatemplommal, $5^5/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt sokat termeszt. Zoltán uraság pedig nemesitett birkákat tenyésztet. F. U. Apagyi, Csajkos, Diószeghy, Fazekas, Hetey, Jaksó, Osváth, Pap, Puskás, Szegedy, Szentmiklóssy, Szécsy, Szilágyi, Zoltán, Zsiday.

Nyir-Béltek, magyar f. Báthorhoz délre 1 mfdnyire: 475 romai, 1009 g. kath., 4 ref., 17 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, dombos és homokos határral, szép erdővel, 22 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. a' Kállay nemzetség.

Besenyőd, magyar f. Baktához fél órányira: 96 romai, 30 g. kath., 543 ref., 98 zsidó lak., 's ref. anyatemplommal, $^7/_8$ harmadik osztálybeli jobbágytelekkel, dohánytermesztéssel. F. U. Baranyi, Bezdédy, Bicskey, Borbély, Czeglédy, Dekmár, Eőry, Ferenczy, Halász, Hideg, Kecskeméthy, Kis, Kóródy, Ladányi, Laskay, Lórándy, Lőrinczy, Mikó, Molnár, Nagy, Puskás, Rácz, Szabó, Szelle, Sztrogy, Tar, Tarsy, Török, Udvarhelyi, Zóltay, Zsiday, Jeney, Vékey, Vida, — Durst.

Bogáth, magyar f. Báthorhoz fél órányira: 65 romai; 121 g. kath., 3 evang., 1918 ref. 23 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa részint sárga, részint fekete homokos és bő termékenységű; van $13^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelke, 's erdeje. Dohányt sokat ültet. Horváth Péter uraság pedig sok és hires dinnyét termeszt. F. U. Bakó, Baksay, Báthory, Buzinkay, Czerjék, Darvay, Dibáczy, Elek, Erdélyi, Erdődy, Éva, gr. Fáy, Fáy, Fejér, Hegedűs, Hetey, Horváth, Juhász, Kálmánczhelyi, Kócsár, Leboh, Lovas, Markus, Mikó, Molnár, Móricz, Ormós, Orosz, Őry, Pap, Puskás; Pethő, Szücs, Uray, Uszkay, Vityi.

Puszta-Dobos, magyar f. 125 romai, 195 g. kath., 4 ref., 10 zsidó lakossal. Fekszik Madához fél órányira, 's határa amazéhoz hasonló. F. U. Bernáth, Csahóczy, Császy, Dersőffy, Lencsés, Makó, Polyánkay. Hunyady, Lónyay, Patay, Bay, Vitkay, gr. Vay.

Encsencs, magyar f. Báthorhoz délre $^3/_4$ mfdnyire: 24 romai, 202 g. kath., 763 ref., 18 zsidó lak., ref. anya, g. kath. fil. templommal, $4^4/_8$ második osztálybeli egész

jobbágytelekkel. Határa homok dombos, 's közte zsombikos; erdeje meglehetős kiterjedésű F. U. gr. Károlyi.

Eőr, magyar f. Vajához közel, 's avval határos: 48 romai kath., 660 ref. 104 zsidó lak., ref. anyatemplommal, termékeny dombos völgyes határral, 4 első osztálybeli egész jobbágytelekkel, sok és hires len termesztéssel, nyiri szőlőhegygyel. F. U. Balázsy, Bakay, Barta, Bényei, Birta, Buócz, Bunkóczy, Czövek, Dalmady, Dancs, Dobos, Egry, Elek, Éva, Galgóczy, Ibrányi, Jékey, Iklódy, Ilosvay, Kálmándy, Kölcsey, Komoróczy, Krasznay, Kovács, Kőmives, Makláry, Makó, Német, Nyiri, Osváth, Pák, Pap, Patay, Pethő, Ruszka, Szabó, Szathmáry, Székely, Szombathy, Szondy, Szucsányi, Thuróczy, Ujhelyi, Váradi, gr. Vay.

Ó-Fejértó, magyar f. Kállóhoz észak-keletre 1 1/4 órányira: 391 romai. 208 g. kath., 645 ref., 38 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Van igen termékeny szántóföldje, sok rétje, és nádja, szőlőskertje, gyönyörű erdeje, 9 7/8 első osztálybeli egész jobbágytelke. F. U. nagyobb részt gr. Csáky Sándor, azután Pálfy és Sixti.

Gyulaj, magyar f. közel az elébbeni helységhez: 239 romai, 704 g. kath., 566 ref., 17 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, 20 második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Barta, Elek, Gulácsy, Jakso, Kócsár, Kulin, gr. Károlyi, gr. Majláth, Mészáros, Moldvay, Petneházy, Szücs, Zsoldos, Vajda, Vida.

Jákó, magyar f. Madához nyugotra egy órányira: 140 romai 42 g. kath., 450 ref., 60 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 6 4/8 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Asztay, Bukovinszky, Böszörményi, Csernyiczky, Doby, Dömötör, Falvay, Fejér, File, Gabányi, Galvácsy, Jeney, Kántor, Kaszonyi, Kelemen, Kigyósy, Kovács, Ibrányi, Lencsés, Lénárd, Nagy, Nyeviczkey, Pap, Sebők, Sutka, Szabó, Szanics.

Ibrony, magyar f. Kállóhoz északra 2 mfdnyire: 37 romai, 16 g. kath., 600 ref., 31 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 3 7/8 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt termeszt. F. U. Benkő, Darabos, Jármy, Kriston, stb.

Ér-Kenéz, magyar f. Debreczenhez keletre 3 mfdnyire, Bihar vgyétől körülvétetve: 32 romai, 800 g. kath., 14 ref. 6 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Lakosai oláhok volnának: de magyarúl jobban beszélnek. Van 14 első osztálybeli egész jobbágytelke, 's erdeje. F. U. a' Szlávy nemzetség, de bir benne Eördögh is.

Kércs, magyar f. Baktához közel: 47 romai, 92 görög kath., 217 ref., 32 zsidó lak., ref. anyatemplommal, erdővel, $1^2/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Jármy Imre alispán nemesitett juhokat tenyésztet. F. U. Bozóky, Budaházy, Jármy, Ormós.

Laskod, magyar f. Kércshez 1 fertálynyira: 67 romai, 62 g. kath., 248 ref., 17 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $3^3/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt termeszt. F. U. Dobay, Jármy, Nagy, Némethy, Pap, Répásy, Rutkay, Téglásy.

Kis-Léta, magyar f. Báthorhoz nyugotra 1 mfdnyire: 112 romai, 492 g. kath., 606 ref., 45 zsidó lak. ref. és g. kath. anyatemplommal, erdővel, $8^2/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohány bőven termesztetik. F. U. Agárdy, Ary, Bagaméry, Bán, gr. Barkóczy, Bessenyei, Bihary, Bodnár, Dékmán, Demeter, Egry, Éva, Farkas, Fekete, Gencsy, Gulácsy, Hurja, Jósa, Kulcsár, Madácsy, Márky, Mikó, Pataky, Pente, Rády, Szabó, Szarka, Sipos, Tatár, Thassy, Tisza, Ujfalusy, Úza, Vajda, Varga.

Levelek, magyar-tót f. Baktához közel: 376 romai, 502 g. kath., 37 ref., 7 n. e. óhitű, 15 zsidó lak., romai és g. kath. anyatemplommal, 9 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. A' földes uraságok nemesitett juhokat tenyésztetnek. F. U. nagy részt a' Molnár nemzetség, továbbá Bónis, Sebes.

Loránthháza, magyar f. Bakta szomszédságában: 99 romai, 22 g. kath., 546 ref., 6 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $10^6/_8$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Sok dohányt termeszt. F. U. Bekk Pál k. tanácsos özvegye.

Lugos, magyar-tót f. Debreczenhez észak-keletre 3 mfdnyire: 667 romai, 791 g. kath., 6 ref., 10 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, szép uraságí juhtenyésztéssel, $12^4/_8$ harmadik osztálybeli jobbágytelekkel. Határa sivatag hq-

mok, rozsnál, tengerinél, burgonyánál egyebet alig terem; erdeje azonban tágas. F. U. gr. Károlyi.

Kis-Mada, magyar f. N. Madával összefüggésben, a' minthogy lakosai is oda számittattak. F. U. azok, kik N. Madát bírják.

Magy, magyar-tót f. Levelekhez közel: 279 romai, 140 g. kath., 5 ref., 7 evang., 28 zsidó lak. F. U. Ibrányi, Irinyi, gr. Klobusiczky, Molnár, Niczky, Péchy, Somogyi, Szegedy.

Petneháza, magyar f. Madához nyugotra egy órányira: 88 romai, 455 g. kath., 345 ref., 15 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $2^{7}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt bőven termeszt. F. U. Borbély, Barkó, Böszörményi, Fejér, Fuló, Galambos. Győry, Hetey, Kazinczy, Király, Drevenyák, Kriston, Makláry, Mándy, Pap, Pataky, Petneházy, Szabó Szegedy, Szentmiklósy, Szilágyi, Sulyok, Szücs, Tonnauer, Uketyevich, Vitéz.

Pócs-Petri, magyar-német-tót f. Kállóhoz keletre egy mfdnyire: 1052 romai, 86 g. kath., 18 ref., 8 evang., 45 zsidó lak., r. kath. paroch. templommal, $14^{2}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt sokat termeszt. Báró O-Naghtenek pedig rozsólis és eczetgyára van itt. F. U. b. O-Naghten, b. Horváth, Kállay, Oláh, Olasz.

Pilis, magyar f. Báthorhoz délre fél mfdnyire: 12 romai, 515 g. kath., 240 ref., 5 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határa homok dombos; rétje kevés; erdeje van. $11^{7}/_{8}$ harmadik osztálybeli egész jobbágytelket számlál. F. U. Erős, gr. Péchy, b. Horváth, Irinyi.

Piricse, magyar f. közel az elébbeni helységhez: 116 romai, 330 g. kath., 378 ref., 22 zsidó lak., görög kath. és ref. anyatemplommal, r. kath. fil. szentegyházzal, $13^{2}/_{8}$ második osztálybeli egész jobbágytelekkel. F. U. Erős, Gencsy, b. Horváth, Irinyi, Kállay, Orosz.

Ramocsaháza, magyar f. Baktához 1 mfdnyire: 98 romai, 99 g. kath., 498 ref., 8 evang., 22 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $4^{2}/_{8}$ első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt bőven termeszt. F. U. Árvay, Erdélyi, Erdódy, Fejér, Gálfy, Győry, Horty, Körtvefay, Mády, Naményi,

Nagy, Nagymáté, Nyárady, Pap, Szathmáry, Sós, Sztrogy, Tatár, Tóth.

Rohod, magyar f. N. Mádához fél órányira: 33 romai, 25 g. kath., 798 ref., 28 zsidó lak., ref. anyatemplommal, melly kies homok dombon fekszik, valamint a' helységnek egy része is, más része alacsonyabb fekvésü lévén, mellyet a' tövében fekvő tó mindenkor nedvesit, 's kertjeiket néha elönti. Ezen tóban nevezetes nagyságú csikokat, czigányhalakat, kárászokat lehet fogni, 's vizi madarakat lőni. Határa homok dombokból 's völgyekből áll, de mindenféle gabonát bőven terem; szőleje, erdeje, rétje kevés; van $6^3/_8$ második osztálybeli egész jobbágytelke és sok majorsági földje. Dohány bőséggel termesztetik. F. U. Baksay. Budaházy, Gellért, Győry, Eördögh, Helmeczy, Hetey, Iklódy, Káldy, Korda, Molnár, Pap, Nagy, Pápay, Szécsy, Szinfalvy, Trencsényi, Ujlaky, Uray, Vay.

Kálló-Semjén, magyar f. Kállóhoz keletre fél mfdnyire: 304 romai, 779 g. kath., 232 ref., 18 zsidó lak., romai és g. kath., 's ref. anyatemplommal, 16 első osztálybeli egész jobbágytelekkel. Dohányt bőven termeszt. F. U. a' Kállay nemzetség; Eördögh, gr. Dessewfy.

Szalmad, magyar-tót f. közel Encsencshez, 175 romai, 154 g. kath., 10 ref., 8 zsidó lak. Határa sivatag homok; kaszállója nincsen F. U. Bereczky, Czakó, Hetey, Horváth, Márczy, Jánky, Molnár, Szalay, Zsiday örökösök.

Pusztá k.

Bánháza, ez előtt népes helység, most kevesektől lakott puszta, Szathmár vgye szélén Penészlek szomszédságában, igen kies helyen fekszik, két magas homok dombok közt lévő völgyben. Van 71 romai, 74 g. kath., 21 ref. 8 zsidó lakosa, 's egy dombon fekvő r. kath. kápolnája. Nyiri erdeje egy a' legszebbek közül. F. U. Nemes, Németh, Orosz. *Büs*; birják Erdődy, Bozóky, Nagy, Téglásy. *Kis-Csere*, 21 kath., 13 g. kath. lak. F. U. a' Kállay nemzetség. *Félegyház*, 5 kath. lak. F. U. Bónis, Molnár. *Jánosháza*; birják

Nlczky László'né, Horthy, Erdödy, 's Tatár. *Ikldd*; nagy részt ugyan azok birják, kik Petneházát. *Kálikert*, 2 r. kath., 3 ref., 3 g. kath. lak. F. U. gr. Vay Ábrahám. *Szennyes*, a' Lugosi határtól vétetik körül: 8 romai, 30 g. kath., 4 ref., 4 zsidó lak. Patay István itt nemesitett juhokat tenyésztet. F. U. a' Patay nemzetség. Hajdan népes falu volt, 's a' Zennyesi család birta.

SZATHMÁR VÁRMEGYE.

(Comitatus Szathmariensis. Szathmarer Gespanschaft.)

1. §. Határai

Szathmár vgyének szomszéda északról Máramaros, majd Ugocsa, mellytől a' Túr és Batár vizek, majd Beregh vgye, mellytől a' Tisza választják-el; nyugotról Szabolcs; délről Bihar, Közép Szolnok, vármegyék és Kővár vidéke; keletről Máramaros, mellytől magas bérczek által különöztetik-el.

2. § Nagysága 's Kiterjedése.

Földterülete $106^{539}|..\square$ mfdet foglalván-el, e' tekintetben 11ik a' vármegyék közt. Legnagyobb hosszasága Penészlektől Kapnikig 17, szélessége hol 7, hol 8 's több német mértföld. Használható földje régi becsű szerint 801,679 hold; 's ebből 347,400 hold szántóföld; 40,265 h. kaszálló; 46,869 h. szőlő; a' többi erdő és legelő. A' posványok sok négyszeg mértföldet boritnak-el.

3. § Természeti tulajdonsága.

Bájolóbb a' hegyes vidék, hasznosabb a' sik, boldog tartomány pedig, hol mind kettő egyesitve van, mint ezt Szathmárban látjuk, melly akár termékenységét, 's a' nyers termékek nagy különféleségét, akár természeti szépségét tekintsük, mindenesetre Magyarországnak leggazdagabb, 's legszebb vármegyéi közt foglal helyet. Nyugoti részén az ugy nevezett Nyirségen az unalmas rónaságot ugyan, csak homok dombok, völgyek, és nyires erdők, 's szőlők szakitják félbe, de kelet felé a' Krasznát, majd a' Szamost elérvén egész a' Tiszáig, ettől nagyon különböző, vidéket találunk. Ez

tudniillik mindenütt gazdag lapály, hol a' szép tisztabúza vetéseket, a' legkövérebb kaszállók, majd makkot bőven termő tölgyes erdők váltogatják; a' buja növésű legelőkön, kövér, zömök szarvasmarhák legelésznek; a' Szamos és Tisza partjait 's tekerületeit, gyöngyörű erdőt képző gyümölcsösök szakadatlan lánczolatban kisérik. Azonban jobban kelet felé menvén, Szathmár városán túl, ismét más vidék tünik-elő. Itt az emelkedettebb földön, szép szőlőhegyek, századoktól álló gesztenyés erdők, majd messzire kékellő bikkes bérczek, a' kies völgyekben sebesen zugó patakok gyönyörködtetik az embert. Általjában Érdőd, Erdőszáda, Nagy-Bánya, Szinyérváralja, 's az Avasság *) környékei, honunknak legkiesebb 's bájolóbb vidékei közé sorozhatók. A' mi a' föld minéműségét, 's termékenységét illeti, 4 fő vidékre lehet e' megyét osztani. Az *első*, 's legtermékenyebb vidék: Nagy-Károly környéke le az Ér mentiben; Szathmártól felfelé a' Kraszna és Szamos köze; végre az egész Szamosközi járás, mellyek összesen a' megye földterületének egy jó harmadát foglalják-el. Nagy-Károly környékén, 's a' Kraszna, Ér mentiben porhányós fekete kertiföld találtatik, épen annyi homokkal keverve, hogy alkalmas legyen egyenlően mind búzát, mind tengerit, árpát, 'stb. ritka trágyázás, 's csekély munka mellett is bőven teremni. A' Szamos és Tisza közt, vagy is a' Szamosközi járásban, a' föld már kemény fekete vagy sárga agyag, nehéz szántású, de igen szép tisztabuzát 's gazdagon terem, ha néha-néha trágyázzák; a' tengerit nem igen szereti és a' rozsot, hanem a' buzával együtt a' zab legbiztosabb vetemény. Homokot itt csak a' Tiszához közel láthatni, de e' felette termékeny, különösen tengerit szerfelett gazdagon terem. A' Túr melléki homok, 's a' rónaságon is itt ott látszó apró homok dombok, illyen termékenységgel már nem kérkedhetnek, sőt az ugy nevezett *Túr-háti* helységek határai valóban soványak, fejér agyagosak, vagy homokosak, 's erős trágyázást és munkát kivánnak. Egyébiránt ezen egészben boldog vidéknek, egy szörnyű csa-

*) Avasságnak neveztetik a' nagybányai járásnak északi része, melly 16 nagy helységet foglal-magában, mellyek hajdan a' szathmári királyi várhoz tartoztak.

pás van, tudniillik: az árvizek. A' Szamos, Tisza, Túr, Batár folyók dühöngő árjai sokszor egyesülnek, 's a' Szamosközi járásban alig lehet egy két helységet számlálni, mellynek határa az árvizektől mentesitve volna. 'S a' mi több, a' Szamos és Tisza árjai ugyan termékeny iszappal kövéritik a' réteket, gyümölcsösöket, 's szántóföldeket, de ellenben a' Túr soványitó iszapja, a' legmunkásabb földész iparkodásait is tönkre juttatja. *Második fő vidék* a' Nyirség, melly a' Nyiri járásnak két harmadát, 's a' megyének $^1/_7$, részét teszi. Ez homok dombokból 's-völgyekből áll, hol a' föld kevés kivétellel csak a' rozsra, tengerire, lenre, dinnyére kedvező, azonban szőlőtőkéket is és szép nyires erdőket táplál. Néhol a' dombok közt a' meggyült viz le nem folyhatván, zsombikos, mocsáros helyek támadnak, vagy a' a' szántóföldek vadvizesekké válnak, mellyeken csak csatornák 's árkok által lehet segiteni. *Harmadik fő vidék*: a' nagybányai járásnak nyugoti, 's észak-nyugoti része, továbbá Erdőd, 's Béltek környéke, mellyek a' megyének összesen egy negyed részét teszik. Ez a' megyének tulajdonképeni borvidéke, mert itt a' fő gazdaság szőlőhegyekben áll. Földje részint fekete, de inkább kemény sárga agyag, kivált Erdőd, 's a' szathmári hegy környékén annyira, hogy sokszor a' bort ásott gödrökbe öntik. Különössége ezen utóbbi vidéknek az, hogy itt a' szőlőhegyen sem forrást, sem kútat nem találhatni, hanem a' hegyi lakosok a' hegybarázdáin lefolyt, 's alul gödrökben tartogatott vizzel kénytelenek élni, holott Szinyérváralja bortermő vidékén, a' legjobb izű források, 's patakok bőséggel találtatnak. A' szántóföldek szinte kemény agyagosak, 's csak gyakori és erős trágyázás mellett termékenyek. *A' negyedik fő vidék*, t. i. a' Máramaros bérczeivel szomszédos hegyes tartomány, továbbá az ugy nevezett *Bikalja*, Közép Szolnok 's Kővár felé legtermékenyebb. A' föld agyagos, köves, sziklás, 's szántásra kevessé alkalmatos, és itt a' természet e' hiányát a' rengeteg bikkes erdők, 's Máramaros, Kővár szomszédságában gazdag érczbányák pótolják. — Levegője a' megyének a' hegyes részen felette egészséges és tiszta, de a' sikságon a' sok mocsárok 's árvizek miatt nem dicsérhető. Éghajlata általjában szelid és meleg, annyira, hogy még Nagy-

Bánya vidékén is a' máramarosi bérczek alatt szőlőhegyek, 's gesztenyés erdők szemlélhetők. Egyébiránt különös, hogy a' földrengések 1829 olta e' megyében gyakran éreztetnek, 's központja ezen veszélyes természeti tüneménynek az Érmelléke látszik lenni, különösen Endréd, Dengeleg, 'stb. helységek.

4. § Hegyek.

A' megye keleti részét, mint feljebb láttuk, hegyek boritják, 's ezeket három tömegre oszthatni-el. Az első az, melly Máramaros széleitől kezdve délfelé a' Lápos vizéig terjed, 's melly gazdag arany, ezüst, réz bányáiról nevezetes. Nagyobb hegyek e' tömegben: a' *Rozsály*, mellynek tetején gyönyörű tágas térség látható, melly illatos, kövér füveivel, számos juh falkáknak nyujt táplálékot. Evvel kapcsolatban áll a' *Feketehegy*, egy fekete szint játszó hegyi tóval, vagy ugy nevezett tengerszemmel. A' *Guttin*, Máramaros és Szathmár közt, szinte egy hegyi tóval, és sokat igérő arany, 's rézbányákkal. Ezen hegytömeggel összeköttetésben állnak az *Avassági* bérczek is, hol különösen említést érdemel a' *Mike* nevű, szörnyű magas, és kősziklás bércz a' vámfalusi határon, továbbá a' *Köves* vagy *Petros* hegye a' felsőfalusi határban. A' második hegytömeget teszik az Ujvárosi, Szinyérváraljai, Apai, Megyesi, Józsefházi, Sárközi hegysorok, mellyek az Avassággal összefüggnek, 's részint bikkes vagy tölgyes erdőkkel, részint, 's nagyobbára szőlőtőkékkel boritatnak. Ezekben igen jó épület- 's malom kövek ásatnak. A' harmadik hegytömeget a' *Bikalja* képezi, melly Szolnok vgyéből jövéltal, 's a' Szamos és Kraszna közt egy zordon erdős hegylánczolatból áll, melly észak felé mindég szelidebb formát vesz magára, mig végre a' síkságban egészen elenyészik. Ebben nemes érczek nem találtatnak.

5. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

1. A' *Tisza*, Ugocsából lép be a' megye határára, 's Tisza Becs, Milota, Csécse, Kóród, Cseke, Kis Ar, Nagy-

Ar, Olchva-Apáti helységek határait északról nedvesitvén, 's egyszersmind Beregh vgyétől elválasztván, Beregh és Szabolcs vgyékbe foly által. Sok halak nemeivel bővelkedő, hajókázható, 's azért töméntelen só köveknek, fa szálaknak, gerendáknak, szőlőkaróknak, gyümölcsnek, gubacsnak vivője. Mellékén a' gyakori áradások miatt őszi vetést nem igen tesznek, hanem tengeri szerfeletti bőségben terem. Partjain lévő gyümölcsösök nagy jövedelmet hajtanak. 2. A' *Szamos*, Közép Szolnokot és Kővárt elválasztván, Erdőszadánál Szathmárba jön által, ezt csaknem két egyenlő részre osztván végig folyja, 's végre Olchva-Apáthinál 17 mídnyi itteni folyása után a' Tiszába szakad Udvarin felől kibocsát magából egy eret, mellyet a' lakosok *Sár*-nak neveznek, 's ez Túr vizébe hempelyeg. Szathmáron felül megint kibocsát egy eret, melly *Érjének* neveztetik, és Jánk, Gyarmath városoknál, Nagy- és Kis-Szekeres faluknál a' Tiszába folydogál. A' Szamos hajdan hajókázható volt, 's Erdélyből só hozásra használtatott, melly szolgálatot most is megtenné, ha a' sok iszaptól, 's elsülyedt tőkéktől megtisztitatnék. Áradásival ez is sok kárt okoz, de különben iszapja a' gyümölcsöseket, 's szántóföldeket nagyon kövériti, továbbá számos malmokat forgat, 's jó izű kecsegékkel (de már most ritkábban) 's potykákkal kedveskedik. A' szathmári hidon kivül, a' vármegye Csengernél tart rajta egy költséges fahidat, egyébütt az általjárás hajókon történik. 3. A' *Kraszna*, a' Meszes hegyekből veszi eredetét Kraszna vármegyében, Somlyónál folyását északra fordítván, 's Csehinek hegyén találtató csudálatos tó (vize felül meleg, alól igen hideg; felette mély és büdös 's pokoltónak neveztetik) leszivárgó vizével öregbedvén, Szolnok vgyébe megy által, de sik mezőre érvén mocsárosodni kezd, továbbá több ágakra szakad, mellyekből egyik délnek tart, 's némelly Szathmár és Bihar vgyei helységeket öntözvén *Ér* nevet veszen fel, 's lételt ád a' mindenben gazdagon megáldott *Érmellékének*, másik ágával Szathmárba lép, 's Király-Darócz, Nagy- és Kis-Majtény mellett lassan elmenvén, a' nagy ecsedi lápban ugy szólván elvész. Ezen folyónak majd semmi partja nincs, szélein sok káka, nád és sás terem, halai sárizűek. 4. A' *Túr*, ered a' vámfalusi

hegyekből az Avasságon, 's miután itt több patakokkal egyesülne, nyugot felé foly, egy darabig a' megyét Ugocsától elválasztja, de megint egészen visszatér, 's 7 mfdnyi folyása után Nagy-Árnál a' Tiszába takarodik. Szélességére fél Szamossal vetekedik, több igen jövedelmes malmokat forgat, iszapja a' földet felette soványitja, rákjai hiresek, halainak kedvetlen izek van, de mellékén egész megyében legszebb tölgyeseket láthatni. 5. A' *Batár*, fakad a' Csernaujfalusi hegyekből Ugocsában, 's Batár helységnek nevet adván, mintegy mértföldig határt von Ugocsa és Szathmár közt, de végre Tisza Ujlaknál a' Tiszába ömlik. 6. A' *Lápos*, eredetét veszi a' márámarosi havasokból, 's Kővár vidékére jövén, itt a' kősziklára épitett Kővári vár romjait körűlkeringvén, Szathmár vgyébe fordúl, 's Erdőszádán felűl a' Szamosba szakad. Igen hasznos viz, mert számtalan bányászathoz tartozó ércztörő, zuzó alkotmányokat 's malom kerekeket tart forgásban. Kisebb folyói e' megyének a' *Kékes*, *Szaszár*, *Fernezely*, *Miszt*, mellyek mindnyájan a' bányáknál hasznos szolgálatot tesznek, továbbá *Szinyér*, *Tana*, *Terep* az Avasságon, mellyek közűl az első a' Szamosba, a' két utolsó a' Túr vizébe ömlik. A' *Balkány*, *Homoród* patakok a' Krasznába sietnek, eredetöket a' Bikaljai erdős hegyekben vévén. — Számos posványai közt e' megyének első helyet foglal az *Ecsedi láp*, melly a' Kraszna vizének elmocsárodásától vehette eredetét, a' Szamos és Tisza árjaiból is kapván ollykor vizet, melly a' láp alacsony fekvésénél fogva többé vissza nem folyhat. Ez Domahidától kezdve, Szamosszegig 4 mértföldnyi hosszú, szélessége hol 1, hol $1\frac{1}{2}$ mértföld. A' lápnak kevés tiszta helyei vannak, hanem nagyobb részt posványságból áll. Egyébiránt találtatnak ollyan térek, mellyek nyári szárazságban kaszállhatók, téli befagyással a' marhákat jó izű sással tápláljak, továbbá nád és gyékény is bőven terem, de vannak olly csalóka zöldellő helyei is, mellyek alatt lappangó posványság van, 's mellybe a' barom vagy szekér lesülyedvén, onnan többé ki nem gázolhat. Az itt ott látható égerfás, füzfás, és reketyés erdőkhez, csak fagy alkalmával juthatni. Ezen tó régenten kisebb lehetett, mert több helységeknek mellyek e' környéken állottak, maiglan hi-

rök sincs, 's nevek csak oklevelekben maradt fenn. Egyébiránt a' tó kártékonyságát gátlani, sőt kiszáritását eszközleni, már több izben megpróbálták a' Károlyi grófok, semmi költséget nem kimélvén, de mivel a' leszivárogtató árkok jó karban tartása, a' gyakori nagy viz miatt szerfelett költséges, mind eddig a' reménylett siker el nem érethetett. Egyébb tavai és mocsárjai a' *Sár*, mellyről fenebb már emlékeztünk, a' *Holt-Tisza*, Kóród és Cseke mellett, *Holt-Szamos*, *Rákta-Eger*, melly Szamosból szakad-ki, 's Aranyosmegyes, Józsefháza, Sárköz, Adorján felé a' Túr vizébe takarodik. Ide járulnak a' Szamosból kiszivárgó *Gegő* és *Erge* erek a' Szamosközi járásban, mellyek nyárban kiszáradnak, 's csupán nagy vizzel telnek-meg.

6. §. Ásványos Vizek.

Orvosi és érczes-vizekben szinte bővölködik ezen megye, különösen *savanyúviz források* legtöbb helyen vannak, névszerint: Nagy-Bányán, Felső-Bányán, Fernezelyen, Vámfalun, Felsőfalun, Bikszádon. Legkellemetesebb a' vámfalusi, legsósabb a' bikszádi. *Kénköves*, *vasas és savas* források vannak: Bájfalun, Vámfaluban a' Mike magas bérczen, melly Büdössárnak neveztetik, 's köszvényben és bőr betegségekben felette foganatos, és Mikolán, vagy is inkább Homokon. Meglehetős fördőintézetek állittattak: Bájfaluban, Nagy-Bányán, Bikszádon, 's legujabban Vámfaluban az érintett Büdössár forrás mellé.

7. §. Termékei.

A) A' Növények Országából.

Fő termesztményei e' megyének a' *búza* és *tengeri*, (kukuricza). Az utóbbi az oláhoknak egyedüli kenyerek lévén, más gabona nemet alig termesztenek, még olly helyeken is, hol erre a' föld már sovány, vagy az éghajlat hideg, a' honnan néhol olly csekély vetéseket láthatni, hogy a' tengeri kóró alig haladja-meg a' két láb magasságot. Azonban a' magyaroknak is kedves vetemények a' tengeri,

's mivel földjeik termékenyebbek, mennyiségre nézve többet termesztenek mint az oláhok, különösen pedig a' Tisza és Szamos kövér porondjain szerfelett gazdagon terem. Búza és kétszeres legtöbb, 's legszebb aratfatik a' Szamosközi járásban, továbbá Szathmár, Csenger, N. Károly vidékén. A' Nyírségnek csaknem egyedüli őszi gabonája a' *rozs*, de más tájékokon kevés termesztetik. Van továbbá sok *zab*, kevesebb *árpa*, *tenkely*, *köles*. A' Szamosközi járásban több helyeken, mint Gacsályon, Fülesden, 'stb. hires *lencse* és *borsó* terem. A' *burgonyát* (Kolompér) legelébb az itt megtelepitett sváb faluk termesztették, de most az oláhok is megkezdik szeretni, a' Nyirségen pedig már régen kedves vetemény vala. Kereskedési növényekből *kendert* mindenütt termesztenek, *lent* legtöbbet 's igen jót a' Nyirségen. 's az Avasságnak némelly helységeiben, különösen Komorzánban, *A' dohány termesztés* szépen virágzik N. Károly, Csenger, Fehér-Gyarmat környékein, 's ez Debreczeni név alatt adatván-el, igen sok pénzt be hoz a' megyébe. — *Gyümölcs* dolgában felette gazdag ezen megye. A' Tisza és Szamos partjait 's tekerületeit gyümölcsösök lepik-el, mellyek egész erdőket mutatnak, 's itt *lankáknak* (e' deák szótól: lucus) neveztetnek. A' roppant kiterjedésű szőlőhegyekben, 's nyíri szőlős kertekben szinte felesleges a' gyümölcsfa. Van itt sok és ismeretes jóságú alma (ki nem hallotta dicsérni a' tiszaháti kormos almát), körtvély, híres cseresznye, sok dió, megy, berekenye, noszpolya, kedves izű őszi és nyári baraczk. De fő gyümölcs még is a' szilva, kivált a' berzenczei (beszterczei), mert e' roppant bőséggel terem, 's részint aszalva kihordatik, részint pálinkának főzetik, a' honnan itt, szinte mint Beregh vgyében a' pálinkafőzés, és kereskedés a' legnagyobb fontosságú. Továbbá említést érdemlenek a' gyönyörű *geszt*enyés erdők Nagy és Felső-Bánya, Misztótfalu határain, 'stb., és a' jó izű *görög* és *sárga dinnyék*, mellyek főképen a' Nyirségen bőséggel termesztetnek.

Bora, nem csak sok van Szathmárnak, hanem jó is. A' 46,869 holdnyi szőlők, közép terméssel könnyen meg adnak évenkint 600,000 akó bort, 's többet is megadhatnának, ha részint a' mivelés jobb volna, részint pedig az Ara-

nyos megyesi, Szinyérváraljai, Apai, Józsefházi, Ujvárosi hegysorok olly termékenységgel bírnának, mint a' millyen jó és erős borokat teremnek, de fájdalom itt nagy szorgalom után is, szűken szokott kiütni a' szüret. Különösen említést érdemel a' szathmári szőlőhegyek mivelése, mert e' minden más Magyarországi borvidékekétől lényegesen különbözik. Ugyanis itt a' szőlőfának tőkéje nincs, tövinél ugyan természetesen vastagabb, de mivel a' vesszők derékba növesztetnek, 's magasan felereszteinek, a' tőke csak három, négy ujjnyi vastag fáknak mondathatik. Minden tavaszi új sarjadzások elmetszetnek, nem tavaszszal mint másutt, hanem néha őszszel is; ekkor két tömöttebb ágak meghagyatnak, mellyek két oldalt abroncs formára hajtva rendszerint egy öles karóhoz köttetnek. A' tavaszi új növéseket magasra felnövesztetik hegyaljai lugasok módjára. Ezen forma tehát egy deli, két kezét csipejére támasztott leányt ábrázol. Az új tövek ültetése módja a' legegyenesebb; sinór után kimért távolságra tétetnek a' sorok. A' bújtás, vagy homlítás itt is meg van, de kapálások, 's ültetésmódjok egészen különböző. A' sorok távolsága, és tőkék közei kiszabott egyenlő mértékre hagyatnak egymástól, mint a' kertek rendes sétautjai 's felosztásai. A' két külön szőlőbirtokos közt való térséget egy széles, sétálásra használt gyepút foglalja-el. Két oldalt a' magas karókat borostyán 's folyóka módjára felfutott szőlőlomb ékesiti, mellynek reczés levelű zöldesse alul tömött fürtök csillognak. Jóságra nézve legjobban dicsértetnek a' szinyérváraljai, aranyosmegyesi, apai, ujvárosi, misztótfalusi borok, ezután jönnének a' szathmári, erdődi, bélteki, 's más e' környéken termettek; majd a' nagy és felsőbányái, giródtótfalusi, 'stb. A' nyírségi szőlőskertek csak gyenge nyári borokat teremnek. Szinre nézve főképen csak fejér bor szűretik, vörös kevés, 's leginkább Erdőd vidékén.

Mind bércses, mind lapályos *erdőkkel* bővelkedik Szathmár. Egy oldalát egészen lapályos 's gyönyörű tölgyes erdők boritják. Kezdődnek ezek Nagy-Arnál, 's Kömörő, Istvándi, Kölcse, Sonkád, Magosliget, Palád, Hodos, Rozsály, Szárazberek, Mikola 's Egri mellett egy huzomban terjednek. Itt kapcsolatban állanak a' hires, és rengeteg Gom-

bássi erdővel, melly csak nem régen több helységek által közösön biratott, 's benne neha 20,000 sertés is talált elegendő makkoltatást. A' Gombás határos a' derék Sárközi erdővel, valamint az Avasságon (itt a' *Tuba* erdeje nevezetes) és a' Bikalján is igen szép és sok bérczes erdők találtatnak, hanem Nagy és Felső-Bánya környékén a' bányászat ezeket meglehetősen ritkássá tette. Fő fa nemek a' lapályon a' tölgy, azután gyertyán, szil, éger; hegyeken a' bikk, muzsdaly, cser, gyertyán, nyir, melly utóbbi a' homok dombos Nyirségen is fő szerepet játszik. Fenyvesek itt nincsenek, de vad gyümölcsfák nagy bőséggel; igy nevezetesen Györkefalunál egész vad cseresznye erdő van, mellynek augustusban érő gyümölcséből pálinkát szoktak égetni.

B) Állatok országából.

A' Szamosközben, 's az ecsedi láp környékén, mind a' legelő, mind a' széna bőséggel lévén: ez okból itt még a' jobbágyoknál is szép, tömött testállású, kövér ökröket láthatni. A' Nyirségen, 's a' hegyes vidékeken már kevesebb és selejtesebb szarvasmarha tenyésztetik. *Bivalyokat* némelly uraságok tartanak, de ezek tenyésztése még sem terjedt ugy-el, mint azt könnyü teleltethetése, 's nagy hasznai megérdemlenék. *Lovakat*, jó erős zömök, és serény magyar fajból derekakat nevelnek Panyola, Nábrád, 's más szamosközi helységekben, de azonban legszebb, 's legmagosabb lovakat a' N. Károly vidékén fekvő német faluk tenyésztenek, már a' bikaljai szegény németeknél a' föld soványsága lovaikon is megtetszik. A' gr. Károlyi György válogatott angol eredetű lótenyésztése különösen figyelmet érdemel. *A' birkatartás* itt nem terjedt ugy el, mint más nyugoti megyékben, minek a' sok vizenyős legelők nagy okul szolgálnak. Egyébiránt hogy ez napról napra gyarapodik, mutatja a' tapasztalás, 's mi több, a' nemesitésre is legszebb jövendő kecsegtet az olta, hogy gr. Károlyi Lajos országszerte hires electoral törzsöknyájaiból Szathmár vgyei jószágaiba is küldött, mi által ezen egész környék juhtenyésztésében, nem sokára nevezetes fordulás várható. A' szarvasmarha tenyésztés után, mindjárt a' *sertéstartás* az, melly a' megye lakosainak legtetemesebb jövedelemmel szolgál, 's ezt valóban a'

rengeteg tölgyes, bikkes erdők, a' nagy mértékben termesztett kukuricza vagy tengeri hatalmasan előmozditják. Vadállatokból szarvasokat, őzeket, rókákat, nyúlakat a' keleti szép bérczes erdőkben bőséggel vadászhatni. Farkasok, rókák az Ecsedi 's más lápok bozótosaiban, medvék, 's néha vad kecskék a' Máramarossal határos bérczeken épen nem ritkaságok. Ugyan ezen erdőkben császár-húros-fogoly madarak, fajd és nyir tyúkok, szalonkáknak több nemei nagy mennyiségben tanyáznak. A' tavakon hattyúk, vad lúdak, szárcsák, fejéres kalános, csergő réczéknek sok nemei, búvárok, gödények, gólyák, gémek, halcsikok; a' folyóvizekben kecsegék, pontyok, csukák, kárászok, harcsák, sügerek, bólingok, süllők, fejér keszegék uszkálnak; a' patakokban meny- és kövi halak, pisztrangok viczkándoznak.

C) Ásványok Országából.

A' nemes és nem nemes érczek szinte nagy diszére és hasznára szolgálnak e' megyének. Gazdag ércz-bányák már századoktól fogva élénk szorgalommal miveltetnek Nagy Bányán, Felső-Bányán, Kapnikon, Fernezelyben, Illobán, Misztótfaluban, mellyek finom arannyal, ezüsttel, rézzel gazdagitják, mind a' királyi kincstárt, mind a' hazát. Tiszta termés *arany* (gediegenes Gold) itt ritkán találtatik, hanem inkább ásványos arany, melly vagy csupán kénkővel, vagy kénköves egérkővel, vagy más egész és fél érczekkel, u. m. a' fejér vagy veres ezüst, sárga, vagy hamuszinű réz ásványokkal czinobriomos kénesővel, pikólczczal, és néha festő érczczel; az ezüst is hol kénkővel, hol kénköves egérkővel, hol fekete ónnal, hol rézzel elegyes. Az arany, ezüst és réz három fő ásványon kivül van még fejér és fekete *ón*, *vas*, a' félérczek közül *kéneső*, 's ebből eredett *czinober fattyú ón* vagy is *czin*, *piskólcz*, *viszmuth*, *egérkő*, *kobalt*, *arany szin festék* (auri pigmentum; legszebb Felső-Bányán terem), több féle szinű *mész festő ércz*, mellynek mint máznak az üvegcsinálók, és fazekasok nagy hasznát veszik. Helyenként találtatik *kénkő* tiszta termésben (sulphur nativum). Vannak továbbá a' földeknek és köveknek többféle nemei, u. m. *festő és mész földek*, *folyó kövecs* (fluor mineralis),

csepegő kövek, *kristályok*, *kálczédon*, *jáspis*, *gránit*, *alabástrom*, és *fénykő* 's *köszörükő* Sürgyefalunnál, *malomkövek* Aranyosmegyesen, Szinyérváralján, Józsefházán, Ujvároson, Fernezelyben, 'stb. Illobánál és Nagy Bányán *czementvíz* találtatik, melly a' vasat részé változtatja; természetes *salétrom* és *szikső* van a' Nyirségen. Egyébiránt az e' megyében létező bányák évenkint, de általjában véve 300 márka aranyat, 's 1500 márka ezüstöt adnak. Legujabban az Avasságon jó *kőszenet* fedeztek fel.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

Van ezen megyében 2 *szabad királyi város*, 1 *szabad priv. bányaváros*, mindenik többnyire magyar lakosokkal, kevés németekkel, oláhokkal, 's még kevesebb oroszokkal vegyest; 16 *mezőváros*, u. m. 7 magyar, 2 német, 1 oláh, 1 magyar-német-oláh-orosz, 1 német-magyar, 3 magyar-oláh, 1 oláh-magyar; 243 *falu*, u. m. 100 magyar, 73 oláh, 11 német, 4 orosz, 22 magyar-oláh, 7 magyar-orosz, 2 magyar-német, 8 oláh-magyar, 8 oláh-német, 1 magyar-oláh-német, 1 oláh-magyar-német, 4 német-oláh, 1 oláh-német-magyar, 1 tót-oláh.

Népessége 222,374 lélek, és igy esik 1 □ mfdre 2088 lakos.

Vallásokra nézve: 34,155 romai, 94,955 görög katholikus, 85,435 reformatus, 886 evangelikus, 6943 zsidó.

Nyelvökre: 127,449 magyar, 68,343 oláh, 14,975 német, 4364 orosz, 300 tót, 6943 zsidó. — Azon kevés tótokat, kik a' magyarok közt Csekén, Sárközön, Kölcsén, Peleskén, Lázáriban, stb. lakván nagy részt elmagyarosodtak, különösen ki nem tettük, valamint a' csekély számú örményeket 's czigányokat sem.

A' magyarok magas termetüek, ékes képüek, fekete hajúak, mérészek, makacsok, vígak és vendégszeretők.

A' *németek*, kik a' királyi városokban laknak szép, szálas, szorgalmatos és müvelt emberek. Azok pedig, kiket gr. Károlyi Antal, József a' Sváb kerületből, 's Németországnak más vidékeiről is kihivott, 's terjedelmes jószágaiban letelepitett, száraz, sovány testalkótásu emberek, szőkék,

gyenge szabásuak, szerfelett takarékosak, de egyszer'smind igen szorgalmatos, okos és vagyonos földmivelők, kiktől a' magyarok is sokat tanultak. Ők tenyésztenek a' megyében legjobb lovakat, a' dohány termesztést és szőlőmivelést kedvellik. Azon helységek, mellyek Nagy-Károly körül feküsznek, mint Fény, Csanálos, Kaplyon, Vállaj, Majtény, Mező-Petri, Szaniszló, Mérk a' magyar nyelvben meglehetős előmenetelt tettek, ugyhogy már magyar predikációk is tartatnak váltogatva; de a' Bikaljai német faluk magyarúl úgy szólván semmit sem tudnak, Bélteken azonban a' lelkészek buzgó törekedese következésében, szép nyelvünk mind inkább honosulni kezd. Az *oláhok* közép termetüek, de igen vállasok és erősek, a' munkára restek, babonások, boszszúállók, a' pálinka után mód nélkül esdeklenek, különben szolgálatra készek, 's minden nyomoruságot hideg vérrel türnek. A' nőnem gömbölyű rendes formája, 's különös szépsége által jelesen megkülönbözteti magát. — A' romai katholikus vallást magyarok, németek, 's kevés tótok követik; a' reformatusok mind magyarok; a' görög katholikusok nagy részben oláhok, azután magyarok és oroszok; az evangelikusok részint magyarok, részint németek és tótok.

Szathmár hajdan az erdélyi, majd az egri püspöki megyéhez tartozott, most a' kebelebéli szathmári püspöki megye alá tartozik. Van a' megyében 1 fő, 4 al-esperestség (nagy-károlyi, erdődi, szathmári, nagy-bányai), 33 parochia, egy, t. i. a' király-daróczi a' nagy-váradi megyébe esvén, 4 szerzetesház, u. m. piaristák laknak N. Károlyban, sz. ferencziek Kaplyonban, irgalmasok Szathmárban, minoriták Nagy-Bányán. A' püspöki székről, 's káptalanról bővebben szóllunk Szathmár városa leirásánál. *A' görög katholikusok* a' munkácsi püspöktől függnek, 's számlálnak, 1 fő, 10 al-esperestséget (avasi, szinyérváraljai, nagybányai, felsőbányai, erdőszádai, bikaljai, erdődi, nagy károlyi, nyiri, szathmári), és 121 parochiát, 's Bikszádon egy sz. Basilius reguláit követő szerzetesházat. A' *reformatusok* 3 esperestségeiben (nagybányai, szathmári, nagy-károlyi) 142 anya ekklézsia találtatik, mellyek a' tiszántúli superintendentiába esnek. Az *evangelikusoknak* csak 2 anya ekklézsiajok van, u. m. Nagy-Károlyban és Nagy-Bányán, 's mind

a' kettő a' begyaljai esperestséghez, 's a' tiszán inneni és túli superintendentiához kapcsoltatott. *Synagóga* van: 13.

9. §. Szorgalom. Gyárok és Kereskedés.

A' szathmáriak leginkább nyers termékek termesztésével foglalatoskodnak, u. m. föld-, szőlőmivelésssel, marhatenyésztéssel, 's bányászattal; a' termékek további kidolgozásával 's nemesitésével igen kevesen bajlódnak. Mindenféle nemű kézmüves elegendő találtatik ugyan a' királyi és bánya városokban, 's Nagy-Károlyban, de másutt némelly mesteremberekben nagy hiány észrevehető. Szathmáron varga és csizmadia, guba és vászon takács, Nagy-Bányán gubás, Fehér-Gyarmaton varga és csizmadia, Matolcson szür szabó, csapó 's guba takács és szövő feles mennyiségben találtatik. Sok cserép edényt csinálnak Misztótfaluban, Mogyoróson, Szinyérváraljáu, kályhákat Lekenczén, A' nagy-bányai kés jóságaért eléggé ismeretes. Gyár vagy fabrika egy sincs a' megyében, ha a' gr. Károlyi nemzetség Bikalján lévő üveghutáját, 's a' Misztótfaluban létező metsző-intézetét kivesszük. Hamuzsir főző intézete Kovács Sándor urnak van az Avasságon. A' földmivelés körül nem nagy iparkodó szorgalmat veszünk észre, de a' juhtenyésztés, mint fentebb láttuk szép jövendővel kecsegtet.

A' megye nagy termékenysége, különféle termékekben való gazdagsága, a' bánya városok, 's a' máramarosi só aknák közel-léte, 's a' hajókázható Tisza nagy fontosságúvá teszik az ide való kereskedést. Sokadalmas helyei: Szathmár, N. Károly, N. Bánya, F. Bánya, és Szinyérváralja, mellyeknek vásárjai legnevezetesebbek. Ezeket külső kereskedők is meglátogatják; a' moldvaiak 's bukovinaiak sok jó lovat és marhát behordanak, e' mellett Erdélynek, Máramarosnak, az Asvassági oláhoknak, 's a' bányász helyeknek szekerei itten eleséget, bort, szilva pálinkát, dohányt vásárolnak. A' szalkai, csengeri, megyesi, gyarmati, erdődi, bélteki, majtényi, jánki vásárokban főképen csak marha adatik-el, de ezt a' tasnádi (k. Szolnok vgyében) hires vásárokra is kihajtják, vagy ott speculatióra bevásárolnak. A'

juhok számos seregeit vásáron kivül is minden tavaszszal felvásárolják a' felföldi tótok. Nagy-Károlyban a' rozs mindég jóval olcsóbb mint Szathmáron, 's azért e' végett mesziről is jönnek vevők, ezt leginkább pálinka főzésre vásárolván-öszsze. Továbbá Nagy Károlyban a' pálinka, 's dohány kereskedés, 's Szathmáron a' szilva pálinka kereskedés különös figyelmet érdemel. Végre a' Tisza Máramarosból sót, fenyő szálakat, deszkákat, szőlőkarókat, 's Szathmár vgyéből almát, körtvélyt szállit-le az alsó magyar vidékekre, 's a' csajkásságból több száz család keresi élelmét. — Utjai Szathmárnak részint a' lapályos, részint a' homokos föld miatt felette roszak; az azonban nagy dicséretére válik a' megyebéli nemességnek, hogy ezen a' bajon lehetőképen segiteni akar, 's legközelebb ön erszényéből 6000 pengő forintot ajánlott egy országutnak kinyitására, melly Avas Ujvárostól kezdvén, az avassági 's máramarosi bérczeken keresztül, össze fog csatoltatni azon uttal, mellyet Máramaros, Técsőtől indulván ki már nagy részben a' határszélig megcsináltatott. Ezt az útat a' kamara régenten már jó karba hozatta, de a' kiigazitások elhanyagoltatván egészen elromlott, pedig a' két megye közlekedésére elkerülhetetlen, 's felette fontos. — Postahivatalok, 's állások: A' debreczeni uton Máramaros felé Piskólton kezdve *Nagy-Károly* 1, *Töke Terebes* $1^1/_2$, *Szathmár* 1, *Aranyos-Megyes* $1^1/_2$, *Iloba* $1^1/_4$ *Nagy Bánya* $1^1/_4$ *Bajfalu* 1, *Kapnik* I. N. Károlytól Tokaj felé *Vállaj* I, *Nyir-Báthor* $1^1/_2$. Ar. Megyestől Munkács felé *Halami* 2.

10. §. Oskolák.

Kath. nagyobb *gymnasium* három van, t. i. Nagy-Károlyban, Szathmáron, Nagy-Bányán. Az elsőben piaristák, a' másodikban világiak, a' harmadikban minoriták tanitanak. Püspöki *lyceum*, mellyben philosophiai és theologiai tudományok tanittatnak, van Szathmáron. *Normalis és rajz oskola*: Nagy-Károlyban. A' reformatusok jó deák oskolát birnak Szathmáron egy professorral, 1 conrectorral, 3 alsó tanitóval.

11. §. Királyi Hivatalok.

Nagy-Bányán van, a' hasonnevű kerületi fő bányásztisztség 's törvényszék; Felső Bányán egy helybeli bányász hivatal és helyettes törvényszék. Sóházak vannak: Nagy-Károlyban, Szathmáron, Nagy-Bányán. A' postatiztségeket láttuk a' 9ik §-ban.

12. §. Katonaság.

Ujonczait a' 39ik számú (most Don Miguel nevét viselő) magyar gyalog sor-ezeredhez, és a' 6ik számú (most Vürtembergi király nevét hordozó) magyar huszár ezeredhez adja. Rendes szállosoló lovasságból közönségesen egy osztályt tart, azon ezeredből, mellynek fő tisztikara Debreczenben tanyázik.

13. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelkes gazda bir itt szántóföldekből első osztályban 26, másodikban 28, harmadikban 30, negyedikben 32 holdat; rétekből első osztályban 8, másodikban 10, harmadikban 12 embervágót.

Portája a' vármegyének magának: 79; Szathmár-Némethi városának $12^4/_8$; Nagy-Bányának $4^2/_8$; Felső-Bányának 9.

14. §. Nemesség és Birtokosok.

Az 1785-iki összeirás szerint találtatott itt férfi nemes a' megyében 9476, Szathmár-Némethi városában 186, és igy e' tekintetben harmadik a' vármegyék közt Pozson és Borsod után mindjárt következvén. Most 6000 külön cselédes gazdánál több számláltatik. A' birtokosok közt fő helyen állanak gr. Károlyi István, Lajos és György, kik az *ecsedi*, *nagy-károlyi*, *erdődi*, *bélteki*, *misztótfalusi* uradalmakat, 's más több jószágokat birván, a' megyének csaknem harmadrésze őket uralja. A' Károlyiak után legtöb-

bet bir a' Teleki grófi család. A' többi nevezetesebb birtokosok igy következnek: a' kamara, Szathmár-Némethi, Nagy-Bánya, Felsőbánya városok, a' nagybányai minoriták, a' pócsi görög kath. sz. Basil szerzetesek, a' szathmári püspök és káptalan (de nem alapitványi jószágokat birnak), gr. Barkóczy, gr. Degenfeld, gr. Karaczay, gr. Kornis, gr. Majláth, gr. Rhédey, gr. Schönborn, gr. Vay, b. Apor, b. Bánfy, b. Barkóczy, b. Eötvös, b. Jósika, b. Lusinszky, b. Perényi, b. Sztojka, b. Sennyei, b. Vay, b. Vécsey, b. Vesselényi, Ajtay, Apáthy, Bagossy, Bakay, Baróthy, Bay, Bajnay, Balogh, Bakó, Bernáth, Buday, Berey, Bek, Becsey, Bonis, Boros, Boronkay, Butykay, Bogcha, Becsky, Bégányi, Belényessy, Beleznay, Bessenyei, Biró, Borbély, Böszörményi, Botka, Bük, Budaházy, Büdeskúthy, Csabay, Csanády, Császy, Cseh, Csepregy, Csorba, Czeglédy, Cserényi, Czövek, Cseke, Csüry, Csepelyi, Darvay, Daróczy, Domahidy, Dobsa, Dózsa, Debreczenyi, Décsey, Dombrády, Dobay, Eötvös, Eördög, Egry, Erős, Éles, Endrédy, Erdélyi, Fekete, Fényes, Fogarassy, Filep, Gencsy, Gáthy, Gáspár, Gulácsy, Gerzon, Gellért, Geöcz, Gacsályi, Géressy, Gersényi, Galgóczy, Gyene, Görög, Gabányi, Hagara, Hadady, Horváth, Ibrányi, Irínyi, Isák, Ilosvay, Iklódy, Jákó, Jeney, Jékey, Jeszenszky, Jármy, Jasztrabszky, Kengyel, Kállay, Komoróczy, Karancsy, Kabos, Kosztolányi, Krasznay, Kőmüves, Kulin, Korda, Kovács, Kubinyi, Kölcsey, Kende, Kormos, Kanisay, Kolláth, Koroknay, Kerekes, Kiss, Kondor, Kallós, Kürthy, Kruspér, Katra, Kacsó, Katona, Kereskényi, Lónyay, Luby, Lencsés, Lukácsy, Linkner, Lossonczy, Lipcsey, Lövey, László, Maróthy, Morvay, Mikolay, Moldvay, Makay, Madarassy, Melczer, Medve, Marecz, Mészáros, Makó, Mándy, Mátay, Marsovszky, Majos, Muray, Nagy, Nagyiday, Nemes, Nyeviczkey, Ormós, Olchváry, Ottlik, Osváth, Okolicsányi, Patay, Pogány, Pocsok, Peley, Pápolczy, Péchy, Pongrácz, Pathó, Pinkóczy, Pap, Péterfy, Rhédey, Rókász, Radványi, Récsey, Ráthonyi, Reviczky, Sándorházy, Szintay, Szalay, Szilágyi, Szerdahelyi, Szögyényi, Sámé, Szunyogh, Székely, Sepsy, Szuhányi, Szodoray, Szirmay, Szlávy,

Solymossy, Sántha, Szártóry, Szakadáthy, Szabó, Szegedy, Szücs, Szabadszállásy, Simonyi, Szombat, Sulyok, Szuhay, Szaplonczay, Szentmarjay, Szentlászlay, Sáry, Szeleczky, Szentkirályi, Szentpály, Szalkay, Szőke, Szathmáry, Teleki, Tömpe, Terjényi, Tholdy, Tatay, Tárczy, Tatár, Tolnay, Törös, Tasnády, Tóth, Terge, Ternyei, Udvarhelyi, Ujhelyi, Uray, Ujfalussy, Vetéssy, Vitkay, Végh, Vaday, Veres, Vay, Varga, Ványi, Vályi, Vankay, Zaffiry, Zanathy, Zimány.

15. § Tisztikar.

1 fő, 2 alispán, 1 fő, 2 aljegyző, 1 fő, 2 alügyész, 2 fő, 4 aladószedő, 1 számvevő, 1 levéltárnok, 1 úti fő biztos, 1 pertárnok, 4 fő, 8 alszolgabiró, 12 eskütt. Ide járulnak 2 fő orvos, 1 földmérő, több biztosok, irnokok, seborvosok 'stb.

Gyüléseit tartja: Nagy-Károlyban.

16. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 2 szabad királyi városra (Szathmár Némethi és Nagy-Bánya), 1 szabad priv. bányavárosra (Felső-Bánya) 4 főbirói járásra, mellyek ezek: I. *Nyíri*, II. *Krasznaközi*, III. *Szamosközi*, IV. *Nagy-Bányai*.

Szabad Királyi Város.

Szathmár-Némethi, egy a' legrégibb, 's legnevezetesebb szabad királyi városok közül, Debreczenhez keletre 12 mértföldnyi távolságra. Szathmárt Némethitől a' Szamos választotta-el hajdan, 's az elsőt már az Árpád magyarjai mostani helyén találták, a' mellette később épült Némethit a' Sz. István hitvesével Gizelával idejött németek szállották-meg, a' mint ezt II. András leveléből láthatni, azután Szathmár-Némethi összecsatoltatván, egy szabad királyi várossá lett 1715. 109 czikk. Nevezetesebb épületjei: a' romai katholikusoknak ujonnan kiigazitott székes szentegyháza, melly jelenleg a' magyarországi legszebb, 's leg-

diszesebb templomok közé tartozik, a' reformatusok és a' görög katholikusok két két külön templomai Szathmáriban és Némethiben, a' püspöki kastély 's papi nevendékház, városháza, a' város vendégfogadója, a' gr. Károlyi ház szabad nemes udvara, 'stb. Sóház, postahivatal, ispotályok*) is vagynak. Népessége a' városnak magának 10,606 lélek, kik közt 1340 romai, 2220 görög katholikus, 7000 reformatus, 46 evangelikus számláltatik. A' szőlőhegyen, melly a' várostól délre 3 órányira fekszik, 's melly magában egy különös helységet képez 1 ref. anya, 's egy g. kath. fil. templommal, ismét vagyon 1200 ref., 7 romai, 225 görög katholikus lakos, 's igy az egész népesség 12,038 lélekre megyen, kik csak nem mind törzsökös magyarok, vagy legalább a' magyar nyelvet mindnyájan értik. Fő élelmek módja a' föld és szőlőmivelés, baromtartás, kézmüvesség és kereskedés. Mesteremberei közül, az igen számos csizmadiák és vargák, gubások, bodnárok és vászontakácsok érdemlenek főképen említést. Határa nagy kiterjedésü, és igen termékeny fekete agyag földből áll. Szántóföldjeik három fordulóra osztva 10,000 pozsonyi mérő vetés alá valók. Kaszállóik szépek és tágasok, 's a' termést közönségesen 4000 boglya szénára becsülik; ezeken kivül vagynak a' legelő mezők és gulya járó földek. Öt darab erdejek többnyire a' tölgyek nemeit termik, de van egy cserfás is. A' Szamos vize a' határt Pálfalvától, Vetésig hasitván, sok tekerületeket teszen, 's a' közöttök lévő gazdag gyümölcsösök *lankáknak* neveztetnek. Haszna ezen folyóviznek a' malmok forgatásában, harcsa, potyka, csuka, a' hires kecsege és tok halak fogásában, és annak árjai által okozott földek, rétek, gyümölcsösök kövéritésében helyheztetik. De kártételei is tetemesek, a' honnan a' város 10 ezer ölekre nyuló töltéseket kénytelen tartani, két oldalról számitva. A' Bikknek aljaiban, az Erdődi határral érintésben vannak a' szép renddel helyheztetett szőlőhegyek, mellyek nem magosak, bennek kő épen nem találtatik, 's igen termékenyek, ugyhogy közönséges esztendőben 5000 akó bort megadnak. A' szőlők

*) Az irgalmas barátok ezelőtt 3 évvel telepitettek-ide, 's számukra szép nagy épület van készülőben.

nem tőkére, hanem karikára miveltetnek, és igy egészen másképen, mint hazánk többi bortermő vidékein. Lásd a' 7ik §. a' megye közönséges leirásában. A' város köz jövedelmei: a' korcsmáltatás, serfőzőház, hidvám, 7 vizimalom, makkoltatás bére, mészárszékek, piaczi jövedelem, 'stb, és Oroszteleken, Rézteleken való részjószágok. A' tanács katholikusokból és reformatusokból áll, 's változtatva szokták a' főbb hivalokat viselni. Törvényes tekintetben a' tárnokszék alá tartozik. A' mi a' tanitóintézeteket illeti, a' kisebb polgári és nép iskolákat nem emlitvén, vagyon itt egy püspöki lyceum, mellyben a' philosophiai és theologiai tudományok tanittatnak 10 professor által, egy királyi kath. gymnasium: a' reformatusok részéről Szathmáron egy professor, egy conrector, három alsó tanitó, kik az alsóbb tudományokat tanitják. Végre a' püspöki convictus is említést érdemel, mellyben rendesen 15-20 vegyes házasságból született árva gyermek neveltetik. — Portája, melly után hadi adóját fizeti, $12^4/_8$.

De lássuk már rövideden a' város történeteit és viszontagságait is. 1217. 1230 eszt. még királyi erősség vala (Castrum Regium). 1230. II. András a' Zothmári németeket, kik Gizela királynéval jöttek-be, igen szép szabadságokkal ajándékozta-meg. 1261. V. István ifjabb királynak mulatóhelye volt, 's a' szathmár-némethieknek 1264. nevezetes szabadságlevelet adott. 1330. hogy a' némethiek királyi vadászok voltak, irja Katona 8. könyv. 517 lap. 1411. a' város, több magyarországi helyekkel 's várakkal együtt Belgrádért cserében adatott György Serviai Despotának. 1464. Szathmáron pénzverő királyi kamara volt. 1501. II. Ulászló fenyegető parancsolatja által védelmezte a' városiakat Gerébb László erdélyi püspök ellen, ki a' dézmák ki nem adása miatt a' misemondást, a' gyontatást, az egyházi temetést megtiltotta, 's a' halottakat a' földszinén büszhödni hagyatta. 1543. I. Ferdinand Szathmárt és Némethit Báthori Andrásnak, Kristófnak, Istvánnak ajándékozta, kik a' várat a' Szamos szigetjében felépitetették, 's a' hadi mesterség szerint jól megerősitették. 1558. Izabella Zápolyának özvegye a' lakosokat minden huszad, harminczad, 's más vámok fizetésétől felmentette. Balassa Menyhértet fő kapitánynak tette, 's

Nagy Bányát, három vármegye dézmájával neki adván, lakásul Szathmárt rendelte, de ez a' várkatonákat maga részire hóditván. a' várat Ferdinand részire elfoglalta. Megboszankodván ezen Zápolya Zsigmond, Szathmárt török segitséggel keményen ostromoltatta, de Zay Ferencz kapitány vitézsége miatt sikeretlenül. 1564. Balassa, katonáival Kassa vidékére rándulvan, Báthori István Váradról szekereken vitt katonákkal, a' lakosok egyetértéséből, estveli csordahajtáskor a' várat hirtelen méglepé és visszafoglalá, lekonczolván elébb a' német katonákat, 's rabságba ejtvén Balassának nejét 's gyermekeit. 1565. Schvendi Lázár és Báthori András, a' vár visszavevésére nagy erővel közelgetvén, ezt Báthori István felgyujtatván, odahagyta, 's katonáival Váradra költözött, 's igy Schvendi könnyen hozzá jutván, a' várat ismét erősen felépitette. 1622. a' szathmári vár, Bethlen Gábornak békekötés szerint általadatott. 1645. a' linczi békességnél fogva Rákóczy György fejedelem nyerte el, ki a' városiakat a' köz adózástól felmentette. 1646. Rákóczy György fejedelem elölülése alatt, a' reformatusok hires egyházi gyülést tartottak itt, mellyre 115 predikátor jelent-meg, 's Geleinek az egyháziakban szabott rendje helybenhagyatott. 1657. 26. jun. a' szathmáriak, a' Rákóczy jószágait tüzzel, vassal pusztitó lengyelekkel egyességre léptek, hogy pogány módra ne sarczoltassanak, 's elégedjenek meg 2600 tallérral 'stb. 1659. a' várat I. Leopold megbizottjai általvették, 's ekkor ujabban megerősitetett. 1660—1663. a' környéken nagy pusztitást teve a' tatár, 's Szathmár városát is felgyujtotta. 1668. I. Leopold megparancsolá, hogy a' városban lakó nemesek szinte mint más polgárok adót fizetni, katonát tartani kötelesek legyenek; ellenben a' városiak a' vármegye közgyüléseiből ki ne zárattassanak. Ugyan ezen, esztendőben, a' vármegye gr. Nádasdy Ferencz országbirájához intézett levelében keservesen panaszolkodik a' szathmári várban őrködő német katonák sarczolásain, 's kéri ezeket magyarokkal felváltatni. 1669. az elkeseredett nemesség a' Gombási erdőben lesben állván, a' zsákmányra kirándult szathmári német katonákat visszajöttökben megtámadta, 's nagy részt felkonczolta, vagy a' Szamosba fulasztotta. 1680. Apaffy Mihály 24 ezer törökökkel, erdélyiekkel, havasföldekkel a'

várat egy holnapig ostromolta de sikeretlenül. 1682. Tököly Imre, fegyveszünés alatt, a' várat hadi fortélylyal kezére keritette, de már 1684-ben katonái I. Leopold seregeinek feladták. 1686. a' vérengezéséről, 's kegyetlenségéről ismeretes Karaffa Antal cs. hadi vezér Szathmárban szállásolt, 's itt egy év leforgása alatt annyira sarczolá a' szegény városi népet, hogy ez neki többet fizetne (61,033 f. 20 kr.) ekkor, mint fizetett felszabadulása alkalmával, t. i. midőn a' két város királyi szabad városnak tétetett, 41,773 f. 33 denárt fizetvén csak. 1703. Rákóczy Ferencz vezérlése alatt nyughatatlankodó hazafiakat b. Károlyi Sándor és Bekker hadivezér Szathmárnál elszélesztették; de később a' vár gr. Forgács Simonnak, Rákóczy vezérének a' német őrző katonaság által, alku mellett, hogy hadi foglyokká legyenek általadatott, 's ekkor részint a' németek, részint a' kurúczok prédálásai, gyujtogatásai által a' város vég pusztulásra jutott, ugyhogy a' lakosok szőlőhegyeikbe, kunyhókba költöztek-ki 1705. 1706. Rákóczy parancsolatjából, több izben sürgettetett a' város, hogy a' várat rontsa-le, de sikeretlenül. Végre 1711ben Károlyi Sándor csakugyan felégettette, 's elhányatta. Ugyan ez évben a' békesség melly Debreczenben kezdetett, Károlyban folytattatott, Szathmárban bevégeztetett, gr. Pálfy János nádor hatalmas közbenjárása által; mellynek következésében Majténynál 12,000 válogatott magyar fegyverét letévén, I. József császár király hűségére esküdt. 1715. jan. 20. megalkudtak a' királyi kamarával, hogy a' városhoz adandó jószágért, és a' királyi haszonvételekért Szathmár fizessen 25,066 f. 66 den., Németi 7106 f. 67 den., a' felszabaditásokért 9600 f., és igy összesen 41,733 f. 33 denárt. 1804. az egri szélesen kiterjedő püspöki megye felosztatván, Szathmáron is állittatott fel egy uj püspökség, mellynek megyéje kiterjed Szathmár, Máramaros, Ugocsa Beregh, Ungh vármegyékre, 's 1828ban számlált 5 fő, 8 al esperestséget, 73 plebániát, 5 szerzetes házat, 's 73,663 r. katholikus lakost. A' káptalan, melly 6 rendes kanonokból áll, az $183^2/_6$ 23. törvényczikkely következésében hitelességi kiváltsággal ruháztatott fel.

Nagy-Bánya, hajdan *Asszony Pataka*, *Rivulus Dominarum*. Régi és nevezetes szabad királyi város, egy igen

szép és egészséges vidéken, Szathmár-Némethihez keletre 6 mértföldnyire. Számlál 4558 lakost, kik többnyire magyarok, de vannak németek, és oláhok is. Vallásukra nézve számláltatik 1997 romai, 785 görög katholikus, 226 evangelikus, 1550 reformatus. Mindegyik felekezetnek tulajdon templomja és papja helyben van. A' minorita szerzetes atyák is birnak itt egy kolostort, szentegyházzal együtt, 's az idevaló r. kath. gymnasiumban ők tanitanak. Van itt sóház, postahivatal, 's egy fő bányász tisztség, 's egy kerületi bányatörvényszék, puskapormalom. A' pénzverőház egy idő olta lenni megszünt, de uj életre hozásához reménység van. A' város szomszédságában már az ős időktől kezdve gazdag arany és ezüst bányák miveltetnek, számos érczzuzó, olvasztó házakkal. Különös birtokosok is sok bányát miveltetnek a' nagybányai határban, különösen a' Veresvizi, Foghagymázi, Borpataki és Firiziai völgyekben. Leggazdagabbak a' fekete-bányai illyen különös birtokú bányák Nagy Bányától négy órányira, mellyekben aranynyal és ezüsttel gazdag két derék erek mennek. A' láposbányai, — miszbányai, illobai bányák több rezet adnak, mint aranyat, vagy ezüstöt. Van ezen városnak szép és nagy négyszegű piacza, diszes házakkal, mellyből a' négy fő utczára lehet kimenni. Régi szász lakosai, hogy pinczéket tarthassanak (a' város lapos helyen feküdvén), a' vizet föld alatti csatornákon eresztgették a' Szaszár vizébe. Ezen a' vizen lévő erős épületű hidon mennek be a' városba, mellyen malmai vannak a' városnak. Ezentúl nehány lépésnyire foly a' Fernezely vize, szép, tiszta, és a' legjobb ivó viz, 's ezen is malom és érczlörő alkotmányok vannak; feljebb a' hegyek közt pisztrang halásztatik-benne. Szőlőhegyei délre feküsznek, 's jó asztali bort teremnek. A' borpataki szőlők alatt igen jó savanyúviz, a' völgyekben szép hideg források buzognak. A' gyümölcstermesztés itt nagy fontosságú. Aszalt szilvájok mindenütt igen hires, 's egy része e' gyümölcsnek pálinkának főzetik. Ezek felett nagyon jó izű alma, körte, kajszin és duráncsi baraczk, cseresznye, noszpolya, berekenye, barkócza bőven terem. Kivált a' gesztenye fák bérczeit szerfelett kedvellik, igen magosra és vastagra nőnek, 's századokig eltar-

tanak. Nevezetesebb hegyei a' *Köves bércz, Pleska, Breza, Rozsály*, mellyek szép térséges legelőkkel, orvosi füvekkel, legjobb italú forrásokkal, tölgy, jávor, bikk, szil, gyertyán, hárs, és körös fákkal bővölködnek. De találtatnak vadak is, u. m. szarvasok, őzek, vad sertések, farkasok, rókák, nyúlak, 's ritkábban nyestek; szárnyasokból fekete, sárga, csergő, csipegő, húros, fenyő és vizi rigók, erdei szalonkák, császármadarak, foglyok és fajdtyúkok. A' lakosok közt mindenféle kézmüves találtatik, különösen vasból és aczélból hires műveket készitenek, nevezetesen tartós és éles késeket. A' számos gubások szinte említésre méltók. A' városnak vagyon 4 egész és $^1/_2$ faluja, u. m. Felső-Fernezely, Felső- és Alsó-Ujfalu, Lénárdfalu, és Laposbányának fele része. Portája $4^2|_8$.

Nagy-Bánya 1142. II Geiza által szászokkal népesitetett-meg. 1347. I. Lajos nevezetes szabadságlevelet adott a' városnak, mellyből kitetszik, hogy már ekkor arany bányák miveltettek itt. 1411. György Serviai despotának adatott Belgrádért cserében több magyar városokkal együtt. 1422 Tamás egri püspök rendelte: hogy a' nagybányai plebánus egy felvilágosodott predikálót, és tizenegy káplányt tartson. 1459. hogy Nagy-Bányának vára volt, melly Corvinus Mátyás anyjához tartozott, kitetszik e' királynak adományleveléből, mellyet Zápolya Imrének fő kincstartónak, 's hajdan a' nagybányai vár porkolábjának adott. Ugyancsak Mátyás 1468-ban a' bányákmivelését, és a' pénzverést bérbe adta a' lakosoknak 13,000 arany forintért. 1490. Albert lengyel királyi herczeg 8000 katonáival a' várost megtámadta 's felprédálta. 1508. Nagy-Bányai pénzverésre Thurzó János vigyázott-fel, 's az ez időbeli aranyokon e' nevek olvashatók: N. B. J. T. 1530. a' mohácsi veszedelem után, a' város Zápolya kezére került. 1560. Nagy- és Felső-Bánya királyi adománynyal Balassa Menyhártnak adatott. 1564. Somlyai Báthori Istvánnak a' város magát feladta, de 1565. Schvendi Lázár császári hadivezér visszavette. 1567. Zápolya János Zsigmond a' várost könnyen bevette, de a' várat felette véres ostrommal foglalhatta-el, mivel Sávolyi Tamás magyarok, 's gróf Leonard németek kapitányja magukat utolsó lehelletükig oltalmazták. Az erősség

ezuttal földig lerontatott. 1588. Báthori Sigmond erdélyi fejedelem nagy- és felső-bányai, kapniki, laposi bányáit b. Herberstein Feliciánnak esztendőnként fizentendő 33,160 tallérért bérbeadta három esztendőre, ugy: hogy Nagyverem nevű bányájára különös gondja legyen, a' veretlen aranyat és ezüstöt a' görögöknek, vagy havasalföldieknek el ne adja, és hogy Erdély ellen valami csalárd igyekezettel ne legyen. 1624. Nagy- és Felső-Bánya különös királyi adománynyal Bethlen Gábornak adatván, be is iktattatott. 1645. a' linczi egyességben mind a' két város Bethlen István és Petér magvaszakadtával I. Rákóczy Györgynek adatott. 1661. Nagy-Váradot a' törökök megvévén, Nagy- és Felső-Bánya sok esdeklés után a' budai Achmet basától 10,000 tallérért váltották meg az őket fenyegető pusztitásokat, igérvén egyszersmind, hogy a' töröknek hódoltjai lesznek. 1664. a' vasvári békesség erejénél fogva mind a' két város I. Leopoldnak visszaadatott. 1677. Vesselényi István, a' nyughatlanok vezére erdélyi, francsa, lengyel, tatár sereggel a' várost elfoglalta, az oltárokat felforgatván, a' bányásztiszteket tömlöczre hányatta, Borsy János katholikus papot kihajtatta, 'stb. 1685. Tököly megfogatása után, a' császár hűségére hódolt. 1687. az országgyülésen panasz tétetett: hogy a' reformatusoktól a' templom, oskola, ispotály elfoglaltatván, jesuiták és barátok hozattak-be. 1703. Rákóczy hada elfoglalta. 1710. nagy döghalál uralkodott. 1717. a' kirohanó tatárokkal Bagossy László a' város mellett megütközött, 's azért a' lakosok szerencsésen megmenekedtek a' pusztitásoktól. 1776. azt oskolák állapotja Magyarországon 10 kerületre osztatván, ezek közül egy volt a' a' nagybányai, melly később a' nagyváradihoz csatoltatott.

Felső-Bánya, *Medius Mons*. Szabad királyi privilegialt bányaváros, az ugy nevezett Bányahegy tövében, N. Bányához kétetre egy mértföldnyire, Máramaros vgye szomszédságában; 4168 lakossal, kik többnyire magyarok, kevesebb németek, oláhok és tótok. Vallásokra nézve vannak 2211 romai, 617 görög katholikusok, 1305 reformatusok, 35 evangelikusok. Mind a' három fő felekezetnek tulajdon temploma és papja vagyon. Határában fekvő hegyei bővölködnek arany, ezüst, réz, ón, vas, czinóber, pis-

kólcs, kénkő, gáliczkő érczekkel, a' honnan a' bányászat már itt régolta virágzott 's virágzik, 's több királyoktól nevezetes szabadságot kapott a' város, különösen pedig II. Lajostól 1523-ban. 1690-ben pedig a' város saját arany, ezüst bányáját, különös privilegialis egyesség szerint a' kir. fiscusnak örökösen általadta, nyervén ezért, minden rendkivüli adóktól 's terhektől való feloldoztatást, melly szabadságában ugyancsak a' királyi koronai ügyvéd által oltalmaztatik. A' királyi bányákon kivül a' város, 's ennek polgárai is miveltetnek bányákat, 's ez az élelemnek fő ága. Ezen bányák miveltetését igazgatja egy helybeli számos tisztekből álló hivatal és bányatörvényszék. A' városi erdők 12,293,380 négyszegű ölet foglalnak-el, 's ezekben a' tölgy és bikkfákon kivül mellyek makkoltatást adnak, találtatnak még nyár, nyír, juhar, éger, szil, zoldok, gyertyán, mogyoró, som, és közben vad cseresznye, alma és körte fák. Továbbá terem bennek nagy bőséggel manna, havasi eper, szederj, veres eper. Az erdőkben találtatnak medvék, farkasok, őzek, rókák, nyúlak, nyestek, borzok, vadmacskák, feles császár — fogoly — fenyő madarak, a' szalonkáknak több nemei. Kaszálló rétjei kevesek, de kertjei különös jó nemű gyümölcsökkel bővölködnek. Gesztenyéje hires, 's vele nagy kereskedést űz. A' város határában veszi eredetét a' *Szaszár* vize, melly számos érczzuzó alkotmányokat, vas hámort, olvasztó kohokat, fűrész és liszt malmokat tart forgásban. Ebben, 's más kisebb folyókban rák, pisztrang, 's néha vidra is fogatik. Vagyon a' városnak jó savanyúvize, 's felette kedves italú friss forrásai, a' Feketehegy tövében pedig egy Iródító nevű tava, melly annyira mély és tágas, hogy szárazság idején a' stompokat, kohokat, malmokat hat hétig vizzel kitarthatja. — A' városnak, szinte mint más szabad királyi városoknak van különös portája (most 9), tanácsa, vérhatalmi joga, és hiteles pecsétje, de követeket országgyülésre nem küld. Szabadságait nyerte I. Lajostól 1347., mellyek Zsigmond és I. Mátyás által megerősittettek, egyébiránt kiváltság szaporitó vagy megerősitő leveleket majd minden uralkodótól nyert a' város. Emlitést érdemel Hunyady János kormányzónak 1452-ben költ pecsétes levele, mellynél fogva min-

den a' határban találtató arany és ezüst bányákból bejövő királyi bért (urburát) a' városi anyatemplomnak ajándékozott, bizonyos orgonáért, mellyet itt megszeretvén, Zólyom városába vitetett, 's valóban ezen templomnak jelenleg is szép jövedelmei és tőkepénzei vannak. A' város határában van még egy Kis-Bánya nevű helység is, melly a' város tulajdona, 's lakosai leginkább bányászatból élnek.

I. Nyíri Járás.

Van benne 4 *mezőváros*, u. m. 2 magyar, 1 német, 1 magyar-német-oláh-orosz; 46 *falu*, u. m. 19 magyar, 5 német, 4 oláh, 3 orosz, 5 magyar-oláh, 4 magyar-orosz, 2 magyar-német, 1 magyar-oláh-német, 1 oláh-magyar, 1 oláh-német, 1 oláh-magyar-német. Népessége: 62,553 lélek, u. m. vallásokra nézve 14,904 romai, 19,124 görög kath., 24,832 ref., 252 evang., 3441 zsidó. Nyelvökre: 42,342 magyar, 7025 német, 7231 oláh, 2514 orosz, 3441 zsidó.

Mezővárosok.

Ecsed. magyar m. v. N. Károlyhoz északra 3 mértföldnyire: 13 kath., 1291 ref., 16 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Hányt és hordott földre van épitve az ugy nevezett ecsedi lápon, igen szoros helyen, de a' házak még is sürüek, mivel hajdan a' lakosok a' vár körül tett szolgálatokért, az uraságnak fejenként csupán egy vonás forintot (51 kr.) fizettek. Régenten kőfalakkal keritett város volt, záros kapuval, melly előtt szélesen elterjedt folyás, előtte az első erősségek, strázsaházak, és vigyázó dombok valának, 's ide is csak hidon által lehetett jutni. Hires vára pedig, melly megvehetetlennek tartatott, a' Kraszna vizének szigetjébe épittetett a' mint látszik négy szegeletre, sánczai terméskövekkel és téglákkal megerősitve. Ecsed felől való oldalán 's az első kapuja előtt egy nagy messzire látó domb volt, melly most is fenn áll, a' várból nagy kimenő sánez vala, onnét a' második kapura kimenetel, mellynek még fennálló falai kemény erősségre mutatnak. Ezen kapu előtt szélesen elter-

jedt mindenkorl vizfolyás volt, mellyen hid állott. Ezen tón általjövén a' város felé egy szigetben állott a' templom, melly most is látható, 's ez előtt sánez lévén, a' város felől hidon kellett abba járni, a' hajdani várnak pedig csak némelly leomladozott falai látszanak, minden sánczai 's épületei le lévén döntve, szomorú omladékokat mutatnak. Határa Ecsednek csupa lápból áll, 's midőn a' Szamos, Kraszna kiöntenek, viznél egyebet nem láthatni. Nádja, szénája hala, csikja, bőven vagyon, és a' lápon egy nagy kerek tisztás tó, számtalan vizimadarakkal megrakva. Vannak a' lápnak égerfás, füz, és rekettyés helyei is, mellyekhez csak a' láp megfagytával juthat az ember. Ezelőtt vadsertéseknek és őzeknek laktanyája volt, de most ezek ritkán találtatnak benne. Földesura a' városnak, 's hozzátartozó uradalomnak a' gróf Károlyi nemzetség, de a' városban egynehány szabad nemes ülés is találtatik.

Béla nevetlen jegyzője szerint, már a' magyarok bejövetelekor erősség állott itt, melly *Saruvárnak* neveztetett. 1325. I. Károly király Jánosnak, Andrásnak, Lőrinczek, Miklósnak, és Lewkesnek Bátor Berecz *Guthkeled* nemből származott András fia fiainak Eched helységét királyi adománynyal ajándékozta, és megengedte azon *Guthkeled* nemből származott nemeseknek, azaz a' sokáig virágzó Báthori nemzetségnek, hogy az ecsedi tavak közt várat épithessenek, melly *Hiweseegh* várának neveztessék, de ezen nevezete később Echeddé változott által. 1561. a' vár örökösét Báthori Miklóst, bátyja Bonaventura, Zápolyától Ferdinand részére huzta, 's ezért már 1564. Zápolya János Zsigmond 16,000 emberrel ostromlá, de Báthori Miklós a' vár erősségébe bizván, Zsigmondnak minden erőlködéseit annyira megvetette, hogy még ostrom alatt lakadalmi mulatságot tarta. 1621. Bethlen Gábor a' királyi koronát ezen várban őriztette, 1624ben pedig, mind a' vár, mind a' hozzá tartozó roppant uradalom királyi adományképen neki általadatott. Szinte e' történt I. Rákóczy György fejedelemmel, a' linczi békesség erejénél fogva, a' honnan ő sokszor mulatozott itt, a' várat is jobban megerősittette. II. Rákóczy Ferencz elszökése után erőssége lerontatott, 1701ben 1712ben pedig az egész uradalmat gróf Károlyi Sándor kapta meg. 1777ben gr.

Károlyi Antal az ecsedi uradalmat részint a' Rákóczy Ferencz hivtelensége, részint gr. Aspremont örök bevallása után felkérte, 's be is iktattatott.

Nagy-Károly, népes és csinos mezőváros, Debreczenhez észak-keletre 8 mértföldnyi távolságra, egy termékeny rónaságon. Népessége 11,284 lélek, kik többnyire magyarok, kevesebb németek, zsidók, oláhok, és oroszok. Vallásukra nézve számláltatik 4792 romai, 2200 görög katholikus, 248 evangelikus, 2258 reformatus, 1786 zsidó. Van itt romai kath. plebánia, piarista collegium, ref. és evang. anyaekklézsia, két görög kath. templom, mellyek közül egyik az oláhoké, másik a' magyaroké és oroszoké, egy synagóga, postahivatal, sóház, normalis oskola, királyi gymnasium az ájtatos atyák felügyelése alatt, könyvnyomtatóműhely, 's igen számos czéhes mesteremberek, és kereskedők. A' város heti és országos vásárai különösen gabonára, szarvasmarhára, sertésre, lóra nézve nevezetesek. A' szilva és rozs pálinka kereskedés pedig nagy fontosságú. Diszesebb épületei a' grófi kastély, melly várnak neveztetik, (mivel a' régi vár helyén áll) 's jelenleg ujabb izlés szerint épül; a' vármegyeháza, mellyben tartja Szathmár megye közgyüléseit; a' piaristák szentegyháza, melly egyszersmind plebanialis; az uraságnak számos szép épületei, istállói, mellyekben igen jeles angol vérű mag és mén lovakat szemlélhetni. Az uraságí angolkert szinte nézésre méltó. A' magányos házak többnyire alacsonyak, 's ezekből az 1836-ki nyáron több száz ház leégett, több izben ütvén ki magát a' tüz, de jelenleg e' veszedelemnek nem sok nyoma látszik. Határa egyenes és fekete föld, melly mindenféle gabonát bőven terem; kaszállói a' legjobb nemű szénát termik. Tölgyes erdeje épen a' város tövében van, széles utakkal szakaszonként megkülönböztetve, ennek közepén két különös nagy kiterjedésű gyümölcskert. Az erdőből ültetett fák közt a' szőlőbe lehet menni, melly kövér földön lévén sok és egészséges nyári bort terem. Emlitett erdején kivül 3 darab erdeje van még, és egy fáczányosa. A' városból több helyeken sorban ültetett fák közt mennek-ki az útak, a' szomszéd helységek felé. Földesura a' jeles, és hazafisága miatt köz tiszteletben álló Károlyi grófi nem-

zetség, melly még az Árpád alatt, vitézkedő *Kupolon* vagy *Kaplony* magyar nemből származik, szinte ezen törzsökből jövén le a' Bagossy, Vetéssy még virágzó, 's a' fiuágban nem rég kihalt Csomaközy nemzetségek is.

Nagy-Majtény, német m. v. a' Kraszna partján: 1146 romai, 60 görög kath., 8 ref., 5 zsidó lak., szép kath. tornyos anyatemplommal. Van vizimalma a' Krasznán, derék gyümölcsöse, gazdag búza termő földje, kaszállója, jó bort termő dombja. Tehetős lakosai contractus szerint dolgoznak és adóznak. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Maté-Szalka, magyar m. v. Károlyhoz északra 5 mfdnyire: 87 romai, 45 görög kath., 2279 ref., 238 zsidó lak. 2 ref. anyatemplommal és synagógával. Határa homok dombokból, völgyekből áll, búzát, rozsot, tengerit bőven terem; rétjei jók; tölgyes, nyires erdeje két szakaszban; szőleje jó nyári bort termő. F. U. gr. Károlyi, gr. Vay, Patay István, Eördögh, Fogarassy, Jeszenszky, Sulyok, Irinyi, Vitkay, Mándy, 's. m. t.

Faluk.

Olchva-Apáti, két magyar f. az itt egyesült Kraszna és Szamos vizei mellett, olly formán, hogy Olchva a' Kraszna, Apáti a' Szamos partjára esik. Az elsőben van 26 kath., 513 ref., 6 zsidó lakos, 's egy ref. anyatemplom, a' másodikban 3 kath., 583 reform., 10 zsidó, 's egy ref. anyatemplom. Hajdan a' praemonstratensiseknek prépostságok volt itt, mellynek jószága idővel két bereghszászi kolostorra szállott. Szantóföldjeik igen termékenyek; rétjeik kétszer kaszállhatók; de a' legelő nem igen tágas. Makkos erdeje, 's gyümölcsösei vannak. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Bere, magyar f. Csomaköz szomszédságában: 60 romai, 53 görög kath., 720 ref., 30 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Szántóföldjei kevesek, rétjei nincsenek; szőleje van. F. U. számos nemesek.

Börvely, magyar f. Nagy Károlyhoz északra egy órányira: 9 kath., 1591 ref. lakossal, kik szép lovakat tenyésztenek. Ref. anyaszentegyház. Roppant lápjában sok nádat vághat, és szénát gyüjthet, e' mellett sok halat, csikot foghat.

Róna határa felette termékeny fekete föld; erdeje csupa vad körtefákból álló; az uraság pedig egy vad sertéses keritett kertet tart. F. U- gr. Károlyi nemzetség.

Csanálos, német f. Vállajhoz közel a' nagy-károlyi postautban: 879 romai, 43 görög kath., 30 ref. lak., r. kath. csinos anyatemplommal. Határa részint gazdag fekete föld, részint homok; erdeje minden gazdanak külön-van; rétjei igen jó szénát teremnek, a' honnan a' lakosok szép lovakat, 's igen tejelős teheneket tartanak, szőlőskertjei savanyú bort teremnek ugyan, de nemesitett gyümölcsfakkal bővölködnek. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Császári, orosz f. Nyir-Báthorhoz északra 1 órányira: 8 romai, 418 görög kath., 6 ref. lak., g. kath. anyatemplommal. Határa homokos lévén, inkább rozsot terem, mint buzát; rétje kevés, de jó szénát terem; legelője szük; fája, nádja nincsen. A' gr. Hallerék öröksége 's a' baktai uradalomhoz tartozik, de most Bekk Pálk. tanácsos özvegye birja.

Csomaköz, magyar-oláh-német f. Nagy-Károlyhoz nyugotra $1^1/_2$ órányira: 355 romai, 568 görög kath., 290 ref., 44 zsidó lak., görög kath. és ref. anya, r. kath. fil. templommal. Egyenes határa bőtermékenységű; sok dohányt termeszt; erdeje nincs. F. U. gr. Teleki Lászlóné, szül b. Mészáros asszonyság nagy részben, Menszáros, 's más nemzetségek.

Dengeleg, magyar-oláh f. N. Károlyhoz délre $2^1/_4$ mfdnyire, az Ér vize mellett: 28 romai, 745 görög kath., 332 ref., 54 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Róna határa gazdag fekete föld; rétjei jók; erdeje mind az uraságnak, mind a' helységnek; szőlőjök egy órányira, hol jó borok teremnek. F. U. Becsky József, Ócsváry Pál, özv. Zimány Antalné, Fényes, Décsey, Bük, Gencsy, 's. m. t.

Derzs, orosz f. Nyir-Báthorhoz északra $1^1/_2$ órányira: 42 romai, 523 görög kath., 4 evang., 5 ref., 22 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határának egy része fekete búzatermő föld, egy része homok; van nyiri erdeje, 's kevés sovány rétje. F. U. gr. és b. Vay, Szártóry, Irinyi, Szakadáthy, Ibrányi, 's. m. t.

Dobos, magyar f. közel Olchva-Apátihoz: 274 romai, 434 görög kath., 662 ref., 83 zsidó lak., ref., g. kath. anya-

templommal, synagógával. Határa részint homok, részint termékeny búzaföld; rétje, legelője elég és jó. F. U. a' gr. Károlyi nemzetség. Ezen helység Tarpa helyett, Beregh vgyéből tétetett által, az $183^2|_6$-ki országgyülésen.

Domahida, magyar-oláh f. N. Károlyhoz keletre $1^1|_2$ mfdnyire: 8 romai, 314 görög kath., 111 ref. lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Földje fekete, jó buzát termő; kaszállói igen nevezetesek és hasznosak, mind a' gyepen, mind a' láp on, mivel az ecsedi láp Domahida alatt kezdődik. F. U. a' régi jeles Domahidy nemzetség, Buday József, gr. Károlyi, gr. Teleki, 's m. t. Hajdan sokszor tartattak itt vármegyei gyülések.

Endréd, magyar-oláh f. az Ér mellett, N. Károlyhoz délre $2^1|_2$ mfdnyire: 53 romai, 521 görög kath., 915 ref., 45 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Határa tágas, és gazdag búza termő fekete földből áll; rétjei kövérek; két erdeje, 's nádja van. F. U. b. Lusinszky, Luby Károly, Sánta, Irinyi, Gencsy, Botka, Uray, Fényes, 's. m. t.

Esztró, oláh f. N. Majtényhoz délre egy órányira, 314 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Határa két nyomásbeli, 's elég termékeny; rétjei jók. F. U. gr. Károlyi György.

Fábiánháza, magyar-orosz f. Ecsedhez közel: 14 romai, 508 görög kath., 545 ref., 14 zsidó lak., görög kath. és ref. anyatemplommal. Homok dombos határa jó gabonát, kendert terem; szőleje, nyir erdeje, sovány rétje van. F. U. gr. Károlyi.

Fény, német f. N. Károlyhoz nyugotra fél mfdnyire: 972 romai, 24 görög kath., 12 ref. lak., r. kath. anyatemplommal. Fekete és homokos határa jól miveltetvén, mindent bőven terem; kaszállói szépek; erdeje szőleje van; derék lovakat nevel. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Gebe, magyar-orosz f Nyir-Báthorhoz keletre $1^1|_2$ óranyira: 53 romai, 685 görög kath., 954 ref., 160 zsidó lak., ref. és görög kath. anyatemplommal, synagógával. Határja térséges és homokos, rozsot, kendert, lent, tengerit, dinnyét leginkább terem; erdeje, szőleje, rétje kevés. F. U. gr. Teleki, Bekk Pálné, Csanády, Bay, Bölönyi, Csomay, 's m. t.

Gencs, magyar-oláh f. Nagy-Károlyhoz kelet-délre $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 73 romai, 368 görög kath., 726 ref. lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Térséges határa gazdag búzatermő föld; rétjei igen jó szénát teremnek; erdeje nincs. Az Ér a' helység mellett foly el. F. U. Csomay, Laskay, Sántha, Iklódy, 's más számos nemesség.

Hodász, magyar f. Nyir-Báthorhoz északra 2 órányira: 61 romai 583 görög kath., 645 ref., 195 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Határa homokos; erdeje igen szép: szőleje kevés. F. U. gr. és b. Vay, Eördögh, Ibrányi, Irinyi, 's m. t.

Iklód, magyar f. Kántor Jánosi mellett, homokos, de meglehetős határral, kevés erdővel. F. U. az Iklódy nemzetség, 's. m. t.

Ilk, magyar f. V. Naményhoz délre $1\frac{1}{4}$ mfdnyire: 35 romai, 53 görög kath., 485 ref., 24 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa homok dombos és völgyes, de bőven adja a' rozs kereszteket, ugy a' tengerit, burgonyát, 's a' lapos földje mivel trágyáztatik buzát, árpát, kendert, kölest. Kaszállója kevés; ligetes erdeje meglehetős. F. U. nagyobb részben gr. Károlyi, továbbá Lónyay, Eötvös, Eördögh, Kendeffy, Toldy, 's m.

Iriny, magyar f. Dengeleghez $\frac{1}{4}$ órányira: 66 romai, 200 görög kath., 411 ref., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa fekete, 's kövér búzatermő; rétjei jók; erdeje kettő. F. U. a' régi jeles Irinyi nemzetség.

Jármi, magyar f. Máté Szalkához északra fél mfdnyire: 21 romai, 69 görög kath., 596 ref., 52 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa homokos, de meglehetős termékeny; rétje, erdeje kevés, valamint szőleje is. F. U. Kulin, Kőmives, Tatay, és igen számos nemesség.

Kántor-Jánosi, magyar f. Nyir-Báthorhoz északra 2 mfdnyire: 86 romai, 204 görög kath., 926 ref., 31 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje fekete homok, jó búzát, rozsot terem, nyiri erdeje, szőleje szép. F. U. gr. Vay Ábrahám, Ibrányi, Komoróczy, Császy, Bakay, 's m.

Kalmánd, német f. N. Károlyhoz északra fél mfdnyire: 640 romai, 24 görög kath., 12 ref. lak., derék kath. anyatemplommal, 's nevezetes lótenyésztéssel. Határa gaz-

dag fekete föld; az ecsedi lápban sok szénát gyüjthet, halat, csikot, nádat szerezhet; szőleje lapos helyen fekszik; erdeje mind az uraságnak, mind a' lakosoknak van. F. U. gr. Károlyi.

Kér, magyar f. 4 r. kath., 324 ref., 13 zsidó lak. Lásd bővebben Kér Semlyént a' Szamosközi járásban.

Kaplyon, vagy *Kaplony*, magyar-német f. N. Károlyhoz észak keletre fél mfdnyire: 650 romai, 89 görög kath., 334 ref. lak., ref. anya ekklézsiával. Van itt egy sz. ferenczieknek (Provinciae SS. Salvatoris) zárdája és szentegyháza, mellyet gr. Károlyi Sándor alapitott, a' régi kolostor helyén. A' templomnak délre eső kápolnája alatt van egy sirbolt, melly a' gr. Károlyi nemzetség temetkező helye. A' plebániai szolgálatot szinte ezen szerzetes atyák végzik. Határa mindent bőven terem; észak felé Kraszna vizéből kiszivárgó tavai vannak. F. U. nagyobb részt a' gr. Károlyi és Bagossy nemzetségek, de birnak benne egy pár apró nemesek is.

Kocsord, magyar f. Ecsedhez északra $1^1/_2$ mfdnyire: 9 kath., 841 ref., 34 zsidó lak., ref. anyatemplommal. A' Kraszna vize mellett pusványos helyen, az Ecsedi láp megszakadásában lévén, sok hidakkal, 's töltésekkel tartatik. Szántóföldje részint fekete nyirok, részint homok, de termékeny; roppant lápjában sok szénát, nádat gyüjthet, halat, csikot foghat. F. U. gr. Degenfeld, Kende Zsigmond, 's m. t.

Körtvélyes, magyar f. Piskólt és Mihályfalva közt Bihar vgyébe beszegülve: 9 romai, 498 görög kath., 1132 ref., 46 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Határának egy része homok, más része a' legjobb fekete föld, melly szép búzát tengerit, árpát, dohányt terem; két nevendék erdeje derék. F. U. a' Gúthy nemzetség, Szlávy Tódor, Kengyel Gáborné, Becsky József, Bük, Irinyi, Lévay, Nagy, 's m. t.

Kis-Majtény, magyar-oláh f. N. Majtényhoz északra fél órányira, a' Kraszna mellett: 2 romai, 724 görög kath., 365 ref. lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Határa róna fekete-föld, 's mindent bőven terem; a' Krasznában csikot, halat bőséggel foghat. F. U. gr. Károlyi.

Nyir - Medgyes, magyar f. Máté Szalkához egy órányira: 40 romai, 135 görög kath., 1103 ref., 155 zsidó lak., ref. anyatemplommal, synagógával. Határa jó féle lapály és homokos, búzát, rozsot, tengerit bőven terem; szép haszonvehető erdeje van. F. U. gr. Teleki család, Uray Bálint, Ujhelyi Károly, Korda, Bay, 's m.

Mérk, magyar - német f. Vállajhoz közel: 564 romai, 103 görög kath., 361 ref. lak., ref. anya, kath. fil. templommal. Földje homok, jó búzát, rozsot terem; szép erdeje, rétje, és szőleje van. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Szent - Miklós, oláh - magyar f. N. Majtényhoz délre egy órányira: 586 görög kath., 169 ref. lak., g. kath., és ref. anyatemplommal. Fekete földje jó búzát, és hires dohányt terem; rétjei jók. F.U. gr. Károlyi nemzetség.

Ó - Pályi, magyar - orosz f. Máté - Szalkához északra egy órányira: 73 romai, 714 görög kath., 316 ref., 35 zsidó lak., ref., és g. kath. anyatemplommal. Határa homok dombos és völgyes, sok helyt forrásos, egyébiránt bőven terem rozsot, búzát, tengerit, kendert, burgonyát, 'stb. Rétje, legelője elég; sok marhát és sertést tart. F. U. a' nemes Teleki, Ujfalussy nemzetségek, Reviczky Imre királyi táblabiró, Bogcha, 'stb.

Papos, magyar f. közel az elébbeni helységhez: 180 romai, 45 görög kath., 164 ref., 27 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal. Homok dombok közt épült lapos és sáros helyen. Határa homok dombos és völgyes, de meglehetős termékeny; rétje ugy szolván semmi sincs; ligetes erdeje is csekély F. U. Horváth Antal, Szombaty, 's más nemesek.

Parasznya, magyar f. Máté - Szalkához északra 1½ órányira: 28 romai, 303 görög kath., 234 ref., 35 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Homok dombos, völgyes határa többnyire rozsot és tengerit terem; rétje kevés; nyires, tölgyes erdeje maglehetős. F. U. Császy, gr. Teleki, Pogány, Sulyok, Jármy, Bay, Vitkay, 's. m.

Penészlek, orosz f. N. Károlyhoz nyugotra 3 órányira: 13 romai, 1021 g. kath., 15 ref., 44 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Nagy kiterjedésű határa csupa sivatag homok, melly főképen rozsot, tengerit, dinnyét terem; rétje

kevés; erdeje igen szép és vadakkal bővölködik. F. U. Rhédey, Bernáth, Irinyi, pócsi basiliták, 's. m. t.

Portelek, oláh f. közel Irinyhez: 10 romai, 560 g. kath., 14 ref. 38 zsidó lak. g. kath. anyatemplommal. Róna feketę határa gazdag termékenységű; rétje kevés, de jó szénát ád. F. U. Luby Károly, Zimán, Irinyi, 's. m.

Reszege, oláh f. N. Károlyhoz nyugot délre 2 mfdnyire, Bihar vgye szélén: 17 romai. 544 g. katb., 6 ref., 7 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határa részint homok, részint fekete nyirok és termékeny; rétjei jó szénát adnak, szőleje is van. F. U. a' Jasztrabszky nemzetség.

Mező-Petri, német f. N. Károlyhoz 2 mfdnyire, a' debreczeni postautban: 996 romai. 35 görög kath., 21 ref., 5 zsidó lak., r. kath. anyatemplommal, nevezetes lótenyésztéssel. Róna fekete földje gazdagon termő; szőleje, 's erdeje mind az uraságnak, mind a' lakosoknak van. F. U. nagyobb részt gr. Károlyi nemzetség, azután gr. Teleki László né, Bagossy, Menszáros, 's. m.

Szamosszegh, magyar f. a' Szamos bal partján, mintegy $1^1/_2$ órányira ezen viznek a' Tiszába való ömlésétől: 23 romai, 15 görög kath., 1486 ref., 20 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa tágas és igen termékeny; rétje sok; a' Szamoson ezelőtt hidja, most révje vagyon. F. U. többen.

Szaniszló, oláh-magyar-német f. N. Károlyhoz délnyugotra $1^1/_2$ órányira: 490 romai, 1420 görög kath., 265 ref, 18 zsidó lak., romai és görög kath., ref. anyatemplommal. Határa nagy kiterjedésű, 's terem dohányt, búzát, rozsot, zabot, tengerit; sok marhát és juhot tart. F. U. gr. Károlyi.

Mező-Terem, oláh-német f. N. Károlyhoz délre 1 mfdnyire: 305 romai, 1106 görög kath., 2 ref. lak., g. kath. anya, és romai kath. fil. templommal. Határa fekete búzatermő föld, jó rétekkel. Van egy tava, 's szép uraságí fáczányos kertje. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Vállaj, német f. N. Károlyhoz egy postaállásnyira, a' tokaji postautban: 890 romai, 48 görög kath., 12 ref., 4 zsidó lak., kath, anyatemplommal, postatisztséggel. Határa nagy részt homok, de a' lakosok szorgalma által termékeny; minden gazdának van egy szakasz erdeje 's szőleje a' homok dombokon. Az uraság itt nevezetes gazdálkodást folytat,

különösen válogatott electoral törzsök juhnyája nézésre méltó, 's ez mind a' többi uradalmi, mind a' környékbeli idegen uraságí juhok nemesitésére nagy fontosságú. F. U. gr. Károlyi Lajos.

Nyir-Vasvári, magyar-orosz f. Nyir-Báthorhoz egy órányira a' nagykárolyi postautban: 136 romai, 825 görög kath., 6 ref., 64 zsidó lak., g. kath. anya, r. kath. fil. templommal. Határa homokos, de szép erdeje és szőleje van. F. U. gr. Károlyi György és Bekk Pálné.

Vezend, oláh f. N. Károlyhoz délre $1^1/_4$ mfdnyire: 3 romai, 958 görög kath., 7 ref. lak., g. kath. anyatemplommal. Gazdag fekete földje mindent bőven terem; rétjei igen jók; erdeje van. F. U. a' gr. Károlyi ház, de a' Csomaközy ivadékoknak is van benne egy kis részek.

Vitka, magyar f. közel a' Tiszához: 307 romai, 83 görög kath., 870 ref., 48 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal. Határának nagyobb része termékeny fekete agyag, de van homokja is; gyümölcsöseit és rétjeit a' Tisza árja gyakran elboritja; erdeje is van. F. U. a' Vitkay nemzetség, gr. Károlyi, Bégányi, Lencsés, 's. m.

Puszták.

Nagy-Fenék, *Bobáld*, a' nagy-károlyi uradalomhoz tartoznak. *Ömböly* vagy *Embel* nagy puszta igen szép erdővel, a' gr. Károlyi ház birja. *Téglás*, szinte ezen nemzetségé Ömböly mellett. *Vada*, szinte a' gr. Károlyi házé, de a' Csomaközy ivadékoknak is van benne részek. Erdeje derék; a' tisztása fekete termékeny nyirok. *Szent-János*, *Kide*, M. Petri szomszédságában, gr. Károlyi házé. *Kozárd*, Kaplony szomszédságában. *Baromlak*, Vasvári mellett. *Kis-Ecsed*, N. Ecsed mellett, részint fekete agyagos, részint homokos határral, 's egy kis erdőcskével. F. U. gr. Károlyi. *Bacsó*, mindég Ilkhez tartozott, valamint *Kápolna* Vitkához. *Nyir-Csáholy* nem régen népesittetett meg ujra, 's most 353 romai, 223 görög katholikus, 84 reformatus, 18 zsidó lakja. Régi templomának omladékai most is láthatók. Roppant határa homokos dombokból, völgyekből, ligetes erdőkből, rétekből áll, 's rozsot bőven terem; lápjában sok nádat vág-

hat. F. U. gr. Teleki család, gr. Károlyi, Vay, Patay, Sulyok, Bay, Pogány, Korda örökösök 'stb. *Abraháza*, Csáholy mellett. *Sándor*, itt végződik az ecsedi láp. F. U. többen. *Porháza*, Csanálos szomszédságában. *Sz. Márton*, az ecsedi láp mellékén szép erdővel, inkább homokos, mint fekete földdel. F. U. a' gr. Károlyi ház.

II. Krasznaközi Járás.

Van benne 5 *mezőváros*, u. m. 1 magyar, 1 német, 1 oláh, 1 magyar-oláh, 1 német-magyar; 72 *falu*, u. m. 15 magyar, 33 oláh, 5 német, 11 magyar-oláh, 4 német-oláh, 3 oláh-német, 1 tót-oláh. Népessége 50,270 lélek, u. m. 8356 romai, 26,662 görög kath., 14,186 reformatus, 64 evang., 1002 zsidó. Nyelvökre: 22,009 magyar, 21,059 oláh, 6000 német, 200 tót, 1002 zsidó

Mezővárosok.

Béltek, magyarosodni kezdő német m. v. Szathmárhoz délre 4 mfdnyire: 1186 romai. 38 görög kath., 22 reform., 6 zsidó lak., r. kath. anyatemplommal. Határa mind a' három nyomásban termékeny; rétjei jók; erdeje mind fajzásra, mind épületre nagyon használható; szőleje kedves bort terem, 's pinczéi hiresek. Hajdan két magvaszakadt jeles nemzetségek, u. m. a' Zudarak és Drágfiak birtoka és lakhelye volt. 1681. várának felépitése határoztatott az országgyülésen. 1778. gr. Károlyi Antal, a' várost, 's a' hozzátartozó uradalmat, melly Sándorfalva, Szakasz, Felső-Alsó-Közép-Homoród és Dobra helységekből áll, királyi adományban nyerte, 's most is a' gr. Károlyi házat uralja.

Csenger, magyar m. v. Szathmárhoz nyugotra 2 mfdnyire, a' Szamos szomszédságában, melly vizen a' vármegye itt költséges hidat tart. Számlál 181 romai, 238 görög kath., 1448 ref., 440 zsidó lak. Van ref. anyatemploma, r. kath. plebániája, synagógája. Róna határa fekete agyag, 's gazdag termékenységű; rétjei kétszer kaszállhatók; dohány termesztése hires. F. U. gr. Teleki, gr. Károlyi házak,

b. Jósikáné, Szuhányi Ferencz, Szögyényi Lőrincz, Ujhelyi Károly, Fogarassy László, Rápólti Nagy, Uray, 's más számos nemes nemzetségek.

Király-Darócz, magyar-oláh m. v. N. Károlyhoz délkeletre 2½ mfdnyire a' Kraszna vize mellett: 605 romai, 1185 görög kath., 631 ref., 90 zsidó lak., romai és görög kath. és ref. anyatemplommal, synagógával, vízimalommal. Fekete szántóföldje gazdagon termi a' szép tisztabúzát; rétjei kétszer kaszállhatók; erdeje, szőlőhegye, és tágas legelője van. F. U. nagyobb részben a' gr. Károlyi ház, továbbá Gerzon, Linkner, Irinyi, Szilágyi, Kengyel örökösök, 'stb.

Erdőd, német-magyar m. v. igen szép vidéken, Szathmárhoz délre 3 kis órányira: 1390 romai, 125 görög kath., 6 ref., 4 zsidó lak., r. kath. plebániával, nevezetes uraságí pálinka főzőházzal és juhtenyésztéssel. Régenten vára volt, de annak helyére gr. Károlyi Sándor 1730-ban, a' hegy végén csinos kastélyt épittetett, négy szegeletén tornyokkal ékesitve, napkeletre bekeritett kies vadas erdőcskét, délről Erdőd városát, 's a' Bikk aljában fekvő helységeket, nyugotról az erdődi nagy erdőt, éjszakról a' szép szántóföldeket és Szathmár városát szemlélhetni. A' kastélyból a' pinczébe lehet a' hegy alá lemenni, melly hét ágra oszlik, 's 500 hordó bor könnyen elfér benne. A' károlyi uradalom itt tartja a' gonosztévőket. Földjei trágyázás mellett minden féle gabonát bőven teremnek; jó bort termő szőlőhegye a' szathmárival szomszédos, 's legmagasabb tetején egy Sz. Donat tiszteletére épült kápolna áll, honnan gyönyörű kilátás esik, 's hova népes búcsújárások történnek; a' hegy alatt fekvő Sós pusztáján, az uraság majorsága és juh allai vannak. F. U. a' gr. Károlyi ház. Hajdan ez is a' Drágfiaké volt.

Erdőszáda, oláh m. v. a' Szamos mellett, N. Bányához nyugotra 2 órányira: 18 romai, 1211 görög kath., 20 ref. lak., g. kath. anyatemplommal. A' város magas dombon fekszik; fekete agyagos földjei termékenyek; erdeje gyönyörű tölgyekből áll; szőlőhegye, 's vizi malma van. Várkastélyából, melly egy magas dombon fekszik, az egész regényes vidé-

ket beláthatni. Vásárjai népesek. F. U. gr. Degenfeld nemzetség.

Faluk.

Amacz, magyar-oláh f. Szathmárhoz délre egy órányira: 404 görög kath., 240 ref., 9 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Szántóföldjei termékenyek; rétjei elegendők; gyümölcsös és káposztás kertjei szépek; tüzre való fája is van; a' Homoród pataka határában folyik-szét. F. U. nagyobb részben gr. Telekilmre, továbbá Szögyényi Lőrincz.

Angyalos, magyar f. a' Szamos mellett, Csengerhez közel: 26 romai, 40 görög kath., 357 ref., 4 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földjei szép búzát teremnek; rétjei jók; erdeje nincs. F. U. Domahidy, gr. Teleki, Szuhányi, Szentlászlay, Szintay, 's. m.

Dobrács-Apáthi, magyar f. Szathmárhoz keletre $1^1/_2$ órányira, a' Szamos mellett: 20 romai, 137 görög kath., 150 ref. lak., ref. anya, g. kath. fil. templommal. Határa kemény agyagos és lapályos; erdeje és almáskertjei vannak; rétjei kétszer kaszállhatók. F. U. Cseh, Csabay, Virágh örökösök.

Apáczafalu, vagy *Páczafalu*, oláh f. Erdődhöz keletre 2 órányira: 304 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje sovány; bikkes erdeje igen szép; szőleje van. F. U. gr. Károlyi; hajdan a' szathmári apáczák birták.

Aranyos, oláh f. közel Erdőszadához túl a' Szamoson: 296 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földjei közép termékenységüek; rétjei jók; az árvizektől sokat szenved. F. U. gr. Kornis nemzetség.

Bagos, magyar-oláh f. Szathmárhoz nyugotra $1^1/_2$ mfdnyire: 44 romai, 452 görög kath., 339 ref., 13 zsidó lak., ref. és g kath. anyatemplommal. Határa termékeny fekete föld; rétje, legelője sok. F. U. Bagossy Jánosné, kinek itt szép lakháza van.

Balotafalu, oláh f. Erdőszadához északra 1 mfdnyire, a' Szamos mellett: 8 romai, 200 görög kath., 4 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határa termékeny, de felét az ár-

viz járja; halastava és füzesse van. F. U. Peley, Miske, Tholdy örökösök.

Barlafalu, *Szakállas-Bikó*, *Mező Bikó*, három régi rendetlen faluból összehuzott helység, közel az elébbeni faluhoz: 223 német kath., 865 g. kath. oláh lakossal, Barlafalun romai és görög kath. anya, Szakállas-Bikón g. kath. anya, Mező Bikón fil. templom van. Földjei javitást kivánnak; rétje, legelője elég; szép szőlőhegye és erdeje van. F. U. gr. Károlyi.

Pap-Bikó, oláh f. 257 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje sovány; erdeje tölgyes és bikkes. F. U. gr. Károlyi.

Alsó- és Felső-Boldád, két oláh f. közel Béltekhez a' Bikkaljáu: 687 g. kath. lak. Mind a' két helységben van egy anyatemplom. Földjei soványak; rétjei csekélyek; legelőjök, erdejek bőven; szőlőjök is van. F. U. gr. Károlyi.

Borhid, oláh f. a' Szamos mellett, Szathmárhoz keletre 3 mfdnyire: 6 romai, 754 g. kath., 6 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földjei csak közép termékenységűek, de gyümölcse, tengerije sok terem; rétjei jók; fája tüzre elég; az árviztől gyakran szenved. F. U. Eötvös Mihály, gr. Károlyi, Teleki, b. Vesselényi, Gáspár nemzetségek.

Dob, magyar-oláh f. a' Balkány pataka mellett, Szathmárhoz nyugotra 1 1/2 órányira: 2 romai, 604 görög kath., 364 ref. lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Szántóföldjei igen termékenyek, de egy részét árviz járja; rétje, legelője elég; erdeje nagy. F. U. gr. Károlyi György.

Dobra, magyar f. Béltekhez délre egy mfdnyire: 1268 ref. lakossal, 's anyatemplommal. Határa buzát, zabot, tengerit bőven terem; szép szőlőhegye 's erdeje van. F. U. gr. Károlyi ház.

Géres, magyar f. közel a' Krasznához és Király-Daróczhoz: 80 g. kath., 1020 ref., 14 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekszik *Farkasorra* nevű hegy alatt, igen termékeny vidéken. F. U. gr. Károlyi, Kölcsey Therézia asszonyság, Balogh, 's m.

Gilvács, német f. a' Kraszna mellett: 229 romai, 30 g. kath., 3 ref. lak., kath. kápolnával. Róna fekete határa

mindent jól terem; erdeje a' telkek után fel van osztva; szép lovat és marhát tenyészt. F. U. gr. Károlyi ház.

Gyöngy, oláh f. a' Kraszna mellett, közel Béltekhez: 614 g. kath., 6 zsidó lak., 's anyatemplommal. Földje csak közép termékenységű; rétjei jók. F. U. gr Károlyi ház.

Gyűrüs, oláh-német f. Erdődhez délre egy órányira: 18 romai, 557 görög kath., 64 evang., 7 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Hegyes, völgyes határa tengerit, buzát, zabot terem; cserfás erdeje derék. F. U. gr. Károlyi ház.

Györtelek, magyar f. a' Szamos mellett, Csengerhez északra 2½ mfdnyire: 24 romai, 4 g. kath., 385 ref., 15 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Róna fekete agyagos határa két nyomásbeli; szénát sokat gyüjthet; itt megy-el azon költséges vizárok, mellyen gr. Károlyi Antal az ecsedi láp vizét a' Szamosba akarta szivárogtatni. F. U. gr. Károlyi és Teleki, Patay István, Szuhányi, Uray, Radványi, Kubinyi, Dombrády, 's m.

Farkaszó, oláh f. egy dombon a' Szamos mellett, Erdély szomszédságában: 12 romai, 577 g. kath., 2 ref. lak., g. kath. anyatemplommal. Földjei termekények; rétje, legelője, erdeje, 's belső gyümölcsöskertjei jók. F. U. Kállay, Szaplonczay, Krassay örökösök, 's m.

Hirip, magyar oláh f. Szathmárhoz dél-keletre 2 órányira: 3 romai, 225 görög kath., 374 ref. lak., ref. anya, görög fil. templommal. Fekete lapályos határa búzát, zabot, tengerit, és igen sok veres hagymát terem; tölgyes erdeje szép. A' Balkány pataka határán keresztül foly. F. U. többnyire Szuhányi János.

Oláh-Hodos, oláh f. Béltekhez keletre 1½ órányira: 6 romai, 415 g. kath., 7 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, sovány földekkel, szőlővel, és kevés erdővel. F. U. gr. Károlyi 's mindenkor a' bélteki urad. tartozott.

Alsó-Homoród, német f. Erdődhöz keletre 2 órányira: 556 r. kath. lak., 's paroch. templommal. Földjei részint termékenyek, részint soványak; sok burgonyát termeszt; szőlőhegye, 's vadakkal bővelkedő tölgyes bikkes erdeje van. F. U. gr. Károlyi ház.

Felső-Homoród, oláh f. 204 g. kath. lak., 's fil. templommal.

Közép-Homoród, oláh f. 412 g. kath. lak. 's anyatemplommal. Mind a' két helység földjei soványak, de cserjés, bikkes erdejek nagy. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Ó-Húta, oláh f. Erdőszadához nyugotra egy mfdnyire: 303 g. kath. lak., 's anyatemplommal, 's egy régi üveghutának helyével. Földje sovány; bikkes, tölgyes erdeje van. F. U. gr. Károlyi.

Uj-Huta, Szelisztye pusztáján épült német-oláh helység és üveghuta: 155 romai, 80 görög kath., 4 ref., 6 zsidó lak. Földje rétje nincs, hanem rengeteg bikkes, tölgyes erdővel bir, 's hutájában igen jó üveg készittetik, de a' metsző intézet Misztótfaluban van. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

Ivánzkó, oláh f. Hiriphez közel: 225 g. kath. lak., anyatemplommal, soványacska földekkel, tölgyes erdővel. F. U. Szuhányi János.

Kis-Kolcs, magyar-oláh f. Szathmárhoz keletre $1^3/_4$ mfdnyire: 355 ref. 125 g. kath. lak., ref. anyatemplommal. Sik határa, mellyen a' Szamos folyik, búzát, tengerit, zabot bőven terem. F. U. gr. Teleki, b. Vesselényi, Csabay Antal, Darvay Gábor, Virágh Józsefné, 's. m.

Nagy-Kolcs, magyar oláh f. közel az elébbeni helységhez a' Szamos árvizeinek kitétetve: 8 romai, 250 g. kath., 295 ref., 15 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Lapályos határa igen termékeny; gyümölcsöse, erdeje bőven. F. U. Bagossy Jánosné, Darvay Gábor, 's m.

Szamos-Kórógy, magyar-oláh f. közel a' Szamoshoz és Szathmárhoz: 160 g. kath., 210 ref. lak., 's ref. anyatemplommal. Lapos határa szük, de termékeny; gyümölcsösei szépek. F. U. Péchy, Csabay Antal, Darvay Gábor, Botka Lajos, Virágh Józsefné, 's. m.

Krassó, magyar-oláh f. a' Szamos régi árka mellett, Szathmárhoz keletre $2^1/_4$ mfdnyire: 8 romai, 510 g. kath., 595 ref., 81 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, synagógával. Határa, melly a' helységnél jóval alább fekszik, igen szép buzát, tengerit terem; szilvás 's gyümölcsös kertjei nagy hasznot adnak. A' Balkány és Szin patakjai a' határon folynak keresztül. F. U. Darvay Gábor, Miklós

és Lajos, gr. Teleki, b. Vesselényi és Vécsey örökösök, Tarczi, Katona, 's. m. t.

Lipó, oláh f. a' Szamos mellett, Borhidához közel: 813 g. kath., 3 ref.; 24 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földje sovány fejér agyag; a' Szamos porondjain jó tengerije terem, erdeje, 's gyümölcsöskertjei szépek. Örökös f. urai a' Csomaközy nemzetségnek elágazott ivadékai.

Lophágy, oláh f. Béltekhez keletre $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 305 g. kath. lak., fil. templommal, sovány szántóföldekkel, szép és nagy bikkes erdővel. F. U. gr. Károlyi.

Madarász, oláh-német f. Erdődhöz északra a' szathmári utban: 263 romai, 1214 g. kath. lak., görög kath. anya, romai kath. fil. templommal. Határa kemény agyagos, igen sovány és vizenyős. F. U. gr. Károlyi ház.

Medes, oláh f. Erdődhöz kelet-délre $1\frac{1}{4}$ mfdnyire: 355 görög kath., 5 zsidó lak., 's anyatemplommal. Határa igen sovány; ezelőtt nagy erdeje volt, de az itt létezett hamuzsirfőző intézet felette megritkitotta. F. U. gr. Károlyi ház.

Mogyorós, oláh f. közel Uj-Hutához: 423 g. kath., 5 zsidó lak., anyatemplommal, sovány határral, derék bikkes, tölgyes erdővel. F. U. gr. Károlyi ház.

Nántü, oláh-német f. Béltekhez délre $1\frac{1}{2}$ mfdnyire, Közép Szolnok vgye szélén: 350 romai. 465 görög kath. lak., g. kath. anya, romai kath. fil. templommal. Határa sovány 's erős trágyázást kiván; rengeteg erdeje vadakkal bővölködik; szőlőhegye szép fekvésü. F. U. gr. Károlyi ház.

Ombód, magyar f. a' Szamos mellett, fél mfdnyire Szathmártól: 557 ref. lak., 's anyatemplommal. Határa lapályos és igen termékeny; gyümölcsösei sok hasznot hajtanak; erdeje van. F. U. gr. Teleki Imre.

Oroszfalu, oláh f. Szathmárhoz kelet-délre egy órányira; 4 romai, 400 g. kath., 6 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határa, mellyet a' Szamos néha elönt, mind a' búzát, mind a' tengerit megtermi. F. U. $\frac{1}{2}$ Szathmár városa, $\frac{1}{2}$ Mándy, Éles, 's több uraság,

Óvári, magyar f. Szathmárhoz nyugotra $1\frac{1}{2}$ órányira, a' Szamos mellett: 48 romai, 293 görög kath., 598 ref., 6 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemploma. Róna fekete ha-

tára gazdag termékenységű. F. U. Mátay Antal, Kerekes István, Peley Imre, Szilágyi, 'stb. nemzetségek.

Ökörító magyar f. a' Szamos mellett, Csengerhez északra $1^1/_2$ órányira: 52 romai kath., 716 ref., 18 zsidó lak., derék ref. téglából épült templommal. Határa felette termékeny; szénát igen sokat gyüjthet az ecsedi lápon. F. U. Szuhányi, Kende és Uray mostani alispányok, Lukácsi, Krasznay, Ilosvay, Szentmarjai, Kormos, Mátay, Gulácsi, Nagy örökösök 'stb.

Pálfalu, magyar f. a' Szamos mellett, igen közel Szathmárhoz: 15 romai, 27 görög kath., 114 ref. lak. Határa bő termékenységű, tölgyes erdeje van. F. U. nagyobb részben g. Teleki Imre, továbbá Peley Imre, 'stb.

Pátyod, tót-oláh f. közel Csengerhez: 244 romai, 296 görög kath., 4 ref., 18 zsidó lak., termékeny róna határral. Rétjei sok szénát adnak. F. U. Szuhányi, Domahidy, Geöcz, Majos, Galgóczy örökösök, 's. m.

Pettyin, magyar f. a' Szamos mellett Szathmárhoz keletre $^3/_4$ mfdnyire: 6 romai, 18 g. kath., 241 ref., 9 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa szük, de felette termékeny; gyümölcsösei vannak. F. U. Virág Józsefné, b. Apor Lázár, Böszörményi, Décsey, Benkő, 'stb.

Piskárkos, oláh f. Erdődhöz nyugotra 1 mfdnyire: 822 g. kath., 9. ref., 14 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Agyagos határa sovány; szép tilalmas erdeje van. F. U. gr. Károlyi.

Porcsalma, magyar f. Csengerhez északra egy órányira: 22 romai, 224 g. kath., 640 ref., 18 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Nagy és termékeny határa az ecsedi lápig kiterjed; szénája bőséggel terem; erdeje nincs, de nádja elég. F. U. Szuhányi. gr. Károlyi, 's igen számos nemesség.

Rápolth, magyar f. a' Szamos partján, közel az elébbeni helységhez: 28 romai, 340 ref., 20 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa buzát, tengerit, zabot. szénát bőven terem. F. U. a' Rápolthi Nagy nemzetség, 's igen számos nemesek.

Remetemező, oláh f. közel a' Szamoshoz és Borhidához: 15 romai, 1203 görög kath., 10 ref., 31 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Róna és lapályos határa elég termékeny;

erdeje is van. F. U. a' Toldy örökösök, u. m. Horváth Zsigmondné, Mándy Péter, Ujfalusy Miklós, Éles Gábor, Rókász, 'stb. nemzetség.

Réztelek, oláh f. a' szathmári hegyek közt fekszik: 4 romai, 725 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Agyagos földje sovány; makkos erdeje derék. F. U. Szathmár városa és gr. Károlyi.

Sályi, magyar f. Csengerhez északra egy órányira: 31 romai, 49 g. kath., 584 ref., 15 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekete agyagos határa igen termékeny, erdeje nincs, de a' Szamos mellett nagy jövedelmü gyümölcsös kertjei vannak. F. U. b. Eötvös, Sulyok, Majos, László, Kolláth, Uray, Balla, Ajtay, Horváth, Gerzsenyi, Domahidy, Maróthy, Rápolthi Nagy örökösök.

Sándorfalu, német f. Béltekhez közel: 567 romai. 20 görög kath., 8 zsidó lak., r. kath. anyatemplommal. Határa hegyes, völgyes és sovány; erdeje derék; szőlőhegye sok bort terem, de a' melly nem állandó; a' falu viz dolgában igen nagy szükséget szenved. F. U. gr. Károlyi ház.

Szakasz, német-oláh f. Erdőd és Béltek közt: 504 romai 170 g. kath., 20 ref. lak., r. kath. anyá, görög fil. templommal. Határa nagyon középszerü termékenységgel bir, de erdeje, szőleje jó. F. U. nagy részt gr. Károlyi ház.

Kis-Szokond, oláh f. közel Béltekhez: 4 romai, 300 g. kath., 8 zsidó lak., hegyes, völgyes sovány határral, derék bikkes erdővel, mellyben őzek tanyáznak. G. kath. anyatemplom. F. U. gr. Károlyi ház.

Nagy-Szokond, német f. 380 r. kath., 3 ref., 5 zsidó lak., kath. fil. templommal. Határa ennek is sovány; szőlőhegye, és bikkes tölgyes erdeje szép. F. U. gr. Károlyi ház.

Szoldobágy, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 355 g. kath. lak., igen sovány, köves határral, de vadakkal bővölködő gyönyörü erdővel. Patakja a' Bikk tetőről veszi eredetét, hol egy puszta várnak romjai látszanak, alatta régen Dedemes helysége feküdvén. F. U. gr. Károlyi.

Szinfalu, német f. Erdődhöz keletre 2 órányira: 458 romai, 50 g. kath. lak., r. kath. fil. templommal. Határa igen sovány, de derék bikkes, tölgyes erdeje van. F. U. gr. Károlyi ház.

Tomány, oláh f. a' Szamos bal partján, Erdőszadához délre: 544 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Határának nagyobb része túl a' Szamoson fekszik, egyébiránt kövér és termékeny; erdeje nincs. F. U. gr. Degenfeld.

Oláh-Tótfalu, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 436 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Határa szűk, és sovány, tölgyes erdeje van. F. U. gr. Károlyi ház.

Rákos-Terebes, oláh f. Béltekhez délre $1\frac{1}{2}$ órányira: 4 romai, 723 g. kath., 6 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határa hegyes, sovány; két patakja a' helységet gyakran elönti; erdeje ritkás. F. U. gr. Károlyi ház.

Tőke-Terebes, német-oláh f. mind Károlyhoz, mind Szathmárhoz egy postaállásnyira: 550 romai, 469 g. kath., 2 ref. lak., romai és görög kath. anyatemplommal, postahivatallal. Határa buzát, zabot, tengerit meglehetősen terem; erdeje szép. F. U. gr. Károlyi ház.

Tunyogh, magyar f. a' Szamos bal partján, Matócscsal általellenben: 22 kath., 636 ref., 30 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa gazdag termékenységű; szénája nádja sok; erdeje nincs. F. U. gr. Károlyi, Korda, Szücs, 's más számos nemesek.

Tyukod, magyar f. közel Csengerhez: 9 romai, 32 g. kath., 814 ref., 17 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa lapos, de termékeny; nádja szénája az ecsedi lápon sok. F. U. Uray Sámuelné, Rápolthi Nagy, 's más igen számos nemesség.

Csenger-Ujfalu, magyar-oláh f. 5 romai 330 g. kath., 396 ref., 8 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Határa felette termékeny; de az árviz néha elönti; szénája nádja bőséggel van. F. U. gr. Teleki nemzetségbeliek, -Uray, Jékey, Pongrácz, Isák, Korda, Ujhelyi, Törös, 's mások többen.

Ura, nem régen ujra megnépesitett magyar 's oláh helység, az ecsedi láp szélén, közel Csengerhez: 162 g. kath., 63 ref. lak. Földje igen termékeny; a' lápban nádja, szénája felesleges; csikot is sokat foghat F. U a' férjfi ágon virágzó Uray nemzetség.

Oláh-Ujfalu, oláh f. közel Erdőszadához: 321 g. kath. lak. anyatemplommal, sovány hegyes határral, tölgyes erdővel. F. U. gr. Károlyi ház.

Válaszút, oláh f. nem messze az elébbeni helységhez: 245 g. kath. lak. sovány határral, erdővel, a' Borpatakán vizimalommal. G. kath. anyatemplom. F. U. gr. Károlyi.

Veresmart, oláh f. magas helyen a' Szamos partján, Borhida szomszédságában: 614 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje veres agyagos és igen sovány, de a' Szamos porondjain sok tengerije terem; erdeje elég. F. U. b. Vécsey, Uray, Gáspár, 's más nemzetségek.

Vetés, magyar-oláh f. Szathmárhoz nyugotra 1 mfdnyire a' Szamos mellett: 20 romai, 716 g. kath., 348 ref., 4 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, mellyek közül az elsőt még Vetéssy Albert veszprémi püspök épitette 1460-ban. Fekete agyagos határa nagy kiterjedésű, 's mindent gazdagon terem. F. U. Vetéssy Sámuel; Szerdahelyi, Darvay Gábor, Korda, Kerekes, Muray, Szentlászlay, 's mások többen.

Zsadány, oláh f. Szathmárhoz délre 1 mfdnyire a' károlyi postautban: 23 romai, 564 g. kath. lak., kik egyéb iránt magyarúl mindnyájan tudnak. G. kath. anyatemplom. Határa jó buzát, tengerit, zabot terem; erdeje kevés; a' Homorod patakja keresztülfolyik a' helységen. F. U. b. Sztojka Imre, gr. Karaczay, b. Jósika, Buday, 's m.

Puszták.

Mácsa, Ökörító mellett, 's ahhoz tartozik. *Bürgezd*, Tynkodhoz tartozik. *Tagy*, Dob és Domahida közt. *Gyülvész*, Vetéshez tartozandó. *Sós*, az Erdődi szőlőhegyek alatt, nevezetes juhtenyésztéssel. F. U. gr. Károlyi nemzetség.

III. Szamosközi Járás.

Van benne 3 *mezőváros*, mindenik magyar; 67 *falu*, u. m. 63 magyar, 1 német, 1 orosz, 2 magyar-oláh. Né-

pessége 36,435 lélek, u. m. vallásokra nézve: 2649 romai, 3395 görög katholikus, 29,139 reformatus, 237 evangelikus, 1015 zsidó. Nyelvökre: 34,570 magyar, 350 német, 300 oláh, 200 orosz, 1015 zsidó. Azon kevés tótokat, kik Kölcsén, Peleskén, Lázáriban, 'stb. laknak, mivel már nagy részt elmagyarosodtak, különösen ki nem tettük.

Mezővárosok.

Fejér-Gyarmath, népes magyar m. v. Szathmárhoz északnyugotra 5 mfdnyire: 270 r. kath., 2144 ref., 56 zsidó lak., egy régi ref. és kath. anyatemplommal. Fekete agyagos határa őszit bőven terem, de tavaszit kevésbbé; rétje, legelője bőséges; sok és hires dohányt termeszt. F. U. nagyobb részben gr. Károlyi, továbbá Ilosvay, Mándy, Bakó, Gulácsy, Tatay, Kardos, és igen számos nemesség, ugyhogy csaknem az egész város nemesekből áll.

Jánk, magyar m. v. Szathmárhoz $2^3/_4$ mfdnyire: 301 romai, 269 görög kath., 190 ref., 18 zsidó lak., romai és görög kath. anyatemplommal. A' reformatusok leánygyülekezete Majtishoz tartozik. Van itt egy szép kastély is. Fekete agyagos határa bőven terem buzát, tengerit, zabot, dohányt; rétje legelője bőséges; gyümölcsfája sok; szép tölgyes erdeje van több szakaszokra osztva. F. U. gróf Barkóczy.

Matolcs, magyar m. v. a' Szamos mellett, közel F. Gyarmathoz: 8 romai kath., 896 ref., 22 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa szűk, 's részint fekete, részint sárga agyagos és fövenyes; kaszállója kevés; almás, szilvás kertjei szépek; a' lakosok fő élelme kézmüvesség. F. U. 19 telken kivül gr. Károlyi ház, 's azután több nemesek.

Falúk.

Atya, magyar f. Szathmárhoz $1^1/_2$ órányira: 32 romai, 68 görög kath., 374 ref., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekete agyagos határa mindent bőven terem; szénája sok; tölgyes erdeje van. F. U. Váradi Antal, Péchy Gábor, Zimány Antalné, 's több nemesek.

Kis-Ar, magyar f. a' Tisza partoa: 9 kath., 726 ref., 12 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje igen termékeny, de őszi vetést az árvizek miatt nem igen tesznek; sásas szénája felette sok, valamint legelője is kövér; almás, szilvás kertjei szépek. F. U. gr. Károlyi ház, Pongrácz, Bay, b. Perényi, Csatáry örökösök, 'stb.

Nagy-Ar, magyar f. a' Túr vize mellett, közel ennek a' Tiszába való szakadásához: 22 kath., 521 ref., 16 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa a' Tisza felől homokos, másutt fekete nyirok, 's gazdag termékenységű; rétje, legelője bőséges, 's azért sok marhát tarthat; gyümölcsösei nagy hasznot hajtanak; erdeje van. F. U. Luby Károly és mások számosan.

Szamos-Becs, magyar f. Szathmárhoz $1^3/_4$ órányira a' Szamos mellett: 3 romai, 9 görög kath., 351 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje termékeny, sok gyümölcsöse, és szép tölgyes erdeje van. F. U gr. Károlyi ház.

Tisza-Becs, magyar f. közel Tisza Ujlakhoz, 's Ugocsa vgyétől a' Batár vize választja el: 4 kath., 861 ref. lak., igen régi kőből épült anyatemplommal. Határa mindent gazdagon terem; szénája, legelője igen sok. A' lakosok T. Ujlakon csajkásoknak szoktak beállani; makkos erdőt is birnak. F. U. b. Eötvös, a' királyi kamara, gr. Károlyi, Borbély, Lövey, gr. Teleki, gr. Schönborn, Bay, Butykay, Fogarassy, Ormós, 'stb. nemzetségek örökösei.

Száraz-Berek, magyar f. Szathmárhoz északra 2 órányira: 196 g. kath., 351 ref., 14 r. kath., 32 zsidó lak, ref. és g. kath. anyatemplemmal. Határa magas helyen fekszik 's részint homokos, de inkább agyagos, melly nehéz művelésű; kaszállója a' ligetben és égereken; van erdeje is, és kevés urasági szőlőskert. F. U. Kovács Sándor, Nagy Ignácz, Szirmay Lajos, Mándy Péter, 's m. t.

Tiszta-Berek, magyar f. 63 romai, 18 g. kath., 384 ref. lak., ref. anyatemplommal. Szántómezeje dombos, homokos; kaszállója bőséges; nevezetes tölgyes és égres erdeje, hol 10 öles égerfák nőnek. F. U. Rhédey Ferencz.

Borzova, magyar nemes helység, F. Gyarmathoz $1^1/_4$ órányira: 8 romai kath., 264 ref., 6 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határja fekete agyag 's mindent bőven te-

remne, de árvizek járják; rétje, legelője, erdeje elég. F. U. több nemesek.

Csahólcz, magyar f. Szathmárhoz $3^1/_2$ órányira, közel a' Túr vizéhez: 14 romai, 6 g. kath., 479 ref., 17 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa erős trágyázást kiván; rétjei jó szénát teremnek; tölgyes erdeje derék. F. U. Darvay Florentina Zágonyiné, Kállay, Domahidy, Morvay, 's. m. nemzetségek.

Császló, magyar f. közel Jánkhoz: 12 romai, 83 g. kath., 367 ref., 28 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekete agyagos határa bő termékenységű; legelője kevés; de makkos erdeje, és rétjei szépek. F. U. a' Rápolthi Nagy, Jármy. Mátay, Tolnay, 's. m. t. nemzetségek.

Csegöld, magyar-oláh f. $^1/_4$ mfdnyire Jánkhoz: 80 romai, 359 görög kath., 7 ref. lak., g. kath. anyatemplommal. Földjei és rétjei kövérek, de az árviz gyakran elönti; erdeje gyönyörű; a' Szamos szigetjeiben szép gyümölcsösei vannak. F. U. b. Vécsey Miklós, e' megyének mostani főispánya.

Cseke, magyar f., északról a' Tisza hasitja Beregh vármegyétől, 's számlál 229 romai, 18 g. kath., 1006 ref., 59 zsidó lakost, romai kath. és ref. anyatemplommal, synagógával. Szélesen kiterjedt határa, csaknem mindennel megáldatott 's igen termékeny. Földje többnyire sárga agyagos, a' Tisza felé homokos; őszit nem igen sokat vetnek, de tavaszi élet, különösen tengeri felette gazdagon terem; rétje, legelője is sok és jó lévén, mind az uraságok, mind a' jobbágyok szép szarvasmarhát tenyésztenek; a' sertéstartás szinte nagy fontosságú; a' Tisza mentiben igen jövedelmes szilvás, almás, körtvélyes kertjei vannak, de hajdani ritka szépségű erdeje elpusztult. F. U. Kende Pálné, Kende Zsigmond, a' Kölcseyek, 's nehány zálogosok. Kölcsey Ferencz itt élt 's munkálodott a' Haza javáért. Áldás hamvaira!

Csécse, magyar f. 4 r. kath., 358 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa ennek is nagy részt sárga agyagos, a' Tisza felé homokos; rétje kevés; erdeje sints, de gyümölcsösei hasznosak. F. U. Kende, Császy, gr. Barkóczy, Dózsa, Horváth örökösök, 's mások többen.

Czégény, magyar f. Szathmárhoz 4 kis órányira, a' Szamos mellett. Népessége Danyáddal együtt 58 romai, 32 g. kath., 716 ref., 16 zsidó lak. A' reformatusoknak szinte Danyáddal együtt van egy anya ekklézsiájok. Határa mindenféle gabonát bőven terem; rétje, legelője elég és jó. F. U. 4 telken kivül a' megye mostani érdemes első alispánja Kende Zsigmond, kinek itt ékes lakhelye van.

Danyád, magyar f. Czégénytől csak egy utcza választja-el. A' ref. templom itt van. Határa ollyan, mint Czégényé. F. U. Ajtay Károly és Sámuel, Kende Zsigmond, 's. m. t.

Darah, magyar f. Szathmárhoz egy órányira a' Szamos mellett: 64 romai, 79 görög kath., 184 ref., 7 zsidó lak., ref. és r. kath. anyatemplommal. Határa három nyomásbeli és igen termékeny; rétje kétszer kaszállható; tölgyes erdeje két szakaszban: gyümölcsösei szépek; a' Szamoson malmokat bir. F. U. Eötvös János, b. Jósikáné, Kállay Dániel, Buday József.

Puszta-Darócz, magyar f. közel Szathmárhoz 5 romai, 110 g. kath., 160. ref., 7 zsidó lak. ref. anyatemplommal. Határa szük, de termékeny; erdeje szép; rétje igen jó szénát ád. Fő birtokos Nagy Ignácz, továbbá b. Barkóczy, Nagy Lázár, Kanisay, Boros, Péchy és Becsky örökösök.

Fülpös-Darócz, magyar f. Szamos mellett, Matolcshoz közel: 4 romai, 31 görög kath., 200 ref., 16 zsidó lak., ref. anyatemplommal, Három nyomásbeli földjei mindent bőven teremnek; rétjei középszerüek; legelője, fája elég; belső gyümölcsös, káposztás, szőlős, veteményes kertjei jók, különösen sok dió fája van. F. U. Ilosvay; Gulácsy, Moldvay, Tatay, Varga örökösök.

Darnó, magyar f. közel F. Gyarmathoz: 4 romai, 7 görög kath., 170 ref. 8 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa trágya mellett elég termékeny; erdeje és belső gyümölcsös kertjei vannak. F. U. Isák, Morvay, Fogarassy: Osváth, Székely 'stb. örökösök.

Egri, magyar f. Szathmárhoz kelet-északra két kis órányira: 14 romai, 45 g. kath., 516 ref. lak., ref. anyatemplommal. Határa három nyomásbeli, búzát, kétszeresst,

rozsot terem; rétje, legelője kevés; erdeje van. F. U. Szirmay Lajos családja, Korda, Udvarhelyi, és más számos birtokosok. Szirmay György urnak, a' hazai történet és földleirás nagy buvárjának, 's a' magyar literatura buzgó pártfogójának ékes lakháza vagyon itt.

Fülesd, magyar f. 18 r. kath., 414 ref.. 13 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határának nyugoti része agyagos, keletre homokos, de bő termékenységű; rétjei bőségesek és hasznos szénát adnak; szép erdőkkel bir. A' Tisza, Túr és Szamos árvizei egy részét a' határnak megszokták futni F. U. a' Kölcsey nemzetségbeliek, Kende Pálné, 's. m. t. A' kölcsei uradalomhoz tartozik.

Fülpös, magyar f. a' Szamos mellett, közel Matolcshoz: 6 romai, 18 g. kath., 220 ref., 22 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Szűk határát az árviz rongálja, de különben igen termékeny. F. U. számos nemesek.

Gacsály, magyar f. Jánk és Rozsály közt: 21 romai, 68 g. kath., 616 ref., 51 zsidó lak., egy ref. anyatemplommal, mellynek fedele is kőből rakatott. Nagy kiterjedésű határa tisztabuzát, kétszerest, tengerit, zabot, és hires lencsét bőséggel terem; erdeje, kaszállója jó. F. U. Pap Andrásné, Rátonyi Károly, Madarassy és több nemzetségek.

Garbólcz, magyar f. a' Túr háton: 4 kath, 196 ref., 19 zsidó lak., 's ref. anyatemplommal, Határa kemény agyagyos és sovány, fája kevés. F. U. Kölcsey János. Böszörményi Józsefné, Várady, Horváth, Zombor, Szalkay nemesek.

Géberjén, magyar f. a' Szamos mellett, Fülpös-Darócz szomszédságában: 22 r. kath., 338 ref., 9 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Két nyomásbéli határa gazdag termékenységű; gyümölcsösei szépek. F. U. Jékey nemzetség.

Nagy-Gécz, magyar f. Szathmárhoz $1\frac{1}{2}$ órányira: 40 romai, 21 g. kath., 278 ref., 16 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa, mellyet a' Szamos árvize kövérit, búzát, kétszerest, tengerit, zabot bőven terem; erdeje szép. F. U. gr. Majláth Antal, Luby Károly, Péchy 's tb. nemzetségek.

Gyügye, magyar f. a' Szamos mellett: 14 romai, 21 görög kath., 287 ref., 11 zsidó lak., ref. anyatemplommal.

Fekete agyagos határa elég termékeny; kevés gyümölcsösei is vannak. F. U. többen.

Hermánszegh, magyar f. a' Szamos mellett: 8 kath., 249 ref. lak., ref. anyatemplommal. Földje kevés, de gyümölcsösei nagy kiterjedésüek, 's bőven termők. F. U a' gr. Barkóczy nemzetség.

Nagy- és Kis-Hodos, 2 magyar f. a' Hodos vizétől, melly itt keresztülfoly igy neveztetvén. Nagy Hodoson lakik 21 romai, 72 görög kath., 211 ref., 19 zsidó. Kis-Hodoson 15 romai, 5 g. kath., 222 ref. lak. Mind a' két helységben van egy ref. anyatemplom. Nagy-Hodosnak földje három nyomásbeli, de laposas, vadvizes, sovány; makkos erdeje, malma, 's a' Hodosvizében sok hala és rákja van; Kis-Hodosnak földje két nyomásbeli fával 's kövér sertésekkel bővölködik. Mind a' két határt a' Hodos és Túr árvizei járják Kis-Hodos a' kamaráe' 's a' tiszaujlaki provisoratushoz tartozik. Nagy-Hodost többen birják.

Homok, magyar f. Szathmárhoz északra 2 órányira: 24 romai, 64 görög kath., 230 ref, 6 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Három nyomásbeli határa mindent bőven terem; tölgyes erdeje van; az Éger és Sár vizek körül veszik, de veteményében kárt nem tesznek. A' homoki és mikolai határ összejövetelénél van egy ásványos vize, 's fördője is, melly köszvényben különösen ajánltatik. F. U. Kovács Sándor, Boros Sándor és József, 'stb.

Istvándi, magyar f. a' Túr mellett, közel Csekéhez: 19 romai, 7 g. kath., 321 ref., 12 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határának dombosabb része homokos, a' többi fekete lapály, mellyet a' Túr vize gyakran elönt; tölgyes, szilfás, gyertyános erdeje derék; a' Túrban sok halat, rákot foghat; jövedelmes vizimalma is van. Fő birtokos Kende Zsigmond, továbbá a' Kölcsey, és Jármy nemzetségbeliek.

Kér-Semlyén, kettős magyar f. a' Szamosnak két partján, olly formán, hogy Kér a' bal, Semlyén a' jobb parton esik, 's ezelőtt Szabolcs vgyéhez tartoztak, de az $182^{6}/_{7}$iki ország gyülési czikkely erejénél fogva cserében Szathmár megyéhez jöttek. Kérben lakik 4 kath., 324 ref., 13 zsidó; Semlyénben 15 kath., 237 ref., és 10 zsidó, egy ref. anyatemplommal; oskolamester mind a' két helységben külön van.

Határuk a' Szamos körül homokos, egyebütt fekete nyirok és igen termékeny; rét, legelő bőséggel levén, a' lakosok szép szarvasmarhát 's erős lovat tenyésztenek. F. U. a' Kállay nemzetség. *Kér* a' nyíri jár. tartozik.

Komlód-Tótfalu; lásd *Tótfalu*.

Tisza-Kóród, magyar f. északra Beregh vgyétől a' Tisza választja-el: 16 romai kath., 838 ref., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje részint sárga agyagos, részint homokos, a' Tisza és Túr árjai járják; kaszállója bővebben van; almás, szilváskertjei szépen jövedelmezők; a' lakosok nyáron csajkásoknak szoktak állni, 's ez által sok pénzt keresnek. F. U. Kende Pálné és Zsigmond; Ormós Péter, Kölcsey Mihály és János, 's mások többen.

Kölcse, magyar f. sziget formára, mivel a' Túr vize és az abból kiszakadó Eszteró körüllogják, Szathmárhoz északra 4 kis órányira fekszik, 's fő helye a' kölcsei uradalomnak. Népessége 98 romai 82 g. kath., 237 evang., 526 ref., 18 zsidó. Ref. anyatemplom. Az elmagyarosodó tót evangelikusok N. Károlyhoz affiliáltattak. Tágas határának nagyobb része sárga agyag, kisebb része homokos, buzát, kétszerest, tengerit, zabot bőven terem; szénája sok, de vad és sásos; erdei szépek, 's makkot termők; vizimalma is van. F. U. a' Kölcsey családhoz tartozók, Egri, Ormósok, Nagyidaiak, Jeneiek, 'stb. Régenten *Kulchnak* neveztetett, és még a' magyarok bejövetelétől máig virágzó *Kulchey* nemzetség birta. Származik ez *Ónud* vezértől, az *Ete* atyjától, kitől jön-le a' Kölcsey nemzetség. A' Kende nemzetség is, melly a' Kölcseyvel egy eredetű ezen helységről czimeztetik.

Kömörő, magyar f. 4 kath., 400 ref., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa, mellyet a' Túr gyakran elönt, szűk; földje részint fekete, részint sárga agyagos; rétje kevés, de azért jó marhát nevel. A' Túr vizében sok halat és rákot foghat. F. U. nagyobb részt ugyan azok, kik Istvándit birják.

Lázári, magyar f. Szathmárhoz északra egy órányira: 172 romai, 211 g. kath., 285 ref., 12 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 's egy ujonnan állitott r. kath. plebániával, mellyhez a' szentegyház mostan épittetik. Azon kevés tótok, kik itt laknak lassan lassan elmagyarosodnak. A' falu ren-

detlenül van épitve, de diszére szolgál az Eötvös László csinos lakháza, és nagy kiterjedésü szép gyümölcsös és veteményes kertje, melly e' megyében az elsők közé tartozik. Határa, mellyet egyébiránt az árviz nem jár, igen termékeny; különösen sok és szép tiszta búzát, zabot, kevesebb rozsot, árpát terem, a' tengerit nem igen szereti; rétjei bőségesek és jók; fája mind tűzre, mind épületre elég. F. U. Eötvös László és családja, továbbá a' Nagy és Szerdahelyi nemzetségek, ugy a' Daróczy, Balogh, Barabás, Csüry és Csoma nemesek.

Magosligeth, magyar f. Ugocsa szélén: 12 romai, 21 g. kath., 190 ref., 11 zsidó lak., reform. anyatemplommal. Határa részint sárga agyagos, részint homokos; kaszallója sok és tiszta szénát ád; makkos erdei szépek. Éjszaki oldalában foly a' Batár vize, melly a' Tiszával egyesitvén árjait, tetemes kárt okoz. F. U. a' Hagara nemzetségbeliek.

Majtis, magyar f. szép erdejétől körülvétetve, Jánkhoz közel: 14 romai, 7 görög kath., 225 ref., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földjeit, rétjeit a' Szamos gyakran elönti. Nagyobb része Jánkhoz tartozik, de birnak itt még Vályi Lajos, Isák Gáspár, 'stb.

Mánd, magyar nemes helység, közel Kömörőhez: 6 kath., 486 ref., 13 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje, rétje, erdeje kevés, de termékeny. F. U. a' Mándy jeles nemzetség fiú ágon, és számos leány ágon lévő nemesek.

Méhtelek, magyar f. 4 romai, 83 g. kath., 272 ref., 9 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határának hátas része meglehetős sovány, a' lapályos részt pedig a' Szamos árjai elboritják; erdeje van. F. U. Becsky László és Antalné, Maróthy Pálné, Eötvös László, 's. m.

Mikola, régi magyar helység a' Túr háton felemelkedett földön; 26 romai, 71 g. kath., 720 ref., 109 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa, melly 5277 holdat teszen, részint agyagos, részint homokos 's terem búzát, kétszerest, rozsot, tengerit, zabot, árpát, dinnyét; rétje két annyi mint szántóföldje; két darab erdeje közel 3000 holdat foglal-el, 's nagy szálu tölgy, szil, körös fákkal ékeskedik, e' mellett vadakban gazdag. A' Túr vizében halat, rákot, a' Piskárkos vizében 's égreiben sok csikot halászhat. F. U. az igen

régi 's jeles Mikolay család, Mándy Péter és Imre, Szirmay Antal, Mészáros János, Nagy, Pap és több nemzetség.

Milota, magyar f. 4 r. kath., 755 ref., 19 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határának nagy része fekete nyirok, nehéz szántású, a' Tisza felől homokos; rétje kevés, de jó szénát ád; a' Tisza mellett almás - szilváskertjei vannak. F. U. többnyire a' Kölcsey családhoz tartozók.

Nábrád, magyar f. közel F. Gyarmathoz 8 kath., 508 ref, 9 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje a' Szamos felé homokos, egyébütt fekete nyirok, és bő termékenységű; rétje és legelője kivált a' *Gyütön* bőséges, 's azért szép szarvasmarhát tart. F. U. Botka Lajos, Szunyogh, Móricz, Olchváry, 'stb. örökösök.

Kis-Namény, magyar f. Jánkhoz északra egy kis órányira: 33 romai, 151 g. kath., 491 ref., 53 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa szép tisztabuzát, hires lencsét és borsót terem; tölgyes erdeje nagy. F. U. Domahidy Antal, gr. Majláth, 's még nehány nemes birtokosok.

Vámos-Oroszi, magyar f. 13 kath., 413 ref., 2 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa kemény fekete és sárga agyag, nehéz mivelésű, de szép buzát, zabot terem; szénája elég és jó; három darab erdeje van. A' Túr, Szamos, Tisza árjai határát néha meglátogatják. F. U. Tolnay László, Domahidy Sámuel, Gáspár, Isák, Gulácsy, Mándy örökösök.

Bot-Palád, magyar f. a' Túr háton: 4 kath., 583 ref., 25 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje néhol sárga agyagos, néhol homokos; kaszállója sok, de sásas szénát terem; két darab erdeje meglehetős. A' Túr és Tisza árvizei járják. F. U. gr. Teleki, gr. Barkóczy, Kállay, 's m. t.

Kis-Palád, magyar f. 13 romai, 16 g. kath., 687 ref., 70 zsidó lak, ref. anyatemplommal. Földje ollyan mint Bot-Paládé; van derék Éger nevű erdeje, sok rétje, 's a' Teleki grófi háznak a' Túr vizén jövedelmes székes malma. F. U. többnyire azok, kik Bot-Paládot birják.

Nagy-Palád, magyar f. 5 romai, 30 g. kath., 870 ref., 15 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa részint veres homokos, részint fekete agyagos 's csak közép termékenységű; rétje sok; több darab erdeje, 's mind a' Túron, mind a' Ba-

táron vizimalma van. F. U. a' fentebb emlittettek, 's Kereskényi, Szakadáthy, Kölcsey 's m. nemzetségek. Ez a' három helység *Palágyságnak* is neveztetik.

Panyola, magyar f. a' Szamos mellett, közel a' Tiszához: 8 kath., 920 ref. 23 zsidó lak., ref. anyatemplommal, termékeny szántóföldekkel és rétekkel. F. U. a' Kállay nemzetség.

Kis-Peleske, magyar f. Szathmárhoz két kis órányira: 10 r. kath., 241 ref. lak., 's ref. anyatemplommal, melly igen régi épület kerekded formára. Határa mind őszit mind tavaszit bőven terem; erdeje, és jó rétje van. Örökös földesura a' Becsky nemzetség fiú ága.

Nagy-Peleske, magyar f. 150 romai, 375 g. kath., 24 ref., 12 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, r. kath. fil. kápolnával, kevés elmagyarosodó tóttal és oroszszal. Határa ennek is igen termékeny; rétjei száraz természetüek; három szakasz erdeje van. F. U. a' virágzó Becsky nemzetség fiú ága, kinek itt szép és nagy lakháza van; egyébiránt jelenleg nevezetes részt bir itt a' b. Sennyei nemzetség, Buday.

Penyige, magyar f. közel F. Gyarmathoz: 38 r. kath., 440 ref., 26 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje, ha az árviz nem bántja igen termékeny; a' falu alatt szép erdeje, továbbá jó rétje és halászó vize van. F. U. Isák Lajosné, Patay István, Lövey, Török, 'stb. nemzetségek.

Pete, kis magyar-oláh f. P. Daróczhoz, közel 224 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Határa szűk, de bő termő, egy kis erdeje is van. F. U. gr. Károlyi ház.

Ricse, magyar f. Jánkhoz északra 2 órányirr: 4 romai, 102 g. kath., 276 ref. lak., ref. anyatemplommal. Körös körül erdők veszik közbe, sok posványos helyei, és kevés szántóföldjei vannak. F. U. a' jánki uradalom.

Rozsály, magyar f. Szathmárhoz északra $2^1/_2$ órányira: 58 romai, 172 g. kath., 242 ref., 27 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Kelet és észak felől hosszú apró homokos dombok, dél felől sík mező és szép rétek kiesitik. A' Sár vize a' falut két felé szakitja; földje termékeny; rétje elégséges; erdeje derék. A' Sár vize nagy posványt csinál, melly a' Szamos áradásakor halakkal és csíkokkal bővelkedik. A' helység-

nek szinte derekán épült volt hajdan az azt bíró uraságnak ékes lakhelye négy szegeletre, vár formára, két emeletre, messziről hordott termés kövekből. Az udvara mint most is látszik nem nagy volt, nagyobbára elfoglalván azt az épület, mellynek most csak romjait láthatni. A' kastély erős sánczaiban a' Sár vize folydogált, észak és kelet felé egy egy kert vala, mellyek közűl az elsőt sánczok, a' másodikat a' Sár keritették. Az udvar négy szegeletein 4 bástyák voltak. Ezen várkastély feje volt egy 49 helységből álló nagy uradalomnak, mellyet a' Rozsályi Kún nemzetség birt, azonban 1445-ben felét Kusali Jakch Mihály kérte fel, 1524. pedig ugyancsak felét Bélteki Drágfy János kapta k. adományban, hanem később a' Kúnok ismét visszahelyheztettek. Mostani földes urai e' helységnek a' Kún nemzetség leány ágon lévő ivadékai: Maróthy Pálné és Ferencz, gr. Majláth, Eötvös Laszló, Lónyay, Pogány, Ujhelyi 'stb. örökösök.

Sár, kis orosz f. a' Sár vize partján, mellyben halat, csíkot, teknősbékát halász: 8 romai, 138 g. kath., 6 ref. lak., 's egy fil. görög templommal. Földje kevés, de jó; rétje több; a' homoki köz erdőn kivűl még két kis erdeje van.

Sima, magyar f. közel Géczhez 10 romai, 7 g. kath., 241 ref., és 3 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa kicsiny, de mindenben termékeny; erdeje, és halastava is van. F. U. a' Korda, Mándy, Szodoray, Szirmay nemesek, 'stb.

Sonkád, magyar f. a' Túr vize mellett: 38 g. kath., 497 ref. lak., ref. anyatemplommal. Kemény agyagos földjeit tiszta buzával szokták vetni; rétje sok volna, de vad fűvet terem; három különös tölgyes és egy közös erdeje van; a' Túr vizén a' gr. Teleki uraságnak nagy jövedelmű malma forog. Fő birtokosa a' gr. Teleki család, de birnak még mások is.

Kis-Szekeres, magyar f. F. Gyarmathoz egy órányira: 3 kath., 284 ref., 11 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje kövér; rétje nem hő; erdeje meglehetős. F. U. gr. Majláth Antal, Domahidy, Ilosvay, Isák, Mándy, 's m.

Nagy-Szekeres, magyar f. 50 r. kath., 398 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Fekszik Gegő pataka vagy tó mellékén, melly hallal, csikkal bővölködik, kivált ha a'

Szamos árjából részesül. Földje szép buzát és dohányt terem; van egy tiszta körösfa erdeje, 's egy meglábalhatlan kerek tava, mellynek vizét a' köszvény ellen foganatosnak tartják. F. U. a' b. Barkócziak, Isák, Morvay, Mándy, Domahidy, 'stb.

Semlyén, lásd *Kér-Semlyén*.

Tatárfalva, magyar f. a' Szamos mellett, Szathmárhoz 2 mfdnyire: 15 r. kath., 350 ref., 7 zsidó lak., refor. anyatemplommal. Határát a' Szamos vize járja, sok gyümölcsösei, gazos erdeje van és abroncsnak sok mogyoró szálat vág-le. F. U. Ilosvay Franciska Pongráczné, Décsey Ferencz, Menszáros, 'stb.

Komlód-Tótfalu, magyar f. a' Szamos mellett, Géczhez közel: 58 romai, 12 g. kath., 276 ref., 6 zsidó lak., refor. anyatemplommal. Határa kevés szántóföldből és kaszállóból áll, nagy gyümölcsöse, a' falu alatt kies erdeje, 's az Erge vizében halászata van. F. U. Becsky Jánosné.

Szamos-Ujlak, magyar f. a' Szamos mellett, Jánkhoz fél órányira; 2 kath., 254 ref., 5 zsidó lak., ref. anyatemplommal, 's egy *Vármegye* nevű pusztával. A' Szamoshátan szép gyümölcsöse, a' helység alatt kies erdeje, 's jó szántóföldje van, melly buzát, tengerit, lencsét, borsót terem. F. U. nagyobb részt b. Bánfy László.

Uszka, magyar f. 31 g. kath., 378 ref., 6 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje sárga agyagos, kevés része homokos, és csak közép termékenységű; rétje jó szénát ád; fája felette kevés; Ugocsa vgyétől a' Batár vize választjael, melly árjaival károkat okoz. F. U. számos nemesek.

Zajta, német f. Rozsályhoz nem messze: 408 romai, 17 g. kath. lak., r. kath. paroch. templommal. Mellette foly-el a' Sár vize; földje, rétje kevés. F. U. gr. Majláth Antal, Becsky, Morvay örökösök, 'stb.

Zsarolyán, magyar nemes helység közel N. Szekereshez: 8 kath., 400 ref. lak., ref. anyatemplommal, jó buzát termő róna határral. F. U. több nemesek.

Puszták.

Visoly, Darabhoz tartozik. *Kis-Gécz*, a' Nagy-Géczi földesurak, és a' Rozsályi uradalom birják. *Sámely*, Zsarolányhoz tartozik.

IV. Nagy-Bányai Járás.

Van benne 4 *mezőváros*, u. m. 1 magyar, 2 magyar-oláh, 1 oláh-magyar; 58 *falu*, u. m. 3 magyar, 36 oláh, 3 magyar-orosz, 4 magyar-oláh, 7 oláh-magyar, 4 oláh-német, 1 oláh-német-magyar. Népessége 52,352 lélek, u. m. 2691 romai, 41,927 görög kath., 6223 ref., 26 evang., 1485 zsidó. Nyelvökre: 10,364 magyar, 600 német, 39,003 oláh, 900 orosz, 1485 zsidó.

Mezővárosok.

Aranyos-Megyes, oláh-magyar m. v. Szathmárhoz keletre egy postaállásnyira: 38 romai, 1754 görög kath., 368 ref., 172 zsidó lak., görög kath. és ref. anyatemplommal, synagógával. Van messze kiterjedő igen termékeny határa, hasznos kaszállója, hires Gombás, Etény nevű erdeje, szép szőlőhegyei, mellyek felette jó bort teremnek, de keveset; és egy postahivatala. 1278 eszt. előtt már vára volt, melly *Jákónak* neveztetett, András Jákó fia Kaplony nemből való birta, hanem olly rettenetes vakmerőségre vetemedvén, hogy IV. László királyt buzogányával megütögeté: ezen felségsértésért ezt elvesztette, 's k, adományképen Miklós Erdélyi vajdának Móricz mester fijának adatott. Ezen Miklós maradékai hol Móriczoknak, hol Móriczhidaiaknak, hol Megyesi bán fiainak neveztettek. 1351. Báthori László, szabolcsi fő ispány, Miklós vajda fiának Móricznak leányát vette házastársul a' melly Pók nemből eredett, 's ezzel nyerte Somlyót, 's igy lett a' Somlyai Báthoriak törzsöke. 1630. Báthori András mag nélkül elhalván, a' vár Lónyay Zsigmondra, akkor Kraszna, később Beregh vgye főispánjára szállott,

's mind az ideig ennek leány ágon jövő ivadékai birják. Hajdan volt itt egy sz. ferencz szerzetbéli zárda is, de a' melly régen elpusztult. F. U. gr. Teleki és b. Vesselényi családok, továbbá gr. Károlyi, Uray Bálint, Becsky, Szirmay, Darvay, Boros, Egry, Tóth., Fényes, Sepsy örökösök, 'stb.

Misztótfalu, magyar-oláh m. v. Nagy-Bányához nyugotra egy órányira: 96 romai, 323 g. kath., 400 ref., 10 zsidó lak., egy igen régi reform., 's egy g. kath. anya, r. kath. fil. templommal. Szántóföldje mondani semmi sincs, de szőlőhegye nagy, és hires bort terem; a' lakosok főképen szőlőmivelésből, fazekasságból, napimunkákból, szekerezésből és mesterségekből élnek. Erdejek felesleges a' hegyeken és bérczeken, van itt hires gesztenyés 's egy nevezetes uraságí üvegmetsző-intézet is. F. U. gr. Károlyi ház.

Szinyér-Váralja, magyar-oláh m. v. Szathmárhoz keletre $3^1/_2$ órányira: 575 romai, 1373 g. kath., 709 ref., 151 zsidó lak., gazdag romai kath. plebániával, ref. és g. kath. anyatemplommal, synagógával. Szántóföldjei a' Szamos felé igen termékenyek, északra ellenben felette soványak; roppant szőlőhegyei hires bort teremnek, de termékenységüket épen nem dicsérhetni; erdeje a' bérczeken elég; Szombaton tartandó hetivására élénk és népes szokott lenni. F. U. Kornis, Teleki grófok, Vesselényi, Vécsey bárók, Darvay Gábor, Tolnay, Zaffiry, Becsky Jánosné, özv. Bagossyné, Kölcsey János, Medve, Vankay, Peley, a' nagy-bányai minorita atyák, 's más számos nemzetségek. Csak magában a' városban több van 100 nemes háznál. Kőbányája említést érdemel.

Avas-Ujváros, magyar m. v. Szathmárhoz észak-keletre $3^1/_2$ órányira: 14 romai, 7 g. kath., 940 ref., 44 zsidó lak., ref. tornyos anyatemplommal. Fekszik egy tágas völgyben a' Megyesi és Ujvárosi hegyek keleti oldalában. Földjei a' Tana vizének mellékén igen termékenyek; rétjei, forrásvizei jók; rengeteg erdeje tölgy, bikk, musdaly fákból áll; szőlőhegye jó bort terem, de keveset. Úrnapkor tartott vására igen nevezetes. A' város feje az *Avasságnak*, melly 16 helységből áll, 's felette számos családok birtoka. F. U. gr. Teleki és b. Vesselényi örökösök, gr. Károlyi ház, Darvay Gábor, Becsky, Bagossy, Kölcsey, Mándy, Nagy, Dobay, Kanisay, Jármy, Ottlik 'stb. nemzetségek.

F a l u k.

Adorján, magyar f. Ugocsavgye szélén: 12 romai, 56 g. kath., 323 ref., 14 zsidó lak., régi formáju ref. anyatemplommal. Határát a' Túr vize hasitja, 's terem buzát, rozsot, tengerit, zabot; erdeje elég és makktermő. F. U. a' Ráthonyiak, kik innen nevezik magukat, továbbá b. Vécsey, Sepsy, Jákó, Daróczy, 'stb.

Apa, népes oláh-magyar f. Aranyos Megyes és Szinyér Váralja közt: 22 romai, 1425 g. kath., 612 ref., 107 zsidó lak., derék ref. anyaszentegyházzal, 's g. kath. paroch. templommal. Földjei a' Szamos mentiben gazdagon teremnek mindennemű gabonát; rétjei elegendők; erdeje mind tűzre, mind épületre elég; szőlőhegye, a' Szamoson malmai vannak. F. U. gr. Teleki és b. Vesselényi örökösök, b. Vécsey Miklós, a' Gáspár családhoz tartozók, Darvay Gábor, Katona József, Kölcsey János, 's. m.

Bajfalu, oláh f. dombokon rendetlenül elszórva, F. Bányához délre egy órányira: 11 romai, 185 g. kath. lak., 's fil. templommal. Földje, rétje igen sovány; sok szenet éget; a' bányákban dolgozik; van egy nevezetes kénköves orvosi vize és fürdője alkalmatos épületekkel ellátva. F. U. a' k. kamara.

Kis-Bánya, oláh f. a' felsőbányai határra épitve 425 g. kath. lak., 's anyatemplommal.

Bujánháza, oláh f. az Avasságon: 1025 g. kath., 12 zsidó lak., 's anyatemplommal. Szép dombokon szerte széljel épült; a' falu alatt foly-el Terep vize; földje kevés buzát és tengerit terem; Remete felől egy hosszas tölgyes dombja van, melly *Bélavárának* neveztetik F. U. nagy részt azok, kik Ujvárosnak, továbbá Szirmay, Kovács Sándor, 'stb.

Batiz, oláh-magyar f. Szathmárhoz egy órányira; 100 romai, 704 g. kath., 249 ref., 38 zsidó lak. ref. anyatemplommal. Az e. óhitüek Vasváriba járnak templomba. Mind földje, mind rétje bő termékenységű; a' rengeteg és igen szép *Gombás* erdeje több helységekkel eddig közös volt. F. U. Kruspér Sándorné, b. Jósikáné, Kende Zsigmond, Tolnay Imre,

Kállay Leopold, mélt. Hám János szathmári püspök, Eötvös László, Vásárhelyi, Jákó, Fényes, Nagy, Gáspár, 'stb.

Batiz-Vasvári, oláh magyar f. az elébbeni helység mellett: 10 romai, 659 g. kath. 80 ref., 98 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Termékeny földjeit a' Szamos árja kövériti; rétjei szinte jók. A' falu végén Udvari felé van azon halom, mellybe temettettek azon nyughatatlankodó magyarok és szathmári deákok, kik 1672-ben a' szathmári német őrző sereg által összekonczoltattak. F. U. Hám János szathmári püspök, Kállay Leopold, b. Jósika, gr. Karaczay, Vásárhelyi, Nagy, Jákó, 'stb. nemzetségek.

Berend, oláh-magyar f. Szathmárhoz egy órányira: 14 romai, 143 g. kath., 48 ref., 15 zsidó lak., kik többnyire gelyvások. Földje bőven terem buzát és tengerit kivált a' Szamos mellékén; rétjei kétszer kaszállhatók; fája kevés. F. U. Csabay Antal, Gáspár János, özv. Virágné, a' Pogány örökösök, Nagy és Pap nemzetség.

Berencze, oláh f. a' Szamos parton, Szathmárhoz 2 órányira: 14 romai, 758 g. kath., 2 ref., 11 zsidó lak., gör. kath. anyatemplommal. Földje gazdagon termi a' tengerit és fűvet; gyümölcsös lankái igen szépek; az Etény nevű erdőben közös; a' Szinyér pataka itt ömlik a' Szamosba. F. U. jobbadán Kovács Sándor, de birnak benne többen is.

Bikszád, oláh f. az Avasságon, dombokon és hegyek oldalában széljel épitett oláh falu, 10 romai, 1214 g. kath., 4 ref., 46 zsidó lak., g. kath. plebániával. Sovány földje buzát és tengerit terem; rétje kevés; erdeje a' bérczeken sok; kevés szőlője, hires savanyúvize van, alkalmas de nem elegendő épületekkel. A' Terep a' falu alatt folyik, mellyben sok apró kövi halak vannak. Az idevaló kies dombra épitett sz. Basilius szerzetesek zárdáját Esaiás apátur Trebisondei származású alapitotta, ki Camellis János Józseffel Sebastopolisi görög püspökkel Rómából gr. Kollonich cardinal által Magyarországra hozatott az itt lévő óhitüek egyesitésére, mellyet fegyveres erővel is segittetvén, ezen a' vidéken szerencsés sikerrel véghezvittek. A' klastromnak egy szilvásnál és gyümölcsösnél, 's némelly apró földeknél egyéb jószága nincs. F. U. Teleki és Károlyi gró-

fok, Vesselényi és Vécsey bárók, Becsky, Darvay Gábor, Nagy, Szirmay, Mátay, Mándy, Dózsa, Tatár, Finta, 'stb.

Busák, oláh f. a' Lápos vizének a' Szamosba való ömlésénél: 10 romai, 396 g. kath, 2 ref. lak., 's g. kath. anyatemplommal. Földjei termékenyek; erdeje elég; legelője szűk; szőleje van. F. U. nagyobb részben gr. Károlyi, 's m.

Borgó, lásd *Kis-Sikárló*.

Dobrovicza, oláh f. Kővár vidéke szélén: 4 romai. 683 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje kevés, és közép termékenységű; erdeje szép. F. U. a' kamara.

Felsőfalu, oláh f. az Avasságon: 8 romai, 2024 g. kath., 171 zsidó lak., 's anyatemplommal. Fekszik széljelszórva számtalan dombokon. Egy egy ház mellett 8—10 köblös föld is van, mellyben őszi, tavaszi gabonát, kendert, gyümölcsöt, szénát termesztenek; Tuba nevű erdejek, véghetetlen bérczeik tölgy és bikkfákkal koronázva, fő kincsek. Minden avasi bérczek közt legmagasabb az itt lévő sziklás Petros, felséges ős erdővel boritva, mellyben medvék, őzek sasok, karolymadarak, vércsék tanyáznak, 's hol különös vastagságú jaharfák szemléltetnek. Itt ered a' Túr vize, mellyen számos guba kalló találtatik. Van itt továbbá savanyúviz forrás, és Kovács Sándor urnak hamuszirfőző intézete. F. U. Teleki, Károlyi, Kornis grófok, Vesselényi, Vécsey bárók, Kovács Sándor, Darvay Gábor, Luby Károly, Lónyay Gábor, Helmeczy Mihálné, Nagy, Boros, Korda, Gáspár, Szirmay, 'stb. nemes családok. Magok közt az oláhok közt számos nemes ember találtatik.

Feketefalu, oláh f. elszórt domb oldalakban: 6 romai, 302 g. kath. lak., fil. templommal. A' Lápos vize határán foly, mellyben szép halakat fognak; mellékén jó tengerit termesztenek; rétje kövér; legelője szűk: gyümölcsösei meglehetősek. F. U. Eötvös Mihály, Darvay Gábor, 's m. t.

Alsó-Fernezely, oláh f. N. Bányához fél mértföldnyire: 351 g. kath. lak., kik kertjeikben tengeri termesztéssel, szekerezéssel, 's bányászattal foglalatoskodnak. Templomjok, papjok, és jó savanyúvizek van. F. U. a' kamara.

Felső-Fernezely, oláh f. nagy hegyek közt a' völgyben hosszasan épitve, 's a' Fernezely patakától, mellyben szép és sok pisztrang fogatik, igy neveztetvén: 621 g. kath. lak.,

's anyatemplommal. A' lakosok semmi vetést nem tesznek, hanem mindnyájan szénegetők, bányászok, szekeresek, 'stb.

Alsó- és Felső-Fernezely-Koh, Igy nevezik a' bányászsághoz tartozó alkotmányoknak és a' bányászi munkásoknak lakhelyét, melly itt két *Handalra* felosztva egy várost mutat. A' *felsőben* 141 házak vannak 79 romai, 458 g. kath. lak., kik itt éjjel, nappal dolgoznak felváltva. Itt van a' r. kath. paroch. templom is. Az *alsóban* van 120 ház, mellyben 220 romai, 288 g. kath. 9 ref. lakik, kik szinte bányászok, azonkivül az érctörő, olvasztó, választó, pergelő épületek, kohok, malmok szüntelen mozgásban vannak, a' k. kamara nagy hasznára.

Görög-Tótfalu, oláh magyar f. Nagy- és Felső-Bánya köszt az országutban: 93 romai 386 g. kath. lak., romai kath. anya, g. kath. fil. templommal. Szántóföldje nincs; rétje is kevés; de gesztenyésse, 's szőlőhegye szép. Omechin János 1406-ban 600 arany forinton megvévén, mint nagybányai polgár az oda való ispotálynak ajándékozta. 1605-ben Bocskay István a' reform. gyülekezet gondviselésére bizta. 1684. a' váradi török basák által biratott. 1687. a' minorita szerzetes atyák kapták-meg, melly iránt az országgyülésen panasz is tétetett. F. U. a' nagybányai minorita szerzetes atyák.

Györgyfalu, oláh f. F. Bányához délre: 538 g. kath. lak., 's egy kőszikla helyre épitett derék anyatemplommal. Határa felette hegyes, erdős, köves; erdejében sok vad cseresznye terem, melly Augustusban érik, 's belőle pálinkát főznek. Van egy igen jó és bővizű forrása is kőszikláktól, egészen körűlvétetve. F. U. a' k. kamara.

Görbed, magyar-oláh f. Aranyos-Megyes mellett: 229 g. kath., 107 ref., 7 zsidó lak. Mind a' két felekezet az aranyos-megyesi anyagyülekezethez tartozik Határa fejér agyagos és közép termékenységű; a' Gombási erdőben része van. F. U. gr. Károlyi.

Hidegkút, oláh f. N. Bányához délre: 4 romai, 628 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Fekszik dombon kies vidéken, de földje sovány, tölgyes, nyires erdeje szép. F.U. b. Bánffy László.

Iloba, oláh-német f. N. Bányához nyugotra egy postaállásnyira. Számlál a' Handallal együtt 38 romai, 415 g.

kath. lakost. Van g. kath. anyatemploma, postahivatala, jövedelmes bányái, mellyek főképen rezet adnak, veres érczes vize, melly a' vasat rézzé változtatja, patakjaiban sok kővé vált fája, roppant bikkes bércze, és gyeptőzege, vagy turfája. F. U. nagyobb részt gr. Károlyi, gr. Teleki, Becsky örökösök.

Józsefháza, oláh-német-magyar f. Aranyos-Megyeshez északra egy kis órányira: 325 romai, 468 g. kath., 144 ref., 23 zsidó lak., romai és görög kath., 's ref. anyatemplommal. Földje térséges és kövecses; szép tölgyes makkos erdeje, 's jó bort termő szőlőhegye van. F. U. legnagyobb részben gr. Károlyi ház, de birnak benne még gr. Teleki, b. Vécsey Miklós, Szirmay, 's egynehány nemesek.

Kak, kis magyar-orosz f. Szathmárhoz egy fertálynyira, a' Szamos tekerületében: 6 romai-145 g. kath., 24 ref. lak., szük, de tengerire nézve termékeny határral, 's gyümölcsös lankákkal. F. U. a' Gáspár családhoz tartozók, és Péterfy Albert, Teleki László.

Oláh-Kékes, birják Vankay, Szilágyi, Uray, Mátay, Mihályi nemzetségbeliek, 514 g. kath. oláh lakossal. G. kath. paroch. templom.

Magyar-Kékes, oláh f. még közelebb F. Bányához: 352 g. kath. lak., 's fil. templommal. F. U. a' kamara, b. Bánffy, Szodoray örökösök. Ezen két helység nevezetét az itt keresztülfolyó Kékes vizétől veszi. Földjeik részint hegyesek, részint laposak, 's jó mivelést kivánnának; erdejek van; a' lakosok hajdan magyarok voltak.

Kányaháza, oláh f. az Avasságon: 1136 g. kath., 14 zsidó lak., 's anyatemplommal. Szerte széljel épült több dombok oldalában. A' Túr vize itt folyik-el. Határa hegyes, völgyes és sovány; erdeje és szép szőlőhegyei vannak. F. U. Károlyi, Kornis, Teleki grófok, Vécsey, Vesselényi, Bánffy, Huszár bárók, Darvay Gábor, Kovács, Nagy, Bagossy, Szirmay, 'stb.

Komorzán, nagy oláh f. szinte az Avasságon, szerte széljel épitve 1830 g. kath. lak., 's anyatemplommal. A' hozzájok való bemenetel magas és szoros sziklasorok közt történhetik meg. Roppant erdős bérczeiken sok irtást tettek, 's a' közellévő Visk lakosaitól megtanulták az asszonyok a'

len termesztést, és gyolcsszövést. F. U. gr. Károlyi, gr. Kornis, gr. Teleki, b. Vesselényi, b. Vécsey, b. Perényi, Becsky, Kovács, Nagy, Draskóczy, Szirmay, 'stb.

Lápos - Bánya, oláh - német f. Nagy - Bányához közel: 223 romai, 748 kath., és 26 evang. lak. a' Handalt is ide számitván. Mind a' két felekezetnek van temploma és papja. A' lakosok nem földmivelésből, hanem kézimunkákból, szekerezésből, bányászságból, szén égetésből keresik élelmöket. A' Lápos pataka stompokat, koh fuvókat, malom kerekeket hajt, 's benne a' hegyek közt sok pisztrang fogatik. F. U. $^2/_3$ a' gr. Károlyi ház, $^1/_3$ Nagy - Bánya városa, de kevés jövedelmet vesznek-be.

Lénárdfalu. oláh f. 506 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Térségen fekszik, de sovány helyen. F. U. Nagy - Bánya városa.

Láczfalu, oláh f. közel F. Bányához: 3 romai, 714 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Mezejek szük, 's ezen is szénát termesztenek; erdejek kevés. F. U. a' kamara.

Lekencze, oláh f. az Avasságon: 475 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Házai szerte széljel épültek; földjei soványak, szőlőhegye jó bort terem; erdeje elég. A' falu mellett vagyon egy könnyen faragható fejér kőből álló hegy, mellyből a' lakosok kályhákat szoktak készitteni. F. U. Teleki, Károlyi grófok, Vesselényi, Vécsey bárók, Becsky, Kovács, Nagy, Draskóczy, 'stb.

Szent - Márton, magyar f. a' Szamos parton, igen közel Szathmárhoz: 13 romai, 109 g. kath., 140 ref. lak., ref. anyatemplommal. Földje felette termékeny; gyümölcsösei szépek; a' Szamoson hasznos malmai vannak. F. U. ugyan azok, kik Kakot birják.

Misztbánya - Handal, igy neveztetnek a' misztótfalusi bérczek közt lévő alsó és felső királyi munkás helyek, összesen 46 romai, 448 g. kath. lak., 's a' kohok körül 75 házzal. Ezek urat, vármegyét nem szolgálnak, 's csupán a' bányák körül lévő munkákból élnek.

Mogyorós, magyar - oláh f. Misztótfaluhoz közel: 7 romai, 219 g. kath., 94 ref., 46 zsidó lak., ref. és g. kath. leány gyülekezettel, és synagógával. Határa, kivált szántóföldje szük, de elég termékeny.

Monostor, oláh f. szinte közel Misztótfaluhoz a' Szamos parton: 258 g. kath., 12 ref., 16 zsidó lak., g. kath. fil. templommal. Mezeje kevés tengerit, de jó szénát terem. F. U. b. Apor Lázár, 's. m.

Mózsesfalu, oláh f. az Avasságon: 9 romai, 362 g. kath. lak., 's fil. templommal. F. U. a' Ráthonyiak, Kovács Sándor.

Nyegrefalu, oláh f. a' Feketehegy oldalában, F. Bányához közel: 214 g. kath. lak., 's fil. templommal. Kevés tengerinél egyebek nem terem; erdeje van. F. U. a' kamara.

Oroszfalu, oláh f. N. Bányához délre: 423 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Kézi munkával és szekerezéssel keresik élelmöket. F. U. a' k. kamara.

Pusztatelek, oláh f. Bájtalu szomszédságában: 200 g. kath. lak, 's anyatemplommal. Kevés tengerije terem. F. U. a' kamara.

Pathóháza, oláh-magyar f. Aranyos-Megyeshez közel a' Szamos parton: 6 romai, 654 g. kath., 244 ref., 32 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Szántóföldjei kövérek, valamint rétjei is; gyümölcsös lankai nagy kiterjedésüek. F. U. a' gr. Teleki és b. Vesselényi örökösök, Darvay Gábor, Becsky Károly, Szőke, Görög, Gáspár, Tarczy, 's. m.

Ráksa, sok dombokon és völgyeken széljel épitett oláh f. az Avasságon: 1268 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Makk termő bikkes bérczei, szép szőlőhegyei, gyümölcsösei nevezetesek. A' Tana vizén malma van. F. U. Teleki, Kornis, Károlyi grófok, Vesselényi, Vécsey bárók, Becskyek, Darvay Gábor, Kovács Sándor, Nagy, Szerdahelyi, 's. m.

Kőszeg-Remete; magyar f. az Avasságon: 400 ref., 21 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Nagy dombon rendesen épült, 's a' lakosok iparkodó gazdák, szántásból, szőlőmivelésből élnek, erdejek mind a' hegyeken, mind a' laposon elég. A' Túr, Fejér, Terep, Mogyorós, Lekencze patakjai itt szakadnak össze, 's ezentúl Túr nevet vesznek magukra. F. U. gr. Teleki, b. Vesselényi örökösök, b. Vécsey Miklós, Ormós, Egry, 'stb. örökösök.

Rózsaparlagh, oláh f. szinte az Avasságon, egy kies magas helyen, honnan az avassági helységeket beláthatni: 563 g. kath. lak., kik erdejeket csaknem egészen kiirtották.

F. U. Teleki, Károlyi, Kornis grófok, Vesselényi, Vécsey, Huszár bárók, Becsky, Darvay Gábor, Mándy Imre és Péter, Nagy, és több családok.

Sándorfalu, oláh f. közel F. Bányához: 355 g. kath. lak., fil. templommal, kevés tengeri és széna termesztéssel. F. U. a' kamará.

Sürgyefalu, oláh f. széljelszórva épülve, Kövér vidéke szomszédságában, mellytől a' Kapnik vize választja-el; 728 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Roppant erdős, kősziklás bérczei vannak, 's köves telkeiken igen kevés tengeri teremvén, köszörűkő készitéséből, 's napszámokból élősködnek. Ugy látszik, mintha a' hegyeknek valamikor összeomlása történt volna itt, mert a' leomlott kősziklák egymáson hevernek, néhol torony magasságra felemelkedve, néhol mint kő keritések. Itt laknak Karácson Tódornak nemességgel nyert telkein, mostani szegény ivadékjai, azon bátor vitéznek, ki kevesed magával 1717-ben Borsánál a' tatárokat szörnyen megverte. F. U. a' kamara.

Sárköz, magyar-orosz f. Szathmárhoz 3 mfdnyire, a' nagybányai, szathmári, ugocsai, máramarosi nagy országutban: 432 romai, 520 görög katholikus, 341 ref., 8 zsidó lak. Fekszik egy térségen, 's nevét vette a' Sár-Eger és Rákta-Eger között való fekvésétől, mellyeken, a' vármegye költséges hidakat tart. Van romai kath. és ref. anyatemploma, az uraságnak négyszegű 3 emeletes kastélya, nagy majorsága, szép tehenészettel együtt, jó bort termő szőlőhegyei, termékeny szántóföldje és rétje. Nevezetes erdeje, mellyben a' Tana a' Túr vizével egyesül, tölgy, bik, éger, cserfás. Friss forrásai szinte említést érdemelnek. F. U. e' megyének mostani szeretett főispánja: b. Vécsey Miklós.

Sárköz-Ujlak, magyar-orosz f. az előbbeni helység szomszédságában, a' Nagy Eger vagy Sár parton: 156 romai, 838 g. kath., 190 ref., 156 zsidó lak., ref., és g. kath. anyatemplommal, synagógával. Határa térség, 's minden veteményt bőven terem; rétje kevés; erdeje elpusztult. F. U. számos közbirtokosok.

Kis-Sikárló, oláhul *Borgó*, oláh f. 315 g. kath., 6 zsidó lak., közel a' Szamoshoz. Térséges határa szűk, 's ez is csak tengerivel vettetik. F. U. gr. Károlyi ház.

Nagy-Sikárló, oláh f. a' hegyek oldalában szerteszéljel szórva: 10 romai, 702 g. kath., 14 ref., 52 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Bik, tölgy, cserfás és bérczes erdeje elég; mezeje leginkább tengerit terem; szőlőhegyei szépek. F. U. gr. Károlyi, b. Vesselényi, Darvay Gábor, Horváth Zsigmondné, 's. m. t.

Sebespatak, oláh f. Váralján túl dombokon szanaszét: 53 füstös kémény nélkül való kalibával, 's 236 g. kath., 10 zsidó lak., kik többnyire gelyvások vagy némák. Erdeje a' bérczeken elég; földje kevés és sovány. F. U. Károlyi, Teleki grófok, 's. m. nemes birtokosok.

Szamostelek, oláh-magyar f. a' Szamos tekerületében: 7 romai, 396 g. kath., 36 ref., 15 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Róna határát a' Szamos árja követi, 's azért felette termékeny; kaszállói jók. F. U. b. Vécsey, Rápolthi Nagy, Tolnay, Zaffiry, Katona, 's. t. b.

Tartócz, dombokon szanaszét fekvő oláh f. az Avasságon: 1286 g. kath., 23 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal, melly a' határ leglaposabb részén fekszik. Bikkes bérczo igen sok, tölgyes erdeje és szőlőhegye kevés; tengerit bőven termesztenek. F. U. Teleki, Károlyi grófok: b. Vesselényi, b. Vécsey, Becsky, Kovács, Nagy, Dobay, Draskóczy, Luby, Irinyi, Mátay, Szőke, Korda, Sepsy, Ráthonyi, 's. m.

Terep, oláh f. az Avasságon, Bujánháza mellett: 554 g. kath., 19 zsidó lak., 's anyatemplommal. A' falu alatt foly a' Terep vize, mellyben sok apró halat fognak. A' Tuba erdő, 's a' bikszádi borkút vele közös. F. U. Károlyi, Teleki, Kornis grófok, b. Vesselényi, Becsky, Dobay, Kovács, Nagy, 'stb.

Tőkés, magas dombon fekvő oláh f. 4 r. 528 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Határában sokféle szinű palakő találtatik (Schistus Corneus), de csak keveset használják; földjei nem sóványak. F. U. többen.

Túrvékonya, oláh f. az Avasságon, lapos helyen elszórt házakban: 613 g. kath., 14 zsidó lak., 's anyatemplommal. Földje sovány, de erdeje szép. F. U. nagy részt azok, kik Felsőfalut birják, 's még nehány oláh nemesek.

Avas-Ujfalu, széljelszórt, 's dombokra épült oláh f. az Avasságon: 43 romai, 1212 g. kath., 24 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Véghetetlen bérczes erdeiben medve, őz, 's más vadak nagy bőséggel találtatnak. A' Taba erdő vele közös, 's a' Terep pataka a' falu végig foly. Vannak több savanyúvizforrásaik is. F. U. Károlyi, Teleki, Kornis grófok, Vesselényi, Vécsey bárók, Kovács Sándor, Darvay Gábor, Becsky, Luby, Helmeczy Mihálné, 's. m. t.

Alsó-Ujfalu, oláh f. tágas kiterült dombon, N. Bányához ½ órányira: 468 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje sovány, csak a' kertekben terem kevés tengerije, kenderje. Erdeje kicsiny. F. U. Nagy-Bánya városa.

Felső-Ujfalu, oláh f. 504 görög, 3 romai kath. lak., g. kath. anyatemplommal. Ez is Nagy-Bánya városáé.

Udvari, magyar-oláh f. a' Szamos mellett, egy kis órányira Szathmártól: 16 romai, 813 g. kath., 274 ref., 84 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Földje igen termékeny; gyümölcsöse sok; a' Gombás erdő vele közös. F. U. gr. Teleki és b. Vesselényi örökösök, a' Gáspár család több tagjai, Csabay, özv. Virágné, Nagy, Tolnay Imre, Lónyay, Becsky, Darvay, 'stb. a' k. kamara, a' szathmári káptalan.

Ujlak, lásd Sárköz.

Vámfalu, magyar-oláh f. Avas-Ujvároshoz egy mfdnyire keletre: 10 romai, 395 görög kath., 457 ref., 28 zsidó lak.; ref. és g. kath. anyatemplommal. Van szép lapos tölgyes erdeje, nagy bikkes bérczei, középszerű szántóföldje, kevés szőlőhegye, melly inkább gyümölcs, mint szőlő kedvéért mivelletik, ez ritkán érvén meg tökéletesen, és savanyúviz forrása. Nevezetes a' *Mike* nevű hegyes, kősziklás, szörnyű magas bércz, 's azok közt a' köszvényt és rühöt gyógyitó kénköves forrás, melly *büdös sárnak* neveztetik, 's hova Lónyay Gábor földesuraság nem régen alkalmas fördő és vendégszobákat épittetett, de ezek még sem elegendők. Vannak itt továbbá lisztes és fürészmalmok, és jövedelmes mészégetés. F. U. legnagyobb részt Lónyay Gábor, de birnak még benne Darvay Gábor, Linkner, Jármy, Debreczeny, Nagy, Pápolczy, 'stb. nemzetségek

Vasvári, lásd Batiz.

Puszták.

Nagy- és Kis-Mogyorós, az Avasságon, régenten népes faluk voltak, most puszták, 's a' templomnak és telkeknek helyei is meglátszanak. A' Mogyorós pataka foly határukon keresztűl. F. U. legnagyobb részt Szirmay Lajos. Végre még törvényesen Szathmár vgyéhez tartozik Kapnik mezővárosának is azon része, melly a' Kapnik vizén innen esik, 's 722 lakost számlál, kik éjjel nappal ássák, törik, olvasztják a' sok drága érczet, 's csaknem egyedül bányászati munkákból élnek.

TEMES VÁRMEGYE.

(Comitatus Temesiensis. — Temeser Gespanschaft.)

1. §. Határa 's Fekvése.

Temes határos északról Arad vgyével, mellytől a' Maros vize választja-el; keletről Krassó vgyével; délről egy kis részben az oláh-illyriai végezered, és a' német-bánáti ezered védékeivel; nyugotra Torontállal. Fekszik az ész. szél. 45° 3'tól 46° 13'ig, és a' kel. hossz. 38° 42'től, 39° 45'ig.

2. §. Nagysága 's Kiterjedése.

Földterülete $116^{519}/_{1000}$ □ mfdet foglalván-el, e' tekintetben 8ik a' vármegyék közt. Fekvése ék forma, délre tudniillik keskeny, 's észak felé mindég szélesebb, ugyhogy midőn szélessége alul 3, közepén már 8, sőt északi tetején 12 mértföld. Hosszasága 18 mértföldnyi.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Azon hegyek, mellyek Magyarországot Oláh és Erdély országoktól elválasztják, nyugot felé ágadzanak, 's lassan lassan, a' nagy magyar síkságban elenyésznek. Ennélfogva Temesnek is keleti része hegyes, völgyes, majd dombos, nyugoti része pedig egészen róna, sok helyt mocsároktól 's vizállásoktól megszaggatva. A' keleti hegyes résznek földe sárga és fekete agyagos, majd köves és itt ott homokos, de általjában termékenyebb, mint az északi vgyék hegyes vidéke. Legsoványabb és kövesebb a' megyének észak-keleti oldala, vagy is a' lippai járás. A' megye' nyugoti, vagy is másik fele része porhanyós kerti földből áll, melly minden trágya nélkül, a' legszebb tisztabuzát, repczét, ku-

kuriczát, dohányt, 'stb. olly gazdagon termi, hogy középszerű jó esztendőben, egy mag buza után, 12—15 magot aratni, közönséges számitás. A' hegyes vidékeken, szép tájékok lepik meg az utazót, különösen Lippa környéke hazánk legbájolóbb vidékei közé tartozik. Éghajlata igen szelid és meleg, a' mit a' felette édes gyümölcsök, a' rizskása termesztés, a' virágzó selyembogár-tenyésztés, a' pamut (gyapot) növényekkel tett szerencsés próbák eléggé bizonyitanak. Szántó ekéket decemberben, januariusban munkálkodni látni épen nem ritkaság. Levegője azonban a' mocsárok körül nem dicsérhető, 's maga Temesvár, Versecz környéke csak nem régen idegenek temetőjének tartatott, mi egyébiránt jelenleg a' mocsárok nagy részének lecsapolása, a' rizskása termesztésnek több helyeken való megszüntetése által tetemes változást szenvedett. A' hegyes vidékek a' legkiesebb 's egészségesebb levegővel dicsekedhetnek.

4. §. Hegyek.

Mint már fentebb láttuk, az Erdélyt 's Oláhországot megkerülő Kárpátok, végső ágazataikkal ide is be hatnak, 's a' megyebéli hegyek különösen az Oláhországot Bánáttól elválasztó *Dobri-Vreh* magas hegygerinczből veszik eredetöket, még pedig a' Maros és Temes közt fekvő hegysorok annak északi ágából, 's a' Temes, Berzava, Karas folyók közt fekvők ismét déli szárnyából származnak. Mind ezen hegyek csak közép magasságuak, 's egész fel a' tetőkig szántóföldektől, legelőktől vagy nagyobbára erdőktől és szőlőhegyektől borittatnak. Nemes érczek mind eddig nem fedeztettek-fel, csupán a' közönséges mész és homokkő többféle nemei találtatnak bennük.

5. §. Folyóvizek. Csatornák. Mocsárok.

Fő folyóvize: 1) a' *Maros*, melly Bellotincztől kezdve Nagyfaluig, 's igy 12 mfdnyire elválasztja a' megyét Arad vármegyétől. Szálakra hajókásható lévén, Erdélyből nagy mennyiségben szállitanak rajta sót, fenyőszálakat, deszkákat, léczeket, 's más épülethez tartozó fákat. Hires mal-

mairól alább fogunk szólani. Folyása a' hegyek közt sebes, de a' síkságra érvén meglassudik, 's mivel e' mellett nagy tekerületeket tesz, árjaival mellékét nagyon rongálja. Azonban gr. Károlyi Lajos elnöksége alatt, egy kir. biztottság szabályoztatását czélba vévén, 's több helyen czélszerű átmetszéseket parancsolván: a' jótékony következéseket méltán várhatjuk. 2) A' *Temes*, Krassóból jön be, 's a' megye derekát hosszában végig folyván, miután Torontál szomszédságában egy nagy szigetet képezne, ugyan ezen vármegyébe általtakarodik. Folyása fukább lassú, mint sebes. Mellékén gazdag fekete nyirkos szántóföldek, kövér rétek, 's gyányörű tölgyes erdők találtatnak. Hogy a' Béga csatornájának szükség esetében vizet küldhessen, e' végett csatornával köttetik össze. 3) A' *Krassó* vgyéből jövő *Berzava*, Gertenyestől, Dentáig (4 mfd.) folyik, hol csatornára vétetvén, szinte nyugotnak tart, 's Torontál vgyét nedvesiti. Ezen folyónak mellékén vala divatban a' rizskása termesztés, hanem mint alább látandjuk, ez jelenleg csak a' Topolyai pusztán gyakoroltatik. 4.) A' *Karas*, a' megyének legalsó dél-keleti csúcsát nedvesiti, 's határt vonván mind a' két vármegye közt, a' végezeredek vidékeire hömpölyög-által, hol Uj-Palánkánál a' Dunába ömlik. Számos patakjai közül nevezetesebbek: az *Oburda*, *Pogonis*, *Beregszó*, mellyek, szinte mint az emlitett nagyobb folyók keletről nyugotnak küldik vizeiket. Ezen vármegyének, sőt az egész temesi bánátnak megbecsülhetetlen hasznot tett gróf Mercy, bánáti katonai kormányzó az által, hogy 1763-ban Maria Therezia parancsolatjára a' Béga csatornáját tökéletességre vitte. Erről a' csatornáról bővebb ismertetést Torontál vgye' lejrásában közlendek. A' Temes, Berzava, Beregszó folyók mentiben sok mocsáros, ingoványos helyek vannak; valamint az *Alibunári* mocsár nagyobb része is Temes vgyéhez tartozik.

6. §. Ásványos Vizek.

Illyenekben sem szükölködik ezen megye, különösen savanyú viz források több helyt találtatnak; de legnevezetesebbek a' *buziási*, *bruckenaui*, *Lippai*. Buziáson, alkal-

mas fördő vendégszobák lévén, a' vendégek száma, még más vármegyékből is, nem csekély szokott lenni, a' vizből pedig a' körül belől fekvő helységekbe sokat hordanak, főképen Temesvárra.

7. §. Termékei.

A) A' Növények Országából.

Temesnek televénynyel (humus) gazdagon megáldatott földje, 's a' meleg és szelid éghajlat, együtt véve, okozzák azt, hogy itt mindenféle növény buján diszlik, 's hogy itt a' földmüves csaknem kirekesztőleg azon aránylag drágább és becsesebb veteményeket tehet, mellyek másutt csak kettőztetett szorgalommal termeszthetők: értem a' búzát, tengerit (kukuriczát), és repczét. *Tiszta búza* igen sok és szép terem, melly aránylagos sulya, vékonyhaja, sikeressége miatt, a' torontálival együtt bánáti búza név alatt, nem csak hazánkban, hanem Austriában is, minden más vidékbeli buzának, eleibe tétetik, 's pozsonyi mérőjétől számlálva, 1 v. fttal rendesen drágábban fizettetik. Ugyan ezen buzából helyben több helységekben, de főképen Uj-Aradon, Szaderlakon, Fenlakon, a' Maros-malmokban hires lángliszt őrölnek, mellyel aradi lángliszt név alatt egész monarchiában nevezetes kereskedés üzetik. Terem továbbá igen sok *Kétszeres-búza*, *tengeri* és *zab*, kevesebb *árpa*, 's még kevesebb *rozs*. *Burgonyát*, (Kolompért) szerfelett keveset vetnek, valamint *kölest* is. Olajos és kereskedési növényekből fő helyet érdemlenek a' *repcze*, és *dohány*. A' repczét főképen az uraságok és a' német parasztok vetik. Dohányt több helyeken ültetnek, de legtöbb 's legjobb termesztetik: Szépfaluban, Fibisen, a' Majláthfalvi pusztán, Belinczen, stb., 's mind ez részint helyben fogy-el, részint szegedi név alatt jön kereskedésbe.

Rizstáját, ezelőtt a' Berzava vize mellékén nehány határokban évenkint 10—15,000 pozsonyi mérőt termesztettek (csak Gattáján 1820-ban 150 holdon 3000, 1821-ben 175 holdon 2800 pozsonyi mérőt), de a' gyakori rosz aratások, a' drága és sok napszám, az aránylag csekély ár miatt, ennek

termesztésével felhagytak, jelenleg egyedül a' Topolyai pusztán maradván gyakorlatban. A' gyapót (pamut) növénynyel Macedoniából hozott magvakkal, sok helyt szerencsés próbát tettek, 's még reménylhető, hogy a' műipar ezen jövedelmes ágát honunkban behozni 's megállapitani lehetséges leend. Az óhitüek gyakori és hosszas böjtjei a' *bab* és *paszuly* termesztését szükségessé teszik. Más kerti vetemények és zöldségek közt a' *fejes káposzta* érdemel figyelmet, melly Ohabán, Belinczen, 's más Temes és Béga melléki helységekben, legtöbb 's legjobb termesztetik; Freydorf pedig Temesvárt látja-el mindenféle nemű, nagy mennyiségben termesztett zöldségeivel. — *Legelő* általjában elég és jó van; rét szintén elég, sőt a' Temes, Beregszó mellékein szerfeletti bőségben. — Egyébiránt Temes vgye termékeinek mivoltát, 's mennyiségét e' következő statisticai adatokból legjobban megitélhetjük: Adó alá eső szántóföld van 347,436 hold (1600 □ ölével számitván); köz legelő mind a' három renden $52{,}057^{15}/_{16}$ hold. Termett ezen telkeken 1831-ben: 514,000 pozsonyi mérő tiszta búza, 807,000 p. m. kétszeres-búza, 49,000 p. m. rozs, 73,000 p. m. árpa, 781,000 p. m. zab, 630 p. m. köles, 664,000 p. m. kukuricza vagy tengeri, és 194,000 kocsi széna.

Gyümölcs dolgában hasonlókép gazdag ezen vármegye, mert azonkivül, hogy a' szőlőhegyeken számtalan cseresznye, baraczk, mondola fák diszlenek, még más adó alá eső gyümölcsös 's különösen szilvás kertek $16{,}984^{10}/_{16}$ holdat (1600 ölével) foglalnak el. Egyébiránt a' szilva fő gyümölcse, melly, valamint a' többi gyümölcs faj nagy édessége által különbözteti meg magát, 's belőle igen sok, erős és szamatos pálinka (Rakie) főzetik, melly tetemes Summa pénzt hoz-be a' megyébe. Szép urasági gyümölcsös vagy fényüzési kertek nem sok helyt találtatnak, de a' b. Izdenczyé Monostorban, gr. Szapáry Mihályé Nagyfaluban, Doktorovics Miklósé Belinczen, Tököly Péteré Blumenthalban minden esetre említést érdemlenek. Hogy ezen szép és áldott megyének semmi se hibázzék, Bachus is kedvező pillanatot vete-rá; mert igen sok, 's egyszer'smind jó *bora* terem, melly különös kedves italú, de közönséges panasz, hogy magát soká nem hagyja tartani, mit leginkább a' rosz pinczéknek, 's a' fejér borra nézve az itt elhatalmazott Magyarka

szőlőfajnak tulajdonitanak, melly igen termékeny ugyan, de nem ád állandó bort. Adó alá eső szőlő $12{,}309^{11}/_{16}$ hold számláltatik, hanem a' szabad szőlőkkel együtt 24,000 holdat bátran felvehetünk, mert csak a' verseczi hegysor szőleji 8000 holdat boritanak, pedig a' megye hegyes és dombos vidékein egész fel Lippáig kevés kivétellel mindenütt kedves foglalatosság a' szőlő mivelés. Azonban minden promontoriumok közt első helyet foglal a' verseczi. Ezen hegysor, csak egy alacsony hegygerincz által kapcsoltatik-össze a' magas dognácskai és bogschàni hegyekkel, mellyrenézve elszigetelt formában tünik-fel, 's csupán kelet felől 2 mfdnyi távolságra láthatni magasabb, fél körben huzódó hegyeket. Hosszasága 3 mértföld, tetejét nagyobb részt erdők, oldalait szakadatlanul szőlőtőkék fedik. Földje agyagos apró darabos fövennyel (Schotter) keverve, de nem köves. A' verseczi hegysorhoz e' következhető helységek számittathatnak.

Versecz, melly az összes, 8000 holdat tevő hegysorából maga 4500 holdat foglal-el (1600 ölével), 's igy nagyobb szőlőhegygyel bir, mint az e' tekintetben hires Buda; továbbá az északi oldalán *Kis-Zredistye*, *Nagy-Zredistye*, *Kudricz*, *Markovecz*; kelet felé *Varadia*; a' déli oldalon *Szolcsicza*, *Messicz*, *Jabuka*, és *Kustély*. A' szőlőmivelés különösségei közé tartoznak itt az: hogy őszszel kétszeri fedés van szokásban, a' tőkék sorban állnak, de karók nélkül, a' metszés egy szemre történik, 's a' szőlőfa magasságának 2 láb hagyatik. Fő, 's csaknem egyedüli szőlőfajok a' magyarka (melly igen későn érik), 's a' kadarka. Az elsőből fejér, a' másodikból vörös bort szürnek, de aszszúszőlőt csak a' kadarka ád, melly a' magyarkánál jóval nemesebb faj. Termékenysége az idevaló szőlőknek szerfelett nagy, mert egy holdra rendesen 40 akó termést számitanak Jóságra 's kelendőségre nézve a' vörös, vagy fakó bor (Schiller) előbbvaló a' fejérnél, ámbár Jabukán, Markoveczen valóban jó fejér bor terem. Verseczen különös észrevétel az, hogy az északi oldal jobb bort ád, mint a' déli, minek oka a' hegy fekvésében kereshető. Pinczék a' szőlőhegyen épen ugy nincsenek, mint a' Szeremségen, hanem csak otthon a' házaknál tartatik a' bor, mellynek, (a' veres-

nek) állandóbságát, némelly okosabb szőlőmivesek avval kivánják elérni, hogy a' mustot tovább, t. i. 4 hétig is törkölyén hagyják. Végre vannak még a' megyében több jó bort termő szőlőhegyek is, u. m. Lippán, Keszinczen Szilason, Gattáján (a' Sümegh hegye), Guttenbrunban, Bruckenauban, Bencseken, Gyarmatán, 'stb. A' fáradhatlan oenologus Schamsnak budai venyigeoskolájában, eddig 51 bánáti különböző szőlőfaj találtatik.

A' megyének keleti, azaz hegyes felerésze szép és elégséges *erdőket* mutathat, de a' nyugoti róna vidéken fa dolgában érezhető szükség tapasztalható.

B) Állatok országából.

A' növényes buja tenyészése, az állattenyésztést is tetemesbbé teszik, 's azért az virágzó karban áll. A' *szarvasmarha-tenyésztés* legkedvesebb foglalatossága mind az oláhnak, mind a' rácznak és magyarnak. Egyébiránt a' temesi ökör és tehén termetére kisebb a' békésinél, csongrádinál, stb., de zömökebb, csontosabb, szélesebb 's könnyen hizó. *Lovakat* itt is a' németek tartanak legtöbbet 's legjobbat, különösen szép 's magas lovakat nevelnek Szépfalun, Orczyfalván, Moraviczán, 's az idevaló német lakosok, egyszer'smind hires kocsisok szoktak lenni. A' nemesitett *juhtenyésztés* még ezen megyében nem terjedt - el, 's tudtomra csak b. Ambrózy Lajos, és a' Gorove uraság tenyésztet finom spanyol birkákat, ez Gattáján, amaz Medvesen. Hanem annyival több a' közönséges raczka faj, mert ezt mind a' jobbágyok, mind az uraságok nagy mennyiségben tartanak. Hogy a' sertés-méh selyembogár tenyésztés (ez utóbbik főképen Versecz környékén), valamint általjában az állattartás nagy fontosságú ezen megyében: e' következő adatokból láthatni: 1829-ben, csupán az adózóknál ön bevallásuk szerint találtatott 63,000 darab ló és csikó; 105,000 d. ökör, tehén, borjú; 191,000 juh és bárány; 58,000 d. nagy sertés és malacz; 1810 d. kecske; 160 d. szamár; 11,000 méhkas. E' szerint Temes vgyének állattenyésztése háromszorta nagyobb (az egy juhtenyésztést kivéve) mint a' leggazdagabb, 's legtermékenyebb Morva és Csehországi kerületeké. Ugyanis a' Brünni kerületben, mellynek

nagysága $84^{31}/_{1}$ □ mfd. (Temes $116^{519}/_{1}$) volt 1836-ban; 7494 ökör, 9576 tehén, 392.421 juh, 27,204 ló és csikó, 2421 méhkas, 's igen csekély számú sertés, holott itt az urasági marhák is összeirattak, 's az összeirás pedig poniosabb, mint nálunk szokott lenni. — A' *Selyembogár-tenyésztés* szinte nem utólsó ága Temes vgyében, a' műiparnak. Selyem termett 1821-ben 11,016 font, 1813-ban 14,921 font; most egyre másra véve évenkint 16,000 fontot lehet számitani. — A' Temes, Maros, Berzava 's más kisebb folyók és patakok jó izű potykával, harcsával, csukával, keszeggel, rákkal; az Alibunári mocsár teknős békával kedveskednek. A' keleti kies erdőkben őzek, nyúlak, császár, húros madarak 's a' rigók és szalonkák több féle nemei, foglyok; a' bozótosokban néha farkasok; a' tavakban és mocsárokban mindenféle vizi madarak nagy bőséggel találtatnak. Ártalmas férgei közt a' kolumbácsi legyeket emlitjük, melly 1819-ben megöltek, 197 szarvasmarhát, 225 lovat, 650 sertést, 100 juhot és 2 kecskét.

C) Ásványok Országából.

Ércz és más némű ásvány a' temesi hegyekben nem találtatik. Nevezetesebb kőbányák vannak: Lippán, Markoveczen, Szuszanoveczen. Ez utóbbiban utcza kövezésre igen alkalmatos kövek töretnek. Sok és jó mész égettetik Vornisza pusztáján a' lippai járásban.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

A' temesi bánát szerfelett termékenységéért, 's meleg éghajlatáért már a' rómaiaktól nagyon kedveltetett, 's azért ide több városokat épitettek, mellyek közt nevezetesebbek voltak: *Cernes*, *Margum*, *Arcidara*, *Turris-literata*, *Ceutum Putea*, *Bersovia*, 'stb. A' hosszas török iga alatt ez az egész tartomány elpusztult, 's csak csekély számú oláhok és ráczok maradtak-meg. Hanem 1716. az austriai ház győzedelmes fegyvere a' törököket innen végképen kiszoritván; a'

tartomány ujonnan éledni kezdett, 's jelenleg a' magyar kamarának egyik legbecsesebb gyöngyét teszi. 1751-ig az egész katonai igazgatás alatt állott, 's temesi, becskereki, csanádi, verseczi, lippai, lugosi, karánsebesi, mehádiai, uj-palánkai és páncsovai kerületekre vala felosztva; de 1751-ben csak a' mehádiai, uj-palánkai, páncsovai kerületek, a' karánsebesinek és becskerekinek egy része maradt katonai igazgatás szerint, a' többi a' k. kamarai jószágokhoz kapcsoltatott. Már Maria Theresia, de főképen II. Józef idejében minden felől tódultak ide a' jövevények, különösen pedig németek a' Rajna, Mozel vidékéről, a' régi Sváb kerületből, 's mostan ezen faluk legszebbek az egész országban. Magyarok igen kevesen fészkelték meg magukat, ugy hogy jelenleg tisztán csak Rittbergen, 's Mailáthfalván (ez puszta) laknak, egyébütt keverve más nemzetbeliekkel. 1779-ben gr. Niczky 's gr. Zychy királyi biztosok eszközlése által az egész bánát 3 vármegyére (Temes, Torontál, Krassó), és két katonai végezeredi vidékre osztatott-fel, u. m. a' német-bánátira, 's az oláh-illyriaira. Legközelebb pedig a' nagy kiterjedésű oláh-illyriai ezeredből egy uj zászlóallyi vidék fog formáltatni, mellynek stabja Fejértemplomban veendi lakását.

Magában Temes vármegyében találtatik ez uttal, 1 *szabad királyi város*, u. m. Temesvar, német-oláh-rácz-magyar zsidó lakosokkal; 1 *szabad királyi privilegialt város*, u. m. Vinga, deákul Theresiopolis, bolgár-oláh-német-magyar népességgel; 13 *mezőváros*, mellyből 6 német, 1 német-sokácz (kath. rácz), 1 rácz-oláh-német, 1 rácz-oláh-magyar, 1 tót-oláh, 2 oláh-rácz-német-magyar, 1 német-rácz-oláh-magyar; 172 *falu*, u. m. 102 oláh, 24 német, 1 magyar, 3 rácz, 1 montenegrinus, 1 tót, 5 oláh-rácz, 3 oláh-montenegrinus, 1 oláh-czernogorcz, 1 német-franczia (Traunau), 3 német-oláh, 2 oláh-német, 1 magyar-oláh, 3 oláh-magyar, 4 oláh-tót, 5 rácz-oláh, 1 német-magyar, 1 oláh-német-magyar, 1 oláh-rácz-magyar, 4 oláh-rácz-német, 2 rácz-oláh-német, 1 oláh-magyar-német, 1 német-rácz-oláh, 1 német-magyar-tót; 6 *puszta*, 's ezek közül 4 népes u. m. 1 magyar (Majláthfalva), 1 német, 2 oláh lakosokkal.

Népessége 286,435 lélek, és igy esik 1 □ mfdre: 2458 lakos.

Vallásokra nézve van: 73,560 katholikus, mintegy 400 görög egyesült katholikust is ide értve, 4335 evangelikus, 2164 reformatus, 204,778 nem egyesült óhitű, 1598 zsidó. Nyelvökre nézve: 183,628 oláh (849 czigányt ide számlálván), 67,847 német (150 franczia ide értve), 4560 magyar, 3000 bolgár, 2954 tót, 1698 sokacz, 18,320 rácz, 2830 montenegrinus és czernogorcz, 1598 zsidó.

Adó alá eső ház van: 45,122.

A' *romai-katholikusnak*, a' csanádi püspöki megyéhez tartoznak, 's maga a' csanádi püspök, káptalanjával (mellyben 6 rendes kanonoki hely van) együtt Temesvárott tartja lakását. Plebánia van 41, szerzetesház 3. Nevezetesen piaristák és irgalmas atyák laknak Temesváron, szent ferenczieK (Ord. S. Fran. Prov. Bulg.) Vingán.

A' görög-katholikusok a' nagy váradi egyesült óhitű püspöktől függnek, 's Temesváron a' Fabrika-külvárosban, és Zabrányon van egy egy plebaniájuk.

A' nem egyesült óhitüek' 145 parochiáit a' temesvári és verseczi püspökök igazgatják. Kalugyer monostor van: Bezdinben, Sz. Györgyön, és Messiczen, mindegyik fekvő jószágokkal gazdagitva.

Az evangelikusok, kinkek fele némefekből, féle tótokból 's kevés magyarokból áll 4 anya ekklézsiát számlálnak, nevezetesen Lieblingen, Buttyinban, Vukován, és Kis-Semlakon, 's a' bánáti esperestséghez, 's a' bányavárosi superintendentiához kapcsoltattak.

A' *reformatusok* 2 anyaekklézsiája Rittbergen és Lieblingen, a' békés-bánáti esperestséghez, 's a' tiszántúli superintendentiához tartozik. — Végre van még Temesváron egy *egyesült evangelico-reformatus* anyagyülekezet is, hol a' predikátor evangelikus, 's az oskolamester reformatus.

Synagóga találtatik Temesváron, Verseczen, Csakován.

9. §. Szorgalom. Ipar. Gyárok.

Hol a' föld igen termékeny, ott az iparra kevés inger lévén, e' rendesen szunyadni szokott, 's ezen tüneményt Te-

mesben világosan tapasztalhatjuk. Ollyan míveléssel, millyennel itt az oláh földmüves gazdag aratásra tesz szert, a' felföldi tót éhhel halna-meg. Azonban dicséretes kivételt érdemlenek a' németek, mert ők itt is igen szorgalmatos és ügyes földmivelők. Ők termesztik a' legszebb tiszta búzát, ők tenyésztenek legjobb lovakat. a' dohány, repcze termesztést erősen gyakorolják, 's a' szőlőmivelés terjedését 's jobb kezelését nekik lehet köszönni. Ez okokbol a' németek helységei csinosabbak; rendesebbek; 's a' jobbágyok közt sok gazdag találtatik. A' juhok nemesitését mint fentebb láttuk, csak nem rég kezdte el egy két uraság. A' gazdasági műiparhoz számithatjuk a' számtalan szilva pálinka főző kazányokat. Serház több helyeken van, de a' murányi ser legjobban dicsértetik. Nevezetesebb gyár vagy manufactura nincsen, ha csak a' temesvári és verseczi selyemgombolitó 's fonó házakat ide nem számlaljuk. Mindenféle és jó mesterember találtatik Temesváron, valamint Uj-Aradon, Vingán, Lippán, Csakován, Dettán, Dentán, Verseczen is számos mesterembert találhatni. A' vgyei összeirás szerint találtatott 1830-ban: 2414 mesterember és 700 legény. Ebből volt asztalos 160, timár 62, aranymüves 16, mézeskalácsos 14, csizmadia 228, kovács 321, fazekas 155, tarisznyás 9, szűrszabó 37, órás öt, kőmüves 81, fésüs 13, Szücs 153, kalapos 58, pék 37, bognár 203, szabó 146, szappanos 45, német csizmadia 165, tő csináló 2, harangöntő 1, könyvkötő 2, tobákos 2, takács 158, borbély 48, kádár 155, üveges 19, üstös 4, cserző 3, ács 30, serfőző 8, kordoványos 2, szitás 6, szegcsináló 6, rézmüves 11, nyerges 11, lakatos 28, pipacsináló 2, kolbászcsináló 1, kötélverő 38, enyvfőző 1, cserépfedő 1, bádogos 4, mészáros 34, kőmetző 1, szijjártó 57, gombkötő 10, posztónyiró 3, bocskoros 4, kalács sütő 1, puskamüves 5, kéménysepró 5, czines 3, festő 4, esztergályos 13, sarúszövő 1, herélő 2. — Vizimalom van 159, mellyből 132 egy kerekű, 18 két kerekű, 8 háromkerekű, és 1 négy kerekű; 404 száraz malom, 36 kézi malom, 12 olaj sajtó, 1 szél malom Verseczen, 's 549 molnár.

10. §. Kereskedés.

A' nyers termékeknek, mellyek itt nagy bőséggel, 's különféleséggel találhatók, további szállitását igen előmozditják a' Béga csatornája, melly a' Tiszával, 's Dunával áll kapcsolatban, és a' szálakra hajókázható Maros vize. Legelső 's leggazdagabb kereskedőhely Temesvár, melly mindennemű gabonával, szarvasmarhával, bánáti és törökországi sertésekkel, mézzel, viaszszal, nyers bőrrel, gyapjúval, törökországi gyapottal, kordoványnyal nagy fontosságú kereskedést űz, e' mellett a' pesti és bécsi kereskedőkkel összeköttetésben lévén, tartja colonialis és fényüzési 's gyári portékákkal ezen egész vidéket 's Oláh 's Szerb országnak nevezetes részét. A' többi nevezetesebb kereskedési fokhelyek: Lippa, Uj-Arad és Versecz. A' két első különösen Erdélyből leusztatott szál fákkal, deszkákkal, léczekkel, 's más épületi fákkal kereskedik. Versecznek pedig borkereskedése tetemes, melly részint a' megyében széljel, Temesvárra, Vingára, részint Erdélybe, vagy Páncsova 's Torontál vgye felé vitetik. Ugyan a' versecziek mustárral igen jutalmas kereskedést gyakorolnak Pest 's Bécs felé, melly még hasznothajtóbb volna, ha a' mustár magot helyben termesztenék. A' felföldi tótok a' juhokat helyben felvásárolják, valamint a' rozsnyaiak is sok nyers mézet szednek össze. Marhavásár legjelesebb történik Csakován. A' vgyei összeirás részint van 241 kereskedő. Ezek közt 20 első, 40 második, 57 harmadik rendű; 39 szövetárús, 9 vasárús, 6 gyógyszerárús, 13 fűszerárús, 49 marha és gabona kereskedő. — *Posta állomások és tiszteségek* Pestről 's Szegedről Lugos felé Csatád, *Kis Becskerek* $1\frac{1}{2}$; *Temesvár* $1\frac{1}{4}$; *Rékas* 2, *Kiszető* 1, Lugos 1. Temesvárról Arad felé *Monostor* $1\frac{1}{2}$, Arad $1\frac{1}{2}$. Temesvárról Fejértemplomig *Zsebely* $1\frac{1}{2}$, *Delta*, $1\frac{1}{2}$, *Moravicza*, 1 *Versecz* 1, Langerdorf 1, *Fejér-templom* 1. Verseczről Dognácskára *Kudricz* 1 Monostorról Lippára *Allyos* $1\frac{1}{2}$, *Lippa* $1\frac{1}{4}$.

11. §. Oskolák.

A' kisebb néposkolákat nem említvén, van *kath. gymnasium* a' piaristák felügyelése alatt Temesváron, szinte itt csanádi püspökségi *seminarium*, és jó *polgári 's rajz oskola.* Verseczen a' n. e. óhitüek *deák oskolát* tartanak.

12. §. Királyi Hivatalok.

Temesváron székhelye van a' temesi kamarai igazgatóságnak, a' bánáti hadi kormányszéknek, temesvári vár parancsnokságnak, fő hadi és kerületi biztosságnak, fő postahivatalnak, hadi és köz alapitványi pénztár -- só -- harminczad — katona élelmesztési hivatalnak. Sóház van még Lippán és Verseczen.

13. §. Katonaság.

A' megye ujonczait a' 61-ik számú magyar gyalog sor ezeredhez adja, 's ezen ezerednek hadfogadó kormánya is Temesváron van. Gyalog kaszárnyák találtatnak Temesváron, mellyekben több zászlóaly katonaság elfér. Lovas kaszárnyák vannak Uj-Aradon, Csakován, Verseczen.

14. §. Jobbágytelkek. Portak.

Ezen vármegyében négy rendü, t. i. egész, fél, fertály, és nyolczad telkek találtatnak, mi szerint abban semmi osztály rendnek helye nem lévén, egy *egész jobbágytelkes gazda* bir szántóföldben 24, rétben 6, közlegelőben 3, belső telki járandóságban 1, összesen 34 holdat 1600 □ ölével számitván. Egy *féltelkes jobbágy*: szántóföldben 12, rétben 4, köz legelőben 2, belső telki járandóságban 1 holdat. Egy *fertály telkes jobbágy*: szántóföldben 6, rétben 3, közlegelőben 1, belső telki járandóságban 1 holdat. Egy *nyolczad telkes* jobbágy: szántóföldben 5, közlegelőben 1, belső telki járandóságban 1, összesen 7, némelly helyeken 8 holdat.

Mind ezen részletes telkeket összeszámitván, egész jobbágytelek 13,306$^{3}/_{8}$ találtatik.

Portája a' megyének: 254; Temesvár városának: 24. A' házi pénztárból a' tisztviselők kapnak 14,901 pengő forintot, a' vgye zsoldosai és cselédjei 12,780 fr. p. p., a' cselédek ruházatjára kell 2800 f. p. p.

15. §. Nemesség és Birtokosok.

1785-ben, Temes vgyében találtatott 134 nemes férfi, Temesvár városában 65. Már 1820-ban 335 szavatoló 1832-ben 602 szavatoló nemes volt. Ezekből láthatni, hogy a' Temes vgyei nemesség nem igen számos, de ellenben gazdag birtokú. A' birtok különbséget a' jobbágytelkek után számlálván ki, e' következő arányt állapithatni meg. Fő birtokos a' királyi kamara, mert ez 4 tisztartósági kerületben (lippai, rékasi, dentai, verseczi; a' csatádihoz is tartozik egynehány temesi helység), 4867 egész jobbágytelket bir. Ezután következik a' köz alapitványi (politico-fundationalis) kincstár $2307^{4}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Továbbá gr. Bethlen János, József, Imre, Ferencz birnak $442^{7}/_{8}$; Gyürky Pál 's b. Ambrózy Lajos és Ambrózy György és István $338^{4}/_{8}$; Tököly Péter $324^{1}/_{8}$; Lovász Josepha $323^{7}/_{8}$'s Lovász Amalia $109^{3}/_{8}$; gr. Szapáry Mihály $251^{3}/_{8}$; Karácsonyi Lajos 242; a' csanádi káptalan $222^{5}/_{8}$; b. Szina György $217^{1}/_{8}$; b. Szina György és Simon $215^{7}/_{8}$; Zágrábi püspök 214; Baics 150; Vukovics Katalin $130^{2}/_{8}$; Kövér nemzetség $126^{2}/_{8}$; b. Duka Péter $128^{2}/_{8}$; b. Duka István $33^{2}/_{8}$; b. Lopresti Lajos $126^{1}/_{8}$; Temesvár városa $118^{4}/_{8}$; Gorove László, Lajos és Károly $109^{4}/_{8}$; Malenicza $109^{2}/_{8}$; baró Hiller Trézi $105^{3}/_{8}$; baró Izdenczy János és József $98^{5}/_{8}$; b. Prónay Albert $96^{2}/_{8}$; Csekonics János $90^{5}/_{8}$; Osztoics János, György $84^{4}/_{8}$, Asztry Constantin $79^{3}/_{8}$; Manastie Demeter $75^{4}/_{8}$; Pidol $73^{6}/_{8}$; Aczél Antal $60^{2}/_{8}$; Termasics János 59; Hollósy Adeodat $56^{4}/_{8}$; Kapdebó nemzetség $58^{3}/_{8}$; Laczkovics nemzetség 55; Doktorovics Miklós $52^{5}/_{8}$; Sztojanovics $52^{2}/_{8}$; Gyika Tivadar és öccsei $48^{3}/_{8}$; Dézsán Judith $41^{4}/_{8}$; Muslay László $43^{5}/_{8}$; görög kalugyerek $42^{5}/_{8}$; Papházy $31^{7}/_{8}$, Constantinovics Sándor és Demeter $33^{5}/_{8}$; végre gr. Buttler, gr. Károlyi, Agora, Andreovics, Arizy, Begen, Bohus, Czi-

kó, Czinege, Beniczky, Demelics, Detrich, Dobrovolny, Dessewfy, Gál, Koics, Kulterer, Kayser, Klaniczay, Nemesshegyi, Májerfy, Nyéky, Potyondy, Radványi, Reményi, Milecz, Prusinszky, Rőtth, Tormásy, Tóth, Thuróczy, Ullman Móricz összesen 855 jobbágytelket birnak.

16. §. Tisztikar.

1 fő, 2 alispán; 1 fő, 2 aljegyző; 1 fő, 1 alügyész; 2 fizetéses táblabiró; 2 fő, 4 aladószedő; 1 számvevő, 1 levéltárnok, 4 fő, 9 alszolgabiró; 13 eskütt.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 4 főbirói járásra, és egy szabad Királyi városra. A' Járások ezek: I. *Temesi*, a' vgye közepén; II. *Szent-Andrási*, a' megye észak-nyugoti, III. *Lippai*, észak-keleti oldalán, IV. *Verseczi*, a' megye déli részén.

Szabad Királyi Város.

Temesvár, legszebb, 's legrendesebb város egész országban, Szegedhez 13, Pesthez 37 mértföldnyi távolságra, egy lapályos termékeny rónaságon, a' Béga hajókázható csatornája mellett. Áll magából a' városból és várból, és a' külvárosokból, mellyek meglehetős távolságra vannak, de hova szép árnyékos fasorok vezetnek. A' vár és város körüskörül erős sánczokkal, és kőfalakkal van bekeritve, minélfogva az austriai birodalom első erősségei közé számitható. A' szépen kövezett, 's tisztán tartott utczák egyenesek és szélesek; a' csinos izlésű házak emeletesek, 's erős anyagból egyforma terv szerint épültek. Diszesebb épületjei: a' csanádi püspöki megye igen szép székes-szentegyháza, a' szinte szép n. e. óhitű fő-templom, a' paroch.-piarista- és irgalmas szerzetesek szentegyházai, a' zsidók jeles synagógája, a' csanádi püspök gyönyörű izlésű lakháza, a' vármegyeháza, mellyben tartja a' megye a' maga közgyüléseit és törvényszékeit, a' német és görög tanácsház, a' régi vár, melly most fegyvertárnak használtatik, 's igen

számos kincstári 's katonai épületek és kaszárnyák. Az ivó víz mesteri mű által csöveken vezettetik be a' városba, egy a' Fabrika-külvárosban lévő gazdag forrásból. A' lakosok kényelmére szolgálnak az elég jó éjjeli kivilagitás, 's mintegy 30 rendes bérkocsis (Fiaker). Három kapui (a' bécsi, pétervaradi, erdélyi) éjszakan zárva tartatnak. Külvárosai közül legszebb a' *Józsefvárosa*, 'sinór egyenességre épitve, széles utczákkal 's csinos házakkal, mellyeket elől élőfák ékesitenek. A' *Béga* csatornája itt megy-el, 's ez a' városnak nem kis elevenséget ád. Van különös r. kath. szentegyháza és megyés papja. A' *Fabrika* külváros hajdani számos gyárairól vette nevezetét, most egy selyem-gombolitóház, papiros malom, több olaj sajtók, posztószövés és drótházás teszik nevezetessé. Ennek is van egy kath. 's egy n. e. óhitű plebániája. A' szinte közel felvő *Ó-Majorok*, kies erdők szomszédságában, kedves mulatóhelye a' lakosoknak, valamint a' várost általjában legszebb sétahelyek, 's mulatókertek ékesitik. Temesvár székesbelye a' csanádi kath. püspöknek, káptalannak 's papinevendékháznak, a' temesvári nem egyesült óhitű püspöknek, a' temesi kamarai igazgatóságnak (Administrátio), a' bánáti hadi kormányszéknek, vár parancsnokságnak, egy osztályos és brigadéros generálnak, fő hadi és kerületi biztosságnak, fő postahivatalnak. Van itt továbbá egy kath. gymnasium a' piaristák felügyelése alatt, polgári és példány oskola, nyomtatómühely, játékszin, só, harminczad, — katona élelmeztetési hivatal, hadi és köz-alapitványi pénztár, 6 patika és számos jó karban tartott vendégfogadók. Az irgalmas atyák ispotálya, a' többek közt különösen emlitést érdemel. A' mi a' népességet illeti, 1835-ben városi összeirás szerint, a' papságot, nemességet, katonaságot, tanulókat ide nem értvén, találtatott férfi katholikus 3373, evangelikus 173, reformatus 57, nem egyesült óhitű 2785, zsidó 442. Ezenkivül vármegyei törvényhatóság alá tartoznak 373 katholikus férjfi, 13 evangelikus 3 reformatus, 107 n. e. óhitű. Ha már a' nőnemet a' férfiakkal egyenlő számba vesszük fel: ugy az egész népesség tenne 14,652 lelket, kik közt 7492 katholikus, 372 evangelikus, 120 reformatus, 5784 n. e. óhitű, 884 zsidó. Megjegyzésre méltó az, hogy

itt az evangelikusok a' reformatusokkal egyesülve tesznek egy anya ekklézsiát, mi szerint a' predikátor evangelikus, az oskolamester pedig reformatus. Nyelvökre nézve a' Józsefvárost egészen németek, a' belsővárost jobbára németek, azután ráczok, görögök 's magyarok, a' Fabrikavárost németek, oláhok, ráczok lakják. A' városban mindenféle és igen jó mesterember találtatik. A' kereskedés felette nagy fontosságú, mit részint a' város politikai fekvésének, részint a' Béga csatornának köszönhetni. Ez a' Tiszába szakadván, a' várost Bécscsel, Pesttel, és a' Dunával összeköti. Fő kereskedési czikkek: a' gabonának mindenféle neme, szilva pálinka, méz, viasz, gyapjú, és nyers bőr. E' mellett szarvasmarhával nyereséges activ kereskedést űz; de Szerviával, Oláhországgal folytatott kereskedése a' sertésekre nézve passive áll; hanem mindenesetre török portékákkal élénk transito kereskedést üzvén, általjában sokat nyer. Hogy bőr kereskedése nem csekély lehet, onnan világos, hogy csupán incorporált bőr-kereskedő 21 számláltatik.

Első eredetét Temesvárnak a' történetírók ki nem nyomozhatták, annyi bizonyos, hogy I. Károly idejében már nevezetes város vala, hol a' király gyakran mulatozott, 's második hitvese Mária is, itt végzé földi pályáját. 1413. Hunyady János várat épittetett, 's azt tetemesen megerősitteté. Kinisy Pál nagy magyar hősünk, temesi bán és parancsnok lévén, sok izben megtörte a' törököt, 's Oláh, Szerb, Bolgár országokat pusztitván, iszonyu zsákmányokkal tért vissza. 1514. Dózsa György, a' paraszt lázzadók fő vezére, Temesvárhoz közel Báthory István bánnal, 's a' segitségre sietö Zápolya János erdélyi vajdával megütközvén: egészen tönkre tétetett, 's maga is fogságba esvén, borzasztó kinzásokkal végeztetett-ki. A' mohácsi veszedelem után a' Zápolyák kezére került mind a' vár, mind a' város; de a' törökök e' jó fekvésü 's erős várat nem nézhetvén könyelmüen gyenge kezek közt: 1552-ben felette véres ostrom után Ferdinand vezérétől a' vitéz Losonczy várkapitánytól capitulationál fogva elvévén (a' mikor Losonczy, vitézeivel együtt kimentében hütetlenül lekonczoltatott); többé az erdélyieknek vissza nem adták, hanem

inkább magukat benne erősen megfészkelték. Végre Eugen herczeg 1716 a' péterváradi győzedelem után, Temesvárt is, Pálfy generalt előre küldvén, kemény ostrom alá vette, 's sokáig tartó igen elszánt, kétségbeesett ellentállás daczára elfoglalta. 1783. királyi városnak tétetett, 's 1791-ben beczikkelyeztetését is megnyerte.

I. Temesi Járás.

Van benne 51 *falu*, u. m. 39 oláh, 4 német, 1 magyar, 1 német-magyar-tót, 1 német-magyar, 1 oláh-tót, 1 oláh-magyar-német, 1 oláh-rácz, 1 oláh-magyar, 1 oláh-rácz-német; 2 *puszta*, mellyek közül egyik népes, német lakosokkal.

Népessége: 79,848 lélek, u. m. 7842 katholikus, 2432 evangelikus, 1794 reformatus, 67,668 nem egyesült óhitű, 102 zsidó.

Ház van benne 13,240; egész jobbágytelek 3895⅛.

Jegyzés. Az összeirásban csak a' férfiak tétetnek ki, különböző vallások szerint; azonban a' tapasztalás után a' nőnem a' férjfiakkal egyenlő számú lévén, igen kevés különbség nélkül bátran számolhattuk az egész népességet a' férfiak kettőztetett számára.

Faluk.

Bakóvár, német-magyar-tót f. a' Lugosi országutban, Temesvárhoz 4 órányira: 1022 kath., 18 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., kath. anyatemplommal. Termékeny határa 3-ik osztálybeli; egész jobbágytelke van 122; lakosai felette szorgalmas földmivelők. F. U. az alapitványi kincstár (Politicus fundus).

Balásfalva, oláh f. Temesvárhoz dél-keletre 4 órányira: 512 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Van 2-ik osztálybeli igen termékeny határa, 's 25⅛ egész jobbágytelke. F. U. Ambrózy István, Lajos, György.

Bázos, oláh f. Temesvárhoz keletre 3 órányira, a' Temes vize mellett: 12 kath., 2 evang., 1582 n. e. óhitű lak.,

's anyatemplommal. Nyirkos fekete földje szép buzát, tengerit, dohányt terem; rétjei kövérek; erdeje igen nagy és szép. Második osztálybeli; 's 53⅛ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Beregszó, oláh-rácz f. Temesvárhoz nyugotra 2 órányira, Torontál szélén, a' Beregszó pataka mellett: 102 kath., 2070 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Első osztálybeli határa mindent gazdagon terem; szénája különösen sok és jó. Egész jobbágytelek van; 130⅝. F. U. Vukovics Kata.

Berény, oláh f. közel Balásfalvához: 1214 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa 2-ik osztálybeli, 's igen termékeny; van 51 egész jobbágytelke. F. U. az alapitványi kincstár.

Bukovecz, oláh f. Temesvárhoz keletre 1½ órányira: 6 kath., 1462 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Van igen termékeny 2-ik osztálybeli határa, jó rétje, és erdeje, 44⅜ egész jobbágytelke. F. U. Dézsán Judith.

Buziás, oláh-magyar-német f. Temesvárhoz dél-keletre 4½ órányira: 154 kath., 872 n. e. óhitű lak., 's görög anyatemplommal. Második osztálybeli határa buzát 's tengerit bőven terem; egész jobbágytelket 67⅝ számlál. Jeles hirben lévő savanyúvizéről és fördőjéről, mellyet középszerű számú vendégek látogatnak. F. U. az alapitványi kincstár.

Cserna, oláh f. Temesvárhoz kelet-délre 4 órányira: 1200 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Egész jobbágytelke van 48; határa 2-ik osztálybeli. F. U. az alapitványi kincstár.

Dragojest, oláh f. Temesvárhoz keletre 5 órányira: 954 n. e. óhitű, 2 kath. lak., óhitű anyatemplommal, igen termékeny második osztálybeli határral, jó rétekkel, erdővel, 's 20⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. az alapitványi kincstár.

Dragsina, oláh f. közel a' Temeshez, Temesvárhoz keletre 2½ mfdnyire: 640 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Fekete nyirkos határa első osztálybeli, 's mindent gazdagon terem; jó rétje, erdeje, 37 egész jobbágytelke van. F. U. az alapitványi kincstár.

Dubosz, oláh f. Krassó vgye szélén, Temesvárhoz dél-keletre 5 órányira: 952 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 2-ik osztálybeli határral, 30⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. az alapitványi kincstár.

Fikatár, oláh f. Dragojesthez fél órányira: 2 kath., 1166 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Második osztálybeli határa igen termékeny; rétjei jók; 24⁶/₈ egész jobbágytelket számlál. F. U. az alapitványi kincstár.

Folya, oláh f. Temesvárhoz délre 5 órányira: 8 kath., 2 ref., 2 evang., 1178 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal. Gazdag búzatermő határa első osztálybeli; egész jobbágytelke van: 58³/₈. F. U. Milecz József, Klaniczay Lajos, Prusinszky Miklós, 'stb.

Freydorf, német f. igen közel Temesvárhoz: 534 kath. lak., 's paroch. templommal. Határa gazdag termékenységű, 's első osztálybeli; vagyonos lakosai sok zöldséget termesztenek, 's mind ezt, mind más termékeiket Temesváron nagy nyereséggel eladhatják. Egész jobbágytelek van 51⁶/₈. F. U. a' kamara.

Gyirok, oláh f. Temesvárhoz délre egy órányira: 6 kath., 2508 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa ennek is első osztálybeli, 's igen gazdag termékenységű; van 90⁰/₀ egész jobbágytelke. F. U. a' kamara.

Giroda, oláh f. Temesvárhoz keletre egy órányira a' lugosi postautban: 30 kath., 6 evang., 2 ref., 888 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, uradalmi lakkal, második osztálybeli határral, 36⁶/₈ egész jobbágytelekkel. F. U. Gyürky Pál, krassói fő ispán.

Daruvár, német f. Krassó vgye szélén, Temesvárhoz dél-keletre 6 órányira: 432 kath., 4 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal. Határa 3-ik osztálybeli, 's csak közép termékenységű, de igen jól miveltetik. Erdeje, 's szilvássai meglehetősek. Egész jobbágytelek van: 80. F. U. gr. Károlyi, Czinege, és Reményi helytartó tanácsi ágens örökösei.

Hityias, oláh f. a' Temes mellett, Temesvárhoz keletre 4 órányira: 2 kath., 1166 n. e. óhitű lak.; 's anyatemplommal, igen termékeny második osztálybeli határral, erdővel, 's 48²/₈ egész jobbágytelekkel. F. U. az alapitványi kincstár.

Ikloda, oláh f. Temesvárhoz kelet-délre 3 kis órányi-726 n. e. óhitű lak. 's anyatemplommal. Gazdag határa első osztálybeli; rétjei igen jók; patakmalom; 28⁵/₈ egész jobbágytelek.

Nagy-Kövéres, vagy *Keveres*, oláh-magyar f. a' lugosi országutban, Temesvárhoz dél-keletre $3\frac{3}{4}$ órányira: 94 kath., 1708 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $77\frac{3}{8}$ egész jobbágytelekkel, uradalmi tisztartósági lakkal, 's 2-ik osztálybeli határral. F. U. az alapitványi kincstár.

Kepeth, oláh f. Temesvárhoz keletre 5 órányira: 8 kath., 752 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa ennek is 2-ik osztálybeli, de azért igen termékeny; van $40\frac{5}{8}$ egész jobbágytelke. F. U. az alapitványi kincstár.

Kádár, oláh f. Krassó vgye szélén, Temesvárhoz kelet-délre 5 órányira: 10 kath., 714 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Dombos határa 2-ik osztálybeli 's igen termékeny; erdeje, szilvássai vannak; $33\frac{2}{8}$ egész jobbágytelket számlál. F. U. baró Duka István.

Kissoda, oláh f. Temesvárhoz délre $\frac{3}{4}$ mfdnyire: 2 kath., 1678 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Első osztálybeli határa buzát, kétszerest, tengerit, zöldséget gazdagon terem; rétjei kövérek; van $59\frac{7}{8}$ egész jobbágytelke. F. U. a' kamara.

Ligeth, oláh f. Temesvárhoz délre 3 órányira a' Temes mellett: 10 kath., 2 evang., 2222 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Fekete nyirkos határa gazdag termékenységű 's első osztálybeli; marhát, juhot sokat tart; erdeje gyönyörű; számlál $105\frac{3}{8}$ egész jobbágytelket. F. U. az alapitványi kincstár.

Liebling, nagy, szép, és gazdag német-magyar f. Temesvárhoz délre 4 órányira: 80 kath., 2180 evang., 208 ref., 104 n. e. óhitű lak., csinos evang. anyatemplommal, 's ref. anya ekklézsiával. Határa roppant kiterjedésű, e' mellett igen gazdag és első osztálybeli. Lakosai hires buzát termesztenek. Egész jobbágytelek 196 számláltatik. F. U. az alapitványi kincstár.

Oláh-Szent-Mihály, oláh f. a' Béga csatornája mellett, Temesvárhoz nyugotra $1\frac{3}{4}$ órányira: 12 kath., 2258 n. e. óhitű lak., kik ügyes marha és juhtenyésztők. Görög n. e. anyatemplom. 115 egész jobbágytelek. Róna határa felette gazdag és első osztálybeli; rétje bőséges. F. U. a' kamara.

Medves, oláh f. Temesvárhoz délre $1\frac{1}{2}$ órányira: 2 ref., 2 evang., 758 n. e. óhitű anyatemplommal, harmadik osz-

tálybeli, de termékeny határral, 30⅘ egész jobbágytelekkel. F. U. Gyürky Pál, főispán, és b. Ambrózy Lajos, ki itt nemesitett juhokat tenyésztett.

Moznicza, oláh f. Temesvárhoz keletre 1 mfdnyire: 36 kath., 1148 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Van igen termékeny második osztálybeli határa, szép erdeje, 35⅚ egész jobbágytelke. Dohánytermesztés. F. U. a' kamara.

Mehala, oláh-rácz-német f. igen közel Temesvárhoz nyugotra: 368 kath., 8 evang., 3342 n. e. óhitű, 76 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal. Határa első osztálybeli 's mindent gazdagon terem; sok mesterembere és 118⅘ egész jobbágytelke van. F. U. Temesvár városa.

Niczkyfalva, német f. Temesvárhoz dél-keletre 4½ órányira: 1126 kath., 14 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Dombos határa 2-ik osztálybeli, 's bő termékenységű; erdeje van, 's bort is termeszt. Számlál 120 egész jobbágytelket. F. U. az alapitványi kincstár.

Ohaba, oláh f. Krassó vgye szélén, egy patak mentiben, Temesvárhoz 6 órányira keletre: 1736 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa felette termékeny, különösen híres fejes káposztát terem, egyébiránt második osztálybeli. Egész telek 40⅞ számláltatik. F. U. az alapitványi kincstár.

Parácz, oláh f. Temesvárhoz délre 2 órányira, a' Temes mellett, a' csákovai országutban: 18 kath., 2808 n. e. óhitű lak., kevés ráczokkal vegyest. Görög n. e. óhitű anyatemplom. Gazdag első osztálybeli határ. Nagy marha és juhtenyésztés. 124⅛ egész jobbágytelek. F. U. a' csanádi káptalan.

Petromány, oláh f. Temesvárhoz délre 3, Csákovához északra ½ órányira: 2816 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Mind földje, mind rétje igen termékeny, egyébiránt határa 2 ik osztálybeli. Egész jobbágytelek van; 109⅘ F. U. az alapitványi kincstár.

Remete, oláh f. a' lugosi postautban, Temesvárhoz keletre két kis órányira: 6 kath., 6 evang., 2 ref., 1244 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 2-ik osztálybeli igen termékeny határral, 63⅘ egész jobbágytelekkel. F. U. Gyürky Pál és b. Ambrózy Lajos, kinek itt ékes új kastélya vagyon.

Rittberg, magyar f. Krassó vgyéhez közel, Temesvárhoz kelet-délre 5 órányira: 12 kath., 1478 reform. lak., 's anya ekklézsiával. Dombos határa harmadik osztálybeli, de elég termékeny. Számlál 136⅛ egész jobbágytelket. F. U. b. Szina György és Simon.

Rakovicza, oláh f. Temesvárhoz keletre 4¾ órányira: 1286 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Mind szántóföldje, mind rétje igen termékeny, de különben határa 2-ik osztálybeli. Van 52⅞ egész jobbágytelke. F. U. az alapitványi kincstár.

Szinyérszeg, oláh f. a' lugosi országutban, Temesvárhoz dél-keletre 6 órányira: 2 kath., 8 ref., 672 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, második osztálybeli határral, erdővel, szilvásokkal, 's 29⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. Gyürky Pal.

Magyar-Szákos, oláh f. Krassó vgye szélén, az elébbeni faluhoz délre egy órányira: 4 ref., 2488 n. e. óhitű lak., 's anya templommal. Határa dombos', völgyes 's második osztálybeli, erdeje és sok szilvássa van, mellyre nézve pálinka tetemes mennyiségben főzetik. Van 111⅞ egész jobbágytelke. F. U. a' kamara.

Török-Szákos, oláh f. Temesvárhoz kelet-délre 3 órányira: 2 kath., 1592 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, igen termékeny 2-ik osztálybeli határral, 66⅝ egész jobbágytelekkel, F. U. az alapitványi kincstár.

Szilas, oláh f. Buziáshoz ½ mfdnyire: 48 kath., 1626 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Hegyes határa ugyan 3-ik osztálybeli, de azért elég termékeny; szőlőhegye alkalmasint legjobb bort terem a' megyében; erdeje, 's 85⅛ egész jobbágytelke van. F. U. az alapitványi kincstár.

Szirbova, oláh f. Temesvárhoz keletre 3½ mfdnyire: 736 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. A' Temes mentiben igen termékeny földje, rétje, 's erdeje van; határa 2-ik osztálybeli; 26⅝ egész jobbágytelket számlál. F. U. az alapitványi kincstár.

Oláh-Sztámora, oláh f. Temesvárhoz kelet-délre 4 órányira: 4 evang., 1290 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Első osztálybeli határa részint dombos, részint róna, 's min-

dest gazdagon terem. Egész jobbágytelket 49⅞ számlál. F. U. az alapitványi kincstár.

Sósdia; oláh-magyar f. Temesvárhoz kelet-délre 7 órányira, közel Krassó vgyéhez: 2 kath., 80 ref., 1424 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. A' reformatusok Ritthergbe járnak templomba. Határa hegyes, völgyes, igen termékeny, egyébiránt 2-ik osztálybeli. Erdeje, szilvássai, 's 79⅜ egész jobbágytelke van. F. U. Asztry Constantin.

Sipeth, oláh f. Rittberghez délre fél mfdnyire: 12 kath., 2 ref., 2660 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal, uradalmi lakkal. Határa ennek is 2ik osztálybeli, dombos, völgyes, termékeny; erdeje, gyümölcse elég. Van 128⅜ egész jobbágytelke. F. U. Duka Péter.

Szakálház, nagy és csinos német f. Temesvárhoz nyugotra 1 mfdnyire a' Beregszó pataka mellett: 2222 kath., 4 evang., 232 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal. Róna határa igen termékeny, 's 2-ik osztálybeli; lakosai vagyonos és szorgalmatos földmivelők, sok és jó irósvajjal látják-el Temesvár városát. Van 249⅘ egész jobbágytelke. F. U. a' kamara.

Ságh, oláh f. Temesvárhoz délre 2 órányira, a' Temes vize mellett, 's a' verseczi postautban: 52 kath., 4 evang., 1720 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, uradalmi lakkal. Fekete róna határa első osztálybeli, 's mindent gazdagon terem; marha, juhtenyésztése nevezetes; 77⅝ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' csanádi káptalan.

Ujlak, oláh f. a' Temes vize mellett, Temesvárhoz kelet-délre két órányira: 2 kath., 1172 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Fekete nyirkos határa egyenes és gazdag termékenységű, minélfogva első osztálybeli; szénája sok és jó; erdeje, 's 59 egész jobbágytelke van. F. U. az alapitványi kincstár.

Unipp, oláh f. az elébbeni helységtől délre: 832 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa ennek is első osztálybeli. Egész jobbágytelek 26⅛ találtatik. F. U. az alapitványi kincstár.

Útvény, oláh f. a' Béga csatornája mellett, Temesvárhoz nyugotra 1⅕ órányira: 1846 n. e. óhitű, 2 kath. lak., óhitű anyatemplommal. Első osztálybeli gazdag határa egé-

szen róna; marhája sok és szép. a' lakosok igen ügyes hajósok; van 103⅛ egész jobbágytelke F. U. a' kamara.

Vukova, oláh-tót f. Bakóvárhoz délre egy órányira: 2 kath., 198 evang., 774 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 2-ik osztálybeli igen termékeny határral, 58⅛ egész jobbágytelekkel. F. U. az alapitványi kincstár.

Zsebely, nagy oláh f. Temesvárhoz délre 3 órányira, a' Temes mellett, 's a' verseczi postautban: 2 kath., 4654 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Róna határa 2-ik osztálybeli, 's igen termékeny, de nem miveltetik illendően; marhát, juhot sokat tart. Van 236⅝ egész jobbágytelke, 's egy postahivatala, 's váltása Temesvár és Detta közt. F. U. az alapitványi kincstár. Ehhez a' járáshoz számittatnak még a' Temesváron lakó 's vgyei törvényhatóságtól függő lakosok is, u. m. 746 katholikus, 26 evang., 6 ref., 214 n. e. óhitű, kiket Temesvár népességéből ki kell vonni.

Pusztá k.

Uj- vagy *Német-Szent-Mihály*, Oláh-Sz. Mihály szomszédságában nem régen gyarmatositatott, 's most 618 német katholikus lakja. F. U. a' kamara. *Karbonár* puszta a' sághi uradalomban felette gazdag földekkel 's rétekkel. F. U. a' csanádi káptalan.

II. Szent-Andrási Járás.

Van benne 1 *szabad királyi priv. város*, bolgár-oláh-német-magyar lakosokkal; 3 *mezőváros*, u. m. 2 német, 1 rácz-oláh-német; 35 *falu*, u. m. 12 német, 12 oláh, 1 rácz, 3 oláh-rácz-német, 1 rácz-oláh-német, 1 német-rácz-oláh, 1 rácz-oláh, 1 német-oláh, 1 oláh-német, 2 oláh-rácz; 2 *puszta*, mellyek közül egyik népes, 's magyarok lakják.

Népessége 70,122 lélek, u. m. 32,824 kath, 64 evang., 30 ref., 36,970 n. e. óhitű, 234 zsidó. Ház van 10,175; egész jobbágytelek 3926⅝.

Mezővárosok.

Vinga, Theresiopolis, szabad királyi priv. város, Temesvárhoz északra 3, Aradhoz délre — 2 mfdnyire: 4104 kath., 18 evang., 4 ref., 842 n. e. óhitű lakosokkal, kik többnyire bolgárok, azután oláhok, németek és magyarok. Van itt derék városház, 's rendes tanács, jó karban tartott oskolák, szerzetes ház (Ord. S. Fran. Prov. Bulg.), 's a' plebaniai szolgálatot is ezen atyák teszik. Határa roppant kiterjedésű, 's felette termékeny; mesteremberei számosak; vásárjai élénken látogattatnak.

Szent-András, rácz-oláh-német m. v. Temesvárhoz északra $1\frac{1}{2}$ órányira: 1388 kath., 6 ref., 464 n. e. óhitű lak., r. kath. és óhitű szentegyházzal. Első osztálybeli róna határa buzát, tengerit, zabot, árpát gazdagon terem. 169 egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara, 's a' tisztartósági lak itt van.

Új-Arad, német m. v. a' Maros bal mellékén, Ó-Arad királyi várossal általellenben: 3636 kath., 22 evang., 4 ref., 114 n. e. óhitű, 50 zsidó lak., kath. paroch. templommal, határában lovas kaszárnyával, sok szép épületekkel. Mesteremberei igen számosak; fa kereskedése nagy fontosságú, kivált fenyő szálakkal, deszkákkal, 's más épületre tartozókkal, mellyek Erdélyből a' Maroson szállittatnak ide; a' Maroson lévő malmai őrlik azon hires aradi montlisztet, mellyel még külföldre is nevezetes kereskedés üzetik. Róna határa első osztálybeli 's felette gazdagon terem mindent; egész jobbágytelek 124 számláltatik. F. U. Eötvenesi Lovász Josepha. — Az aradi vár négyszegletre van épitve erős sánczokkal, bástyákkal 's két kapuval. Ezen várat még a' törökök kezdték épiteni, de Eugen herczeg ujonnan felépittette, 's belőle jeles erősséget csináltatott. A' mostani II. József alatt végeztetett-be, 's Ó-Araddal egy hid által köttetik-össze, 's csakugyan Arad vgyéhez tartozik.

Gyarmatha, német m. v. Temesvárhoz kelet-északra $1\frac{1}{2}$ órányira, igen kies és gazdag vidéken: 2954 kath., 2 evang., 2 ref., 180 n. e. óhitű, 24 zsidó lak., kath. anyatemplommal. Határa ennek is első osztálybeli 's mindennel megáldatott;

földjei igen szép búzát, zabot, tengerit, dohányt teremnek; erdeje derék; szőlője meglehetős bort ád; egész jobbágytelket 153-at számlál. F. U. Gyürky Pál, Ambrózy István, Lajos György.

Faluk.

Allyos, oláh f. Aradhoz kelet-délre 2 mfdnyire: 36 kath., 2 ref., 2184 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa második osztálybeli, 's 108⅜ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara. Postahivatal.

Blumenthal, szép német f. az elébbeni helységhez délre fél mfdnyire: 1030 kath., 2 evang., 2 ref., 112 n. e. óhitű, 24 zsidó lak., kath. paroch. templommal, uradalmi lakkal és csinos kerttel. Határa ennek is második osztálybeli, 's 74⅛ egész jobbágytelket számlál. F. U. Tököly Péter.

Új-Bodrogh, oláh f. a' Maros mellett, Aradhoz fél mfdnyire. 164 n. e. óhitű, 2 zsidó lak. Termékeny róna határa második osztálybeli; 4 egész jobbágytelke van, F. U. a' görög n. e. óhitűek hodosi monostora.

Baraczsháza, oláh f. Vingához nyugot-délre 1½ mfdnyire: 22 kath., 742 n. e. óhitű, 20 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal, uradalmi lakkal. Kövér búzatermő határa egyenes, és első osztálybeli. Egész jobbágytelek 45⅝ számláltatik. F. U. Kapdebó János, Gergely.

Kis-Becskerek, német-rácz-oláh f. Temesvárhoz 2 mfdnyire, a' szegedi posta és országutban: 1572 kath., 1476 n. e. óhitű lak., kath., és görög anyatemplommal, postahivatallal, vendégfogadóval. Szélesen kiterjedt róna határa gazdag termékenységű, 's első osztálybeli; juhtenyésztése, 's méhtartása nevezetes; gyapjúval kereskedik. Van 206⅝ egész jobbágytelke. F. U. a' kamara.

Új-Besenyő, igen szép és gazdag német f. közel az elébbi helységhez, a' minthogy határa ennek is első osztálybeli: 1930 kath., 116 n. e. óhitű lak., kik hires búzát termesztenek. Kath. paroch. temploma derék épület. Egész jobbágytelek 168⅝ számláltatik. F. U. a' kamara.

Brunenau, csinos német f. Temesvárhoz északra 2½ mfdnyire: kies vidéken: 1246 kath., 4 evang., 180 n. e. óhi-

tű lak., kath. anyatemplommal, savanyúviz forrással. Határa dombos, völgyes és termékeny, 's azért 2-ik osztálybeli; erdeje, és szőlőhegye van. F. U. a' kamara.

Csernegyház, oláh-rácz f. Temesvárhoz északra $1^1/_2$ mfdnyire: 4 kath., 1812 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Első osztálybeli határa mindennel megáldatott. Van gazdag búzatermő földje, bőséges rétjei, erdeje. Dohányt termeszt, 's $85^4/_8$ egész jobbágytelke van. F. U. a' kamara.

Engelsbrunn, csinos német a' f. Maros mellett, Aradhoz fél órányira: 814 kath., 2 evang., 42 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, uradalmi lakkal. Határa bő termékenységű 's második osztálybeli. Halászat a' Marosban. $55^7/_8$ egész jobbágytelek. F. U. Kövér Antal, Emmanuel, Gergely és Márton.

Féreggház, oláh f. Aradhoz délre $2^1/_4$ mfdnyire, 1214 n. e. Kocs óhitű lak., anyatemplommal, igen sikeres búzát termő első osztálybeli, határral $76^6/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Eufemia és Ernesztina, Róth József. örökösei. Májerffy Károly.

Füskút, oláh f. közel az elébbeni helységhez, a' minthogy határa is első osztálybeli: 2 kath., 2 evang., 1058 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 58 egész jobbágytelekkel. F. U. a' féregyházi birtokosok. A' Landerer nemzetség innen veszi előnevét.

Fibis, oláh-német f. Blumenthalhoz közel: 270 kath., 2 ref. 1648 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., görög anyatemplommal, dohány termesztéssel. Határa 2-ik osztálybeli, 's $122^5/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. Tököly Péter.

Fönlak, rácz-oláh f. a' Maros mellékén, Aradhoz nyugotra $^3/_4$ mfdnyire: 34 kath., 2574 n. e. óhitű: 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Gazdag róna határa első osztálybeli, 's igen szép gabonát terem. Van $126^6/_8$ egész jobbágytelke. F. U. a' kamara.

Hodony, oláh f. Temesvárhoz észak-nyugotra $2^1/_4$ mfdnyire: 3 kath., 2 ref., 1256 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., görög anyatemplom, gazdag, 's róna első osztálybeli határral, $75^4/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Manastie Demeter.

Kalácsa, rácz f. Temesvárhoz északra 3 órányira: 14 kath., 2 evang., 1270 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Róna határa szép buzát, tengerit, zabot,

árpát, gazdagon terem, 's azért első osztálybeli. Van 67⅛ egész jobbágytelke. F. U. b. Szina György.

Keresztes, szép német f. Aradhoz délre 1½ mfdnyire: 636 kath. lak., anyatemplommal, 2-ik osztálybeli határral, 35 egész jobbágytelekkel. F. U. Ullmann Móricz, Tóth Károly, Thuróczy.

Kuéz, oláh-rácz-német f. Torontál vgyével szomszédos, Temesvárhoz 3 órányira: 542 kath., 2620 n. e. óhitű, 16 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplommal. Róna határa gazdagon termi a' sikeres tisztabuzát; rétje; legelője bővséges; marhája, juha sok; első osztálybeli, 's 209⅝ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Kétfél, oláh-rácz f. Vingához nyugotra 1½ órányira 32 kath., 2076 n. e. óhitű, 16 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, róna 's igen gazdag első osztálybeli határral, 139 egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Königshof, német-oláh f. Temesvárhoz kelet-északra, órányira. 122 kath., 110 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., 39 egész jobbágytelekkel. Határa dombos, közép termékenységű, 's azért 3-ik osztálybeli. F. U. Laczkovics János és Antal.

Merczidorf, német f. Temesvárhoz északra 2½ mfdnyire: 1504 kath., 58 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., kath., paroch. templommal, uradalmi lakkal 2-ik osztálybeli határral, 126⅛ egész jobbágytelekkel. Lakosai igen szorgalmatos földmivelők, szép buzát termesztenek, 's jó lovakat tartanak. F. U. b. Lopresti Lajos, Vontana.

Murány, oláh f. Temesvárhoz északra 2¾ mfdnyire: 18 kath., 1594 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, uradalmi lakkal. Van igen termékeny 2-ik osztálybeli határa, 119⅝ egész jobbágytelke, sörháza, mellyben hires sör főzetik, és csinos kertje. F. U. fél Radványi Miklós, fél Kulterer nemz.

Kis-Szent-Miklós, oláh-rácz-német f. igen közel Aradhoz a' Maros mellett: 162 kath., 1092 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Róna határa első osztálybeli, 's gazdag termékenységű. Számlál 64 egész jobbágytelket. F. U. Lovász Josepha.

Munár, rácz-oláh f. Aradhoz 2 mfdnyire: 412 n. e. óhitű lak., első osztálybeli határral, erdővel, 17⅝ egész

jobbágytelekkel. A' Maros mellett van egy g. n. e. Basilita monostor, 's ugyan e' birja a' helységet is.

Monostor, kies helyen fekvő oláh f. Vingához nyugotra fél mfdnyire: 8 kath., 1594 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Ékesiti az uraság kastélya, és nagy kertje, melly a' megyében legszebbnek mondathatik. Róna határa gazdag termékenységű, 's első osztálybeli; 98⅜ jobbágytelket számlál. F. U. b. Izdenczy János és József. Postahivatala is van.

Nagyfalu, oláh-rácz-német f. Temesvárhoz nyugot északra 5 órányira: 194 kath., 1246 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, szép uradalmi lakkal és kerttel. Határa igen kövér, de a' Maros árja jó részét rongálja, 's ezért 2-ik osztálybeli. Egész jobbágytelek 100⅝ számláltatik. F. U. gr. Szapáry Mihály.

Orczyfalva, német f. Arad és Temesvár közt a' fő országutban mindeniktől 3 órányi távolságra: 1832 kath., 68 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., kath. paroch. templommal, uradalmi lakkal. Határa mindennel megáldatott 's első osztálybeli; lakosai szép lovakat tartanak, 's hires kocsisok; sok és sikeres húzát termesztenek; egész jobbágytelek 150 számláltatik. F. U. b. Szina György.

Német-Szent-Péter, német f. Aradhoz nyugotra közel 2 mfdnyire: 1766 kath., 2 evang., 2 ref., 162 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Határa felette gazdag 's első osztálybeli; a' Maros mentiben gyönyörű tölgyes erdeje, ugyan a' Maroson számos malma, és 135⅝ egész jobbágytelke van. F. U. a' kamara.

Réthát, német f. Aradhoz délre 1¼ mfdnyire: 672 kath. 30 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., kath. paroch. templommal; 2-ik osztálybeli határral, 51 egész jobbágytelekkel. F. U. Kövér Gergely, János, Emmanuel, Márton, 'stb.

Segerthau, vagy *Ságh*, német f. Aradhoz 1½ mfdnyire a' temesvári posta és országutban: 1012 kath., 12 n. e. óhitű lak., paroch. kath. templommal, uradalmi lakkal Második osztálybeli határa bő termékenységű; 60⅝ egész jobbágytelket számlál. F. U. Boros-Jenői Aczél Antal.

Szécsány, oláh f. az előbbeni helységtől kelet-délre egy órányira: 34 kath., 2 ref., 2234 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal. Második osztálybeli határa ré-

szint dombos, részint róna; erdeje, meglehetős, bora, és $132\frac{7}{8}$ egész jobbágytelke van. F. U. a' kamara.

Székesút, oláh f. Nagyfaluhoz közel: 110 kath., 2626 n. e. óhitű, 10 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Határa felette termékeny, de a' Maros árjaitól gyakran szenved; második osztálybeli. Egész jobbágytelek $150\frac{5}{8}$ számláltatik. A' Maros szabályoztatásán dolgozó k. biztosság, nem régen egy czélirányos keresztülmetszést tétetett a' folyón. F. U. gróf. Szapáry Mihály.

Szépfalu, csinos és vagyonos német f. Aradhoz keletre 1 mfdnyire, a' Maros szomszédságában: 1632 kath., 10 evang., 116 n. e. óhitű lak., kath. anyatemplommal. Termékeny határa 2-ik osztálybeli; a' lakosok szép lovakat tenyésztenek, és sok dohányt plántálnak. F. U. b. Prónay Albert, Pest vgye főispáni-helytartója. Egész jobbágytelek $96\frac{2}{8}$ számláltatik.

Szaderlak, német f. Aradhoz nyugotra fél mfdnyire a' Maros bal partján: 1452 kath., 210 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Gazdag róna határa a' legszebb tisztabuzát trágyázás nélkül bőven termi, 's azért első osztálybeli; a' Marosonlévő malmai hires lánglisztet őrölnek, melly aradi név alatt eléggé ismeretes. F. U. Lovász Amalia. Van $109\frac{6}{8}$ egész jobbágytelke.

Varjas, csinos rácz-oláh-német f. Torontál vgye szélén, Vingához nyugotra 2 mfdnyira: 1168 kath., 2282 n. e. óhitű, 16 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplommal. Nagy kiterjedésű határa trágya nélkül is mindent gazdagon terem, 's azért első osztálybeli; ló-marha-juh-sertéstenyésztése nagy fontosságú; van 214 egész jobbágytelke. F. U. a' zágrábi püspök.

Zsadány. oláh f. Temesvárhoz északra $2\frac{1}{2}$ mfdnyire: 6 kath., 980 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 2-ik osztálybeli határral, 80 egész jobbágytelekkel. F. U. b. Lopresti.

Puszták.

Lukin, Temesvárhoz 1 mfdnyire, gazdag szántóföldekkel, rétekkel, 'stb. F. U. Ambrózy István, Lajos és György.

Majláthfalva, Német Sz. Péterhez 1 órányira: 666 magyar kath. lakossal, kik dohány termesztők. F. U. a' kamara.

III. Lippai Járás.

Van benne 3 *mezőváros*, u. m. 1 német, 1 német-rácz (sokácz), 1 oláh-rácz-német-magyar; 47 *falu*, u. m. 31 oláh, 5 német, 1 montenegrinus, 1 német-oláh, 2 oláh-tót, 1 oláh-czernogorcz, 1 német-franczia, 1 német-oláh, 3 oláh-montenegrinus, 1 oláh-rácz-magyar; 1 *puszta*, oláh lakosokkal. Népessége 51,098 lélek, u. m. 10,944 katholikus, 180 evangelikus, 16 ref., 39,922 n. e. óhitű, 36 zsidó. Ház van 8941; egész jobbágytelek 1806⅞.

Mezővárosok.

Guttenbrunn, Hidegkút, csinos német m. v. Lippához nyugotra 1½ órányira: 2690 kath., 28 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Második osztálybeli határa, dombos és róna; bort termeszt; sok mesterember lakja; 118⅛ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Lippa, oláh-rácz-német-magyar m. v. igen szép vidéken a' Maros mellett, Aradhoz keletre 4, Temesvárhoz kelet-északra 6 mfdnyire: 1700 kath., 44 evang., 10 ref., 3530 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplommal, sóházzal, uradalmi tisztartósággal, savanyúviz forrással, 126⅝ egész jobbágytelekkel. Határa hegyes, völgyes, 's második osztálybeli; szőlőhegyei nagy kiterjedésüek; makkos erdeje roppant; sertés és méhtenyésztése, szilvássai, pálinkafőzése nevezetesek; fa kereskedése a' legnagyobb fontosságú; különösen tenyő szálakkal, deszkákkal, 'stb., 's az Erdélyből jövő tutajosok rendszerint itt szoktak megállapodni. Székhelye a' járásbeli főszolgabirónak, 's egy n. e. óhitű fő pópának. Által ellenben a' Maros jobb partján fekszik a' hires búcsúhely: Radna, és a' romjaiban heverő sólymosi vár. — F. U. a' kamara.

Hajdan Lippának is erős vára volt, mellyet György Brandenburgi márkgróf nagyon megerősitett. A' mohácsi

veszedelem után Zápolya János kezére került, 's özvegye Isabella, fijával, a' koronával, 's kincseivel egy darabig itt talált menedékhelyet. 1551. a' törökök elfoglalták, de 1686. Karaffa visszavette, azonban ismét török kézre kerülvén, végképen csak Temesvár bevétele után jött vissza 1716., a' mikor a' megfélemlett ellenség önként elhagyá.

Rékas, német rácz (sokacz, rácz kathol.) - oláh m. v. Temesvárhoz keletre 3 mfdnyire, a' lugosi postautban: 2418 kath., 2 evang., 230 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., kath. paroch. templommal, uradalmi tisztartósággal, postahivatallal, vendégfogadóval. Határa részint róna, részint dombos, 's 2-ik osztálybeli; szőlőhegye igen sok, 's meglehetős bort terem; 98⅜ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

F a l u k.

Altringen, német f. Lippához nyugodt-délre 2½ mfdnyire: 220 kath., 40 n. e. óhitű lak., harmadik osztálybeli határral, 16 egész jobbágytelekkel. F. U. Laczkovics István.

Bellotincz, oláh f. Krassó vgye szélén, Lippához keletre 2½ mfdnyire: 1114 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 3-ik osztálybeli határral, 21⅝ egész jobbágytelekkel, szilvásokkal, erdővel. F. U. a' kamara.

Buchberg, német f. Lippához nyugot-délre 2 órányira: 192 kath., 32 n. e. óhitű lak., harmadik osztálybeli hegyes és róna határral, erdővel, 15⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. Dessewfy Antal, 's a' kamara.

Belincz, oláh f. a' lugosi postautban, Lugoshoz 1¾ mfdnyire: 18 kath., 2 ref., 3112 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. Határa kicsiny, de bő termékenységű: 2-ik osztálybeli. Lakosai sok dohányt és káposztát termesztenek; jobbágytelket 52⅝ számlál. F. U. Doktorovics Miklós, kinek itt szép kertje vagyon.

Babsa, oláh f. az elébbeni helységtől északra 1 mfdnyire; 710 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, részint egyenes, részint dombos 2-ik osztálybeli határral, 22⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Budinez, oláh f. a' Béga csatornája mellett, Iktár szomszédságában: 988 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. Határa igen termékeny, 's 2-ik osztálybeli. Egész jobbágytelek van 27⅛. F. U. a' kamara.

Német-Bencsek, német f. Temesvárhoz kelet-északra 2½ mfdnyire: 888 kath., 6 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., paroch. templommal, 2-ik osztálybeli határral, 50 egész jobbágytelekkel. F. U. Tököly Péter.

Oláh-Bencsek, oláh f. 2 kath., 836 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 2ik osztálybeli határral, 35⅛ egész jobbágytelekkel. Bort meglehetőst termesztt. F. U. Tököly Péter.

Breszlovácz, oláh-tót f. Lippához délre 4 órányira: 116 kath., 4 ref., 318 n. e. óhitű, 2 zsidó lak. Határa hegyes, völgyes, 's 3ik osztálybeli, 26⅜ egész jobbágytelke van. F. U. Gál József.

Buzád, oláh f. Altringenhez délre egy órányira: 10 kath., 826 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa harmadik osztálybeli, szép erdeje, 's 26⅜ egész jobbágytelke van. F. U. Tököly Péter.

Charlottenburg, szép német f. Aradhoz 3 órányira: 248 kath., 28 n. e. óhitű lak., 3ik osztálybeli határral, 15⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. Tököly Péter.

Dorgos, oláh f. hegyek közt, Lippához 1½ mfdnyire. Krassó vgye szélén: 4 kath., 702 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa hegyes, völgyes 's 3ik osztálybeli; erdeje és szilvássai szépek; 24 egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Guvesdia, Kövesd, oláh f. Lippához délre 2¾ órányira: 10 kath., 1522 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa hegyes völgyes; erdeje és igen sok szilvássa, 64⅝ egész jobbágytelke van. Harmadik osztálybeli. F. U. a' kamara.

Hisziás, oláh f. Lippához délre 4½ órányira: 10 kath., 598 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 2ik osztálybeli határral, gyönyörű erdővel, szilvásokkal, 24⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Hernyakova, oláh-rácz (montenegrinus) f. Rékashoz északra egy órányira: 30 kath., 1094 n. e. óhitű lak., 's

anyatemplommal. Határa 3ik osztálybeli; egész jobbágytelek 43⅝ számláltatik. F. U. Muslay László. Bora meglehetős.

Hodos, oláh f. Lippához délre 4 órányira: 20 kath., 490 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 3ik osztálybeli határral, 21⅛ egész jobbágytelekkel. F. U. baró Szina György és Simon.

Hoszúszó, oláh f. Lippához keletre 1 mfdnyire a' Maros mellett: 2 kath., 1448 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. Határa harmadik osztálybeli, hegyes völgyes; erdeje sok; szilvássai szépek. Egész jobbágytelek 33⅛ találtatik. F. U. a' kamara.

Iktár, oláh f. Temesvárhoz keletre 4 órányira, a' lugosi országutban: 858 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. A' Bethlen virágzó nemzetség innen veszi előnevét, de régi kastélyuknak, már nyomait is alig láthatni. Földje termékeny; rétjei jók; 2ik osztálybeli. Van 24⅛ egész jobbágytelke. F. U. a' kamara.

Janova, oláh f. Gyarmatához keletre egy órányira: 2 kath., 1676 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 2ik osztálybeli határral, 90⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. Csekonics János.

Jeszvin, oláh f. a' lugosi országutban, Temesvárhoz 2¾ mfdnyire: 2 kath., 1294 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa termékeny 's második osztálybeli. 71⅞ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Kiszető, oláh f. a' lugosi postautban, Temesvárhoz 5¼ mfdnyire: 14 kath., 1348 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, egy szép fahiddal a' Béga csatornáján. Termékeny határa 2ik osztálybeli; 26⅛ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Kralovecz, oláh f. Rékashoz 1 mfdnyire: 2 evang., 628 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 2ik osztálybeli határral, 19⅞ egész jobbágytelekkel. F. U. Dobrovolny Jakab.

Krivobara, oláh f. Krassó vgye szélén, Lippához délre 3 órányira: 502 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, hegyes, völgyes, 3ik osztálybeli határral, erdővel, szilvásokkal, 12⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. Kapdebó Jakab.

Kékes, oláh-rácz (montenegrinus) f. közel az elébbeni helységhez, a' minthogy határa is amahóz hasonló 's 3ik osztálybeli: 652 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 11⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. Papházy Eufrozina.

Keszincz, oláh f. Guttenbrunnhoz ½ órányira: 4 kath., 1838 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa 2ik osztálybeli; sok bort termeszt; szilvássai és 72⅝ egész jobbágytelke van. F. U. Lovász Josepha.

Kizdia, oláh-rácz (montenegrinus) f. Guvesdiához közel: 1482 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa hegyes, völgyes, 's 3-ik osztálybeli; erdeje, szilvássai, 57⅝ egész jobbágytelke van. F. U. b. Szina György és Simon.

Kelmák, oláh f. a' Maros mellett, Lippához keletre 2 mfdnyire: 1124 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, hegyes, völgyes 3ik osztálybeli határral, erdővel, szilvásokkal, 26⅞ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Lichtenvald, oláh f. közel Buchberghez: 264 n. e. óhitű lak., erdős, hegyes, 3ik osztálybeli határral, 21 egész jobbágytelekkel. F. U. Varga Ignácz és Zsigmond.

Labasincz, oláh f. Krassó vgye szélén, Lippához délkeletre 2 mfdnyire: 684 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa igen hegyes, erdős; de fája, szilvája bőven van; harmadik osztálybeli. Egész jobbágytelket 21 számlál. F. U. a' kamara.

Lukarecz, oláh f. Hisziáshoz közel: 6 kath., 258 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 2ik osztálybeli határral, 10⅛ egész jobbágytelekkel. F. U. Agora Kati, Detrich András örökösei.

Mély-Nádas, oláh-rácz-magyar f. Rékashoz északra 2 órányira: 70 kath., 490 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal. Határa hegyes, völgyes 's harmadik osztálybeli; jó tüzi fája van; 23⅜ egész jobbágytelket számlál. F. U. Tormásy József, Mihály, Veronika.

Neuhof, német-oláh f. Lippához délre 1½ órányira: 214 kath., 112 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, ásványos fördővel, 3-ik osztálybeli határral, 14⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. Potyondy Anna, gróf Buttler.

Panyova, oláh f. Krassó vgye szélén, Lippához délre 4 órányira: 2 kath., 312 n. e. óhitű lak., 's anyatemplom-

mal, második osztálybeli határral, 13⅛ egész jobbágytelekkel. F. U. Demelics Balás és János.

Petrovoszella, rácz vagy montenegrinus f. Rékashoz ½ órányira: 14 kath., 2 evang., 762 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 2-ik osztálybeli termékeny határral, 44 egész jobbágytelekkel. F. U. Andreovics János árvái.

Petirs, oláh f. Krassó vgye szélén, hegyes vidéken: 388 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, szép és nagy erdővel, harmadik osztálybeli határral, 13⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Szuszanovecz, oláh f. Kiszetóhoz északra egy órányira: 6 kath., 1192 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa második osztálybeli; 32⅞ egész jobbágytelket számlál. Itt igen jó utcza kövezeti kövek ásatnak. F. U. a' kamara.

Sztánoreva, oláh-rácz (czernogorcz) f. Mély-Nádashoz egy órányira: 4 kath., 1010 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa harmadik osztálybeli 's hegyes, völgyes; erdeje igen szép; van 20⅝ egész jobbágytelke. F. U. a' csanádi káptalan.

Sustra, oláh f. Rékáshoz keletre ½ mfdnyire, a' lugosi postautban: 2 kath., 862 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 2-ik osztálybeli határral, 32⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Szistarovecz, oláh f. Lippához délre egy mfdnyire, hegyes köves vidéken: 2 kath., 1488 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 3-ik osztálybeli határral, erdővel, szilvásokkal, 61⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Székas, oláh f. Krassó vgye szélén, Kékeshez közel: 2 kath., 596 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 3-ik osztálybeli határral, erdővel, szilvásokkal, 20¼ egész jobbágytelekkel. F. U. Papházy Eufrozina.

Traunau, csinos német-franczia f. Lippához nyugotra két órányira, a' Maros mentiben, az Aradra vezető országutban: 834 kath., 16 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Határa 2-ik osztálybeli, 's bő termékenységű; 50 egész jobbágytelket számlál, F. U. a' kamara.

Kis-Topolovecz, oláh f. Temesvárhoz keletre 4 mfdnyire, a' Béga csatornája mellett, mellyen itt egy zsilip van:

2 kath., 138 n. e. óhitű lak., 2-ik osztálybeli határral, $3^3/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Nagy-Topolovecz, oláh f. 6 kath., 1120 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 2-ik osztálybeli határral, $35^5/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Thés, oláh-tót f. Rékáshoz kelet északra $1^1/_4$ mfdnyire. 2 kath., 130 evang., 432 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa 3ik osztálybeli, 's 23 egész jobbágytelket számlál. F. U. Bohus János.

Ujfalu, derék német f. Lippához egy órányira, az aradi országutban, 1046 kath. lak., anyatemplommal, szép uradalmi lakkal, 3-ik osztálybeli határral, $63^2/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Lovász Josepha.

Vizma, oláh f. Krassó vgye szélén, Lippához délre 3 mfdnyire; 562 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. Határa hegyes, erdős és 3-ik osztálybeli; szilvássai vannak; $19^3/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. Kövér Márton.

Zabrány-kis német-oláh f. Guttenbrunn mellett: 65 romai, 75 görög kath. lak., g. kath. parochiával, $4^6/_8$ egész jobbágytelekkel, 3-ik osztálybeli határral. F. U. a' kamara.

Puszták.

Vornicza, kameralis puszta 102 oláh lakossal, kik igen sok meszet égetnek.

IV. Versecz i Járás.

Van benne 7 *mezőváros*, u. m. 3 német, 1 tót-oláh, 1 rácz-oláh-magyar, 1 oláh-rácz-német-magyar; 1 német-rácz-oláh-magyar; 39 *falu*, u. m. 20 oláh, 3 német, 2 rácz, 1 tót, 1 magyar-oláh, 2 oláh-magyar, 1 oláh-német-magyar, 1 oláh-tót, 4 rácz-oláh, 2 oláh,-rácz, 1 oláh-német, 1 rácz-oláh-német; 1 *puszta* oláh lakosokkal.

Népessége 71,707 lélek, u. m. 15,204 katholikus, 1303 evang., 210 ref., 54,648 n. e. óhitű, 342 zsidó.

Ház van: 12,766; egész jobbágytelek $3677^7/_8$.

Mezővárosok.

Buttyin, tót-oláh m. v. Verseczhez északra $3^1/_2$ mfdnyire: 4 kath., 713 evang., *) 2 ref., 206 n. e. óhitű lak., evang. és óhitű anyatemplommal, uradalmi lakkal. Határa igen termékeny 's első osztálybeli; 28 egész jobbágytelket számlál. F. U. b. Hiller Trézi.

Csakova, csinos m. v. oláh-rácz-német-magyar lakosokkal. Temesvárhoz délre 4, Verseczhez északra 6 mfdnyire: 1164 kath., 30 evang. 6 ref., 2442 n. e. óhitű, 180 zsidó lak., kath., óhitű anyatemplommal, synagógával, derék urasági épületekkel, sok mesteremberrel, lovag kaszárnyával. Határa róna 's gazdag termékenységű; rétjei igen jók, de a' Temes (melly itt foly el) árja által gyakran rongáltatnak. Első osztálybeli. Egész jobbágytelket $144^3/_8$ számlál. F. U. az alapitványi kincstár (Fundus politico-fundationalis), 's feje egy igen szép uradalomnak. Hajdani várából, egy csonka torony még most is jó állapotban szemlélhető.

Denta, rácz oláh-magyar m. v. a' Berzava mellett, Temesvárhoz délre 6 mfdnyire: 118 kath., 2412 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, uradalmi tisztartósággal. Róna határa a' legszebb tisztabuzát, tengerit, zabot, árpát, repczét, kendert minden trágyázás nélkül gazdagon termi, rétjei bőségesek, 's azért marha-ló-juhtenyésztése virágzó. Rizskása termesztése megszünt. Első osztálybeli, 's $126^7/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Detta, német m. v. fél órányira az előbbeni városhoz a' Temesvárról Verseczre vezető posta és országutban: 954 kath., 8 ref., 182 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, postahivatallal, vendégfogadóval, csinos privát házakkal, sok mesteremberrel, 2-ik osztálybeli határral $77^6/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Kudricz, német m. v. Verseczhez keletre 2 mfdnyire: 1118 kath., 2 evang., 16 zsidó lak., anyatemplommal. Van meglehetős bora, kőbányája, 2-ik osztálybeli határa, $58^5/_8$ egész jobbágytelke, postahivatala. F. U. Begen.

*) Az evangelikusok 1838-ki schematismusa szerint. A' vgyei conscriptio csak 97 férfit talált (1832-ben).

Móriczfeld, német mezőváros, Dentához keletre 3 mfdnyire, Krassó vgye szélén: 1186 kath., 6 evang., 24 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, 131 egész jobbágytelekkel, 2-ik osztálybeli határral. F. U. a' kamara.

Versecz, nagy és népes mezőváros Temesvárhoz délre 10 mfdnyire: 5484 kath, 18 evang., 10 ref., 8480 n. e. óhitű, 142 zsidó lakosokkal, kik németek, ráczok, oláhok és kevés magyarok. Kath. és óhitű anyatemplomok. Székhelye a' verseczi görög nem egyesült püspöknek. Van itt postahivatal, sótisztség, uradalmi tisztartóság, fő szolgabirói lak., lovas kaszárnya, számos mesterember. A' selyemtenyésztés nagy virágjában van. Határa első osztálybeli 's gazdag termékenységű; egész jobbágytelek 373 számláltatik; szőlőhegyei roppant kiterjedésüek, 's igen sok bort teremnek. Egy hegytetőn valami kastély omladéka most is látható, de kié lehetett ez, nem tudhatni. F. U. a' kamara.

Faluk.

Berekutcza, oláh f. a' Berzava mellett, Dentához keletre egy mfdnyire: 258 n. e. óhitű lak., $14^3/_8$ egész jobbágytelekkel, gazdag első osztálybeli határral. F. U. a' kamara.

Birda, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 964 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 59 egész jobbágytelekkel. Határa ennek is első osztálybeli. F. U. Termasics János.

Dézsánfalva, oláh-német-magyar f. Moraviczához közel: 270 kath., 378 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, $48^3/_8$ egész jobbágytelekkel. Határa első osztálybeli, F. U. Gyika Tivadar és öcscsei.

Ferendia, oláh f. Krassó vgye szélén, Dentához $2^1/_2$ órányira: 1348 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $73^6/_8$ egész jobbágytelekkel, szilvásokkal, 2-ik osztálybeli határral. F. U. Pidoll nemzetség.

Gattája, oláh-magyar f. a' Berzava mellett, Dentához keletre 2 mfdnyire: 278 kath., 1578 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, $109^4/_8$ egész jobbágytelekkel. Földje felette termékeny; rétjei kövérek; Sümegh hegyén jó bort termeszt; az uraság nemesitett birkanyájai nézésre méltók. Második osztálybéli. F. U. Gorové László, Lajos, és Károly.

Gilád, oláh f. Csakovához délre $^1/_2$ órányira: 8 kath., 4386 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $303^7/_8$ egész jobbágytelekkel. Gazdag róna határa első osztálybeli; juhmarha-sertéstenyésztése nagy fontosságú. F. U. az alapitványi kincstár.

Kis-Gaj, rácz-oláh f. Dentához délre 1 mfdnyire, Torontál vgye szélén: 6 kath., 992 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, $29^2/_8$ egész jobbágytelekkel, első osztálybeli határral. F. U. Malenicza Ilona.

Gertenyes, oláh f. Krassó vgye szélén, a' Berzava mellett, Dentához $3^1/_2$ mfdnyire: 2 kath., 1366 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, $56^4/_8$ egész jobbágytelekkel, 2-ik osztálybeli határral, erdővel, szilvásokkal. F. U. Hollósy Adeodat.

German, oláh f. Dentához délre $1^3/_4$ órányira: 864 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, $33^5/_8$ egész jobbágytelekkel, első osztálybeli határral. F. U. Constantinovics Sándor és Demeter.

Szent-György, oláh f. a' Berzava mellett, Dentához keletre $^3/_4$ órányira: 6 kath., 456 n. e. óhitű lak., első osztálybeli gazdag határral, $21^1/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Szent-György-Klastrom, rácz-oláh f. közel az elébbeni helységhez túl a' Berzaván, kies erdők szomszédságában: 4 kath., 204 n. e. óhitű lak., g. n. e. Basilita monostorral, melly egyszersmind a' helységnek birtokosa, első osztálybeli határral, $6^2/_8$ egész jobbágytelekkel.

Jabuka, oláh-rácz f. Verseczhez dél-keletre $1^3/_4$ órányira: 2 kath., 1204 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., kik közt czigányok is számosan találtatnak. G. n. e. anyatemplom. Második osztálybeli határ. 53 egész jobbágytelek. Szőlőhegye igen jó bort terem. F. U. Nemeshegyi özvegye.

Markovecz, oláh f. Verseczhez keletre $2^1/_2$ mfdnyire: 14 kath., 1466 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $79^4/_8$ egész jobbágytelekkel. Határa 2-ik osztálybeli; erdeje, 's jó bort termő szőlőhegye van. F. U. a' kamara.

Kastély, oláh f. a' Karas vize mellett, Krassó vgye szélén, Verseczhez délre 2 órányira: 6 kath., 2166 n. e.

óhitű lak., anyatemplommal, 144²/₈ egész jobbágytelekkel, 2-ik osztálybeli határral, szőlőhegygyel. F. U. gr. Bethlen József.

Klopothia, oláh-tót f. Dentához dél-keletre 3 mfdnyire: 38 kath., 40 evang., 1006 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 77 egész jobbágytelekkel, hegyes, völgyes határral, melly 2-ik osztálybeli; szilvásokkal, erdővel. F. U. Beniczky Miklós és Nyéky.

Lacznás, oláh f. Kudriczhoz északra egy órányira: 1156 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 52²/₈ egész jobbágytelekkel, 2-ik osztálybeli határral, szilvásokkal. F. U. Sztojanovics.

Messicz, oláh f. Verseczhez keletre 1¹/₂ órányira: 640 n. e. óhitű lak., gör. n. e. kolostorral, 15¹/₈ egész jobbágytelekkel. Határa 2-ik osztálybeli, sok bort, gyümölcsöt termeszt; fája elég. F. U. a' hasonnevű kalugyer kolostor.

Markovecz, lásd Jabuka után.

Moravicza, német f. a' Verseczről Temesvárra vivő posta és országutban, Verseczhez egy postaállásnyira: 1172 kath., 4 evang., 6 ref., 48 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, postatisztséggel; 96 egész jobbágytelekkel. Határa gazdag termékenységű, 's első osztálybeli; lakosai szép lovakat tenyésztenek, 's hires kocsisok. F. U. a' kamara.

Obád, oláh f. Csakovához fél órányira a' Temes mellett: 2 kath., 1166 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, 63⁷/₈ egész jobbágytelekkel, gazdag első osztálybeli róna határral, nagy marhatenyésztéssel. F. U. az alapitványi kincstár.

Omor, magyar-oláh f. Dentához igen közel, a' Berzava mellett: 458 kath., 4 evang., 398 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 28²/₈ egész jobbágytelekkel. Földje igen termékeny, de sok helyt mocsáros. Második osztálybeli. F. U. a' kamara.

Opaticza, oláh f. Dettához keletre 1 órányira: 718 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 35⁶/₈ egész jobbágytelekkel. Határa gazdag termékenységű 's első osztálybeli; rétjei jók, tölgyes erdeje van. F. U. a' kamara.

Paulis, rácz-oláh f. Verseczhez fél órányira, az alibunári nagy mocsár szomszédságában, mellyből már sok kiszárittatott. Számlál 2 kath., 4 evang., 1644 n. e. óhitű lakost, $83^{2}/_{8}$ egész jobbágytelket. Határa első osztálybeli; rétje sok; szép marhát nevel. F. U. gr. Bethlen János. Van g. n. e. óhitű anyatemploma.

Perkoszova, oláh-német f. Deatához kelet-délre 1 mfdnyire: 286 kath., 4 evang., 608 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $77^{7}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, harmadik osztálybeli határral. F. U. b. Hiller Trézi.

Popkorány, rácz f. a' német-illyriai végezered megyéje szomszédságában: 500 n. e. óhitű lak., anyatemplommal $48^{3}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, 's első osztálybeli gazdag határral. F. U. gr. Bethlen János és József.

Retissova, oláh f. közel az elébbeni helységhez; 2 kath., 1502 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 86 egész jobbágytelekkel. Határa ennek is róna és első osztálybeli. F. U. a' kamara.

Szolcsicza, oláh f. Jabukához keletre fél órányira: 842 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, $34^{6}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Határa 2-ik osztálybeli; bort termeszt, és szilvássai vannak. F. U. Czikó.

Kis-Semlak, tót f. Buttyinhoz keletre fél óranyira, közel Krassó vgyéhez: 4 kath., 366 evang. (vgyei Cónscriptio szerint csak 86 evang. férfi) lak., evang. anyatemplommal, 92 egész jobbágytelekkel, 2-ik osztálybeli határral. F. U. Osztoics János, és György.

Nagy-Semlak, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 12 kath., 6 evang., 928 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, uradalmi lakkal, régi omladékban heverő várral, $55^{4}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Határa hegyes, völgyes 's második osztálybeli; erdeje, szilvássai vannak, F. U. Osztoics János és György.

Tót-Sztámora, német f. Moraviczához közel: 916 kath., 12 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., kath. paroch. templommal, 80 egész jobbágytelekkel, első osztálybeli határral. F. U. Malenicza Miklós.

Szkúlya, oláh-magyar f. Dentához keletre 2 mfdnyire: 14 kath., 6 evang., 176 ref., 650 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, $44^{6}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. A' reformatusok Rittbergbe, az evangelikusok Kis Semlakra járnak templomba. Határa 2-ik osztálybeli. F. U. Kayser Fáni.

Vardia, oláh f. a' Karas vize mellett, Krassó vgye szélén, Verseczhez dél-keletre $2^{3}/_{4}$ órányira: 24 kath., 2 evang., 3156 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 150 egész jobbágytelekkel. Határa 2-ik osztálybeli; szilvássa igen sok lévén, pálinkát nagy mennyiségben főz; szőlőhegye kedves izű veres bort terem; erdeje is van. F. U. Baics.

Vlajakovecz, oláh-rácz f. a' német-illyriai végezered szomszédságában, Verseczhez dél-nyugotra $1^{1}/_{2}$ órányira: 2 kath., 1252 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $85^{6}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Határa róna 's gazdag termékenységű; rétje, legelője igen sok; posványai is vannak; marhatenyésztése virágzó. Első osztálybeli. F. U. gr. Bethlen Imre.

Vojvodincz, oláh f. Verseczhez délre 2 órányira: 2 kath. 1836 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, $81^{2}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, 2-ik osztálybeli határral. Itt jönnek össze Krassó, Temes vgyék, az oláh-illyriai, és német illyriai végezeredek határai. F. U. gr. Bethlen Ferencz.

Vattina, rácz f. Moraviczához fél órányira, az alibunári mocsár szomszédságában: 456 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, $23^{5}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Határa első osztálybeli 's igen termékeny; rétje igen sok; marhatartása nevezetes. F. U. a' kamara.

Vojtek, rácz-oláh f. Csakovához kelet délre $1^{1}/_{2}$ mfdnyire: 84 kath., 1184 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, $81^{7}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Róna határa felette gazdag 's első osztálybeli. F. U. a' kamara.

Kis-Zsám, oláh f. Verseczhez északra $1^{1}/_{3}$ mfdnyire: 2 kath., 1252 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 62 egész jobbágytelekkel, 2-ik osztálybeli határral. F. U. Karácsonyi Lajos.

Nagy-Zsám, német f. 1492 kath., 2 ref., 70 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, 180 egész jobbágytelekkel. Határa első osztálybeli. F. U. Karácsonyi Lajos.

Kis-Zredistye, oláh f. Kudriczhoz fél órányira: 626 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, $10^3/_8$ egész jobbágytesekkel. Határa 2-ik osztálybeli. Szólóhegye nagy. F. U. a' kamara.

Nagy-Zredistye, rácz-oláh-német f. Kudriczhoz északra fél órányira: 68 kath., 1484 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplomamal, $122^2/_8$ egész jobbágytelekkel, első osztálybeli határral F. U. a' kamara.

Puszták.

Topolya; Dentához nem messze: 188 n. e. óhitű oláh lakossal. Az egész vgyében, mostan csak itt termesztetik rizskása, 's a' mi különös, ezen kötelesség a' királyi adománylevélbe is beiktattatott. F. U. Arizy Pál.

Jegyzés. Ezen szép és gazdag vármegye bővebb megismertetését Neboyszai Bogma István urnak, t. Temes vgye fő-adószedőjének, 's a' magyar literatura buzgó és lelkes pártfogójának köszönhetjük.

TORONTÁL VÁRMEGYE.

(Comitatus Torontaliensis. Torontaler Gespanschaft.)

1. §. Határai.

Torontálnak szomszédja északról Csanád, 's egy kis részben Csongrád vármegye, mellyektől a' Maros választja el; nyugotról Csongrád, Bács vgyék, és a' Csajkások Kerülete, 's ezek közt a' Tisza von határt; délről a' Németbánáti végezered vidéke; keletről Temes vármegye.

2. §. Nagysága 's Kiterjedése.

Földterülete 132$^{113}/_{...}$ □ mfdet foglalván el, e' tekintetben ötödik a' vármegyék közt. Legnagyobb hosszasága 15, szélessége 9 mértföld. Használható földe: 1,039,906 hold, 's ebből 458,588 hold szántóföld; 331,454 hold rét és legelő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Az egész vármegyében nem hogy hegy, de egy jókora halom sincs, 's így tisztán róna tartomány. Földje minémüségére nézve különféle. Általjában fekete agyag, igen sok televénynyel (humus) gazdagitva; sok az iszap és lápföld (Marsch und Moorboden) is, a' Tisza és Maros mentiben, 's a' kiszáritott mocsárok helyein. Szikes területeket több helyeken láthatni, p. o. Pádé, Gyülvész körül, de homok ugy szólván semmi sincs, mert az a' kevés mi Écska, környékén, 's a' Tisza partjain találtatik, az egészhez mérve figyelmet nem érdemel. Ezek szerint Torontál, Békés, Csanád volnának azon megyék, mellyek kevés kivétellel nem

csak termékenyeknek, hanem valóban gazdagoknak nevezhetők. Hegyek, dombok, 's igy változóság itt nem lévén, kies vidékeket ne keressünk; azonban a' Temes ligetjei Rudna körül a' legregényesebb tájékoknak sem sokat engednek. Éghajlata szelid és meleg; levegője egészséges; a' váltóhideg, mióta a' mocsárok kiszárittattak, ugy szolván eltünt.

4. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok. Csatornák.

Torontálnak kimondhatlan szerencsés fekvése van abban, hogy széleit két hajókázható viz (Tisza, Maros), 's derekát egy hajókázható viz és csatorna (Bega) hasitják. Fő folyóvize:

1. A' *Tisza*, melly Uj-Szegednél a' megye határára lépvén, ezt egész hosszában végig folyja, bal partja ide, jobb partja Bácshoz és a' Csajkásokhoz tartozván. Folyásában felette sok és nagy tekerületeket tesz. Árvizeivel kivált ezelőtt tetemes kárt okozott, 's mellékén véghetetlen kiterjedésü földeket tett hasznavehetetlenné; azonban e' kártékonysága a' megye, 's a' privát földesuraságok erőlkedéseivel meglehetősen korlátozva van; 's mélt. Hertelendi Hertelendy Ignácz, k. udvari tanácsos, 's mostani szeretett fő ispáni helytartó lelkes gondoskodásai által, nem csak itt, hanem általjában a' vizek mellett olly óriási védtöltések állanak, mellyek a' romaiaknak is becsületükre szolgálhattak volna. Hid rajta csak Szegednél van; egyébütt kompokon történik az általkelés. 2. A' *Maros*, Perjámosnál éri el a' megyét, 's Csanádtól és Csongrádtól elválasztván, 9 mfdnyi folyása után, Szegednél a' Tiszába szakad. A' legujabb időkben szabályoztatásán sokat dolgoztak, gr. Károlyi Lajos elnöksége alatt egy különös k. biztottság rendeltetvén-ki. Fő rév és általjárás van rajta Csanádnál. 3. A' sok ágakra oszló, 's gyönyörü ligeteket képező *Temes*, Ujpécsnél, Csebzánál, Maczedoniánál lép a' megye határára, 's ennek dél-keleti csúcsát keresztül hasitván, mintegy 6 mfdnyi folyása után, Botosnál a' Német-bánáti ezered vidékére megy által. Áradásaival ez is sok kárt okoz.

4. A' *Berzava*, Dentán alul jön be Temes vgyéből, 's Margiticzánál összefolyik azon csatornával, melly az Alibunári és Illáncsai mocsárok vizei felvételére ásatott; innen egyesülve Botosnál a' Temesbe ömlik. A' megye észak-keleti szegeletében több apró ágak szakadnak ki a' Marosból, mellyek egyesülvén, *Arauka* név alatt, Pádén alul a' Tiszába hempelyegnek. A' *Bege* vagy *Béga* vize és csatornája, mind Temes, mind Torontál vgyének felette nagy hasznára lévén: erről itt bővebben értekezünk.

A' *Béga* ered Erdélyország határszélén, Krassó vgyében a' *Pojen* és *Lunkán* hegyipatakokból, mellyek eredetöktől kezdve $3^1/_2$—4 mfdnyire, Kurtyán alól egyesülvén, Béga nevet vesznek fel. Facsettől Temesvárig, innen Klekkig (Torontálban) mesterséges csatornára vétetett, kivévén egy kis tért Kiszetótól Budinczig, 's Jeszvintól Girodáig Temes vgyében, hol régi természetes ágyában folyik, 's igy hossza esen közben teszen 86,970$^1/_2$ folyó ölet. Klektől lefelé a' Fejér Mocsáron keresztül, hol a' viziút szabályoztatását a' cs. k. katonaság már czélba vette, és a' Gustosárkon által a' Titelnél való Tiszábani szakadásáig számlál 23,516 folyó ölet, 's igy az egész csatorna hosszasága teszen $33^1/_2$ német mértföldet, 's általfolyja Krassó, Temes, Torontál vgyéket, 's a' Német-bánáti végezered vidékét. Mélysége Facsettől Kiszetóig csekély, kicsiny vizállásnál legfeljebb 6—12 hüvelyk, hó olvadáskor 3—4 láb; Kiszetótól Temesvárig kicsiny vizállással 1—2 láb; innen Ittebéig, hol a' csatorna jóval keskenyebb 3—4 láb; Ittebétől, Sz. Györgyig csak 1'—6'', mivel a' csatorna magas vize Ittebéa felül a' jobb parton eső mocsárokba önt ki, a' töltés még itt be nem fejeztetvén; Sz. Györgytől Klekkig, hol természetes ágyába visszatér, 's innen a' Fejér Mocsárig Écakán alul 3—6 láb; a' Fejér Mocsáron keresztül a' Német-bánáti ezered által készitett csatornában (1700 folyó ölnyire) 2—4 láb; végre innen a' Tiszába való szakadásig 2—5 láb. Megjegyzésre méltó az hogy ha a' Tisza nagy, akkor a' Gustós-árkának torkolatja beiszapoltatik; ha kicsiny, akkor a' hajók már nehezen szállhatnak-ki a' Gustosárkából a' Tisza vizére, innen pedig az árokba vissza, egyátaljában lehetetlen. Maga a' Béga, Facseten felyül vizét sokszor egészen el-

veszti; de a' csatorna soha sem, mert a' Temes folyójából kap táplálékot, egy 13 lábnyi, 3 hüvelyknyi esésü tápcsatorna által, melly Kosztiltól, Kiszetóig terjed, 's 5130 folyó ölet tesz. Ezen csatorna erős alkotású zsilippel, 's ez a' Temesben dagadási gáttal van ellátva (Stauwehre), mellynek segedelmével a' kincstár fák usztatására, a' Fabrikavárosban találtató 13 liszt, 's más kalló, fürész malmok hajtására, 's a' hajókázásra szükséges viz mennyiség megszereztetik. Sebessége a' Béga csatornájának Kiszetótól kezdve, hol a' Temes tápvize befolyik, egész a' Tiszáig kicsiny vizállással mintegy 1 lábnyi; nagy viz alkalmával Kiszetótól Utvinig 4 láb; innen Klekkig 3 láb; Klektól kezdve Écskáig hol már a' Tisza visszahatását észrevehetni $2-2^1|_2$ láb; innen kezdve, hol már a' csatorna alacsony árvizektől szenvedő lapály földön megy, mind a' Fejér Mocsárban készitett vesszö partok, mind a' lentebb eső térség 7 lábnyira öntetik el vizzel, 's egész tó képeztetik, mellyben a' sebesség ugyszólván elvész. A' csatorna vizmennyisége 5—11 láb magas töltések közé van szoritva, kivévén Ittebén feljül a' jobb oldalt, hol még a' töltés be nem végeztetett. Innen Torák és Sz. Györgyön keresztül a' partok magasabbak kezdenek lenni, 's Klekknél igen magasak, és meredekek. A' csatorna Temesváron felül csupán fák, és kövek leusztatására használtatik, de Temesvártól kezdve, egész a' Tiszáig különféle nagyságú és szerkezetü hajók járnak rajta. A' Dunán lejövők rendesen Felső Austriában készültek, 's mindenféle nemü gyári portékákkal vannak megrakva. Lefelé vizsebessége által hajtatnak a' hajók, de visszafelé marbákkal kell vontatni, mirenézve mindenütt alkalmas parti útak csináltattak, de a' Fejér mocsáron által csak rúdakkal, 's póznákkal tolatik fel a' hajó. — Egyébiránt az Ó Béga vizének szabályoztatása czélba lévén, egyszer'smind a' csatornának is Becskerektől a' Tiszáig más menetele projectáltatott. Ugyanis mostani menetele a' Fejér Mocsáron, 's Gustos-árkán keresztül Titelnek, mind le, mind felfelé sok bajt, sőt veszedelmet szerez a' hajóknak; e' mellett tetemes kerülés. Ezen bajok eltávoztatására tehát egy másik csatorna van szándékban, Becskerektől Aradáczon keresztül a' Tiszáig, melly 11,018 folyó öllel lenne rövidebb, mint a' régi csatorna, más

szembeötlő hasznait nem is említvén. — Végre a' csatorna vizesete Fadimáktól és Balincztól (Krassó vgyében) kezdve, a' Tiszába való szakadásig 131'—6"—1"' tesz. Ezen nagy hasznú csatorna Maria Therezia alatt készült, 's 1750-1754-ben ujra ásatott.

A' *mocsárok* csak nem régen nagy és nevezetes részét foglalták-el e' megyének, ugyhogy Teleki gróf, utazási könyvében 19 □ mfdre becsülte, mások meg 31 □ mfdre, a' posványságok kiterjedését. Azonban mint feljebb láttuk, ezek ez időben sokkal szűkebb határok közé szoritattak. Csak maga a' halhatatlan emlékezetű Vedres István, gyenge erejével, de szilárd elhatározottságával milly roppant földet nyere meg a' földmivelésnek, bővebben leirandjuk Vedresháza pusztának ismertetésénél. Nevezetesebb mocsárok mind e' napiglan a' Fejér Mocsár vagy Tó, Écskán alul, a' Fekete-Tó Ittebén feljül jobbra, az Alibunári és Iláncsai mocsárok a' megye délkeleti csúcsában.

5. §. Termékei.

A) A' Növények Országából.

Torontál szerfelett gazdag és termékeny vármegye, melly mindenféle gabona nemet olly bőséggel terem, hogy a' tetemes belső szükségen felül, alkalmasint $2'|_3$ millio pozsonyi mérőt ki is vihet, 's a' megye szintúgy mondathatik Magyarország Egyiptomának, mint Bécs és Austria tárházának. A' föld általjában véve trágya nélkül is gazdagon fizet, ámbár itt ott vannak már ollyan régi földek, mellyek ezt megkivánnák, ha ettől a' rácz és oláh nem irtódznék. Fő termesztménye a' *tiszta búza*, melly bánáti név alatt ismeretes, 's melly sikerességére, jóságára nézve minden más vidékbeli búzánál drágábban fizettetik. Különösen pedig a' németek azok, kik legtöbbet és legszebbet termesztenek. A' *kétszeres búza* szinte nagy divatban van, de *rozs* felette kevés vettetik. A' tavaszi vetemények közül a' *zab* és *kukuricza* legelterjedtebb gabona nemek, ezt az oláhok és rácz ok, amazt a' németek szeretvén főképen. *Kölest* a' friss feltörött föl-

dekben igen sokat termesztenek. *Árpa* jóval kevesebb vettetik, mint *zab*; *burgonya* pedig épen kevés. 's az sem jó minéműségű. *Kender* csak házi szükségre elég; *len* erre is kevés. Tavaszi, de kivált őszi *repczét* egész Magyarországban itt legtöbbet vetnek. *Dohánytermesztéssel* több ezer család foglalatoskodik, ugyhogy 41 nagy népesitett pusztán csaknem mind dohánytermesztők laknak, 's ezek leginkább magyarok. A' torontáli dohány szegedi név alatt jön kereskedésbe, még pedig oly nagy mennyiségben, hogy erre nézve talán egyedül Szabolcs és Tolna vgyék vetekedhetnek vele. Jósága 's kedves iz tekintetéből különösen dicsértetik a' d e s z k i és t o r d a i. — *Legelője* és *rétje* mint fentebb láttuk szerfeletti bőséggel van, de ezeknek nagyobb része uraságí majorság, 's innen a' jobbágyok főképen bérlett legelőkkel 's rétekkel tarthatják ki számos marháikat. Jobbágyi legelő 42,694 hold (1600 □ ölével) találtatik. — Ennyi sok és különféle javai mellett, néminémű szükséget még is érez ezen megye. Ugyanis *gyümölcse* kevés; *szőleje*, 's *bora* több volna ugyan, és kedves izű, de gyenge és nem állandó. A' jobbágyi kertek és szőlők 11,085 $^{1}/_{16}$ holdat foglalnak-el. Nagy része a' megyének fában szinte hiányt szenved, de kivételt érdemel a' Maros melléke, hol gyönyörű erdők szemléltetnek, továbbá a' Temes vize környékei kies ligetjeivel. A' Tisza mentiben többnyire fűz erdők találtatnak. A' jobbágyi erdőség csak 116$^{1}|_{4}$ holdat tesz.

B) Állatok országából.

A' *szarvasmarhatenyésztés* nagy fontosságú ezen megyében, 's ezt nem csak a' jobbágyok (különösen a' ráczok és magyarok) hanem az uraságok is erősen gyakorolják. A' tágas pusztákon a' gőbölyök falkánként hizlaltatnak, 's ezekkel különösen a' nagybecskereki marha kereskedők, élénk kereskedést űznek. A' németek és francziák ökröt ugyan keveset nevelnek-fel, de jó fejős teheneket szoktak tartani, 's vajat is sokat készitnek. Igen szép gulyája és tehenészete van Tajnay Jánosnak Hegyesen, hol egyszer'smind sok és jó izű sajt csináltatik. A' *lótenyésztés* dicséretére válik ezen

megyének, 's e' tekintetben csak Tolnát ismeri el vetélkedő társának. E' dicséretet azonban főképen a' német helységek, p. o. Márin föld (Nagy Terem), Perjámos, Szárcsa, stb. érdemlik meg, mellyek semmi áldozatot nem sajnálnak, csakhogy jó ménekre tehessenek szert, mire egyébiránt a' közellévő Mezőhegyes kedvező alkalmat nyujt. A' ráczoknak apró, de tüzes és tartós lovai szinte figyelmet érdemlők, 's kitűnőleg Basabid a' lótenyésztésben jelesen megkülönböztetti magát. A' már említett Tajnay uraság Hegyesen híres ménest tart. — A' nemesitett *birkatenyésztés* még itt nem kapott lábra, hanem közönséges raczka faj nagy mennyiségben tenyésztetik főképen az oláhok által. *Sertést*, kukuriczája bőven lévén sokat tart. Az 182$^{8}/_{9}$ országos összeiráskor találtatott jobbágyi marha, ökör 31,996 darab; tehén 53,553; tulok 20,899; ló 95,935; juh 239,268; sertés 56,747; kecske 36. A' *selyembogártenyésztés* nincs ollyan karban, millyenben lehetne. 1836-ban csak 1546$^{1}/_{4}$ font galetta gyüjtetett. Szép epreskertek vannak Nagy-Becskereken, Nagy-Kikindán, Modoson. — *Vad állatok és szárnyasok* közül ózek bőven találtatnak a' Maros melléki szép erdőségekben; a' Bege mentiben pedig fáczányok. A' tavakat és mocsárokat csaknem hihetetlen mennyiségben lepik el a' különféle fajú vizimadarak, mellyek közt a' *rezsnek*, mint igen nagy ritkaság említést érdemel. A' Temes, Berzava, Maros, 's különösen a' Tisza, sok *halat* adnak, de az utóbbi folyó, legközelebbi években világszerte híres halgazdagságában ugy látszik, sokat vesztett. A' *nadály* vagy *piócza* fogás nem megvetendő summát hoz be némelly uradalmaknak.

C) Ásványok Országából.

Ásványokkal, csupán némelly szikföldiekkel él. Érczesforrásokra mind eddig nem akadtak. Sósforrások voltak ugyan itt, ott, de felsőbb rendelésnél fogva betemettettek.

9. §. Lakhelyek. Lakosok.

Hajdan ezen megyét a' magyarság szine lakta, kevés oláhokkal és ráczokkal keverve. Régi nevezetességének nyo-

mai, fájdalom! ez időben omladékokban hevernek. Ilyen a' csanádi régi vár és püspöki lak; az egresi cisterciták apátursága és zárdája; a' szőregdi apaturság, mellynek nagy szerű romjai á' hasonnevű helység plebánia kertében szemlélhetők, 's melly még 1217-ben fennállott; Rácz Sz. Mártonban régi omladékok még a' rómaiak idejéből. A' becskereki várnak már ma nyoma sincs, be lévén ujabb épületekkel fedetve. Aracson a' pusztán egy régi szentegyház falai látszanak gothizlésben, corinthiai oszlopokkal. Valaha Aracs vár és város e' helyen feküdt, 's megyegyülések gyakran tartattak benne. A' tiszai szigetben a' becsei vár omladéka komorúl. Mind ezen romok eléggé mutatják Torontálnak hajdani nevezetességét. Azonban a' török csaknem 200 esztendeig dühösködvén itt, ezen egész környék szomorú 's laktalan pusztasággá vált; a' dühöngő árvizeknek semmi korlát nem tétetvén, földszinét mérget lehellő mocsárok boritották-el. Mind ez jelenleg más alakot ölte magára. A' posványságok, 's a' vele együtt járó váltóhideg ugy szólván eltüntek; a' pusztán hagyott tartomány Magyar-Német-Franczia országbeli gyarmatok ülvén meg, ez időben legvirágzóbb, 's leggazdagabb megyéje honunknak; itt lehet látni egész országban a' legszebb 's legvagyonosabb falukat, mellyek közül néhányan, mint Sándorháza, Ernestháza, 'stb., talán egész austriai birodalomban legcsinosabbak; akárhova tekint az ember, mindenütt (egynehány csekély rácz és oláh helyeket kivéve) rendbe szedett utczákat, csinos tiszta, sok helyt cseréppel fedett paraszt házakat, jól öltözött, vagyonos lakosokat, diszes köz épületeket, gyönyörű, hidakat, erejében tartott barmokat, szép izlésű urasági kastélyokat, gazdasági épületeket, 's kerteket láthatni. Legpompásabb kertje van b. Liptay Fridriknek Lovrinban; igen szép még Kiss Antalé Sz. Györgyben, gr. Gyulayaké Trübswetterben, 's. t. b.

Népes lakhely van benne 172, u. m. 24 *mezőváros*, mellyek közül 1 magyar, 8 német, 3 rácz, 1 bolgár, 3 rácz-magyar, 1 német-magyar, 1 oláh-német, 1 rácz-oláh magyar, 2 rácz-német-magyar, 1 rácz-német-magyar-tót, 1 magyar-rácz-tót, 1 rácz-német-magyar-oláh-tót-bolgár; 107 *falu*, u. m. 3 magyar, 31 német, 5 franczia, 17 rácz, 17 oláh, 1 tót, 1 tót-magyar, 1 német-rácz, 8 rácz-német, 4 rácz-oláh-

4 oláh-német, 1 oláh-rácz, 6 rácz-magyar, 1 oláh-horvát, 2 rácz-horvát-magyar. 1 rácz-horvát-oláh, 2 oláh-rácz-magyar, 1 német-magyar-rácz, 1 rácz-horvát-oláh német; 41 *népes puszta*, mellyek egyébiránt helységeknek is beillenének, 's ezek közűl 37 magyar, 1 német, 1 magyar-tót, 1 magyar-rácz, 1 bolgár-magyar.

Népessége: 312,246 lélek, és igy esik 1□mfdre 2365 lakos.

Vallásokra: 132,918 romai katholikus, 3272 evangelikus, 3206 reformatus, 170,598 nem-egyesült óhitű, 2252 zsidó.

Nyelvökre: 45,332 magyar, 113,860 rácz, 75,864 német, 6000 franczia, 56,738 oláh, 9000 bolgár, 2500 tót, 700 horvát, 2252 zsidó. — E' szerint van a' megyében 5 vallás, és nehány czigányokat, őrményeket, görögöket és olaszokat is ide számlálván — 13 nyelv. Ház van: 42,794.

A' *romai katholikusok* 51 plebániája a' csanádi megyés püspöktől függ. Szerzetes ház egy sincs a' megyében.

Az *evangelikusok* 4 anya ekklézsiát birnak, mellyek közűl 3, u. m. N. Becskereken, Istvánfalván, Tót-Aradáczon a' bánáti, egy t. i. N. Sz. Miklóson, a' békési esperestséghez, 's mindnyájan a' bányavárosi superintendentiához tartoznak.

Reform. anya ekklézsia van Magyar-Ittebén, 's egy ujonnan állitott N. Becskereken, mind kettő a' békés-bánáti esperestségbe, 's tiszántúli superintendentiába esik. A' *n. e. óhitűek* 71 parochiáit nagyobb részben a' temesvári, kisebb részben a' verseczi püspökök igazgatják. *Synagóga* van három, u. m. N. Sz. Miklóson, N. Becskereken, N. Kikindán.

7. §. Szorgalom, Mesterségek. Gyárok.

A' torontáli lakosok csaknem egyedűl földmiveléssel és baromtenyésztéssel foglalatoskodnak, 's azért itt gyárokat épen nem kell keresni. Mesteremberei a' mezővárosokban számosak, 's 1836-ban 2882 jobbágyi kézmüves találtatott. Szá-

rázmalom volt 1165; vizimalom 49; szélmalom 5, az uraságokét ide nem számlálván. Sörházak több helyeken vannak, Karácsonyi Lukácsnak pedig a' kis-bikácsi pusztán igen nevezetes pálinkafőző háza van gőz készületekkel. Az uj-szegedi hajógyárakban legjobb, legerősebb, legnagyobb hajók készülnek egész Magyarországban.

8. §. Kereskedés.

Torontál sok termesztményekben szerfelett bővölködvén, kereskedése is igen nagy fontosságú, mellyet a' Tisza, Maros hajókázható vizek, 's a' Béga csatorna 's folyó hatalmasan előmozditanak. Fő kereskedési czikkek: a' búza, zab, tengeri, repcze, dohány, szarvasmarha, ló, sertés, juh, gyapjú, nyers bőrök, hal, méz és viasz. Hoz be pedig bort, gyümölcsöt, tűzi és épületre való fát, köveket, érczeket, 's mindenféle gyári és fényüzési portékákat. Török-Becsének hires gabonakereskedéséről alább ezen hely leirásánál bővebben szólandunk. Nevezetes rakpiaczok még: a' babátai, becskereki, csókai. Kereskedő és kalmár volt 1836-ban: 513. A' Béga csatornáján gyakorlott kereskedés nem csak Torontálra, hanem egész Bánátra nagy érdekű. Ezen vitetik: búza, kétszeres, zab, tengeri, sok ezer mázsa kincstári liszt hordókban, repcze; dohány, ágyitoll: rongy a' papirosmalmok számára, továbbá a' fában és gyümölcsben gazdag Krassó és Temes vgyékből Temesvárig hordatik, 's itt hajókra rakatik: mindenféle kerékgyártói 's molnári fa eszköz, villa, lapát, targoncza, abroncs, szilva pálinka, gyümölcs, sok cserép zsindely, tűzi fa egész Becskerekig le, 's tovább is. A' gabonanemek, liszt: repcze, dohány, rongy a' csatornából nagyobb Tisza hajókra rakatnak, 's ugy a' Tiszán, Dunán, Dráván és Száván mindenfelé elvitetnek Erdélyből a' Maroson, 's a' Tiszán le usztatott fenyőszálak, zsindely, karó, 's különféle épületi fák a' csatornán visszafelé egész Temesvárig vontattatnak. Szegedtől a' Tiszán le, 's a' csatornán fel Becskerekig só, Szerem, Verőcze vgyéből tűzifa, szerszámfa, dongák, 7 láb hosszú tölgyfa szobrok keritésre használhatók, mész, szilvapálinka, bor, épü-

leti 's utcza kirakásra alkalmas kövek hordatnak. Stájerországból jönnek vas kályhák, vasrúdak, edények, szegek, 's különféle öntött vasmivek, fenyőszálak, vastag fenyődeszkák. Szegszárd, Mohács felől borok; Pestről és Pécsről márvány táblák, malom kövek, cserép edények: 's más gyári portékák.

Posta állomások: Komlóstól *Buda* felé: Mokrin 1; Török Kanisa $1\frac{1}{2}$. Ugyan onnan *Temesvár* felé: Csatád 1; Kis-Becskerek $1\frac{1}{4}$; Temesvár $1\frac{1}{4}$. Ugyan onnan *N. Becskerek* felé: N. Kikinda 1; Beodra 1; Melencze $1\frac{1}{2}$; N. Becskerek 1. Beodrától *Pétervárad* felé: Török-Becse $1\frac{1}{2}$; Temerin 2.

9. §. Királyi Hivatalok.

Az emlitett posta tisztségeken kivül van egy cs. k. sóház N. Becskereken. Kerületi tisztartóság Csatádon és N. Becskereken.

10. §. Oskolák.

A' kisebb nép oskolákon kivül más nagyobb tanitó intézet egész megyében nem létezik. A' 61dik magyar gyalog sorezerednek nevendékháza ez időben N. Sz. Miklóson van.

11. §. Katonaság.

Ujonczait a' 61ik magyar gyalog sorezeredhez adja, 's a' hadfogadó kormany N. Kikindán tartja székhelyét. Rendes fekvő lovasságból e' megyében közönségesen 2 osztály szokott tanyázni, 's ezen ezerednek fő tisztikara ('stab) is, megyebéli Uj-Pécs városában fekszik.

12. §. Jobbágytelkek. Porták.

Ezen vármegyében négy rendű, t. i. egész, fél, fertály és nyolczad telkek találtatnak, mi szerint abban semmi osztályrendnek hely nem lévén egy egész telkes jobbágy bir szántóföldben 24, rétben 6, közlegelőben 3, belső telkes járandóságban 1 holdat, mind 1600 □ ölével számitva. Féltel-

kes bir szántóföldben 12, rétben 4, közlegelőben 2, belső telki járandóságban 1 holdat. Fertálytelkes bir szántóföldben 6, rétben 3, közlegelőben 1, belső telki járandóságban 1 holdat. Nyolczad telkes bir a' körülményekhez képest akár rétben, akár szántóföldben 5, közlegelőben 1, belső telki járandóságban 1, összesen 7, némelyhelyeken pedig 8 holdat.

Mindenféle rendű telkeket összevévén, találtatik egész jobbágytelek 12,283$^{4}/_{8}$. Ezeken kivül a' papok birnak 155$^{3}/_{4}$ telket; 's nemesi jobbágytelek van: 33$^{1}/_{2}$.

Portája a' megyének 254. Hadi adóban fizet 174,876 fr. $^{5}/_{16}$ ezüst pénzben. 183$^{5}/_{6}$ ban a' házi pénztárból tisztviselők fizetésére kellett 13,780 f. p. p. Zsoldosok és cselédek fizetésére 12,900 fr. 18$^{2}/_{5}$ kr. p. p.; cselédek ruházatjára 4300 fr. 26$^{1}/_{5}$ kr. p. p.; rabokra 3669 fr. 14$^{2}/_{5}$ kr. p. p.

13. §. Nemesség és Birtokosok.

1785-ben csak 108 férfi nemes személy találtatott. Ellenben az 1836-ki tisztválasztáskor már 976 szavazó nemest lehetett összeirni. A' torontáli nemesség e' szerint jelenleg sem felette sok, de igen vagyonos, sőt ennyi 's illyen gazdag nemes emberek egy vármegyében sincsenek. A' birtok különbséget meghatározni szorosan nem lehet, mivel számos puszták és majorsági földek találtatnak. Azonban a' jobbágytelkekhez mérve e' következő lenne: A' nagy-kikindiai szabadalmas kerületben, melly egyébiránt k. kincstári jószág találtatik 1451 egész jobbágytelek. A' királyi kincstár ezenkivül bir 2177 telket; Csekonics János 840$^{4}/_{8}$, a' Zágrábi püspök 556$^{3}/_{8}$, Nákó János 545$^{6}/_{8}$, gr. Nákó Sándor 527$^{2}/_{8}$, Kis Erneszt 505, gr. Gyulay 480$^{7}/_{8}$, gr. Szapáryak 357, Kiss Antal 334, b. Liptay Fridrik 327$^{4}/_{8}$, gr. Zychy Ferraris Ferencz 321$^{6}/_{8}$, gr. Batthyáni család 289$^{7}/_{8}$ a' zágrábi nagy prépost 's egyszer'smind Auranai Perjel 288$^{7}/_{8}$, a' zágrábi káptalan 207$^{2}/_{8}$, Karácsonyi Lázár 245$^{5}/_{8}$, gr. Buttler János 156, Écskai Lázár Zsigmond 148$^{4}/_{8}$, József cs. k. ő herczeg, 's Magyarország nádora 136$^{7}/_{8}$, Tajnay János 133$^{6}/_{8}$,

Sissányi örökösök 123⁶/₈, gr. Sermage és Bonaczy 117, Bajzáth 117⁶/₈, Áldásy Ignácz 113⁴/₈, Nikolics testvérek 111, Karácsonyi Lajos és László 103²/₈, Gyertyánfy Dávid ifj. 101⁴/₈, Mocsonyi János 94⁶/₈, Marczibányi család 89⁵/₈, Szerviczky György 89³/₈, Vuchetich család kétágon 73⁴/₈, Hertelendy család 77²/₈, Dadányi Constantin 68⁴/₈, Karácson István 64³/₈, Malenicza család 63⁵/₈, Damaszkin Simon 63, Petrovics József 53, Gyertyánfy Antal 52¹/₈, b. Gerliczy 51³/₈, Gyertyánfy Lukács 42, Diván György 42⁴/₈, Koczó család 40²/₈, Oexel család 33¹/₈, Endrődy József 21⁶/₈. Többi nevezetesebb birtokosok; gr. Pejachevich Péter, Csernovics Pál, Damaszkin Antal, b. Bedekovich — ezek pusztákat v. contractualis helyeket birnak, továbbá Fodor, Kászonyi, Kukarics, Gyertyánfy, Nagy, 'stb. — A' pallosjogot gyakorolja a' megye, a' kikindai kerület, a' zágrábi püspök, és a' zágrábi káptalan.

14. §. Tisztikar.

1 fő, 2 alispán; 1 fő, 2 aljegyző; 1 fő, 1 alügyész; 2 fizetéses táblabiró, 1 fő, 2 aladószedő; 1 levéltárnok, 1 számvevő, 1 pertárnok, 4 fő, 4 alszolgabiró; 10 eskütt. Ide járulnak 2 fő orvos, 2 földmérő, 1 selyemtenyésztésre ügyelő, 1 kiadó, 1 várnagy, 1 palotás, 4 seborvos, több természtményi és csend biztosok, irnokok, 'stb. — Gyüléseit tartja; Nagy-Becskereken.

15. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 4 főbirói járásra, melyek ezek: I. *Nagy-Becskereki*, II. *Új-Pécsi*, III. *Török-Kanizai*, IV. *N. Szent Miklósi*. Ötödik járásra nem rég tétetett kérelem.

I. Nagy-Becskereki Járás.

Van benne 6 *mezőváros*, u. m. 1 német, 1 rácz, 1 rácz-magyar, 1 rácz-német-magyar, 1 rácz-német-magyar-tót, 1 rácz-német-magyar-oláh-tót-bolgár; 25 *falu*, u. m. 1 ma-

gyar, 9 német, 6 rácz, 5 oláh, 1 tót, 3 rácz-német; 12 *népesitett puszta*, u. m. 8 magyar, 1 német, 1 magyar-tót, 1 bolgár-magyar. Népessége 93,752 lélek, u. m. 32,946 kath., 2390 evang., 2552 ref., 55,088 n. e. óhitű, 776 zsidó. Nyelvökre: 15,076 magyar, 41,928 rácz, 19,312 német, 2000 tót, 1500 bolgár, 13,160 oláh, 776 zsidó. Ház van: 12,514; egész jobbágytelek $2702^{5}/_{8}$.

Jegyzés. Az összeirásban csak a' férfiak vannak vallásuk szerint kitéve, de mivel a' nőnem egyenlő szokott lenni (kevés különbséggel) a' férfi nemmel, ez okból az összes népesség a' férfiak kettöztetett számából tétetett össze.

Mezővárosok.

Nagy-Becskerek, igen csinos város 's főhelye Torontál vármegyének, a' Béga vagy Bege hajókázható folyóvize mellett, Szegedhez délre 14, a' Tiszához $1^{1}/_{2}$ mfdnyi távolságra. Házai nagyobb részt cseréppel fedettek, 's utczái is elég rendesek. Van benne 5 templom, vármegyeháza, melyben tartja Torontál közgyüléseit 's törvényszékeit; posta és sóház hivatal, 2 casino, szinház, 2 patika, sörház. Népessége 15,544 lélek, kik közt 3968 katholikus, 604 evangelikus, 66 reformatus, 10,398 n. e. óhitű, 508 zsidó. Nyelvökre nézve ráczok, németek, magyarok, oláhok, tótok, bolgárok. Kereskedése gabonával, szarvasmarhával, 's nyers bőrökkel felette nagy fontosságú; mesteremberei számosak; roppant kiterjedésű határa $399^{2}/_{8}$ egész telket számlál, 's igen termékeny; epreskertje legszebb a' megyében; erdőcskéje is van. F. U. a' királyi kamara, 's széke egy tisztartósági hivatalnak.

Török-Becse, legnagyobb gabonakereskedő hely egész monarchiában, a' Tisza bal partján, Nagy-Becskerekhez északra 4, Szegedhez délre 10 mfdnyi távolságra. A' városnak a' kath. és n. e. óhitű templomok tornyai, a' magas és erős anyagból készült gabonatárházak, messziről igen szép tekintetet adnak. Az utczák Szerem vgyéből hozott kövekkel vannak kirakva; a' földesuraság kastélya előtt, a' Tisza parti magas töltésen fel, fasorok és sétahelyek gyönyörködtetik a' szemet; a' rakhelyt 's rév környékeit termés kövekből épült töltések ékesitik. Van itt postahivatal, patika, és

nagy vendégfogadó. Számlál 2204 katholikus, 6 evang., 22 ref., 2242 n. e. óhitű lakost, kik nyelvökre nézve ráczok, németek, magyarok, 's kevés tótok. Határa 3 fordúlóra van osztva, mellyek közűl egyikben csak tisztabúzát, másikban zabot, árpát, tengerit, kölest vetnek, harmadik ugarnak marad. Trágya épen nem szükséges. Egész jobbágytelek 123⅚ találtatik. Erdeje kevés van, 's tűzifát Szlavoniából, épületi fát Erdélyből szerez. A' Tisza melletti lapályföldeket, mintegy 10,000 holdat, az árviz tetemesen rongálta csak nem régen is, de a' földesuraság egy 2400 öl hosszú, 8—9 láb magas töltést húzatván, felét ezen haszonvehetetlen földnek kiszárittatta, 's a' földmivelésnek megnyerte. Három országos vásárt, 's minden szerdán hetivásárt tart. Azonban országos vásárai kevés figyelmet érdemlenek, hanem annyival fontosabb gabonakereskedése. Austriából, Magyarországból, Horvátországból, a' földközi tenger nevezetesebb kikötő helyeiből néha 100 kereskedő is megjelenik évenkint. Az elmenő terhes gabonahajók közel 300-ra mennek, mellyek közűl a' legkisebb 1000, a' középszerű 2-3000, 's a' nagy hajók 3000 — 6000 mázsa terhet vesznek fel, 's igy esztendőnkint 1 millio pozsonyi mérő gabonánál több vitetik-ki, főképen Pest, Győr, Mosony, Bécs felé; kevesebb Horvát-országba, Sziszekbe, Károlyvárosba, 's innen szárazon Fiuméba, még kevesebb Laibach fele. A' gabona után, dohány kereskedése mindjárt következik, de marhával, borral csekély kereskedést folytat. Tulajdon szőlőskertjeiben mintegy 2000 akó gyenge bort termeszt. Nevezetes az, hogy ezen a' környéken igen sok orvosi-plánta találtatik, u. m. felette jó székfű, Ranunculus aquaticum, Ononodis spinosa, 'stb. — Határa szélén egy elpusztult goth izlésre épült templomnak, a' tiszai szigetben pedig a' régi becsei várnak romjai szemlélhetők. F. U. a' Sissányi örökösök.

Beodra, rácz-német-magyar m. v. N. Becskerekhez északra 6 órányira: 970 kath., 4 evang., 6 reform., 1808 n. e. óhitű, 50 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal, szép urasági épületekkel 's pompás istállóval, postatisztséggel, gazdag búzatermő határral, 103⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. Beodrai Karácsonyi Lajos és László.

Franyova, rácz-magyar m. v. a' kikindai szabad kerületben, Török-Becse szomszédságában a' Tisza bal partján: 414 kath., 18 evang., 14 ref., 4712 n. e. óhitű, 60 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal, gabonatárházakkal, 's 173 egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Szent-István, Stefánföld, német m. v. N. Becskerekhez keletre $3^3/_8$ mfdnyire: 1908 kath., 19 n. e. óhitű, 14 zsidó lak., kath. anyatemplommal. Határa szerfelett termékeny; lakosai contractualisták, 's vagyonos emberek. F. U. a' zágrábi káptalan.

Melencze, rácz m. v. a' kikindai szabad kerületben, N. Becskerekhez egy postaállásnyira, északra: 46 kath., 6160 n. e. óhitű lak. Van egy szép bádogos tornyú óhitű szentegyháza, postahivatala, 264 egész jobbágytelke, gazdag búzatermő határa, 's felette sok szarvasmarhája. F. U. a' kamara.

Faluk.

Rácz-Aradácz, rácz f. Becskerekhez nyugotra 1 mfdnyire: 30 kath., 90 evang., 1502 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, $79^6/_8$ egész jobbágytelekkel. Határa gazdag termékenységű; sok szarvasmarhát és sertést tenyészt. F. U. Ittebei Kiss Erneszt.

Tót-Aradácz, tót f. az elébbeni helység mellett: 8 kath., 1528 evang. lak., evang. anyatemplommal, $60^4/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Ittebei Kiss Erneszt.

Basahid, rácz f. a' kikindai szabad kerületben, Becskerekhez északra $4^1/_2$ mfdnyire: 12 kath., 2684 n. e. óhitű, 14 zsidó lak., szép n. e. óhitű anyatemplommal, derék helységházzal, 97 egész jobbágytelekkel. Lakosai igen jó lovakat tartanak, 's hires kocsisok. F. U. a' kamara.

Bocsár, rácz-német f. Becskerekhez északra 7 órányira: 752 kath., 1308 n. e. óhitű, 18 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal, szép kastélylyal. Határa gazdag termékenységű; $77^2/_8$ egész jobbágytelket számlal. F. U. a' Hertelendi Hertelendy családbeliek.

Csősztelek, német f. Basahidhoz keletre: 1216 kath., 1 evang., 1 ref., 48 zsidó lak., kath. anyatemplommal. Határa gazdag termékenységű, sok helyt még nagyon vize-

nyós. Lakosai contractualisták. F. U. Zsombolyi Csekonics János.

Német-Écska, német f. Becskerekhez délre $1^1/_4$ mfdnyire: 1312 kath., 8 evang., 2 ref., 2 óhitű, 22 zsidó lak. Van kath. paroch. temploma, szép kastélya és kertje, derék épületei, 's gyönyörü hidja a' Begén. Contractualis hely. F. U. Écskai Lázár Zsigmond.

Oláh-Écska, oláh f. az elébbeni helység mellett: 94 kath., 2 evang., 6 ref., 2252 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, $85^3/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Écskai Lázár Zsigmond.

Ellemér, rácz-német f. Becskerekhez észak-nyugotra 1 mfdnyire: 1064 kath., 16 evang., 2654 n. e. óhitű lak., kath. és óhitű anyatemplommal, $124^2/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Ittebei Kiss Erneszt, kinek itt gyönyörű kastélya van.

Erneszthása, igen szép német f. egyenlő körben álló házaival, 1162 kath., 32 zsidó lak., áldott gazdag határral. Contractualis hely. F. U. Ittebei Kiss Erneszt.

Szent-György, rácz-német f. Becskerekhez keletre $2^1/_2$ mfdnyire: 1004 kath., 958 n. e. óhitű lak., kath. és óhitű templomokkal, szép uraságí épületekkel, 's egy igen gyönyörű kerttel. $93^4/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. Ittebei Kiss Antal.

Magyar-Ittebe, magyar f. Becskerekhez keletre $4^1/_8$ mfdnyire, a' Bege partján: 44 kath., 2360 ref., 6 óhitű, 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal, $68^4/_8$ egész jobbágytelekkel. Határa minden trágya nélkül gazdagon terem. F. U. Ittebei Kiss Erneszt.

Rácz-Ittebe. rácz f. az elébbeni helység szomszédságában: 40 kath., 14 ref., 3072 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határában gyönyörű fáczányosok vannak; 172 egész jobbágytelket számlál. F. U. Ittebei Kiss Erneszt.

Jankahid, oláh f. Becskerekhez kelet-északra $1^1/_4$ mfdnyire: 32 kath., 6 evang., 1358 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, $36^3/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Lázár Zsigmond.

Karlova, rácz f. a' kikindai szabad kerületben, Beodrához közel: 48 kath., 2 ref., 2668 n. e. óhitű, 16 zsidó lak.,

óhitű anyatemplommal, 106 egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Katalinfalva, német f. Sz. Györgyhöz fél órányira: 1624 kath. lak., igen szép kath. anyatemplommal, 's a' Kiss család sirboltjával. Contractualis hely. F. U. Ittebei Kiss Antal.

Klek, német f. egy jó mértföldnyire Becskerekhez: 1048 kath., 4 evang., 26 óhitű, 2 zsidó lak., $27^{1}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Itt végződik az ásott Béga csatorna, melly itt a' Béga folyó valóságos medrébe vegyül. F. U. Lázár Zsigmond.

Kumánd, rácz f. a' kikindai szabad kerületben, Melenczéhez nyugotra $1^{1}/_{4}$ mfdnyire: 32 kath., 3248 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 136 egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Lázárföld, német f. 1342 kath., 24 óhitű, 10 zsidó lak., kik contractualisták, 's igen vagyonosok. R. kath. anyatemplom. F. U. Lázár Zsigmond.

Német-Szárcsa, német f. Becskerekhez keletre $2^{1}/_{2}$ mfdnyire: 796 kath., 6 óhitű lak., kath. szentegyházzal, 31 egész jobbágytelekkel. Lakosai nagyon szép lovakat tenyésztenek. F. U. az auranai perjel.

Oláh-Szárcsa, oláh f. 148 kath., 4 evang., 8 ref., 1162 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $93^{4}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, F. U. az auranai perjel.

Szécsán, német f. a' Temes parton, Becskerekhez keletre $4^{1}/_{2}$ mfdnyire: 1616 kath., 2 evang., 6 óhitű lak., szép két tornyú kath. anyatemplommal, $87^{6}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Határa minden gabonát gazdagon terem; halászata a' Temesben nem megvetendő. F. U. az auranai perjel.

Taras, rácz f. a' Tisza mellett, egy szegeletben, Becskerekhez nyugot északra 2 mfdnyire: 10 kath., 1262 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 33 egész jobbágytelekkel. Határának nagy része mocsáros. F. U. a' k. kamara, 's a' kikindai szabad kerülethez tartozik.

Kis-Torák, oláh f. Sz. Györgyhöz $^{3}/_{4}$ mfdnyire, a' Béga csatornája szomszédságában: 2556 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, $114^{4}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Határa felette termékeny; juhtenyésztése nevezetes. F. U. Kiss Antal.

Nagy-Torák, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 10 kath., 2802 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 126 egész jobbágytelekkel, nagy juhtenyésztéssel. Itt csolnakon felette szép vadászat esik. F. U. Kiss Antal.

Zsigmondfalva, német f. Écskához $^1/_2$ órányira: 992 kath., 12 n. e. óhitű lak., kath. szentegyházzal. Lakosai contractualisták. F. U. Lázár Zsigmond.

Népes Puszták.

Akacs, magyar hely, Beodrához 1 mfdnyire: 34 házzal, 262 kath., 6 óhitű lak., kik dohány kertészek. F. U. Karácsonyi Lajos.

Kis-Bikács, magyar hely Beodrához keletre $1^1/_4$ mfdnyire: 43 házzal, 322 kath., 52 óhitű lakossal. Itt van Karácsonyi Lukácsnak gőz készületű pálinkaháza, Pistori módja szerint. F. U. Karácsonyi Lajos és László.

Nagy-Bikács, vagy *Karácsonfalva*, magyar-német hely: 71 házzal, 354 kath., 4 óhitű lakossal, kik dohány kertészek. F. U. Karácsonyi Lajos.

Borjas, magyar hely, Török-Becséhez $^3/_4$ órányira: 130 házzal, 864 kath. lakossal, kik szinte dohánykertészek. F. U. a' Sissányi örökösök.

Magyar-Czernya, nagy magyar hely, Csősztelekhez egy órányira: 213 házzal, 1864 kath., 4 evang., 8 ref., 8 zsidó lak., kath. szentegyházzal, 's nevezetes dohány termesztéssel. F. U. Csekonics János.

Idvornak, bolgár-magyar hely, Jankahidhoz északra 1 mfdnyire: 44 házzal, 380 kath. lakossal, buja termékenységű földekkel, 's rétekkel. F. U. Petrovics József.

Lukácsfalva, magyar-tót hely Écskához $^1/_4$ órányira: 86 házzal, 470 katholikus, 84 evang., 38 ref. lakossal, 's dohánytermesztéssel. F. U. Lázár Zsigmond.

Szent-Mihály, magyar hely Ellemirhez $1^1/_2$ órányira: 91 házzal, 816 kath., 8 evang, 4 ref. lakossal, kik dohánykertészek. F. U. Ittebei Kiss Erneszt.

Novoszella, német hely, Beodrához keletre 2 mfdnyire: 78 házzal, 452 kath., 16 óhitű, 8 zsidó lakossal, kik contractualisták. F. U. Beodrai Karácsonyi László.

Józsefháza, magyar hely, 36 házzal, 284 kath., 24 óhitű lak., kik dohánykertészek. F. U. Hertelendy család.

Torda, népes magyar hely, Becskerekhez 4 órányira, északra: 225 házzal, 2656 kath., 10 óhitű, 10 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Lakosai hires dohány termesztők, 's jámbor magaviseletük által jelesen meg különböztetik magukat. F. U. gr. Pejachevich Péter.

Topolya, magyar hely, Beodrához 2 órányira: 56 házzal, 376 kath., 6 zsidó lak., dohánytermesztéssel. F. U. Karácsonyi Lajos.

II. Uj-Pécsi Járás.

Van benne 6 *mezőváros*, u. m. 3 német; 2 rácz, 1 német-magyar; 37 *falu*, u. m. 9 oláh, 7 rácz, 6 német, 1 magyar, 1 tót-magyar, 2 rácz-horvát-magyar, 1 rácz-horvát-oláh, 2 oláh-rácz-magyar, 4 rácz-oláh, 1 oláh-rácz, 1 német-magyar-rácz, 1 rácz-horvát-oláh-német, 1 német rácz; 2 *népesitett puszta*, mind a' kettő magyar. Népessége 58,798 lélek, u. m. 16,448 kath., 444 evang., 326 reform., 41,342 n. e. óhitű, 238 zsidó. Nyelvökre: 4070 magyar, 22,110 rácz, 19,232 oláh, 12,448 német, 400 horvát, 300 tót, 238 zsidó

Ház van: 8102; egész jobbágytelek 2776$^{6}/_{8}$.

Mezővárosok.

Német-Módos, német m. v. Becskerekhez keletre 6 órányira: 892 kath., 2 óhitű lak., kath. paroch. templommal-52 egész jobbágytelekkel, patikával. F. U. a' zágrábi káptalan, 's feje egy uradalomnak, melly pallosjoggal bir, 's azért a' börtönök is itt vannak.

Rácz-Módos, rácz mezőváros, 94 kath., 2364 n. e. óhitű lak., n. e. óhitű anyatemplommal, èpres kerttel, 153$^{2}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' zágrábi káptalan.

Magyar-Párdány, német-magyar m. v. Módoshoz északra $1^{1}/_{2}$ órányira, a' Becskerekről Temesvárra vivő országutban: 1327 kath., 20 ref., 16 óhitű, 26 zsidó lak., kathol.

paroch. templommal, 60 egész jobbágytelékkel, kastélylyal. Határa a' legszebb tisztabúzát, repczét, zabot, tengerit gazdagon termi. F. U. gr. Buttler János.

Rácz-Párdány, rácz m. v. 180 kath., 8 evang., 8 ref., 1494 óhitű lak., óhitű anyatemplommal, 96 egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Buttler János.

Uj-Pécs, szép kis német város, Becskerekhez 9 órányira, a' Temesvárra vivő országutban, Temes vgye szélén: 1040 kath., 14 óhitű, 14 zsidó lak., kath. paroch. templommal, lovagkaszárnyával, patikával, vendégfogadóval. Határa szerfelett termékeny, 's jól miveltetik; erdeje van; lakosai gazdag jobbágyok; 125$^4/_8$ egész jobbágytelket számlál. A' rizskása termesztés, melly a' Temes vize mellékén gyakoroltatott, jelenleg megszünt. Egy lovas ezerednek fő tisztikara (stab) itt szokott tanyázni. F. U. a' kamara.

Zichyház, német m. v. Becskerekhez 9 mfdnyire, közel az Alibunári és Iláncsai mocsárokhoz: 1328 kath., 76 óhitű lak., kath. paroch. templommal, 123 egész jobbágytelekkel. Határos vele a' *Bóószegi* kameralis puszta, gazdag szántóföldekkel, és rétekkel. F. U. a' kamara.

Faluk.

Bánlok, oláh f Temes vgye szélén, Csakovához délre 2 mfdnyire, 112 kath., 10 ref., 2280 óhitű lak., óhitű anyatemplommal. Ékesiti az uraság szép kastélya, 's gyönyörű gazdasági épületjei. Határa felette termékeny; erdeje, 's 103$^5/_8$ egész jobbágytelke van. F. U. Karácsonyi Lázár.

Bobda, rácz f. Temesvárhoz nyugotra 3$^1/_2$ mfdnyire: 22 kath., 852 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, 52$^1/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Bobdai Gyertyánfy Antal.

Bóka, rácz-horvát-magyar f. a' Temes parton, Szécsánhoz egy órányira: 138 kath., 2 evang., 6 ref., 2132 óhitű. 10 zsidó lak., kath. és óhitű szentegyházzal, erdővel, 107$^4/_8$ egész jobbágytelekkel. Lakosai papnemesek.

Csávos, német-magyar-rácz f. a' Temes parton, Módossal általellenben: 394 kath., 98 ref., 88 óhitű, 2 zsidó lak., kath. templommal, gyönyörű kastélylyal, sörházzal, 21$^6/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Endrődy József.

Csebza, oláh f. a' Temes szigetjében, Csakovához 1 mfdnyire: 2160 óhitű lak., 's anyatemplommal. Földe szerfelett termékeny; legelője, rétje igen sok; $97^5/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Csenej, rácz-horvát-oláh-német f. Bobdához közel: 420 kath., 1338 óhitű, 24 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, $73^4/_8$ egész jobbágytelekkel. Itt kezdődik a' sinór egyenességű Ó Begei csatorna. F. U. Vuchetich család két ágon.

Dinnyás, rácz f. Új-Pécshez északra 1 órányira, Temes vgye szélén: 8 kath., 1618 óhitű lak., 's anyatemplommal, $104^6/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Doláczs, német f. Temes vgye szélén, Új-Pécshez délre $2^1/_2$ mfdnyire: 820 kath., 4 evang., 6 ref., 4 óhitű, 4 zsidó lak., kath. szentegyházzal, szép erdőkkel, 38 egész jobbágytelekkel. F. U. Karácsonyi Lázár.

Fény, oláh f. Párdányhoz 1 mfdnyire: 2026 óhitű lak., 's anyatemplommal, szép kastélylyal, $94^6/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Mocsonyi János.

Gaád, oláh f. a' Temes mellékén, Új-Pécshez délre 2 mfdnyire: 44 kath., 8 ref., 1080 óhitű, 4 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, szép urasági épületekkel, erdőkkel $41^2/_8$ egész jobbágytelekkel. Határa gazdagon termi a' szép tiszta búzát, tengerit, repczét, zabot, szénát, 'stb. F. U. Kászonyi, Nagy, Gyertyánfy, Kukarics, Pálfy, Fodor családbeliek.

Gyér, oláh rácz-magyar f. az elébbeni helységhez délre $1^1/_2$ órányira · 186 kath., 4 ref., 572 óhitű lak., óhitű anyatemplommal, 42 egész jobbágytelekkel. F. U. Gyertyánfy Lukács.

Gyertyámos, német f. Temesvárhoz $3^1/_2$ mfdnyire nyugotra: 1486 kath., 2 evang., 2 ref., 22 óhitű, 8 zsidó lak., kath. paroch templommal, gazdag első osztálybeli határral, 117 egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Sermage Lajos és Bonaczy.

Gyulvész vagy *Gyülvész*, oláh f. Új-Pécshez nyugot-délra $1^1/_4$ mfdnyire: 2 kath., 1226 n. p. óhitű, 14 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, $68^4/_8$ egész jobbágytelekkel. Határa csak nem lapályosabb, mint a' szomszéd helységeké, 's egy részét a' határos Maczedonia határán keresztülfolyó Temes gyakran elönti. Földjei a' trágyázást is megkivánnák,

ha ettől az oláh nem irtódznék, de az ujonnan feltörött földek szerfelett termékenyek. A' jobbágyok kétszerest, zabot, kevés búzát, hanem sok tengerit termesztenek, sok juhot, marhát, lovat tartanak. Rétje, legelője székes, melly mind nagy szárazságban, mind nedves időkben keveset terem, 's trágyával is nehezen javitható. Erdő, szőlő nincs, de az uraságnak jövedelmes szőlős és szilváskertje van. F. U. Dadányi Constantin.

Jánosföld, német f. Párdányhoz nem messze: 1348 kath., 10 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Lakosai contractualisták, 's vagyonos emberek. F. U. gr. Buttler János.

Kis-Jécsa, német f. Gyertyámoshoz ½ mfdnyire: 1188 kath., 4 ref., 12 óhitű, 8 zsidó lak., kath. paroch. templommal, gazdag első osztálybeli határral, 91⅞ egész jobbágytelekkel. F. U. a' zágrábi püspök.

Istvánfalva vagy *Hajdusicza*, tót-magyar f. az Illáncsai mocsár mellékén, a' német bánáti végezered vidéke határszélén: 524 kath., 398 evang., 16 ref., 8 óhitű lak., kik constractualisták. Evang. anyatemplom. F. U. Damaszkin Antal.

Ivánda, rácz f. Gyülvészhez ½ órányira: 1170 óhitű lak., 's anyatemplommal, 64⅞ egész jobbágytelekkel. F. U. Ivándai Karácson István.

Kunak, rácz f. a' Berzava csatornája mellékén, Bókához 1¼ mfdnyire: 120 kath., 6 evang., 828 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, 53 egész jobbágytelekkel. F. U. Petrovics József. A' helység körül sok puszta találtatik, mellyek közül *Krivobara* puszta roppant kiterjedésű rétjei, 's legelője miatt nevezetes. Fő birtokos itt b. Bedekovich, 's m.

Klári vagy *Péterd*, rácz horvát-oláh f. Haczfeldhez egy órányira: 50 kath., 2 ref., 1932 n. e. óhitű, 10 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 87⅝ egész jobbágytelekkel. Lakosai papnemesek.

Maczedonia, oláh f. Új-Pécshez délre 1½ mfdnyire, a' Temes szigetjében: 12 kath., 2 evang., 4 ref., 1294 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 62⅛ egész jobbágytelekkel. Határát a' Temes árja rongálni szokta. Vidékén igen szép erdőségek látszanak. F. U. Nikolics testvérek.

Margita, oláh rácz f. az Alibunári mocsár mellett, a' Temesvárról, Páncsovára vivő postautban: 10 kath., 1940 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, postahivatallal és váltással Detta és Alibunár közt $56^4/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Német-Nagy-Gáj, német f. Margitához északra 1 mfdnyire, Temes vgye szélén: 634 kath., 2 evang., 4 óhitű, 16 zsidó lak., $63^5/_8$ egész jobbágytelekkel. Kath. paroch. templom. F. U. a' Malenicza család.

Rácz-Nagy-Gáj, rácz f. 40 kath., 10 evang., 1804 n. e. óhitű, 22 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. F. U. a' Malenicza család.

Német, rácz-oláh f. Temes vgye szélén, Temesvárhoz nyugotra $2^1/_2$ mfdnyire: 30 kath., 2 evang., 1420 n. e. óhitű, 10 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 63 egész jobbágytelekkel. Sok szénája terem; 's földje is felette termékeny. F. U. Damaszkin Simon.

Neuzina, rácz-horvát-magyar f. a' Temes bal partján, hol itt egy rév vagyon, Becskerekhez 4 mfdnyire: 326 kath., 2 evang., 14 ref., 2060 n. e. óhitű, 28 zsidó lak, óhitű anyatemplommal, $134^6/_8$ egész jobbágytelekkel. Lakosai papnemesek.

Ofszenicza, kies helyen fekvő német-rácz f. Bánlokhoz közel: 952 kath., 2 evang., 258 óhitű, 12 zsidó lak., kath. paroch. templommal, $34^4/_8$ egzsz jobbágytelekkel. F. U. Karácsonyi Lazár.

Ó-Telek, magyar f. a' párdányi uradalomban: 492 kath., 4 óhitű lak., kik contractualisták. F. U. gr. Buttler János.

Öregfalu, szinte contractualis oláh helység a' párdányi uradalomban: 6 kath., 642 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. gr. Buttler János.

Partos, rácz-oláh f. a' Berzava partján, Bánlokhoz délre egy órányira: 22 kath., 840 óhitű lak., 's anyatemplommal erdővel, $31^2/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Karácsonyi Lázár.

Rudna, rácz-oláh f. egy felette regényes vidéken, a' Temes vize mellékén, kiés erdők, és ligetek szomszédságában, Uj-Pécshez délre $1^1/_2$ mfdnyire: 22 kath., 2 evang., 998 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, $48^4/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' Rudnai Nikolics testvérek.

Rácz-Szent-Márton, rácz f. Új-Pécshez nyugotra egy mfdnyire: 18 kath., 10 ref., 1562 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 105 egész jobbágytelekkel. Határa lapályos, 's csak közép termékenységű. F. U. a' kamara.

Surján, rácz f. a' Temes bal partján, Módoshoz egy órányira: 20 kath., 484 óhitű lak., 's anyatemplommal, $40^{2}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, erdőséggel. F. U. a' Koczó család.

Szent-János, oláh f. a' német-bánáti vidék határszélén, Margitához délre $1^{1}/_{4}$ mfdnyire, az Alibunári és Illáncsai mocsárok szomszédságában: 4 kath., 1164 óhitű lak., 's anyatemplommal, $50^{6}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Szóka, rácz-oláh f. Bánlokhoz közel: 2 kath., 874 óhitű lak., anyatemplommal, $38^{2}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, erdővel. F. U. Karácsonyi Lázár.

Tógyér, oláh f. Módoshoz délre $1^{1}/_{4}$ órányira: 6 kath., 2 evang., 1246 óhitű lak., 's anyatemplommal, erdővel, $76^{5}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' zágrábi nagy prépost, 's egyszersmind auranai perjel.

Tolvadia, oláh-rácz-magyar f. Bánlokhoz nyugotra egy órányira: 28 kath., 106 ref., 1434 óhitű, 2 zsidó lak., n. e. óhitű anyatemplommal, $101^{4}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. F. U. Bobdai ifj. Gyertyánfi Dávid.

Ujvár, német f. Párdányhoz 1 mfdnyire: 512 kath., 8 ref., 4 óhitű lak., kath. paroch. templommal. Contractualis hely. F. U. gr. Buttler János.

Népes Puszták.

Magyar-Szent-Márton, magyar hely, Új-Pécshez egy mfdnyire: 127 házzal, 872 kath., 2 zsidó lakossal, kik dohánykertészek. F. U. a' kamara.

Ürményháza, magyar hely, Zichyházhoz egy órányira: 60 házzal, 672 kath., 2 zsidó lak., kik contractualisták. F. U. a' kamara.

III. Török-Kanisai Járás.

Van benne 6 *mezőváros*, u. m. 1 magyar, 1 német, 2 rácz magyar, 1 magyar-rácz-tót, 1 rácz-német-magyar; 21 *falu*, u. m. 6 német, 4 rácz, 1 oláh, 1 oláh német, 6 rácz-magyar, 3 rácz-német; 26 *népesitett puszta*, u. m. 25 magyar, 1 magyar-rácz.

Népessége 82,578 lélek, u. m. 35,542 katholikus, 180 evang., 80 ref., 46,164 n. e. óhitű, 612 zsidó. Nyelvökre: 21,094 magyar, 40,552 rácz, 14,508 német, 5612 oláh, 200 tót, 612 zsidó.

Ház van: 11,744; egész jobbágytelek 2768.

Mezővárosok.

Csóka, magyar-rácz-tót m. v. Szegedhez délre 4 mfdnyire: 1310 kath., 12 evang., 972 n. e. óhitű, 116 zsidó lak., szép kath. paroch. templommal, 's óhitű szentegyházzal, élénk vásárokkal, révvel a' Tiszán, 51 egész jobbágytelekkel. F. U. a' Marczibányi család.

Haczfeld vagy *Zsomboly*, igen csinos német városka, Temesvárhoz nyugotra $4\frac{1}{2}$ mfdnyire: 4844 kath., 52 evang., 68 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, szép vendégfogadóval, uraságházával. Roppant kiterjedésű határa szerfelett termékeny, 's első osztálybeli. Lakosai, kik közt számos gazdagok találtatnak, szép tiszta búzát, repczét, zabot, árpát, tengerit, termesztenek, 's jó lovakat tartanak. Egész jobbágytelket $346\frac{4}{8}$ számlál. F. U. Zsombolyi Csekonics János.

Török-Kanisa, rácz-magyar m. v. a' Tisza mellett, Szegedhez délre $2\frac{1}{2}$ mfdnyire: 450 kath., 2 evang., 1520 n. e. óhitű, 10 zsidó lakossal, kath. és óhitű anyatemplommal, kastélylyal, posta tisztséggel, a' Tiszán révvel, mellyen Magyar Kanisára járnak által, $89\frac{3}{8}$ egész jobbágytelekkel. F. U. Szerviczky György.

Nagy-Kikinda, csinos város, 's főhelye a' Kikindai szabad kerületnek, melly hajdan katonai igazgatás alatt volt, de jelenleg a' vármegye törvényhatósága alatt áll, azonban

magának külön tanácsa, 's szép privilegiumai vannak, különben kamarai jószág lévén. Fekszik N. Becskerekhez északra 8, Szegedhez 7 mfdnyi távolságra. Számlál 2908 kath., 74 evang., 22 ref., 11, 800 n. e. óhitű, 196 zsidó lak., kik nyelvökre nézve ráczok, németek, magyarok. Van kath. és n. e. óhitű temploma, szép városháza, postahivatala, patikája, vendégfogadója, epreskertje. Székhelye egy hadfogadó kormánynak. Határa roppant kiterjedésű, 's igen termékeny; kevés erdeje, és sok szőlőskertje van; szarvasmarhát, juhot nagy mennyiségben tenyészt. 406 egész jobbágytelket számlál. A' kikindai szabad kerülethez még e' következő népes helységek tartoznak: *Mokrin*, *Franyova*, *Melencze* mezővárosok, *Kumánd*, *Basahid*, *Karlova*, *Josephova*, *Taras*, *Rácz - Keresztúr* faluk, 's számos puszták. A' kerület pallosjoggal él.

Mokrin, rácz-magyar m. v. a' kikindai kerületben, Kikindához északra $1\frac{1}{2}$ mfdnyire: 240 kath., 2984 n. e. óhitű, 48 zsidó lak. n. e. óhitű anyatemplommal, posta-tisztséggel és váltással Csatád és Török-Kanisa közt, vendégfogadóval, 289 egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Új-Szeged, magyar m. v. Szegeddel általellenben a' Tisza bal partján; 552 kath., 2 evang., 4 ref., 6 óhitű, 18 zsidó lak., szép kertekkel, 's élénk kereskedéssel. De legnevezetesebbé teszik ezen helyet hajógyárai, hol egész Magyarországban legszebb, 's legnagyobb hajók készülnek, mellyek mind a' Dunára, mind a' Tiszára alkalmazhatók. Ezt a' helyet a' kamara birta, de két év előtt Szeged szabad királyi város magának megcserélte, némelly puszta részeket adván érette Csongrád vgyében.

Faluk.

Albrechtsflor, Kis-Terem, német f. Mokrinhoz egy órányira: 1120 kath., 30 óhitű, 26 zsidó lak., kath. paroch. templommal, $76\frac{1}{2}$ egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Nákó Sándor.

Ó-Béba, oláh német f. Szegedhez kelet-délre 2 órányira: 130 kath., 6 evang., 1848 n. e. óhitű, 14 zsidó lak.,

óhitű anyatemplommal, $66^{2}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Batthyáni család.

Czernobara, rácz-magyar f. nem messze Csókához: 128 kath., 530 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, $38^{5}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. F. U. a' Marczibányi család.

Német-Czernya, német f. Haczfeldhez egy órányira: 1508 kath., 6 evang., 24 óhitű lak., kath. paroch. templommal. F. U. Csekonics János.

Rácz-Czernya, rácz f. az elébbeni helység mellett: 236 kath., 6 evang., 2816 n. e. óhitű, 10 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 113 egész jobbágytelekkel. F. U. Csekonics János.

Deszk, rácz-magyar f. a' Maros mellékén, Szegedhez 1 órányira: 470 kath., 1484 n. e. óhitű, 10 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, $51^{3}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, és szép erdővel. Lakosai sok és hires dohányt termesztenek. F. U. b. Gerliczy.

Gyála, rácz f. Szegedhez délre $1^{3}/_{4}$ mfdnyire: 120 kath., 1712 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, sok réttel és legelővel, $107^{7}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Óhitű rácz lakosai magyarúl is beszélnek. F. U. a' kamara.

Hegyes, rácz f. Kikindához nyugotra $1^{1}/_{2}$ órányira: 108 kath., 2594 n. e. óhitű lak., 's óhitű anyatemplommal, $133^{6}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Határa igen termékeny; legelője, rétje szerfeletti bőséggel. Van itt az uraságnak nagy fontosságú gazdasága, szép épületjei, hires ménese, gulyája 'stb. Az itt készittetni szokott sajt jóságáról nevezetes. F. U. Tajnay János.

Heufeld, német f. Haczfeldhez nyugotra 1 mfdnyire: 930 kath., 2 ref., 34 óhitű, 12 zsidó lak., kath. paroch. templommal, $69^{6}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, gazdag első osztálybeli határral. F. U. gr. Zychy Ferraris Ferencz.

Josephova, rácz-magyar f. a' kikindai szabad kerületben, Török-Kanisához közel a' Tisza mellett: 180 kath., 2 ref., 1092 n. e. óhitű, 20 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 64 egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Rácz-Keresztúr, rácz f. Szegedhez délre két órányira: 50 kath., 1476 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 60 egész jobbágytelekkel. Határának nagy része

mocsáros, és sokat szenved a' Tisza árjaitól. F. U. a' kamara, 's a' kikindai szabad kerülethez tartozik.

Marienfeld, Nagy-Tezrem, igen sép és gazdag német falu, Mokrinhoz keletre egy órányira: 1966 kath., 4 evang., 40 óhitű, 14 zsidó lak., kath. paroch. templommal, 118 egész jobbágytelekkel, 's felette termékeny első osztálybeli határral. Lakosai szép lovakat tenyésztenek. F. U. Nákó János.

Maszdorf, Tószeg, csinos német f. Henfeldhez közel: 896 kath., 2 evang., 8 ref., 30 n. e. óhitű lak., gazdag első osztálybeli határral, 62 egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Zychy Ferraris Ferencz.

Molidorf, német f. 552 kath., 6 zsidó lakossal. Contractualis hely. F. U. gr. Zychy Ferraris Ferencz.

Oroszlámos, rácz-magyar f. Bébához nem messze: 344 kath., 1656 n. e. óhitű, 20 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 84 egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Batthyáni család.

Pádé, rácz-német f. Szegedhez délre 6 mfdnyire: 538 kath., 878 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplomok kal, révvel a' Tiszán, 's 42⅞ egész jobbágytelekkel. Határa mocsáros és sok helyt felette szikes. F. U. Diván György.

Szanád, rácz-német f. Csókához egy kis órányira, a' Tisza mellett: 378 kath., 1382 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal, kastélylyal, fűz erdővel, 113⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. Áldásy Ignácz örökösei.

Új-Szent-Iván, rácz-német f. Szegedhez délre egy órányira: 100 kath., 562 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 27⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara.

Tisza-Szent-Miklós, rácz-magyar f. Csóka és Pádé közt, mindeniktől egy órányi távolságra: 934 kath., 1912 n. e. óhitű 14 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, kövér szántóföldekkel, sok legelővel és réttel, 136⅞ egész jobbágytelekkel. Az utakat itt szép fasorok ékesitik. F. U. a' nádor, József eő cs. k. fő herczegsége.

Szőreg, szép fekvésű rácz-magyar f. Szegedhez fél órányira: 1030 magyar kath., 1380 n. e. óhitű, 20 zsidó lak., kath. és óhitű anyaszentegyházzal, 75⅞ egész jobbágytelekkel. F. U. a' kamara, 's feje egy uradalomnak.

Valkány, oláh f. az Aranka vize mellett, Mokrinhoz északra egy mfdnyire: 6 kath., 20 ref., 3986 n. e. óhitű lak.,

óhitű anyatemplommal, 139⅝ egész jobbágytelekkel. F. U. a' gr. Batthyáni család.

Népes Puszták.

Aranyhegy, magyar hely, Szanádhoz ¾ órányira: 15 házzal, 106 kath. lak., kik dohány kertészek. F. U. Áldásy Ignácz-örökösei.

Kis-Béba, magyar hely, 10 házzal, 92 kath. lak., kik dohánykertészek. F. U. gr. Batthyáni.

Budzsák, magyar hely, Török-Kanisához fél mfdnyire: 50 házzal, 604 kath., 4 zsidó lak. Dohánytermesztés. F. U. Szerviczky György.

Ferenczszállás, magyar hely, Deszkhez közel: 52 házzal, 202 kath. lak. Dohánytermesztés. F. U. b. Gerliczy.

Fejéregyháza, magyar hely, a' hébai uradalomban: 29 házzal, és 268 kath. dohány termesztőkkel. F. U. gr. Batthyáni.

Hodics és *Jászova*, magyar helyek a' tisza-szentmiklósi uradalomban: 164 házzal, 1364 kath. lak., kik dohánytermesztők. F. U. a' nádor, József eő cs. k. fő herczegsége.

Imretelek, magyar hely, 29 házzal, 156 kath. lak. Dohánytermesztés. F. U. a' Marczibányi család.

Magyar-Keresztúr, magyar hely a' bébai uradalomban: 87 házzal, 744 kath., 14 óhitű lak. Dohánytermesztés F. U. a' gr. Batthyáni család.

Klárafalva, magyar hely, a' Maros mellékén: 30 házzal, 234 kath. lak. Dohánytermesztés. F. U. b. Gerliczy.

Majdán, magyar hely, a' bébai uradalomban: 41 házzal, 684 kath., 4 zsidó lak., dohánytermesztéssel, szép fekvésű szőlőkkel. F. U. gr. Batthyáni.

Monostor, magyar hely, Csókához 1 mfdnyire: 44 házzal, 366 kath. lak., dohánytermesztéssel. F. U. a' Marczibányi család.

Kis-Oroszi. nagy contractualis népes puszta, Haczfeldhez 1 mfdnyire: 316 házzal, 2106 magyar kath., 8 evang., 10 ref., 310 óhitű rácz, 6 zsidó lak., kath. paroch. templommal, nagy és gazdag határral. Lakosai dohányt is termesztenek. F. U. Mácsai Csernovics Pál.

Podlokány, magyar hely, a' bébai uradalomban: 12 házzal, 96 kath. lak., dohánytermésztéssel. F. U. gr. Batthyáni.

Porgány, magyar hely, 32 házzal, 202 kath. lak., dohánytermesztéssel. F. U. gr. Nákó Sándor.

Rábé magyar hely a' szőregi uradalomban: 34 házzal, 318 kath., 4 zsidó lak., dohánytermesztéssel. F. U. a' kamara.

Szaján, nagy magyar népes puszta, Hegyeshez 1 órányira; 283 házzal, 3112 kath., 6 óhitű, 4 zsidó lak., kath. paroch. templomnal. F. U. Tajnay János.

Ó-Szent-Iván, magyar hely: 64 házzal, 354 kath. lak., dohánytermesztéssel. F. U, a' kamara.

Kis-Sziget, magyar hely a' bébai uradalomban: 12 házzal, 80 kath. lak., dohánytermesztéssel. F. U. gr. Batthyáni.

Terján, magyar hely: 12 házzal, 70 kath. lak., kik dohánytermesztők. F. U. a' Marczibányi család.

Térvár, magyar hely, a' szőregi uradalomban: 23 házzal, 174 kath. lak., dohánytermesztéssel. F. U. a' kamara.

Nagy-Tóba, magyar hely, Kis-Oroszihoz közel: 100 házzal, 1096 kath., 18 ref., 6 óhitű, 6 zsidó lak., dohánytermesztéssel. F. U. gr. Zychy Ferraris Ferencz.

Ujhely, magyar hely a' bébai uradalomban: 10 házzal, 78 kath. lak., dohánytermesztéssel. F. U. gr. Batthyáni nemzetség.

Vedresháza, magyar hely, Szegedhez 1 mfdnyire: 218 kath.; 12 óhitű lak., kik uradalmi házakban laknak. F. U. a' kamara. Ezen puszta, ugy szolván, a' halhatatlan emlékezetű Vedres Istvánnak, Szeged városa földmérőjének, 's buzgó munkás hazafinak köszöni lételét. Ugyanis Szeged környékén, mind a' Tisza, mind a' Maros alacsony partjait gyakran áthágván, a' többek közt azon nagy térséget is, melly Szeged, Gyála, Sz. Iván közt fekszik, árjaikkal elöntötték, 's belőle haszonvehetetlen büzhödt posványságot képeztek. Vedres ezt mélyen fájlalván, privát emberhez mérve herculesi munkához fogott, 's Szeged városának (melly ekkor a' szőreghi uradalmat ideigleni birtokban tartá) és a' kamarának engedelméből 3500 holdat próbára kihasittatott, 's ennek használását 23 esztendőre megnyerte. Ő tüstént 3000 öl hosszú töltést hányatván, ez által pusztáját az árviz további bejövetelétől megóvta; árkok által a' földekről a' vizet le-

szivárogtatta, 's igy a' kiszáritást végbevitte; az egész határt szántóföldekre, rétekre, legelőre osztotta, egy darabot erdő ültetvénynek hagyván; lakházakat 's gazdasági épületeket emeltetett; egy szóval kevés évek leforgása alatt, ezen haszonvehetlen békák tanyáját, a' legvirágzóbb gazdasággá varázsolta. Mi több, ámbár az 1813 és 1816-ki szerfelett nagy árvizek, töltéseit elszaggatták, épületeit megrongálták vagy semmivé tették: még is hazafiui lelkes vállalatában el nem csüggedt, sőt kettőztetett iparral kevés idő alatt mindent helyreállitván, gazdaságát a' virágzásnak sokkal nagyobb fokára emelte, 's ez által megmutatta, mit tehetne egy nemzet végbetetlen mocsárjaival, ha akaratja volna, midőn egy szűk határok közé szoritott magányos, de szilárd lelkü férjfi illy óriási vállalatot sikerrel végrehajta!

Verbicza, magyar hely, Csókához nem messze: 57 házzal, 486 kath. lak., dohánytermesztéssel. F. U. a' Marczibányi család.

Verbovicza-Sziget, magyar hely: 16 házzal, 126 kath. lak., kik dohánytermesztők. F. U. gr. Batthyáni nemzetség.

IV. Nagy-Szent-Miklósi Járás.

Van benne 6 *mezőváros*, u. m. 3 német, 1 bolgár, 1 oláh-német, 1 rácz-oláh-magyar; 24 *falu*, u. m. 1 magyar, 10 német, 5 franczia, 2 oláh, 3 oláh-német, 1 oláh-horvát, 2 rácz-német; 1 *nepes puszta*, melly magyar. Népessége: 77,118 lélek, u. m. 47,982 kath., 258 evang., 248 ref., 28,004 óhitü, 626 zsidó. Nyelvökre: 5092 magyar, 29,596 német, 6000 franczia, 7500 bolgár, 18,734 oláh, 9270 rácz, 300 horvát, 626 zsidó.

Ház van: 10,434; egész jobbágytelek: 4036⅛.

Mezővárosok.

Ó-Besenyő, bolgár m v. Szegedhez dél-keletre 4 mfdnyire, az Aranka vize mellett: 7526 kath., 12 ref., 202 óhitü lak., kath. anyatemplommal, szép városházával, ven-

dégfogadóval. Határa nagy kiterjedésű, 's igen termékeny; az uraságnak több ezer holdra menő majorsági rétje és legelője van. Egész jobbágytelket $263^{2}/_{8}$ számlál. F. U. a' kamara.

Billjeth, német m. v. Temes vgye szélén, Temesvárhoz nyugotra 3 órányira, a' szegedi országutban: 3296 kath., 4 evang., 28 n. e. óhitű, 38 zsidó lak., derék kath. paroch. templommal, szép uradalmi épületekkel, vendégfogadóval. Róna határa szerfelett termékeny, 's első osztálybeli. Lakosai, kik igen vagyonos pórok, szép tisztabúzát, repczét, zabot, árpát, tengerit termesztenek; jó lovakat 's teheneket tartanak. F. U. a' zágrábi püspök, 's feje egy roppant és gazdag uradalomnak, melly pallosjoggal él, 's azért a' börtönök is itt vannak. Egész jobbágytelket 220-at számlál.

Csatád, szinte gazdag német m. v. a' török-kanisai postautban, Temesvárhoz nyugotra 5 mfdnyire: 2224 kath., 6 evang., 2 ref., 40 óhitű, 6 zsidó lak., kath. paroch., templommal, postatisztséggel és váltással Kis-Becskerek és Komlós közt, szép uradalmi épületekkel, vendégfogadóval, első osztálybeli legjobb minéműségü határral, $181^{3}/_{8}$ egész jobbágytelekkel, jeles lótenyésztéssel és búzatermesztéssel. F. U. a' kamara, 's feje egy tisztartósági kerületnek.

Komlós, oláh-német m. v. a' török-kanisai 's szegedi postautban: 1206 kath., 18 evang., 6 ref., 3320 n. e. óhitű lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal, derék uraságí épületekkel, postahivallal és váltással Csatád és Mokrin közt, patikával, vendégfogadóval, $183^{2}/_{8}$ egész jobbágytelekkel. Lakosai sok szarvasmarhát és juhot tartanak. F. U. Nákó János.

Német-Nagy-Szent-Miklós, német m. v. az Aranka vize mellett, Szegedhez keletre 4 mfdnyire: 1568 kath., 2 evang., 30 óhitű, 6 zsidó lak., kath. paroch. templommal, 119 egész jobbágytelekkel. A' nagy Révay Miklós születése helye. F. U. gróf Nákó Sándor.

Rácz N. Sz. Miklós, rácz-oláh-magyar m. v. az elébbeni város mellett: 1970 kath., 146 evang., 172 ref., 5716 n. e. óhitű, 302 zsidó lak., óhitű, evang. anyatemplomokkal, csinos privát és uradalmi épületekkel, patikával, vendégfogadóval. Határa nagy kiterjedésű 's igen termékeny; sok marhát, juhot, sertést, lovat tenyészt; szőlőskertjei, 's erdeje van; $260^{5}/_{8}$ egész jobbágytelket számlál. A' 61-ik számú

magyar gyalog ezered nevendékháza, ideiglen ide helyheztetett. F. U. gr. Nákó Sándor.

F a l u k.

Bogáros, német f. Csatádhoz északra egy órányira: 1966 kath., 48 n. e. óhitű, 24 zsidó lak., kath. paroch. templommal, 191 egész jobbágytelekkel, vendégfogadóval. Határa első osztálybeli, 's mindent gazdagon terem. Lakosai közt sok vagyonos, sőt gazdag jobbágy találtatik. F. U. a' kamara.

Charleville, franczia f. Komlóshoz délre 1 mfdnyire: 640 kath., 28 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, szerfelett termékeny 1-ső osztálybeli határral, 59⅝ egész jobbágytelekkel. Lakosai igen szorgalmatos földmivelők, 's sok jó vajat készitenek. F. U. gr. Zychy Ferraris.

Conțacția, oláh-német f. Nákófalva mellett: 578 kath., 620 n. e. óhitű lak. F. U. Nákó János.

Német-Csanád, német f. a' Maros bal mellékén: 1692 kath., 4 evang., 28 óhitű, 12 zsidó lak., kath. paroch. templommal, régi romokkal. Határa bő termékenységű; rétje, legelője sok; a' Maros mentiben gyönyörű erdeje van, mellyben őzek nagy számmal találtatnak; a' Maroson révje, 's 71⅝ egész jobbágytelke van. Fekszik Szegedhez keletre 4 mfdnyire. F. U. gr. Nákó Sándor.

Rácz-Csanád, rácz-német f. mindjárt az előbbeni helység mellett: 576 kath., 6 evang., 32 ref., 3986 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, 126⅝ egész jobbágytelekkel. Határa ollyan, mint Német Csanádé. F. U. Nákó János.

Dugoszela, Nyerő, oláh-német f. Szent Miklóshoz délre 1½ órányira: 530 kath., 772 n. e. óhitű, 10 zsidó lak. óhitű anyatemplommal, 78⅜ egész jobbágytelekkel. Határa szerfelett termékeny, 's első osztálybeli F. U. gr. Gyulay családbeliek.

Egres, oláh f. a' Maros bal partján, Csanádhoz keletre két órányira: 24 kath., 16 evang., 2540 n. e. óhitű, 16 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 127⅞ egész jobbágytelekkel.

Termékeny határát a' Maros sokszor rongálja; erdeje van. A' cisterciták régi zárdájának romjai most is szemlélhetők. F. U. gr. Szapáry József.

Gottlób, német f. Komlóshoz északra egy órányira: 1768 kath., 24 óhitű, 28 zsidó lak., kath. paroch. templommal, első osztálybeli gazdag határral, 158 egész jobbágytelekkel. F. U. b. Liptay Fridrik.

Grabácz, csinos és gazdag német f. Csatádhoz nyugotra $^3/_4$ mfdnyire, a' kanisai postautban: 1630 kath., 2 evang., 16 óhitű, 16 zsidó lak., kath. paroch. templommal, első osztálybeli határral, $191^4/_8$ egész jobbágytelekkel, vendégfogadóval. F. U. a' kamara.

Szent-Huberth, franczia f. Komlóshoz délre $1^1/_4$ mfdnyire: 976 kath., 44 óhitű, 14 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Határa ennek is első osztálybeli, 's $73^4/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. gr. Zychy Ferraris Ferencz.

Nagy-Jécsa, német f. a' temesvári postautban, Csatádhoz keletre egy órányira: 2016 kath., 2 óhitű, 6 zsidó lak., kath. paroch. templommal, vendégfogadóval. Határa szép tisztabúzát terem, 's első osztálybeli; $158^6/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. a' kamara.

Kécsa, oláh horvát f. Haczfeldhez keletre 1 órányira: 336 kath., 2002 n. e. óhitű, 12 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, $99^2/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. papnemesek.

Lovrin, derék német f. Komlóshoz északra 2 mfdnyire: 2644 kath., 8 evang., 2 ref., 56 óhitű, 10 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Ékesíti az uraság szép kastélya és gyönyörű kertje, melly legelső a' megyében. Határa felette gazdag és első osztálybeli; $169^4/_8$ egész jobbágytelket számlál. F. U. báró Liptay Fridrik.

Nákófalva, vagy *Szőllős*, német f. Komlós és Kikinda közt, mindeniktől egy órányi távolságra: 1718 kath. lak., 's anyatemplommal, első osztálybeli határral, $98^4/_8$ egész jobbágytelekkel. F. U. Nákó János.

Osztern, Kis-Komlós, csinos franczia f. Csatádhoz délnyugotra $1^1/_2$ mfdnyire: 1374 kath., 54 óhitű, 30 zsidó lak., kath. paroch templommal. Határa ennek is szerfelett ter-

mékeny, 's első osztálybeli. Vagyonos lakosai 120⅝ egész jobbágytelket birnak. F. U. a' kamara.

Perjámos, gazdag német f. Temes vgye szélén, az Aranka mellett, közel a' Maroshoz, Szegedtől 7 órányira: 3013 kath., 12 evang, 128 óhitű, 14 zsidó lak., kath. paroch. templommal, 241⅛ egész jobbágytelekkel, hires lótenyésztéssel, fakereskedéssel. Határa a' legjobb minéműségű, 's első osztálybeli; a' Maros felé szép erdeje van. F. U. a' zágrábi püspök.

Pészak, olah-német f, az elébbeni helységhez délre 1 órányira: 438 kath., 4 evang., 1792 n. e. óhitű, 6 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, erdővel, 117⅙ egész jobbágytelekkel. F. U. Bajzáth József.

Sándorháza, német f. 's talán legszebb helység az egész bánságban, a' billjethi uradalomban: 1172 kath., 6 evang., 2 ref., 40 óhitű lak., kath. szentegyházzal. Lakosai egyesség szerint mivelik földjeiket. F. U. a' zágrábi püspök.

Szaravola, oláh f. Sz. Miklóshoz keletre 2 órányira, az Aranka vize mellett: 112 kath., 4 evang., 4112 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, 248⅛ egész jobbágytelekkel. Lakosai szép szarvasmarhát, és sok juhot tenyésztenek; erdeje van. F. U. gr. Gyulay családbeliek.

Rácz-Szent-Péter, rácz-német f. közel az elébbeni helységhez, szinte az Aranka mellett: 806 kath., 12 evang., 2270 n. e. óhitű, 42 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal, erdővel, 219⅜ egész jobbágytelekkel. F. U. gr. Szapáry József és Antal.

Szolturn, franczia f. Komlóshoz délre 1 mfdnyire: 706 kath., 24 óhitű, 2 zsidó lak., kath. paroch. templommal, első osztálybeli határral, 57 egész jobbágytelekkel. Lakosai sok jó vajat készitenek. F. U. gr. Zychy Ferráris Ferencz.

Trübswetter, (Nagy-Ősz), franczia f. N. Sz. Miklóshoz délre egy órányira: 2302 kath., 2 evang., 6 óhitű, 16 zsidó lak., kath. paroch. templommal, szép kerttel. Határa gazdag termékenységű 's első osztálybeli; lakosai vagyonosok; szép buzát termesztenek, 's jó lovakat és teheneket tartanak, Egész jobbágytelket 154-et számlál. F. U. gr. Gyulay családbeliek.

Vizesda, német f. Komlóshoz északra egy órányira: 526 kath., 6 evang., 4 óhitű, 8 zsidó lak. Contractualis hely. F. U. a' kamara.

Zombor, magyar f. a' Maros mellékén, Szegedhez keletre 2¼ mfdnyire: 2500 kath., 20 ref., 66 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal. Rév a' Maroson. Szép erdő, mellyben őzek is találtatnak. 83⅛ egész jobbágytelek. F. U. az Oexel családbeliek.

Népes Puszta.

Hettény, Kécsa szomszédságában: 20 házzal, 148 kath., 6 óhitű magyar lakosokkal, dohánytermesztéssel. F. U. papnemesek.

Jegyzés. Ezen szép és gazdag megye bővebb megismertetését Debreczenyi Bárány Ágoston megyebéli levéltárnok urnak, a' magyar literatura lelkes előmozditójának, 's a' honismeret és történetek nagy buvárjának köszönhetjük.

UGOCSA VÁRMEGYE.

(Comitatus Ugocsensis. Ugocser Gespanschaft.)

1. §. Határai. Nagysága.

Ugocsa vgye határos északra Beregh; keletre Máramaros, Szathmár; délre Szathmár; nyugotra Szathmár és Beregh vármegyékkel. Kiterjedése $22^{61}/_{4}$... □ mfd lévén, e' tekintetben 50-ik a' vármegyék közt, de kies fekvését, termékenységét nézvén, sok nagyobb megyét felülhalad; 's az innen származó igen számos részint élő, részint kihalt jeles nemzetségek is nem kis díszére szolgálnak e' kis megyének. Az utóbbiak közt csak a' Zápolya és Verbőczy nemzetségeket említem. — Használható földje 166,384 hold; 's ebből 60,800 hold szántóföld; 1318 hold szőlő; 8327 hold rét; a' többi nagyobb részt erdő.

2. §. Természeti tulajdonsága.

Földje nyugot és dél felé róna, keletre és északra hegyes, mellyet a' Máramarosból 's Bereghből jövő Kárpátok ágai boritanak. Legmagosabb hegye a' *Hark*, melly több ágakra oszlik-el. Ezután jönnek a' *Tarnai* és *Turczi* hegyek, mellyekben ásványok találtatnak; a' *Veléthe*, 's a' *Gyulai* és *Terebesi Salánki* és *N. Szőlősi* szőlőhegyek. Fő folyóvize a' *Tisza*, melly Kirvánál jön be Máramarosból, 's miután a' megyét két felé osztaná, számtalan szigeteket képezvén, T. Ujlakon alul elhagyja a' megyét. A' *Batár*, Máramaros határszélén ered, 's a' megyét keresztül folyván, 's egy darabig Ugocsa 's Szathmár közt határt csinálván, Tiszabecsnél a' Tiszába szakad; áradásaival tetemes kárt okoz. A' *Borsova*, Beregh vgyéből Rosztókánál lép-

vén be, a' megyének csak egy kis északi részét nedvesíti, azután határt von Bereg 's Ugocsa közt, 's az előbb említett megyében Várinál a' Tiszába merül. Szinte gyakran kiönt, és sok mocsárt hágy maga után, mellyek csak tartós hévség által száradnak-ki. A' *Túr* Szathmár vgyében veszi eredetét az Avas hegyekből, 's majd a' megyében, majd ennek Szathmár vgye felé eső határszélén folyik, 's végre N. Arnál a' Tiszába hempelyeg. — Földje Ugocsának a' rónaságon fekete porhanyos agyag, 's igen termékeny; a' Tisza mentiben, kivált szigetjeiben olly kövér, hogy a' tengerit minden esztendőben gazdagon megtermi; a' hegyes részeken kemény agyag föld találtatik, melly felette szorgalmas kezeket kivánna, de mellyek az oláhoknál 's oroszoknál hibáznak. — Levegője általjában egészséges, a' hegyek közt durva. Mocsárjai közűl a' *Fekete Eger* mocsár legnagyobb, mert ez 7 helység határán terjed el, 's közel 3000 holdat borit-be.

3. §. Termékei.

Terem sok és szép tiszta búza, kétszeres, rozs, tönköly, árpa, alakor, zab, igen sok kukuricza, dohány (legjobb Szászfaluban), kender, 's a' máramarosi és szathmári határszélek felé sok és jó len. Szőlőhegyeit már említettük. Erdeje mind a' hegyes részeken, mind a' rónaságon bőséges, 's az utóbbi helyt olly iszonyú magasságú és vastag tölgy fák nevelkednek, hogy egynek derekából egész kis hajót faragnak-ki. Ezen tölgyes erdők makkot majd minden esztendőben gazdagon teremnek. Tölgy után találtatik: bikk, juhar, szil, erdei fenyő, zoldok, nyár, éger, kőris, 'stb. Gyümölcse nem szerfelett sok, de némelly Tiszamelléki helységek szép gyümölcsösökkel birnak. Tekeházán annyi dió terem, hogy vele a' galiczíai zsidók nem megvetendő kereskedést üznek. Állattenyésztését a' mi illeti; a' sertéstartás érdemel első helyet, mert ez számos nyájakban tenyésztetik és hizlaltatik. Ezután jönne a' szarvasmarha tartás, melly szinte jó karban áll; de juh és lótenyésztése csekély. — A' máramarosi bérczekről néha medvék kullognak-által; őz, róka, nyúl, nyir- és fajdtyúk, húros, feny-

ves madár elég van a' keleti erdőségekben; a' mocsárokon s' tavakon seregenként láthatni a' vad réczéket, 's más vizi madarakat; sőt a' hattyú sem ritkaság; a' folyókban, különösen a' Tiszában gazdag halászatok történnek; a' mocsárokban teknős béka nagy mennyiségben, 's a' Batár folyójában iszonyú nagyságú rák találtatik. — Hajdan a' Túrczi hegyekben 's a' Tarnaiban ezüst, arany bányák miveltettek. Kis Gérczen kőszén; Nagy Tarnán két savanyúviz forrás találtatik.

4. §. Lakhelyek. Lakosok.

Van benne 4 *mezőváros*, u. m. 1 magyar, 3 magyar-orosz; 65 *falu*, u. m. 16 magyar, 30 orosz, 9 oláh, 6 magyar-orosz, 3 orosz-magyar, 1 magyar-német-orosz. Népessége: 41,455 lélek, és így esik 1 □ mfdre 1845 lakos. Vallásokra nézve: 3243 romai, 27,238 görög katholikus, 8 evangelikus, 9547 reformatus, 1419 zsidó. Nyelvökre: 17,978 magyar, 16,552 orosz, 5206 oláh, 300 német, 1419 zsidó. A' németek, 's az oroszoknak nagy része magyarúl is beszélnek. Romai kath. parochia a' szathmári püspöki megyében van 6, egy szerzetesház (sz. ferenczieké) N. Szőlősön. Görög kath. parochia a' munkácsi p. megyében van 32. A' reformatusok 28 ekklézsiája, a' máramaros-ugocsai esperestségbe, 's a' tiszántúli superintendentiába esik.

5. §. Oskolák. Ipar. Kereskedés.

A' közönséges nép oskolákon kivűl semmi nagyobb tanitó intézet nem találtatik. A' lakosok csupán föld és szőlőmiveléssel, 's baromtartással foglalatoskodnak. Gyárokat itt ne keress. A' Tiszaparti lakosok nagy része nyáron által csajkásoknak áll-be a' só- és szálhajókra. Kereskedése szinte nem nagy fontosságú; de a' n. szőlősi sertés és barom vásárok nevezetesek. Postaállomások: Szőlős-Vég-Ardóról Munkács felé: Nyiresfalva 2, N. Bánya felé: Halmi 2; Aranyos Megyes 2.

6. §. Nemesség. Birtokosok.

Az 1785-iki összeirás szerint találtatott itt 1305 férfi nemes személy. Fő birtokos itt a' b. Perényi nemzetség, melly a' N. Szőlősi és Nyalábi tágas uradalmakat birja, 's pallosjoga is van, valamint az Ujhelyi nemzetségnek. Többi birtokosok: gr. Károlyi (a' saláuki uradalmat), gr. Teleki nemzetségbeliek, b. Sztojka, a' kamara, Balogh, Borbély, Buday, Bessenyei, Bornemisza, Bodó, Butykay, Bonis, Balajthy, Bencze, Biky, Bakó, Bényei, Babos, Balabány, Belényi, Beko, Budaházy, Becsky, Csató, Császy, Csatlós, Csanády, Dobsa, Dienes, Deák, Dencs, Domahidy, Dombrády, Darvay, Dezső, Dózsa, Dézsy, Enyedy, Erdélyi, Elek, Fogarassy, Farkas, Fejér, Foris, Futamoth, Füry, Fekete, Fáncsik, Gazda, Gacsay, Gencsy, Gulácsy, Gorzó, Gönczy, Gabányi, Gödény, Horváth, Horty, Harsányi, Hankus, Hagara, Hegedűs, Hunyady, Huszák, Homoky, Ilosvay, Juhász, Kálós, Kardos, Komlóssy, Keresztúry, Kölcsey, Komáromy, Kutany, Kende, Komjáthy, Karmacsy, Koszta, Köncs, Kovács, Kürty, Kőszeghy, Kállay, Kolosváry, Kovásznay, Kerekes, Kanisay, Lipcsey, Lengyel, Lakóczy, Majos, Mészáros, Munkácsy, Megyery, Morvay, Markocsányi, Madarassy, Mészáros, Nagy, Nagyiday, Nánásy, Osváth, Pogány, Pák, Pásztay, Petky, Pap, Ráthonyi, Raksányi, Rutkay, Rózsa, Száraz, Szaplonczay, Szilágyi, Székely, Szenczy, Szirmay, Sárközy, Szegedy, Szabó, Szőke, Szombathy, Szentpály, Szintay, Tegze, Törös, Tar, Tomory, Uray, Ujvárossy, Vay, Vasady, Várady, Vincze, Zoltán, Zaffiry.

7. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágytelkes gazda bir itt első osztályban 20, másodikban 22, harmadikban 24 hold szántóföldet; rétekből hol mindég kaszáltatik sarjú 8, hol ritkán 10, hol soha sem 12 embervágót 800 □ ölével számitván.

Portája van: 12, 's igy annyi, mint a' felinél kisebb Tornának.

8. §. Tisztikar.

Egy fő, 2 alispán; 1 fő, 2 aljegyző; 1 fő, 1 ügyész, 1 fő adószedő, 1 számvevő, 1 levéltárnok, 2 fő, 2 alszolgabiró; 4 esküttt. Ide járúl 1 út inspector, 1 fő orvos, 1 földmérő, 'stb. — Gyüléseit tartja: Nagy-Szőlősön.

9. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik két főbirói járásra, mellyek ezek: I. *Tiszán innen való Járás.* II. *Tiszántúl való Járás.*

I. Tiszán innen való Járás

Van benne: 2 *mezőváros*, mindenik magyar-orosz lakosokkal; 28 *falu*, u. m. 4 magyar, 4 magyar-orosz, 1 orosz-magyar, 19 orosz. Népessége: 20,028 lélek, u. m. vallásokra nézve: 1386 romai katholikus, 14,242 görög katholikus, 3731 reformatus, 8 evang., 661 zsidó. Nyelvökre: 7125 magyar, 12,242 orosz, 661 zsidó.

Mezővárosok.

Nagy-Szőlős, magyar-orosz m. v. a' Feketehegy tövében igen kies vidéken: 341 romai, 1102 görög kath., 425 ref., 150 zsidó lak., romai és görög kath., ref. szentegyházakkal, sz. ferencziek monostorával, synagógával, szép uraságí lakházakkal és épületekkel, 's vármegyeházával, mellyben tartja Ugocsa közgyüléseit és törvényszékeit. Szántóföldjei kövérek és sok buzát és kukuriczát teremnek; tágas rétjei kétszer kaszálhatók; tölgyes erdeje roppant kiterjedésű; szőlőhegyei kedves izű asztali borral szolgálnak; a' Tiszában való halászata szinte jövedelmes. Vásárai a' szarvasmarhára és sertésekre nézve híresek. A' város mellett egy nem felette magas, de meredek hegyen áll a' régi *Kankóvára*, melly elébb *Ugocsának* nevezetett, 's a' megye is innen kapta nevezetét. F. U. a' b. Perényi nemzetség, 's a' város feje egy uradalomnak.

Tisza-Ujlak, magyar-orosz m. v. a' Tisza jobb partján: 725 romai, 418 görög kath., 280 ref., 8 evang., 10 zsidó lak. kevés tót és sváb lakosai elmagyarosodtak. Van itt egy igen régi ref. anyaszentegyház, romai és görög kath. paroch. templomok, nagy sóház és lerakóhely, sok kincstári épület. Földjei rónán feküsznek, 's mind őszi, mind tavaszi gabonára termékenyek; rétje kevés; erdeje nincs. Ezelőtt az Ujhelyi felette régi nemzetség birta, de ettől a' kamara elcserélte, 's most széke egy provisoratusi hivatalnak.

F a l u k.

Kis-Csongova, orosz f. a' Borsova mellett: 12 romai, 180 g. kath, 35 ref., 5 zsidó lakossal, sovány hegyes határral, sok legelővel és tölgyeserdővel. A' n. szőlősi uradalomhoz tartozik.

Nagy-Csongova, orosz f. közel az elébbeni helységhez a' Borsova mellett: 482 görög kath., 17 ref. lak., g. kath. anyatemplommal. Földje kevés és sovány. A' n. szőlősi uradalomhoz tartozik.

Egres, orosz f. N. Szőlőshöz ¾ mfdnyire: 617 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje sovány; tölgyes erdeje van. F. U. b. Perényi, gr. Károlyi, Buday, Megyery Hankus örökösök.

Eölyves, orosz f. közel a' Borsova vizéhez: 503 g. kath., 34 ref., 10 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földje, rétje elég termékeny; dombjait szép erdők boritják. A' n. szőlősi urad. tartozik.

Fancsika, magyar-orosz f. N. Szőlőshöz ¾ órányira: 98 romai, 455 görög kath., 156 ref., 104 zsidó lak., romai és görög kath., ref. anyatemplomokkal. Határa róna es igen termékeny; jó rétje, 's erdeje van. F. U. Megyery, Dózsa, Bessenyei, 's m. t.

Karácsfalva, orosz f. közel Tisza Ujhelyhez: 10 romai, 284 g. kath., 3 ref., 6 zsidó lak., róna, de kicsiny határral. F. U. Ujhelyi, Sztojka, Szaplonczay, Pák, Török, 's m.

Alsó-Karaszló, orosz f. az Ilosva vize mellett: 1212 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Földje elég termékeny; rétjei jók. F. U. gr. Károlyi, Morvay, Pogány, Dobsza.

Felső-Karaszló, két helységre osztott orosz f. az egyik oroszúl *Hreblya*, a' másik *Rosztóka*. Hreblyán lakik 405 g. kath., Rosztókán 314 g. kath. lakos. F. U. nagyobb részben gr. Károlyi, azután Morvay, Ilosvay, és Hankus örökösök.

Tisza Keresztúr, magyar f. közel a' Tiszához: 14 romai, 47 görög kath., 468 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje bő termékenységű; rétjei kétszer kaszálhatók; erdeje kevés. F. U. Ujhelyi, és más számos nemesek.

Nagy- és Magyar-Komjáth, 2 orosz f. 5 kath., 1238 görög kath. lakossal, 's anyatemplommal. Földjei dombosak; rétjei a' Borsova mentiben fekűsznek. F. U. gr. Károlyi, Megyery, Székely, Bessenyei, Pák, Buday örökösök.

Kis-Kupány, orosz f. a' Tisza mellett, a' Feketehegy tövében: 303 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Rónán fekvő földjeit és rétjeit a' Tisza kövériti; belső telkeiken sok gyümölcsöt termesztenek a' lakosok. F. U. b. Perényi.

Mátyfalva, magyar-orosz f. 20 romai, 224 görög kath., 147 ref., 10 zsidó lak., ref. anya.-g. kath. fil. templommal, nagy és termékeny róna határral. Erdeje nincs. F. U. Ilosvay, Horváth, Pogány, Raksányi, Székely, Szenczy, Dombrády.

Fekete-Patak, magyar f. 419 ref., 6 g. kath lak., ref. anyatemplommal. Határa kemény agyagos ugyan, de termékeny; közös erdeje igen nagy, 's makkot bőven szolgáltat. F. U. Buday, Pogány, Gabányi, Bessenyei, Dózsa, Császy, gr. Károlyi.

Rakasz, orosz f. közel Máramaroshoz: 794 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Határa egész a' Tiszáig kiterjed, 's közép termékenységű. F. U. legnagyobb részt az Ujhelyi nemzetség, a' többi részben g. Károlyi, Horvát, Dobsa, 's. t.

Nagy és Kis Rákócz, 2 orosz f. 10 romai, 1621 g. kath., 24 ref., 35 zsidó lak., 3 g. kath. szentegyházzal, de csak egy plebániával. Határa nagyobb részt hegyes; bikkes erdeje szép; patakjain számos malmokat bir. F. U. Hankus örökösök, Dobsa, Ilosvay, Bessenyei, Morvay, Gorzó, Majos, Fejér, Pák, Kende, Uray, stb.

Salánk, magyar f. közel Beregh vármegyéhez: 14 romai, 450 g. kath., 987 ref. lak., ref. és g. kath., anyatemplommal. Határa minden megyebéli faluk közt legnagyobb és termékeny; erdeje igen nagy; szőlőhegye van; 's a' Borsova mentiben fekvő rétjei kétszer kaszálhatók. F. U. ¾ részben gr. Károlyi nemzetség 's egy uradalom innen veszi nevezetét.

Alsó-és-Felső Sárad, 2 orosz f. 728 g. kath., 6 zsidó lakossal, 2 fil. szentegyházzal. Határuk dombos, völgyes, Felső Sáradé soványacska, de Alsó Sáradé termékenyebb; erdejek szép. A' n. szőlősi uradalomhoz tartoznak.

Sásvár, orosz f. a' Tisza partján, 536 g. kath. lak., 's anyatemplommal. Róna határa szép búzát, 's Tisza szigetje sok tengerit terem, rétje kevés. Hajdan ezen szigetben vára volt, melly sásas posványoktól vétetvén-körül *Sásvárnak* neveztetett. F. U. Megyery, Komjáthy, Bornemisza, Bodó, b. Perényi, Hagara, Butykay, Bessenyei, Bonis örökösök.

Szirma, magyar-orosz f. a' Tisza partján: 52 romai, 294 görög kath., 83 ref., 40 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Kövér földje szép búzát terem; rétje kevés; erdeje nem nagy. F. U. a' Szirmay nemzetség, melly még az Ásiából kiköltözött magyar vitézektől vette nevezetét, 's melly már IV. Béla idejében virágozván, egész a' mi korunkig egy szélesen kiterjedt, sok jószágokkal biró családot képez.

Illonok-Ujfalu, vagy *Onuk*, orosz f. 4 romai, 502 g. kath., 6 zsidó lakossal. Fekszik erdők közt, egy völgyben. Szántóföldje kevés, de rétjei patakjai mellett elegendők és jók. A' n. szőlősi urad. tartozik.

Tisza-Ujhely, magyar-orosz f. közel T. Ujlakhoz a' máramarosi országutban: 60 romai 311 g. kath., 157 ref., 21 zsidó lak., ref. és egy óhitű anyatemplommal. Határa termékeny, kivált tiszta buzára, rétjei kétszer kaszálhatók; derék majorsági erdeje van. F. U. az Ujhelyi nemzetség férfi ága, a' minthogy itt több derék lakházakat szemlélhetni. Ezen nemzetség még a' Sz. István alatt bejött Hunt-Páznán jeles hadivezértől veszi eredetét.

Szőlős-Vég-Ardó, orosz-magyar f. N. Szőlőshöz fél órányira, a' Bereghbe vivő postautban: 10 kath., 515 g. kath., 45 ref., 125 zsidó lak., reform. és g. kath. anyatemplommal,

postahivatallal. Határa róna és bő termékenységű; bokros helye sok, de erdeje kevés. F. U. gr. Teleki, Vasady, Gabányi, Majos, Horty, Horvát, Komlóssy, Munkácsy, 's. t. m.

Veresmarth, orosz f. Hark hegye tövében, Máramaros vgyéhez közel: 8 romai, 686 g. kath., 112 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földjei, mellyek a' Tiszáig nyulnak 's egyenes fekvésüek, minden nemű gabonát jól visszaadnak. A' Hark sziklás hegyen megy keresztül a' Máramarosba vezető országút, 's még mindég jó karban tartatik. Nagy része a' helységnek a' n. szőlősi uradalomhoz tartozik, 's a' Vay nemzetség csak nehány telket bir.

Verbőcz, magyar f. 3 kath., 451 ref., 5 g. kath., 12 zsidó lak., ref. anyatemplommal Határa róna és bő termékenységű; erdeje szép 's épületifákat is bőven szolgáltat. A' Verbőczy nemzetség, melly most csak leány ivadékaiban maradt fent, innen vette származását, 's egy eredetű az Ujhelyi és Zowárdfy nemzetségekkel. F. U. Komáromy, Nagyiday, Gönczy, Kutassy, Elek, Szilágyi, 'stb.

II. Tiszántúli Járás.

Van benne 2 *mezőváros*, u. m. 1 magyar, 1 magyar-orosz; 37 falu, u. m. 12 magyar, 11 orosz, 9 oláh, 2 magyar-orosz, 2 orosz-magyar, 1 magyar-német-orosz. Népessége: 21,427 lélek. Vallásukra: 1857 romai, 12,996 görög kath., 5816 reform., 758 zsidó. Nyelvökre: 10853 magyar, 4310 orosz, 5206 oláh, 300 német, 758 zsidó.

Mezővárosok.

Fekete-Ardó, magyar-orosz m. v. 47 romai, — 455 görög kath., 375 ref., 18 zsidó lak., ref. g. kath. anya, r kath. fil. templommal. Határa róna és bő termékenységű; rétjei jó szénát adnak. F. U. a' b. Perényi nemzetség, 's a' Nyalábi uradalomhoz tartozik.

Halmi, magyar m. v. a' Beregh vgyébe, 's Szathmárra vivő postautban. 112 romai, 203 g. kath., 601 ref., 150

zsidó lak., ref. anyatemplommal 's ekklézsiával, synagógával, postatisztséggel. Szántóföldjei igen termékenyek; rétjei jók; tölgyes erdeje szép; országos vásárai e' vidéken nevezetesek. Fő birtokos benne Szentpály uraság, kinek nemzetsége már II. András király idejében virágzó volt, 's melly különösen sok derék vitéz férfiakat adott honunknak. Többi földesurai: Ráthonyi, b. Perényi, Gazda, Zaffiry, Száraz, 's végre gr. Haller és Csató örökösök.

F a l u k.

Ákli, magyar f. 5 kath., 159 ref., 8 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Porhanyós fekete földje igen termékeny; rétjei kétszer kaszálhatók. A' Fekete Eger mocsárnak egy része ide tartozik. F. U. gr. Teleki nemzetség. Hajdan itt állott Kávásvára, melly jelenleg egészen elpusztult.

Fertős-Almás, magyar f. 9 romai, 18 görög kath., 564 ref., 21 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje sok, de mocsáros; szénája bőséggel, a' Túr mentiben szép tölgyes erdeje van. F. U. számos nemesek.

Bábony, magyar f. 10 kath., 245 ref., 6 zsidó lak., ref. anyatemplommal, róna termékeny határral. F. U. nagyobb részt ugyan azok, kik Halmit birják.

Batár, orosz f. 18 romai, 414 görög kath., 8 ref., 20 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földje igen termékeny; nagy tölgyes erdővel bir. F. U. b. Perényi, b. Sztojka, gr. Teleki, Uray, Hagara, Kőszeghy, Dienes, Pogány, Kovács, Zoltán, Fogarassy örökösök.

Batarcs, oláh f. egy nyilt völgyben: 386 g. kath., 18 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Földje 's rétje termékeny; erdeje van. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Bocskó, oláh f. 216 g. kath. 12 zsidó lak. Földje tövises és bokros, — különben termékeny volna. Erdeje van. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Bökény, magyar f. közel a' Tiszához: 64 romai, 292 görög kath., 186 ref., 22 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal, felette termékeny határral. Erdeje nincs, csak bokros helyei. F. U. Ujhelyi, b. Sztojka, Morvay, Bessenyei, Gencsy, Foris, Balajthy, 'stb. örökösök.

Csarnató, orosz f. a' nyalábi uradalomban: 353 g. kath lak., 's fil. szentegyházzal. Fekszik a' Veléthe hegy tövében.

Csedregh, orosz f. 40 romai, 428 g. kath., 2 ref., 29 zsidó lakossal, g. kath. fil szentegyházzal. Rónán lévő szántó földjei termékenyek, kivált őszi vetésre. F. U. Dózsa, Gál, gr. Teleki, b. Perényi, Fogarassi, Osváth örökösök, 's mások többen.

Csepe, magyar-orosz f. 15 romai, 279 görög kath., 180 ref., 9 zsidó lak., ref. és g. kath. anyatemplommal. Földje trágyát kiván; de rétjei kövérek; tölgyes erdeje van. F. U. b. Perényi, Fogarassy, Zoltán, Egry, Komlóssy, Markocsányi, Dienes, Kálós, 's. m. t. nemzetségbeliek.

Csoma, orosz f. termékeny sikságon: 186 g. kath., 37 zsidó lak., jó földdel és rétekkel, tágas tölgyes erdővel F. U. a' Szirmay nemzetség, 's ezekkel osztályos atyafiak.

Dabólcz, magyar f. 354 ref., 10 zsidó lak., ref. anya templommal. Földje termékeny volna, de határából a' Fekete Eger mocsár, mellyet a' lassan folyó Hodos vize képez, sokat haszonvehetetlenné tesz. F. U. számos nemesek.

Farkasfalva, orosz f. közel a' Tiszához; 8 romai, 114 görög kath., 20 ref., 14 zsidó lak. Róna határa igen termékeny, kivált tengerire, rétjei jók, tölgyes erdeje minden esztendőben bőséggel terem makkot. F. U. nagyobb részben a' Farkas nemzetségbeliek, továbbá Dózsa, Balogh örökösök.

Forgolány, magyar f. 12 romai, 98 görög kath., 640 ref., 22 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Földje porhanyós fekete, 's igen termékeny; rétjei kétszer kaszálhatók; tölgyes erdeje van. F. U. nagyobb részben a' Hagara örökösök, 's ezenkivül felette számos nemesek.

Kis-Gércz, oláh f. Szathmár vgye szomszédságában: 4 r. kath., 1120 görög kath. lak., g. kath. anyatemplommal. Határa dombos, hegyes, és soványacska; rétjei a' Túr mentiben jók; Kányaháza felől eső hegyeiben kőszén találtatik. F. U. b. Perényi, de bir valamit a' Pap nemzetség is.

Nagy-Gércz, oláh f. a' Túrczi völgy oldalában, a' Várhegy és Kis-Kircs hegyei alatt: 538 görög kath. lak., 's anyatemplommal. Hegyes határa sovány. F. U. nagy részt b. Perényi, de a' Pap nemzetség itt is birtokos.

Gödényházá, magyar f. 12 romai, 210 g. kath., 314 ref., 52 zsidó lak., ref. anya, g. kath. fil. templommal. Határa róna és termékeny; a' Batár vize mind a' határt mind a' falut keresztül folyja. Ezen helységet V. István 1262-ben Adorjánért cserében a' mostan is virágzó Gödény nemzetségnek ajándékozta. F. U. Gödény, Szabó, Mezey, Huszár, Szilágyi, Bökény, Fogarassy, Babos, Tegze, Kölcsey, Lengyel, Tar, Tóth, Csanády, Enyedy, Kolosváry örökösök.

Gyula, magyar f. egy kies szőlőhegy tövében: 4 r. kath., 410 ref. lak., 's anyatemplommal. Földje, rétje elég és jó; erdeje is van. F. U. b. Perényi, 's a' nyalábi urad. tartozik.

Hetény, orosz f. a' Tisza mellett: 302 görög kath., 12 zsidó lak., fil. templommal. A' Tisza itt sok szigetet képez, 's ezekben a' föld olly termékeny, hogy minden esztendőben bőséggel megtermi a' tengerit. Ezen helység feje volt hajdan a' *Heten* földjének, mellyet Toxus fejedelem ajándékozott Heten jeles kún vezérnek. Fő birtokosa az igen régi és mostan is virágzó Pogány nemzetség, továbbá Fogarassy örökösök, gr. Teleki, b. Perényi, Szintay, Kürthy Egry, Dienes, Kálos, Morvay, Bényei örökösök.

Királyháza, orosz-magyar f. tágas völgyben, egy kősziklás hegy alatt, a' Tisza mellett: 138 romai, 560 görög kath. lak., romai és görög kath. anyatemplommal. Dombosabb határa elég termékeny, de a' Tisza mellett fekvő földjeit az árviz rongálja. Egy magas sziklás hegyen áll a' régi elpusztult *Nyaláb* vára. Ez már 1423-ban a' báró Perényi nemzetségé volt, 's jelenleg is nevet ád egy uradalomnak, mellyet ezen jeles nemzetség bir.

Kirva, orosz f. a' Tisza partján, magas hegyek tövében, Máramaros vgye szomszédságában: 214 g. kath., 7 zsidó lak., 's fil. templommal. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Komlós, oláh f. 158 g. kath., 17 zsidó lak., fil. templommal, hegyes, völgyes, sovány határral. A' nyalábi urad. tartozik.

Kökényesd, orosz-magyar f. Halmihoz fél órányira: 155 romai, 492 görög kath., 35 ref., 21 zsidó lak., romai és görög kath. anyatemplommal. Határa róna, és bő termékenységű; rétjei jók; tölgyes erdeje van. F. U. Szentpály,

Pogány, Butykay, Fogarassy, Ráthonyi, Dobsa, Domahidy örökösök, 's mások többen.

Nevetlenfalu, hajdan *Deákfalu*, és *Gyakfalva*, magyar f. a' bereghi postautban: 178 romai, 48 görög kath, 107 ref., 25 zsidó lak., r. kath. és ref. anyatemplommal. Határa ennek is róna és minden gabonát bőven terem; erdeje van. A' Zápolya nemzetség, melly elébb Deáknak neveztetett, innen vette származását. F. U. Köncs, Kovács, Budaházy, Csepreghy, Kormos, Török, Czipa, Fáncsik, Nyeviczkey, Hertnéky, Győry. b. Perényi, Futamoth örökösök.

Szárazpatak, oláh f. dombos, erdős, sovány vidéken: 237 n. e. kath. lak., fil. templommal. F. U. b. Perényi, Majos, Bessenyei örökösök.

Péterfalva, magyar nemes helység: 12 romai, 98 g. kath., 427 ref., 14 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa, mellyet északról a' Tisza nedvesit, fekete porhanyós föld, 's gazdag termékenységű, csakhogy a' népességhez képest szűk, 's fában is szükséget lát.

Szászfalu, orosz f. közel a' Tiszához, termékeny sikságon: 30 romai, 680 görög kath., 65 zsidó lak., g. kath., anyatemplommal, synagógával. Hires dohányt termeszt. Hajdan szászok lakták. F. U. b. Perényi, 's a' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Tamás-Váralja, magyar f. a' Várhegy tövében: 3 romai, 380 ref. lakossal, 's anyatemplommal. Mind földje, mind rétje igen termékeny; szőlőhegye, jó bort terem. Hajdani várának sánczai, 's romjai most is látszanak. F. U. Pogány, Szentpály, b. Perényi, gr. Teleki, Ráthonyi, Gazda, Egyedy, Csató, Zaffiry örökösök, 'stb.

Kis-Tarna, oláh f. 392 g. kath., lak. fil. templommal. Határa hegyes, völgyes de elég termékeny; bort termeszt, 's erdeje van. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Nagy-Tarna, oláh f. egy mély völgyben: 545 g. kath., 6 zsidó lak., 's anyatemplommal. Határa hegyes, völgyes és sovány; a' helységet körülkeritő hegyek oldalában két savanyúviz forrása van; hajdan arany és ezüst bányái is voltak. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Tekeháza, magyar orosz f. a' Tisza mellett: 5 romai: 300 g. kath., 256 ref., 10 zsidó lak., ref. és g. kath. anya-

templommal. Porhanyos földje szerfelett, termékeny, de áradásoktól szenved; gyümölcsösei gazdagon teremnek, különösen sok diója van. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Túr-Terebes, magyar-német-orosz f. a' Túr vize mellett: 952 romai, 413 görög kath., 218 ref., 41 zsidó lak., romai és görög kath., ref. anyatemplomokkal, régi várkastélylyal. Határa termékeny 's jól miveltetik. A' németek nagy részt elmagyarosodnak. F. U. a' b. Perényi nemzetség, de bir benne a' Szirmay család is.

Tivadarfalu, v. *Tivadar*, magyar f. 8 romai, kath., 315 ref., 71 g. kath., 18 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Határa, mellyet északról a' Tisza nedvesit, igen termékeny; rétjei kétszer kaszálhatók; erdeje kicsiny. F. U. Gödény, Morvay, Székely, Sárközy, Szegedy, Kovács, Koszta, Tóth, Bakó, Nagy Szabó, Kardos, Biky örökösök, 's. m. t.

Túrcz, oláh f. több hegyeken, 's völgyekben elszórva: 1614 g. kath. lak., 's parochiával. Földje elég termékeny; bort termeszt; erdeje van; hajdan arany 's ezüst bányái is voltak. F. U. Pogány, Ráthonyi, Ilosvay, b. Perényi, Gazda, Zaffiry, Száraz, Pap, Fejér, Balabány, gr. Haller és Csató örökösök.

Sós-Ujfalu, orosz f. 182 g. kath. lak., 's anyatemplommal. A' Veléthe hegy ágai határát dombossá 's hegyessé teszik; földje sovány. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Veléthe, orosz f. Máramaros vgye szomszédságában: 13 romai, 1183 görög kath., 45 zsidó lak., g. kath. anyatemplommal. Határa hegyes, völgyes és sovány; szántóföldje kevés; de erdeje sok. F. U. a' k. kamara, b. Perényi, Fogarassy, Bessenyei, Balogh, Enyedy, Kanisay, Egry, Bényei, Ráthonyi, Szabó, Székely, Zoltán, Darvay, Dancs, Dienes, Kovács, Gacsai és Lomej-Kricsfalussy örökösök.

Verécze, orosz f. a' Tisza mellett: 3 romai, 355 g. kath., 47 zsidó lak., g. kath. fil. templommal. A' nyalábi uradalomhoz tartozik.

Pusztá k.

Andrásfalva, Tivadarhoz tartozik, 's határja is hasonló.

Csatóháza, kicsiny puszta, termékeny szántóföldekkel, kevés

réttel tölgyes erdővel. A' tivadari és péterfalvi nemesek birják. Hajdan falu volt, 's innen vette származását a' Fügei Csató nemzetség. Ez a' szó *Cható* régi ásiai eredetű, 's Kr. sz. u. 633-ik esztendő táján a' törököknek egy néptörzsökaga így neveztetett; mert Pray ezeket irja (in dissertatione praevia ad Annal. Hung. par. 3. pag. 301.:" Turci arrepta versus Chinam via, in solitudine, quam *Chato* vocant, et lacui Lop ad orientem adjacet, substitere. Hic formata seorsim tribu, novam gentem, quam a solitudine *Chato* dixere, fundarunt, quae deinceps rerum gestarum gloria caeteris antecelluit."

KRASSÓ VÁRMEGYE.

(Comitatus Krassoviensis. Kraschauer Gespanschaft).

1. §. Fekvése. Határa. Nagysága.

Krassó vármegyének fekvése igen rendetlen, mert midőn szélessége majd 4, majd 5 és 6 mértföld, akkor legnagyobb hosszúsága 21 mértföldet tesz, 's a' Marostól kezdve, csaknem a' Dunáig nyúlik-le. Határa északról Arad vgye, mellytől a' Maros vize választja-el; keletről Erdélyország, 's az Oláh-Illyriai végezered vidéke; délről ugyan az utóbbik; nyugotról Temesvármegye, 's a' már emlitett végezered. Nagysága 108$^{877}/_{..}$ □ mfd., 's igy e' tekintetben 13ik a' vármegyék közt. Használható földjéből 388,990 hold szántóföld; 341,704 h. erdőség; 78,400 h. rét és legelő: 28,843 h. szőlő; 12,893 h. kertek és gyümölcsösök.

2. §. Természeti tulajdonsága.

Krassó egészen hegyes tartomány, ugyhogy valódi rónaság itt nem találtatik, ha csak a' Temes vize széles és kies völgyét, 's a' Karas vagy Krassó folyónak bal mellékét ide nem számláljuk. Hegyei az Erdélyből, 's Oláhország véghatáráról becsapó Karpátok ágazatai, 's két fő hegytömegre oszthatók. Az északi tömeg a' Temes és Maros közti tért boritja-el, közbevévén a' Béga vagy Bege folyónak vidékét is. A' déli tömeg a' Temes, Boganis, Berzava, Karas, Néra, és Duna folyók közt fekvő téreket foglalja-el, sokfelé ágadzó soraival, mellyeknek nagyobb része nyugot, kisebb része dél-nyugot felé tartván, lassan lassan a' keleti rónaságban eltünnek, vagy meneteleket a' Duna hatalmas vize vágja ketté. A' déli tömeg ezüst, réz, vas, ón, kőszén bá-

nyáiról nevezetes. Folyóvizei ugyan azok mellyeket fentebb emlitettünk, kivévén a' Dunát, melly fél mfdnyi távolságra folyik el a' megye déli csúcsától. Ezen vizek mind keletről nyugotnak folynak, de a' Karas és Néra dél-nyugot fele veszik utjokat 's a' Dunába ömlenek, a' többiek részint közbevetlenül, részint közbevetve a' Tisza által nyeletvén-el. Azonban a' Temest, 's az ebbe szakadó folyókat szinte a' Duna veszi fel, Pancsova városánál. A' Béga vizéről és csatornájáról bővebben értekeztünk Torontál vgye leirásánál. A' Temes, Néra, Berzava eredetüket a' megye és az Oláh-Illyriai vidék határszélén fekvő magas *Szemenik* hegyéből veszik. A' Karas vagy Krassó, a' Krassovai erdős hegyekben, több patakokból gyül össze Egészséget rontó nagyobb tavak és mocsárok itt nincsenek, de a' *Riu* mocsár Gladna mellett emlitést érdemel. Földje Krassónak nem olly termékeny általjában véve, mint a' másik két bánáti vármegyének, t. i. Temesnek és Torontálnak; mert itt a' hegyeken sok a' köves, vagy nehéz agyagos föld, melly a' vizmosásoktól is szenved; 's innen, midőn az érintett 2 vármegyében egy egész jobbágytelek 10-20,000 forintért eladathatik, itt akkor elhagyott jobbágytelek is elég van. Egyébiránt a' Temes és Karas völgyében, valamint másutt is a' völgyekben és dombosabb részeken a' föld szerfelett gazdag termékenységű, melly trágya nélkül, egyszeri szántás mellett minden gabona nemet uzsorával térit-vissza. — Levegője igen egészséges, mit a' számtalan nagy életidőt érő öregek eléggé bizonyitanak. Éghajlata, a' sok hegyek daczára is meleg és szelid, 's mind a' bor, mind a' gyümölcs termesztésre felette kedvező.

5. §. Termékek.

Fő termesztményei e' megyének: a' kukuricza; a' gyümölcs, különösen a' szilva, mellyből igen sok és erős pálinka főzetik; a' fa; 's végre az ásványok különféle nemei. Ezekenkivül terem még jó és sikeres tiszta és kétszeres búza, a' róna és dombos határokban, rozs és zab a' hegyes vidékeken. Szőleje sokkal több lehetne, mint jelenleg van, mert erre felette sok alkalmas helyei volnának, de az oláh tunyasága miatt az ipar ezen ága nehezen megy előre; jobban szereti

ez a' szilvásokat, mivel ezeket nem szükség kapálni. Tulajdon képen való legelője nem sok van ugyan, de ha az erdőket is ide számitjuk, valóban elég, 's bizonyosan a' marha és juhtenyésztés jobb karban állhatna, mint jelenleg látjuk. Az erdők vadakkal, a' folyók halakkal bővelkednek. De nagyobb figyelmet érdemlenek az ásványok, mellyekkel Krassó gazdagon meg van áldva. *Arany* (termés arany is) ásatik Oraviczán és Dognácskán, évenkint 20 márka. *Ezüst* (1 mázsa érczben több mint egy márka) Oraviczán, Dognácskán, Szászkán, és Moldaván évenkint 11,000 márka. *Réz* 's ennek különféle nemei Oraviczán, Moldaván, Dognácskán, Szászkán, Gladnán, mintegy 10,000 mázsa (Ferber szerint 9860). *Czémentvíz*, vagy is vasat rézzé változtató viz Szászkán. Jó *vas* Resiczán, Bogschánban, Oraviczán, Dognácskán és Szászkán. *Magnesko* Dognácskán, Bogschánban. *Ón* Dognácskán, Moldaván, Oraviczán, Szászkán, Gladnán közel 2000 mázsa. Néha egy mázsa érczben 26 font tiszta ón. találtatik. *Vismuth* Dognácskán. *Czink* Dognácskán, Oraviczán, Szászkán. *Piskólcz* Oraviczán. *Barnakő* Szászkán. *Kobált* Oraviczán. *Egérkő* Oraviczán, Moldaván. *Márvány* Moldaván, Oraviczán, Dognácskán, Szászkán. *Zeolith* Oraviczán. Közönséges *gránát* Oraviczán, Szászkán, Dognácskán. *Pistazit* Szászkán, Oraviczán. *Ásbest* Dognácskán. *Chlorit* Dognácskán. *Szarúkő* Moldaván, Dognácskán, Oraviczán és Szászkán. *Sugárkő* Dognácskán, Oraviczán. *Mészkő* igen sok helyeken. *Borostyánkő* vagy *agáthő* Moldaván. *Kőszén* Szászkán, Dományban, Moldova vidékén, Steyerdorfon.

4. §. Lakhelyek. Lakosok.

Van benne 15 *mezőváros*, mellyből 4 oláh, 1 német, 5 oláh-német, 3 német-oláh, 2 oláh-német-rácz-magyar; 221 *falu*, u. m. 204 oláh, 3 német, 7 horvát, 4 oláh-német. 1 német-oláh, 1 német-magyar; 1 oláh-horvát; 1 *népes puszta*. Népessége 208,645 lélek, 's igy esik 1 □ mfdre 1914 lakos. Vallásokra: 187,203 nem egyesült óhitű, 20,905 romai katholikus, 181 evang., 177 reformatus, 179 zsidó. Nyelvökre: 186,703 oláh, 12,059 német, 8804 horvát, 400 ma-

gyar, 500 óhitű rácz, 179 zsidó. — Rom. kath. parochia van 18, mellyek a' csanádi püspöki megyébe esnek. Minorita szerzetes atyák laknak Lugoson. Óhitű plebánia 205 számláltatik. Ref. anya ekklézsia nincs, csupán egy leány gyülekezet van oskolamesterrel együtt Vecseházán. Az evangelikusok a' Temes megyei Vukovai anya ekklézsiához számittatnak. Végre a' zsidók is birnak egy synagógát Lugoson.

5. §. Oskolák. Ipar, és Kereskedés.

A' r. katholikusok 24 helyeken birnak jó karban lévő néposkolákat 2286 oskolás gyermekkel. 17 helyen német, 7 helyen horvát nyelven történik az oktatás. A' n. e. óhitüek oskolái igen elhagyott állapotban találtatnak. A' reformatusok oskolájában Vecseházán 1837-ben tanult 9 férfi, 7 leány gyermek. Nagyobb tanitó intézetek egész Krassó vgyében nincsenek. Mind a' nyers termékek termesztése, mind ezeknek további nemesitése körül való ipar csekély lábon áll, 's ugy szolván bölcsőjében van; csupán a' bányászatban látszik figyelmet érdemlő élénkség, mint ezt a' fentebb előszámlált ásványokból észrevehettük. Bogschánban vasöntő gyár van, mellyben különféle vas mivek öntetnek, sőt ezelőtt ágyuk is. A' csiklovai rézhámorban a' réz pléhtáblákban készittetik-el a' rézművesek számára. — Kereskedése Krassónak szinte nem nagy fontosságú. Fő kiviteli czikkjei: tüzi és szerszámfa, szilva pálinka, 's ez nagy bőséggel, gyümölcs, ásványok, nyers bőrök, 's mind ezek részint a' Bégá csatornáján, részint tengelyen vitetnek Temesvárig, 's onnan tovább. — Országutjai a' legjobbak közé tartoznak egész Magyarországban. — Postahivatalok 's állomások: Lugostól *Temesvár* felé: Kiszető, 1. Ugyan onnan *Orsova* felé: Szakul $1\frac{1}{4}$ Karansebes 1. Ugyan onnan *Erdély* felé: Bozsúr $1\frac{1}{2}$; Facset 1; Kossova 1; Kosesd 1. Oraviczától *Temesvár* és *Versecz* felé: Kákova 1; Kudricz 1. Dognácska felé Székas 1, Dognácska 1, Ugyan onnan Szászka felé $1\frac{1}{2}$.

6. §. Jobbágytelkek. Porták.

Ezen vármegyében 4 rendű, u. m. egész, fél, fertály, nyolczad telkek találtatnak, mi szerint abban semmi osztályrendnek helye nem lévén, egy egész jobbágytelkes bir szántóföldben 24, rétben 6, közlegelőben 3, belső telki járandóságban 1 holdat, holdját 1600 □ ölével számitván. Féltelkes bir szántóföldben 12, rétben 4, közlegelőben 2, belső telki járandóságban 1 holdat. Fertálytelkes bir szántóföldben 6, rétben 3, közlegelőben 1, belső telki járandóságban 1 holdat. Nyolczadtelkes bir szántóföldben akár rétben, akár szántóföldben 5, közlegelőben 1, belső telki járandóságban 1, összesen, 7, némelly helyeken 8 holdat.

Portája a' megyének: 112.

7. §. Nemesség.

Az 1785-iki összeirás szerint találtatott itt 124 férfi nemes személy. Most jóval több, mivel azóta sok kamarai helység királyi adományképen eladatott, 's most is folyvást adatik, ámbár még jelenleg is a' kamara birja a' megye nagyobb részét. Ezen kincstári jószágok 2 kerületi tisztartóságra (lugosi; facseti), és egy számtartóságra (bogscháni) osztatnak-el.

8. §. Tisztikar.

Egy fő, 1 alispán: 1 fő, 2 aljegyző; 1 fő, alügyész; 1 fő, 3 aladószedő; 1 levéltárnok, 1 számvevő 2 fiz. táblabiró, 5 fő, 7 alszolgabiró; 12 esküt. Ide járulnak, 2 fő orvos, 1 földmérő, 2 irnok, 8 biztos, 4 seborvos, 1 várnagy. Gyüléseit tartja Lugoson.

9. §. Felosztása.

Eloszlik öt főbirói járásra, mellyek ezek: I. *A' Lugosi.* II. *A' Bulcsi.* III. *Kápolnási.* IV. *Krassói.* V. *Oraviczai.*

Jegyzés. Ezen megye betűrendbe azért nem tétetett, mert innen bővebb adatokra várakoztam, de ezek elkésése a' IV. kötet kijövetelét tovább nem hátráltathatta.

Mezővárosok.

Birkis, oláh m. v. a' Maros mellékén: 12 kath., 1381 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, jó vásárokkal, erdővel, gyümölcsösökkel, sok urasági legelővel és szép gyümölcsösökkel. F. U. a' kamara.

Német-Bogschán, bánya mezőváros, a' Berzava mellett, a' verseczi és karánsebesi országutban, Lugoshoz délre 5 mfdnyire: 551 német kath., 1241 n. e. óhitű, 12 evang. lak., r. kath., és óhitű anyatemplomokkal. Bányákat mivel; vashámorai 's öntőműhelye van. Székhelye egy helyettes bányatörvényszéknek, a' vashámorokra 's öntőműhelyre felügyelő tisztségnek. F. U. a' kamara.

Dognácska, kamarai bánya mezőváros, Bogschánhoz délre $1^1/_2$ mfdnyire: 952 kath. német, 1063 n. e. óhitű oláh lakosokkal, kath. és óhitű anyatemplommal, postahivatallal, márvány töréssel, rézbányákkal.

Ebendorf, német m. v. Lugoshoz dél keletre $1^1/_2$ mfdnyire: 373 kath., 33 n. e. óhitű, 5 evang. lak., kath. paroch. templommal, termékeny földekkel, erdővel, vásárokkal. F. U. gr. Brukenthal.

Német-Facset, német-oláh m. v. a' Béga csatornája mellett, Lugoshoz kelet északra 3 mfdnyire: 281 kath., 132 n. e. óhitű, 15 evang. lak., kath. paroch. templommal, postahivatallal a' temesvári és erdélyi országutban, egy hegyen lévő régi omladozott várral. Székhelye egy kamarai kerületi tisztartóságnak.

Oláh-Facset oláh m. v. szinte a' Béga mellékén: 5 kath., 658 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, termékeny határral, 's jó rétekkel, erdővel. F. U. a' kamara.

Német-Gladna, kamarai bánya m. v. Facsethez délre 2 órányira: 75 kath., 146 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal. Fekszik a' Bagyes hegy tövében, réz és vasbányákkal, szép tölgyes erdőséggel, középszerű földekkel.

Kápolnás, oláh m. v. Facsettől 2 órányira: 8 kath., 1379 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Van sok erdeje, termékeny szántóföldje, szőlőhegye, szilvássa. A' megyének egy járása innen veszi nevezetét. Az uras. legelő mintegy 2000 holdra terjed. F. U. a' kamara.

Lugos (Oláh és Német), két részre osztott kamarai mezőváros a' Temes két partján, egy 50 öl hosszú hiddal összeköttetve, Temesvárhoz 8, Pesthez 46 mértföldnyire. Fekszik egy termékeny némelly részt homokos térségen, kies erdők és hegyek szomszédságában. Népessége 5744 lélek, kik közt 1358 katholikus, 4093 n. e. óhitű, 100 evang., 14 ref., 179 zsidó. Nyelvökre nézve oláhok, németek, ráczok, magyarok. Van itt kath. paroch. templom 's minorita szerzetes zárda, óhitű anyatemplomok, synagóga; vármegyeháza, mellyben tartja Krassó közgyüléseit, postahivatal és váltás Kiszető és Bozsúr közt a' temesvári és szebeni országutban, lovaskaszárnya, sok mesterember és kereskedő, élénk hetivásárok, jó bort termő szőlőhegy. F. U. a' kamara, 's széke egy tisztartósági kerületnek. Régi nevezetes vára egészen elpusztult.

Új-Moldava, oláh-német bánya m. v. Krassónak legdélibb csucsában, közel a' Dunához, Lugostól 15 mfdnyi távolságra, igen hegyes erdős vidéken: 596 kath', 1892 n. e. óhitű, 10 evang. lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal. Réz és más érczbányákat mivel; erdeje roppant; földmivelést nem űz; székhelye egy helyettes bányatörvényszéknek. Vidékén jó kőszén találtatott. F. U. a' kamara.

Német-Oravicza, csinos német-oláh bánya m. v. Lugoshoz délre 11 mfdnyire: 1901 kath., 1766 n. e. óhitű, 26 evang. lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal. Határa hegyes, köves minden földmivelés nélkül. Ezüst-réz-vas bányák. Székhelye a' bánáti fő bányász-kerületnek 's kormánynak, és kerületi bányatörvényszéknek. Ezek alatt állanak *a*): a' dognácskai, moldavai, szászkai, rézbányai (Biharban), bányahivatalok, és helyettes bányatörvényszékek. *b*): a' rusbergi törvényszék és vashámorok. *c*): a' bogschàni és resiczai olvasztó házak. Továbbá ide tartozik a' gladnai vasbányászat, 's a' resiczai bányatörvényszék. Van itt végre erdőszeti és postahivatal, roppant erdőség, sok mesterember. F. U. a' kamara.

Német-Resicza, német-oláh kamarai bánya m, v. Dognácskához keletre 2 mfdnyire: 646 kath., 441 n. e. óhitű, 11 evang. lak., kath., és óhitű anyatemplommmal, vashámorokkal 's bányákkal, olvasztóházzal.

Szakul, oláh m. v. a' Lugostól Karánsebesre vivő országutban, mindegyiktől egy posta állásnyira: 14 kath., 1012 n. e. óhitű, 9 ref., 5 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, postatisztséggel, szép szilvásokkal, erdőkkel.

Német-Szászka, oláh-német kamarai bánya m. v., a' Néra vize mellett, hegyek közt, Oraviczától délre $3^1/_4$ mfdnyire: 839 kath., 1186 n. e. óhitű, 2 evang. lak., kath. és óhitű anyatemplommal, postatisztséggel és váltással Oravicza és Fejértemplom közt, köves, hegyes határral minden földmivelés nélkül, gyönyörű és nagy erdőséggel, gazdag réz, vas, ón bányákkal, márványtöréssel, bányahivatallal, és helyettes törvényszékkel.

Faluk.

Agadics, oláh f. Oraviczához $1^1/_2$ órányira: 3 kath., 1251 n. n. óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje elég termékeny; erdeje van.

Altwerk, kis bányahelység 38 kath. lakossal.

Apádia, oláh f. Karánsebeshez 3 órányira, 802 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, termékeny földekkel, jó réttel és legelővel, erdővel. szilvásokkal. F. U. Grabowszky nemzetség.

Bakamező, oláh f. Facsethez $2^1/_2$ mfdnyire: 2 kath., 626 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Balincz, oláh f. a' Béga csatornája mellett, Lugoshoz $2^1/_2$ órányira: 516 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, sok legelővel. F. U. a' kamara.

Balosesty, oláh f. Facsethez $2^1/_4$ mfdnyire: 1 kath., 195 n. e. óhitű lak., erdővel. F. U. a' kamara.

Barboza. oláh f. Boganis vize mellett, Lugoshoz $3^1/_2$ órányira: 1 kath., 784 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Barra, oláh f. Temes vgye szélén, Lugoshoz $3^1/_2$ órányira: 4 kath., 979 n. e. óhitű, 5 ref. lak., óhitű anyatemplommal, termékeny szántóföldekkel, szilvásokkal, erdővel. F. U. a' Halász nemzetség.

Batta, oláh f. közel a' Maroshoz: 3 kath., 1897 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, szilvásokkal, sok uras. rétekkel. F. U. a' kamara.

Battiest, oláh f. Facsethez $^1/_4$ órányira, az erdélyi postautban: 2 kath., 452 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Bazest, oláh f. Facsethez fél órányira, a' szebeni országutban: 2 kath., 388 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Berlistye, oláh f. Oraviczához $2^1/_2$ mfdnyire: 6 kath., 1036 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Bikis, oláh f. a' Béga mellett, Facsethez fél órányira, 2 kath., 611 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Binyis, oláh f. Dognácskához $1^1/_4$ mfdnyire: 5 kath., 1371 n. e. óhitű lak., roppant erdőséggel, óhitű anyatemplommal, 's igen nagy határral. F. U. a' kamara.

Birna, oláh f. Lugoshoz $1^1/_6$ órányira: 1 kath., 315 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Bagodincz, oláh f. Szászkához $1^1/_4$ mfdnyire, a' Néra vize mellett, a' mehádiai országutban: 6 kath., 318 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Oláh-Bogschán, oláh f. Dognácskához 2 órányira a' verseczi országutban: 79 kath., 2023 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, nagy határral és erdővel.

Boldur, oláh f. Lugoshoz egy órányira, térséges földön a' Temes mellett: 19 kath., 1184 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Mind földje, mind rétje igen termékeny.

Bottinyest, oláh f. Bozsúrhoz 1 órányira: 2 kath., 481 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Botyest, oláh f. egy hegy tövében, Lugoshoz 2 órányira: 129 n. e. óhitű lak.

Bozsúr, oláh f. az erdélyi postautban: 17 kath., 385 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, postatisztséggel 's váltással Lugos és Kossova közt, sok urasági legelővel. F. U. a' kamara.

Branyest, oláh f. Facsethez egy órányira: 2 kath., 624 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Brazova, oláh f. a' Béga mellett, Kossovához fél órányira: 489 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, sok urns. legelővel. F. U. a' kamara.

Brostyán, oláh f. Oraviczához ¾ órányira, a' verseczi országutban: 1703 óhitű lak., kik bányákban dolgoznak, és sok szenet égetnek. Óhitű anyatemplom.

Bruznyik, oláh f. nagy erdős hegyek közt, Facsethez 5 órányira: 2 kath., 1136 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Bukovecz, oláh f. Bozsúrhoz egy órányira: 5 kath., 854 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Bulcs, oláh f. a' Maros mellett, Facsethez 3 órányira: 337 kath., 87 óhitű lak., kath. paroch. templommal. Az ide való oláh nyelven beszélő katholikusok, mint ritkaság, említést érdemlenek. Van itt egy régi apaturság romhelye. Gyümölcsben, fában bővelkedik. F. U. a' kamara.

Bulza, oláh f. Erdély szélén, nagy hegyek közt, Facsethez 3 órányira: 3 kath., 549 óhitű lak., 's anyatemplommal, szép erdőkkel. F. U. a' kamara.

Bunya, oláh f. Facsethez 1½ órányira: 479 óhitű lak. 's anyatemplommal.

Carlsdorf, kis bánya helység: 150 kath., 87 óhitű lakossal.

Cseresztemes, oláh f. a' Temes mellett, Lugoshoz 1½ órányira: 2 kath., 624 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Német-Csiklova, vagy *Csiklovár*, oláh-német bánya helység Oraviczához keletre 1 mfdnyire: 257 kath., 1520 óhitű lak. kath. és óhitű anyatemplommal, és réz hámorral. F. U. a' kamara.

Oláh-Csiklova vagy *Csiklovár*, oláh f. 3 kath., 2127 óhitű lak., óhitű anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Csorda, oláh f. a' Karas vize mellett, Oraviczához 2¼ mfdnyire: 617 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Csudanovecz, oláh f. magas hegyek közt, Oraviczához 3 mfdnyire: 739 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Csukics, oláh f. Oraviczához 2 órányira: 4 kath., 1799 óhitű lak., anyatemplommal, szép erdővel.

Czella, oláh f. Facsethez 2¾ órányira, nem messze a' Marostól: 8 kath., 966 óhitű lak., anyatemplommal, sok gyümölcscsel és szántóföldde. F. U. a' kamara.

Czerova, oláh f. Dognácskához 2 órányira: 605 óhitű lak., 's anyattemplommal. F. U. a' kamara.

Delinyest, oláh f. erdők és hegyek közt, Karánsebeshez 3¼ mfdnyire: 8 kath., 513 óhitű lak, anyatemplommal, szilvásokkal, igen termékeny szántóföldekkel.

Dezestye, oláh f. a' Boganis vize mellett, Lugoshoz 4 órányira: 2 kath., 712 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Dobresty, oláh f. közel Temes vgyéhez, Lugoshoz északra 4 kis órányira: 6 kath., 561 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' Halász nemz.

Doklén, oláh f. Dognácskához 1½ órányira: 18 kath. 1223 óhitű lak., anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Domány, oláh f. Dognácskához 2 órányira: 4 kath., 417 óhitű lak., anyatemplommal, kőszénbányákkal. F. U. a kamara.

Dragomiresty, oláh f. Lugoshoz 2 órányira: 1 kath., 491 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Dragsinyest, oláh f. Facsethez 1½ órányira: 5 kath. 261 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Drinova, oláh f. Lugoshoz 2½ órányira: 2 kath., 268 óhitű lak., anyatemplommal, termékeny földekkel.

Dubesty, oláh f. Facsethez 2 órányira: 4 kath., 607 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, sok urasági legelővel. F. U. a' kamara.

Dulleo, oláh f. a' Boganis vize mellett, Lugoshoz 3 órányira: 5 kath., 711 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Eisenstein, bányahelység: 2 kath., 432 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Ezeres, oláh f. Dognácskához 3 órányira: 9 kath., 2021 óhitű lak., 's anyatemplommal, vendégfogadóval. F. U. a' kamara.

Fudimák, oláh f. Lugoshoz 3 órányira, közel Temes vgyéhez: 5 kath., 972 óhitű lak., 's anyatemplommal, sok majorsági, földekkel és legelővel F. U. a' kamara.

Forasest, oláh f. Ruszka hegye tövében, Facsethez 2 órányira: 7 kath., 277 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Winkler család.

Forotik, oláh f. Kákovához $1^3/_4$ órányira: 10 kath., 1262 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Franzdorf, oláh-német f. Dognácskához 4 órányira, az oláh-illyriai ezered határszélén, a' Berzava mellett: 263 német. kath., kik Stájerországból jöttek-be, 's 516 óhitű lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal. Lakosai főképen favágásból élnek, a' fát Berzava vizén usztatván le a' resiczai és bogschàni hámorok számára.

Furdia, oláh f. Facsethez 2 órányira: 8 kath., 747 óhitű lak., 's anyatemplommal, sok urasági legelővel. F. U. a' kamara.

Furlag, nagy oláh f. hegyek közt, közel a' Boganis vizéhez, Lugoshoz 3 órányira: 1 kath., 2684 óhitű lak., anyatemplommal, sok erdővel, szilvásokkal.

Füzes, oláh f. Bogschánhoz 2 órányira, Temes vgye szélén: 23 kath., 2400 óhitű lak., anyatemplommal, jó szántóföldekkel, nagy erdővel, szilvásokkal, legelővel.

Gojzest, oláh f. Facsethez $1^1/_2$ órányira, hegyek, erdők közt: 3 kath., 193 óhitű lak. F. U. Madarassy család.

Gavesdia, oláh f. Lugoshoz $1^1/_4$ órányira a' mehádiai országutban: 19 kath., 1392 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Gerlistye, oláh f. a' Karas vize mellett, Székashoz 2 órányira: 24 kath., 1626 óhitű lak., anyatemplommal, szép erdővel, kőszénbányákkal. F. U. a' kamara.

Oláh-Gladna, oláh f. 7 kath., 742 óhitű lak., 's anyatemplommal, tölgyes erdővel, 's jó legelővel, 's egy tóval F. U. a' kamara.

Goruja, oláh f. a' Karas vize mellett Székashoz $1^1/_2$ órányira: 23 kath., 1232 óhitű lak., 's anyatemplommal, vendégfogadóval. F. U. kamara.

Greovácz, oláh f. Kákovához $^3/_4$ órányira: 1506 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Gross, oláh f. Facsethez $2^1/_2$ órányira: 3 kath., 375 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Gruin, oláh f. Temes vgye szomszédságában, Lugoshoz $1^1/_4$ mfdnyire: 772 óhitű lak., anyatemplommal, igen

termékeny szántóföldekkel, és rétekkel. Jó káposztát termeszt. F. U. a' kamara.

Hajerdorf, oláh f. Oraviczához 2 órányira egy térségen: 399 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Harmadia, oláh f. Lugoshoz egy órányira: 1 kath., 392 óhitű lak., 's anyatemplommal, sok legelővel. F. U. a' kamara.

Hausest, oláh f. Bagyes hegy tövében, Facsethez 2¼ órányira: 267 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Herrendjess, oláh f. Lugoshoz fél órányira: 6 kath., 889 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Hezeres, oláh f. Lugoshoz egy órányira: 9 kath., 395 óhitű lak., 's anyatemplommal, sok uras. gyümölcsösökkel és legelővel. F. U. a' kamara.

Hodos, oláh f. Lugoshoz 1¼ mfdnyire: 6 kath., 692 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Homosdia, oláh f. Kossovához fél órányira: 201 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Honoris, oláh f. Lugoshoz egy órányira: 4 kath., 718 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Jám, oláh f. a' Karas vagy Krassó vize mellett, Temes vgye szélén, Oraviczához 2½ órányira: 6 kath., 1136 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Jabalcsa, horvát f. Székashoz 3 órányira: 479 kath., 16 óhitű lak. F. U. a' kamara

Jersnik, oláh f. Facsethez 1½ órányira: 5 kath., 378 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Jerszegh, oláh f. a' Boganis vize mellett, Lugoshoz 4 órányira 6 kath., 807 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Illadia, oláh f. Oraviczához 1½ órányira: 8 kath., 1553 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Izgár, oláh f. Lugoshoz 3¼ órányira: 639 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kákova, oláh f. 32 kath., 1568 óhitű lak., 's anyatemplommal, postatisztséggel és váltással Kudricz és Oravicza közt a' verseczi országutban.

Kalina, oláh-horvát f. Székashoz 2 órányira: 102 kath., 657 óhitű lak., óhitű anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Kapriora, oláh f. Facsethez $2^1/_2$ órányira, közel a' Maroshoz kősziklás hegyek közt. 5 kath., 745 óhitű lak., 's anyatemplommal, köves, sovány határral, bortermesztéssel, sok gyümölcscsel.

Kavarán, oláh f. Szakalhoz fél órányira, a' temesvári és mehádiai postautban: 1 kath., 641 óhitű lak., 's anyatemplommal, erdőkkel, szilvásokkal.

Kernyecza, oláh f. Székashoz $^3/_4$ órányira: 4 kath., 792 óhitű lak., 's anyatemplommal, kevés bortermesztéssel.

Kohldorf, oláh f. a' vármegye déli csúcsában: 8 kath., 592 óhitű lak., 's anyatemplommal, igen hegyes, erdős, köves határral. F. U. a' kamara.

Kladova, oláh f. Lugoshoz 3 órányira: 741 óhitű lak., 's anyatemplommal, szőlőhegygyel, szilvásokkal, 1000 holdnál több uras. legelővel. F. U. a' kamara.

Klicsova, oláh f. Lugoshoz 2 órányira egy térségen: 5 kath., 1009 óhitű lak., 's anyatemplommal. Földje igen termékeny és sok tengerit terem. Szőlőhegy. Sok urasági legelő. F. U. a' kamara.

Klokodics, horvát f. Székashoz 2 órányira: 1367 kath. lak., sok erdővel. F. U. a' kamara.

Komoristye, oláh f. Kákovához egy órányira: 13 kath., 1374 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kossova, oláh f. a' Façsetről Erdélybe vivő postautban: 24 kath., 399 óhitű lak., 's anyatemplommal, posta tisztséggel, szép erdővel. F. U. a' kamara.

Kossovicza, oláh f. Erdély határszélén, zordon hegyes vidéken, közel az elébbeni faluhoz: 3 kath., 77 óhitű lak, F. U. Dézsánfalvi Gyika család.

Kostye, oláh f. Kossovához $1^1/_2$ órányira: 3 kath., 352 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Kis-Kostély, oláh f. Temes vgye szomszédságában, Lugoshoz egy órányira: 5 kath., 275 óhitű lak. Itt megyen ki a' Temes vizéből egy tápcsatorna, a' Béga csatorna vizének pótlására. F. U. a' kamara.

Nagy-Kostély, oláh f. az elébbeni helység szomszédságában: 3 kath., 1429 óhitű lak., 's anyatemplommal. Mind földje, mind rétje igen termékeny; jó káposztát termeszt; szőleje is van. F. U. a' kamara. Sok urasági legelő.

Kölnik, oláh f. a' Berzava mellett, Dognácskához 2 órányira: 6 kath., 621 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Königsgnade, német f. Temes vgyéhez közel: 547 kath. lak., kath. paroch. templommal. F. U. a' kamara.

Krassova, horvát f. Dognácskához 2 órányira, a' Karas vize mellett: 3568 kath., 34 óhitű lak., kath. paroch. templommal, nagy, de hegyes völgyes, köves határral, roppant erdőséggel, egy régi, hegyen lévő várnak romjaival, gyümölcsös és szilvás kertekkel, vendégfogadóval, kőbányával. F. U. a' kamara.

Kricsova, oláh f. Szakulhoz fél órányira: 4 kath., 878 óhitű lak., anyatemplommal, termékeny szántóföldekkel.

Krivina, oláh f. Kossovához 2 órányira: 1 kath., 361 óhitű lak., anyatemplommal, nagy erdőséggel, szép uras. legelővel. F. U. Dézsánfalvi Gyika család.

Kuporte, oláh f. Dognácskához 3 órányira: 492 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Kurtya, oláh f. a' Béga mellett, Kossovához fél órányira: 13 kath., 916 óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes, erdős, kősziklás határral.

Kutlina, oláh f. a' Béga mellett, Lugoshoz $2^1/_2$ órányira: 913 óhitú lak., 's anyatemplommal, bortermesztéssel. 1780-ban a' föld itt egy helyen meggyuladván, ez majd esztendeig égett. Sok és termékeny urasági szántóföld. F. U. a' kamara.

Labasincz, oláh f. a' Maros mellett, Temes vgye szélén: 9 kath., 1111 óhitü lak., 's anyatemplommal, szép erdővel, szilvásokkal.

Lapusnik, oláh f. Lugoshoz $2^1/_2$ órányira: 8 kath., 412 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Leokosesty, oláh f. a' Béga csatornája mellett: 21 kath., 492 óhitű lak., 's anyatemplommal, sok gyümölcscsel. F. U. a' kamara.

Lugoshely, oláh f. Lugoshoz egy fél mfdnyire, térségen: 7 kath., 969 óhitű lak., 's igen termékeny szántóföldekkel, óhitű anyatemplommal, szép urasági legelővel. F. U. a' kamara.

Lunkány, oláh f. nagy hegyek közt, Facsethez 2 órányira, Erdély felé: 362 óhitű lak., anyatemplommal, igen szép és roppant erdőséggel. A' Béga vizének egy ága az idevaló hegyekből veszi eredetét. F. U. Lunkányi család.

Luppak, horvát f. Dognácskához $^3/_4$ órányira: 999 kath., 5 óhitű lak., kath. paroch. templommal F. U. a' kamara.

Maguri, oláh Lugoshoz egy órányira: 295 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Majdán, oláh f. Oraviczához egy órányira: 1 kath., 1309 óhitű lak., anyatemplommal, igen köves, kősziklás határral, nagy kiterjedésű szilvásokkal.

Makovistye, oláh f. 391 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Maria-Schnee, kis bánya helység: 2 kath., 194 óhitű lak.

Marsina, oláh f. a' Béga vize mellett, Kosdovához fél órányira: 3 kath., 398 óhitű lak., óhitű anyatemplommal, jó egyenes fekvésű szántóföldekkel. F. U. a' kamara.

Macsova, oláh f. Karánsebeshez egy órányira: 772 óhitű lak., 's anyatemplommal, szép erdőkkel.

Mercsina, oláh f. Kákovához $1^1/_2$ órányira, a' Karas mellett egy térségen: 4 kath., 1349 óhitű lak., anyatemplommal, jó búza és tengeri termő földekkel, nevezetes marha és juhtenyésztéssel, szilvás kertekkel.

Mirkovácz, oláh f. Oraviczához $2^1/_2$ órányira, szinte termékeny térségen: 649 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Monio, oláh f. Dognácskához 2 óranyira, a' Berzava mellett, 4 kath., 721 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Monostor, oláh f. a' Béga mellett: 309 óhitű lak., anyatemplommal, jó rétekkel. F. U. a' kamara.

Kis-Mutnik, oláh f. 15 kath., 31 óhitű lak.

Nagy-Mutnik, oláh f. Bozsúrhoz $2^1/_4$ órányira: 6 kath., 936 óhitű lak., anyatemplommal, hegyes határral.

Nemesest, oláh f. Kossovához egy órányira. 3 kath., 131 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Nermeth, horvát f. Dognácskához 2 órányira: 633 kath., 10 óhitű lak., anyatemplommal, köves, kősziklás határral. F. U. a' kamara.

Leuwerk, kis bánya hely, 121 kath. német lak.

Névrincsa, oláh f. Lugos 1½ órányira: 1 kath., 297 óhitű lak., bortermesztéssel. F. U. a' kamara.

Nikolincz, oláh f. Oraviczához 2 órányira: 19 kath., 2620 óhitű lak., anyatemplommal, és igen termékeny róna szántóföldekel, rétekkel.

Ohaba-Mutnik, oláh f. Szakulhoz 1½ órányira: 26 kath., 1024 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Ohaba-Rumunyast, oláh f. Facsethez 2½ órányira: 65 kath., 221 óhitű lak.

Ohabicza, oláh f. a' Szebenik hegy tövében, Karánsebeshez 1¾ órányira: 247 óhitű lak.

Ohaba-Szerbaszka, oláh f. Facsethez 3 órányira: 892 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Olloság, oláh f. Lugoshoz egy órányira: 5 kath., 511 óhitű lak., anyatemplommal.

Oláh-Oravicza, oláh-német f. 249 kath., 2458 óhitű lak., kik favágásból, 's bánya munkákból élnek. Ohitű anyatemplommal.

Osztron, oláh f. Facsethez 2¼ órányira: 5 kath. 547 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Padinamatej, bánya helység 287 óhitű lakossal.

Padurány, oláh f. Facsethez 1½ órányira: 3 kath., 297 óhitű lak., 's anyatemplommal, sok legelővel. F. U. a' kamara.

Pestyere, oláh f. a' Temes mellett, Karánsebeshez 1 órányira: 747 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Petrilova, oláh f. Szászkához 1½ órányira: 1104 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Petróza, oláh f. Erdély határ szélén magas hegyes vidéken, Facsettől 2. órányira, Kossovához 1¼ órányira: 5 kath., 357 óhitű lak., 's anyatemplommal, szép erdeje, 's tartós malom kövei vagynak. Bold. I. Ferencz Király által néhai pesti Könyvnyomtató Trattner Mátyásnak adatott kir. adományképpen, 's innen irja a' Trattner nemzetség petrózai mellék nevét.

Petrovicz, oláh f. 2 kath., 1265 óhitű lak., anyatemplommal, szilvásokkal, erdővel.

Poerul, oláh f. Lugoshoz fél órányira: 499 óhitű lak. 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Poganyest, oláh f. Lugoshoz 1½ órányira: 419 óhitű lak.. 's anyatemplommal. F. U. Sebastian család.

Pojen, oláh f. Erdélyhez közel, magas hegyes vidéken: 4 kath., 376 óhitű lak., anyatemplommal, szép erdőséggel. A' Béga vizének egyik ága itt veszi eredetét.

Poszoga, oláh f. a' Maros mellett: 10 kath., 765 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Potok, oláh f. Szászkához egy órányira: 847 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Poverzsina, oláh f. Facsethez 1½ órányira: 2 kath., 346 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Prebul, oláh f. Karánsebeshez 2½ órányira: 18 kath., 782 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Priszaka, oláh f. Karánsebeshez egy órányira: 4 kath., 866 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Radmanyest, oláh f. Lugoshoz nyugot-északra 4 órányira: 6 kath., 715 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' Halász nemzetség.

Raffna, oláh f. Bogschánhoz 1½ órányira, erdők közt: 9 kath., 2205 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Raffnik, horvát f. Dognácskához ½ órányira: 940 kath., 13 óhitű lak., kath., paroch. templommal. F. U. a' kamara.

Rakasdia, oláh f. Oraviczához 1 órányira: 10 kath., 1319 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Rakita, oláh f. a' Béga mellett, Facsethez egy órányira: 5 kath., 1017 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Rakitova, oláh f. Oraviczához ¾ órányira: 4 kath., 1028 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Alsó- és Felső-Remete, két oláh f. Lugoshoz 2½ órányira, az első 8 kath., 563 óhitű, a' második 2 kath., 762 óhitű lak., 's anyatemplomokkal.

Oláh-Resicza, oláh f. 27 kath., 978 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Rumunyest, oláh f. Kossovához egy órányira: 3 kath., 649 óhitű lak., anyatemplommal. Fábry család birja.

Ó-Russova, oláh f. Oravichához 2¼ órányira egy térségen. 1 kath., 291 óhitű lak.

Uj-Russova, oláh f. 3 kath., 367 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Rusz, oláh f. Karánsebeshez 1 órányira: 1 kath., 543 óhitű lak., anyatemplommal.

Ruszinócz, oláh f. Karánsebeshez 1½ órányira: 280 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Steyerdorf, német f. hegyek közt, Oraviczához 2 órányira: 421 kath. lak., kik nagy részt favágásból, és zsindely készitésből élősködnek. Kath. paroch. templom. F. U. a' kamara.

Szarazán, oláh f. Bozsúrhoz 1 órányira: 4 kath., 531 óhitű lak., anyatemplommal, bortermesztéssel.

Oláh-Szdszka, oláh f. a' Néra vize mellett: 34 kath., 865 óhitű lak., 's anyatemplommal, kősziklás határral.

Szatulmik, oláh f. Lugoshoz ½ mfdnyire: 5 kath., 536 óhitű lak., anyatemplommal, részint róna, részint dombos és termékeny határral.

Székas, oláh f. 13 kath., 1991 óhitű lak., anyatemplommal, postatisztséggel és váltással Oravicza és Dognácska közt, hegyes erdős határral, gyümölcsösökkel. F. U. a' kamara.

Szelcsova, oláh f. a' Maros mellett, a' vármegye északkeleti csúcsában: 5 kath., 572 óhitű lak., anyatemplommal, részint róna, részint kősziklás határral. F. U. a' kamara.

Szécsan, oláh f. Bozsúrhoz ½ órányira: 197 óhitű lakossal.

Szilvásbely, oláh f. Szakalhoz egy órányira: 6 kath., 855 óhitű lak., anyatemplommal, termékeny földekkel.

Szintyest, oláh f. a' Béga mellett, Facsethez egy órányira: 7 kath., 817 óhitű lak., anyatemplommal, nagy részt termékeny róna határral, bortermesztéssel. F. U. a' kamara.

Szkejus, oláh f. Lugoshoz 2½ órányira: 9 kath., 1261 óhitű lak., anyatemplommal. Földje hegyes ugyan, de szép búzát terem: szilvássai szépek.

Szlatina, oláh f. Szászkához ¾ órányira: 10 kath., 1134 óhitű lak., anyatemplommal, köves hegyes határral, sok szilvásokkal.

Szokolár, oláh f. Szászkához ¼ órányira: 6 kath., 1159 óhitű lak., anyatemplommal. Erdeje igen szép és roppant. Van itt közel egy régi hegyi vár omladék, melly közönségesen *Potoki* várnak hivattatik, de eredete bizonytalan. Találni itt néha régi pénzeket is.

Szocsán, oláh f. Dognácskához 3 órányira: 7 kath., 1146 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Szuboticza, oláh f. a' Karas vize mellett, ott hol a' temesi, krassói, német-bánáti, 's oláh-illyriai határok összejönnek: 4 kath., 602 óhitű lak., anyatemplommal, igen termékeny szántóföldekkel 's rétekkel. F. U. Kiss család.

Szudriás, oláh f. Bozsúrhoz ½ órányira: 14 kath., 425 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Kis- és Nagy-Szurdok, 2 oláh f. az első Bozsúrhoz közel: 38 kath., 665 óhitű lak., 's anyatemplommal; a' második Dognácskához 2 órányira: 17 kath., 742 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Szuszán, oláh f. Bozsúrhoz ¾ órányira: 3 kath., 481 óhitű lak., anyatemplommal, sok urasági rétekkel. F. U. a' kamara.

Szpata, oláh f. Lugoshoz 4 órányira: 6 kath., 382 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szilha, oláh f. Lugoshoz egy órányira: 4 kath., 1124 óhitű lak., anyatemplommal, róna és dombos termékeny határral, bortermesztéssel, sok uras. legelővel, szép gyümölcsösökkel. F. U. a' kamara.

Tapia, oláh f. Lugoshoz egy órányira: 537 óhitű lak., anyatemplommal, jó bortermesztéssel. F. U. a' kamara.

Temerest, oláh f. Facsethez 1½ órányira: 8 kath., 889 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Tergovest, oláh f. a' Béga csatornája mellett, Temes vgye szélén: 466 óhitű lak., anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Kis-Tikván, oláh f. a' Karas vize mellett, Oraviczához 1¼ órányira: 5 kath., 1069 óhitű lak., anyatemplommal, termékeny róna szántóföldekkel, igen jó bortermesztéssel.

Nagy-Tikván, oláh f. közel az elébbeni helységhez a' Karas mellett: 3 kath., 1531 óhitű lak., anyatemplommal, bortermesztéssel, erdővel.

Tinkova, oláh f. a' Temes mellett, Szakulhoz fél órányira: 1 kath., 744 óhitű lak., anyatemplommal.

Tirnova, oláh f. Dognácskához 3¼ órányira: 7 kath. 1839 óhitű lak., anyatemplommal, rengeteg erdőséggel. F. U. a' kamara.

Tomest, oláh f. Kossovához 1½ órányira: 50 kath., 332 óhitű lak., 's óhitű anyatemplommal. F. U. Pánczély család.

Topla, oláh f. Facsethez 2 órányira; 2 kath., 144 óhitű lakossal.

Vallelunga, oláh f. Lugoshoz 1½ órányira: 251 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Valleboul, oláh f. Karánsebeshez ¾ órányira: 2 kath., 2026 óhitű lak., 's anyatemplommal, erdővel, szilvásokkal.

Valledény, oláh f. Karánsebeshez 3 órányira: 793 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Ó-Vallemáre, oláh f. a' Maros mellett; 586 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Új-Vallemáre, oláh f. a' Boganis mellett, Lugoshoz 3 órányira: 37 kath., 521 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Vallepaj, oláh f. a' Boganis mellett: 11 kath., 916 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Vasziova, oláh f. Bogschánhoz fél órányira: 41 kath., 795 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. Scherz Filep.

Vermes, oláh f. a' Boganis mellett: 8 kath., 1671 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Vecseháza, német-magyar f. Lugoshoz délre 1¼ mfdnyire, Temes vgye szélén: 405 kath., 150 ref., 30 óhitű lak. Kath. paroch. templom. A' reformátusok Rittberghez tartoznak Temes vármegyében, de oskolamesterek helyben van. Határa részint róna, részint dombos és hegyes; gyümölcse elég; ivóvizben nagy szükséget szenved, mert a' kútakat igen mélyen kell ásni. F. U. Leutner nemz.

Viszak, oláh f. Lugoshoz 2 órányira: 8 kath., 1461 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Vodnik, horvát f. Dognácskához egy órányira: 716 kath., 2 óhitű lak., derék erdővel. F. U. a' kamara.

Vörösmarth, oláh f. közel a' Maroshoz: 6 kath., 295 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Vrány, oláh f. Oraviczához 2 órányira, a' Karas vize mellett: 3 kath., 943 óhitű lak., anyatemplommal, igen termékeny róna vidéken, búzát termó szántóföldekkel, jeles marhatartással. F. U. Vrányi Konstantin pesti n. kereskedő.

Vrazyúcz, oláh f. Oraviczához $1^1/_2$ órányira: 9 kath., 1068 óhitű lak., anyatemplommal, 's gazdag búzatermő határral, erdővel.

Zabaltz, oláh f. Temes vgye szélén, egy órányira a' Marostól: 5 kath. 655 óhitű lak., és anyatemplommal. Határa felette hegyes és kősziklás, melly a' tengerit is alig termi meg; erdeje szép és roppant, sok uraságí legelő. F. U. a' kamara.

Zaguszén, oláh. a' Temes mellett, Szakulhoz egy órányira: 27 kath., 531 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Zgribest, oláh f. Szakulhoz $1^1/_4$ órányira: 5 kath., 744 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Zold, oláh f. Facsethez 2 órányira: 2 kath., 370 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Zorány, oláh f. Kossovához $^3/_4$ órányira: 2 kath., 285 óhitű lak., anyatemplommal, szép erdővel.

Zorlenczmáre, oláh f. a' Boganis vize mellett, Karánsebeshez 3 órányira: 2286 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Zorlenczmik, oláh f. Szakulhoz $2^1/_2$ órányira: 748 óhitű lak., 's anyatemplommal. Erdő. Szőlőhegy.

Zsabár, oláh f. Lugoshoz egy órányira, a' Temes mellett: 849 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Zsena, oláh f. Szakulhoz fél órányira: 17 kath.: 333 óhitű lak., anyatemplommal, termékeny róna szántóföldekkel.

Zsidovár, oláh f. Szakulhoz $^3/_4$ órányira, a' Temes mellett: 82 kath., 1211 óhitű lak., óhitű anyatemplommal. Határa részint róna és termékeny, részint hegyes. Erdeje legnagyobb az egész megyében, mert 20,000 holdat foglal el. Egy meredek sziklatetőn elpusztult vár romjait szemlélhetni. A' török becsapás előtt a' b. Jósika család birta.

Zsidovin, oláh f. Dognácskához 3 órányira, a' Berzava mellett: 5 kath., 1282 óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa csaknem egészen róna és gazdag termékenységű. Közel a' faluhoz és a' Berzava vizéhez egy kies dom-

bon valamelly négyszegű sánez nyomait láthatni, melly alatt sok régi épületek maradványaira akadtak. Midőn a' mult században a' temesi kamarai administratio vizsgálatokat tétetett, egész romai szobákra találtak, mellyeknek alsó pallózata kis kvarcz darabokkal, 's négyszegű égetett téglákkal vala kirakva. Pénzeket is leltek.

Zsittin, oláh f. Szászkához $^3/_4$ órányira: 2 kath, 649 óhitű lak., anyatemplommal, erdővel, szilvásokkal.

Zsupa, oláh f. Karánsebeshez egy órányira: 4 kath., 288 óhitű lak., 's anyatemplommal. Határában sok régi romokat, mint p. o. sánczokat, bástyákat, összeomlott falakat láthatni.

Zsuppán. oláh f. Bozsúrhoz $^3/_4$ órányira: 2 kath., 428 óhitű lak., anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Zsupunyest, oláh f. Facsethez $1^1/_4$ órányira: 255 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Zsurest, oláh f. Lugoshoz 2 órányira: 10 kath., 252 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Zsurszova, oláh f. Székashoz fél órányira, a' Karas vize mellett: 11 kath, 1449 óhitű lak., 's anyatemplommal. F. U. a' kamara.

Más Lakhelyek.

Nepomoczeni-Werk, *Therezia-Werk*, Bogschánhoz közel, vas hámorokkal. *Radima*, a' Moldovai erdőkben, szénégetők lakják. *Udvarszállás*, közel Szuboticzához 265 kath lak.

ARAD VÁRMEGYE.

(Comitatus Aradiensis. Arader Gespanschaft.)

1. §. Határai. Kiterjedése.

Arad vgye határos északra Bihar; keletre Zaránd, Hunyad; délre Krassó és Temes vgyékkel, mellyektől a' Maros választja-el; nyugotra Békés és Csanád vármegyével. Földterülete $108^{364}/\ldots$ □ mfdet foglalván-el, e' tekintetben 12ik a' vármegyék közt. Legnagyobb hosszasága 14, szélessége 8, némelly helyt azonban 6 és 9 geographiai mértföld. Használható földjéből 399,840 hold szántóföld; 290,109 hold erdőség.

2. §. Természeti tulajdonsága.

Arad vármegyének keleti része, melly az egésznek $^3/_5$ részét teszi, hegyes, bérczes; nyugoti oldala ellenben merő síkság. Ezen rónaság ismét nagy részben fában szükölködő, kisebb részben (t. i. északra Bihar vgye szomszédságában) gyönyörű lapályos erdőkkel borittatott mezőség, melly Lunkaságnak, vagy másképen Erdőhátnak is neveztetik. A' föld a' hegyek közt sárga, vagy veres agyagos, több helyt köves, általjában termékenyebb a' felső magyarországi hegyes vidékek földjénél, mellynek csak jobb mivelés hibázik. A' Lunkaságon fekete nyirkos föld legtöbb találtatik, melly sok helyt mocsáros és vizenyős; különben bő termékenységű, szénát bőven ád, kiváltkép pedig igen szép erdőket nevel. A' többi rónaságon, melly valamivel felemelkedtebb, a' föld általjában fekete agyag, sok tevénynyel (humus) gazdagitva, és szerfelett termékeny, ugyhogy trágya nélkül is bőven jutalmazza a' földmivelő fárad-

ságát. A' keleti részt elboritó hegyek a' Kárpát ágazatai, 's Erdélyből jönnek-be, két egyenetlen nagyságú tömegben. A' kisebb hegytömeg a' Fejér-Körösön felül levő tért foglalja-el, 's nyugotnak tartván, a' lapályos Lunkaságon vész-el. A' nagyobb tömeg a' Fejér Körös és Maros közti tért boritja-el, 's szinte nyugotnak tartván, a' hires ménesi és világosvári hegyekkel végződik. Mind ezen hegyek részint ős erdőkkel, részint hires bort termő szőlőtőkékkel borittatnak, gyomraikban pedig ásványokat is rejtegetnek, mint alább meglátandjuk. — Folyóvizei, patakjai igen számosak. Fő folyója a' *Maros*, melly Erdélyből jövén be, a' megyének egész déli határszéleit keresztül futja, kanyargós menetelével. Ezen szállittatik-le a' sok erdélyi kősó, fenyő szálak és deszkák. Kanyarulatai, a' legközelebbi szabályoztatás alkalmával több helyt átmetszettek. A' *Fejér Körös* Erdélyből jön-be, 's a' megyét hosszában, 's csaknem derékban átvágván, miután a' megyében eredő *Csiger* vizét Zarándnál magába vette, Gyula Varsándon alól Békés vgyébe takarodik által. A' *Fekete Körös*, a' Moma, Bihar hegyeiből fakadó több patakokból gyűl össze, 's Bihar vgyében elébb északnak, majd keletnek vévén folyását, Talpas Arad megyei falunál ide is beköszön, 's mintegy 3 mfdnyire a' két megye közt váltogatva határt huzván, Békésbe megy által. Mind a' két Körösön kasokban sok tűzi és szerszámfát, 's gyümölcsöt szoktak leusztatni Békés és Csongrád vgyékbe. A' *Tőz* Szuszány megyebéli falunál veszi eredetét, 's a' Fejér Körössel csaknem párhuzamosan folydogálván, Tamásdán alul a' Fekete Körösbe ömlik. Ezen viznek a' Fejér Körösbe való erőszakos általszakadását nagy költséggel lehet megakadályoztatni. Mellékén vannak a' legszebb lapályos erdők, de a' benne való halászat nem sok figyelmet érdemel. Ez előszámlált vizek kártékony árvizeinek gátlására mind a' megye, mind a' kormány sok gondot forditott, 's fordit. — Levegője kivált a' hegyek közt nagyon egészséges, 's 100 esztendős öregeket látni nem ritkaság; éghajlata szelid, de nem olly meleg mint a' bánáti vármegyéké.

A' mondottakból kitetszik, hogy Arad egyik honunknak leggazdagabb, 's legszebb megyéi közűl. A' hegyes ré-

szek fával, érczekkel, gyümölcscsel, borral; a' rónaság mindennemű gabonával, szénával bővelkedvén: láthatni, hogy csaknem mindennel megáldotta a' bőkezű természet. De szépsége is kimondhatatlan. Mert a' bérczes hegyek vad regényes tájékait elmellőzvén, csak nehány nagyszerű tájképeit említem. Illyen a' Világosvári hegyről való kilátás, honnan tiszta időben a' Vértesi 's Mátra hegyeket felvehetni; illyen a' Solymosi, Kladovai pusztavárak, a' Radnai monostor tájképei, mellyek Magyarországban a' legpompásabb vidékek közé számlálhatók.

3. §. Termékei.

Terem igen sok és szép *tiszta búza*, ugy nevezett *járó búza*, melly egyszer tavaszszal, egyszer őszszel vettetik-ki, 's mellyből készül nagyobb részt a' hires aradi lángliszt; *kétszeres*, *zab*, *árpa*, kevés *rozs*, de legtöbb *kukuricza*, mivel az oláh kenyeret rendesen ebből eszik. Kereskedői növények közül *kender* csupán házi szükségre; *dohány* számos helyeken, évenkint mintegy 25,000 mázsa. *Gyümölcsben* szinte gazdag ezen megye; van sok almája, diója, jó izű sárga dinnyéje, baraczkja, szilvája pedig szerfeletti bőséggel, mellyből erős pálinka égettetik. A' megyének egy kis nyugoti részét kivévén, egyébütt mind a' hegyes vidékeken, mind a' lapályon gyöngyörű *erdők* találtatnak, 's azért tűzi és szerszám fát sokat adhat el Békés, Csongrád, Torontál, Csanád vármegyéknek. Végre szőlőhegyei olly hires csemege, aszú, és asztali *borokat* teremnek, hogy e' tekintetben egy vármegyének sem enged. Hogy itt szőlők már III. Béla alatt miveltettek: azt azon időbeli oklevelek bizonyitják, a' *mokrai* és *galsai* promontoriumokat világosan emlitvén. Azonban később a' török háborúk alatt nagyon leszállott a' bortermesztés, 's csupán a' piros boraikról hires *mokrai* és *boros-jenői* promontoriumok tartották fenn magukat szakadatlanúl, melly utóbbi szőlőhegyen *Rákóczy szőleje* máig is fentartja emlékezetét az Erdélyi fejedelmek itteni szőlőbirtokának, 's egyszersmind pártolásának. Kedvezőbb időszak volt a' szőlőmivelésre a' mult század első 's különösen második fele. Már 1741-ben tett várme-

gyei limitatio alkalmával a' *ménesi*, *paulisi*, *gyoroki* borok feljebb becsültettek, mint a' többi szőlőhegyeken termettek. A' mult század 2-ik felében Edelsbacher György, Gyoroknak akkori birtokosa nagyban kezdte csináltatni az aszúborokat, 's nem sokára több követőkre talált a' szomszéd hegyi birtokosokban, annyira, hogy már a' 18-ik század végén, a' ménesi nectár (melly név alatt, valamint a' tokajin több szőlőhegyek borai értetnek), kereskedésbe jövén, nem csak Magyar, hanem Lengyel, Orosz, Német országokban is elhiresedett, 's az ős tokaji méltó fiatalabb testvérének egyező vallomással elismertetett. Minő tulajdonságai legyenek a' ménesi bornak, 's melly szőlőhegyek jöhetnek e' név alá: lentebb Ménes helysége leirásánál bővebben előadjuk. A' ménesi veres boron kivül, szinte hires és feletto egészséges fejér asztali borok teremnek: Galsán, Muszkán, Agrison, Almáson, némileg Pankotán, főképen pedig Magyarádon, melly mindeniknek koronája. — Schams (Ungarns Weinbau I. B. Pesth 1832.) az Arad vgyei hegyi szőlőket 12,000, a' siksági szőlőskerteket 8000 holdra becsülvén, 's a' tetői szőlők egy holdnyi termését 15, az alantabb fekvő szőlők termését 32 akóra számitván: az itt évenkint termeni szokott bor mennyiséget közép számvetéssel 470,000 akóban állapitja-meg.

Szarvasmarhát sokat és szépet nevelnek a' róna mezőségen, a' tágas pusztákon, sőt néhol a' hegyek közt is. Az uraságok részint a' zsiros legelőkön, részint istállókban több ezer gőbölyt hizlalnak. A' *birka-nemesitès* mind inkább lábra kezd kapni. A' rengeteg tölgyes, bikkes erdőkben számtalan *sertés* nyáj hizlaltatik, de legtöbb sertést tenyészt még is a' Lunkaság, bozótos helyein, 's roppant tölgyes erdőségeiben. Igen szép albaniai faj sertés nyája van m. Aczél Antal Békés megyei főispáni helytartónak, Boros Jenő mellett az Antalfalvi pusztán. A' *méhtenyésztés* nagy divatban van az erdős helyeken, mire a' bőséggel találtató hársfa jó alkalmat szolgáltat; de a' selyembogártenyésztés csekély lábon áll. — A' szép erdőségekben őzek (igen sok Kiszindia környékén), rókák, nyúlak, fogolymadarak, nyirés fajd tyúkok, húros madarak, Boros Jenőnél 's másutt is fáczányok bőven találtatnak; a' mocsárokat 's tavakat

vad kácsák, ludak, szalonkák, szárcsák; a' róna mezőségeket túzokok és darvak lepik-el. A' folyók különféle halakkal, a' patakok rákkal, pisztranggal kedveskednek.

De ásványokban sem mostoha ezen megye. Petris, Rossia környékein sok elhagyatott rézbányákra találni. Jelenleg Milován találtatik réz. Arany, ezüst nyomai vannak Zöldesen, Jószáson, 'stb. Vasat sokat és elég jót ásnak Dezna, Monyásza körül. Meszet több helyt égetnek: legjobb az agrisi. Jó fazekas és pipa agyag találtatik: Deznán.

4. §. Lakhelyek. Lakosok.

Van ezen megyében 1 *szabad királyi város*, 23 *mezőváros*, u. m. 8 oláh, 1 magyar-német, 2 magyar-rácz-oláh, 4 oláh-magyar, 3 oláh-magyar-német, 2 német, 3 oláh-német-magyar; 156 *falu*, u. m. 5 magyar, 138 oláh, 4 német, 3 magyar-oláh, 1 oláh-tót, 3 oláh-német, 1 oláh-magyar-német, 1 oláh-rácz-magyar-tót-német.

Népessége: 219,716 lélek, 's így esik 1 □ mfdre 2034 lakos.

Vallásokra: 38,958 romai katholikus, 498 görög katholikus, 9069 reformatus, 2600 evangelikus, 167,042 nem egyesült óhitű, 2549 zsidó.

Nyelvökre, 32,040 magyar, 17,087 német, 1500 tót, 161,790 oláh, 5650 rácz, 1549 zsidó.

Romai kath. parochia van 19, mellyek a' csanádi püspöki megyébe esnek. Szerzetesház van három, t. i. minoriták és sz. ferenczieK laknak Aradon, szinte sz. ferenczieK (capistranusok) Radnán. Görög kath. plebánia csak egy találtatik: Aradon, 's ez a' n. váradi egyesült óhitű püspöktől függ. A' n. e. óhitüek 143 anyatemplomot számlálnak, mellyeket az ó-aradi megyés püspök igazgat, egy kalugyer kolostorral együtt: Hodoson. A' reformatusok 11 ekklézsiája a' szalontai esperestségbe, 's tiszántúli superintendentiába esik. Evang. anyaekklézsia van Fazekas-Varsándon, Szemlakon, Apateleken vagy Mokrán, 's mind a' három a' bánya városi superintendentiához kapcsoltatott. Varsándon magyar, Apateleken tót, Szemlakon tót-német-magyar evangelikusok laknak. Synagóga találtatik: Ó-Aradon, Simándon, 's a'

mi említésre méltó, az aradi zsidók, némelly pestiekkel egyetemben Magyarország izraelitái közt legtöbb müveltséggel birnak, 's szerfelett különböznek a' régi szabású, ugy nevezett lengyel sectától.

5. §. Oskolák. Ipar. Kereskedés.

Az alsó nép oskolákon kivül, mellyek az oláh falukban elég gyarló lábon állnak, van Ó-Aradon polgári oskola, muzsikát és éneklést tanitó intézet, kath. gymnasium, oskolamestereket képező intézet az oláh n. e. óhitüek számára, 's végre egy igen jól elrendelt zsidó realis oskola. — A' földmivelés körül tett szorgalmat nagy részt megitélhettük a' termékek előszámlálásából, melly egyébiránt a' föld termékenységéhez képest igen csekély; azonban a' dohány és bortermesztésre forditott ipar dicséretet érdemel. Ó-Arad számos és jó mestetembereiről 's dohány gyárairól nevezetes. Hajógyára épen nem vetekedhetik az uj-szegedivel. Durva posztót 's pokróczot elkészitő kallói vannak Boros-Jenőn, Silingyián, Kiszindián; de finomabb posztót Temesvárra kell kallóztatni vinni. Vashámorok vannak Dezna, Monyásza környékén. — Kereskedése, a' megye gazdagsága miatt elég élénk, sokat tévén erre a' Maros hajókázható vize is. Viszenki mindennémü gabonát Erdélybe, a' Tisza felé, 's néha N. Váradra, bort Erdélybe, a' Bánátba, Csongrád, Csanád, Békés vgyékbe, Pestre, 's valamit Lengyelországba; tűzi és szerszám fát, dongákat, lapátokat, teknőket, 'stb. Békés Csanád, Csongrád, Torontál vgyékbe, leginkább a' Maros és Körös vizek segedelmével; a' gyapjú, dohány, gubacs, méz és viasz kereskedés a' zsidók kezében van, 's ezek a' nyers mézet helységenkint szedik-össze nem csak Aradban, hanem a' többi szomszéd vármegyékben is. Az aradi lánglissztel (melly egyébiránt Temes vgyében szinte őrletik) egész austriai birodalomban nyereséges kereskedést folytatnak. Hires marhavásárok esnek Ó-Aradon, Világoson és Zarándon. Hoz be ellenben mindenféle gyári, fényűzési, és Colonialis portékákat; vas, réz müveket Pestről, fenyő szálakat, deszkákat, léczeket, sót, savanyúvizet Erdélyből a' Maros hátán. — Utjai a' körülményekhez képest elég jók. — Postatisztségek

's állomások vannak: Aradról *Pest* felé: Batonya 2. *N. Várad* f. Simánd 2; N. *Zerind* 2 *Temesvár* f. Monostor 1½; Temesvár 1½.

6. §. Jobbágytelkek. Portá.

Egész jobbagytelkes gazda bir itt első osztályban 26, másodikban 28, harmadikban 30, negyedikben 32 hold szántóföldet; rétekből hol mindég kaszáltatik sarjú 8, hol ritkán 10, hol sohasem 12 embervágót.

Portája magának a' vármegyének: 100; Arad szabad királyi városának 10.

7. §. Nemesség.

Az 1785-iki összeiráskor találtatott 715 férfi nemes személy. Most bizonyoson két annyinál is több lehet, mert azóta királyi adományképen roppant kamarai jószág adatott-el, melly javak a' Mutinai vagy Modenai herczeg véghetetlen kiterjedésű uradalmához tartoztak. Ez a' herczeg VI. Károly Császár alatt, Arad, Csanád vgyék nagy részének, 's egész Zaránd vármegyének földesurává tétetett, bizonyos *hű szolgálatjai* miatt. Azonban Maria Therezia uralkodása első évében mind ezen jószágait *ex nota* elvesztette, mivel az örökösödési háborúban a' francziákhoz csatolta magát. Később a' békekötés egyik czikkelyénél fogva visszanyerte ugyan, de más jószágokért Olaszországban elcserélte. Minthogy pedig a' herczegnek nem sokára azután magva szakadott: minden magyar jószágai fiscusra szálván, már a' mult század végétől kezdve, *ex defectu Ducis Mutinensis* másoknak conferáltattak, és conferáltatnak mind e' mai napig, ámbár a' kamara még mostan is szép jószágokat bir itt, mellyek a' ménesi és pécskai kerületi tisztartóságra, 's aradi számtartóságra osztatnak-fel. A' herczeg volt birtoka 1809-ben kamarai felmérés szerint (pedig már ekkor két uradalom belőle, 's csaknem egész districtus conferáltattak) 544,832 holdat foglalt magában, a' nevezetes szőlőhegyein kivűl. Legtöbbet nyertek ezen uradalomból b. Ditrich (a' pankotai és butyini districtusokat,

közel 200,000 holdat), és József cs. k. fő herczeg 's Nádor (a' kis-jenői és zerindi kerületeket mintegy 168,000 holddal).

8. §. Tisztikar.

Egy fő, 2 alispán; 1 fő, 2 aljegyző; 1 fő, 1 alügyész; 3 fizetéses táblabiró; 2 fő, 4 aladószedő, 1 számvevő, 1. fő biztos, 1 levéltarnok, 4 fő, 8 alszolgabiró, 12 eskütt. Ide járulnak 2 fő orvos, 1 földmérő, 4 seborvos, több biztosok, irnokok, 'stb.

Gyüléseit tartja: Ó-Aradon.

9. §. Politikai Felosztása.

1744-ben Zaránd vgyének két járása ide csatoltatván: jelenleg éloszlik 1 szabad királyi városra és 4 főbirói járásra, mellyek ezek: I. *Boros-Jenői.* II. *Világosi.* III. *Aradi.* IV. *Zarándi.*

Jegyzés. Ezen megye betűrendbe azért nem tétetett, mert erről mind eddig bővebb és biztosabb adatokat vártam, valamint több megyékről nyertem is: de ezek elkésése a' IVik kötet kijövetelét továbbra nem akadályoztathatta, 's igy e' hiányt az adatok megérkezésével csaka' VI-ik kötetben pótolhatom-ki. —

Szabad Királyi Város.

Ó-Arad. Egyik Magyarországnak legélénkebb, 's mind inkább emelkedő városai közűl. Fekszik a' Maros jobb partján, egy felette termékeny rónaságon, Pesthez $16\frac{3}{4}$, N. Váradhoz 9 postaállásnyira. A' vármegye itt tartja gyüléseit, 's székhelye egy nem egyesült óhitű püspöknek. Továbbá van itt egy minorita szerzetes zárda és szentegyház, melly egyszer'smind plebanialis; 1. görög egyesült, 2 g. nem egyesült templom; 1 ref. anyaekklézsia, melly 1829-ben állitatott; derék synagóga; kath. gymnasium és fő polgári oskola; oskolamestereket képző intézet az oláh n. e. óhitüek számára; igen jeles muzsikát és éneket tanitó intézet szinet,

derék oskola az izraeliták számára, mellyben a' polgári 's kereskedési tudományokon kivül magyar nyelv is tanittatik; dolgozóház, só-posta-és harminczad hivatalok. Népessége 15,242 lélek, kik közt 6124 romai katholikus, 498 görög katholikus, 7125 görög nem egyesült óhitü, 160 evang., 523 reformatus, 812 zsidó. Nyelvökre nézve oláhok, németek, magyarok, ráczok, görögök és zsidók. Lakosai részint földmivelésből (melly a' város nagy és termékeny határán szembeötlő sikerrel üzetik) részint mesterségekből, kereskedésből és fuvarozásból élnek. Országos vásárai a' gyári 's fényüzési portékákra nézve a' pesti és debreczeni vásárok után mindjárt következnek, 's ezeket bécsi és csehországi kereskedők is meglátogatják. Szarvasmarha 's lóvásárai hasonlókép hiresek. Ezenfelül a' város nevezetes kereskedést folytat dohánynyal, gyapjúval, gubacscsal, borral, nyers bőrökkel, mézzel, mellyet a' zsidók szednek össze a' szomszéd vármegyékben. Az aradi lángliszt egész austriai birodalomban nevezetes. Végre az Erdély, Pest, Temesvár 's Nagy Várad közti átmenő kereskedés tetemes hasznára válik Aradnak. — Régi roskadozó állapotban lévő vára helyett, 1763-ban egy más uj kezdetett meg, 's II. József uralkodása alatt be is végeztetett. Fekszik ez a' Maros bal partján, csak 300 ölnyi távolságra, mellyel egy derék hid által kapcsoltatik össze. Formája ötszegletes, 's erős sánczokkal és bástyákkal védelmeztetik. Van benne egy sz. ferenczi zárda és szentegyház (a' bosniai barátoké), szép várparancsnoki épület, fő őrhely, több kereskedői raktára, 'stb.

A' hajdani Orod városa, mellyről a' megye neveztetett, a' mostani Aradtól más különös hely lévén, 's Glogovácz falu helyén feküdvén, erről Glogovácznál teszünk említést. A' mostani Arad városának első emlékezete csak 1517-ben jön elő, midőn már benne vgyei gyülések tartattak, de még akkor csekély helység lehetett, mert 1561-ben csak 3 palatinalis portája volt, mellyből kettőt az orodi káptalan, egyet a' n. váradi püspök birt. 1552-ben a' törökök elfoglalván az orodi várat, hogy ezt könnyebben, megtarthassák, Aradon a' Maros jobb partján egy uj erősség épitéséhez kezdtek, 's ez az eredete a' régi aradi várnak, melly később sokszor elpusztult, 's ismét ujra épült, a' minthogy felváltva majd

az erdélyi, majd a' török, majd a' német seregek foglalták-el. 1699-ben a' kárloviczi béke után uj életre kezde derülni Arad városa. Ugyanis a' hely kedvező fekvése, 's a' kormány és vármegye pártfogása miatt mindenfelől tódultak ide a' lakosok. A' ráczok mint várőrzők és szélbeli katonák a' vár körűl foglaltak helyet, magyarok és németek polgári osztályt formáltak, és sok kedvezésekbe részesültek. Azonban később a' rácz katonák, 's különösen ezeknek tisztjei nem csak Aradnak, hanem ezen egész környéknek valóságos rablói lettek; egész pusztákat, 's jószágokat elfoglaltak, prédáltak, gyilkoltak, 's a' Péró (ki maga is azelőtt nálok hadnagyságot viselt) lázzadásában is részt vettek. A' ráczok garázdálkodásainál nem kevesebb kárt okoztak továbbá a' passaroviczi és belgrádi békekötéseket megelőző háborúk is, mert ekkor a' szegény lakosok hallatlan sarczolásokkal, 's zaklatásokkal kinoztattak. — 1732-ben döghalál pusztitotta Arad városát, melly 1738-ban ujra kiütött, 's öldöklését 1740-ben iszonyú marhadöggel végezte. 1741-ben a' 18-ik czikkely következésében az Arad vgyei határőrző katonaság eltöröltetett. Végre II. József, 's még inkább a' franczia háborúk alatt Arad annyira megnépesedett, 's olly jóllétbe helyhezteté magát, hogy 1826-ban, 15-ik februariusban szabad királyi városi szabadságlevelet nyerhetett. — Aradhoz közel a' kamarai *Csálya* nevű erdőben szinte volt egy régi vár, 's mind ennek, mind más épületeknek romjai most is láthatók, de mik lehettek ezek, nem tudhatni. 1530-ban Suráklini Petrovics Péter birta e' várat, és 1539-ben eladta a' hozzá tartozandókkal együtt 6000 arany forintért 4 özvegy asszonynak.

Mezővárosok.

Ó-Szent-Anna, oláh m. v. Aradhoz északra 3 órányira 302 kath., 2566 n. e., óhitű, 19 zsidó lak., óhitű anyatemplommal.

Új-Szent-Anna, magyar-német m. v. az elébbeni város szomszédságában: 3852 kath., 283 n. e. óhitű, 4 evang., 7 ref., 22 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Határa róna és szerfelett termékeny; szőlőskertjei vannak; dohányt termeszt. Örökös földesura a' gr. Fekete nemzetség.

Boros-Jenő, igen régi és nevezetes m. v. Aradhoz 6¼ órányira a' Fejér Körös mellett: 562 kath., 1151 n. e. óhitű, 26 ref. lak., kik nyelvökre nézve oláhok, magyarok, németek. Kath. és óhitű anyatemplomok. Határa lapályos és igen termékeny, e' mellett tágas, 's Bihar vgyéig kiterjed. Erdeje gyönyörű. Vadjai 's fáczányai számosak. A' Fejér Körös és Tőz áradásaitól sok kárt szenved. Szőlőhegye már régóta miveltetik, 's jó bort ád. F. U. az Aczél nemzetség. Milly virágzó lehetett ezen város a' hajdani időkben, onnan megtetszik, hogy II. Rákóczi György 1652-ben az aranymívesek czéhbeli privilegiumait már csak megerősitette. E' mellett rakva volt a' város szabad udvarokkal 's házakkal, mellyeket előkelő rangú urak birtak, sőt magok az erdélyi fejedelmek is gyakran mulatoztak itt. Azonban a' tatárok először elpusztitván, a' folyton dühöngő török háború miatt magyar lakosi részint Mikalakára, részint máshova költöztek-ki, 's helyettek oláhok telepedtek meg, a' minthogy az aradi óhitű püspök is, egész a' 18-ik század elejéig itt tartotta lakását. Elpusztulása előtt pedig Zaránd vgyé gyakran rendelte ide gyüléseit és törvényszékeit. — Régi vára lapályon feküdt a' Fejér Körös mellett, egészen vizzel körülvéve, 's négyszegletű bástyája vastag kőfalakból épitve; melly falaknak nagy része a' most cath. templom tornyául szolgáló régi török mecsettel egyetemben máig fennáll, és néhol tetővel befedve uraságí gazdasági épületnek használtatik. Első eredete a' várnak bizonytalan. A' török 1552-ben foglalta-el legelőször, de belőle hamar kiverettetett. 1556-ban az ifju Zápolya tette magát birtokába, bevévén azt Kendy István akkori várkapitánytól, ki az ostromban vitézül elesett. 1565. Schvendi vette vissza. 1566. nagy erővel rohanta meg Petraf török vezér; oltalmazták Senyei és Wagner, kik 23 napig tartó ágyuzatás után seregeikkel titkon elhagyák a' várat, 's a' magyarok ismervén az utakat meg is menekedtek, de Wagner katonái lekaszaboltattak. 1595. Borbély György kiüzte a' törököket. 1599. a' tatárok visszafoglalták. 1602. Petneházy ujra elvette, 's Bethlen Gábornak, ki ezt a' töröknek igéré, csak cserében adta át Bajom váráért, mellyet Bethlen 30,000 talléron vásárolt. Ezután a' törökök megmaradtak birtokában 1686-ig, de ekkor Heister Siegbert vég-

képen visszavette. A' várat, a' hozzátartozó helységekkel együtt 1690-be Szalontai Tóldy István birta; később a' Rákócziak kezére került. A' török iga alatt fő basa lakhelye volt, 's ezen korra elevenen emlékeztet a' még meglévő *Török kútja*, mellynek vize kellemetlen izű, de némelly nyavalyákban hasznosnak mondatik.

Boros-Sebes, oláh-magyar m. v. Boros-Jenőhöz keletre 3 órányira: 50 kath., 586 n. e. óhitű, 291 reform., 5 zsidó lak., ref. és óhitű anyatemplommal. Határa hegyes völgyes; szőlőhegye, szép erdeje van; gyümölcscsel, fával, cserép edényekkel kereskedik. F. U. gr. Königsegg.

Bökény vagy *Buttyin*, oláh m. v. az elébbeni városhoz délre 1 mfdnyire, közel a' Fejér Körösshöz: 205 kath., 2724 n. e. óhitű, 5 evang., 20 ref. lak., kath. és óhitű anyatemplommal, szilvásokkal, hegyes határral, jó kőbányákkal. F. U. b. Ditrich.

Ó- és Uj-Dezna vagy *Deszni*, oláh m. v. Aradhoz 10 órányi távolságra, a' megye észak-keleti részén, igen hegyes vidéken: 160 kath., 678 n. e. óhitű, 13 evang., 24 ref. lak., óhitű anyatemplommal, nagy erdőséggel, vashámorokkal. Régi vára bérczek és erdők közt egy meredek hegyen állott, 's Boros-Jenővel egy viszontagságai valának. A' 16ik században a' Kendy nemzetség birta, később a' Kornisok, majd a' Keresztessy, 's ismét a' Kornis nemzetség.

Gyorok, oláh-magyar-német m. v. közel Méneshez, Aradhoz $2^1/_2$ mfdnyire: 438 kath., 150 ref., 832 n. e. óhitű lak., ref. és óhitű anyatemplommal, kastélylyal, hires bort termő szőlőhegygyel, 's termékeny szántóföldekkel. Eredeti helye az Edelsbacher nemzetségnek, 's ugyancsak Edelsbacher György volt legelső a' mult század 2-ik felében ki a' most elhiresedett ménesi vörös aszúszőlő bort nagyban csináltatta, 's vele Lengyelországba jövedelmes kereskedést üzött; bánásmódját később a' szomszédok is eltanulván.

Kis-Jenő, oláh-magyar m. v. a' Fejér Körös jobb partján, Aradhoz északra 7 órányira: 240 kath., 1478 n. e. óhitű, 21 evang. lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal, sok szép uradalmi épületekkel, termékeny lapályos határral. A' város feje egy uradalomnak, melly különösen szép és jó

rendbe hozott erdőségekkel dicsekedhetik. F. U. József, cs. k. fő herczeg, országunk nádora.

Ó- és Uj-Pankota, két egymáshoz nem messze fekvő m. v. Aradhez kelet-északra $3^1|_4$ mfdnyire: 1027 kath., 3036 n. e. óhitű, 36 evang., 216 ref., 28 zsidó lak., kik oláhok, és németek, magyarral keverve. Romai kath., ref., és óhitű anyatemplomok. Derék uraságí épületek. Határa kevés munka mellett gazdagon termi a' tisztabúzát, tengerit, zabot, dohányt, kendert. Magában álló hegyén igen kedves izű bora terem. Ó-Pankotán egy régi apátságnak romjai láthatók, melly 1217-ben már fennállott, de minő szerzeteseké lehetett, nem tudhatni. F. U. b. Ditrich.

Ó- és Uj-Paulis, két egymással szomszédos m. v. Méneshez közel, Aradtól keletre $2^1|_2$ mfdnyire: 728 kath., 1418 n. e. óhitű, 8 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Uj-Paulison németek, Ó-Paulison oláhok és németek laknak. Szőlőhegye a' ménesihez hasonló bort terem; sok gyümölcse, 's erdeje van. F. U. a' kamara.

Rácz- és Magyar-Pécska, két egymás mellet fekvő m. v. a' Maros jobb partján, Aradhoz nyugotra $2^1|_2$ mfdnyire: 8482 kath., 4897 n. e. óhitű, 28 ref., 34 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal. Lakosai magyarok, rácz ok és oláhok. Róna egyenes határa roppant kiterjedésű és szerfelett termékeny; marha-ló-juh-sertés tenyésztése virágzó karban áll. F. U. a' kamara, 's székhelye egy kerületi tisztartóságnak.

Petris, oláh m. v. Erdélyország szélén, Aradhoz 10 óránnyira: 31 kath., 930 n. e. óhitű lak., 's óhitű anyatemplommal. Határa igen hegyes, erdős, kősziklás. Vidékén sok régi elhagyatott rézbányákra találni. F. U. a' Szalbek nemzetség.

Radna, oláh-magyar-német m. v. Aradhoz keletre 3 mfdnyire. Fekszik a' Maros jobb partjához nehány száz lépésnyire, általellenben a' Maros bal partján fekvő Lippa városával: 456 kath., 1038 n. e. óhitű lak., 's óhitű anyatemplommal, jó bort termő szőlőhegygyel, sok mesteremberrel. A' város felett emelkedő hegyen fekszik a' capistranusi

sz. ferenczieknek zárdája, 's két tornyú szép temploma, sok drágaságokkal, egészen márványból készült mellékoltárral, 's a' mi legfőbb a' csudatévő Szüz Mária képével, mellyhez felette népes búcsújárások történnek. A' város eredetét, 's nevekedését főkép ezen képnek köszönheti, azért ennek rövid történetét előadjuk. A' lippai klastrom elpusztulása után, a' törököktől üzőbe vett szerzetesek, több lakosokkal együtt a' Marosan általkelvén, a' mostani Radna helyén, melly akkor csupa erdőség volt, megtelepedtek. Itt őket Pater Janics András áhitatos és munkás barát összeszedte, 's egy kis fa kápolnácska körül, mellyet az erdő közepén egy szikla tetejére bizonyos özvegyasszony épittetett, megtelepittette. A' kápolnát csakhamar valami Krisztus anyját tisztelő Bosniai ember, egy Remond mühelyében készült Szüz Mária képével ékesité; P. Janics pedig abban a' bujdosó hivek számára rendes isteni szolgálatokat kezde tartani. Ezt a' törökök észrevévén, a' kápolnát a' szirt tetejéről lelökték, az ismét felállitani szándékozott Janicsot kegyetlenül megkinozták, de Janics Konstanczinápolyban engedelmet eszközölvénki, 1553-ban a' kápolnát ujra felépitette. 1707-ben a' barátok a' kuruczok által kiüzettettek. 1727-ben azonban magoknak residentiát, 1730-ban klastromot épitettek, 's később templomokat is megnagyobbitották, 's mostani ékességére emelték. F. U. Radnának a' k. kamara.

Sikló, oláh m. v. Simándhoz északra egy mfdnyire: 12 kath., 2315 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal. Határa róna és szerfelett termékeny; szép szarvasmarhát tenyészt. Itt egy kettős sáncz nyomai szemlélhetők.

Simánd, népes oláh-magyar m. v. Aradhoz északra 4 mfdnyire: 496 kath., 4208 n. e. óhitű, 15 ref., 401 zsidó lak., óhitű anyatemplomokkal, synagógával, több derék uraságí épületekkel, postatisztséggel, 's váltással Arad és N. Zerind közt, serházzal, pálinkafőzőházakkal. Tágas határa sik és gazdag termékenységű; szép tiszta buzát és káposztát terem; szarvasmarha és sertéstenyésztése nevezetes; sok marhát hizlal. F. U. többen. — Hajdan *Ápásnak* is hivatott, 's az orodi káptalan jószágaihoz tartozott, de ettől több nagy urak maguknak akarták foglalni. 1510. György Brandenburgi marchio erőszakkal elvette, 's magát éjjel statuáltatta. 1572. Sz. György

nap táján. népes vásárját egy 800 főből álló rabló csoport, melly közt egyébiránt fő emberek fiai is voltak (ifj. Dóczy Gergely) kifosztani akarván, a' várost megtámadta, 's kiprédálta, de visszamenet a' törököktől részint lenyakaztatott, részint elfogatott, 's Konstánczinápolyba küldetett. A' mit Oláh Miklós ezen városról ir, hogy t. i. ezt csupán bénák, vakok' stb. lakták, hinni nem lehet, mert ezt Oláh Miklóson kivül senki sem említette, a' város nevezetessége is ellenkezőt bizonyit, 's hihető hogy ezen tévedés onnan származhatott: mert vásárjai híresek lévén, ezeket az akkor tájban Magyarországba bészálingódzó vándor czigányok, mint koldusok seregestől ellepték.

Soborsin, oláh-magyar m. v. a' Maros mellékén, Aradhoz keletre $8^1/_2$ órányira: 160 kath., 895 n. e. óhitó, 5 evang., 4 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplommal, sóházzal, erdős, hegyes, sovány határral, szilvásokkal. F. U. b. Forray.

Tót-Várad, oláh m. v. a' Maros mellett, Aradhoz keletre $7^3/_4$ órányira: 44 kath., 786 n. e. óhitű, 4 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Határa ennek is erdős, hegyes, kősziklás; gyümölcse bőséggel. Hajdan derék magyar város volt. Régi vara kicsiny, de fekvésénél fogva erős lehetett, mert egy igen szük szorosátmenetelen felemelkedett hegyecskére épülvén, egy felől a' Maros, más felől a' magas bérczek mintegy oltalmuk alá vették. 1551. a' török foglalta-el. 1595. Báthory Zsigmond a' törököket kikergette, de Bethlen nekik visszaadta. Jelenleg egészen elpusztult, ugyhogy csak mély sánczai, falainak omladékai, 's a' körülötte heverő embercsontok idézik-elő hajdani képét.

Világos, oláhul *Siri*, igen régi, nevezetes, 's mostan is élénk oláh-német magyar m. v. Aradhoz észak-keletre 3 órányira, felette regényes vidéken: 1225 kath., 5180 n. e. óhitű, 3 evang., 4 ref. lak., kath. és óhitű anyatemplommal, két szép kastélylyal, 's derék gazdasági épületekkel. Rónán fekvő szántóföldjei szerfelett termékenyek; szőlőhegye igen jó bort terem; gyümölcse sok. F. U. a' Bohus nemzetség. Ezen város, mellyet most az oláhok *Siri-nek*, a' magyarok *Világosnak* neveznek, hajdan két különböző várost tett. Siri városa igen régi nevezetes lakhely vala, mellyet 1412-ben

Világosvárral, 's más számos magyar városokkal és várakkal együtt György serviai despota nyert-el Belgrádért cserében. A' 16-ik század közepe táján, Siriben és Erdőhegyen a' törökök egy egy várkastélyt épitettek, mellyekkel Mágócsi Gáspár akkori gyulai kapitánynak sok bajt okoztak. Hogy Siri nem utolsó város lehetett; templomainak, 's egyébb nagyobbszerű épületeinek reánk maradt romjaiból gyanithatni. — *Világos* városa, melly Sirinek tő szomszédságában fekűdt, sem ezzel, sem a' Világosi várral, nem azonegy időbeli, hanem sokkal később eredetű. Tudniillik a' török háborúk alatt, mind Siri, mind Vilagosvára, mind a' Világosi völgyben fekvő apátság elpusztulván, később a' vissza szivárgó lakosok, 's közülök az oláhok Siriben elpusztult templomjok mellé, a' magyarok az apátsági templom romjai körűl telepedtek-meg, és ezek új lakhelyűket Világosnak nevezték, az oláhok pedig Sirinek régi nevét megtartották. Világosban a' reformatusoknak könyvnyomtató műhelyek is volt, azonban később a' magyarok innen ujra kipusztultak. Világos vára, vagy egy szóval *Világosvár*, hajdan igen erős és nevezetes volt. A' hegynek, mellyen épült, magassága és meredeksége három oldalról védelmezte; keletről rengeteg erdő, mély sánczok, és nagy bástyák szolgáltak oltalmául. Tetejéről a' hegynek aljáig kősziklák közt óriási munkával vésett földalatti út vezetett-le; mellyet, valamint a' várbeli szobák nagy részét is, egész a' mi korunkig épségben lehetett szemlélni, mignem amaz a' későbbi haramiás időkben készakarva berakatott, ezek Hora idejében, a' földesuraság által ágyukkal összelövöldöztettek, ugyhogy ma már a' várnak csak megrongált idomtalan kőfalai állanak fent. Azonban e' vár mostani pusztult állapotjában is, büszke állásával nem kissé gyönyörködteti a' távolról szemlélőket; a' pompás jeleneteket pedig, mellyekkel fent látogatóit jutalmazza, leirni képesek sem vagyunk. Hátul az Erdélyt elzáró rengetegek és bérczek; elől a' végetlen rónaság, 's azon számosan elszórt tőből kilátszó városok és faluk, 's a' rajta rendetlen kanyargásokkal csillogva keresztűl hullámzó Maros; a' várhegy oldalát övedző kies ligetek, és még kiesebb szőlők; a' tövében fekvő Világos és Galsa helységek szélesen elte-

rült házai és gyümölcsösei, 's más gyönyörű tájképek; egy tündér vidéket varázslanak-elő. — Első eredete ezen várnak bizonytalan, de hogy régi lehet, onnan bizonyos, mert a' világosi völgyben 1190-ben alapitott apátság, már erről vette nevezetét. Hajdani birtokosai szinte bizonytalanok. 1422-ben György serviai despota birta. Ennek hivségtelensége miatt 1441-ben Maróthy László orodi főispán nyerte-el. Azonban még is 1444-ben a' nagy Hunyady János Györgytől kapta ajandékban, kinek fiai László és Mátyás anyabátyoknak Szilágyi Mihálynak ajándékozták. De alig birta a' várat két esztendeig, midőn a' felingerlett Mátyás ezt neki fogházává változtatta. Mint szabadult ki hiv szakácsának, 's a' várkapitánynak Lábatlan Gergelynek segedelmével; mint békélt meg Mátyással; minő szomorú véget ért Konstánczinápolyban: mind ezt honi történetiróink bőven leirják. Szilágyi Mihály halála után, Mátyás, özvegyének Báthory Margithnak kezében hagyta zálogképen 7000 arany forintért, Túrt és T. Varsányt is ide értvén. Az özvegy Bánfy Pálhoz férjhez menvén, Világosvárt öt férjfi testvéreinek adta Mátyás, u. m. Báthory Andrásnak, Istvánnak, Lászlónak, Pálnak és Miklósnak, 's ezen nemzetség birtokában maradt egész 1613-ig, azaz Báthory Gábor fejedelemnek magvaszakadtáig. 1623. Petneházy Istvánnak inscribáltatott 10,000 forintokért. — Hadi viszontagságai különfélék voltak, egyszer a' keresztények, máskor a' törökök kezébe kerülvén. Azonban rendesen Boros Jenővel és Solymos várával egyenlő sorsa volt, 's azokkal együtt vagy meghódolt, vagy visszafoglaltatott.

Zaránd, oláh m. v. Aradhoz északra 4 mfdnyire, róna térségen, közel a' Csiger vizének a' Fejér Körösbe való ömléséhez: 32 kath., 3240 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal, gazdagon termő földekkel és rétekkel, szép erdővel, hires marhavásárokkal, serházzal, pálinkafőzéssel. Hajdani várából, melly hihetőleg a' megyében legrégibb lehet, csak némelly földből hányt sánczok nyomai láthatók. F. U. gr. Fekete Ferencz özvegye.

Faluk.

Agris, magy. *Egres*, oláh f. Magyarádhoz keletre egy kis óránvira: 31 kath., 1175 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Szőlőhegye jó fejér bort terem; makkos erdeje, szilvássai vannak; hires meszet éget. F. U. b. Ditrich.

Agya, magyar f. Kis Jenőhöz egy óránvira; 11 kath., 1159 reform. lakossal, ref. anyatemplommal. Határa lapályos, néhol vizenyős; de elég termékeny; szénája sok; erdeje nagy és szép, 's makkot és néha gubacsot bőven ád. A' Tóz vize, melly határán keresztül folyik, sokszor kárt csinál. F. U. József, cs. k. fő herczeg, országunk nádora, 's a' kis-jenői uradalomhoz tartozik.

Algyesty, oláh f. a' Fejér Körös mellett, Boros Jenőhöz egy óránvira: 19 kath., 1001 óhitű lak., anyatemplommal, hegyes, erdős határral. F. U. Álgyai és Tűköri nemzetség.

Almás, oláh f. Magyarádhoz délre egy óránvira: 15 kath., 390 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Szőlőhegye jó fejér bort terem; határa hegyes, völgyes; makkos erdeje, gyümölcse sok. F. U. b. Ditrich.

Almás, oláh f. a' Fejér Körös mellett, Buttyinhoz keletre 2 óránvira: 20 kath., 2024 n. e. óhitű, 4 zsidó lak., anyatemplommal, hegyes, erdős határral. *Apatelek*, másképen *Mokra*, oláh-tót f. Boros Jenőhöz délre egy mfdnyire 13 kath., 503 n. e. óhitű, 208 evang. lak., óhitű és evang. anyatemplommal. Mokra nevű szőlőhegye a' megyének legrégibb promontoriumai közé tartozik, 's igen jó bort szolgáltat. F. U. az Aczél nemzetség.

Apátki, oláh f. az ugy nevezett Erdőháton vagy Lunkaságon, Aradhoz északra 8 mfdnyi távolságra: 10 kath., 1614 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. Határa erdős lapály, 's bő termékenységű; makkos erdejében sok sertést tenyészt. F. U. b. Simonyi József örökösei.

Aranyág, oláh f. közel Almáshoz: 564 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, hegyes, erdős határral.

Bája, oláh f. magas bérczek közt, Tót-Váradhoz északra 2 óránvira: 505 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, so-

vány, kősziklás határral. A' tót-váradi uradalomhoz tartozik.

Báltyele, kis oláh f. Zaránd vgye szélén, a' Fejér Körös mellett: 4 kath., 108 n. e. óhitű lak., hegyes határral.

Barakony, oláh f. Bihar vgye szélén, az Erdőháton, Boros Jenőhöz északra 4 órányira: 13 kath., 760 n. e. óhitű lak., anyatemptommal, lapályos határral, szép erdővel.

Barda, oláh f. Buttyinhoz közel: 6 kath., 312 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes határral, szilvásokkal.

Berendia, oláh f. a' Fejér Körös mellékén: 56 kath. 433 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa ennek is hegyes; erdeje, szilvája elég.

Kis-Bâta (Banicza), oláh f. a' Maros mellett: 9 kath., 248 óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes határral.

Bersza vagy *Bursza*, oláh f. Buttyinhoz egy órányira: 6 kath., 1150 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. Határa részint róna, részint hegyes. Erdeje, szilvással vannak.

Berzova, oláh f. a' Maros mellett, hegyes, bérczes vidéken: 34 kath., 1338 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Hodos-Bodrogh, oláh f. Aradhoz nyugotra 1½ mfdnyire, termékeny róna vidéken, a' Maros mellett: 3 kath., 126 n. e. óhitű lak., óhitű kalugyer zárdával. F. U. az emlitett kalugyer monostor.

Bohány, oláh f. Déznához közel: 4 kath., 462 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes, erdős határral.

Bokszeg, oláh f. a' Fejér Körös mellett, B. Jenőhöz egy órányira: 40 kath., 996 n. e. óhitű, 2 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, részint róna, de nagyobb részt hegyes határral.

Bonczesd, oláh f. Buttyinhoz keletre 2½ mfdnyire, bérczes vidéken: 15 kath., 300 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Bucsava, oláh f. igen zordon bérczes vidéken, Buttyinhoz keletre 3 mfdnyire: 4 kath., 124 n. e. óhitű lak.

Csermô, oláh f. az Erdőháton, B. Jenőhöz északra 2 órányira: 6 kath., 1220 n. e. óhitű lak., anyatemplomma

Lapályos határát a' Tőz kárositja; szép tölgyes erdeje van; sok sertést tenyészt.

Csicsér, oláh f. a' Maros mellett, Aradhoz keletre 1¼ mfdnyire: 6 kath., 787 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, igen termékeny sik szántóföldekkel és rétekkel. A' Bizerei régi apátság hihetőleg a' csicséri szigetben állott, hol most is régi fundamentomok 's egy szép kút látszanak.

Csigerel, oláh f. Simándhoz egy órányira, a' Fejér Körös mellett: 36 kath., 837 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Csintye oláh, f. Zarándhoz nyugotra egy órányira: 18 kath., 927 óhitű lak., anyatemplommal, gazdag róna határral.

Décs, oláh f. hegyes, erdős vidéken, Deznához délre 2 órányira 15 kath., 911 n. e. óhitű lakossal, 's anyatemplommal.

Doncsény, oláh f. Deznához egy órányira: 6 kath., 275 n. e. óhitű lakossal.

Draucz, oláh f. Agrishoz közel: 10 kath., 764 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, hegyes határral. Itt jó fazekas agyag ásatik.

Dúd, oláh f. 17 kath., 697 n. e. óhitű lakossal.

Dulcsele, oláh f. Dezna fil. bérczes, erdős vidéken: 5 kath., 283 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Dumbroviczu, oláh f. Tót-Váradhoz északra 2 órányira: 32 kath., 1628 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, hegyes, sziklás határral.

Elek, német f. Békés vgye szélén, Gyulához délre 2 órányira: 2014 kath., 255 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal. Határa róna és szerfelett termékeny; néhol azonban szikes; szőlőskerteket is mivel. F. U. gr. Wenkheim.

Erdőhegy, magyar-oláh f. a' Fejér Körös bal partján. K. Jenővel általellenben: 37 kath., 926 reform., 504 n. e. óhitű lak., ref. és óhitű anyatemplomokkal, gazdag róna határral.

Fényes, oláh f. közel Zaránd vgyéhez, 's a' Fejér Körös-höz, hegyes erdő vidéken: 12 kath., 400 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Fericse, oláh f. Buttyinhoz kelet-délre 3 órányira, felette zordon hegyes vidéken: 4 kath., 158 n. e. óhitű lakossal.

Galsa, oláh f. Világoshoz közel: 178 kath., 1425 n. e. óhitű lak., óhitű anyatemplommal. Szántóföldjei, rétjei kövérek; gyümölcse sok; jó bort termeszt; a' Zsimbolya tóban halászata van. F. U. a' Bohus nemzetség.

Glogovácz, német f. Aradhoz keletre $^3/_4$ mfdnyire, közel a' Maroshoz: 2093 kath. lak., 's paroch. templommal. Róna határa bő termékenységű; lakosai sok dohányt és káposztát termesztenek, 's jó lovakat tartanak. F. U. a' kamara. Ez a' helység a' régi Orod városa romjain épült, melly hajdan nevezetes város volt várral, és egy igen gazdag káptalannal együtt; innen neveztetett hajdan a' vármegye is; itt tartotta II. Bela 1135-ben azon országgyülést, melly hitvesének Ilonának inditásából 68 fő embereket, mint a' Bela vakságának egykori eszközlőit összekonczoltatott. A' káptalant ki alapitotta, nem tudhatni, de annyi bizonyos hogy Imre király előtt már fennállott. Jószágai egész a' Dunáig és Tiszáig kiterjedtek; 's a' nagy prépost egyszer'smind a' királyok al-kenczellárja szokott lenni, a' minthogy némellyek III. Béla nevetlen Jegyzőjét is, orodi prépostnak gyanitják. Orod várának eredete szinte nem tudatik. A' törökök 1551-ben foglalták-el először, 's akkor kezdtek a' mostani Aradon egy más uj erősséget épiteni. A' várnak, 's a' káptalan templomának nagyszerű omladékai egész a' mi korunkig fennmaradtak. Az apostoli kereszt formára épült 2 tornyú templomnak földből kiálló vastag fundamentomai most is láthatók, sőt ezelőtt 30 esztendővel falai is fennállottak, de mellyeket különféle épületekre elhordottak. Végre a' falu határában találtató 5 nagy halmot mellyek ember csontokkal telvék, hunnus temetőhelyeknek lehet leghihetőbben tartani.

Govosdia, oláh f. Tót-Váradhoz egy órányira, a' Maros mellékén: 6 kath., 412 n. e. óhitű lak., anyatemplommal, hegyes erdős határral, sok szilvással.

Govosdia, oláh f. a' Fejér Körös mellett, Buttyinhoz egy órányira: 863 n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Gross, oláh f. a' Fejér Körös mellett, Buttyinhoz egy órányira: 793 n. e. óhitű, 26 kath. lakossal, hegyes határral.

Gurahoncz, oláh f. Zaránd vgye szélén, a' Fejér mellett: 21 kath., 415 n. e. óhitű lakossal, anyatemplommal. F. U. Remekházy család.

Gurba, oláh f. Boros Jenőhöz 1 mfdnyire: 10 kath., 688 n. e. óhitű lak., anyatemplommal. Határa lapályos; erdeje sok, és vadakkal bővelkedik.

Fekete-Gyarmat, magyar f. a' Fekete Körös mellett. N. Zerindhez közel, Bihar vgye szélén: 3 kath. 1108 reform. lak., ref. anyatemplommal. Határa lapályos, sőt sok helyt vizenyős; tölgyes erdeje gyönyörű; sok sertést és marhát tenyészt. A' kis-jenői uradalomhoz tartozik.

Gyarmata, oláh f. B. Jenőhöz 1¼ órányira: 2792 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Gyulicza, oláh f. a' Maros mellett, Tót-Váradhoz kösel: 5 kath., 823 óhitű lak., anyatemplommal, szép tölgyes erdővel, sok szilvásokkal.

Halalit, oláh f. Soborsin és Tót-Várad közt a' Maros mellett: 4 kath., 503 óhitű lak., hegyes, erdős határral, szilvásokkal. F. U. b. Forray.

Hodos, lásd Bodrogh.

Hodos, oláh f. Kujedhez szomszédos: 6 kath., 750. n. e. óhitű lak., 's anyatemplommal.

Holdmézes, oláh f. a' Fejér-Körös mellékén, Deznához délre 2 órányira: 10 kath, 628 óhitű lak., anyatemplommal, hegyes, erdős határral. A' Kornély nemzetség innen veszi előnevét.

Honczisór, oláh f. közel Zaránd vgyéhez, zordon hegyes vidéken: 13 kath., 596 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Járkos, oláh f. Buttyinhoz nyugotra 1½ órányira: 3 kath., 140 óhitű lakossal.

Járkostó, lásd Bokszeg.

Ignesty, oláh f. Nyágrához közel, sovány bérczes vidéken: 198 óhitű lakossal.

Illyó, oláh f. Petrishez egy órányira: 20 kath., 655 óhitű lakossal, 's anyatemplommal. Hegyes, erdős határ.

Jószás, oláh f. Zaránd vgye szélén, Deznához 2 órányira: 4 kath., 480 óhitű lak., anyatemplommal, bérczes, erdős határral.

Jószáshely, oláh f. közel az elébbeni helységhez: 4 kath., 403 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Karakó, oláh f. 197 óhitű lakossal, 's hegyes határral.

Kaprucza, oláh f. a' Maros partján, Tót-Váradhoz 2 órányira: 17 kath., 631 óhitű lak., anyatemplommal, Határa hegyes, völgyes, erdős.

Kavna. oláh f. Boros Jenő fil. 8 kath. 456 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kerek, oláh f. Pankotához nyugotra 1¼ mfdnyire: 12 kath., 1683 óhitű lak., anyatemplommal, róna és igen termékeny határral.

Kertes, oláh f. Buttyin fil. erdős, hegyes vidéken: 384 n. e. óhitű lakossal, anyatemplommal.

Kerülős, oláh f. a' Lunkaságon, Zarándhoz északra 1½ órányira: 112 kath., 1265 óhitű lak., óhitű anyatemplommal, lapályos határral, szép tölgyes erdőséggel.

Kiszindia, oláh f. Buttyinhoz délre egy órányira: 10 kath., 1364 óhitű lak., anyatemplommal. Határa igen nagy, de bérczes, sovány; erdeje roppant; patakjaiban pisztrangot fog; van szűr kallója is.

Klad va, oláh f. Radnához közel: 120 kath., 1614 óhitű lak., óhitű anyatemplommal, szép erdővel, bor és gyümölcstermesztéssel. A' falu nagy hegyek közt mély völgyben fekszik. Egyikén ezen hegyeknek most is látszanak régi várának romjai, honnan felséges kilátás esik a' Maros vidékére, 's a' temesi bánátra. F. U. a' kamara.

Konop, oláh f. a' Maros mellett, Radnához keletre 2 órányira: 11 kath., 553 óhitű lak., anyatemplommal. Határa hegyes; erdeje, szilvássai vannak.

Korbesty, oláh f. Petrishez közel: 428 óhitű lak., 's anyatemplommal, sok bérczes erdővel.

Kocsoba, oláh f. Buttyin fil. 2 kath., 120 óhitű lakossal.

Kovaszincz, oláh f. Gyorok és Világos közt, regényes vidéken: 59 kath., 3350 óhitű lakossal, anyatemplommal. Határa részint róna és igen termékeny, részint hegyes. Szőlőhegye a' ménesihez hasonló bort terem; erdeje és kőbányája van. F. U. a' kamara.

Krokna, oláh f. Buttyin fil. 10 kath., 523 óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes, köves határral.

Kujás, oláh f. Soborsinhoz közel, a' Maros mellett: 4 kath., 315 óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes, erdős határral.

Kujed, oláh f. Boros Jenőhöz dél-keletre: 13 kath., 1414 óhitű lak., anyatemplommal.

Kurtics, oláh-magyar f. Aradhoz északra 3 órányira: 120 kath., 2360 óhitű, 35 zsidó lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal. Határa sik, és gazdag termékenységű; sok dohányt termeszt; marha és juhtenyésztése nevezetes.

Kurvakér, oláh f. Boros Jenőhöz délre 2 órányira: 49 kath., 981 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Kuvin vagy *Kövi*, oláh f. Gyorok mellett: 23 kath., 1828 óhitű lak., 's anyatemplommal, hires bort termő szőlőhegygyel, kőbányával. F. U. a' kamara.

Láz, oláh f. Deznához közel: 17 kath., 428 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Lugozó, oláh f. 314 óhitű lakossal.

Lunka, oláh f. 178 óhitű lakossal.

Lupest, oláh f. Soborsinhoz északra 2 órányira: 4 kath., 568 óhitű lak., bérczes, köves határral, óhitű anyatemplommal.

Madrizesty, oláh f. Buttyinhoz keletre 3¼ mfdnyire, nagy hegyek közt: 623 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Magyarád vagy *Magyaráth*, oláh f. Aradhoz 4, Világoshoz 1 mfdnyire: 36 kath., 1823 óhitű lak., óhitű anyatemplommal. Szőlőhegye nagy kiterjedésű, 's igen hires egészséges fejér bort terem, mellyet idegenek is drágábban fizetnek, mint más megyebéli asztali bort. A' szőlőhegy

rakva van szép pajtákkal és borházakkal, mellyeket nagy részt más megyebéli idegen uraságok birnak. F. U. b. Ditrich.

Szent-Márton, német f. Simándhoz nyugotra 1 órányira: 1826 kath., 32 óhitű, 7 ref. lak., kath. paroch. templommal. Határa róna és szerfelett termékeny; szőlőskertet mivel, dohányt, fejes káposztát sokat termeszt. F. U. g. Wenkheim József.

Mácsa, oláh f. közel az elébbeni helységhez, a' minthogy határa is szinte olly áldott. Számlál 19 kath., 2128 óhitű, 45 zsidó lak. Óhitű anyatemplommal. A' Csernovics nemzetség innen veszi előnevét.

Ménes, oláh f. Aradhoz keletre 2½ mfdnyire, Gyorok és Paulis közt: 60 kath., 1620 óhitű, 5 evang., 10 ref. lak., óhitű anyatemplommal, szép uradalmi épületekkel. Határa részint róna és igen termékeny; részint hegyes. De legnevezetesebb gazdagsága szőlőhegyében áll, melly Ménest egész Europában ismeretessé teszi. Ugyanis itt szüretik azon aszúszőlő bor, melly setét vörös szine, édessége, tüze, 's más boroktól különböző felette kedves szamatja által, melly a' szegfühöz hasonlit, annyira elhiresedett, hogy sokan még az ős tokajinak is eleibe teszik; mi egyébiránt csupán izléstől és szokástól függ. Fő szőlőfaj, melly legtöbb aszút ád: az ugy nevezett *kadárka* (fekete szőlőfaj), mellynek van egyszer'smind azon kedves szamatja is, mi által a' ménesi, minden más aszúboroktól jelesen különbözik, 's csak a' malagaihoz hasonlitható, kivévén azt, hogy a' ménesiben olly szurok szag nem uralkodik, mint az ó malagaiban. A' ménesihez tökéletesen hasonló bort teremnek még e' következő promontoriumok: *Paulis*, *Gyorok*, *Kuvin*, *Kovaszincz*, *Világos*, *Kladova*. Aszúbort több helyeken is csinálnak ugyan, de már ezekhez egészen nem lehet hasonlitani. Jó esztendőkben 2000—2500 akó aszú bor készittetik, akóját 64 magyar itczével számlálván. F. U. Ménesnek a' kamara, 's székhelye egy kerületi tisztartóságnak.

Felső-Ménes, oláh f. Buttyinhoz dél-nyugotra 1½ órányira, hegyes erdős vidéken; 5 kath., 747 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Keresztó-Ménes, oláh f. nem messze az elébbeni helységhez: 9 kath., 664 óhitű lak., anyatemplommal, hegyes határral, szép erdővel, szilvásokkal.

Mikaluka, oláh f. Aradhoz keletre ½ órányira, a' Maros mellett: 16 kath., 1425 óhitű lak., óhitű anyatemplommal, vendégfogadóval. Határa egészen róna és szerfelett termékeny. Hajdan magyar reformatusok lakták, 's az ekklézsia Erdélyből 100 mázsa sót kapott évenkint segedelmül. F. U. a' kamara.

Milova, oláh-német f. Aradhoz keletre 4 mfdnyire, a' Maros mellékén: 96 kath., 550 óhitű lak., óhitű anyatemplommal, elhagyott rézbányákkal. F. U. a' kamara.

Miske, oláh f. Kis-Jenőhöz északra 1½ mfdnyire: 10 kath., 1354 óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa lapályos, de termékeny; erdeje gyönyörű és sok tölgy makkot ád; sertéstenyésztése nevezetes. A' Tőz vize itt folyik el 's gyakran károkat okoz. A' kis-jenői uradalomhoz tartozik.

Mokra, lásd Apatelek.

Monderlak, oláh f. Glogováczhoz nem messze a' Maros mellett: 171 kath., 1504 óhitü lak., 's anyatemplommal.

Monorostya, oláh f. Berzava mellett: 201 óhitű lakossal.

Monyád, oláh f. 178 óhitű lakossal.

Monyásza, oláh-német f. zordon bérczek közt, Deznához 1 mfdnyire: 100 kath., 362 óhitű, 27 ref. lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal, vasbányákkal és hámorokkal, mészégetéssel, ásványos meleg forrással. F. U. a' Névery nemzetség.

Monyoró, oláh f. Boros-Jenő fil. 9 kath., 613 óhitű lak., 's anyatemplommal, a' Fejér Körös mellett meglehetős földekkel.

Moroda, oláh f. 2 kath., 547 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Muszka, oláh f. Galsához közel: 15 kath., 758 óhitű lak., anyatemplommal, jó fejér bort termő szőlőhegygyel. F. U. b. Ditrich.

Musztesty, oláh f. zordon hegyek közt: 5 kath., 150 óhitű lak., 's anyatemplommal. Fekszik Buttyinhoz keletre 3 órányira.

Nadab, oláh f. Kis-Jenőhöz délre egy órányira: 14 kath., 1386 óhitű lak., anyattemplommal, gazdag róna határral.

Nadalbesty, oláh f. 314 óhitű lakossal.

Nádas, oláh f. Magyarádhoz keletre $2^1/_2$ órányira, igen hegyes, erdős vidéken: 12 kath., 1209 óhitű lak., anyatemplommal, rengeteg erdővel, mellyben sok hársfa találtatik.

Nyagra, oláh f Deznához nyugotra 1 mfdnyire: 6 kath., 341 óhitű lak., anyatemplommal, hegyes, erdős határral.

Obersia, oláh f. magas hegyek közt, Petrishez északra 2 órányira: 7 kath., 252 óhitű lakossal, 's anyatemplommal.

Odvos, vagy *Ottvos*, oláh f. közel a' Maroshoz, Radnától keletre $1^1/_2$ órányira: 36 kath., 852 óhitű lak., kath. és óhitű anyatemplomokkal. Határa hegyes, völgyes; tölgyes erdeje, szilvássai vannak. F. U. b. Forray.

Ottlaka, oláh f. Elekhez keletre $^1/_2$ mfdnyire: 6 kath., 2525 óhitű lak., anyatemplommal. Határa egészen róna és szerfelett termékeny; marha, juhtenyésztése nevezetes.

Új-Panáth, német f. Aradhoz észak-keletre $1^1/_4$ mfdnyire: 1100 kath. lak., paroch. templommal. Határa róna és gazdag termékenységű; lakosai sok dohányt, szép buzát termesztenek; jó lovakat tartanak. F. U. gr. Gyulay.

Nagy-Pél, oláh f. Békés vgye szélén: 17 kath., 865 óhitű lak., 's anyatemplommal, gazdag róna határral.

Kis-Pereg, magyar f. Batonyához egy órányira: 16 kath., 1113 ref., 10 zsidó lak., ref. anyatemplommal. Ref. lakosai 1778-ben költöztek-ki Egyekről Szabolcs vgyéből. Határa egészen róna és szerfelett termékeny; marhatenyésztése nevezetes. F. U. a' kamara.

Pernyest, oláh f. zordon hegyek közt, Soborsinhoz északra $2^3/_4$ órányira: 315 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Prezesty, oláh f. Buttyin fil. 10 kath., 313 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Ravna, oláh f. Deznához egy órányira: 8 kath., 297 óhitű, 10 ref. lak., óhitű anyatemplommal, hegyes határral.

Repszeg, oláh f. Boros Sebeshez nyugotra $1^1/_2$ órányira: 5 kath., 618 óhitű lak., 's anyatemplommal. Lapályos határa a' Fejér Körösről és Tőz vizétől sokat szenved.

Restyirata, oláh f. Dezna fil. 10 kath., 102 óhitű lak.

Revetis, oláh f. 7 kath., 423 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Rossia, két oláh f. az egyik fekszik Petrishez északra: 10 kath., 675 óhitű lak., anyatemplommal, elhagyatott rézbányákkal; a' másik fekszik Décs mellett szinte hegyes határral, 572 óhitű lakossal.

Seprős, oláh f. a' Lunkaságon, Boros Jenőhöz északra 3 órányira: 19 kath., 1304 óhitű lak., anyatemplommal, lapályos, erdős határral.

Sikula, oláh f. Boros Jenőhöz nyugotra egy órányira: a' Fejér Körös mellett: 14 kath., 1468 óhitű lak., anyatemplommal, szinte lapályos vizenyős határral, szép tölgyes erdőséggel, jeles sertéstenyésztéssel,

Silingyia, oláh f. Boros Jenőhöz délre $1^1/_2$ órányira, a' Csiger vize mellett: 12 kath., 542 óhitű lak., anyatemplommal, pokrócz kallóval.

Solymos, oláh f. a' Maros jobb partján, csaknem által ellenben Lippával: 13 kath., 1358 óhitű lak., anyatemplommal. Erdeje legnagyobb 's legszebb talán egész megyében. Régi várának falai egy sziklás hegytetőn nagy részt máig is fennállnak. Ez a' vár fekvésénél fogva igen erős lehetett, mert keleti és déli oldalát mászhatatlan kősziklák fedezték; e' mellett a' várhegynek szinte tövét mosó Maros vize itt legsebesebben folyik. Első épitőjét a' történetirók még eddig fel nem fedezték. 1597-ben Solymos várát Jósika István birta. 1607-ben Rákóczy Zsigmond Lugossy Jánosnak lippai várkapitánynak elzálogositotta 4000 forintért. Ma Solymos kamarai birtok. A' törők háborukban hol a' törökök, hol az erdélyiek, hol a' császári seregek foglalták-el.

Solymos, oláh f. közel Zaránd vgyéhez, igen vad bérczes vidéken: 3 kath., 402 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Somos, oláh f. a' Fejér Körös mellett, Kis-Jenőhöz dél-keletre 1¼ órányira: 6 kath., 671 óhitű lak., anyatemplommal, igen szép tölgyes erdőséggel. A' kis-jenői urad. tartozik.

Somos-Keszi, oláh f. a' Lunkaságon, Boros Jenőhöz északra 2½ mfdnyire: 1252 óhitű lak., anyatemplommal, lapályos határral és erdőséggel.

Szabadhely, oláh f. Paulishoz nyugotra egy órányira a' Maros mellett: 24 kath., 1518 óhitű lak., anyatemplommal, gazdag róna határral, mellynek egy része homokos. F. U. a' kamara.

Szakács, oláh f. Buttyin fil. 4 kath., 410 óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes, völgyes határral.

Szaturó, oláh f. 13 kath., 502 óhitű lak.

Székudvar, oláh-magyar-német f. Kis Jenő és Sikló közt egy termékeny síkságon: 674 kath., 2311 óhitű, 18 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Holmi régi romokból némellyek azt gyanitják, hogy a' csanádi (a' pécsi megyebéli Tolnában feküdvén) megyében helyheztetett *Czikádori* apátság, a' mostani Székudvar helyén feküdt.

Szelezsán, oláh f. Boros Sebeshez közel: 284 óhitű lak.

Szelistye, oláh f. Petrishez közel: 298 óhitű lak.

Szemlak, oláh-rácz-magyar-tót-német f. a' Maros mellett, Pécskához nyugotra 2 órányira: 292 kath., 1118 evang., 1334 óhitű, 6 ref., 20 zsidó lak., evang. és óhitű anyatemplommal. Az evangelikusok nyelvökre nézve tótok, németek és magyarok. Határa egészen róna és gazdag termékenységű. F. U. a' kamara.

Szerb, oláh f. Buttyin fil. hegyek, erdők közt: 5 kath., 428 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szinyitye, oláh f. Zaránd városához ½ órányira: 5 kath., 2054 óhitű, 9 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, gazdag róna határral.

Szintye, oláh f. a' kis-jenői uradalomban: 15 kath., 1100 óhitű lak., anyatemplommal, lapályos határral, gyönyörű erdőséggel.

Szlatina, oláh f. Tót-Váradhoz északra $2\frac{1}{2}$ mfdnyire: 22 kath., 482 óhitű lak., anyatemplommal.

Szlatina, oláh f. Dezna mellett: 278 óhitű lakossal.

Szorosság, oláh f. nem messze Soborsinhoz a' Maros mellékén: 306 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Szőlős, oláh f. Pankotához egy órányira: 5 kath., 1108 óhitű lak., 's anyatemplommal. Határa róna és gazdag termékenységű.

Szuszány, oláh f. magas bérczek közt Bihar vgye szélén: 7 kath., 524 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Talpas, oláh f. a' Lunkaságon, Bihar vgye szélén: 30 kath., 1936 óhitű, 8 ref. lak., óhitű anyatemplommal. Határa lapályos, 's a' Fekete Köröstől szenved; roppant tölgyes erdejéből sok fa szerszámokat, hordó dongákat készit. Hajdani vára egészen elpusztult.

Taucz, oláh f. Magyarádhoz keletre 2 órányira: 32 kath., 1203 óhitű, 10 zsidó lak., óhitű anyatemplommal. Határa hegyes völgyes; erdeje nagy; földje meglehetős. Egy kies meneteles hegyecskén, a' Kiss József táblabiró úr birtokrészében láthatni némelly összeomlott falakat, mély sánczokkal körülvéve. Ez hihetőleg monostor volt, még pedig a' Keresztes barátokhoz tartozott.

Temesesty, oláh f. Soborsinhoz északra hegyek közt: 240 óhitű lak.

Ternova, oláh f. Magyarádhoz egy órányira: 4 kath., 1108 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Tok, oláh f. a' Maros mellett, Soborsinhoz egy órányira: 12 kath., 620 óhitű lak., 's anyatemplommal, hegyes, erdős határral.

Trojas, oláh f. kősziklás hegyek közt, Soborsinhoz északra 2 órányira: 12 kath., 556 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Alsó- és Felső-Tsill, 2 oláh f. a' Fejér Körös mellékén, nem messze a' Zaránd megyei szélekhez: 1235 óhitű lak., 's anyatemplomokkal, hegyes határral.

Vadász, magyar-oláh f. Aradhoz északra 8 mfdnyire, az ugy nevezett Lunkaságon vagy Erdőháton: 37 kath., 410

óhitű, 1188 reform., 16 zsidó lak., réf. és óhitű anyatemplommal, derék uraságí épületekkel. Határa lapályos és termékeny; erdeje bőséggel; az uraság sok marhát hizlaltat és sertést tenyésztet. F. U. b. Simonyi József ezredes örökösei.

Vallemáre, oláh f. Deznához $1^1/_2$ órányira, magas bérczek közt: 338 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Ó- és Uj-Fazekas-Varsánd, 2 összeolvadt falu, Szent-Annához északra egy órányira: 18 kath., 2652 óhitű; 1005 evang., 10 ref., 23 zsidó lak., evang. és óhitű anyatemplomokkal. Az evangelikusok magyarok, az óhitüek oláhok. Határa igen tágas rónaság, és gazdag termékenységű; dohányt és sok kendert termeszt. F. U. gr. Gyulay.

Gyula-Varsánd, oláh-német f. a' Fejér Körös mellett, Gyulához $1^1/_4$ mfdnyire: 384 kath., 1250 óhitű, 12 zsidó lak., óhitű anyatemplommal, kastélylyal, igen termékeny róna földekkel és rétekkel; erdeje is van. F. U. a' Névery nemzetség.

Vaszója, oláh f. magas hegyek, völgyek közt, Buttyinhoz délre 2 órányira: 17 kath., 594 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Vinyest, oláh f. erdős, köves vidéken: 248 óhitű lak. Fekszik Soborsin mellett.

Vojvogyen, oláh f. a' F. Körös mellett, B. Jenő fil. 6 kath. 403 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Zemerczel, oláh f. Deznához délre: 3 kath., 346 óhitű lak.

Bél-Zerind, magyar-oláh f. a' Fekete Körös mellett, Bihar vgye szélén: 13 kath., 444 ref., 275 óhitű lak., ref. és óhitű anyatemplomokkal. Lapályos határát az árvizek árják. Rengeteg erdejéből sok fa eszközöket készit; sertést tenyészt.

Nagy-Zerind, magyar f. szinte a' Fekete Körös mellett, az Aradról Váradra vivő postautban, Aradhoz északra 8 mfdnyire: 26 kath., 1755 reform., 15 óhitű lak., refor. anyatemplommal, postahivatallal, szép erdővel, termékeny lapályos határral. F. U. József, cs. k. fő herczeg, országunk nádora.

Zimbró, oláh f. Deznához keletre, vad bérczes vidéken: 34 kath., 506 óhitű lak., 's anyatemplommal.

Zöldes, oláh f. Buttyin fil. 4 kath., 366 óhitü lak., anyatemplommal, hegyes, erdős határral.

Nevezetesebb Népes Puszták.

Nagy-Buzsák, Arad mellett: 501 lakossal. *Eötvenes*, szinte Aradhoz egy órányira: 382 kath., német lak. A' Lovász nemzetség innen veszi előnevét. *Nagy Iratos*, Csanád vgye szélén: 660 kath. magyar lakossal. *Kis- és Nagy-Ujfalu*, Kurtics és Sz. Anna közt: 1100 kath. lak. *Varjas*, Tornyával szomszédos: 681 kath., lak. *Zúgó*, Dezna mellett: 26 kath., 225 óhitü, 18 evang. lak., vasbányákkal és hámorokkal.

A' többi pusztákon 's egyes lakokban 2100 lakos számláltatik.

Tiszántúli Kerület.

Kiterjedése: $1247^{323}/\ldots$ négyszegű mértföld.

Van benne (az Erdélytől visszakapcsolt részeket ide nem értvén) 12 *vármegye*, u. m. Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Máramaros, Szabolcs, Szathmár, Temes, Torontál, Ugocsa, Krassó, Arad.

Szabad Királyi Város van: 6; *Szabad Királyi Bányaváros* 1; *Szabad Priv. Város* 2; *Mezőváros* 157, u. m. 51 magyar, 18 német, 15 oláh, 8 oláh-magyar, 7 oláh-német, 1 bolgár, 3 rácz, 1 oláh-magyar-rácz, 3 oláh-német-magyar, 4 oláh-német-rácz-magyar, 3 oláh-magyar-német, 1 oláh-tót-magyar-rácz, 1 magyar-német-oláh, 2 magyar-oláh-német, 6 magyar-orosz, 1 magyar-orosz-oláh-nemet, 4 magyar-oláh, 1 magyar-német-oláh-orosz, 1 magyar-rácz-tót, 1 magyar-német, 2 magyar-rácz-oláh, 1 tót-magyar, 2 orosz-magyar, 2 német-magyar, 1 német-rácz, 1 német rácz-oláh-magyar, 3 német-oláh, 1 rácz-oláh német, 1 rácz oláh-magyar, 1 tót-oláh, 3 rácz, 3 rácz-magyar, 1 rácz-oláh-magyar, 2 rácz-német-magyar, 1 rácz-német-magyar-tót, 1 rácz-német-magyar-tót-bolgár. *Falu* van: 1778, u. m. 346 magyar, 961 oláh, 133 orosz, 79 német, 6 tót, 5 franczia, 20 rácz, 1 montenegrinus, 7 horvát, 1 magyar-tót-német, 1 magyar-oláh-tót-német, 50 magyar-oláh, 7 magyar-tót, 4 magyar-német, 2 magyar-német-tót, 13 magyar-orosz, 1 magyar-oláh-német, 1 magyar-német-orosz, 1 oláh-magyar-német, 23 oláh-magyar, 9 oláh-tót, 2 oláh-orosz, 17 oláh-német, 3 oláh-magyar-német, 2 oláh-német-magyar, 10 oláh-rácz, 3 oláh-montenegrinus, 1 oláh-czernogorcz, 4 oláh-rácz-magyar, 4 oláh-rácz-német, 2 oláh-horvát, 1 oláh-rácz-magyar-tót-német, 1 német-oláh-magyar, 1 német-orosz, 3 német-magyar, 7 német-oláh, 1 német-franczia, 1 német-rácz-oláh, 1 német-magyar-tót, 1 német-rácz, 1 német-magyar-rácz, 4 orosz-magyar, 9 orosz-német, 1 orosz-magyar-német-oláh, 1 tót-oláh, 9 rácz oláh, 2 rácz-oláh-német, 8 rácz-német, 6 rácz-magyar, 2 rácz-horvát-magyar, 1 rácz-horvát-oláh, 1 rácz-horvát-oláh-német.

Népessége: 2,392,597 lélek, u. m.

Vallásokra: 512,800 romai katholikus, 320,670 görög katholikus, 134,186 evangelikus, 560,069 reformatus, 887,897 nem egyesült óhitű, 36,827 zsidó.

Nyelvökre: 929,869 magyar, 890,623 oláh, 201,183 német, 138,230 rácz, 106,497 orosz, 59,034 tót, 12,000 bolgár, 9504 horvát, 6000 franczia, 2830 montenegrinus és czernogorcz, 36,827 zsidó.